

Paris

PROCEEDINGS BOOK

**BUSINESS JOURNAL 2ND
INTERNATIONAL PARIS
SOCIAL SCIENCE
CONGRESS**

December, 21-24, 2023
Paris, France

EDITOR:
ASSOC. PROF. DR.
MELDA MEDİNE SUNAY

2023

BUSINESS JOURNAL 2nd INTERNATIONAL PARIS SOCIAL SCIENCE
CONGRESS

December, 21-24, 2023

Paris, FRANCE

İSLETME
DERGİSİ

PROCEEDINGS BOOK

EDITOR

Assoc. Prof. Dr. Melda Medine SUNAY

by

AKADEMİK PAYLAŞIM PLATFORMU PUBLISHING HOUSE®

All rights of this book belong Akademik Paylaşım
Platformu Publishing House
Authors are responsible both ethically and juridically
APP Publications – 2023©
Issued: 30.12.2023

ISBN: 978-625-6997-22-6

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

BUSINESS JOURNAL 2nd INTERNATIONAL PARIS SOCIAL SCIENCE CONGRESS

DATE and PLACE

December, 21-24, 2023
Paris, FRANCE

ORGANIZATION

UBS-Institute of International Scientific Research and Strategy Development Association,
Akademik Paylaşım Platformu Eğitim Ltd.Şti.,Ankara,Türkiye

CONGRESS HONORARY BOARD MEMBERS

Prof. Dr. GÜLZAR İBRAHİMOVA

Bakü, Azerbaycan

Congress Chairs

Dr. MUHAMMAD ZİA-UR-REHMAN

Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Dr. NADİRE KANTARCIOĞLU

President of the UBS Institute

EDITOR

Assoc. Prof. Dr. Melda Medine SUNAY

CONGRESS COORDINATOR

Gülden MAZI

NUMBER of ACCEPTED PAPERS- *(Türkiye-38, Other Countries-43)*

NUMBER OF ACADEMICIANS ATTENDING THE CONGRESS:

Türkiye-38 Other Countries-43

PARTICIPANTS COUNTRY

Türkiye-38, Azerbaycan-1,Nigeria-1, India-1, Pakistan-25, USA-1,
Türkmenistan-1, Romania-1, Malaysia-2, Algeria-1, Indonesia-2, Bulgaria-2, Albania-3, France-2

PRESENTATION

Oral presentation

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process

İSBN : 978-625-6997-22-6

CONGRESS PRESIDENT

Prof. Dr. Gülzar İBRAHİMOVA

Bakü Avrasya Üniversitesi, Azerbaycan

ORGANIZING BOARD

Assoc. Prof. Dr. M. Can YARDIMCI

Assoc. Prof. Dr. Nuran VARIŞLI

Dr. Nadire KANTARCIOĞLU

Dr. Muhammad Zia-Ur RAHMAN

SCIENTIFIC BOARD

Prof. Dr. Almaz Ülvi BİNNATOVA, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası

Prof.Dr.Arzu KARACA, Munzur üniversitesi

Prof.Dr.Gülizar Sümer ÇAKIR, İnönü Üniversitesi

Prof.Dr.Naci ŞAHİN, Yozgat Bozok Üniversitesi

Prof.Dr.Ainur NOGAYEVA, L.N.Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi (Kazakistan)-
Erzincan Binali Üniversitesi (Türkiye)

Prof.Dr.Recep YÜCEL, Kırıkkale Üniversitesi

Prof.Dr.Şebnem YÜCEL, Yücel-Selçuk Üniversitesi

Prof. Dr. Selçuk BALI, Selçuk Üniversitesi

Prof.Dr. Sinem SOMUNOĞLU İKİNCİ Bursa Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Anderi JEAN, Gas Petroleum University of Romania

Prof. Dr. Mahire HÜSEYNOVA - Azerbaijan State Pedagogy University

Prof.(Dr.)Basim ALHADİDİ, Albalqa Applied University, Jordan

Prof.(Dr.)Ashraf M. A. AHMAD, Princess Sumya University for Technology,
Amman,Jordan

Prof.(Dr.)Raymond KOSALA, The Loseph Wibowo Center for Advanced Learning, Jakarta, Indonesia

Prof. Dr. Yaşar Hamza OCAK, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Prof. Dr. Wen-Lin YANG, Dean, National University of Tainan, Taiwan

Prof. Dr. Müjdat AVCI, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Ülhak ÇİMEN Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi

Assoc.Prof. Dr.Aytekin ZEYNALOVA, Bakü Devlet Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Fahri ÖZSUNGUR, Mersin üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Gönül SAMEDOVA - Azerbaijan State Pedagogy University

Assoc. Prof. Ruslan ABDULLAYEV - Azerbaijan National Academy of Sciences

Assoc. Prof. Dr. Mevlut ALBAYRAK, Atatürk University

Dr. Usman Ghani, PhD - Institute of Management Sciences Peshawar, Pakistan

Dr. Katarzyna Czech, PhD - Warsaw University of Life Sciences, Poland

Dr. Yuriy Danko, PhD - Sumy National Agrarian University, Ukraine

Dr. Olena Melnyk, PhD - Sumy National Agrarian University, Ukraine

Dr. Michal Wojtaszek, PhD- Warsaw University of Life Sciences, Poland

Dr. Maral Jamalova, PhD - Szent Istvan University, Hungary

Dr. Nicholas Imbeah, PhD - Takoradi Technical University , Ghana

Dr. Harshavardhan Reddy Kummitha, PhD - Budapest Business School, Hungary

Assoc. Prof. Dr. Fatma KÖPRÜLÜ, Yakın Doğu Üniversitesi, Kıbrıs

Assoc. Prof. Dr.Melda Medine SUNAY, Bursa Teknik Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Mesut BULUT Atatürk Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir KIRBAŞ Atatürk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Ananda MAJUMDAR, North Central Theological Seminary, Minneapolis, USA

Dr.MUHAMMAD FAISAL, Allama Iqbal Open University,Ministry of Human Rights Commission, Pakistan

Dr. Keshab Chandra Mandal, Kolkata, India

Dr. Chems Eddine BOUKHEDIMI, University of Tizi Ouzou, Department of commerce. Marketing Management. Algeria

Dr. Subhashish DEY, Civil Engineering Department, Gudlavalleru Engineering College, Gudlavalleru, Andhra Pradesh, India

BUSINESS JOURNAL 2nd INTERNATIONAL

PARIS CONGRESS

DECEMBER 21-24 / PARIS

CONFERENCE PROGRAM

Zoom Meeting ID: 871 0330 3813

Zoom Passcode: 232425

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- ❖ To be able to attend a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID "Meeting ID or Personal Link Name" and solidify the session.
- ❖ The Zoom application is free and no need to create an account.
- ❖ The Zoom application can be used without registration.
- ❖ The application works on tablets, phones and PCs.
- ❖ The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- ❖ All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- ❖ Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ◆ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ◆ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- ◆ Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- ◆ Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

ÖNEMLİ, DİKKATLE OKUYUNUZ LÜTFEN

- ❖ Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildirimler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- ❖ Online sunum yapabilmek için <https://zoom.us/join> sitesi üzerinden giriş yaparak "Meeting ID or Personal Link Name" yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- ❖ Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- ❖ Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- ❖ Uygulama tablet, telefon ve PC'lerde çalışıyor.
- ❖ Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- ❖ Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- ❖ Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- ◆ Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- ◆ Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- ◆ Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- ◆ Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- ◆ Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,
exp. H- 1, M. Burak Sözden

CONGRESS LANGUAGES: English and All Turkish Dialects

Opening Ceremony

• 23.12.2023 - 15⁴⁵–16¹⁵

Paris-FRANCE

Turkish Muzik Recital

Artist

Dr. A. EMSAL AKSIN ÇEVİK

Bağlama

Mehmet MUTLU

Mey-Duduk

Gökhan KULAY

Speeches:

Congress President

Prof. Dr. GÜLZAR İBRAHİMOVA

Bakü, Azərbaycan

Organizing Commite President

Dr. MUHAMMAD ZİA-UR-REHMAN

Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

BUSINESS JOURNAL 2nd INTERNATIONAL PARIS CONGRESS
FACE TO FACE PRESENTATIONS

23.12.2023

PARIS LOCAL TIME
10⁰⁰ : 12⁰⁰

ANKARA LOCAL TIME
12⁰⁰ : 14⁰⁰

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Münevver BAYAR

Authors	Affiliation	Presentation title
Assoc. Prof. Dr. Zeynep KARAMAN ÖZLÜ Spec. Ress. Assist. Zeynep GÜRKAN	<i>Ataturk University, Faculty of Nursing Yüzüncü Yıl University, Faculty of Health Sciences</i>	A GROUNDBREAKING APPROACH IN MINIMALLY INVASIVE SURGERY: VIDEO ASSISTED THORACOSCOPIC SURGERY (VATS)
Assist. Prof. Dr. Hatice AZİZOĞLU Ress. Assist. Zeynep GÜRKAN Opr. Dr. Mehmet AŞAM Nurse Yasemin BOZKURT	<i>Yüzüncü Yıl University, Faculty of Health Sciences Health Sciences University Van Training and Research Hospital</i>	EFFECT OF LOCAL ANESTHESIC AGENTS ON OPIOID USE AND RECOVERY IN PATIENTS UNDERGOING OPEN HEART SURGERY
Assoc. Prof. Dr. Münevver BAYAR	<i>Social Security Institution, Türkiye</i>	HUMAN RESOURCES AND INNOVATION: LEADERSHIP AND CREATIVITY IN THE FUTURE BUSINESS WORLD
Dr. Nadire KANTARCIOĞLU	<i>International Scientific Research and Strategy Development Association, Ankara, Türkiye</i>	THE NEXUS OF HUMAN RESOURCE MANAGEMENT PRACTICES AND WORKPLACE CONTENTMENT: EXPLORING JOB SATISFACTION DYNAMICS
Ress. Assist. İlknaz KARA	<i>Binali Yıldırım University, Faculty of Health Sciences</i>	NURSING BASED ON CARE
Assoc. Prof. Dr. Nuran VARIŞLI	<i>Social Security Institution, Türkiye</i>	HUMAN RESOURCES MANAGEMENT: INNOVATIVE SOLUTIONS AND ORGANIZATIONAL DYNAMICS

**BUSINESS JOURNAL 2nd INTERNATIONAL PARIS SOCIAL
SCIENCE CONGRESS
ONLINE PRESENTATIONS**

23.12.2023

HALL-1 / SESSION-1

PARIS LOCAL TIME
14¹⁵ : 16⁰⁰

ANKARA LOCAL TIME
16¹⁵ : 18⁰⁰

HEAD OF SESSION: Assoc.Prof.Dr.Levent AKSU

Authors	Affiliation	Presentation title
Assoc. Prof. Dr. Sevgi IŞIK EROL	Batman University	THE EFFECT OF DIGITAL WORKING PLATFORMS ON EMPLOYEES
Assoc. Prof. Dr. Sevgi IŞIK EROL	Batman University	DIGITAL PLATFORM BUSINESSES: Within the Scope of Opportunities and Challenges Brought by Digitalization
Assoc. Prof. Dr. Can YARDIMCI	Afyon Kocatepe University	ANALYSIS OF RELATION BETWEEN INFLATION AND EXCHANGE RATE FOR TURKISH ECONOMY: APPLICATION OF VAR MODEL
Assoc. Prof. Dr. Can YARDIMCI	Afyon Kocatepe University	REVISITING THE RELATIONSHIP BETWEEN CURRENT ACCOUNT DEFICIT AND ECONOMIC GROWTH: A CASE OF TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Levent AKSU	Balikesir University	OBJECTIVES, TOOLS, MONETARY TRANSMISSION MECHANISM AND MONETARY TARGETING OF MONETARY POLICY
Assoc. Prof. Dr. Doğan KUTUKIZ Ayşe KIZIL	Muğla Sıtkı Koçman University	SITUATION AND CHANGES OF START-UPS AGAINST ECONOMIC DEVELOPMENTS IN THE WORLD
Ress. Assist.Mehmet MECEK Assoc. Prof. Dr. Vedat YILMAZ	Afyon Kocatepe University Malatya Turgut Özal University	EXAMINING THE ADMINISTRATIVE STRUCTURE OF CITY COUNCILS IN TURKEY: THE EXAMPLE OF METROPOLITAN CITY ASSEMBLIES
Prof. Dr. Mikail BATU Ress.Assist Büşra KÜÇÜKCİVİL	Necmettin Erbakan University	TO BE OR TO BE DIGITAL: HOW DO SMART TECHNOLOGIES AFFECT HUMAN BEHAVIOR?
Prof. Dr. Mikail BATU Zübeyir ÖZGÜR	Necmettin Erbakan University Batman İluh Anadolu Lisesi	CONSUMING AND EXHAUSTED INDIVIDUALS OF THE 21ST CENTURY: "TO HAVE OR TO BE"
Assist. Prof. Dr. Ömer Faruk BÜYÜKKURT	Erzincan Binali Yildirim University, Finance & Banking Department	THE ASSOCIATION BETWEEN OF ACCRUAL EARNINGS MANAGEMENT PRACTICES AND FINANCIAL RATIOS: EVIDENCE FROM BIST (BORSA ISTANBUL)

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

**BUSINESS JOURNAL 2nd INTERNATIONAL PARIS SOCIAL
SCIENCE CONGRESS
ONLINE PRESENTATIONS**

23.12.2023

HALL-2 / SESSION-1

PARIS LOCAL TIME

14¹⁵ : 16⁰⁰

ANKARA LOCAL TIME

16¹⁵ : 18⁰⁰

HEAD OF SESSION: Hazal Aybala Bekar

Authors	Affiliation	Presentation title
Ress.Assist. Rabia Vildan İŞCAN Assoc. Prof. Dr. İbrahim BOZACI Assoc. Prof. Dr. Cihat KARTAL	<i>Kırıkkale University</i>	GIFT TO SELF BEHAVIOR
Zümrüd RƏSULZADƏ	<i>Bakü Avrasiya University</i>	THE SEMANTICS OF THE DERVISH IMAGE IN TURKISH SUFISM AND FOLKLORE TEXTS
Hazal Aybala BEKAR	<i>Bülent Ecevit University</i>	THE PROBLEM OF SIMPLIFYING AND CONCEPTUALIZING DAILY LIFE FROM A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE
Muhammad Yaqoob Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	<i>Dept of English Literature, Muslim Youth University, Japan Road Islamabad</i>	EFFECTIVE COMMUNICATION: THE ROLE OF BUSINESS ENGLISH
Shaiz Ullah Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	<i>Research Scholar, NDU, Islamabad Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan</i>	CORPORATE STRATEGY AND CORPORATE REPUTATION
Maryum Iqbal Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	<i>Research Scholar, NDU, Islamabad Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan</i>	STRATEGIC FORESIGHT AND BUSINESS MANAGEMENT
Dr. Mustafa Doruk Mutlu	<i>Yozgat Bozok University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration</i>	EFFECTS OF DIGITAL TRANSFORMATION IN WORKING LIFE ON DIFFERENT GENERATIONS
Dr. Ahmet M. KADIOĞLU	<i>Ostim Technical Universty</i>	JAPANESE PRESS HISTORY IN GENERAL OUTLINE FOR HISTORICAL PERSPECTIVE
Dr.YUSUF ERDEM TUNÇ	<i>Karadeniz Technical University</i>	OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY IN THE MINING SECTOR

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

**BUSINESS JOURNAL 2nd INTERNATIONAL PARIS SOCIAL
SCIENCE CONGRESS
ONLINE PRESENTATIONS**

23.12.2023

HALL-3 / SESSION-1

PARIS LOCAL TIME
14¹⁵ : 16⁰⁰

ANKARA LOCAL TIME
16¹⁵ : 18⁰⁰

HEAD OF SESSION: Metin Mert KANTARCIOĞLU

Authors	Affiliation	Presentation title
Doctor of Divinity Ananda MAJUMDAR	North Central Theological Seminary, Minneapolis, USA	THE MYTH OF HINDUISM AS DIVERSITY AND UNIVERSALITY
Assist. Prof. Dr. Muhammed SAMANCI	Yozgat Bozok University Yozgat, Türkiye	GAZA WAR AND A BENEFIT-COST ANALYSIS FOR ISRAEL
Dr.Abdulrezzak İKVAN Hami VELİOĞLU	Adıyaman University Harran University	THE EFFECT OF BLOCK CHAIN TECHNOLOGY ON THE RECORDING FUNCTION OF ACCOUNTING: THREE-PARTY RECORDING SYSTEM
Dr.Abdulrezzak İKVAN Hami VELİOĞLU	Adıyaman University Harran University	EVALUATION OF FINANCIAL LEASES WITHIN THE FRAMEWORK OF VUK, TAS 17 AND TFRS 16
Ress.Assist. SHABNAM ABBASOVA	Baku State University, Faculty of Philology, Department of Turkology	A LINGUISTICAL PERSPECTIVE ON POSITIVE AND NEGATIVE LANGUAGE UNITS IN TURKMEN
Assist. Prof. Dr. Hatice KELEŞ	Bayburt University	ORTHODOX CHRISTIAN SECT PHYSICIANS; ANARGYROİ
Puji Rahayu FIRDAUS	Selçuk University	MOTHER TONGUE USE IN YOUNG TURKISH AND INDONESIAN EFL LEARNERS' CLASSROOM
Dr.MUHAMMAD FAISAL	Ilama Iqbal Open University, Ministry of Human Rights Commission, Pakistan	DIFFERENT TECHNIQUES ASSOCIATED WITH EACH MODULE USED IN THE CONTEXT OF AI-HRIMS PAKISTAN BY HUMAN RIGHTS RECOMMENDATIONS DATA ANALYTICS WITH UNITED NATIONS
Prof. Dr. Tuncay Ercan SEPETCİOĞLU Assoc.Prof. Dr. Sibel Akova HAVALI	Aydın Adnan Menderes University Yalova University	A REVIEW OF THE FILM "WHERE ARE YOU GOING, AIDA?" (QUO VADIS AIDA?) WITHIN THE FRAMEWORK OF BOSNIA, WAR AND COLLECTIVE MEMORY
Assoc.Prof. Dr. Sibel Akova HAVALI Prof. Dr. Tuncay Ercan SEPETCİOĞLU	Yalova University Aydın Adnan Menderes University	A STUDY OF VIOLENCE AGAINST WOMEN IN TURKISH MEDIA: ANALYZING PUBLIC SERVICE ANNOUNCEMENTS RELEASED BY THE WOMEN AND DEMOCRACY ASSOCIATION (KADEM)
Ana DROBOT	Technical University of Civil Engineering Bucharest, Romania	THE MEANING OF THE SHADOW IN TWO HAIKU POEMS

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

**BUSINESS JOURNAL 2nd INTERNATIONAL PARIS SOCIAL
SCIENCE CONGRESS
ONLINE PRESENTATIONS**

23.12.2023

HALL-4 / SESSION-1

PARIS LOCAL TIME
14¹⁵ : 16⁰⁰

ANKARA LOCAL TIME
16¹⁵ : 18⁰⁰

HEAD OF SESSION: Dr. Zohaib Hassan Sain

Authors	Affiliation	Presentation title
Dr.Zohaib Hassan Sain	<i>Superior University, Faculty of Business & Management Sciences, Lahore, Pakistan</i>	BLENDED LEARNING: NAVIGATING CHALLENGES, FUTURE TRAJECTORIES, AND RECOMMENDATIONS
Dr.Zohaib Hassan Sain	<i>Superior University, Faculty of Business & Management Sciences, Lahore, Pakistan</i>	THE INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE FOR HIGHER EDUCATION ADVANCEMENT IN PAKISTAN
Abdülkadir KAYA Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR	<i>Bursa Uludağ University</i>	RESEARCH ON THE BUILDING MATERIALS INDUSTRY AND ARCHITECTS' CERAMIC TILE PURCHASING PREFERENCES
Ali ALADEMİROĞLU Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR	<i>Bursa Uludağ University</i>	THE EFFECTS OF RUSSIA - UKRAINE WAR ON SUPPLY CHAINS OF ENTERPRISES: A RESEARCH IN AUTOMOTIVE SECTOR
Asad Taimur Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	<i>Universiti Malaya, Kuala Lumpur, Malaysia</i>	STRATEGIC DECISION MAKING AND ORGANIZATIONAL AMBIDEXTERITY
Assist. Prof. Dr. Mahire ASLAN	<i>İnönü University</i>	THE PHENOMENON OF ALIENATION IN THE EDUCATION PROCESS
Assist. Prof. Dr. Mahire ASLAN	<i>İnönü University</i>	MULTICULTURALITY IN EDUCATION
Assoc. Prof. Dr. Burcu GEZER ŞEN	<i>Firat University</i>	A GLOBAL PERSPECTIVE ON EARLY CHILDHOOD EDUCATION
Assoc. Prof. Dr. Burcu GEZER ŞEN	<i>Firat University</i>	CURRENT TRENDS IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION
Bilal Raza Naqvi Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	<i>Research Scholar, NDU, Islamabad Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan</i>	BUSINESS MANAGEMENT: EFFECTIVITY OF THE BLUE OCEAN STRATEGY

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

**BUSINESS JOURNAL 2nd INTERNATIONAL PARIS SOCIAL
SCIENCE CONGRESS
ONLINE PRESENTATIONS**

23.12.2023

HALL-5 / SESSION-1

PARIS LOCAL TIME

14¹⁵ : 16⁰⁰

ANKARA LOCAL TIME

16¹⁵ : 18⁰⁰

HEAD OF SESSION: Assist. Prof. Dr. İbrahim YIKILMAZ

Authors	Affiliation	Presentation title
Dr. Sercan CENGİZ	<i>Harran University</i>	REASONS FOR IRRESPONSIBLE USE OF WATER AND RELATED SOLUTION SUGGESTIONS
Dr. Sercan CENGİZ Dr. Ferhat Kaçar	<i>Harran University</i>	SEMIOTIC ANALYSIS OF ADVERTISEMENTS PUBLISHED ON DIGITAL PLATFORMS: DEFACTO EXAMPLE
Assoc. Prof. Dr. Naseem Akhter	<i>Department of Islamic Studies Shaheed Benazir Bhutto Women University, Peshawar, Pakistan</i>	CLIMATE RESILIENCE AND AGROECOLOGY UNDER ISLAMIC CONTEXT
Assoc. Prof. Dr. Naseem Akhter	<i>Department of Islamic Studies Shaheed Benazir Bhutto Women University, Peshawar, Pakistan</i>	EMPOWER WOMEN THROUGH ENTREPRENEURIAL SKILLS FROM ISLAMIC PERSPECTIVE
Summira Naeem Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	<i>Universiti Malaya, Kuala Lumpur, Malaysia</i>	INTERNAL FACTORS AFFECTING STRATEGIC MANAGEMENT IN AN ORGANIZATION
Assist. Prof. Dr. İbrahim YIKILMAZ	<i>Kocaeli University</i>	WORRYING WORKPLACE TREND: TOXIC RESILIENCE
Assist. Prof. Dr. İbrahim YIKILMAZ Dr. Havva DEĞİRMENCİ TARAKCI	<i>Kocaeli University Hitit University</i>	LOUD QUITTING VS. QUIET QUITTING: A CONCEPTUAL INVESTIGATION
Dr. Mutlu ÖZGEN	<i>İstanbul</i>	HÂK MİNSTREL OF TURKMENS OF ANŞA BACILI BEYDİLİ SIRAÇ "SOFUOĞLU"
Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman Mrs. Affaf Zahra	<i>Research Scholar, NDU, Islamabad Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan</i>	BUSINESS PERFORMANCE: ANALYZING THE ROLE OF WORK-FAMILY CONFLICT

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

**BUSINESS JOURNAL 2nd INTERNATIONAL PARIS SOCIAL
SCIENCE CONGRESS
ONLINE PRESENTATIONS**

23.12.2023

HALL-6 / SESSION-1

PARIS LOCAL TIME

14¹⁵ : 16⁰⁰

ANKARA LOCAL TIME

16¹⁵ : 18⁰⁰

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Uğur Korkut PATA

Authors	Affiliation	Presentation title
Abid Hussain Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	<i>Deputy Director Library, Institute of Strategic Studies Islamabad, Pakishtan Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan</i>	SUCCESSFUL PROFESSIONAL DEVELOPMENT: THE ROLE OF EMPLOYABILITY SKILLS
Dr. Selin KARLILAR Assoc. Prof. Dr. Uğur Korkut PATA	<i>Azerbaycan Devlet İktisat University, Bakü Osmaniye Korkut Ata University,Osmaniye</i>	THE EFFECTS OF ENERGY SECURITY RISK AND FINANCIAL DEVELOPMENT ON RENEWABLE ENERGY USE IN TURKEY
Dr.Esra CEBECİ MAZLUM	<i>Selçuk Üniversty</i>	RELATIONSHIP BETWEEN HEALTH EXPENDITURES AND ECONOMIC GROWTH: THE CASE OF E7 COUNTRIES
Assoc. Prof. Dr. Uğur Korkut PATA Assoc. Prof. Dr. Mustafa Tevfik KARTAL	<i>Osmaniye Korkut Ata University, Borsa İstanbul Stratejik Planlama, Finansal Raporlama ve Yatırımcı İlişkileri Dire ktörlüğü, İstanbul/Türkiye</i>	TESTING THE STATIONARITY OF THE FOREST LOAD CAPACITY FACTOR IN TÜRKİYE, MEXICO, AND BRAZİL
Dr.Muhammad Azher Iqbal Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	<i>PhD Public Administration, Huazhong University of Science and Technology, Wuhan China Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan</i>	SUSTAINABLE BUSINESS PERFORMANCE: ANALYZING THE ROLE OF PSYCHOLOGICAL CONTRACT
Dr. Keshab Chandra Mandal	<i>Head Master S.M. Nagar Derozio Smriti Vidyalaya S.M. Nagar Govt. Housing Sarkarpool, Kolkata, W.B. India</i>	FOREIGN POLICY AND PUBLIC POLICIES IN CONTEMPORARY INDIA: AN ANALYSIS
Ress. Assist. Hüseyin COŞKUN Assist. Prof. Dr. İlyas Kays İMAMOĞLU	<i>Bayburt University</i>	GLOBALIZATION, ENERGY CONSUMPTION, ECONOMIC GROWTH AND ENVIRONMENTAL PERFORMANCE: EVIDENCE FROM THE SWITZERLAND ECONOMY
Assist. Prof. Dr. İlyas Kays İMAMOĞLU Ress. Assist. Hüseyin COŞKUN	<i>Bayburt University</i>	ECONOMIC FREEDOM, ENTREPRENEURSHIP AND ECONOMIC GROWTH: A CAUSALITY ANALYSIS FOR EU COUNTRIES

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

**BUSINESS JOURNAL 2nd INTERNATIONAL PARIS SOCIAL
SCIENCE CONGRESS**

ONLINE PRESENTATIONS

23.12.2023

HALL-1 / SESSION-2

PARIS LOCAL TIME

17⁰⁰ : 19⁰⁰

ANKARA LOCAL TIME

19⁰⁰ : 21⁰⁰

HEAD OF SESSION: Dr. Chems Eddine BOUKHEDIMI

Authors	Affiliation	Presentation title
Dr. Chems Eddine BOUKHEDIMI	<i>University of Tizi Ouzou, Department of commerce. Marketing Management. Algeria</i>	EFFECT OF THE EMPLOYMENT STATUS OF ALGERIAN TOURISTS ON THE WILLINGNESS FOR OUTBOUND TOURISM
Moses Adeolu AGOI Oluwakemi Racheal OSHINOWO	<i>Lagos State University of Education, Lagos Nigeria</i>	THE EFFICACY OF DATA BACKUP AND RECOVERY PRACTICES: AN INSIGHT FOR SCHOOL MANAGEMENT
Fatima Ahsan, Dr. Muhammad Zia-ur- Rehman	<i>Research Scholar, NDU, Islamabad Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan</i>	STRATEGIC MANAGEMENT: MANAGING CRISIS SITUATIONS
Deniz KAYA Doç. Dr. Önder A. AFŞAR	<i>Selçuk University</i>	MIGRATION AND MIGRATION POLICIES IN THE EUROPEAN UNION IN THE CONTEXT OF THE SYRIAN CRISIS
Dr. Muhammad Zia-ur- Rehman Research Scholar Hamna Ahsan	<i>Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan Research Scholar, NDU, Islamabad</i>	THE IMPACT OF ORGANIZATIONAL ARCHITECTURE ON ITS BUSINESS IMAGE AND REPUTATION
Dr. Muhammad Zia-ur- Rehman Dr. Fatima Abrar	<i>Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan Research Scholar, NDU, Islamabad</i>	CEO TRUSTWORTHINESS AND ITS IMPACT ON BUSINESS PERFORMANCE
Janet Austin Dr. Muhammad Zia-ur- Rehman	<i>Research Scholar, NDU, Islamabad Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan</i>	CHALLENGES FACED BY STRATEGISTS AND BUSINESS PERFORMANCE
Maheen Khattak, Dr. Muhammad Zia-ur- Rehman	<i>Research Scholar, NDU, Islamabad Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan</i>	CEO PERSONALITY AND EMPLOYEE MOTIVATION: ANALYZING THE DYNAMICS

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

**BUSINESS JOURNAL 2nd INTERNATIONAL PARIS SOCIAL
SCIENCE CONGRESS
ONLINE PRESENTATIONS**

23.12.2023

HALL-2 / SESSION-2

PARIS LOCAL TIME
17⁰⁰ : 19⁰⁰

ANKARA LOCAL TIME
19⁰⁰ : 21⁰⁰

HEAD OF SESSION: Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman

Authors	Affiliation	Presentation title
Maj Hamid Fayyaz, Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	<i>Research Scholar, NDU, Islamabad Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan</i>	DATA-DRIVEN DECISION-MAKING: ANALYSING THE DYNAMICS
Muqaddar Ali, Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	<i>Research Scholar, NDU, Islamabad Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan</i>	STRATEGIC IGNORANCE AND BUSINESS PLANNING; ANALYZING THE PERSPECTIVES
Ms. Ribbat KHAN , Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	<i>Research Scholar, NDU, Islamabad Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan</i>	LEADERSHIP ROLE AND BUSINESS PERFORMANCE: A QUALITATIVE STUDY
Dr. Saqib Anwar Siddiqui, Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	<i>Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan</i>	DEVELOPING EMOTIONAL INTELLIGENCE FOR STRATEGIC BUSINESS MANAGEMENT: A QUALITATIVE STUDY
Soudah Sultana, Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	<i>Research Scholar, NDU, Islamabad Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan</i>	STRATEGIC MANAGEMENT AND CORPORATE ENTREPRENEURSHIP
Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman, Dr. Muhammad Shafique	<i>Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan</i>	TALENT MANAGEMENT AND BUSINESS PERFORMANCE: ANALYZING THE PERSPECTIVES
Dr. Melis KARAKUŞ	<i>Researcher, TÜRKİYE</i>	NETNOGRAPHY AS A QUALITATIVE RESEARCH METHOD
Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman, Muhammad Shahbaz	<i>Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan Research Scholar, NDU, Islamabad</i>	DYNAMICS OF DIVERSITY IN WORKFORCE AND BUSINESS PERFORMANCE: AN ANALYTICAL OVERVIEW

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

**BUSINESS JOURNAL 2nd INTERNATIONAL PARIS SOCIAL
SCIENCE CONGRESS
ONLINE PRESENTATIONS**

23.12.2023

HALL-3 / SESSION-2

PARIS LOCAL TIME

17⁰⁰ : 19⁰⁰

ANKARA LOCAL TIME

19⁰⁰ : 21⁰⁰

HEAD OF SESSION: Mella ISMELINA

Authors	Affiliation	Presentation title
Jekimen AVDIAJAH	European University of Tirana, Albania	TRANSFORMATION OF KOSOVO EDUCATION FROM TRADITIONAL INTO MODERN
Luna SHAMIEH	European University of Tirana, Albania	HUMAN SECURITY PROVIDERS IN FRAGILE STATE UNDER ASYMMETRIC WAR CONDITIONS
Yarfeth SHKRELI	Institution of European Studies, Tirana, Albania	THE ROLE OF EUROPEAN UNION IN GLOBAL GOVERNANCE
Serah BILLIE	Rahayu is with the Bandung Islamic University, Bandung, Indonesia	PROMOTING GENDER EQUALITY WITHIN ISLAMIC TRADITION VIA CONTEXTUALIST APPROACH
Mella ISMELINA	Rahayu is with the Bandung Islamic University, Bandung, Indonesia	THE INTERACTION BETWEEN HUMAN AND ENVIRONMENT ON THE PERSPECTIVE OF ENVIRONMENTAL ETHICS
Lilian Noronha NASSIF	Department of National Security - State University of Library Studies and Information Technologies, Bulgaria	TOWARDS A PROOF ACCEPTANCE BY OVERCOMING CHALLENGES IN COLLECTING DIGITAL EVIDENCE
Jordan Georgiev DELIVERSKY	Department of National Security - State University of Library Studies and Information Technologies, Bulgaria	MEASURES FOR LIMITING CORRUPTION UPON MIGRATION WAVE IN EUROPE
Antonios MANIATIS	Independent Researcher CentraleSupélec, France	HUMAN RIGHTS IN ARMED CONFLICTS AND CONSTITUTIONAL LAW
Aleksandra CHINIAEVA	Researcher, France	PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN EUROPE: THE PARLIAMENTARY DIMENSION
Sultan GÖKSU Assoc. Prof. Dr. Selman ABLAK	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	DIGITAL CITIZENSHIP AS A SOCIAL AND CITIZENSHIP-RELATED COMPETENCY IN THE 2018 SOCIAL STUDIES COURSE TEACHING PROGRAM

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

**BUSINESS JOURNAL 2nd INTERNATIONAL PARIS APPLIED SCIENCE
CONGRESS**

ONLINE PRESENTATIONS

23.12.2023		HALL-4 / SESSION-2	
	PARIS LOCAL TIME 17 ⁰⁰ : 19 ⁰⁰		ANKARA LOCAL TIME 19 ⁰⁰ : 21 ⁰⁰
			

HEAD OF SESSION: Dr. Subhashish DEY

Authors	Affiliation	Presentation title
CHIBANI Houaria LARIBI Souad ALLAOUI Tayeb HEROUAL Samira Abdelkader Azzeddine BENGHARBI	<i>Laboratory of Energy and Electrical Engineering, Ibn Khaldoun University, Tiaret, Algeria</i>	NEURAL NETWORK DIAGNOSIS OF THREE-PHASE INVERTER OPEN-CIRCUIT FAULTS IN A PHOTOVOLTAIC SOLAR PUMPING SYSTEM
HEROUAL Samira BELABBAS Belkacem ALLAOUI Tayeb CHIBANI Houaria	<i>Electrical Engineering Department, ibn Khaldoun University, Tiaret, Algeria</i>	MODELING AND SIMULATION OF DC-DC CONVERTER-TYPE FLYBACK
Dr. Subhashish DEY	<i>Civil Engineering Department, Gudlavalleru Engineering College, Gudlavalleru, Andhra Pradesh, India</i>	ENVIRONMENTAL FOOTPRINT OF CONCRETE: A LIFE CYCLE ASSESSMENT APPROACH FOR SUSTAINABLE PRACTICES
Dr. Subhashish DEY	<i>Civil Engineering Department, Gudlavalleru Engineering College, Gudlavalleru, Andhra Pradesh, India</i>	USTAINABLE CONCRETE DEVELOPMENT TOWARDS THE ECO-FRIENDLY CONSTRUCTION: ENHANCING THE STRENGTH AND DURABILITY BY USING FLY ASH AND SILICA FUME
Boughedir NADIA Bailiche ZOHRA	<i>université de Ain t émouchent laboratoire de chimie ;Algérie</i>	THE APPLICATION OF MESOPOROUS MATERIAL TYPE SILVER/SBA15
Issengaliyeva G.A Kopenbayev T.A Bisembin A. M.	<i>Aktobe Regional University named after K.Zhubanov, Aktobe, Kazakhstan</i>	THE IMPACT OF AUTOMOTIVE CATALYTIC CONVERTERS ON REDUCING EMISSIONS INTO THE ATMOSPHERE
Deiveegan Ramasamy Abdul Nazar N. Selvaraju Sivamani	<i>University of Technology and Applied Sciences, Salalah, Oman</i>	COST ESTIMATION AND ANALYSIS FOR CONSTRUCTION OF WATER STORAGE TANK IN CHEMICAL PROCESS UTILITY PLANTS
Pipko Polina Alexandrovna Isengalieva Gulya Amirzhanovna	<i>Aktobe Regional University named after K. Zhubanov, Aktobe, Republic of Kazakhstan</i>	PROBLEMS OF GROUNDWATER POLLUTION

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

**BUSINESS JOURNAL 2nd INTERNATIONAL PARIS APPLIED SCIENCE
CONGRESS**

ONLINE PRESENTATIONS

23.12.2023

HALL-5 / SESSION-2

PARIS LOCAL TIME
17⁰⁰: 19⁰⁰

ANKARA LOCAL TIME
19⁰⁰: 21⁰⁰

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Funda ÖZPULAT

Authors	Affiliation	Presentation title
Assoc. Prof. Dr. Funda ÖZPULAT Assit. Prof. Dr. Melike TAŞDELEN BAŞ	<i>Selcuk University, Aksehir Kadir Yallagoz School of Health, Konya / Türkiye</i>	THE EFFECT OF FLIPPED LEARNING ON NURSING STUDENTS' EMPATHY, PROFESSIONAL COMPETENCE, KNOWLEDGE, AND MOTIVATION
Assoc. Prof. Dr. Funda ÖZPULAT Assit. Prof. Dr. Melike TAŞDELEN BAŞ	<i>Selcuk University, Aksehir Kadir Yallagoz School of Health, Konya / Türkiye</i>	CHALLENGES OF DAILY LIFE FOR CHILDREN WITH CELIAC DISEASE
Prof. Dr. Mehmet Emin DENİZ Prof. Dr. Ramazan KARAKUZU	<i>Batman University, Faculty of Engineering and Architecture, Batman, Turkey Dokuz Eylul University, Faculty of Engineering Izmir, Turkey</i>	IMPACT BEHAVIOR AND RESIDUAL BIAXIAL TENSILE STRENGTH OF INTER-PLY HYBRID COMPOSITES
Prof. Dr. Mehmet Emin DENİZ Prof. Dr. Ramazan KARAKUZU	<i>Batman University, Faculty of Engineering and Architecture, Batman, Turkey Dokuz Eylul University, Faculty of Engineering, Izmir, Turkey</i>	IMPACT RESPONSE OF CARBON/EPOXY AND GLASS/EPOXY COMPOSITE PLATES
Özlem BAYAM Assoc. Prof. Dr. Şafak ÖZHAN KOCAKAYA	<i>Dicle University</i>	DRUG ACTIVE SUBSTANCE DESIGN OF TAMOXIFEN MOLECULE DERIVATIVES WITH MODERN MOLECULAR MODELING METHODS
Assist. Prof. Dr. Ayşegül DURMAZ	<i>Kutahya Health Sciences University, Faculty of Health Sciences</i>	EFFECTS OF SKIN-TO-SKIN CONTACT ON MOTHER, FATHER AND NEWBORN HEALTH
Assist. Prof. Dr. Ayşegül DURMAZ	<i>Kutahya Health Sciences University, Faculty of Health Sciences</i>	EFFECTS OF SOCIAL MEDIA AND SMARTPHONE APPLICATIONS ON THE HEALTH OF PREGNANTS
Emine PALA Assist. Prof. Dr. Canan BOZKURT Assoc. Prof. Dr. Didem AYHAN	<i>Bandırma Onyedi Eylül University</i>	DEATH PERCEPTION AND GOOD DEATH CONCEPT IN INTENSIVE CARE NURSES
İrem ERGELEN Assist. Prof. Dr. Canan BOZKURT Assoc. Prof. Dr. Didem AYHAN	<i>Bandırma Onyedi Eylül University</i>	SUICIDE ATTEMPT AS A REASON FOR EMERGENCY DEPARTMENT ADMISSION IN UNIVERSITY STUDENTS

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

**BUSINESS JOURNAL 2nd INTERNATIONAL PARIS APPLIED SCIENCE
CONGRESS**

ONLINE PRESENTATIONS

23.12.2023

HALL-6 / SESSION-2

PARIS LOCAL TIME

17⁰⁰ : 18⁰⁰

ANKARA LOCAL TIME

19⁰⁰ : 21⁰⁰

HEAD OF SESSION: Patrycja WIDLAK

Authors	Affiliation	Presentation title
Gheorghe GIURGIU Prof. Dr. Manole COJOCARU Daniela BOBOC	<i>Titu Maiorescu University, Faculty of Medicine, Bucharest, Romania School Center for Inclusive Education Maria Montessori, Constanta, Romania</i>	NEUROPEPTIDES AND THE MICROBIOTA-GUT-BRAIN AXIS IN AUTISM
Assist. Prof. Dr. K.R.Padma Dr. K.R.Don Professor P. Josthna	<i>Department of Biotechnology, Sri Padmavati Mahila Visvavidyalayam (Women's) University, Tirupati, India</i>	COMPAROB: THE ROBOTIC ASSISTANT FOR SHOPPING CARTS ESPECIALLY FOR ELDERLY INDIVIDUALS
Dr. Saima SHAHEEN Assoc. Prof. Dr. Nabila SHER Hafza ZAFAR Assist. Prof. Dr. Gülnaz BEGÜM Dr. Sosan RAUF	<i>Biochemistry Department, Khyber Girls Medical College, Peshawar Pakistan Khyber Medical University Peshawar Pakistan</i>	EFFECT OF LIPID-BASED MULTIPLE MICRONUTRIENTS SUPPLEMENTATION IN UNDERWEIGHT PRIMIGRAVIDA PRE-ECLAMPTIC WOMEN ON MATERNAL AND PREGNANCY OUTCOMES: RANDOMIZED CLINICAL TRIAL
Sinem ÇAMLIBEL Prof. Dr. Yiğit EVREN	<i>Yıldız Technical University, Istanbul, Türkiye</i>	IN SEARCH OF INSTITUTIONS: UNDERSTANDING THE CHANGING NATURE OF NORMS, LEGITIMATE MUTUAL EXPECTATIONS, AND WORKING PRACTISES AT A FOUR-DECADE-OLD PLANNING SCHOOL (THE CASE OF YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY)
Patrycja WIDLAK Marzena MALARA Anna KUK Aspasia DANIA Georgia PANAGIOTAKOU Georgia PAPOULIA	<i>Józef Pilsudski University of Physical Education in Warsaw, Poland National and Kapodistrian University of Athens School of Physical Education and Sport Science Athens, Greece</i>	ASSESSMENT OF DIETARY HABITS AMONG POLISH AND GREEK STUDENTS CONCERNING RECOMMENDATIONS BASED ON THE PRINCIPLES OF THE MEDITERRANEAN DIET
Chennai Yasmine Ouassaf Mebarka Belaidi Salah	<i>Group of Computational and Pharmaceutical Chemistry, LMCE Laboratory, University of Biskra, Algeria</i>	PHARMACOPHORE MODELING, MOLECULAR DOCKING, 3D-QSAR AND MOLECULAR DYNAMICS STUDY FOR INDOLYL-ARYL-SULFONE DERIVATIVES AS NEW HIV1 INHIBITORS
Khaoula Mkhayar Kaouakeb El khattabi Samir Chtita Souad Elkhattabi	<i>Laboratory of Engineering, Systems and Applications, National School of Applied Sciences, Sidi Mohamed Ben Abdellah-Fez University, Fez, Morocco.</i>	IN SILICO VIRTUAL SCREENING, DRUG LIKENESS, ADMET, AND MOLECULAR DOCKING AND DYNAMICS STUDIES FOR THE DISCOVERY OF POTENTIAL ANTI-SLEEP DISORDER AGENTS FROM QUANABIS

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

CONTENT

CONFERENCE ID	I
SCIENTIFIC COMMITTEE	II
PHOTO GALLERY	III
PROGRAM	IV
CONTENT	V
Münevver BAYAR	HUMAN RESOURCES AND INNOVATION: LEADERSHIP AND CREATIVITY IN THE FUTURE BUSINESS WORLD 1
Nadire KANTARCIÖĞLU	THE NEXUS OF HUMAN RESOURCE MANAGEMENT PRACTICES AND WORKPLACE CONTENTMENT: EXPLORING JOB SATISFACTION DYNAMICS 2
Nuran VARIŞLI	HUMAN RESOURCES MANAGEMENT: INNOVATIVE SOLUTIONS AND 3
Sevgi IŞIK EROL	THE EFFECT OF DIGITAL WORKING PLATFORMS ON EMPLOYEES 4-12
Sevgi IŞIK EROL	DIGITAL PLATFORM BUSINESSES: WITHIN THE SCOPE OF OPPORTUNITIES AND CHALLENGES BROUGHT BY DIGITALIZATION 13-27
Can YARDIMCI	ANALYSIS OF RELATION BETWEEN INFLATION AND EXCHANGE RATE FOR TURKISH ECONOMY: APPLICATION OF VAR MODEL 28-37
Can YARDIMCI	REVISITING THE RELATIONSHIP BETWEEN CURRENT ACCOUNT DEFICIT AND ECONOMIC GROWTH: A CASE OF TURKEY 38-48
Levent AKSU	OBJECTIVES, TOOLS, MONETARY TRANSMISSION MECHANISM AND MONETARY TARGETING OF MONETARY POLICY 49-72
Doğan KUTUKIZ Ayşe KIZIL	SITUATION AND CHANGES OF START-UPS AGAINST ECONOMIC DEVELOPMENTS IN THE WORLD 73-80
Mehmet MECEK Vedat YILMAZ	EXAMINING THE ADMINISTRATIVE STRUCTURE OF CITY COUNCILS IN TURKEY: THE EXAMPLE OF METROPOLITAN CITY ASSEMBLIES 81-97
Mikail BATU Zübeyir ÖZGÜR	CONSUMING AND EXHOUSTED INDIVIDUALS OF THE 21ST CENTURY: “TO HAVE OR TO BE” 98- 107
Mikail BATU	TO BE OR TO BE DIGITAL: HOW DO SMART TECHNOLOGIES AFFECT HUMAN BEHAVIOR? 108-117

Ömer Faruk BÜYÜKKURT	THE ASSOCIATION BETWEEN OF ACCRUAL EARNINGS MANAGEMENT PRACTICES AND FINANCIAL RATIOS: EVIDENCE FROM BIST (BORSA ISTANBUL)	118-125
Rabia Vildan İŞCAN İbrahim BOZACI Cihat KARTAL	GIFT TO SELF BEHAVIOR	126-127
Zumrud RASULZADA	THE SEMANTICS OF THE DERVISH IMAGE IN TURKISH SUFISM AND FOLKLORE TEXTS	128-131
Hazal Aybala BEKAR	THE PROBLEM OF SIMPLIFYING AND CONCEPTUALIZING DAILY LIFE FROM A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE	132
Muhammad YAQOOB Muhammad Zia-ur-REHMAN	EFFECTIVE COMMUNICATION: THE ROLE OF BUSINESS ENGLISH	133
Shaiz ULLAH Muhammad Zia-ur-REHMAN	CORPORATE STRATEGY AND CORPORATE REPUTATION	134
Maryum IQBAL Muhammad Zia-ur-REHMAN	STRATEGIC FORESIGHT AND BUSINESS MANAGEMENT	135
Mustafa Doruk MUTLU	EFFECTS OF DIGITAL TRANSFORMATION IN WORKING LIFE ON DIFFERENT GENERATIONS	136-142
Yusuf Erdem TUNÇ	OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY IN THE MINING SECTOR	143-156
Ananda MAJUMDAR	THE MYTH OF HINDUISM AS DIVERSITY AND UNIVERSALITY	157-169
Muhammed SAMANCI	GAZA WAR AND A BENEFIT-COST ANALYSIS FOR ISRAEL	170-177
Abdulrezzak İKVAN Hami VELİOĞLU	BLOK ZİNCİRİ TEKNOLOJİSİNİN MUHASEBENİN KAYDETME FONKSİYONUNA ETKİSİ: ÜÇ TARAFLI KAYIT SİSTEMİ	178-188
Abdulrezzak İKVAN Hami VELİOĞLU	FİNANSAL KİRALAMALARIN VUK, TMS 17 VE TFRS 16 ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ	189-196
SHABNAM ABBASOVA	A LINGUISTICAL PERSPECTIVE ON POSITIVE AND NEGATIVE LANGUAGE UNITS IN TURKMEN	197-198
Hatice KELEŞ	ORTHODOX CHRISTIAN SECT PHYSICIANS; ANARGYROİ	199-200
Puji Rahayu FIRDAUS	MOTHER TONGUE USE IN YOUNG TURKISH AND INDONESIAN EFL LEARNERS' CLASSROOM	201
MUHAMMAD FAISAL	DIFFERENT TECHNIQUES ASSOCIATED WITH EACH MODULE USED IN THE CONTEXT OF AI-HRIMS PAKISTAN BY HUMAN RIGHTS RECOMMENDATIONS DATA ANALYTICS WITH UNITED NATIONS	202
Tuncay Ercan SEPETCİOĞLU Sibel Akova HAVALI	A REVIEW OF THE FILM "WHERE ARE YOU GOING, AIDA?" (QUO VADIS AIDA?) WITHIN THE FRAMEWORK OF BOSNIA, WAR AND COLLECTIVE MEMORY	203-218

Sibel Akova HAVALI	A STUDY OF VIOLENCE AGAINST WOMEN IN TURKISH MEDIA: ANALYZING PUBLIC SERVICE	219-231
Tuncay Ercan SEPETCİOĞLU	ANNOUNCEMENTS RELEASED BY THE WOMEN AND DEMOCRACY ASSOCIATION (KADEM)	
Irina-Ana DROBOT	THE MEANING OF THE SHADOW IN TWO HAIKU POEMS	232-239
Zohaib Hassan SAİN	THE INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE FOR HIGHER EDUCATION ADVANCEMENT IN PAKISTAN	240
Zohaib Hassan SAİN	BLENDED LEARNING: NAVIGATING CHALLENGES, FUTURE TRAJECTORIES, AND RECOMMENDATIONS	241
Abdülkadir KAYA Erkan ÖZDEMİR	RESEARCH ON THE BUILDING MATERIALS INDUSTRY AND ARCHITECTS' CERAMIC TILE PURCHASING PREFERENCES	242-254
Ali ALADEMİROĞLU Erkan ÖZDEMİR	THE EFFECTS OF RUSSIA - UKRAINE WAR ON SUPPLY CHAINS OF ENTERPRISES: A RESEARCH IN AUTOMOTIVE SECTOR	255 -282
Asad TAIMUR Muhammad Zia-Ur-REHMAN	STRATEGIC DECISION MAKING AND ORGANIZATIONAL AMBIDEXTERITY	283
Mahire ASLAN	THE PHENOMENON OF ALIENATION IN THE EDUCATION PROCESS	284-292
Mahire ASLAN	MULTICULTURALITY IN EDUCATION	293-297
Burcu GEZER ŞEN	CURRENT TRENDS IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION	298-299
Burcu GEZER ŞEN	A GLOBAL PERSPECTIVE ON EARLY CHILDHOOD EDUCATION	300-301
Bilal Raza NAQVI Muhammad Zia-Ur-REHMAN	BUSINESS MANAGEMENT: EFFECTIVITY OF THE BLUE OCEAN STRATEGY	302
Sercan CENGİZ	REASONS FOR IRRESPONSIBLE USE OF WATER AND RELATED SOLUTION SUGGESTIONS	303-311
Sercan CENGİZ Ferhat KAÇAR	SEMIOTIC ANALYSIS OF ADVERTISEMENTS PUBLISHED ON DIGITAL PLATFORMS: DEFACTO EXAMPLE	312-327
Naseem AKHTER	CLIMATE RESILIENCE AND AGROECOLOGY UNDER ISLAMIC CONTEXT	328
Naseem AKHTER	EMPOWER WOMEN THROUGH ENTREPRENEURIAL SKILLS FROM ISLAMIC PERSPECTIVE	329
Summira NAEEM Muhammad Zia-Ur-REHMAN	INTERNAL FACTORS AFFECTING STRATEGIC MANAGEMENT IN AN ORGANIZATION	330
İbrahim YIKILMAZ	WORRYING WORKPLACE TREND: TOXIC RESILIENCE	331-339

İbrahim YIKILMAZ Havva DEĞİRMENCİ TARAKCI	LOUD QUITTING VS. QUIET QUITTING: A CONCEPTUAL INVESTIGATION	340-349
Mutlu ÖZGEN	HÂK MİNSTREL OF TURKMENS OF ANŞA BACILI BEYDİLİ SIRAÇ "SOFUOĞLU"	350-352
Muhammad Zia-ur-REHMAN Mrs. Affaf ZAHRA	BUSINESS PERFORMANCE: ANALYZING THE ROLE OF WORK-FAMILY CONFLICT	353
Abid HUSSAIN Muhammad Zia-ur-REHMAN	SUCCESSFUL PROFESSIONAL DEVELOPMENT: THE ROLE OF EMPLOYABILITY SKILLS	354
Selin KARLILAR Uğur Korkut PATA	THE EFFECTS OF ENERGY SECURITY RISK AND FINANCIAL DEVELOPMENT ON RENEWABLE ENERGY USE IN TURKEY	355-363
Esra CEBECİ MAZLUM	RELATIONSHIP BETWEEN HEALTH EXPENDITURES AND ECONOMIC GROWTH: THE CASE OF E7 COUNTRIES	364-372
Uğur Korkut PATA Mustafa Tevfik KARTAL	TESTING THE STATIONARITY OF THE FOREST LOAD CAPACITY FACTOR IN TÜRKİYE, MEXICO, AND BRAZİL	373-379
Muhammad Azher IQBAL Muhammad Zia-ur-REHMAN	SUSTAINABLE BUSINESS PERFORMANCE: ANALYZING THE ROLE OF PSYCHOLOGICAL CONTRACT	380
Keshab Chandra MANDAL	FOREIGN POLICY AND PUBLIC POLICIES IN CONTEMPORARY INDIA: AN ANALYSIS	381
Hüseyin COŞKUN İlyas Kays İMAMOĞLU	GLOBALIZATION, ENERGY CONSUMPTION, ECONOMIC GROWTH AND ENVIRONMENTAL PERFORMANCE: EVIDENCE FROM THE SWITZERLAND ECONOMY	382-392
İlyas Kays İMAMOĞLU Hüseyin COŞKUN	ECONOMIC FREEDOM, ENTREPRENEURSHIP AND ECONOMIC GROWTH: A CAUSALITY ANALYSIS FOR EU COUNTRIES	393-400
Chems Eddine BOUKHEDIMI	EFFECT OF THE EMPLOYMENT STATUS OF ALGERIAN TOURISTS ON THE WILLINGNESS FOR OUTBOUND TOURISM	401
Moses Adeolu AGOI Oluwakemi Racheal OSHINOWO	THE EFFICACY OF DATA BACKUP AND RECOVERY PRACTICES: AN INSIGHT FOR SCHOOL MANAGEMENT	402
Fatima AHSAN Muhammad Zia-ur-REHMAN	STRATEGIC MANAGEMENT: MANAGING CRISIS SITUATIONS	403
Deniz KAYA Önder A. AFŞAR	MIGRATION AND MIGRATION POLICIES IN THE EUROPEAN UNION IN THE CONTEXT OF THE SYRIAN CRISIS	404-407
Muhammad Zia-ur-REHMAN Hamna AHSAN	THE IMPACT OF ORGANIZATIONAL ARCHITECTURE ON ITS BUSINESS IMAGE AND REPUTATION	408
Muhammad Zia-ur-REHMAN Fatima ABRAR	CEO TRUSTWORTHINESS AND ITS IMPACT ON BUSINESS PERFORMANCE	409

Janet AUSTIN Muhammad Zia-ur-REHMAN	CHALLENGES FACED BY STRATEGISTS AND BUSINESS PERFORMANCE	410
Maheen KHATTAK Muhammad Zia-ur-REHMAN	CEO PERSONALITY AND EMPLOYEE MOTIVATION: ANALYZING THE DYNAMICS	411
Maj Hamid FAYYAZ Muhammad Zia-ur-REHMAN	DATA-DRIVEN DECISION-MAKING: ANALYSING THE DYNAMICS	412-413
Muqaddar ALI Muhammad Zia-ur-REHMAN	STRATEGIC IGNORANCE AND BUSINESS PLANNING; ANALYZING THE PERSPECTIVES	414
Ms. Ribbat KHAN Muhammad Zia-ur-REHMAN	LEADERSHIP ROLE AND BUSINESS PERFORMANCE: A QUALITATIVE STUDY	415
Saqib Anwar SIDDIQUI Muhammad Zia-ur-REHMAN	DEVELOPING EMOTIONAL INTELLIGENCE FOR STRATEGIC BUSINESS MANAGEMENT: A QUALITATIVE STUDY	416
Soudah SULTANA Muhammad Zia-ur-REHMAN	STRATEGIC MANAGEMENT AND CORPORATE ENTREPRENEURSHIP	417
Muhammad Zia-ur-REHMAN Muhammad SHAFIQUE	TALENT MANAGEMENT AND BUSINESS PERFORMANCE: ANALYZING THE PERSPECTIVES	418
Muhammad Zia-Ur-REHMAN Muhammad SHAHBAZ	DYNAMICS OF DIVERSITY IN WORKFORCE AND BUSINESS PERFORMANCE: AN ANALYTICAL OVERVIEW	419
Jekimen AVDIAJIAH	TRANSFORMATION OF KOSOVO EDUCATION FROM TRADITIONAL INTO MODERN	420
Luna SHAMIEH	HUMAN SECURITY PROVIDERS IN FRAGILE STATE UNDER ASYMMETRIC WAR CONDITIONS	421
Yrfet SHKRELİ	THE ROLE OF EUROPEAN UNION IN GLOBAL GOVERNANCE	422
Serah BILLIE	PROMOTING GENDER EQUALITY WITHIN ISLAMIC TRADITION VIA CONTEXTUALIST APPROACH	423
Mella ISMELINA	THE INTERACTION BETWEEN HUMAN AND ENVIRONMENT ON THE PERSPECTIVE OF ENVIRONMENTAL ETHICS	424
Lilian Noronha NASSIF	TOWARDS A PROOF ACCEPTANCE BY OVERCOMING CHALLENGES IN COLLECTING DIGITAL EVIDENCE	425
Jordan Georgiev DELIVERSKY	MEASURES FOR LIMITING CORRUPTION UPON MIGRATION WAVE IN EUROPE	426
Antonios MANIATIS	HUMAN RIGHTS IN ARMED CONFLICTS AND CONSTITUTIONAL LAW	427
Aleksandra CHINIAEVA	PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN EUROPE: THE PARLIAMENTARY DIMENSION	428
Sultan GÖKSU Selman ABLAK	DIGITAL CITIZENSHIP AS A SOCIAL AND CITIZENSHIP-RELATED COMPETENCY IN THE 2018 SOCIAL STUDIES COURSE TEACHING PROGRAM	429-440
Melis KARAKUŞ	NETNOGRAPHY AS A QUALITATIVE RESEARCH METHOD	441-446
Ahmet M. KADIOĞLU	JAPANESE PRESS HISTORY IN GENERAL OUTLINE FOR HISTORICAL PERSPECTIVE	447

HUMAN RESOURCES AND INNOVATION: LEADERSHIP AND CREATIVITY IN THE FUTURE BUSINESS WORLD

Assoc. Prof. Dr. Münevver BAYAR
Sosyal Güvenlik Kurumu, Ankara, Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-8077-2160

Abstract:

The intersection of human resources and innovation stands as a pivotal focal point in shaping the trajectory of organizations within the dynamic landscape of the future business world. This academic exploration delves into the multifaceted relationship between human resources management (HRM), innovation, and their collective impact on leadership and creativity. Human resources, traditionally viewed as the custodian of organizational talent, is undergoing a paradigm shift towards becoming a strategic partner in fostering innovation. The paper elucidates the evolving role of HRM in nurturing a work environment conducive to creativity, attracting and retaining top-tier talent, and aligning human capital strategies with overarching business objectives. In tandem with this evolution, innovation emerges as a cornerstone for organizational growth and sustainability. The study investigates how visionary leadership intertwines with innovation, emphasizing the role of HRM in cultivating leaders capable of steering organizations through the uncharted territories of the future. It explores the symbiotic relationship between leadership qualities, such as adaptability and foresight, and the fostering of an innovative culture. Creativity, as an intrinsic component of innovation, is examined in the context of HRM practices. The paper investigates strategies employed by HR professionals to nurture a culture where diverse ideas are not only welcomed but also flourish. It explores how organizations can leverage creativity to gain a competitive edge in an increasingly competitive and complex global business environment. Drawing on a synthesis of academic literature, case studies, and real-world examples, this paper aims to provide insights into the strategic integration of HRM and innovation. By understanding the intricate connections between human resources, leadership, creativity, and innovation, organizations can position themselves as agile, adaptive entities ready to meet the challenges and opportunities presented by the future business world.

Keywords: Human Resources Management, Visionary Leadership, Diversity and Inclusion

THE NEXUS OF HUMAN RESOURCE MANAGEMENT PRACTICES AND WORKPLACE CONTENTMENT: EXPLORING JOB SATISFACTION DYNAMICS

Dr. Nadire KANTARCIOĞLU

International Scientific Research and Strategy Development Association,
Ankara, Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-6968-9350

Abstract:

This research delves into the intricate relationship between human resource management (HRM) practices and workplace contentment, with a focus on understanding the dynamics of job satisfaction. The study aims to unravel the nuanced connections between HRM strategies and the overall satisfaction of employees within the contemporary workplace. The investigation explores how specific HRM practices, such as recruitment and selection, training and development, performance management, and employee engagement, impact the job satisfaction levels of individuals. It also examines the role of organizational culture and leadership styles in shaping the work environment and subsequently influencing employees' contentment with their jobs. Furthermore, the research adopts a longitudinal approach to capture the evolving nature of job satisfaction over time. It considers external factors, such as industry trends and economic conditions, to provide a comprehensive analysis of the dynamics that contribute to or hinder workplace contentment. Through a synthesis of empirical studies, surveys, and case analyses, this research aims to contribute valuable insights to the field of HRM and organizational psychology. By understanding the intricate interplay between HRM practices and job satisfaction dynamics, organizations can develop strategies to enhance the overall well-being and productivity of their workforce in the ever-evolving landscape of the contemporary workplace.

Keywords: Job Satisfaction Factors, Industry Trends, Workforce Productivity

HUMAN RESOURCES MANAGEMENT: INNOVATIVE SOLUTIONS AND ORGANIZATIONAL DYNAMICS

Assoc. Prof. Dr. Nuran VARIŞLI

Sosyal Güvenlik Kurumu, Ankara, Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-0657-756X

Abstract:

This academic study explores the intricate interplay between Human Resources Management (HRM) practices characterized by innovation and the resulting impact on organizational dynamics. The research delves into the strategic implementation of cutting-edge solutions within HRM and their influence on the overall functioning of organizations in today's dynamic business environment. Key HRM innovations under investigation include technological advancements, progressive talent acquisition and development strategies, employee engagement initiatives, and adaptive leadership methodologies. Through a comprehensive analysis, this study aims to illuminate how these innovative HRM practices contribute to shaping organizational culture, communication dynamics, and operational efficiency. Case studies, surveys, and empirical data are employed to discern the practical applications of innovative HRM solutions and to measure their tangible effects. The research seeks to identify patterns and best practices that can guide organizations in fostering a dynamic and responsive workforce.

Keywords: Human Resources Management, Innovation, Organizational Dynamics

DİJİTAL ÇALIŞMA PLATFORMLARININ ÇALIŞANLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ THE EFFECT OF DIGITAL WORKING PLATFORMS ON EMPLOYEES

Assoc. Prof. Dr. Sevgi IŞIK EROL
Batman Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü
ORCID.org/0000-001-9925-1704

Özet

Son yıllarda teknolojilerin insanlık tarihinin tüm zamanlarına kıyasla hayal edilemeyecek kadar hızlı büyümesi sadece dijital ekonomiyi değil çalışma hayatını da etkiliyor. Tam zamanlı, iş ve sosyal güvenlik hukukuna tabi standart istihdam türü geleneksel çalışma hayatında yaygınlığını sürdürse de son yıllarda işgücü piyasalarında yeni istihdam biçimleri de yerini almaya başlamıştır. Yeni çalışma biçimlerinden biri olan dijital çalışma platformları, gelişmişlik derecesine bağlı olarak çalışma hayatına farklı etkilerde bulunarak sadece gelişmiş ülkelerde değil, gelişmekte olan ülkelerde de hızla yayılmaya devam ediyor. Çalışma hayatının önemli bir unsuru olan dijital çalışma platformları, işletmelere yeni ve hızlı pazarlar açmakla kalmıyor; aynı zamanda yaşlılar, kadınlar, gençler ve engelliler gibi işgücü piyasasında genel olarak dezavantajlı gruplar olarak değerlendirilen kişilere gelir getirici yeni iş fırsatları sunmaktadır. İş dünyası ve istihdam üzerinde çok yönlü etkiye sahip olan dijital çalışma platformları, geleneksel çalışma biçiminde çalışanlarla işletmeler arasındaki ilişkileri de bazı yönlerden değiştiriyor. Dijital çalışma platformlarının yeni çalışma şekillerini nasıl teşvik edeceği, iş kalitesini nasıl artıracığı, çalışanların becerilerinde ne gibi değişiklikler getireceği, işyerinde cinsiyet eşitsizliğini, dezavantajlı grupları ve mültecileri nasıl etkileyeceği konusunda belirsizlikler mevcut. Ayrıca geleneksel çalışma hayatına göre daha fazla esneklik sağlayan dijital çalışma platformlarının yeni istihdam modelleri dünya çapında ilgi görse de platformun çalışma hayatını olumsuz etkileyen yönleri de var. Çünkü dijital teknolojiler sadece iş hacmini etkilemekle kalmıyor, aynı zamanda geleneksel çalışma biçimini de dönüştürüyor. Dijital çalışma platformlarında pek çok çalışan, iş sağlığı ve güvenliği, sosyal güvenlik, iş ilişkileri, çalışma saatleri ve ücretler, uyumsuzluk çözümü gibi birçok konuda zorluklarla karşılaşılıyor. Bu çalışmamızda son dönemde önemi artan “*Dijital Çalışma Platformlarının Çalışanlar Üzerindeki Etkisi*” konusuna değinmeye çalıştık. Bu teorik çalışmada dijital çalışma platformlarının çalışanlar üzerindeki etkileri ILO ve OECD verileri kullanılarak açıklanmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Çalışma Platformları, Çalışanlar, İşgücü Piyasası.

Abstract

In recent years, the unimaginably rapid growth of technologies compared to all times in human history affects not only the digital economy but also working life. Although the standard employment type, which is full-time and subject to labor and social security law, continues to be widespread in traditional working life, new forms of employment have also begun to take their place in labor markets in recent years. Digital work platforms, one of the new ways of working, continue to spread rapidly not only in developed countries but also in developing countries, with different impacts on working life depending on the degree of development. Digital work platforms, which are an important element of working life, not only open new and fast markets for businesses; at the same time, it offers new income-generating job opportunities to people who are generally considered as disadvantaged groups in the labor market, such as the elderly, women, young people and the disabled. Digital working platforms, which have a

multifaceted impact on business and employment, are also changing the relationships between employees and businesses in the traditional way of working in some ways. There are uncertainties about how digital work platforms will encourage new ways of working, how they will improve job quality, what changes they will bring in the skills of employees, how they will affect gender inequality in the workplace, disadvantaged groups and refugees. In addition, although the new employment models of digital working platforms, which provide more flexibility than traditional working life, attract worldwide attention, there are also aspects of the platform that negatively affect working life. Because digital technologies not only affect business volume, but also transform the traditional way of working. Many employees on digital working platforms face difficulties in many issues such as occupational health and safety, social security, labor relations, working hours and wages, and dispute resolution. In this study, we tried to touch upon the issue of "*The Impact of Digital Work Platforms on Employees*" due to its increasing importance recently. In this theoretical study, the effects of digital work platforms on employees are tried to be explained using ILO and OECD data.

Keywords: Digital Work Platforms, Employees, Labor Market.

1. GİRİŞ

Dijitalleşme dünya çapında toplumları ve ekonomileri benzeri görülmemiş bir ölçek ve hızda dönüştürüyor. Otomasyon ve dijitalleşmenin ardından, dijital platform ekonomisi gibi çeşitli sektör ve mesleklerde yeni istihdam biçimleri ortaya çıkmaktadır (Behrendt vd., 2019: 17). Çalışma dünyası geliştikçe ve dijitalleşme, otomasyon ve küreselleşme gibi küresel trendler tarafından şekillendikçe, çalışma dünyasının değişen koşullara ve taleplere uyum sağlaması gerekecektir. Özellikle iş düzenlemelerinin giderek çeşitlenmesi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde mevcut işgücü piyasalarının öne çıkan bir özelliği haline gelmiştir. Otomasyon ve dijitalleşmenin ardından daha geleneksel istihdam biçimlerinden bazıları ortadan kalkarken veya dönüşürken, çeşitli meslek ve sektörlerde dijital çalışma platformları adı verilen "yeni istihdam" biçimleri ortaya çıkmıştır (Behrendt vd., 2019: 18).

Dijital çalışma platformları dijital ekonominin ayırt edici bir parçasıdır. İşletmeleri ve müşterileri çalışanlara bağlayarak, işin geleceği için önemli sonuçlar doğuracak şekilde emek süreçlerini dönüştürüyorlar (ITC, 2023). Esasen dijital çalışma platformu çalışanlarının payı hâlâ küçük olsa da dijital çalışma platformları aracılığıyla yapılan çalışmalar, tüm bölgelerde ekonominin bazı sektörlerine nüfuz etmiş durumdadır. Çevrimiçi web tabanlı ve konum tabanlı platformların sayısı 2010'da tahmini 142'den 2020'de 777'nin üzerine çıkmıştır. 2021'de yalnızca İngilizce konuşulan en büyük 5 çevrimiçi web tabanlı platformda yaklaşık 14 milyon aktif çalışan vardı. Çevrimiçi web tabanlı platformlardaki küresel çevrimiçi işgücünün çoğunluğu Asya'da bulunmaktadır; bunlardan en önemlisi Hindistan (2021'de İngilizce konuşan çevrimiçi platform çalışanlarının %33'ü), onu Bangladeş (%15) ve Pakistan (%9) takip ediyor (OECD, 20 Nisan 2023: 146).

Dijital işgücü platformları, gelir ve istihdam fırsatları oluşturma ve kayıt altına almayı kolaylaştırma potansiyelleri nedeniyle kalkınma gündeminin ön sıralarında yer alıyor ve hızla yaygınlaşıyor (Rani, vd., 2023: 1). Nitekim İngilizce platformların yanı sıra, 2015 yılı itibarıyla Çince çevrimiçi web tabanlı platformların halihazırda en az 12 milyon kayıtlı çalışanı vardı. Asya bölgesi aynı zamanda çevrimiçi konum tabanlı platformlarda istihdam açısından da dünya lideridir (OECD, 20 Nisan 2023: 146). Bu kapsamda Grab Holdings Ltd (Grab), araç çağırma, yemek teslimatı ve dijital ödeme çözümleri sunan bir mobil teknoloji şirkettir (Globaldata, 2023). 2020 itibarıyla Grab, faaliyet gösterdiği tüm ülkelerde (Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur, Tayland ve Vietnam) çevrimiçi konum tabanlı platformda 2,8 milyon aktif sürücüyü sahipken; Grab'ın sürücü gerektirmeyen hizmetlerinden de bölgedeki 9 milyondan fazla mikro girişimci gelir elde etmiştir. Benzer şekilde Endonezya'daki Gojek ve Hindistan'daki Ola

Cabs'ın her biri 2020 yılı civarında 1 milyon sürücüye istihdam sağlamıştır (OECD, 20 Nisan 2023: 146).

Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerdeki birçok hükümet, platform çalışmasını işin geleceği olarak görse de bu modelin çeşitli zorlukları vardır. Dijital çalışma koşullarıyla ilgili bazı zorlukların üstesinden gelmek için iş ve sosyal güvenlik hukuku hükümlerinin genişletilmesi; platform çalışanlarının serbest çalışan olarak değil, çalışan olarak sınıflandırılması, verilere erişimin sağlanması gibi birçok konuda somut adımların atılması gerekiyor. Ancak coğrafi sınırları olmayan dijital çalışma platformlarında, yürütülen çalışmanın birden fazla yetki alanına girmesi nedeniyle ulusal girişimler ve alınacak önlemler yeterli olmayabilir. Bu nedenle yapılan çalışmaların ve alınan önlemlerin uluslararası olması çok önemlidir (Rani, vd., 2023: 3).

2. DİJİTAL ÇALIŞMA PLATFORMU

Dijital çalışma platformlarının uluslararası kabul görmüş bir terminolojisi ve standart tanımının bulunmaması nedeniyle araştırmacıların karşılaştığı temel zorluk, bu tür iş ve istihdamın doğasını ve kapsamını doğru bir şekilde tanımlamak olmuştur. 19. Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansı (19th International Conference of Labour Statisticians- ICLS)'nin I. Kararında belirtilen iş tanımına göre dijital platform çalışması resmi olarak şu şekilde tanımlanmaktadır: Dijital çalışma platformları resmi olarak bireyler tarafından dijital bir platform aracılığıyla mal üretmek veya hizmet sunmak için üstlenilen herhangi bir üretken faaliyet olarak tanımlanmaktadır (OECD, 31 Mart 2023: 7).

Çevrimiçi çalışma platformları olarak da adlandırılan dijital çalışma platformları, teknolojik yeniliğin bir ürünü ve küreselleşmenin yeni bir tezahürüdür. Bunlar, belirli hizmet ve ürünlerin arz ve talebini birbirine bağlamak için dijital teknolojilerin ortak kullanıldığı, geniş bir faaliyet yelpazesini kapsayan çevrimiçi kuruluşlardır. Dijital çalışma platformları son derece çeşitlidir (OECD, 20 Nisan 2023: 146). Dijital çalışma platformları, çalışanların farklı becerilerinden yararlanarak çeşitli hizmetler sağlar ve iki geniş kategoride faaliyet gösterir. Bunlar çevrimiçi web tabanlı platformlar ve konum tabanlı platformlardır (ILO, 23 Şubat 2021: 74).

- *Çevrimiçi web tabanlı platformlar:* Çevrimiçi web tabanlı platformlar, hizmetlerin çevrimiçi olarak sunulmasını sağlamaktadır (OECD, 20 Nisan 2023: 146). Çevrimiçi web tabanlı platformlarda görev ve faaliyetler, çalışanlar tarafından çevrimiçi veya uzaktan gerçekleştirilir (ILO, 2023: 23). Dolayısıyla bu platformlar, hizmetlerin potansiyel olarak dünyanın dört bir yanına dağılmış işgücü tarafından dijital olarak sunulmasına olanak tanımaktadır (OECD, 20 Nisan 2023: 146). Çevrimiçi web tabanlı platformların, işletmeler arasında popülerliği gittikçe artmaktadır. Zira bu platformlar, işleri küresel bir işgücüne düşük maliyetle dış kaynak olarak sağlamanın yanı sıra işleri geleneksel dış kaynak modelinde mümkün olandan daha hızlı tamamlamalarına da olanak tanımaktadır. Çevrimiçi web tabanlı platformlarda gerçekleştirilen görevler arasında çeviri, finansal hizmetler, hukuk hizmetleri, patent hizmetleri, grafik tasarım ve veri analitiği gibi işler yer almaktadır (ILO, 23 Şubat 2021: 74). Bu kapsamda Upwork ve Topcoder gibi şirketler uzun süredir faaliyetlerini çevrimiçi platformlar üzerinden sürdürmektedir (ILO, 23 Şubat 2021: 43).
- *Konum tabanlı platformlar:* Hizmetlerin şahsen yerine getirildiği ancak hizmetlerin dijital platformlar aracılığıyla işlenip güvence altına alındığı konum tabanlı platformlar (ILO, 2023: 23), çalışanların müşterilere yerel olarak hizmet vermesine olanak tanır ve ilgili çalışanların belirli bir alanda bulunmasını gerektirir (OECD, 20 Nisan 2023: 146). Konum tabanlı platformların faaliyeti, taksi ve teslimat hizmetlerine odaklanmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde Bolt, Careem, Grab, Gojek, Little, Ola ve Uber gibi taksi

platformları, araç arayan müşterileri platform üzerinden hizmet veren çalışanlarla buluşturarak araç çağırma hizmetlerini kolaylaştırmaktadır. Bu durum, platform şirketlerinin giderek artan sayıda işçiye ve işe aracılık etmesi nedeniyle son yıllarda tartışma ve inceleme konusu haline gelmeye başlamıştır (ILO, 23 Şubat 2021: 75).

Çalışmaya aracılık eden dijital çalışma platformları, üretim ve iş süreçlerini organize etmenin yeni yollarını sunmaktadır. Bu durum, aynı zamanda işverenler, çalışanlar ve hükümetler için de bir dizi zorluk teşkil etmektedir. Yani dijital çalışma platformları bazı fırsatlar sunsa da kayıt dışı istihdam, sosyal koruma eksiklikleri gibi bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir (OECD, 20 Nisan 2023: 146).

3. DİJİTAL ÇALIŞMA PLATFORMLARININ ÇALIŞANLAR AÇISINDAN ETKİLERİ

Çevrimiçi platformların aracılık ettiği çalışmalar, çeşitli politika zorluklarını ortaya çıkaran standart dışı çalışma türlerinden biridir. Dijital platformdaki istihdam ve çalışma faaliyetleri, ek gelir kaynağı oluşturması ve genel olarak esnek çalışma koşulları sağlaması nedeniyle bazı çalışanlar için cazip olsa da bunların niteliği ve bu alanda çalışan işçilerin sahip olduğu yasal haklar ve iş korumaları açısından da sorunlar teşkil etmektedir. Dijital platform istihdamına ilişkin temel kaygılar arasında iş ve gelir güvenliğinin sağlanması, sosyal korumaya erişim, kariyer gelişimi, eğitim, toplu sözleşme hakları, algoritmik ayrımcılığa ve şeffaf olmayan yönetim uygulamalarına karşı koruma gibi konular yer almaktadır (OECD, 31 Mart 2023: 7). Öte yandan bazı ülkelerin işgücü koruma önlemlerini platform işçilerini de kapsayacak şekilde genişletme konusunda çeşitli yaklaşımları da vardır. Bu önlemlerden birkaçı aşağıda belirtilmektedir.

3.1. İş Sağlığı ve Güvenliği

Dijital platform çalışanları, esas olarak geleneksel ekonomideki çalışanlarla aynı görevleri yerine getirmekte ve benzer iş sağlığı ve güvenliği risklerine maruz kalmaktadır. Örneğin bir temizlik hizmeti veren işletmede çalışan bir hizmet sağlayıcı (temizlikçi) ve dijital platformdan kiralanan bir temizlikçi, her ikisi de temizlik görevini yerine getiriyor. Her iki çalışan da muhtemelen aynı işyeri tehlikelerine maruz kalıyor. Ancak aradaki fark, dijital platformda görünürde geleneksel bir işverenin olmaması ve işin, müşteri tarafından talep edilen belirli bir zamana bağlı görevle sınırlı olmasıdır. Hizmet sağlayıcı, geleneksel işveren yerine günlük olarak belirsiz bir dijital varlıkla ilgilenir. Bu nedenle hizmet sağlayıcının geleneksel çalışanla görevler, riskler ve ücretler açısından pek çok ortak noktası vardır (Samant, Mart 2019: 1).

Dijital platform çalışanlarını korumak amacıyla Avustralya ve Yeni Zelanda'daki yasalar daha geniş bir hukuk dili benimsemiş ve iş sağlığı ve güvenliğinin kapsamını tüm çalışanları kapsayacak şekilde genişletmiştir. Brezilya'daki bir yargı kararı, mevcut yasal güvenlik ve sağlık standartlarını platform işçilerini de kapsayacak şekilde genişletmiştir (ILO, 23 Şubat 2021: 25).

3.2. Sosyal Güvenlik

Dijital çalışma platformları gibi yeni istihdam biçimlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte, herkesin sosyal güvenlik hakkının hayata geçirilmesi için mevcut sosyal koruma sistemlerinin bu çalışanların özel durumlarına ve ihtiyaçlarına uyum sağlayacak şekilde genişletilmesi gerekmektedir. Dijital çalışma platformlarındaki işçilere yönelik mevcut sosyal koruma kapsamı, sosyal güvenlik kapsamındaki önemli boşlukları ortaya koyuyor. Sosyal güvenliğin tam olarak sağlanamadığı durumlarda bu güvenlik açığı genellikle çalışanların daha önce yaptıkları veya ek işleri yoluyla ya da dolaylı olarak eşleri veya diğer aile bireyleri aracılığıyla kapatılmaya çalışılmaktadır (Behrendt vd., 2019: 17).

Birçok ülke, sosyal güvenliği platform çalışanlarını da kapsayacak şekilde genişletmek için yenilikler getirmiştir. Bu yenilikler arasında platform çalışanlarının kaza sigortası masraflarının

karşılanmasının zorunlu kılınması (Fransa); platform çalışanları için sosyal güvenliğin genişletilmesi (birçok Latin Amerika ülkesi) bazı platformlarda (Endonezya ve Malezya) işçilere iş kazası ve ölüm tazminatının verilmesi gibi uygulamalar vardır. Covid-19 salgınına önlem olarak bazı ülkeler hastalık yardımlarını tüm işçilere (İrlanda) ve işsizlik yardımlarını sigortasız serbest meslek sahibi işçilere ((Finlandiya ve Ameri Birleşik Devletleri (ABD))) kadar genişletmiştir (ILO, 23 Şubat 2021: 25).

3.3.İş (İstihdam) İlişkisi

İş ilişkisi, birçok ILO standardında açıkça veya zımni olarak dikkate alınan ve birçok ülkede işgücü piyasasının işleyişine yönelik bir çerçeve sağlayan, evrensel olarak tanınan hukuki bir kavram olmasına rağmen, tanımı ülkeler arasında önemli ölçüde farklılık göstermektedir (ILO, 2020: 8). Bir işçinin belirli koşullar altında ücret karşılığında iş veya hizmet gerçekleştirmesi durumunda ortaya çıkar. İşçi ve işveren arasında karşılıklı haklar ve yükümlülükler iş ilişkisi yoluyla oluşur. İş ve sosyal güvenlik hukuku, çalışanların istihdamla ilgili hak ve menfaatlerine erişmesini sağlayan temel araç olmuştur ve olmaya devam etmektedir. İş ilişkisinin varlığı, iş ve sosyal güvenlik hukuku hükümlerinin çalışanlara uygulanmasını belirleyen şarttır. İş ve sosyal güvenlik hukuku aynı zamanda işverenlerin çalışanlarına karşı hak ve yükümlülüklerinin niteliğini ve kapsamını belirlemek için temel referans noktasıdır (ILO, 2022).

İş ve sosyal güvenlik hukuku hükümlerinin uygulanma şekli, çoğu çalışanın statüsüyle ilgili olduğundan önemini korumaya devam etmektedir. Ülkeler, platform çalışanlarını sınıflandırmak için genellikle davalardan kaynaklanan ve istihdam durumuna ilişkin çok geniş yaklaşımlardan çok dar yaklaşımlara kadar değişen çeşitli yaklaşımlar benimsemiştir. Bunlar aşağıda belirtilmiştir.

- Platform çalışanlarının, çalışan olarak sınıflandırılması,
- İşgücü korumasını genişletmek amacıyla bir ara kategorinin benimsenmesi,
- Platform çalışanlarının belirli faydalar elde etmelerini sağlamak için fiili bir ara kategori oluşturulması,
- Platform çalışanlarını genellikle esneklik ve özerklik derecelerine göre bağımsız yükleniciler olarak sınıflandırılmasıdır (ILO, 23 Şubat 2021: 25-26).

Konuyla ilgili olarak Avrupa Birliği'nde (AB) Avrupa Parlamentosu, Aralık 2022'de dijital çalışma platformlarında çalışan işçilerin, serbest meslek sahibi bağımsız çalışanların aksine, platformlarla istihdam ilişkisine sahip olduğunun yasal olarak belirlenmesine yönelik bir yönergeyi kabul etmiştir. Bu nedenle yönergenin varsayılan konumu, dijital çalışma platformları aracılığıyla hizmet yürüten çalışanların, aksi kanıtlanmadıkça platformun çalışanları olacağı şeklinde olacaktır. Bu işçilerin yasal olarak çalışan olarak tanınması, onların farklı AB ülkelerindeki işçileri hedef alan sosyal koruma düzenlemeleri ve iş kanunları kapsamında yasal olarak kapsadıkları anlamına gelmektedir. Benzer şekilde, Ekim 2022'de ABD Çalışma Bakanlığı, işin işveren işinin ayrılmaz bir parçası olup olmadığına bağlı olarak, bir şirketin işverenin işi üzerinde sahip olduğu kontrol düzeyine bağlı olarak, işverenlerin ve işçilerin, işçilerin çalışan mı yoksa bağımsız yüklenici mi olduğunu belirlemelerine yardımcı olacak bir kural önermiştir (ILO, Ekim 2023: 11).

3.4.Çalışma Süreleri ve Ücretler

Çalışma süresi, çalışanların faaliyetlerini veya görevlerini işverenlerinin emrinde ve ulusal yasalara ve/veya uygulamalara uygun olarak yürüttükleri herhangi bir süreyi ifade eder. Çalışma süresi, farklı mesleklerdeki veya farklı yaşam evrelerindeki çalışanlar için farklılık göstermektedir. İşin dijitalleşmesi, çalışma süresinin doğasını ve özelliklerini değiştirmiş ve bu durum çalışanlar için hem fırsatlar hem de riskler meydana getirmiştir. Dijitalleştirilmiş bir çalışma ortamında yüksek düzeyde esneklik ve özerklik potansiyeli vardır. Bu nedenle dijitalleşme, çalışanların iş-yaşam dengesini iyileştirme fırsatları sunmaktadır. Ancak bu

potansiyel, uzun çalışma süreleri veya standart dışı çalışma süreleri riskinin yanı sıra, çalışma süresi ile özel zaman arasındaki sınırların bulanıklaşması gibi riskleri de beraberinde getirmektedir (European Union, 2023).

Son derece başarılı birçok şirket için değerli işler yapmalarına rağmen, platformda çalışmanın getirdiği ücret genellikle asgari ücretten daha düşük oluyor, işçiler öngörülemez gelir akışlarını yönetmek zorunda kalıyor ve bu tür iş ilişkisinde standart iş güvencesi olmadan çalışıyorlar. Bu olumsuz sonuçların hiçbiri dijitalleştirilmiş çalışma ortamına ya da özellikle mikro görev çalışmasına özgü değildir. Tam tersine, işçilerin koşullarını iyileştirmek için mikro çalışmanın şartlarını yeniden yapılandırmak mümkün olabilir (Berg vd., 2018: xviii).

Kullanılan algoritmaları yöneten kuralların, çalışma süresi ve ücretlerin düzenlenmesine yönelik etkileri olabileceği gibi çalışanlara çalışma süreleri ve ücretleri üzerinde çok az kontrole sahip olmalarına da yol açabilir. Dijital izleme ve gözetim, çalışma süresi özerkliği açısından daha fazla risk oluşturmaktadır. Dijitalleşme, çalışma süresinin organizasyonunu yeniden yapılandırma fırsatları sunmaktadır. Riskler ve fırsatlar göz önüne alındığında, otomasyon, dijitalleşme ve platform çalışmalarına ilişkin çalışma süresinin şekillendirilmesinde sosyal ortakların önemli bir rolü vardır (European Union, 2023).

Çalışma standartlarına yönelik bazı yeni yaklaşımlar, özellikle dijital tabanlı çalışmaya uyarlanmaya başlamıştır. Örneğin, Fransız hukuku, bir platformun gönüllü sosyal sözleşmesinin bir "bağlantıyı kesme hakkı" içermesi gerektiğini ve serbest meslek sahibi platform çalışanlarının çalışmaları karşılığında "uygun bir ücret" almasını sağlayacak yöntemleri içermesi gerektiğini öngörmektedir (ILO, 23 Şubat 2021: 26).

3.5.Uyuşmazlık Çözümü

İşgücü piyasası düzenlemeleri işçilerin korunmasında önemli bir rol oynamasına rağmen, bazı yeni gelişmeler bu rolü zorlamaktadır. Birincisi, yeni çalışma biçimlerinin standart işçilere, yani tam zamanlı ve sürekli olarak bir işverenin emri altında çalışanlara yönelik düzenlemeleri nasıl etkilediğidir. İkincisi, işçilerle işverenleri arasında giderek dengesizleşen bir güç ilişkisi bulunmaktadır. Bu durum, düzenlemelerin bu tür güç dengesizliklerinin hem sonuçlarını hem de kaynaklarını nasıl ele alabileceğinin yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir (OECD, 25 Nisan 2019: 132).

İş ve sosyal güvenlik mevzuatı, işçi ile işveren arasında yapılan iş sözleşmesinde işveren tarafından yapılabilecek olası haksız ihlallere karşı işçi haklarını korumaktadır. İş ve sosyal güvenlik mevzuatının koruyucu hükümlerine rağmen bazen ücret ve çalışma saatleri gibi çalışma koşulları, platform işletmecileri (veya aracı) veya talepte bulunan kişi (yani görevleri paylaşan kişi veya şirket) tarafından tek taraflı olarak belirlenmektedir. Bu durumda, işçilerin istihdam şart ve koşullarındaki herhangi bir maddeyi müzakere etmesine izin verilmez (Lane, 2020: 11). Ayrıca platform politikaları, talepte bulunan kişilere, çalışanların tamamlanan görevlerini kendilerine hiçbir maliyet getirmeden reddetme yeteneği vermektedir (Rechkemmer, ve Yin, 2022: 16). Diğer bir ifadeyle bazı çevrimiçi platformlarda yer alan bazı mikro görevlerde, istekte bulunanlar tamamlanan görevleri herhangi bir gerekçe göstermeden reddedebilir, bu durumda çalışana herhangi bir ödeme de yapılmaz (Lane, 2020: 11).

Öte yandan dijital aracılık hizmetlerinin hüküm ve koşulları genellikle platform işletmecilerinin herhangi bir gerekçe sunmadan, hatta bazen önceden uyarıda bulunmadan bir çalışanın hesabını devre dışı bırakabilmesini sağlar. Uyuşmazlık çözümünün yeterli ve basitleştirilmiş mekanizmalarının olmayışı, ilişkinin kontrolündeki asimetriyi güçlendirmektedir. Mahkemelere şikâyetle bulunmanın pahalı ve zaman alıcı olması ve küçük talepler söz konusu olduğunda işçiler için çoğu zaman çekici olmaması gerçeği, işçilerin yasal hak talebinde bulunma yeteneklerini sınırlamaktadır (Lane, 2020: 11).

Bazı platformlar, çalışanlar için kısıtlayıcı olabilecek tahkim hükümleri aracılığıyla uyuşmazlıkların çözümünü belirli bir yargı alanıyla sınırlandırabilir. Ancak bazı yargı bölgelerinde buna başarıyla karşı çıkmıştır. Örneğin Kanada Yüksek Mahkemesi, bir platformun tahkim maddesini "sözleşmeden doğan maddi hakları uygulanamaz kıldığı" gerekçesiyle geçersiz kılmıştır (ILO, 23 Şubat 2021: 26). Bu nedenle değişen iş dünyasında çalışanların korunması ve kurallara uyan şirketlerin dezavantajlı duruma düşmemesinin sağlanmasında işgücü piyasası düzenlemelerinin rolü önemlidir (OECD, 25 Nisan 2019: 132).

Bu bağlamda platform işletmecilerinin, hesabın devre dışı bırakılmasının nedenini çalışana hızlı bir şekilde iletmeleri gerekebilir. Sebep beyanı, daha önce platformun hüküm ve koşullarında belirtilen gerekçelere dayanarak, devre dışı bırakma kararının nesnel gerekçelerini açıklamalı ve bu karara yol açan ilgili spesifik koşullara makul bir şekilde atıfta bulunmalıdır. Bu ifade aynı zamanda, bir dava durumunda platform işletmecisi tarafından ilave bir mağduriyet ortaya çıkmayacak şekilde olası hukuki anlaşmazlığın sınırlarını tanımlamak için de belirlenebilir. Bu tür bir düzenleme Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilmiştir. Sosyal ortaklar ayrıca platform endüstrisi için basitleştirilmiş uyuşmazlık çözüm sistemleri oluşturmada da rol oynayabilir (Lane, 2020: 11).

Bu sorunların farkına varan birçok ülkedeki sosyal politika uzmanları, platform çalışanlarının çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik adımlar atmaktadırlar. Ancak platform çalışmalarının yaygınlığı ve bu alanda yer alan bireylerin özelliklerine ilişkin bilgi eksikliği, yeterli politikaların geliştirilmesini engelleme riski taşıyor. Mevcut işgücü ve diğer hane halkı araştırmaları serbest meslek, belirli süreli ve yarı zamanlı çalışma hakkında önemli bilgiler sağlarken, platform çalışanlarını yeterince tespit etmekte başarısız oluyor. Ancak platformların sağladığı doğrudan veriler yine de ihtiyaç duyulan bazı bilgileri sağlayabilir (OECD, 31 Mart 2023: 7).

4. SONUÇ

Son zamanlarda çalışma dünyasında yaşanan en önemli dönüşümlerden biri dijital çalışma platformlarının ortaya çıkmasıdır. Zira ekonominin hemen hemen tüm sektörlerine nüfuz eden dijital teknolojiler, işgücü piyasalarının geleneksel temellerini de derinden etkilemeye başlamıştır. Bu yeni çalışma biçimi yalnızca mevcut iş modellerini değil, aynı zamanda bu iş modellerinin dayandığı istihdam modelini de değiştirmiştir. Hem coğrafi sınırları olmayan web tabanlı platformları hem de işin yalnızca belirli bir coğrafi alanda yapılmasını gerektiren konum bazlı platformları içeren dijital çalışma platformları artık çağdaş yaşamın hayati bir parçası haline gelmiştir.

Teknolojik gelişmelerin ürünü olan bu platformlar çalışanlara benzeri görülmemiş fırsatlar sunsa da çalışanların karşı karşıya olduğu bazı riskler de bulunmaktadır. Dijital çalışma platformlarında çalışmak, çalışanlara diledikleri yerden, istedikleri zaman çalışma ve kendilerine uygun işleri üstlenme olanağı sağlıyor. Ancak bu tür işler yapmak aynı zamanda yeterli gelir, istihdam durumları, sosyal koruma ve diğer yardımları alıp almamaları açısından da riskler taşıyor. Dolayısıyla bu süreçte sosyal korumanın tüm çalışanları kapsayacak şekilde genişletilmesi; iş ilişkisinin, iş ve sosyal güvenlik hukuku hükümlerinin tüm çalışanlara uygulanabilmesini sağlayacak şekilde kurulması; mevzuata uygun olarak çalışma süreleri ve ücretlerinin belirlenmesi; uyuşmazlıkların işçi ve işveren açısından hak kaybına yol açmadan çözülmesi gibi hususlar oldukça önemlidir.

Her ne kadar dünya çapında yeni düzenleme biçimleri de dahil olmak üzere çözümler ortaya çıksa da platformların birden fazla yargı bölgesinde faaliyet göstermesi göz önüne alındığında, bu çözümler genellikle hem dağınıktır hem de uluslararası norm statüsünden yoksundur. Öte yandan platform çalışmalarının yaygınlaşması ve yetki alanlarının birden fazla yeri kapsaması nedeniyle uluslararası koordinasyon ve uluslararası politika diyalogu, mevcut sorunların

çözümünde önemi artan konular arasında yer almaktadır. Platformlar, hükümetler, platform işverenleri, platform çalışanları ve bunların temsilcileri arasındaki sosyal diyalog da hayati önem taşımaktadır. Zira sosyal diyalog, tüm çalışanların sosyal koruma kapsamına alınması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi için önemli bir itici güçtür.

KAYNAKÇA

Berg, J., Furrer, M., Harmon, E., Rani, U. ve Silberman, M. S. (2018). *Digital Labour Platforms and the Future of Work: Towards Decent Work in the Online World*. Geneva: International Labour Office.

Behrendt, C., Nguyen, Q. A. ve Rani, U. (2019). Social Protection Systems and the Future of Work: Ensuring Social Security for Digital Platform Workers. *International Social Security Review*, 72(3), 17-41.

European Union. (2023). Digitalisation and Working Time. Erişim Adresi: <https://www.eurofound.europa.eu/en/digitalisation-and-working-time>

Globaldata. (2023). Grab Holdings Ltd: Overview. Erişim Adresi: [https://www.globaldata.com/company-profile/grab-holdings-ltd/#:~:text=Grab%20Holdings%20Ltd%20\(Grab\)%20is,partners%20over%20multiple%20mobility%20options.](https://www.globaldata.com/company-profile/grab-holdings-ltd/#:~:text=Grab%20Holdings%20Ltd%20(Grab)%20is,partners%20over%20multiple%20mobility%20options.)

ILO. (2020). *Employment Relationship Online Training Series International and EU Labour Standards Background Paper*. Geneva: International Labour Organization.

ILO. (23 Şubat 2021). *2021 World Employment and Social Outlook: The Role of Digital Labour Platforms in Transforming the World of Work*. Geneva: International Labour Office.

ILO. (2022). Employment Relationship. Erişim Adresi: https://ilo.org/ifpdial/areas-of-work/labour-law/WCMS_CON_TXT_IFPDIAL_EMPREL_EN/lang--en/index.htm

ILO. (2023). *Digital Employment Diagnostic Guidelines*. Geneva: International Labour Organization.

ILO. (Ekim 2023). *Digital Platform Work and Employment*. 21st International Conference of Labour Statisticians 11-20 Ekim 2023. Geneva: International Labour Organization.

ITC. (2023). Knowledge Sharing on Digital Labour Platform Policies & Case Law. Erişim Adresi: <https://www.itcilo.org/courses/knowledge-sharing-digital-labour-platform-policies-case-law#:~:text=Digital%20labour%20platforms%20are%20a,to%20make%20all%20work%20decent.>

J., Furrer, M., Harmon, E., Rani, U. ve Silberman, M. S. (2018). *Digital Labour Platforms and the Future of Work: Towards Decent Work in the Online World*. Geneva: International Labour Office.

Lane, M. (2020), Regulating Platform Work in the Digital Age. *Going Digital Toolkit Policy Note*, No.1, Erişim Adresi: <https://goingdigital.oecd.org/toolkitnotes/regulating-platform-work-in-the-digital-age.pdf>.

OECD. (31 Mart 2023). *Handbook on Measuring Digital Platform Employment and Work*. Paris: OECD.

OECD. (20 Nisan 2023). *Informality and Globalisation: In Search of a New Social Contract*. Paris: OECD.

OECDİ. (25 Nisan 2019). *OECD Employment Outlook 2019: The Future of Work*. Paris: OECD.

Rechkemmer, A. ve Yin, M. (2022). Understanding the Microtask Crowdsourcing Experience for Workers with Disabilities: A Comparative View. *Proc. ACM Hum.-Comput.* 6(2), 1-30.

Rani, U., Dhir, R. K. ve Gobel, N. (2023). Digital Labour Platforms and Their Contribution to Development Outcomes. Erişim Adresi: <https://sdgs.un.org/sites/default/files/2023-05/A38%20-%20Rani%20-%20Digital%20labour%20platforms%20and%20their%20contribution%20to%20development%20outcomes.pdf>

Samant, Y. (Mart 2019). The Promises and Perils of the Platform Economy: Occupational Health and Safety Challenges, and the Opportunities for Labour Inspections. Erişim Adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---safework/documents/genericdocument/wcms_681846.pdf

**DİJİTAL PLATFORM İŞLETMELERİ:
DİJİTALLEŞMENİN GETİRDİĞİ FIRSATLAR VE ZORLUKLAR KAPSAMINDA
DIGITAL PLATFORM BUSINESSES:
WITHIN THE SCOPE OF OPPORTUNITIES AND CHALLENGES BROUGHT BY
DIGITALIZATION**

Assoc. Prof. Dr. Sevgi IŞIK EROL
Batman Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü
ORCID ID: 0000-001-9925-1704

Özet

Dijital platform, kullanıcılar arasındaki işlemleri hızlandıran ve kolaylaştıran web tabanlı yapılandırılmış bir yazılım paketidir. Dijital iş platformu, şirketlerin işleri hızlı ve çevrimiçi olarak kullanılabilir hale getirmek için kullanabileceği bir altyapıdır. Dijital platform işletmeleri temel olarak tedarikçiler ve tüketiciler arasında ticari etkileşimi sağlayan çevrimiçi işletmelerdir. Bir şirketin iç fonksiyonlarını daha etkili bir şekilde yönetmesine ve kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılamasına olanak tanıyan bir dijital platform, aynı zamanda iş süreçlerini kolaylaştırarak işletmenin daha verimli ve şeffaf olmasına da yardımcı olabilir. Coğrafi sınırları olmayan dijital platformlarda; insanlar, cihazlar, veriler ve işletmeler arasında sayısız bağlantının olduğu küresel ve birbirine bağlı bir ekonomi modeli ortaya çıkıyor. Dijital platformların pazarda hızla büyümesi, maliyetlerin düşürülmesi ve esneklik sağlanması gibi konular dijitalleşmeyi bazı işletmeler için cazip hale getirir ancak her işletmenin büyüklüğü, sermayesi ve teknolojik altyapısı farklı olduğundan işletmelerin dijitalleşmenin getireceği değişim ve dönüşümden ne ölçüde etkileneceği de farklılık göstermektedir. Dijital platformların yükselişi, dijital platformlar ile geleneksel işletmeler arasında rekabete yol açmaktadır. Bu bağlamda çevrimiçi perakende sektöründe bazı platformların hakimiyeti, başta Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ) olmak üzere geleneksel işletmelere bazı fırsatlar sunmakla birlikte bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir. Nitekim geleneksel işletmelerin dijital dönüşüm zorluklarının üstesinden gelebilmesi ve modern dijital sistemlerin gücünden yararlanabilmesi, ek maliyetlerin ve teknik zorlukların aşılmasına bağlıdır. Bilindiği gibi Covid-19 salgını, mal ve hizmetlerin dijital platformlara aktarımını hızlandırarak işin ve işletmenin doğasının yeniden kavramsallaştırılmasına yol açması nedeniyle bu sürecin önemli itici güçlerinden biri oldu. Bu nedenle karar vericiler, çalışanlar ve işletmeler geleceğin iş dünyasını etkileyecek büyük sistemsel değişimlerle karşı karşıyadır. Bu çalışmamızda son dönemde önemi giderek artan dijitalleşmenin getirdiği fırsatlar ve zorluklar kapsamında dijital platform işletmeleri konusunu ele almaya çalıştık. Bu teorik çalışmada dijital platform işletmeleri OECD ve ILO verileri dikkate alınarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Platformlar, Dijital Teknoloji, Dijital Platform İşletmeleri.

Abstract

A digital platform is a web-based structured software package that accelerates and facilitates transactions between users. A digital business platform is an infrastructure that companies can

use to make business available quickly and online. Digital platform businesses are basically online businesses that enable commercial interaction between suppliers and consumers. A digital platform that allows a company to manage its internal functions more effectively and meet the needs of its users can also help make a business more efficient and transparent by streamlining its business processes. On digital platforms without geographical boundaries; a global and interconnected economy model emerges with countless connections between people, devices, data and businesses. Although issues such as the rapid growth of digital platforms in the market, reducing costs and providing flexibility make digitalization attractive for some businesses however; since the size, capital and technological infrastructure of each business are different, the extent to which businesses will be affected by the change and transformation brought about by digitalization also varies. The rise of digital platforms leads to competition between digital platforms and traditional businesses. In this context, the dominance of some platforms in the online retail sector offers some opportunities to traditional businesses, especially Small and Medium Enterprises (SMEs), but also brings with it some difficulties. As a matter of fact, traditional businesses can overcome digital transformation challenges and benefit from the power of modern digital systems as long as they have sufficient financing and reliable digital infrastructure. As a matter of fact, the ability of traditional businesses to overcome digital transformation challenges and benefit from the power of modern digital systems depends on overcoming additional costs and technical difficulties. As it is known, the Covid-19 pandemic has been one of the important driving forces of this process, as it accelerated the transfer of goods and services to digital platforms, leading to a reconceptualization of the nature of work and business. Therefore, decision makers, employees, and businesses are faced with major systemic changes that will affect the business world of the future. In this study, we tried to address the issue of digital platform businesses within the scope of the opportunities and challenges brought by digitalization, which has become increasingly important recently. In this theoretical study, digital platform businesses have been tried to be explained by taking into account OECD and ILO data.

Keywords: Digital Platforms, Digital Technology, Digital Platform Businesses.

1. GİRİŞ

Son on yılda dijital/ çevrimiçi platform işletmeleri dünyanın birçok yerinde günlük yaşamın giderek daha önemli bir parçası haline gelmiştir. Facebook aracılığıyla iletişim kurmaktan Uber uygulaması aracılığıyla araç çağırma kadar çevrimiçi platformlar, modern dünyayı şekillendirmede güçlü bir rol oynamaktadır. Çevrimiçi platform, “*internet üzerinden hizmet aracılığıyla etkileşimde bulunan iki veya daha fazla farklı ancak birbirine bağımlı kullanıcı grubu (firma veya birey) arasındaki etkileşimi kolaylaştıran dijital bir hizmet*” olarak tanımlanabilir (OECD, 2023: 1). Dijital platformlar yeni kurulan işletmelerden büyük işletmelere kadar her büyüklükteki işletme için başta müşteri etkileşimleri olmak üzere çeşitli işlevlerin yerine getirilmesinde benzer etkiye sahiptir. Etkileşimler iki veya daha fazla kişi arasında veya kullanıcı ile platform sağlayıcı arasında gerçekleşebilir (Patrizio, 2023).

Platform şirketleri tüketicilere, işletmelere ve hükümetlere önemli değer sağlama yeteneğine sahiptir. Gerçekten de çevrimiçi platformlar iletişimi kolaylaştırma, bilgi hizmetlerine ve müşterilere erişimi artırma, girişimcilere ve çalışanlara yeni fırsatlar sunma potansiyeline

sahiptir (OECD, 2023: 2). Ölçek ve önem açısından dijital ekonomiyi göz ardı etmek artık mümkün değildir. Müşteriler çevrimiçi ürün ve hizmet satın alırken giderek daha rahat hale gelmekte ve bu da fiziksel işlemlerden dijital işlemlere geçişi hızlandırmaktadır. Nitekim 2019 yılında MIT Sloan İşletme Okulu, Surrey Üniversitesi ve Harvard İşletme Okulu'ndan akademisyenlerden oluşan bir ekip, halka açık en büyük 43 platform şirketinin, dünyadaki en büyük 100 firmanın neredeyse iki katı işletme kârına, büyüme oranlarına ve piyasa kapitalizasyonuna sahip olduğunu bulmuştur (Colback, 2023).

Temel olarak çeşitli dijital platform türleri vardır. Ancak özellikle pazarlama ihtiyaçlarına yönelik doğru dijital platformu seçmek işletmelerin başarısı için oldukça önemlidir. Platform iş modelleri genç şirketler, girişimciler ve köklü kuruluşlar için idealdir. Zira platformlar onlara yerleşik pazarlardan pay alma ve hızla büyüme fırsatı sunmaktadır. Dijital iş platformları işletmelerin ve insanların bulunduğu bir buluşma noktasıdır. Dolayısıyla platformlar alıcılar ve satıcılar arasında bir bağlantı görevi görmektedir. Ürün veya hizmetin son kullanıcıya ulaşmasını sağlayan dijital iş platformları, süreci her zamankinden daha kolay hale getirmektedir (Robin, 2020).

Günümüzde modern yaşamın her alanı gibi iş dünyasının da hızla değiştiği açıktır. Birçok işletme dijital dönüşüm yolculuğuna çoktan başlamıştır. Özellikle işletmeler Amazon, Google ve Microsoft gibi dijital işletmelerden iş modeli inovasyonunun benimsenmesini nasıl hızlandırabilecekleri konusunda bilgi edinebilir; iş modeli portföylerini platformları içerecek şekilde çeşitlendirerek yeni gelirler elde edebilir ve mevcut işlerden daha fazla değer elde edebilirler. Bu kapsamda dijital platformların işletmelere yönelik pek çok avantajı vardır. Dijital deneyim, yeni bir dijital çözümü keşfetmenin, değerlendirmenin, erişmenin ve tüketmenin önemli bir parçasıdır. Daha zengin dijital veriler, daha derin müşteri içgörülerini, daha iyi kararlar, daha hedefli satışlar sağlar ve inovasyona her noktada rehberlik etmektedir (Beyondnow, 2023). Ancak dijital platformların bu avantajların yanı sıra yeterli teknolojik altyapı ve sermayeye sahip olmayan işletmeler için bazı zorlukları da beraberinde getirdiği bilinmektedir.

2. DİJİTAL PLATFORM İŞLETMELERİ

Dijital platformlar, işletmeler ve tüketiciler arasındaki temel etkileşimleri kolaylaştırmak ve işletme yönetimi için daha fazla verimlilik sağlamak üzere insanları, kuruluşları ve kaynakları birbirine bağlama yeteneğine sahiptir (Ideas, 2023). Dijital ve sosyal dönüşümün getirdiği çok sayıda ve derin değişim arasında, dijital platform şirketlerinin, yani dijital olarak etkinleştirilmiş yeni iş modellerinin ortaya çıkışı, küresel düzeyde en ilgi çekici olanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ağırlıklı olarak web siteleri veya mobil uygulamalar üzerinden faaliyet gösteren, üretici ile tüketiciyi katma değeri yüksek alışverişte buluşturan dijital platform işletmeleri, son yıllarda sayılarıyla birlikte değerlerini de artırdılar. Ana varlıkları, rekabet avantajının yanı sıra meydana getirdikleri değer de kaynağı olan bilgi ve etkileşimlerdir (Ruggieri vd., 2018: 1211).

Dijital dönüşüm yalnızca geleneksel iş uygulamaları ve süreçlerinden daha verimli ve otomatikleştirilmiş yeni yazılım, teknoloji ve süreçlerin benimsenmesi değil, aynı zamanda işletme için temel olan bir şeyi yapmanın tamamen yenilikçi bir yolunun benimsenmesiyle de

ilgilidir. Bu, kuruluşların dijital dönüşüm girişiminde bulunurken insanların değişime nasıl tepki vereceğinden, bunun müşteri ilişkilerini nasıl etkileyeceğine, maliyetinin nasıl olacağına ve iş hedefleriyle nasıl uyum sağlayacağına kadar her şeyi dikkate alması gerektiği anlamına gelmektedir. Dijital dönüşümler işletmelerin faaliyetlerini geleceğe taşımasına, işletmeleri rekabetçi bir şekilde konumlandırmasına ve yeni alanlara açılmasına olanak tanımaktadır (Buzinkay, 9 Kasım 2023).

Esasen bir süreci alıp dijital bir makineye atıp daha önceden olduğu gibi çalışması beklenemez. İşletmenin yararına olacak belirli önceliklerle, tüm iş modelini dijital dönüşüme uyacak şekilde yeniden tasarlaması gerekiyor. Başarılı bir dijital platform işletmesi kurmanın tek yolu budur (LinkedIn, 15 Mart 2023). Zira başarılı bir yaklaşım, bir şirketin fiziksel ve dijital yönlerini her kanalda kusursuz bir şekilde birleştirmeyi içerir. Bu, veri bilimi, tasarım düşüncesi ve derin endüstri ve süreç bilgisini derin teknoloji yetenekleriyle birleştirerek mümkündür. İşletmeler, büyük veri ve yapay zekâyı uygulayarak, harekete geçebilecekleri öngörülerini ortaya çıkarabilir, yeni iş modelleri ve pazara açılma stratejileri geliştirebilir ve müşterileri için anlamlı deneyimler tasarlayabilir, prototipleyebilir ve ölçeklendirebilir (42 Interactive, 1 Mart 2023). Bu kapsamda dijital bir işletme oluşturmak için gerekli bazı bileşenler aşağıda sıralanmıştır.

- **Yapay Zekâ:** Yapay zekâ, en basit haliyle problem çözmeyi mümkün kılmak için bilgisayar bilimini sağlam veri kümeleriyle birleştiren bir alandır (IBM, 2023). Yenilikçi yapay zekâ teknolojilerini benimsemek, şirketlerin sürekli akış halindeki iş dünyası ile rekabet edebilmelerine yardımcı olur (Digitalocean, 2023). Yapay zekâ sayesinde bir işletme, pazardaki değişikliklerin önünde kalabilir, müşteri taleplerini tahmin edebilir, rakiplere göre daha hızlı ve daha doğru tahminler yapabilir ve en karmaşık koşullarda bile çok amaçlı sonuçları çözecek şekilde operasyonlarının her yönünü modelleyebilirler (Cognizant, 2023).
- **Dijital Mühendislik:** Dijital bir işletme kurmak için gereken temel unsurlardan bir diğeri olan dijital mühendislik hem teknik yönü hem de kültürel davranışsal yönü olan ve her ikisi de başarı için eşit derecede önemli olan bir ürün mühendisliği alanıdır (Baesystems, 2023). Dijital mühendislik, yeni markalar getiren hızlı yenilikleri ve müşteri beklentilerini yeniden şekillendiren sektör lideri teknolojiyi mümkün kılarak müşteri beklentilerini dönüştüren bir alandır (LinkedIn, 24 Ocak 2023).
- **Dijital Etkileşimli Hizmetler:** Dijital deneyim stratejisi bilgi teknoloji odaklı bir girişim değildir; müşteri ihtiyaçlarına dayalı bir girişimdir. Dijital teknolojiyi basit bir şekilde kullanmak ile müşteri deneyimlerini iyileştirmek ve müşteri ihtiyaçlarını daha iyi karşılamak için bundan gerçekten yararlanmak arasında büyük bir fark vardır (Reyes, 2023). Bu kapsamda iyi hazırlanmış etkileşimli deneyimler, herhangi bir insan deneyiminin, insanların ne hissettiği, istediklerinin ötesinde neye ihtiyaç duydukları ve bunun gerçekleşmesi için ne gerektiği ile şekillenmesi gerektiği felsefesine dayanan bir süreç kullanarak, bir şirketin sistemlerini ve amaçlarını uyumlu hale getirerek başlamaktadır (Cognizant, 2023). Böylece dijital etkileşimli hizmetler, içerik yönetimi, orijinal tasarım, çok kanallı pazarlama, sosyal medya hizmetleri ve dijital analitik değer

zincirleri genelinde kuruluşlara bağımsız ve süreç merkezli bir yaklaşım sağlar (Infosysbpm, 2023).

- **Dijital Strateji:** Dijital strateji, veri varlıklarının ve teknoloji odaklı girişimlerin ticari faydalarını en üst düzeye çıkarmaktadır. Dijital araçların çoğalmasıyla birlikte müşteri talepleri ve dijital olarak hazır ürün ve hizmetler sunmaya yönelik şirket içi baskı da artmaktadır. Bu nedenle şirketlerin güncel kalabilmeleri için bilgi teknolojileri ortamlarında etkili bir dijital strateji uygulamaları büyük önem taşımaktadır (Linkedin, 24 Ocak 2023).
- **Nesnelerin İnterneti:** Nesnelerin İnterneti (Internet of Things- IoT), “*gündelik nesnelere internete entegre eder*”. Nesnelerin İnterneti hem bulut ile cihazlar arasında hem de cihazların kendi aralarında iletişimi sağlayan, bağlı cihaz ve teknolojilerden oluşan tüm ağı ifade eder (Amazon, 2023). Başka bir deyişle, nesnelerin interneti, internet üzerinden diğer cihazlara ve sistemlere bağlanmak ve veri alışverişinde bulunmak için sensörler, yazılımlar ve diğer teknolojiler içeren fiziksel nesnelerin (şeylerin) ağını tanımlamaktadır (Oracle, 2023). Uygun fiyatlı bilgisayar çipleri ve yüksek bant genişliğine sahip telekomünikasyonun kullanıma sunulması sayesinde internete bağlı cihazların sayısı artmaktadır. Bu, “*diş fırçaları, elektrikli süpürgeler, arabalar ve makineler*” gibi günlük cihazların veri toplamak ve kullanıcılara akıllıca yanıt vermek için sensörleri kullanabileceği anlamına gelmektedir (Amazon, 2023). Nesnelerin interneti ve 5G'nin gelişimiyle desteklenen akıllı ürün ve çözümlerin yakın zamanda hayatın her alanına dokunması beklenmektedir. Çeşitli sektörlerde ürünleri, operasyonları ve işletmeyi birbirine bağlayan şirketler, eyleme geçirilebilir zekâ oluşturarak onlara daha fazla verimlilik, gelişmiş üretkenlik ve dönüştürülmüş ürünler sağlayabilirler (Cognizant, 2023)

3. BAZI DİJİTAL PLATFORM İŞLETME ÖRNEKLERİ

Günümüz ekonomisinde giderek artan sayıda işletme dijital platformlar etrafında örgütleniyor ve geleneksel başarı mantığını tersine çeviriyor. Ayrıca dijitalleşme, platformların daha basit ve daha ucuz bir şekilde oluşturulmasına ve hızla ölçeklendirilmesine katkıda bulunuyor. Amazon, Microsoft, Alibaba veya Alphabet gibi dünyanın en hızlı büyüyen ve en değerli şirketlerinden bazılarının platform tabanlı iş modelleri üzerinde faaliyet göstermesinin nedeni budur (Rohn vd., 2021). Artık gelinen noktada başarılı organizasyonların tümü dijital teknoloji tarafından yönlendiriliyor. En dikkate değer örneklerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.

- **Uber:** Şirketin iki kurucu ortağının Paris'te kar fırtınası nedeniyle taksiye binememesi sonrasında başlatılan bir araç paylaşım hizmetidir (O'Connell, Ocak 2020). Mobilite ile ilgili hizmetler sunan bir Amerikan şirketi olan Uber, akıllı telefonlara yönelik, kullanıcıların özel araç sürücülerinden ulaşım talebinde bulunmasına olanak sağlayan bir uygulamadır. Uber'in bilgisayar algoritması, yolcuları sürücülerle buluşturmanın yanı sıra yolculuklarının ücretlerini de mesafeye, arz ve talebe göre belirliyor. Bunun karşılığında Uber her rezervasyondan komisyon alıyor (Volle, 10 Aralık 2023).

Dolayısıyla Uber, dünyanın önde gelen araç paylaşımı uygulamasıdır. 2009 yılında kurulan şirket, 71 ülkede 10.000 şehirde hizmet veriyor. Bugün 93 milyon müşteri Uber platformunu kullanıyor. 3,5 milyon sürücü büyüyen kullanıcı tabanına hizmet ediyor. Uber'in dünya çapında 22.800 çalışanı var. 12.400 Uber çalışanı (%54,37) Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dışında bulunmaktadır (Dean, 21 Ağustos 2023).

- **Netflix:** Netflix, üyelerinin internete bağlı bir cihazda dizi ve film izlemesine olanak tanıyan, aboneliğe dayalı bir yayın hizmetidir (Netflix Help Center, 2023). Netflix, çok sayıda dizi ve filmin anında izlenebildiği çevrimiçi yayın hizmeti sunmaktadır. İnternet bağlantısı aracılığıyla televizyonlar, tabletler, telefonlar ve bilgisayarlar dahil olmak üzere çok çeşitli cihazlara aktarılabilir (Freeman Mills, 20 Temmuz 2023). Ayrıca Netflix, isteğe bağlı olarak dizi ve filmleri iOS, Android veya Windows 10 cihazlarına indirip internet bağlantısı olmadan izlenmesine olanak sağlamaktadır (Netflix Help Center, 2023). Netflix, 190'dan fazla ülkede 247 milyondan fazla ücretli üyeliğin çok çeşitli tür ve dillerde diziler, filmler ve oyunlar izlediği, dünyanın önde gelen eğlence hizmetlerinden biridir. Bu uygulama ile üyeler istedikleri zaman, istedikleri yerde yayını oynatabilir, duraklatabilir, izlemeye devam edebilir ve planlarını diledikleri zaman değiştirebilirler (Netflix Investors, 2023).
- **Airbnb:** Airbnb, 2008 yılında Brian Chesky, Joe Gebbia ve Nathan Blecharczyk tarafından kurulan çevrimiçi bir konaklama pazarıdır. Merkezi ABD'nin San Francisco şehrinde bulunmaktadır. Şirketin 220'den fazla ülkede 7 milyon konaklama yeri bulunmaktadır (Attari, 12 Temmuz 2023). 100.000'den fazla şehirde faaliyet gösteren şirketin dünya çapında 5,6 milyon aktif kaydı ve 150 milyondan fazla kullanıcısı bulunmaktadır (Meyer, 12 Ocak 2023). Konaklama birimlerinin tümü, konaklama arayan kişilere kiralık odalar sağlamak üzere platforma kaydolun yerel ev sahipleri tarafından yönetilmektedir. Bu nedenle şirket her rezervasyondan komisyon alan bir komisyoncu görevi görmektedir. Dünyanın 34 şehirde ofisleri ve 2020 başı itibarıyla yaklaşık 12.700 çalışanı bulunmaktadır (Attari, 12 Temmuz 2023).
- **Amazon:** 1994 yılında Jeff Bezos tarafından Bellevue, Washington'daki garajında kurulan Amazon, çevrimiçi bir kitapçı olarak başlamıştır. Bezos, internetin bir ticaret platformu olarak potansiyelini görmüş ve rekabetçi fiyatlarla geniş bir ürün yelpazesi sunan sanal bir pazar yeri oluşturmayı hedeflemiştir. Amazon, lansmanından sonraki bir yıl içinde tekliflerini kitapların ötesinde müzik ve videoları da içerecek şekilde çeşitlendirmiştir. Şirketin yenilikçi "tek tıkla" sipariş sistemi ve müşteri odaklı yaklaşımı, hızlı büyümesine katkıda bulunmuştur. 1997 yılında Amazon halka açılmış ve ilk halka arzı, bir e-ticaret devine dönüşümünün başlangıcı olmuştur (Mirza, 23 Ağustos 2023). Amazon, merkezi Seattle, Washington'da bulunan devasa, internet tabanlı bir şirkettir. Teknoloji devi, Apple, Google, Microsoft ve Facebook ile ABD'deki Büyük Beş şirket arasında yer almaktadır (Mayor, 26 Temmuz 2023). Amazon.com her ay sürekli olarak iki milyarın üzerinde ziyaretçi almaktadır. Pazarın dünya çapında 310 milyondan fazla aktif kullanıcıya sahip olduğu tahmin ediliyor. Ürünlerini satmak için Amazon Marketplace'i kullanan iki milyondan fazla aktif satıcı

var. Amazon'dan AMZScout'un Ürün Veritabanında toplanan verilere göre, pazarda 600 milyondan fazla ürün listeleniyor. Amazon, şu anda dünyanın en popüler e-ticaret sitesidir (Bradley, 2023).

4. DİJİTAL PLATFORMLARIN İŞLETMELERE YÖNELİK FIRSATLARI VE ZORLUKLARI

Özellikle uygulama tabanlı platformların kullanımına yönelik tüketici tercihi arttıkça, birçok işletmenin platformlara olan güveni artmaktadır. İlgili işin türüne bağlı olarak işletmeler, çevrimiçi web tabanlı platformlar aracılığıyla küresel bir yetenek havuzuna erişmekten teslimat platformları aracılığıyla müşteri tabanlarını genişletmeye kadar çeşitli hizmetler için dijital platformlarına yöneliyor. Bu aynı zamanda bilgi teknolojisi, operasyonlar, pazarlama, araştırma ve geliştirmeden hazır gıda ve market teslimatına kadar çeşitli faaliyetlerde platform çalışmalarına yönelik ek talep meydana getiriyor. KOBİ'lerden yeni kurulan şirketlere ve Fortune 500 şirketlerine kadar pek çok işletme, yalnızca üst düzey yeteneklere ulaşmak için değil, aynı zamanda kurumsal performansı artırmak için de bu tür platformlara güvenmeye başlamıştır (ILO, 23 Şubat 2021: 242).

Günümüzde platformlar artık geleneksel işletmelere çeşitli görevleri, hizmetleri ve perakende faaliyetlerini dış kaynaklardan sağlamanın yeni yollarını sunarak organizasyonel performanslarını artırmaktadır. Platformlar girişimcilerin büyümesine yardımcı olmakta ve bazı işletmelerin işlerini yeniden yönlendirmesine ve daha geniş pazarlara erişmesine olanak tanımaktadır. Tüm fırsatlarına rağmen platformlar geleneksel işletmeler için de birtakım tehditler oluşturuyor. Birçok platform stratejisi, başta KOBİ'ler olmak üzere birçok işletmenin rekabet etmesini oldukça zorlaştırmaktadır. Bu zorlukların başında fiyatlandırmayı belirlemek, talebi ve arzı tahmin etmek, tüketici tercihlerini hedeflemek ve düşük maliyetli ürün ve hizmetler sunmak için veri ve algoritmaların kullanılması geliyor (ILO, Şubat 2021).

4.1.Dijital Platformların İşletmelere Yönelik Fırsatları

Dijital ekonomi, internet üzerinden elektronik ticaret yoluyla mal ve hizmet ticaretini mümkün kılar ve yürütür. Bu, ekonomik büyümenin önemli bir itici gücü ve rekabet otoriteleri için büyüyen bir iş kaynağıdır (OECD, 7 Şubat 2013: 2). İşletmeler, operasyonlarını genişletmek ve iyileştirmek için sıklıkla dijital süreçlerin gücünden yararlanmaktadır. Dijital teknolojiler, müşterileri daha iyi ürün, hizmet ve deneyimlerle buluşturan yeni dijital gelir ve değer akışlarını içerecek şekilde geleneksel iş modelini değiştirmektedir (Indeed, 30 Ağustos 2023). Bu kapsamda dijital platformların işletmelere yönelik fırsatları aşağıda sıralanmıştır.

- **Maliyetler Düşer ve Verimlilik Artar:** Düzgün bir şekilde kurulan ve bakımı yapılan dijital platformlar, işletmelerin operasyonel verimlilik veya hizmetler için birden fazla platformun birleştirilmesi yoluyla işletme maliyetlerini azaltmalarına yardımcı olur (Patrizio, 2023). Manuel işlemler, otomatik sistemlere göre daha fazla zaman alır ve maliyetlidir. İşletmeler manuel süreçleri otomasyona dönüştürerek verimliliği artırabilir. Otomasyon hataları azaltabilir, süreçleri hızlandırabilir ve verimliliği artırabilir (Indeed, 30 Ağustos 2023). Dijital platformlar böylece işletmelerin belirli görevleri otomatikleştirmesine ve iş süreçlerini kolaylaştırmasına olanak tanıyarak zaman ve maliyet tasarrufunu artırır (Patrizio, 2023).

- **İyileştirilmiş Müşteri Deneyimi:** Günümüzün dijital ortamında müşteriler her zamankinden daha güçlü ve talepkârlardır. Kişiselleştirilmiş deneyimler, hızlı yanıtlar ve çeşitli temas noktalarında kesintisiz iletişim bekliyorlar. Bu beklentileri karşılayamayan şirketler, müşterilerini rakiplerine kaptırma riskiyle karşı karşıya kalıyor. Müşteri etkileşimi, müşteri bağlılığını, elde tutma oranını ve gelir artışını artırır (Utilitiesone, 25 Ekim 2023). Bu nedenle müşteri hizmetlerine yönelik dijital platformlar, satıştan önce ilgili bilgilerin serbestçe sağlanması, satın alma sürecinin hızlandırılması ve işlem sonrasında destek sağlanması dahil olmak üzere süreç boyunca alıcı ve satıcı arasındaki ilişkiyi çeşitli şekillerde geliştirebilir (Patrizio, 2023).
- **Genişletilmiş Müşteri Erişimi:** İşletmeler yeni pazarlara ve müşterilere ulaşmalarına olanak tanıyan geniş bir platformla karşı karşıyadır. İnternetin küresel doğası nedeniyle dijital ekonomi, insanları kolaylıkla birbirine bağlar ve işletmelerin dünyanın her yerindeki insanlara ulaşmasını sağlar (Chaurasia, 17 Ocak 2023). Çevrimiçi bir varlığa sahip olmak, bir mağaza vitrininden daha geniş bir potansiyel müşteri yelpazesi sağlar. Dijital platformlar, işletmelerin daha geniş bir kitleyle bağlantı kurmasının, yenilik ve büyüme için yeni fırsatlar oluşturmasının en iyi yoludur (Patrizio, 2023).
- **Geliştirilmiş Veri Öngörülleri:** Dijital dönüşümün en önemli faydalarından biri, işletmeyi eyleme dönüştürülebilir, gelir getirici içgörülere dönüştürebilecek verileri toplayıp ve analiz edebilir. Geçmişte veriler birbiriyle bağlantısız birden fazla platforma dağılmış olabilir veya daha kötüsü, veriler hiç toplanmamış ve kullanılmamış olabilir. Dijital dönüşüm, güçlü veri toplamayı, merkezi veri depolamayı ve verileri analiz edip bilinçli kurumsal karar almayı destekleyen bilgilere dönüştürmeye yönelik araçların oluşturulmasını sağlar (Thalesgroup, 2023).
- **Yeniliğe (İnovasyona) Yol Açar:** İnovasyon, yeni bir fikir veya buluştan daha fazlasıdır. Yenilik ya aktif kullanıma sunulur ya da diğer tarafların, firmaların, bireylerin veya kuruluşların kullanımına sunulur uygulanmayı gerektirir. Buluşların ve fikirlerin ekonomik ve sosyal etkileri, ilgili yeniliklerin yayılmasına ve benimsenmesine bağlıdır. Ayrıca inovasyon, bir ekonominin tüm sektörlerinde meydana gelen dinamik ve yaygın bir faaliyettir; ticari girişim sektörünün tek ayrıcalığı değildir. Bireylerin yanı sıra işletmelerde sıklıkla ürün veya süreçlerde değişiklikler yapar ve inovasyonla ilgili yeni bilgiler üretir, toplar ve dağıtır (OECD/Eurostat, 2018:44). Bu kapsamda dijital ekonomi de iş süreçlerini dijitalleştirdiği için yeniliğe yol açar. İşletme yenilikçi fikirleri deneyebilir ve ürün ve hizmetlerini üretmek, pazarlamak ve satmak için teknolojiyi kullanabilir (Chaurasia, 17 Ocak 2023).
- **Yeni İşler Oluşturur:** Dijital teknolojinin işletmelerde ve işyerlerinde yayılması iş dünyasını yeniden şekillendiriyor. İşgücü piyasasının dijitalleşmesi, isteğe bağlı lojistik hizmetlerinden, uzaktan çalışan yüksek vasıflı yazılım geliştiricilere ve sosyal medya kanalları ve canlı yayın hizmetleri tarafından oluşturulan veri işlemleri yoluyla kar elde eden bireylere kadar bir dizi mesleği kapsamaktadır. ILO'nun Gençlere Yönelik Küresel

İstihdam Eğilimleri 2022 (Global Employment Trends for Youth 2022) raporuna göre, 2030 yılına kadar evrensel geniş bant kapsamına ulaşmak, dünya çapında istihdamda 24 milyon yeni iş net artışına yol açacağı ve bunun 6,4 milyonu gençler tarafından yerine getirileceği öngörülmektedir (ILO, 2023). Bu kapsamda çalışma dünyasındaki en belirgin dönüşümlerden biri teknolojik gelişmelerin bir ürünü olarak dijital çalışma platformlarının ortaya çıkmasıdır (Berg vd., 2018: v).

4.2.Dijital Platformların İşletmelere Yönelik Zorlukları

Dijital dönüşümün tüm modern işletmelerin başarısı için kritik öneme sahip olduğu genel olarak kabul edilse de hiç kimse dönüşümün basit olduğunu iddia etmiyor. Dijital dönüşümün çok yönlü, karmaşık ve en deneyimli girişimcilerin bile kafasını karıştırabilecek zorluklarla dolu olduğu bilinmektedir (Thalesgroup, 2023). Pek çok platform stratejisi geleneksel işletmelerin, özellikle de KOBİ'lerin rekabet etmesini oldukça zorlaştırıyor. Bu zorluklar öncelikle fiyatlandırmayı belirlemek, talebi ve arzı tahmin etmek, tüketici tercihlerini hedeflemek ve düşük maliyetli hizmetler sunmak için veri ve algoritmaların kullanımını içermektedir (ILO, Şubat 2021). Dijital teknolojinin işletmelerde yaygınlaşması ve iş dünyasının yeniden şekillenmesi, fırsatların yanı sıra zorlukları da beraberinde getiriyor. Bu zorlukların bir kısmı aşağıda sıralanmıştır.

- **Organizasyonel Değişim Yönetimi Stratejisinin Eksikliği:** Organizasyonel değişim yönetimi, bir organizasyondaki değişiklikleri yönetmeye, bu durumda dijital dönüşümü yönetmeye yönelik organize bir yaklaşımı ifade eder. Zor olabilir ama çok önemlidir. Uygun organizasyonel değişim yönetiminin eksikliği, bir organizasyonun dijital dönüşümünü olumsuz yönde etkileyebilir ve bu durum yüksek başarısızlık oranının temel nedenlerinden biri olabilir. Organizasyonel değişim yönetimi, bir organizasyonun tek bir bileşeninden ziyade çeşitli bileşenlerine odaklanır. Örneğin, tepeden başlar ve kültürde, zihniyette, süreçlerde, yapılarda ve tüm iş modelinde değişiklikleri içerir. Güçlü ve etkili bir değişim yönetimi stratejisine sahip olmak, bir kuruluşun dönüşüm hedeflerine ulaşma olasılığını arttırdığından başarı için hayati öneme sahiptir (PECB, 2022).
- **Güvenlik Sorunları:** Kuruluşlar uzaktan çalışmayı, dijital süreçleri ve bulut tabanlı teknolojiyi benimsedikçe daha yüksek düzeyde riske maruz kalıyorlar. Bu durumda işletmelerin tehditlere karşı kendilerini savunmak için daha yüksek güvenlik önlemleri almaları ve siber güvenliklerini iyileştirmeleri gerekiyor. Bir kuruluşun verilerinin ve diğer değerli varlıklarının korunmaması çok büyük risklere ve olumsuz sonuçlara yol açabilir (PECB, 2022). Verileri korumak ve gizlilik normlarına uymak dijital dönüşümde hayati öneme sahip olsa da bunu sağlamak ve sürdürmek genellikle zordur (Buzinkay, 9 Kasım 2023).
- **İstihdamın Azalması:** Mevcut çalışmalar teknolojik değişimlerin yıkıcı doğasına ve istihdamın yok olmasının potansiyel geniş kapsamlı sonuçlarına dikkat çekiyor (ILO, 2018: 1). Bazı işler, özellikle rutin işler, otomasyon ve dijital teknolojilerin

kullanımıyla dönüştürülebilir. Örneğin imalat sanayinde çalışanların yerini yazılımlar ve robotlar alabilir (Maurya, 8 Ekim 2023). İşgücü piyasasındaki bozulmanın boyutuna ilişkin değerlendirmeler, tüm işlerin yüzde onundan daha düşük bir seviyeden yüzde altmışın üzerindeki bir yüksek seviyeye kadar geniş bir aralıkta değişmektedir. ABD'ndeki işlerin yüzde kırk yedisinin potansiyel teknolojik değişime duyarlı olduğunu tahmin edilmektedir. Gelecekteki otomasyonun meslekleri tamamen ortadan kaldırması pek olası değildir ancak bunun yerine çoğu meslekteki görev türlerini ve sayısını değiştirmesi beklenmektedir. Dünya Bankası'na göre işlerin yüzde yirmiden azının tamamen ortadan kalkacağı öngörülmüyor. Ayrıca teknolojik işsizliği telafi etmek için yeterli iş oluşturulsa da bu fırsatların gerçekleştirilmesi işçilerin yeni oluşturulan işlere geçebilmesinin sağlanmasına bağlı olacaktır. Kısacası bu geçişin nasıl yönetileceği daha büyük bir zorluk olabilir (ILO, 2018: 1).

- **Yetenek Açığının Artması:** Dijital dönüşüm için gerekli uzmanlığa sahip profesyonellerin kayda değer bir eksikliği sıklıkla mevcut olup, kuruluşlar için bir yetenek sorunu teşkil etmektedir (Buzinkay, 9 Kasım 2023). Bir kuruluş dijital dönüşümü hedeflediğinde uzmanlık eksikliği süreci tehdit edebilir. Dijital dönüşüm stratejilerinin ne kadar karmaşık olduğu göz önüne alındığında, gerekli değişiklikleri uygulamak için doğru beceri ve bilgi seti gereklidir (PECB, 2022). Klynveld Peat Marwick Goerdeler (KPMG) Küresel Teknoloji Raporu 2022, işletmelerin, dijital dönüşümü yavaşlatma tehdidi oluşturan yetenek açığı sorunlarını tespit etmiştir. Rapora göre araştırmaya katılanların %44'ü veri bilimci, mühendis ve diğer personel eksikliğini ilerlemeyi engellediğini; %32'si yeni sistemler ve yeni yetenekler eklemenin maliyetli olduğunu ve %29'u yeni sistemleri uygulamaya yönelik beceri eksikliğini ilerlemeyi yavaşlattığını belirtmiştir (KPMG, 2022: 1).
- **Eski Sistemler:** Eski sistem, halen kullanımda olan eski bilgi işlem sistemleri, donanım veya yazılımlar için kullanılan bir terimdir. Bilgisayar donanımını, yazılım uygulamalarını, dosya formatlarını ve programlama dillerini içerir. Ancak eski sistemlerin tümü geçerliliğini yitirmiş değildir ve çoğu, güncelliğini yitirmiş olsa bile çalışır ve işletmeler genellikle günlük işlevleri ve iş ihtiyaçları açısından kritik olan eski sistemleri kullanmaya devam edeceklerdir (Barney, 2023). Zira iş hayatında bile konfor alanının dışına çıkmak zordur. Bu, daha çevik ve sağlam platformların varlığına rağmen hala eski sistemleri kullanan kuruluşlarda görülebilir. Sonuçta bu sistemlere önemli miktarda sermaye yatırıldı ve halen kullanılıyor. Bununla birlikte, eski yazılımlar ve eski teknolojiler hâlâ bu işletmelere güç sağladığından, bu eski sistemler dijital dönüşümün önündeki en büyük darboğazlardan biridir. Genellikle esnek değiller ve yavaşlarlar, bu da geçişlere uyum sağlamayı ve yeni teknolojilere entegre olmayı zorlaştırıyor (Kissflow, 11 Ekim 2023).
- **Sınırlı Kaynaklar:** Dijital dönüşüm, eski uygulamaların güncellenmesini, karmaşık ve denetlenmesi zor olabilen çeşitli teknolojilerin, süreçlerin ve stratejilerin birleştirilmesini gerektirir (Buzinkay, 9 Kasım 2023). Ancak bir şirketin dijitalleşme nedeniyle karşılaştığı en önemli sorunlardan biri dijital dönüşümü gerçekleştirmek için

bütçenin yetersiz olmasıdır. Salgının özellikle geçtiğimiz dönemde her şirket için ciddi kayıplara yol açtığı bilinen bir gerçektir. Pandemi sürecinde büyük kayıplar yaşayan şirketler, finansal kısıtlamalar nedeniyle dijital dönüşüm girişimlerini durdurmuş olabilir. Dijital dönüşüm sürecine yönelik sermaye stratejisi, projeyi rayından çıkarabilecek en büyük engellerden biridir. Çoğu iş lideri için başarılı dijital dönüşüm süreçleri oluşturmak için bütçe belirlemek zorlu bir iştir. Bu finansal netlik eksikliği karar almayı engelliyor ve liderlerin dijital dönüşümde geri adım atmasına neden oluyor (Thoughts, 17 Şubat 2023).

5. SONUÇ

Son yıllarda iş dünyasında yaşanan en önemli dönüşümlerden biri dijital platformların ortaya çıkmasıdır. Dijital platform işletmelerinin sayısı bilindiği üzere Covid 19 döneminde hız kazanmıştır. Covid-19 krizi, e-ticaretin işletmelere, müşterilere ve ürün türlerine doğru genişlemesini hızlandırmıştır. Bu süreçte dijital platformlar, işletmelerin temas kısıtlamalarına ve diğer karantina önlemlerine rağmen faaliyetlerine devam etmelerini ve müşterilerin önemli bir ürün yelpazesine evlerinin konforu ve güvenliğinden erişmelerini sağlamıştır. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak dijital platformlar, işletmelerin ve kişilerin birbirleriyle bağlantı kurmasına, alıcı ve satıcıların buluşup etkileşimde bulunmasına olanak tanıyan çok önemli bir alan haline gelmiştir. Geleneksel ekonominin sınırlamaları dijital ekonomiyle tamamen aşılmıştır. Dijitalleşen ekonomi, sürece ayak uyduran işletmelerin pazarlama, üretim ve tedarik açısından maliyetlerini düşürmesine olanak tanımış, tüketicilerin davranışlarını etkilemiş ve değiştirmiştir.

Dijital platformların yükselişi, işin farklı yönlerini kapsadıkları için işletmelere yeni fırsatlar sunmaktadır. Bu bağlamda hizmet sunumunda veya mal üretiminde işletmelerin dijitalleşmesi aynı zamanda maliyetleri düşürmelerine ve verimliliği artırmalarına da olanak tanımaktadır. Müşteri hizmetlerine yönelik dijital platformlar satış öncesinde, satış sırasında ve satış sonrasında destek sağlamaktadır. Bu, süreç boyunca alıcı ve satıcı arasındaki ilişkiyi geliştirir ve müşteri memnuniyeti aynı zamanda müşteri sayısının artması anlamına da gelir. Dijital platformların esnek ve değişken olması, iş ihtiyaçlarına ve trendlere uyum sağlayabilmesi, işletmenin pazara entegrasyonunu hızlandırmakta ve rekabetçi kalmasını sağlamaktadır. Dijital platformlar iş analitiğini, veri toplamayı, veri depolamayı ve verileri analiz edip bilinçli kurumsal karar almayı destekler. Veriye dayalı karar verme, müşteri davranışı, pazar eğilimleri ve ürün performansı hakkında fikir edinmek için önemlidir. Ayrıca dijital teknolojinin işletmelerde yaygınlaşması ve platformlarda yenilikçi fikirlerin geliştirilmesi çalışma hayatını yeniden şekillendirmekte ve yeni istihdam olanakları meydana getirmektedir.

Dijital platformların yükselişi işletmeler için fırsatların yanı sıra bazı zorluklar da beraberinde getirmektedir. İşletmenin ana hedefleriyle uyumlu, tutarlı bir dijital strateji oluşturulamaması, şirkette vizyon ve liderlik eksikliğine yol açarak operasyonların aksamasına neden olabilir. İşletmeler dijital teknolojilere daha bağımlı hale geldikçe dijital güvenlik riskini yönetmek büyük önem taşımaktadır. Dijital çözümlerin endüstriler arasında giderek daha fazla benimsenmesiyle birlikte, dijital güvenlik riskleri katlanarak artmaya devam etmektedir. İşletmelerin kendilerini risklere karşı korumak için daha yüksek güvenlik önlemleri alması gerekmektedir. Dijitalleşme beceri talebini ve arzını da etkilemektedir. Bir yandan yeni ortaya

çıkan işler veya görevler için yeni becerilere ihtiyaç duyulurken, diğer yandan belirli iş ve görevlere olan talep giderek azalmaktadır. İşletmeler bazen ihtiyaçları karşılayacak vasıflı ve yetenekli işgücünü sağlamada da zorluklarla karşılaşmaktadır. Ayrıca eskiyen altyapı, çağdaş teknolojilerin kullanıma sunulmasını engelleyerek teknik yükümlülüklerle ve geçiş sorunlarına yol açabilir. Ancak bir şirketin bütçesi dijital dönüşümü gerçekleştirmek için yeterli olmayabilir. Dolayısıyla şirketlerde dijitalleşme zorlu bir süreçtir. Yeni dijital teknolojilere yatırım yapmak her zaman başarılı bir dijital dönüşümü de garanti etmemektedir. Bu nedenle teknolojik değişimin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için şirketlerin bu süreci iyi planlamaları ve takip etmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Attari, H. (12 Temmuz 2023). Swot & Pestle Analysis of Airbnb. Erişim Adresi: <https://www.linkedin.com/pulse/swot-pestle-analysis-airbnb-husain-attari#:~:text=Airbnb%20is%20an%20online%20lodging,of%20accommodation%20in%2020%2B%20countries.>

Amazon. (2023). Nesnelerin İnterneti (IoT) Nedir?. Erişim Adresi: <https://aws.amazon.com/tr/what-is/iot/#:~:text=The%20term%20IoT%2C%20or%20Internet,as%20between%20the%20devices%20themselves.>

Barney, N. (2023). Legacy System (Legacy Application). Erişim Adresi: <https://www.techtarget.com/searchitoperations/definition/legacy-application>

Berg, J., Furrer, M., Harmon, E., Rani, U. ve Silberman, M. S. (2018). *Digital Labour Platforms and the Future of Work: Towards Decent Work in the Online World*. Geneva: International Labour Office.

Buzinkay, M. (9 Kasım 2023). 11 Digital Transformation Challenges and how to Overcome Them. Erişim Adresi: <https://www.identecsolutions.com/news/11-digital-transformation-challenges-and-how-to-overcome-them>

Beyondnow. (2023). How to Adopt a Digital Platform Business Model. Erişim Adresi: <https://www.beyondnow.com/en/insights/market-insights/how-to-adopt-a-digital-platform-business-model/>

Baesystems. (2023). What is Digital Engineering?. Erişim Adresi: <https://www.baesystems.com/en-us/definition/digital-engineering>

Bradley, T. (2023). Amazon Statistics: Key Numbers and Fun Facts. Erişim Adresi: <https://amzscout.net/blog/amazon-statistics/>

Chaurasia, N. (17 Ocak 2023). Digital Economy- What is it and why is it Important. Erişim Adresi: <https://www.sprintzeal.com/blog/digital-economy#:~:text=%2DCreates%20New%20Jobs%3A%20Because%20of,analysis%2C%20data%20science%2C%20etc.>

Cognizant. (2023). Digital Business. Erişim Adresi: <https://www.cognizant.com/us/en/glossary/digital-business>

Colback, L. (2023). The Rise of the Platform Economy. Erişim Adresi: <https://www.ft.com/content/e5f5e5b9-3aec-439a-b917-7267a08d320f>

Digitalocean. (2023). Top AI tools to Leverage for Business Growth. Erişim Adresi: <https://www.digitalocean.com/resources/article/ai-tools-in-business>

Dean, B. (21 Ağustos 2023). Uber Statistics 2023: How Many People Ride with Uber?. Erişim Adresi: <https://backlinko.com/uber-users>

Freeman Mills, M. (20 Temmuz 2023). What is Netflix, how much does it Cost and how do I get it?. Erişim Adresi: <https://www.pocket-lint.com/what-is-netflix-price-platforms-details/>

ILO. (2018). The Impact of Technology on the Quality and Quantity of Jobs. 2nd Meeting of the Global Commission on the Future of Work, Erişim Adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---cabinet/documents/publication/wcms_618168.pdf

ILO. (Şubat 2021). Can Digital Labour Platforms Create Fair Competition and Decent Jobs?. Erişim Adresi: <https://ilo.org/infostories/Campaigns/WESO/World-Employment-Social-Outlook-Report-2021#digitized-workforce>

ILO. (23 Şubat 2021). 2021 *World Employment and Social Outlook: The Role of Digital Labour Platforms in Transforming the World of Work*. Geneva: International Labour Office.

ILO. (2023). Digitalization and Employment Policies. Erişim Adresi: https://www.ilo.org/global/topics/employment-promotion/epaf/design-lab/WCMS_854791/lang--en/index.htm

Ideas. (2023). The impact of Digital Platforms on Business Models: An Empirical Investigation on Innovative Start-ups. Erişim Adresi: <https://ideas.repec.org/a/vrs/manmar/v13y2018i4p1210-1225n4.html#:~:text=Digital%20platforms%20have%20the%20ability,efficiency%20for%20the%20business%20management.>

Indeed. (30 Ağustos 2023). What is Digital Business? Definition, Benefits, and Examples. Erişim Adresi: <https://ca.indeed.com/career-advice/career-development/what-is-digital-business>

IBM. (2023). What is Artificial Intelligence (AI)?. Erişim Adresi: <https://www.ibm.com/topics/artificial-intelligence>

Infosysbpm. (2023). Digital Interactive Service: Transform Digital Business Outcomes. Erişim Adresi: <https://www.infosysbpm.com/services/digital-business-services.html>

KPMG. (2022). With Record-High Confidence, Global Organizations are Reaping the Rewards of Digital Transformation. Erişim Adresi:

<https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/xx/pdf/2022/09/kpmg-global-tech-survey-2022-infographic.pdf>

Kissflow. (11 Ekim 2023) Digital Transformation Challenges You Need to Overcome in 2023. Erişim Adresi: <https://kissflow.com/digital-transformation/digital-transformation-challenges/>

Linkedin. (24 Ocak 2023). How to Start a Digital Business (Tips, Tricks & Resources). Erişim Adresi: <https://www.linkedin.com/pulse/how-start-digital-business-tips-tricks-resources-bepace>

Linkedin. (15 Mart 2023). Digital Platforms for Business. Erişim Adresi: <https://www.linkedin.com/pulse/digital-platforms-business-42-interactive>

Maurya, D. (8 Ekim 2023). Digitalization and its Effects on Employment in 2023. Erişim Adresi: <https://www.linkedin.com/pulse/digitalization-its-effects-employment-2023-deepak-maurya#:~:text=Negative%20Impact%20on%20Employment,workers%20in%20the%20manufacturing%20industry.>

Meyer, S. (12 Ocak 2023). Airbnb Statistics and Host Insight. Erişim Adresi: <https://www.thezebra.com/resources/home/airbnb-statistics/>

Mirza, A. (23 Ağustos 2023). The History of Amazon. Erişim Adresi: <https://www.linkedin.com/pulse/history-amazon-mirza-ahmad>

Mayor, D. (26 Temmuz 2023). Amazon: Complete Guide- History, Products, Founding, and More. Erişim Adresi: <https://history-computer.com/amazon-history/>

Netflix Investors. (2023). Company Profile. Erişim Adresi: <https://ir.netflix.net/ir-overview/profile/default.aspx>

Netflix Help Center. (2023). What is Netflix?. Erişim Adresi: <https://help.netflix.com/en/node/412>

Oracle. (2023). What is IoT?. Erişim Adresi: <https://www.oracle.com/in/internet-of-things/what-is-iot/#:~:text=What%20is%20IoT%3F,and%20systems%20over%20the%20internet.>

OECD. (2023). Platform Companies & Responsible Business Conduct. Erişim Adresi: <https://mneguidelines.oecd.org/RBC-and-platform-companies.pdf>

OECD. (7 Şubat 2013). *The Digital Economy*. Erişim Adresi: <https://www.oecd.org/daf/competition/The-Digital-Economy-2012.pdf>

OECD/Eurostat. (2018). *Oslo Manual 2018: Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, 4th Edition, The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities*. Paris/Eurostat, Luxembourg: OECD Publishing.

O'Connell, B. (2 Ocak 2020). History of Uber: Timeline and Facts. Erişim Adresi: <https://www.thestreet.com/technology/history-of-uber-15028611>

PECB. (2022). Digital Transformation Challenges and How to Overcome Them?. Erişim Adresi: <https://pecb.com/article/digital-transformation-challenges-and-how-to-overcome-them>

Patrizio, A. (2023). Digital Platform. Erişim Adresi: <https://www.techtarget.com/searchcio/definition/digital-platform>

Reyes, C. (2023). What is a Digital Experience?. Erişim Adresi: <https://www.liferay.com/resources/l/digital-experience>

Ruggieri, R., Savastano, M., Scalingi, A., Bala, D. ve D'ascenzo, F. (2018). The Impact of Digital Platforms on Business Models: an Empirical Investigation on Innovative Start-ups. *Management & Marketing*, 13(4), 1210-1225.

Robin, S. (2020). What are Digital Business Platforms?. Erişim Adresi: <https://www.managementexchange.com/story/what-are-digital-business-platforms>

Rohn, D., Bican, P. M., Brem, A. ve Kraus, S. (2021). Digital Platform-Based Business Models- An Exploration of Critical Success Factors. *Journal of Engineering and Technology Management*, 60, 1-14.

Thalesgroup. (2023). The Benefits of Digital Transformation. Erişim Adresi: <https://cpl.thalesgroup.com/software-monetization/benefits-of-digital-transformation#:~:text=One%20of%20the%20most%20significant,actionable%2C%20revenue%2Dgenerating%20insights>.

Thoughts. (17 Şubat 2023). Challenges in the Digitisation of Companies for Technopreneurs. Erişim Adresi: <https://www.bernama.com/en/thoughts/news.php?id=2165218>

Utilitiesone. (25 Ekim 2023) Achieving Customer-Centricity through Digital Transformation in Communication Infrastructure. Erişim Adresi: <https://utilitiesone.com/achieving-customer-centricity-through-digital-transformation-in-communication-infrastructure>

Volle, A. (10 Aralık 2023). Uber: American Company. Erişim Adresi: <https://www.britannica.com/topic/Uber>

42 Interactive. (1 Mart 2023). Digital Platforms for Business. Erişim Adresi: <https://www.42interactive.com/blog/digital-platforms-for-business>

**TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN ENFLASYON VE DÖVİZ KURU ARASINDAKİ
İLİŞKİSİNİN ANALİZİ: VAR MODELİ UYGULAMASI**
ANALYSIS OF RELATION BETWEEN INFLATION AND EXCHANGE RATE FOR
TURKISH ECONOMY: APPLICATION OF VAR MODEL

Assoc. Prof. Dr. Can YARDIMCI

Afyon Kocatepe Üniversitesi
ORCID ID: 0000-0002-2317-2249

Özet

Enflasyon, makroekonomi literatürünün önemli sorunlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada, Türkiye ekonomisi için enflasyon ile döviz kuru arasındaki ilişki araştırılmıştır. Enflasyon ve döviz kuru veri setleri 2020:1 ile 2023:9 dönemi için TCMB EVDS'den alınmıştır. Her iki değişken için veri setlerinin frekansı aylık olarak seçilmiştir. Bu amaçla, zaman serisi analizi olan VAR modelini kullanılmıştır. Öncelikle serilerin durağanlık özellikleri test edilmiş ve elde edilen sonuçlar serinin farklı derecelerden durağanlık özellikleri gösterdiğini ortaya koymuştur. Serilerin bu farklı durağanlık özellikleri dikkate alınarak VAR modeli tahmin edilmiştir. Etki-tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırması tahmin edilen VAR modelinden türetilmiştir. Analiz sonunda elde edilen sonuçlar enflasyon ile döviz kuru arasındaki ilişkinin çift yönlü olduğunu göstermiştir. Döviz kurundaki değişim enflasyonu güçlü bir şekilde etkilemekte, tam tersi enflasyondaki değişim ise döviz kurunu zayıf ve çok kısa vadeli etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Döviz kuru, VAR model.

Abstract

Inflation is considered one of crucial problem of the macroeconomics literature. This study has investigated relation between inflation and exchange rate for Turkish economy. Data sets which is inflation and exchange rate have been gotten from TCMB EVDS for the period between 2020:1 and 2023:9. Frequency of the data sets have selected monthly for both two variables. For this purpose, it has used VAR model which is a time series analysis. Firstly, stationarity properties of series have been tested and obtained results have displayed different degree stationarity properties of the series. VAR model has been estimated in the account of this different stationarity properties of the series. Impulse- response functions and variance decomposition have been derived from VAR model estimation. The results obtained end of the analysis has shown that relation between inflation and exchange rate is bilaterally. Change in the exchange rate has affected inflation strongly but vice-a-versa change in inflation has affected exchange rate weak and very short- term.

Keywords: Inflation, Exchange rate, VAR model.

Giriş

Makroekonomide ela alınan temel sorunların en önemlilerinden bir tanesi de enflasyondur. Enflasyon, kısaca bir veya bir grup mal veya hizmetin fiyatlarının yükselmesi değil fiyatlar genel düzeyinde ortaya çıkan ve süreklilik arz eden artışları ifade eden bir kavramdır. Enflasyonist süreçlerde ekonomide bazı mal ve hizmetlerin fiyatlarının düştüğü de gözlenebilir ancak bu durum genel fiyatlar düzeyinde artış olduğu gerçeğini değiştirmez. Enflasyonist süreçlerin tipik özelliklerinden biri paranın satın alma gücündeki azalmalardır. Enflasyonist süreçlerin yaşandığı ekonomilerde piyasa aktörlerinin ve diğer paydaşların fiyatlar

üzerindeki algısı dejenere olur. Bu durum ekonomideki dengesizlikleri daha da artırıcı bir durum yaratır.

Enflasyon, talep tarafından ve arz tarafından ortaya çıkabilir. Bunun yanında beklentilerde enflasyonu tetikleyen bir unsur olabilmektedir. Talep tarafından etkilenen enflasyon, tüketim amaçlı taleplerin ekonominin üretim cephesi tarafından eşanlı karşılanamamasından kaynaklanır ve bunun sonucunda mal ve hizmet fiyatları artış gösterir. Arz tarafından etkilenen enflasyon, kısaca maliyet enflasyonu olarak adlandırılır. Üretim maliyetlerindeki, vergi de buna dâhil, ortaya çıkan artışlar fiyatların yükselmesine neden olacaktır. Üretim sürecindeki maliyet kalemlerindeki artışlar sürekli hale gelirse bu durum enflasyonist süreci de uzatacaktır. Bu noktada vurgulanması gereken önemli bir maliyet artırıcı değişken döviz kurlarıdır. Üretimi ithalata bağlı olan ülkeler açısından döviz kuru da enflasyon üzerinde etki yaratacaktır. Kurlarda meydana gelen artışlar ithal girdiye bağlı olarak maliyetleri artıracak ve enflasyon yükselecektir. Dolayısıyla enflasyonun kontrol altına alınması için döviz kurunda istikrarın sağlanması önemlidir. Son olarak beklentiler ekonomideki birçok değişken gibi enflasyonu da etkilemektedir. Ekonomiye ilişkin beklentiler olumlu yönde değil ise makroekonomik birçok değişken üzerinde olumsuz etki ortaya çıkabilir. Bu noktada ekonomideki aktörler enflasyonun olumsuz yönde hareket edeceği beklentisinde olurlarsa ortaya çıkması muhtemel enflasyon sorununun şiddeti artabilir. Tüketici cephesinden enflasyon beklentisinin oluşması güncel taleplerin artmasına neden olacaktır. Arz cephesinde ise enflasyon beklentisi maliyet kalemlerine yansiyacak ve bunun sonucunda maliyetler de yukarı yönlü hareket edecektir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ekonomisi için enflasyon ve döviz kuru arasındaki ilişkinin VAR modeli vasıtasıyla analiz edilmesidir. Çalışmanın konusu dikkate alınarak içerik organizasyonu yapılmıştır. Öncelikle, bu konuya ilişkin literatürde yapılan önemli güncel çalışmalar ortaya konulacaktır. Literatürdeki önemli ve güncel çalışmaların detaylarıyla uyumlu olarak en uygun ekonometrik model seçilecek, bu bağlamda veri seti ve uygulamada kullanılacak model tanıtılacaktır. Uygulama sonucu elde edilen ekonometrik sonuçlar tablolar yardımıyla açıklanacaktır. Çalışma sonucu ulaşılan bulgular tartışma ve sonuç kısmında ele alınacaktır.

Literatür

Enflasyon önemli bir makroekonomik sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle yaşanan salgın hastalık yani covid pandemisi sonrasında enflasyon tüm dünya ülkelerini etkilemiştir. Önemli bir makroekonomik sorun olarak her dönem araştırmacıların ilgisini çeken enflasyonun birçok değişkenle ilişkisi literatürde araştırılmış ve halen araştırılmaya devam etmektedir. Bu değişkenlerden döviz kurunun doğrudan ve dolaylı yönden enflasyon ile ilişkili olması ve bunun yanında literatürde karşılıklı bir etkileşimin tespit edilmesinden ötürü üzerinde dikkatle çalışılması gereken bir veridir.

Literatürdeki ampirik çalışmalar iki ekonometrik yöntem grubu üzerinde toplanmaktadır. Bunlar zaman serisi analizleri ve panel veri analizleridir. Zaman serisi analizleri bireysel ülke bazlı çalışmalar iken panel veri analizleri birden fazla ülke veya ülke gruplarını ele alan analizlerdir. Bu çalışmanın örneklem kısıtı tek bir ülke olarak belirlendiğinden Türkiye ekonomisi üzerine yapılan zaman serisi çalışmalarına literatür taramasında yer verilecektir. Bu amaçla, literatür taramasında güncel çalışmalar üzerine odaklanılmış ve özet olarak tablo ile aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Literatür Özeti

Çalışma	Dönem	Frekans	Yöntem	Bulgu
---------	-------	---------	--------	-------

Bayat, Özcan ve Taş (2015)	2003:1-2013:11	Aylık	Yapısal kırılmalı nedensellik	Enflasyondan döviz kuruna doğru tek taraflı etki
Türk (2016)	1987:1-2013:12	Aylık	VAR modeli	Döviz kurundan enflasyona doğru tek taraflı etki
Dereli (2018)	2005:1-2017:12	Aylık	VAR modeli	Döviz kuru ve enflasyon arasında çift taraflı etki
Göktaş (2019)	2003:01-2018:02	Aylık	NARDL eşbütünleşme	Döviz kuru ve enflasyon arasında çift taraflı etki
Alkan ve Dağıdır (2020)	2005:01-2019:07	Aylık	Çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme ve Granger nedensellik	Döviz kuru ve enflasyon arasında çift taraflı etki
Şeker (2022)	2004:1-2021:4	Çeyreklik	VAR Modeli, Granger ve Tado-Yamamoto nedensellik	Döviz kurundan enflasyonu doğru tek taraflı etki
Yanar ve Berk (2023)	2003:1-2021:12	Aylık	VAR modeli	Döviz kuru ve enflasyon arasında çift taraflı etki
Sarsıcı ve Albayrak (2023)	2010:4-2022:10	Aylık	ARDL eşbütünleşme	Döviz kuru ve enflasyon arasında çift taraflı etki

Enflasyon ve döviz kuru arasındaki ilişkinin varlığı ve bu ilişkinin yönü literatürde sıklıkla araştırılmaktadır. Bu çalışmalarda kullanılan yöntemler çeşitlilik göstermektedir. Sıklıkla kullanılan yöntemler; sistem tahmini yapan VAR gibi modeller, değişkenler arasındaki ilişkinin varlığını araştıran eşbütünleme modelleri ve değişkenler arasındaki ilişkinin yönüne odaklanan nedensellik modelleridir. Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde, enflasyon ve döviz kuru arasında bir ilişkinin varlığı görülmektedir. Çalışmalarda enflasyon ve döviz kuru arasındaki ilişkinin güçlü veya zayıf mı olduğu, iki değişken arasındaki ilişkinin tek veya çift taraflı mı olduğu hususlarında uzlaşma sağlanamamıştır. Bu durumun ülkeler bazında uygulanan ekonomi politikalarından kaynaklanabileceği gibi, ülkenin kendine özgü özelliklerinden kaynaklanabilmesi de mümkündür. Bunun yanında, kullanılan ekonometrik yöntem, analize konu dönem ve verinin istatistiksel özellikleri gibi faktörlerde etkili olabilmektedir. Tüm bu hususlar dikkate alındığında yapılan çalışmaların kısıtları ve örneklemin özellikleri iyi bilinmelidir.

Veri Setinin Toplanması ve Tanımlayıcı Analizi

Bu çalışmanın amacı enflasyon ve döviz kuru arasındaki ilişkinin araştırılması olduğundan bu iki değişkeni modelde temsil edecek iki değişken kullanılmalıdır. Enflasyon, genel olarak TÜFE ve ÜFE olarak iki ana kavram etrafında ele alınır. Tüketici fiyat endeksinin kısa adı olan TÜFE, enflasyon ölçümünün tüketici tarafına projeksiyon tutan, tüketiciler tarafından satın alınan mal ve hizmet fiyatlarındaki değişimleri ölçen istatistiksel bir endekstir. Üretici fiyat endeksini kısaca ifade eden ÜFE ise üretici cephesinden enflasyonu ortaya koyan, üretimin maliyet unsurlarındaki fiyat değişimi ölçen istatistiksel endekstir. Literatürde gerçekleştirilen diğer çalışmalarla uyumlu olmak ve enflasyonu iyi temsil eden bir veri seti çalışmak için Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) veri dağıtım sisteminden (EVDS)

2003 bazlı TÜFE verisi elde edilmiştir. Döviz kuru verisi içinde yine TCMB EVDS'den döviz kurunu temsilen ABD doları alış kuru serisi elde edilmiştir.

Tablo 2. Modelde Kullanılan Değişkenler ve Kısaltmaları

Modele Dahil Edilen Değişken	Kısaltma	
	Düzey Değer	Fark Değer
Enflasyon (TÜFE)	enf	denf
Döviz Kuru (ABD Doları)	exc	dexc

Her çalışma analiz edilecek veri seti, frekans ve kapsadığı dönem bakımından farklılık gösterir. Bu durum analiz edilecek çalışmanın zamansal kısıtını ve özgünlüğünü oluşturmaktadır. Bu çalışmada analiz edilecek veri seti aylık frekansta elde edilmiştir. Analiz dönemi 2020'nin birinci ayından 2023'ün dokuzuncu ayına kadar olan dönemi kapsayacak şekilde 45 gözlem içermektedir. Veri setinin analizi için E-Views 10 kullanılmıştır.

Araştırmanın Metodolojisi

Bu çalışmada, enflasyon ve döviz kuru arasındaki ilişki Türkiye ekonomisi için VAR modeli kullanılarak analiz edilecektir. VAR modeli bir zaman serisi modelidir ve zaman serisi modellenmesinde ilk yapılacak işlem analizde kullanılacak değişkenlerin durağanlık özelliklerinin araştırılması olacaktır. Bu amaçla ilk olarak model kapsamında kullanılacak seriler için birim kök testleri gerçekleştirilecektir. Serilerin durağanlık özelliklerinin belirlenmesinin ardından iki değişkenli ve iki denklemlili VAR modeli tahmin edilecektir. Tahmin edilen model için uygun gecikme uzunluğu belirlenecek ve modelin istikrarına ilişkin diagnostik kontroller yapılacaktır. Tüm bu prosedürlerden sonra tahmin edilen VAR modeli sonuçlarının yorumlanması için etki tepki fonksiyonları ve varyans araştırması bulguları sunulacaktır.

Zaman serisi analizlerinde kullanılacak veri setlerinin durağanlık araştırılmasının yapılmasındaki amaç serilerin istatistiki özelliklerinin ortaya konulmasıdır. Birim kök testlerinin en basiti ve ilki sayılacak sınıma Dickey Fuller birim kök testidir. Bu test aslında basit bir AR(1) sürecidir ve tahmin edilen denklemin hata teriminin ardışık bağımlılık ya da korelasyon içermediği varsayımına dayanmaktadır. Fakat hata teriminin; ortalamasının sıfır, sabit varyanslı ve ardışık bağımlılık yani otokorelasyon içermemesi için tahmin edilecek birim kök testlerinin daha yüksek dereceden örneğin n sayıda AR(n) süreçlerinden oluşması gerekebilir. Bunun için birim kök testinin uygun gecikmeyi içerecek şekilde olması gerekir. AR(1) süreci olan Dickey- Fuller testi, daha yüksek dereceden AR(n) süreci içerecek şekilde yeniden ele alınmıştır. Bu revizyon sonrası önerilen yeni test denklemleri Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testi olarak anılmaktadır (Gujarati, 2003: 817).

ADF ve onun benzeri varsayımlara dayanan geleneksel birim kök testleri serilerde olması muhtemel yapısal kırılmaları test denklemlerinde modellemezler. Ancak literatürdeki yaygın anlayış serilerin analiz dönemleri dikkate alınarak yapısal kırılmalı birim kök testlerinin de kullanılması yönündedir. Bu durum zaman serisi analizlerinde kullanılacak serilerin yapısal kırılma içermesi durumunda dikkate alınmaması halinde yapılacak analizler sonucunda elde edilecek sonuçların sapmalı olması ve bu analize dayalı yapılan değerlendirmelerin de hatalı olmasına neden olmaktadır. Bu çalışmada sonuçların güvenilirliği açısından geleneksel birim kök testi (ADF) yanında serilerde ortaya çıkması muhtemel yapısal kırılmaları dikkate alan Zivot- Andrews (1992) birim kök testi de kullanılacaktır. Zivot- Andrews birim kök test

prosedürü analiz edilecek seride tek kırılma olduğunu ve bu durumun modelde içsel olarak belirlendiği varsayımına dayanır. Zivot-Andrews birim kök testi, özellikleri araştırılacak serinin içerdiği yapısal kırılmayı sabitte, trendde ve hem sabit hem de trendde olacak şekilde analiz etmeye olanak sağlayan üç test denklemini önermiştir. Bu test prosedüründe önerilen denklemlerde yapısal kırılmalar gölge değişkenler kullanılarak dikkate alınır. Zivot-Andrews birim kök sınavının sıfır hipotezi, yapısal kırılma içermeyen birim kök sürecidir. Bu testin alternatif hipotezi, yapısal kırılmalı trend durağanlıktır. Test sonucu elde edilen istatistiki değer, Zivot- Andrews (1992) çalışmasında sunulan kritik tablo değeri karşılaştırılarak sıfır hipotezinin red veya kabulü yönünde karar verilir.

Denklem sistemleri tahmin edilirken modeldeki değişkenlerin içsel mi yoksa dışsal mı olduklarına ilişkin yapılacak bir varsayım bir kısıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Eşanlı denklem sistemleri tahmin edilirken kullanılacak değişkenlerin içsel ve dışsal olarak önceden belirlenmesi o model için bir dezavantaj olarak değerlendirilmektedir. Denklem sistemlerin dezavantajlarını ortadan kaldırmaya yönelik bir prosedür Sims (1980) tarafından önerilmiştir. Sims (1980), denklem sisteminin eşanlı tahmin edilmesini ve tüm değişkenlerin içsel olarak belirlenmesini öneren VAR modeli prosedürünü önermiştir. Bir eşanlı doğrusal denklem sistem tahmini modeli olan VAR modelinde, n sayıda değişken için n sayıda denklem tahmin edilir. VAR modelinde tahmin edilen n sayıdaki denklemde yine modelde kullanılan n sayıdaki değişkenin gecikmeli değerleri bağımsız değişken olarak ele alınır. Değişkenlerin gecikmelerinin VAR modeli kapsamında tahmin edilen denklemlere dâhil edilmesi ile değişkenler arasındaki dinamik ilişkiler dikkate alınır (Enders, 2004:265). Değişkenler arasındaki eşanlı dinamik ilişkilerin belirlenebilmesini amaçlayan VAR sistem modeli tahmini sonucunda elde edilen denklemlerin katsayıları yorumlanmaz. VAR modeli ile yapılan analiz sonuçlarının değerlendirilmesinde, herhangi bir nedenle ortaya çıkan şokların değişkenler üzerindeki yarattığı etkilere bakılır. Bunun için tahmin edilen modelden elde edilen etki- tepki fonksiyonları ve varyans araştırma sonuçlarından yararlanılır (Lütkepohl, 2009: 37-43).

Ampirik Bulgular

Zaman serisi analizlerinin ilk aşaması serilerin durağanlıklarının belirlenmesidir. Bunun için öncelikle, serilerin birim kök içerip içermediği birim kök testleri ile sınanmıştır. Serilerin hem düzey değerleri hem de fark düzeyleri analiz edilmiştir. Bu çalışmada, geleneksel birim kök testi olan genişletilmiş Dickey- Fuller (ADF) ve yapısal kırılmaları dikkate alan Zivot-Andrews birim kök testleri kullanılmıştır. Birim kök test sonuçları tablo 3'te aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3. Birim Kök Test Bulguları

Değişkenler	ADF		Zivot- Andrews	
	Sabitli	Sabitli ve Trendli	Sabitli	Sabitli ve Trendli
enf	2.1749	-0.3445	-0.9785	-2.7018
exc	1.3522	-2.1021	-3.2790	-4.1653
denf	-2.5690	-3.7507**	-4.6436*	-5.2784**
Ddenf	-6.5345**	-6.5084**	-7.0315**	-7.0315**
dexc	-4.0551**	-4.8946**	-5.0877**	-5.5698**

Not 1: ADF testi için, %5 ve %10 güven düzeyinde boş hipotezin reddedildiğini sırasıyla ** ve * ile gösterilmiştir. Optimal gecikme uzunluğu Schwartz bilgi kriterine göre belirlenmiştir.

Not 2: Zivot- Andrews testi için, %5 ve %10 güven düzeyinde boş hipotezin reddedildiğini sırasıyla ** ve * ile gösterilmiştir. Boş hipotezin reddi ile ortaya çıkan kırılmaların tarihleri () içerisinde sunulmuştur.

Çalışmada kullanılan her iki seri için geleneksel ADF ve yapısal kırılmayı dikkate alan Zivot- Andrews birim kök testi yapılmıştır. İlk olarak enflasyon serisi (enf) düzey değeri geleneksel ADF birim kök sınaması ile test edilmiş ve elde edilen test istatistiği kritik tablo değerinden küçük olduğu için boş hipotez kabul edilmiştir. Bunun anlamı enflasyon (enf) serisi düzey değerinde durağan değildir. Enflasyon serisinin durağan olmasını sağlamak için birinci farkı alınmış (denf) ve tekrar test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar; sabitli model bağlamında birinci fark enflasyon serisinin (denf) durağan olmadığını yani birim kök içerdiğini göstermektedir. Yani enflasyon serisinin birinci farkında sabitli modelde serinin durağan hale gelmediği görülmüştür. Bununla birlikte enflasyon serisinin birinci farkı (denf) sabitli ve trendli model bakımından birinci farkında durağan hale gelmiştir. Enflasyon serisinin birinci farkında (denf), sabitli modelin durağan hale gelmediği ancak hem sabitli hem de trendli modelin durağan hale gelmesi bir netlik sorunu ortaya çıkarmaktadır. Enflasyon serisinin durağan olduğundan emin olmak için bu serinin ikinci farkı alınmış ve tekrar birim kök sınamasına tabi tutulmuştur. Enflasyon serisinin ikinci fark serisi (Ddenf) hem sabitli hem de sabitli ve trendli model açısından durağan hale gelmiştir. Aynı seri için seride yapısal kırılmaya dikkate alan Zivot- Andrews birim kök testi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular geleneksel birim kök testi ADF ile yakındır. Enflasyon serisi düzey değerinde durağan değildir yani yapısal kırılma içermeyen birim kök süreci izlemektedir. Enflasyon serisinin birinci farkı (denf) alındığında ise seri sabitli modelde %10 güven aralığında zayıf bir formda yapısal kırılma altında durağan hale gelirken, sabitli ve trendli modelde %5 güven aralığında durağan hale gelmektedir. Bu durumu netleştirmek için enflasyon serisinin ikinci fark serisi (Ddenf) sınanmıştır. Elde edilen bulgular serinin hem sabitli hem de sabitli ve trendli model yönünden %5 güven aralığında yapısal kırılma altında durağan hale geldiğini göstermektedir. Dolayısıyla VAR modeli tahmin edilirken bu serinin ikinci farkının modelde kullanılması daha güvenilir sonuçlar verecektir. Geleneksel birim kök testi sonuçlarına göre döviz kuru serisi (exc) düzey değerinde durağan değil iken farkı alındığında (dexc) hem sabitli hem de sabitli ve trendli modelde durağan hale gelmektedir. Dolayısıyla döviz kuru serisi geleneksel birim kök testi olan ADF'ye göre fark durağandır. Seride yapısal kırılmayı dikkate alan Zivot- Andrews birim kök testi sonuçlarına göre döviz kuru serisi (exc) düzey değerinde durağan değildir. Yani bu test sonucuna göre döviz kuru serisinin düzey değerinde boş hipotez reddedilemez. Bunun anlamı döviz kuru serisi, yapısal kırılma içermeyen birim kök süreci göstermektedir. Döviz kuru serisinin farkı alındığında (dexc) ise hem sabitli hem de sabitli ve trendli modele göre durağan hale gelmektedir. Yani boş hipotez reddedilir ve farkı alınan döviz kuru serisi (dexc) yapısal kırılma altında durağan özellik göstermektedir. Döviz kuru serisi birinci farkında durağan hale geldiği için bu seviyede VAR modeline dahil edilecektir.

Geleneksel ve yapısal kırılmalı birim kök test sonuçları dikkate alınarak VAR modeli tahmin edilirken enflasyon verisinin ikinci farkı (Ddenf) ve döviz kuru serisinin birinci farkı (dexc) kullanılmıştır. İki değişkenli ve iki denklemlili eşanlı dinamik bir sistem VAR modeli tahmin edilmiştir. Bu tahminden sonra model için uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi için bilgi kriterlerinden yararlanılmış (LR, FPE, AIC, SC, HQ) ve uygun gecikme uzunluğu tüm bilgi kriterlerince istatistik olarak iki olarak bulunmuştur. İki gecikme uzunluğu dikkate alınarak VAR modeli tahmin edilmiş ve modelin otokorelasyon, değişen varyans ve istikrar

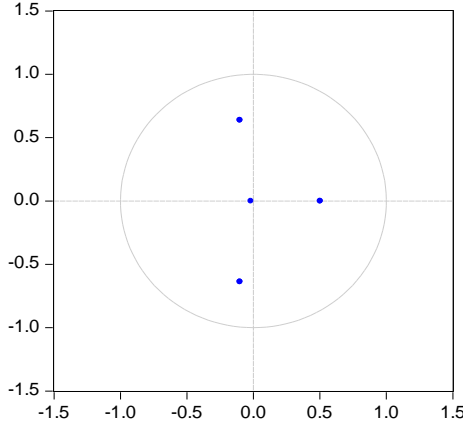
sorunu olup olmadığı Lagrange Çarpan (LM) testi, White testi ve her bir denkleminin parametrelerinin istikrarlılığının tespiti için ters birim kökleri incelenmiştir. Bu diagnostik test sonuçları izleyen tablo ve grafikte sunulmuştur. Tahmin edilen modelin otokorelasyon ve değişen varyans sorununun sınanması için Lagrange Çarpan (LM) ve White testleri kullanılmış, elde edilen bulgular modelde otokorelasyon ve değişen varyans sorunu olmadığını göstermektedir. Bu testlerin sonuçları tablo 4'te aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4. LM ve White Test Sonuçları

LM Testi Sonuçları			White Test Sonuçları		
Gecikme	Test İst.	Prob.	Test İst.	Serbestlik derecesi	Prob.
1	1.2396	0.8715	34.8995	42	0.7732
2	4.6602	0.3240			

Bu çalışmada iki değişkenli iki denklemlili tahmin edilen VAR modelinin, her bir denkleminin parametrelerinin istikrarlılığının belirlenmesi için ters kökleri incelenmiş ve kritik sınırları belirleyen çember içerisinde oldukları görülmüştür. Bu da modelin parametrelerinin istikrarlı olduğunu göstermektedir. Analiz edilen model için ters köklerin kritik sınırları gösteren çember içerisinde yer aldığı görsel aşağıda grafik 3'te gösterilmiştir. VAR modeli için yapılan bu diagnostik kontrollerin ardından etki-tepki fonksiyonlarının incelemesine geçilebilir.

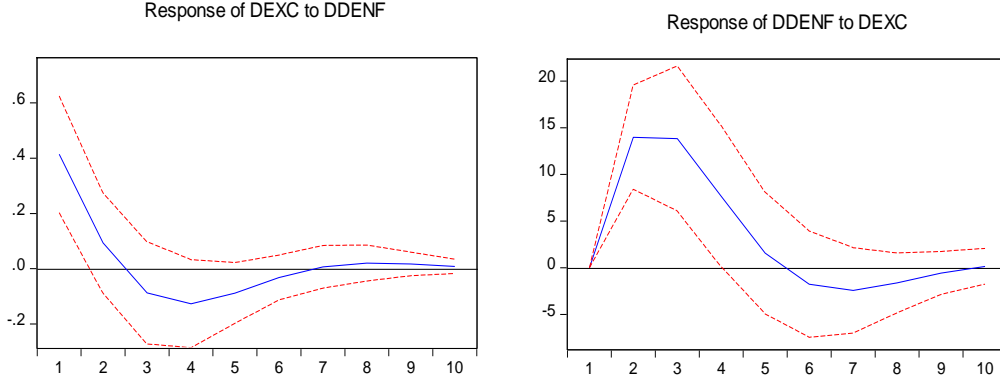
Grafik 3. Ters Birim Kök

Etki-tepki fonksiyonları, döviz kurunun enflasyona tepkisi ve enflasyonun döviz kurunu tepkisi açısından incelenecektir. Aşağıda grafik 4'te VAR modeline ilişkin elde edilen etki-tepki fonksiyonları sunulmuştur. Grafikte sol taraftaki etki- tepki fonksiyonu döviz kurunun enflasyona tepkisini; sağ taraftaki etki- tepki fonksiyonu ise enflasyonun döviz kurunu tepkisini göstermektedir. Döviz kurunun enflasyona tepkisini incelemeye olanak sağlayan etki- tepki fonksiyonu grafiğine bakıldığında; enflasyonda meydana gelecek bir birimlik şoka döviz kuru pozitif ancak azalan bir tepki vermektedir. Enflasyonda meydana gelen şokun döviz kuru üzerindeki pozitif ancak azalan yöndeki artırıcı etkisi bir dönem etkili olmakta ve hemen ikinci dönemin başında anlamsız hale gelmektedir. Enflasyonun döviz kurunu tepkisini sağ taraftaki etki- tepki fonksiyonu grafiğine bakarak inceleyebiliriz. Bu etki- tepki fonksiyonuna bakıldığında, döviz kurunda meydana gelen şokun enflasyon üzerinde yarattığı etki dört dönem sürmektedir. Bu etki, ilk iki dönem agresif bir şekilde pozitif yönde etki yaratırken, üç ve dördüncü dönem yine pozitif ancak yavaş bir biçimde etki göstermektedir. Dördüncü dönem

itibariyle ise şoklar etkisini kaybetmektedir. Sonuç olarak döviz kurunda meydana gelen bir şok enflasyon üzerinde dört dönem pozitif yani artırıcı etki yaratmaktadır ve dördüncü dönemin sonuna doğru şoklar anlamsızlaşmaktadır.

Grafik 4. Etki- Tepki Fonksiyonları

Etki- tepki fonksiyonunun değerlendirilmesinden sonra yapılması gereken VAR modeli tahmininden elde edilen döviz kuru ve enflasyon değişkenlerine ilişkin varyans ayrıştırmasının incelenmesidir. Bu iki değişkene ilişkin varyans ayrıştırması verisi tablo 5’de aşağıda sunulmuştur. Varyans ayrıştırması tablosuna bakıldığında enflasyondaki meydana gelen değişimin dördüncü dönem itibariyle %46’sı döviz kuru tarafından açıklanmaktadır. Yine Varyans ayrıştırması tablosundan görüleceği üzere döviz kurundaki değişimin ilk dönem itibariyle %20’si enflasyon tarafından açıklanmaktadır.

Tablo 5. Varyans Ayrıştırması

Ddenf			dexc		
Varyans Periyodu	denf	dexc	Varyans Periyodu	denf	dexc
1	100	0	1	20.90798	79.09202
2	54.11557	45.88443	2	13.79776	86.20224
3	56.41938	43.58062	3	15.03839	84.96161
4	53.57857	46.42143	4	15.30887	84.69113
5	53.40686	46.59314	5	15.30205	84.69795
6	53.24280	46.75720	6	15.34569	84.65431
7	53.09479	46.90521	7	15.34607	84.65393
8	53.11110	46.88890	8	15.36591	84.63409
9	53.07042	46.92958	9	15.36152	84.63848
10	53.07783	46.92217	10	15.36514	84.63486

Tartışma ve Sonuç

Enflasyonun birçok nedeni vardır. Bu nedenlerden biri de üretim maliyetlerindeki artışlardır. Dolayısıyla üretim sürecinin maliyetini olumsuz bir başka deyişle artırıcı yönde etkileyen hususlar enflasyonist süreci tetikleyebilecektir. Üretim maliyetlerindeki artışlar sürekli hale gelirse bunun sonucunda enflasyonist süreçte dirençli hale gelebilir. Bu noktada vurgulanması gerek önemli bir maliyet artırıcı değişken döviz kurlarıdır. Bazı ekonomilerin üretimleri ithalata dayalı olabilir. Üretimi ithalata anlamlı bir düzeyde bağlı olan ülkeler açısından döviz kurunun enflasyon açısından belirleyici etkileri olacaktır. Bu mekanizma basitçe, kur düzeyinde ortaya çıkan artışların ithal girdiye bağlı olarak üretim maliyetlerini artırması ve nihayetinde enflasyon yükselmesi sonucunu doğurması beklenir.

Bu çalışmada Türkiye ekonomisi için enflasyon ve döviz kuru arasındaki ilişki VAR modeli yardımıyla analiz edilmiştir. Zaman serisi analizlerinin ilk aşaması olan, serilerin durağanlık düzeyleri geleneksel genişletilmiş Dickey- Fuller (ADF) ve yapısal kırılmaları dikkate alan Zivot- Andrews birim kök testleri ile sınınmıştır ve elde edilen bulgular enflasyon verisinin ikinci farkında (Ddenf) ve döviz kuru serisinin ise birinci farkında (dexc) durağan hale geldiğini göstermiştir. Ardından modelin uygun gecikme uzunluğu bilgi kriterleri dikkate alınarak iki olarak belirlenmiştir. İki gecikme ile tahmin edilen VAR modelinin otokorelasyon sorunu Lagrange Çarpan (LM), değişen varyans sorunu White test ile sınınmış, bunun yanında denklem parametrelerinin istikrarlılığının belirlenmesi için ters kökler incelenmiş ve diagnostik olarak herhangi bir sorun olmadığı görülmüştür. VAR modelinden elde edilen etki- tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırması sonuçlarına göre, enflasyonda meydana gelen şoklar döviz kuru üzerindeki çok kısa dönemli pozitif ancak azalan yönde artırıcı etki meydana getirirken, döviz kurunda meydana gelen şoklar da enflasyon üzerinde pozitif yani artırıcı etki yaratmaktadır. Enflasyon ve döviz kuru arasında karşılıklı bir ilişki mevcuttur. Enflasyondan döviz kuruna doğru olan nedensellik zayıf formda ve kısa dönemlidir bununla birlikte döviz kurundan enflasyona doğru olan etki daha güçlüdür. Döviz kurundan enflasyona geçişkenlik Türkiye gibi üretimi ithalata dayalı olan ülkeler için olması gereken bir sonuçtur. Dolayısıyla enflasyonun kontrol altına alınması için döviz kurunda istikrarın sağlanması önemlidir.

Bu çalışmada, döviz kurundan enflasyona geçiş etkisinin güçlü bir formda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun anlamı enflasyonun, döviz kurunda meydana gelen değişimlere güçlü bir biçimde duyarlı olduğudur. Bu durum, ekonomisi ithalat dayalı olan ülkelerde reel sektörün döviz kurunda meydana gelen değişimleri fiyatlara yansıtmasının güçlü olduğunu göstermektedir. Ancak bu çalışmada analiz edilen dönem covid pandemisi ve sonrası olduğu için ülkelerin olağan dışı uyguladıkları para ve maliye politikalarının da geçiş etkisinin güçlü bulunmasında etkili olduğu göz ardı edilmemelidir. Enflasyonun belirleyicisi olan döviz kurunda istikrarın sağlanması enflasyon kontrol edilmesine katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Alkan, U., & Dağdır, C. (2020). Türkiye’de döviz kuru ve enflasyon arasındaki ilişkinin çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme analizi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 270-287.
- Bayat, T., Özcan, B., & Şebnem, T. A. Ş. (2015). Türkiye’de döviz kuru geçiş etkisinin asimetrik nedensellik testleri ile analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(2), 7-30.
- Dereli, D. D. (2018). Türkiye’de döviz kuru ile enflasyon arasındaki ilişkinin analizi (2005-2017). *Electronic Turkish Studies*, 13(30).
- Enders, W. (2004). *Applied econometric time series*. Wiley&Suns.
- Göktaş, P. (2019). Türkiye’de döviz kurunun tüketici fiyatları üzerindeki asimetrik geçiş etkileri. *Sosyoekonomi*, 27(42), 29-50.

- Gujarati, D.N. (2003) Basic Econometrics. 4th Edition, McGraw-Hill, New York.
- Lütkepohl, H. (2009). Econometric Analysis with Vector Autoregressive Models. In Handbook of Computational Econometrics (eds D.A. Belsley and E.J. Kontoghiorghes).
- Sarsıcı, E., & Albayrak, M. (2023). Türkiye ekonomisinde enflasyon ve döviz kuru ilişkisi: yapısal kırılmalı eşbütünleşme analizi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (3) , 972-984.
- Sims, C. A. (1980). Macroeconomics and reality. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1-48.
- Şeker, H. (2022). Türkiye’de kur-enflasyon geçişkenliği üzerine ekonometrik bir analiz. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 131-142.
- Türk, E. (2016). Döviz kuru enflasyon ilişkisi “Türkiye Örneği”. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 81-102.
- Yanar, R., & Berk, E. (2023). Döviz kurundaki değişimlerin yurtiçi üretici ve tüketici fiyatlarına geçiş etkisi: Türkiye üzerine bir uygulama. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 22(1), 223-238.
- Zivot, E. and Andrews, D. (1992). Further evidence of great crash, the oil price shock and unit root hypothesis, *Journal of Business and Econom*

**CARI AÇIK VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN YENİDEN
İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**
REVISITING THE RELATIONSHIP BETWEEN CURRENT ACCOUNT DEFICIT AND
ECONOMIC GROWTH: A CASE OF TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Can YARDIMCI

Afyon Kocatepe Üniversitesi
ORCID ID: 0000-0002-2317-2249

Özet

Cari açık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki güncel olarak literatürde ilgi çekmekte ve tartışılmaktadır. Cari açık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki hususunda araştırmacılar henüz uzlaşma sağlamış değildirlere. Bu çalışma, cari açık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektedir. İki değişken kullanılmıştır. Bunlar cari işlemler ve ekonomik büyüme değişkenleridir. Veri setleri TCMB EVDS'den çeyrek dönemlik frekansta toplanmış ve 2005:1'den 2023:2'ye kadar olan dönemi kapsamaktadır. Elde edilen bu iki değişken VAR modeliyle incelenmiştir. Öncelikle değişkenlerin durağanlık özellikleri birim kök sınamaları ile test edilmiştir. Birim kök testlerinden elde edilen sonuçlar değişkenlerin farklı derecelerde durağan olduğunu göstermektedir. Daha sonra VAR modeli tahmin edilmiş ve VAR modeli tahmininden etki-tepki fonksiyonu ve varyans ayrıştırması türetilmiştir. Netice olarak bulgular, ekonomik büyümedeki olumlu değişikliklerin cari açık artışını tetiklediğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Cari açık, Ekonomik büyüme, VAR Modeli.

Abstract

The relationship between current account deficit and economic growth has still attracted and debated in the literature. Researchers have not been yet compromised about the relationship between the current account deficit and economic growth. This study investigates relationship between current account deficit and economic growth. Two variables has been used. They are current account and economic growth variables. Data sets have been gathered from TCMB EVDS as a quarterly frequency and is covered from 2005:1 to 2023:2. These two variables obtained have been examined with VAR model. First of all, stationarity properties of variables have been tested with unit root tests. The results obtained from unit root tests have shown that variables are different degree stationary. Then, VAR model has been estimated and Impulse-response function and variance decomposition have been derived from VAR model estimation. Finally, the findings have shown that positive changes in economic growth trigger to increase current account deficit.

Keywords: Current account deficit, Economic growth, VAR Model.

Giriş

Ulusal ekonomiler, diğer ülkeler ile ekonomik, sosyal ve siyasal ilişki içerisindedirler. Ekonomik anlamda, bir ulusal ekonominin diğer ülke ekonomileri gerçekleştirdiği ilişkiler muhasebe anlamında kayıt altında tutulmaktadır. Bu kayıtların tutulduğu hesaplar ödemeler bilançosu başlığında ele alınır. Ulusal bir ekonominin uluslararası bağlamda yürüttüğü ekonomik ilişkiler sonucunda oluşan gelir ve gider hesapları ödemeler bilançosunda takip edilir.

Ödemeler bilançosu adından anlaşılacağı üzere bir muhasebe hesabıdır. Ödemeler bilançosu ana hesabı altında dört alt hesap bulunmaktadır: cari işlemler hesabı, sermaye hesabı,

finans hesabı ve net hata noksan hesabı. Cari işlemler hesabı, makroekonomik açıdan önemli kabul edilen ve iktisadi literatürde sıklıkla tartışılan bir kavramdır. Güncel ekonomik tartışmalarda ve literatürde cari işlemler hesabı kavramının cari açık şeklinde ele alındığını gözlemlenmektedir. Ancak cari fazla durumunun da iktisadi literatürde ele alındığı ve tartışıldığı bir gerçektir. Cari işlemler hesabının da alt kalemleri mevcuttur. Bu alt kalemler; dış ticaret dengesi, hizmetler dengesi, gelir dengesi ve net işçi dövizleri ile transferler olarak sıralanabilir. Bu alt başlıkların toplanması neticesinde ulaşılan değer negatif ise cari açıktan, aksine pozitif bir değer ise cari fazla durumu söz konusu olur.

Makroekonomik teori açısından sıklıkla ele alınan ve tartışılan konulardan biri olan cari açığın, iktisadi büyüme ya da ekonomik performans ile olan ilişkisidir. Bu husus literatürde oldukça ilgi çeken ve aktif olarak tartışılan bir başlıktır. Cari açık ve ekonomik büyüme arasında genel olarak güçlü bir ilişki mevcuttur. Bu güçlü ilişki birçok ülke örnekleri üzerinden ampirik olarak gözlemlenmektedir. Bunun yanında cari fazla ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin varlığı ve tartışılması gerekliliği de göz ardı edilmemelidir. Bu çalışmanın örnekleme kısıtı Türkiye ekonomisi ile sınırlı olduğundan cari açık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye odaklanılacaktır. Türkiye ekonomisi için literatürde cari açık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran çok sayıda çalışma vardır ve bu tartışmalar güncel olarak da devam etmektedir. Literatürde, Türkiye ekonomisi üzerine yapılan akademik çalışmalarda, cari açık ve ekonomik büyüme arasındaki güçlü ilişkiye işaret edilmektedir.

Türkiye ekonomisi özelinde cari açığın iki temel kaynağı olduğu ileri sürülmektedir. Bunlar ara malı ithalatı kalemi ve enerji ithalatı kalemidir. Türkiye ekonomisinin pozitif büyüme gösterdiği dönemlerde buna bağlı olarak cari açığın artış gösterdiği gözlemlenmiştir. Yani Türkiye ekonomisi için ekonomik büyüme pozitif ise cari açık artış göstermekte ve ekonomik büyümesi cari açığa dayalı bir ülke profili karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik büyüme paralelinde cari açığın sürekli artması sonucunda finansman problemi de büyümektedir. Bu süreç sonucunda cari açık sürdürülebilir olmaktan çıkmakta ve ekonomik kriz ile karşı karşıya kalınarak bir düzeltme süreci yaşanmaktadır. Dolayısıyla cari açık sorunu çözülmesi gereken bir problemdir. Bu sorunun çözümünün kalıcı olması ise uygulanan ekonomi politikalarının revize edilmesi ve yapısal değişimler ile mümkündür. Bu çözüm önerisinin bazı maliyetleri olacağı açıktır. Bu durum, hastasını iyileştirmek için ilaçların yan etkilerini kısa dönemde göz ardı eden ve yan etkilere rağmen hastaya ilaçlar verilmesi prosedürünü öneren tıp bilimine benzetmek yanlış olmayacaktır. Ekonomik büyümeye dayalı cari açık sorunun çözümü sürecinde katlanılacak öncelikli maliyet ekonomik performansın ve dolayısıyla ekonomik büyüme sürecinin yavaşlatılması olacaktır. Bu süreç ekonomik büyümenin kontrollü hale getirilmesi olarak izah edilebilir. Çünkü ekonomik performans ve buna bağlı olarak ekonomik büyümenin yavaşlatılması ile cari açık azaltılacak ya da mevcut seviyesi korunacaktır. Bu süreçte uygulamaya konulacak ekonomi politikaları ve yapısal reformlar ile sorunun çözümüne yönelik adımlar atılabilecektir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ekonomisi için ekonomik büyüme ve cari açık arasındaki ilişkinin varlığının, yönünün ve büyüklüğünün ortaya konulmasıdır. Bu eksende ilk olarak araştırma konusuna yönelik literatürde yapılan diğer çalışmalar ele alınacaktır. Ardından veri seti ve analizde kullanılacak model tanıtılacaktır. Kullanılan model sonucu elde edilen bulgular ortaya konulacak, son olarak tartışma ve sonuç başlığı ile çalışma tamamlanacaktır.

Literatür

Ekonomik büyüme ve cari açık arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik çalışmalar literatürde yoğun olarak görülmektedir. Uygulamada halen önemli bir sorun olarak karşımıza çıkan ekonomik büyüme ve cari açık arasındaki bağıntı araştırmacıların ilgisini çekmekte, onlar tarafından halen tartışılmakta ve bu yönüyle güncelliğini muhafaza etmektedir. Araştırmacılar,

bu sorunu iki ana başlıktaki örneklem kısıt altında ele almaktadırlar. Bir grup araştırmacı bireysel ülke bazlı zaman serisi analizleri ile konuyu araştırırken, diğer grup araştırmacılar ise konuya bütüncül yaklaşmakta birbirine benzer ülke gruplarını bir arada ele alarak panel veri analizleri ile konuyu araştırmaktadırlar. Bu çalışma ilk grupta bahsedilen araştırmacıları takip ederek bireysel ülke bazlı sadece Türkiye ekonomisi özelinde gerçekleştirilecektir. Bu amaçla, çalışmanın örneklem kısıtı ile uyumlu olarak literatür taraması Türkiye ekonomisini ele alan güncel ve önemli çalışmaları kapsayacak biçimde bir özet olarak tablo ile aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Literatür Özeti

Çalışma	Dönem	Frekans	Yöntem	Bulgu
Telatar ve Terzi (2009)	1991:4-2005:4	Çeyreklik	Granger nedensellik ve VAR analizi	Ekonomik büyümeden cari işlemler dengesine doğru tek yönlü bir nedensellik
Kostakoğlu ve Dibo (2011)	1991:4-2010:2	Çeyreklik	Granger nedensellik ve VAR analizi	Ekonomik büyümeden cari işlemler dengesine doğru tek yönlü bir nedensellik
Avcı (2015)	1998:1-2014:1	Çeyreklik	Granger nedensellik ve VAR analizi	Ekonomik büyümeden cari işlemler dengesine doğru tek yönlü bir nedensellik
Göçer ve Gerede (2016)	2000:1-2014:4	Çeyreklik	Simetrik ve asimetrik saklı nedensellik testleri	Ekonomik büyümeden cari işlemler dengesine doğru tek yönlü bir nedensellik
Kaya ve Kaya (2016)	1980-2013	Yıllık	Johansen Eşbütünleşme ve Granger nedensellik	Ekonomik büyümeden cari işlemler dengesine doğru tek yönlü bir nedensellik
Uçak (2017)	1980-2015	Yıllık	Granger nedensellik ve VAR analizi	Ekonomik büyümeden cari işlemler dengesine doğru tek yönlü bir nedensellik
Duman (2017)	2003:01-2017:02	Çeyreklik	Granger nedensellik ve VAR analizi	Ekonomik büyümeden cari işlemler dengesine doğru tek yönlü bir nedensellik
Çatalbaş (2022)	1998:1-2020:1	Çeyreklik	ARDL eşbütünleşme modeli	Ekonomik büyümeden cari işlemler dengesine doğru tek yönlü bir nedensellik

Yenipazarlı ve Karaca (2022)	1981-2021	Yıllık	Johansen Eşbütünleşme ve Toda-Yamamoto Nedensellik	Ekonomik büyüme ve cari işlemler dengesi arasında iki yönlü nedensellik
Bolkol ve Türkönder (2022)	2003:1-2019:3	Çeyreklik	ARDL eşbütünleşme modeli	Ekonomik büyüme ve cari işlemler dengesi arasında iki yönlü nedensellik

Ekonomik büyüme ve cari açık arasındaki ilişkiyi Türkiye ekonomisi için araştıran çok sayıda çalışma vardır. Bu çalışmalar genellikle nedensellik, eşbütünleşme ve VAR modelleri çerçevesinde yapılmıştır. Çalışmalarda elde edilen bulgulara bakıldığında ise ekonomik büyüme ve cari açık arasındaki ilişkinin varlığı net bir biçimde kanıtlanmıştır. Çalışmalarda genellikle ekonomik büyümeden cari işlemlere doğru tek yönlü bir nedensellik sonucuna ulaşılmış olsa da iki yönlü ilişki bulan çalışmalarda mevcuttur. Nedensellik ilişkisinin bazı çalışmalarda tek yönlü bazılarında ise iki yönlü bulunmasının çeşitli nedenleri vardır. Bunlardan bazıları; analize konu dönem, verinin tekrarlanma sıklığı, kullanılan yöntem gibi faktörlerdeki farklılıklardır. Bu nedenle ekonomik büyüme ve cari işlemler arasındaki ilişkiyi araştıran gelecekteki çalışmalarda bu durum bir kısıt olarak dikkate alınmalı ve elde edilen bulgular sunulurken bu husus vurgulanmalıdır.

Veri Setinin Toplanması ve Tanımlayıcı Analizi

Çalışmada Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) veri dağıtım sisteminden (EVDS) edinilen veri seti kullanılmıştır. Analize tabi tutulacak dönem 2005'in ilk çeyreğinden 2023'ün ikinci çeyreği kadar olan zaman dilimi olarak belirlenmiştir. Analiz edilecek bu dönem çalışmanın zamansal kısıtını oluşturmaktadır. Veri seti EVDS veri tabanından çeyreklik dönem frekansında elde edilmiştir. Analizleri gerçekleştirmek için E-Views 10 paket programından faydalanılmıştır.

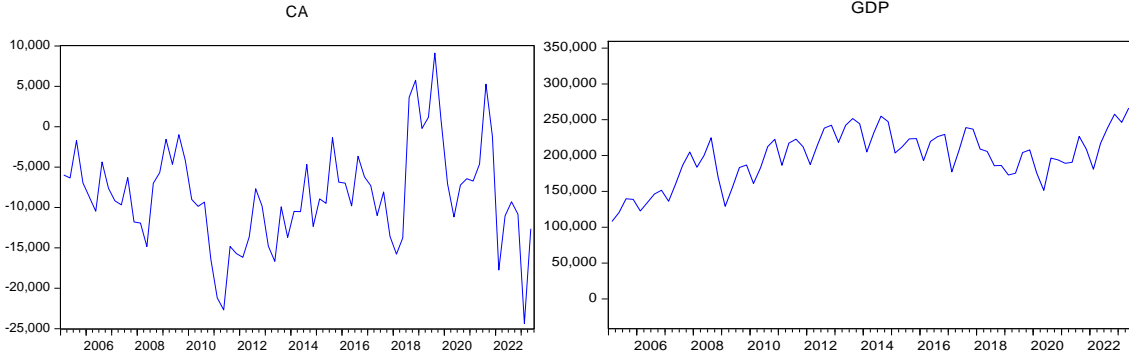
Merkez bankası veri dağıtım sisteminden cari işlemler hesabı verisi ve gayri safi yurt içi hasıla verisi ham olarak elde edilmiştir. Her iki serinin para birimi dolar olacak şekilde dönüştürülmüştür. Ardından hem literatür ile uyumlu olmak hem de veri setinin daha küçük sayısal değerler ile modellenmesinin sağladığı istatistiki kolaylıklardan dolayı cari işlemler hesabının gayri safi yurt içi hasılanın üzerinden yüzde değeri hesaplanmıştır. Benzeri bir işlem gayri safi yurt içi hasıla için yapılmış ve gayri safi yurt içi hasıla da yüzdelik büyüme biçiminde hesaplanarak modele dahil edilmiştir.

Tablo 2. Modelde Kullanılan Değişkenler ve Kısaltmaları

Modele Dahil Edilen Değişken	Kısaltma	
	Düzye Değer	Fark Değer
(Cari İşlemler Dengesi/GSYİH)*100	cap	dcap
GSYİH (% Değişim)	gdpp	dgdpp

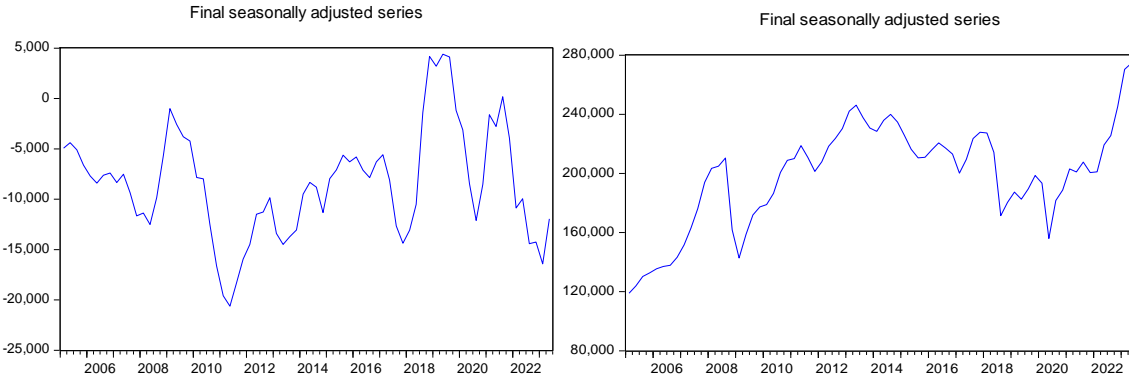
Cari işlemler açığı ve ekonomik büyümenin ifadesi gayri safi yurt içi hasıla serilerinin mevsimsel etkiler gösterdikleri iktisat literatüründe sıklıkla ele alınmaktadır. Bu serilerin mevsimsel etkiler içermesinin kuvvetle muhtemel olmasından ötürü serilerin ham hallerinin görsel incelemesi yapılmış ve mevsimsel etkilerin varlığına ilişkin güçlü bir bilgi elde edilmiştir. Grafik 1'de modelde kullanılacak verilerin ham hallerinin grafikleri sunulmuştur.

Grafik. 1 Verilerin Ham Hali

Görsel inceleme sonucunda mevsimsel etkilerin varlığının gözlenmesinden dolayı, bir dönüşüm uygulanarak modelde kullanılacak veri setleri mevsimsel etkilerden arındırılmıştır. Mevsimsel etkilerden arındırılan veri setlerinin görsel incelenmesi tekrar yapılarak bu etkilerin ortadan kaldırıldığı gözlenmiştir. Grafik 2’de mevsimsel etkilerden arındırma prosedürü uygulanan verilerin dönüşüm sonrası grafiksel görünümü sunulmuştur.

Grafik-2 Verilerin Mevsimsellikten Arındırılmış Hali

Araştırmanın Metodolojisi

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ekonomisi özelinde ekonomik büyümenin cari açık ile olan ilişkisinin ele alınmasıdır. Ekonomik büyümenin dinamiklerinin ve hızının önemine ilişkin çıkarımlarda bulunabilmek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada VAR modeli kullanılacaktır. Bu model kapsamında öncelikle birim kök testleri gerçekleştirilecek ardından bir sistem tahmini olan VAR modelinin istikrarına ilişkin diagnostik kontroller yapılacak ve nihai olarak VAR tahmini çerçevesinde etki tepki fonksiyonları ve varyans araştırma sonuçları sunulacaktır.

Geleneksel birim kök testleri serilerde ortaya çıkan kırılmaları dikkate almazlar. Ancak uygulamada analiz edilen veri setlerinde ve de özellikle güncel verilerde günümüz çevresinin dinamik koşulları göz önüne alındığında kırılma olması kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla olası yapısal kırılma durumunu dikkate almayan geleneksel birim kök testlerinin kullanılması sonucu elde edilecek bulgular sapmalı olacaktır. Bunun için serilerde olması kuvvetle muhtemel yapısal kırılmaları dikkate alan testlerin kullanılması güvenilir sonuçlar verecektir. Zivot- Andrews (1992) birim kök test prosedürü, seride tek kırılmanın olduğunu ve bunun içsel olarak belirlendiğini kabul eden bir sınamadır. Zivot-Andrews birim kök prosedürü sabitte kırılma, trendde kırılma ve hem sabit hem de trendde kırılmayı dikkate alan üç denklem tahmin edilmesine olanak sağlar. Denklemlerde kırılmalar kukla değişkenler yardımıyla modellenmiştir. Zivot-Andrews tarafından önerilen tek kırılmalı birim kök testinin, temel ya da

boş hipotezi yapısal kırılmanın yokluğunda birim kök sürecidir. Temel ya da boş hipotezin reddedilmesi durumunda alternatif hipotez kabul edilir. Alternatif hipotez ise yapısal kırılmanın varlığında serinin trend durağan olduğu şeklindedir. Tahmin edilen birim kök sına sonucunu Zivot- Andrews (1992) çalışmasında sunulan kritik değerler ile karşılaştırma yapılarak değerlendirilir.

Literatürde yapılan çalışmalar serilerin birden fazla kırılma içerebileceğini göstermektedir. Bunun için iki tane yapısal kırılmaya izin veren ve kırılmaları içsel belirleyen Lee-Strazicich (2003) test prosedürü önerilmiştir. Lee-Strazicich birim kök prosedürü sabitte kırılma ve hem sabit hem de trendde kırılmayı dikkate alan iki denklem tahmin edilmesine imkan tanımaktadır. Lee-Strazicich birim kök sınavının temel ya da boş hipotezi yapısal kırılma altında birim kök sürecinin var olduğu yönündedir. Alternatif hipotez ise yapısal kırılmanın varlığında serinin durağan olduğu biçimindedir. Lee-Strazicich birim kök sınavı Zivot-Andrews birim kök testinden farklı olarak seride iki yapısal kırılmaya izin vermekte ve hem boş hem de alternatif hipotezde yapısal kırılmanın varlığını kabul etmektedir. Tahmin edilen birim kök sına sonucunu Lee-Strazicich (2003) çalışmasında sunulan kritik değerler ile karşılaştırılarak değerlendirilir (Lee-Strazicich, 2003:1083).

Eşanlı denklem sistemlerinin tahmini belirli kısıtlamaları içermektedir. Modeldeki değişkenlerin içsel mi yoksa dışsal mı olduklarına ilişkin değerlendirmenin ön varsayımlara dayalı olarak belirlenmesi bir zayıflık olarak görülmektedir. Sims (1980), eşanlı denklem sistemi tahmininde tüm değişkenlerin içsel olarak belirlendiği VAR modelini geliştirmiştir. Sims tarafından geliştirilen ve kısıt içermeyen VAR modelleri çok değişkenli analizlerde sağladığı kolaylıktan ötürü özellikle ampirik makroekonomi literatüründe sıklıkla kullanılmaktadır. VAR modeli bir sistem tahmin eder. Bu modelde n sayıda değişken için n sayıda denklem bulunur. Bu doğrusal denklem sisteminin tahmininde değişkenlerin gecikmeli değerleri açıklayıcı değişken olarak yer alır ve bu durum tahmini yapılan denklem sisteminde dinamik ilişkilerin ele alınmasını sağlar (Enders, 2004:265). Amaç değişkenler arasındaki eşanlı ilişkilerin belirlenebilmesidir. VAR modeli sonuçlarının yorumlanmasında, meydana gelen şokların değişkenler üzerindeki etkisi hususu önemlidir. Bu durum etki- tepki fonksiyonları ve varyans araştırma sonuçlarından yararlanılarak ortaya konulmaktadır (Lütkepohl, 2009: 37-43).

Ampirik Bulgular

İlk olarak birim kök test sonuçlarına yer verilecektir. Birim kök test sonuçlarının sunulduğu tablolarda cap ve gdpp serilerin düzey değerini gösterirken, dcap ve dgdpp ise fark düzeylerini göstermektedir. Bu iki değişkenin hem düzey değerleri hem de fark düzeyleri birim kök sınavına tabi tutulmuştur. Bu çalışmada, yapısal kırılmaları dikkate alan Zivot- Andrews ve Lee- Strazicich birim kök testleri kullanılmış ve elde edilen test sonuçları tablo 3'te aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3. Birim Kök Test Bulguları

	Zivot- Andrews			Lee-Strazicich	
	Sabitte	Trendde	Sabit ve Trendde	Sabitte	Sabit ve Trendde
cap	-5.01 ^b	-4.55 ^b	-5.47 ^b	-3.30 ^c	-6.74 ^a
Kırılma Tarihi	(2015:Q1)	(2011:Q2)	(2018:Q3)	(2019:Q1) (2021:Q2)	(2010:Q1) (2019:Q1)

dcap	-6.42 ^a	-6.03 ^a	-6.28 ^a	-5.26 ^a	-6.36 ^b
Kırılma Tarihi	(2019:Q4)	(2018:Q4)	(2019:Q4)	(2008:Q2) (2020:Q3)	(2006:Q3) (2020:Q3)
gdpp	-3.41	-2.93	-3.40	-2.22	-5.38
Kırılma Tarihi	(2018:Q2)	(2019:1)	(2018:Q2)	(2008:Q3) (2020:Q1)	(2014:Q4) (2019:Q4)
dgdpp	7.03 ^a	-7.27 ^a	-7.43 ^a	-6.87 ^a	-6.87 ^b
Kırılma Tarihi	(2013:Q3)	(2018:Q4)	(2018:Q2)	(2007:Q3) (2008:Q1)	(2017:Q3) (2020:Q2)
Not: Kırılma tarihleri () içerisinde sunulmuştur. Kritik değer karşılaştırması, Zivot- Andrews (1992) ve Lee-Strazicich, (2003) çalışmalarında elde edilen kritik tablo değerleri kullanılarak yapılmıştır. ^a %1, ^b %5, ^c %10; boş hipotezin reddedildiğini gösterir.					

Seride tek kırılmayı dikkate alan Zivot- Andrews birim kök testi sına ma sonuçlarına göre cap serisi düzey değerinde durağan iken gdpp serisi düzey değerinde durağan değildir ancak fark durağandır. Bu test sonuçlarına göre cap serisi için boş hipotez reddedilir ve bunun anlamı yapısal kırılmanın varlığında durağandır. Yine bu test sonuçlarına göre gdpp serisi için boş hipotez reddedilemez yani seri yapısal kırılmanın yokluğunda birim kök süreci içerir. gdpp serisi farkı alındığında durağan hale gelmektedir.

Analize konu seriler için uygulanan, iki kırılmaya izin veren Lee- Strazicich birim kök testi sına ma sonuçlarına göre cap serisi düzey değerinde durağan iken gdpp serisi düzey değerinde durağan değildir ancak fark durağandır. Bu test sonuçlarına göre cap serisi için boş hipotez reddedilir yani yapısal kırılmanın varlığında seri düzey değerinde durağandır. Diğer değişken gdpp serisi için ise boş hipotez reddedilemez ve bunun anlamı yapısal kırılmanın varlığında seri birim kök içerir ancak farkı alındığında seri durağan hale gelmektedir. Bu sonuçlar Zivot- Andrews birim kök sına ma sonuçlarını destekleyici niteliktedir.

Birim kök test sonuçlarına göre; çalışmada VAR modeli kapsamında yüzdeler büyüme biçimine dönüştürülen gayri safi yurt içi hasıla serisinin (dgdpp) birinci farkı ya da fark serisi ve cari işlemler hesabının gayri safi yurt içi hasılanın üzerinden yüzde değerinin (cap) düzey serisi kullanılmıştır. Bu amaçla bu seriler kullanılarak iki denklemler bir VAR sistemi tahmin edilmiştir. Ayrıca uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde bilgi kriterlerinden yararlanılmış (LR, FPE, AIC, SC, HQ) ve uygun gecikme uzunluğu altı olarak saptanmıştır. Belirlenen gecikme uzunluğunun uygunluğunun kontrol edilmesi için diagnostik testler uygulanmıştır. Tahmin edilen iki denklemler VAR modelinin artıklarında otokorelasyon ve değişen varyans sorununun sına nması için Lagrange Çarpan (LM) ve White testleri kullanılmıştır. Bu testlerin sonuçları tablo 5'te aşağıda sunulmuştur. Elde edilen bulgular serilerde otokorelasyon ve değişen varyans sorunu olmadığını göstermektedir.

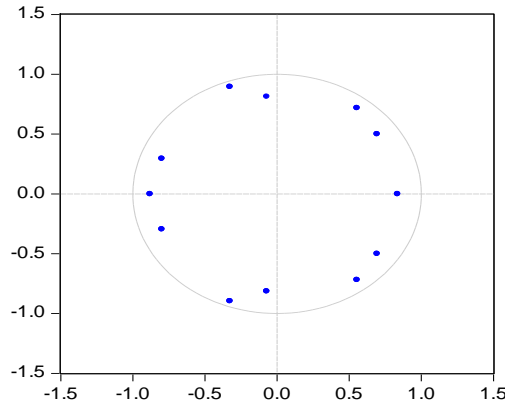
Tablo 5. LM ve White Test Sonuçları

LM Testi Sonuçları			White Test Sonuçları		
Gecikme	Test İst.	Prob.	Test İst.	Serbestlik derecesi	Prob.

1	1.907012	0.7529	66.36658	72	0.6651
2	1.267019	0.8669			
3	3.319814	0.5058			
4	5.308239	0.2571			
5	6.058523	0.1948			
6	3.899931	0.4197			

Tahmin edilen iki denklemlili VAR modelinin, her bir denkleminin parametrelerinin istikrarlılığının belirlenmesi için ters birim köklerinin kritik sınırları belirleyen çember içerisinde olup olmadığına bakılmalıdır. Aşağıda grafik 3'te gösterilen görselde analiz edilen dönem boyunca ters köklerin kritik sınırları gösteren çember içerisinde yer aldığı ve sistemin istikrarlı olduğu görülmektedir. Tüm bu diagnostik testlerden sonra etki-tepki fonksiyonlarının incelemesi yapılabilir.

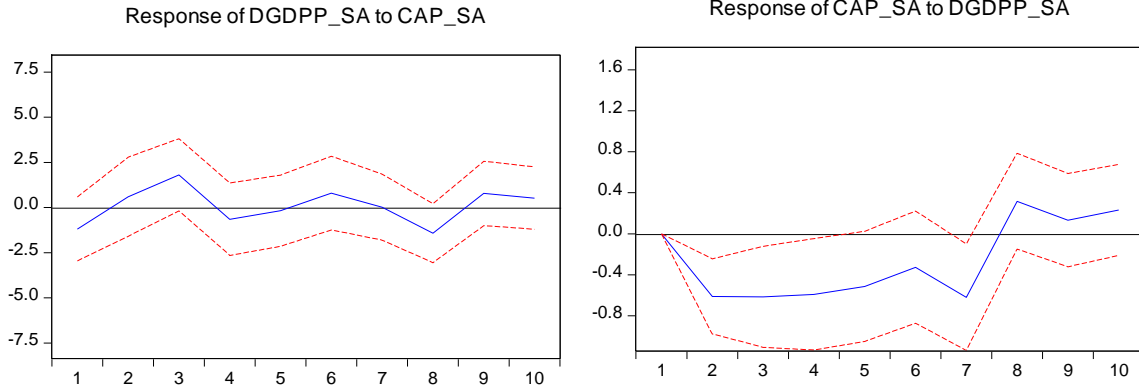
Grafik 3. Ters Birim Kök

Etki-tepki fonksiyonları grafiğinde solda kalan grafik cari işlemler hesabının gayri safi yurt içi hasılanın üzerinden yüzde değerinde (cap) meydana gelen bir değişimin yüzdelik büyüme biçimine dönüştürülen gayri safi yurt içi hasıla serisinde (dgdpp) meydana getirdiği değişimi gösterir. Ancak bu grafikte kırmızı ile gösterilen eğriler sıfır çizgisini içine alan bir biçimde olması bu ilişkinin anlamsız olduğunu göstermektedir. Etki-tepki fonksiyonları grafiğinde sağda kalan grafiğe bakıldığında; yüzdelik büyüme biçimine dönüştürülen gayri safi yurt içi hasıla serisinde (dgdpp) meydana gelen bir birimlik bir şok cari işlemler hesabının gayri safi yurt içi hasılanın üzerinden yüzde değeri (cap) üzerinde negatif bir etki yaratmaktadır. Bu grafikte güven aralığını ifade eden kırmızı çizgiler sıfır çizgisini beşinci döneme kadar içine almamaktadır. Bunun anlamı beşinci döneme kadar bu etki istatistiksel olarak anlamlıdır. Etki-tepki fonksiyonlarının sağ taraftaki grafiğine bakıldığında, dgdpp serisini ekonomik büyümenin bir temsilcisi, cap serisini de cari işlemler bir temsilcisi kabul edersek; ekonomik büyüme meydana gelecek pozitif bir gelişme cari işlemler üzerinde negatif bir etki yaratarak cari açığı artırmaktadır. Ekonomik büyüme meydana gelen pozitif yönlü bir artışın cari işlemler üzerinde yarattığı negatif etkinin ilk iki dönemde daha agresif olduğu, üçüncü dönemden sonra ise bu negatif etkinin yavaşladığı ve beşinci dönemden itibaren ise bu etkinin kaybolduğu görülmektedir. Yani ekonomik büyümedeki artış beş dönem boyunca cari işlemleri etkilemektedir.

Grafik 4. Etki- Tepki Fonksiyonları

Response to Cholesky One S.D. (d.f. adjusted) Innovations \pm 2 S.E.

İki denklemlı VAR modeli tahmin edilerek türetilen gdpp ve cap değişkenlerinin varyans ayrıştırması tablo 6'da aşağıda gösterilmiştir. Varyans ayrıştırması tablosuna bakıldığında 2. dönemde cari işlemlerdeki (cap) değişiminin %12,5'nini ekonomik büyümedeki (gdpp) değişimden kaynaklı olduğu ortadadır. Bu oran 5. dönemde %17,5'e kadar artmıştır. Varyans ayrıştırması sonuçlarına göre cari işlemler dengesindeki değişimde ekonomik büyüme serisinin %17,5 oranına kadar etkili olduğu ve bu değişimi açıkladığını ifade edebiliriz.

Tablo 6. Varyans Ayrıştırması

cap			gdpp		
Varyans Periyodu	cap	gdpp	Varyans Periyodu	cap	gdpp
1	100	0	1	2.67994	97.3201
2	91.3331	8.6669	2	1.92692	98.0731
3	87.4833	12.5167	3	5.28682	94.7132
4	83.9978	16.0022	4	5.64458	94.3554
5	82.4759	17.5241	5	5.67461	94.3254
6	81.3673	18.6327	6	6.2712	93.7288
7	77.6006	22.3994	7	6.07983	93.9202
8	76.7261	23.2739	8	7.81353	92.1865
9	76.5663	23.4337	9	7.86844	92.1316
10	76.0919	23.9081	10	7.97294	92.0271

TARTIŞMA VE SONUÇ

Liberalleşme ve bilgi çağı ile birlikte, ülkeler arasındaki ilişkiler daha hızlı gelişmektedir. Ulusal ekonomiler, diğer ülkeler ile daha hızlı ekonomik, sosyal ve siyasal ilişkilerini yürütebilmekte veya ilişki içerisinde olmadıkları ile daha etkin iletişim kurabilmektedir. Bu süreç mal ve sermaye hareketlerini kolaylaştırarak daha birbirine entegre bir dünya inşa edilmesinin yolunu açmıştır. Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin hacmi ve karmaşıklığından dolayı bir ulusal ekonominin diğer ülke ekonomileri gerçekleştirdiği ilişkiler muhasebe anlamında kayıt altında tutulmaktadır. Bu kayıtların tutulduğu hesaplar ödemeler bilançosu başlığında ele alınır. Ulusal bir ekonominin uluslararası bağlamda yürüttüğü ekonomik ilişkiler sonucunda oluşan gelir ve gider hesapları ödemeler bilançosunda takip edilir. Mal ve hizmet ticaretinin taraf ülkelerden birinin lehine daha ağırlıklı olması durumunda ticaret açıkları meydana gelecek ve bu durum yine serbestleşen sermaye akımları ile borç olarak finanse edilecektir. Ortaya çıkan ticaret açıklarının dış finansman yoluyla, sermaye hareketleri ile finanse edilmesi durumunda ilgili ülkenin mali durumu üzerinde giderek kötüleşme etkisi

yaratacaktır. Bu durum ödemeler bilançosu alt kalemi olan cari işlemler hesabında açık sorunun ortaya çıkmasına neden olur.

Bu çalışmada ekonomik büyüme ve cari açık arasındaki ilişkinin varlığının, yönünün ve büyüklüğünün ortaya konulması amaçlanmıştır. Ekonomik büyüme ve cari işlemlere ilişkin veriler 2005:1 ve 2023:2 dönemini kapsayacak biçimde çeyrek dönemlik frekansta elde edilmiştir. Bu iki değişken arasındaki ilişkinin tespiti için VAR modeli kullanılmıştır. Öncelikle serilerin durağanlık düzeyleri belirlenmiştir. Cari işlemler verisi düzey durağan, ekonomik büyüme verisi ise fark durağan oldukları belirlenmiş ve bu durum dikkate alınarak modellenmiştir. İki denklemlilik VAR modeli, bilgi kriterlerine göre altı gecikme uzunluğunda tahmin edilmiş ve modelin diagnostik bir sorunu olmadığı ayrı ayrı kontrol edilmiştir. Bu aşamadan sonra etki tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırması tablosu elde edilmiştir. Elde edilen bulgular, ekonomik büyümeyi temsil eden değişkende (dgdpp) meydana gelecek bir birimlik şokun cari işlemleri temsil eden değişken (cap) üzerinde negatif bir etki yarattığını göstermiştir. Türkiye ekonomisi için ortaya çıkan pozitif yönlü ekonomik büyüme cari işlemler açığını artıracaktır. Bu etki ilk iki dönem daha agresif olurken, izleyen üç dönem daha yavaş gerçekleşmekte ve beşinci dönemden sonra kaybolmaktadır.

Elde edilen bulgular Türkiye ekonomisinin cari açık yaratarak büyüyen bir ekonomi olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Bu noktada ekonomik büyüme ve cari açık arasında bir açmaz oluşmaktadır. Ekonomik büyümenin yarattığı cari açık sorununa yönelik analizlerinin büyük bir kısmı ihracatı artırmaya yöneliktir. Ancak Türkiye ekonomisi için cari açık sorununun en temel nedeni ithal ara malları ve enerji ithalatıdır. Bu noktada revize edilecek politik uygulamalar ve gerçekleştirilecek yapısal reformlar ithal ara mallarının ikamelerinin yerli üretiminin teşviki ve yurt içi firmaların rekabetçilik düzeylerinin artırılmasına yönelik olmalıdır. Ayrıca cari açık sadece dış ticaret hesabının matematiksel hesabı üzerinden ele alınacaksa Türkiye ekonomisi bakımından kur değişkeninin istikrarının sağlanması daha önemli bir durumdur. Her durumda kur dengesinin sağlanması cari açık sorunu için önemlidir ancak tek başına yeterli değildir. Ek olarak uluslararası sermaye hareketleri de cari açığın bir diğer nedeni olarak da karşımızdadır. Türkiye ekonomisindeki yurt içi tasarruf yetersizliğinden ötürü dış finansmanla çevrilen cari açık ciddi ekonomik sorunlara ve krizlere neden olmuştur. Sonuç olarak, Türkiye ekonomisi ve benzeri durumdaki ülkeler için eğer ekonomik büyümeniz cari açık sorununa neden oluyorsa bu sorunun çözümüne yönelik atılacak ilk adım ekonomik büyümenin kontrol altına alınmasıdır. Bunun anlamı ekonominin aşırı büyüme patikasına girmesine izin verilmemesi, ekonomik büyümenin yavaş ve optimal oranda seyrine yönelik politik uygulamaların devreye alınması yani kontrollü ekonomik büyüme sürecinin devreye sokulması demektir. Çünkü ekonomik büyümenin yavaşlaması, cari açığın belirli bir seviyede tutulması ve azaltılmasının yolunu açacaktır. Cari açık sorununun çözülmesi maliyetli, uzun vadeli ve sabır isteyen politikalar gerektirmektedir.

Kaynakça

- Avcı, B. S. (2016). *Cari açık ve ekonomik büyüme ilişkisi Türkiye örneği*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Eskişehir.
- Bolkol, H. K. ve Türkönder, F. (2022). Cari işlemler dengesi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye örneği. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 137-152.
- Çatalbaş, N. (2022). Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Cari Açık Arasındaki İlişkinin Sınanması: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 880-904.
- Duman, Y. K. (2017). Türkiye’de cari işlemler dengesi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki. *Sakarya İktisat Dergisi*, 6(4), 12-28.

- Enders, W. (2004). Applied econometric time series. Wiley&Suns.
- Göçer, İ. ve Gerede, A. G. C. (2016). Cari açık-ekonomik büyüme-enflasyon ve işsizlik açmazında Türkiye: yeni nesil bir ekonometrik analiz. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(Özel Sayı), 35-46.
- Kaya, M. G. ve Kaya, P. H. (2016). ekonomik büyüme ve cari açık arasındaki ilişki; Türkiye örneği. *Vergi Raporu*, (202), 9-18.
- Kostakoğlu, S. F. ve Dibo, M. (2011, June). Türkiye’de cari açık ve ekonomik büyüme ilişkisinin VAR yöntemi ile analizi. In *Anadolu International Conference in Economics II* (Vol. 7, pp. 15-17).
- Lee, J. and Strazicich, M. C. (2003). Minimum Lagrange multiplier unit root test with two structural breaks. *Review of economics and statistics*, 85(4), 1082-1089.
- Lütkepohl, H. (2009). Econometric Analysis with Vector Autoregressive Models. In Handbook of Computational Econometrics (eds D.A. Belsley and E.J. Kontoghiorghes).
- Sims, C. A. (1980). Macroeconomics and reality. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 1-48.
- Telatar, O. M. ve Terzi, H. (2009). Türkiye’de ekonomik büyüme ve cari işlemler dengesi ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(2), 119-134.
- Uçak, S. (2017). Cari denge ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye analizi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(02), 107-139.
- Yenipazarlı, A. ve Karaca, B. (2022). Cari işlemler dengesi ve ekonomik büyüme: Türkiye üzerine ampirik bir uygulama. *Business Economics and Management Research Journal*, 5(3), 245-265.
- Zivot, E. and Andrews, D. (1992). Further evidence of great crash, the oil price shock and unit root hypothesis, *Journal of Business and Economic Statistics*, 10, 251-270.

**PARA POLİTİKASININ AMAÇLARI, ARAÇLARI, PARASAL AKTARIM
MEKANİZMASI VE PARASAL HEDEFLEME
OBJECTIVES, TOOLS, MONETARY TRANSMISSION MECHANISM AND
MONETARY TARGETING OF MONETARY POLICY**

Assoc. Prof. Dr. Levent AKSU

Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye MYO, Pazarlama Bölüm Başkanı
ORCID ID: 0000-0002-2298-0762

Özet

Para politikası; ekonomik büyüme, istihdam artışı ve fiyat istikrarı gibi hedeflere ulaşabilmek için paranın elde edilebilirliğini ve maliyetini etkilemeye yönelik olarak alınan kararları ifade etmektedir. Para politikalarının ekonomi politikaları içinde gün geçtikçe daha önemli bir hale gelmesiyle, Merkez Bankalarının ekonomi içindeki göreceli etkinliği artmıştır. Türkiye’de uygulanan para politikası stratejileri ve bu stratejiler çerçevesinde kullanılan para politikası araçlarının tarihsel gelişimini ve değişimi önem arz etmektedir. Merkez Bankalarının temel amaçlarına ulaşmak için hangi araçları kullandığı ve bu araçların gelişen ekonomik sistemlerde nasıl bir değişim gösterdiği günümüzde akademik ve para (bankacılık) camiasında tartışılmaktadır. Genel olarak bir ekonomide dört temel hedeften söz edilebilir. Bunları; 1- Kaynakların tam olarak istihdamı, 2- Fiyat istikrarının sağlanması ve korunması, 3- İstikrarlı ve hızlı bir ekonomik büyüme ve 4- Ödemeler dengesindeki istikrarın sağlanmasıdır. Ülkenin ekonomik koşullarını ve hükümetin uyguladığı maliye politikalarını veri alarak temel para politikası hedeflerini belirlerler. Temel para politikası hedeflerini belirleyen Merkez Bankaları, daha sonra bu temel hedeflere ulaşmak için hangi stratejiyi uygulayacaklarını, seçilen strateji çerçevesinde hangi para politikası araçlarını kullanacaklarını seçilen para politikası araçlarını hangi operasyonel alt yapıda gerçekleştireceklerine karar verirler. Parasal aktarım mekanizması, para politikası-reel ekonomi arasındaki etkileşimi, yani parasal değişimlerin toplam talep ve üretimi hangi yollarla ve ne ölçüde etkilediğini gösteren mekanizmadır. Parasal aktarım mekanizmasına göre, Merkez Bankası faiz oranında yapılan değişiklik enflasyon üzerindeki etkisini dört kanaldan gösterir. Merkez Bankası, borç paranın marjinal maliyetini değiştirerek tüketicilerin nakit akımlarını ve tüketim kararlarını; üreticilerin ise yatırım ve harcama kararlarını etkiler. Finansal sistemlerin yapısı ve derinliği, kamunun ekonomi içindeki rolü ve ağırlığı, ekonomilerin dışa açıklığı gibi pek çok etken parasal aktarım mekanizmasının yapısının ve işleyişinin ülkeden ülkeye farklılık göstermesine neden olmakta; yerel ve küresel düzeyde ekonomik yapıda gerçekleşen değişimler, parasal aktarım mekanizmasında da farklılaşmalara yol açmaktadır. Parasal hedefleme stratejisi, fiyat istikrarına ulaşmada özellikle enflasyon hedeflemesinde Merkez Bankalarının kullandığı başlıca stratejilerden biridir. Fiyat istikrarı olgusu, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından, enflasyon bağlamında ele alınmaktadır. Fiyat istikrarı insanların yatırım, tüketim ve tasarrufa yönelik kararlarında dikkate almaya gerek duymadıkları ölçüde düşük bir enflasyon oranını ifade etmektedir. Fiyat istikrarı, gelişmiş ülkeler için yüzde 1 ila yüzde 3 aralığındaki enflasyon oranı olarak ifade edilmektedir. Fiyat istikrarının sağlandığı bir ortamda büyüme potansiyeli artar. İstikrarının sağlandığı bir ekonomide faiz oranları daha düşük olur. Verimsiz harcama ve yatırımlar azalır. Enflasyondan korunmak için gereksiz/verimsiz uğraşlar azalır. Para ikamesi (dolarizasyon) azalır. Gelir dağılımının bozulması önlenir. Bu bağlamda Merkez bankası parasal hedeflemede belirlediği temel argüman; fiyat istikrarını yani enflasyonu düşürecek politikaları oluşturmak ve uygulamaktır.

Anahtar Kavramlar: Merkez Bankası, Para Politikaları, Parasal Hedefleme, İktisadi Büyüme, Ulusal Kalkınma, Fiyat İstikrarı, Para Politikası Araçları, Para Politikası Amaçları, Adil Gelir Dağılımı.

Abstract

It refers to the decisions taken to affect the availability and cost of money. As monetary policies become more and more important in economic policies, the relative effectiveness of Central Banks in the economy has increased. The historical development and change of the monetary policy strategies implemented in Turkey and the monetary policy instruments used within the framework of these strategies are important. What tools Central Banks use to achieve their basic goals and how these tools change in developing economic systems are discussed today in the academic and monetary (banking) communities. In general, four basic goals can be mentioned in an economy. These; 1- Full employment of resources, 2- Ensuring and maintaining price stability, 3- Stable and rapid economic growth and 4- Ensuring stability in the balance of payments. They determine the basic monetary policy objectives, taking as data the economic conditions of the country and the fiscal policies implemented by the government. Central Banks, which determine the basic monetary policy goals, then decide which strategy they will implement to achieve these basic goals, which monetary policy tools they will use within the framework of the selected strategy, and in what operational infrastructure they will implement the selected monetary policy tools. The monetary transmission mechanism is the mechanism that shows the interaction between monetary policy and the real economy, that is, in what ways and to what extent monetary changes affect total demand and production. According to the monetary transmission mechanism, the change in the Central Bank interest rate shows its effect on inflation through four channels. The Central Bank changes consumers' cash flows and consumption decisions by changing the marginal cost of borrowed money; It affects the investment and spending decisions of producers. Many factors such as the structure and depth of financial systems, the role and weight of the public in the economy, and the openness of economies cause the structure and functioning of the monetary transmission mechanism to differ from country to country; Changes in the economic structure at local and global levels also lead to differences in the monetary transmission mechanism. Monetary targeting strategy is one of the main strategies used by Central Banks to achieve price stability, especially in inflation targeting. The phenomenon of price stability is discussed in the context of inflation, especially for developing countries such as Turkey. Price stability refers to an inflation rate so low that people do not need to take it into account in their decisions regarding investment, consumption and savings. Price stability is expressed as an inflation rate between 1 percent and 3 percent for developed countries. Growth potential increases in an environment where price stability is achieved. In an economy where stability is ensured, interest rates are lower. Inefficient spending and investments are reduced. Unnecessary/unproductive efforts to protect against inflation are reduced. Currency substitution (dollarization) decreases. Deterioration of income distribution is prevented. In this context, the main argument of the Central Bank in monetary targeting is; To create and implement policies that will reduce price stability, that is, inflation.

Keywords: Central Bank, Monetary Policies, Monetary Targeting, Economic Growth, National Development, Price Stability, Monetary Policy Tools, Monetary Policy Objectives, Fair Income Distribution.

1- GİRİŞ

Parasal aktarım mekanizması, para politikası-reel ekonomi arasındaki etkileşimi, yani parasal değişimlerin toplam talep ve üretimi hangi yollarla ve ne ölçüde etkilediğini gösteren mekanizmadır. Gerek teoride gerekse uygulamada oldukça karışık olan bu mekanizmayı tam olarak anlamak veya çözmek mümkün değildir. Bernanke ve Gertler'in (1995:27) çalışmasına göre; parasal aktarım mekanizmasını “kara kutu” olarak ifade etmektedirler. Para politikaları kararının reel ekonomiyi kısa dönemde etkilemesi iktisatçılar arasında kabul edilmektedir (Bernanke ve Gertler, 1995:27-28).

2- PARA POLİTİKASI AMAÇLARI VE ARAÇLARI

Para politikası iktisadi faaliyet hacminin ve fiyatlar genel düzeyinin denetlenmesi amacıyla, para politikası araçlarını kullanarak dolaşımdaki para miktarının artırılıp azaltılması işlemleridir. Bu duruma yönelik olarak ekonomik kararlar alma sürecidir. Her ülkenin kendine göre bir iktisat politikası vardır. Ekonomi için önemli bir enstrüman olan para politikası, iktisat politikasının amaçlarına katkıda bulunmaya yöneliktir. Bu bağlamda iktisat politikasının amaçlarını 5 maddede açıklamak mümkündür; 1- Milli gelirin hızlı ve sürdürülebilir bir artışını sağlamak, 2- Tam istihdam durumunu oluşturmak, 3- Fiyat istikrarını ve piyasalarda dengeyi sağlamak, 4- Adil gelir dağılımını sağlamak ve refah düzeyini yükseltmek ve 5-Dış ekonomik dengeyi sağlamak ve muhafaza etmektir (Unay, 2000:362).

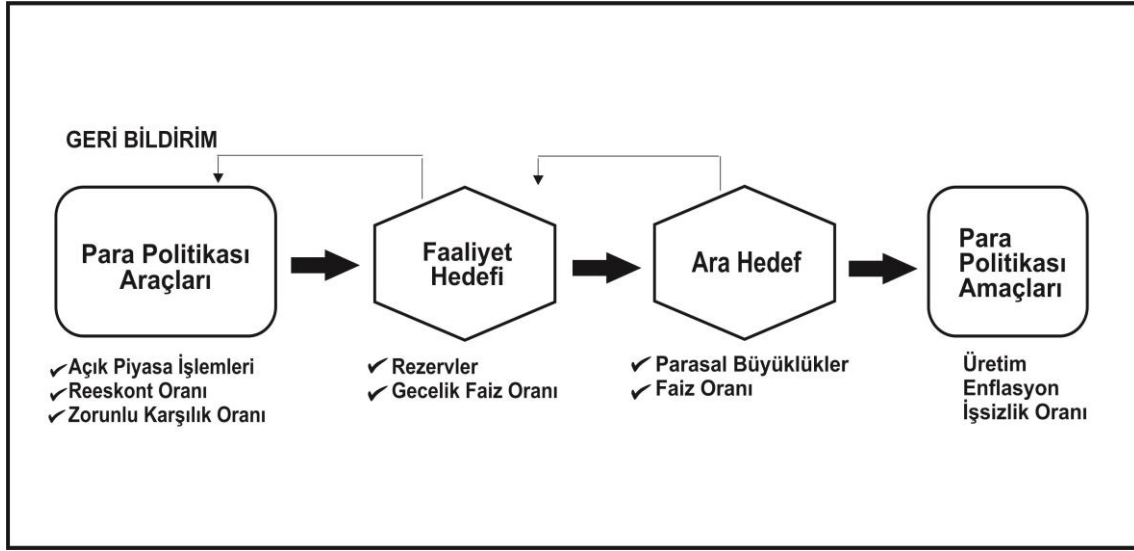
Para politikasının amacı ekonomilerin bünyelerine göre değişmektedir. Gelişmiş ekonomilerde fiyat istikrarı ve sürdürülebilir büyüme önem arz ederken, gelişmekte olan ülkelerde hızlı kalkınma ve dengeli bir ekonomik büyüme amacına yöneldiği görülmektedir. Para politikası, kısa vadeli dalgalanmaları kontrol eden bir araç olarak kabul edilmektedir (Cesur, 2015:69). Para politikasını yöneten ve yapan kurumlar para politikası argümanlarını ortaya koyarken, sürecin işleyişi için birtakım aşamaları kullanmalıdır.

Bu konuda Özyurt (2012:209-210) çalışmasında, para politikasını yöneten kurumların, para politikasının hedef ve amaçlarını yerine getirebilmesi için, bu politikanın yapımını 5 aşamada özetlemiştir; “1. Aşamada, ülke ekonomisinin parasal ve reel kesimlerine ilişkin bütün makroekonomik değişkenleri ve parametreleri; davranışsal, teknik ve kurumsal yapısına ilişkin verileri kapsayan bir *veriler seti* oluşturulmalıdır. 2. Aşamada ise, para politikasının *amaçlar setini* belirler. Burada mevcut verileri titizlikle analiz ettikten sonra, ekonomik şartlara ve ihtiyaçlara uygun gerçekçi, birbiriyle çelişmeyen biçimde amaçları ortaya konulmalıdır. 3. Aşamada, daha önce belirlenen amaçları gerçekleştirmek için uygun para politikası *araçları (aletleri) setini* belirlenir. Araç seçimi oldukça teknik ve karmaşık bir işlemdir. Bir yanda toplumun tüm katmanları, öte yanda başta merkez bankası olmak üzere bütün mali ve reel kesimlerdeki ekonomik ve toplumsal yapının çok yönlü araştırması yapılmalıdır. 4. Aşamada ise, belirlenen para politikasının uygulanması sonucu ortaya çıkan beklenmedik olumlu ve olumsuz sonuçları izlenir. Yani, sistemi etkileyen *yan etkiler setini* ortaya koyulmalıdır. Son aşamada ise, para politikası yapımıcısının görevi, başladığı işi bitirmektir. O halde, uygulama sonucunda ekonominin gelişmesini engelleyen *yan etkileri ortadan kaldırmak* için yeni bir para politikası formüle etmektir.” (Özyurt, 2012:209-210). Para politikasının temel amaçları; tam istihdam politikası, iktisadi büyüme durumu, ödemeler dengesi, döviz piyasalarında istikrar ve faiz oranı istikrarı olmak üzere 5 maddede özetlemek mümkündür (Cesur, 2015:70-74). Kurumlu (2014) ise çalışmasında maddeleri biraz genişleterek, Para Politikasının Amaçlarını 7 maddede belirtmiştir (Kurumlu, 2014:304):

- 1- Fiyat İstikrarı
- 2- İktisadi Büyüme
- 3- Tam İstihdam

- 4- Finansal Sistemde İstikrar
- 5- Faiz Oranlarında İstikrar
- 6- Döviz Piyasasında İstikrar
- 7- Dış Ödemeler Dengesinde İstikrar

Şekil 1: Para Politikasının Hedef Argümanları

Kaynak: Cesur, 2015:105'deki şekilden alınmıştır.

İktisat okullarının para politikası konusundaki görüşlerini açıklamak gerekirse, Klasik okul, para politikası konusunda, ekonomi sürekli tam istihdam dengesinde olacağından para ve maliye politikalarının iktisadi istikrarın sağlanmasındaki rolleri sınırlı olmaktadır. Fiyatlar ve ücretler esnek olması nedeniyle, tam istihdam dengesi, nispi fiyat değişiklikleri aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu bağlamda para ve maliye politikası uygulamaları gerek duymamaktadır. Klasik okula göre, para arzındaki değişiklikler, uzun dönemde mal ve hizmetlerin nisbi fiyatlarını, reel ücret ve reel faiz oranlarını, istihdam ve milli gelirin üzerinde etkilidir. Keynesyen okula göre para politikasından ziyade, maliye politikası uygulamalarına (kamu harcamaları yoluyla) ağırlık verirken, para politikasını tamamen devre dışı bırakmamıştır. Maliye politikası uygulamasında, belirli makroekonomik hedeflere ulaşmak için kamu harcamaları ve vergilerin kullanılmasını ifade etmektedir. Para politikası ise, belirli makroekonomik hedefler doğrultusunda “**para arzının**” (azaltmak veya arttırmak suretiyle) yönlendirilmesini ve para piyasalarında düzenlemelere gidilmesini ifade etmektedir. Örneğin, paranın otoritesi olan Merkez Bankası, toplam talebi arttırmak suretiyle, yüksek bir millî gelir seviyesine ve tam istihdam düzeyine ulaşmayı hedeflediğinde nominal para arzını arttırmakta, tersi durumda toplam talebi daraltmak istediklerinde para arzını azaltmaktadır. Monetarist okula göre, para arzındaki değişiklikler, ilk olarak ekonomik süreç ve etkinlik düzeyini belirlemektedir. Monetarist okul, Keynesyen okul yaklaşımının tersine, para ve para politikasının iktisadi faaliyet düzeyinin belirlenmesinde önemli bir işleve sahip olduğu görüşünü belirtmişleridir. Monetaristlere göre, para arzındaki değişiklikler millî gelir, istihdam ve fiyatlar düzeyinin belirlenmesinde en önemli faktördür. Monetarist yaklaşımda para arzındaki artışların, bütün reel ve finansal varlıkların talebini etkileyeceği ifade edilmektedir. Monetaristler, paranın dolanım hızının da istikrarlı olduğunu kabul etmektedir (Ülgen, UZEM ders notu, 2020:72).

Para politikası hedefleme stratejileri için seçilen nominal çıpanın başlıca özellikleri (Cukierman, 1996:5; aktaran bknz. Canbay, 2020:157).

1. Kolayca kontrol edilebilmesine imkân sağlar.
2. Herkes tarafından anlaşılabilmesi, şeffaf ve açık olması gerekir.
3. Nihai hedef olan fiyat istikrarı ile ilişkisinin güçlü ve dinamik olmasıdır.
4. Kısa aralıklarla incelemek, gözlemek ve denetlemenin mümkün olabilmesidir.
5. Diğer ekonomik amaçlarla çelişki ve paradigma oluşturmamasıdır.

Gelişmekte olan ülkeler para politikalarını uygularken bazı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bunlar aşağıda 7 madde halinde belirtilmiştir (Yılmaz, 2015:41):

- Kurumsal Faktörler ve Yapılanması, Bürokratik Engeller ve Mevzuatın Yavaş İşlemesi,
- Enflasyonun Türü, Seyri ve Akışkan Hali,
- Enflasyon Artış Hızının Yüksek Seyirde Olması, Toplumun Gelirinde Zayıflamalar, Yapısındaki ve Dağılımındaki Bozulmalar,
- Kamu Finansman Açığının Olması ve Artmaya Devam Etmesi,
- Uluslararası Bankacılığın Gelişme Durumu ve Bankacılık Sistemindeki Mevzuat Yetersizliği, Yatırım Amaçlı Olmayıp, Faiz-Kredi Sistemi İçin Ülkeye Gelmeleri,
- Para Politikasının Gecikme Problemi, Refleks Hareketleri ve Bürokratik Yavaşlık,
- Finansal Piyasaların Yeterince Gelişmemesi ve Kurumsal Bir Niteliğe Sahip Olunmaması.

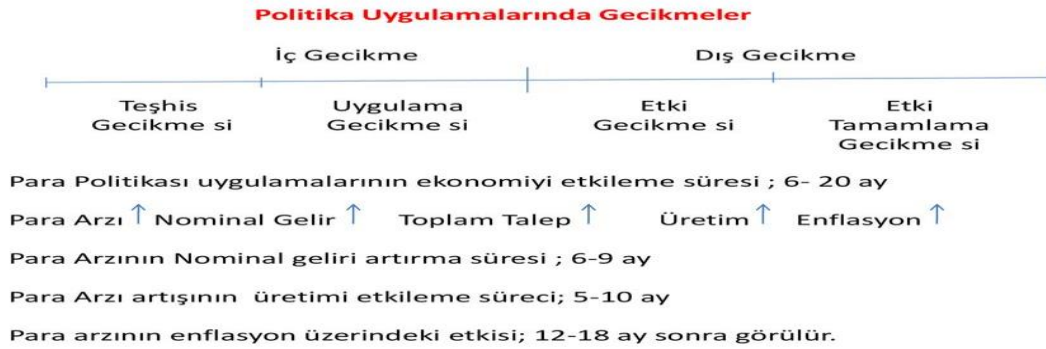
Türkiye’de para politikası olarak 3 değişik çıpa uygulamasına gidilmiş ve başarı alınmamıştır. Bunlar; para, döviz kuru ve enflasyon çıparıdır. 1984 yılında uygulanan istikrar programıyla döviz kuru çıpası uygulanmış ancak başarı elde edilememiştir. 1990 yılında uygulanan para arzı çıpası ile 2000’li yıllar itibariyle yeniden döviz kuru çıpası uygulanmak istenmiş fakat bu uygulamalarla başarılı olunamamış ve her çıpa uygulaması sonunda ekonomik kriz meydana gelmiştir. 2002 yılında, para politikası olarak enflasyon çıpası uygulaması denenmiştir (Çatalbaş, 2007:197-212; aktaran bknz: Yılmaz, 2015:61-62). Bu çıparların hiçbirinde başarı elde edilememiştir. Para politikasını temsil eden değişkenlerin ekonomik yapı üzerindeki etkisinin olmaması sonucunda, maliye politikası Türkiye ekonomisi üzerinde daha etkili olmuştur (Duman, 2016:76).

Para politikalarında gecikmeler, iki şekilde gerçekleşir. Bunlar iç gecikme ve dış gecikmedir: İç gecikmeler; yürürlükte olan para politikasında bir değişikliğe ihtiyaç duyulduğu (herhangi bir sorunun çözümü ve giderilmesi için geçen) zaman ile Merkez Bankasının bu politikayı (sorunu giderici yöntem ve uygulamaları) yenisiyle değiştirmek için geçen süreye “**iç gecikme**” denilmektedir. Yani, bir para politikası argümanı ortaya konulduktan sonra, hedef değişkenin etkilendiği zamana kadar ki sürece iç gecikme denir (Parasız, 2003:104-105). İç gecikme süresi genellikle çok kısa vadelidir. Sorunu önceden tespit etmek çok zordur. Dış gecikme ise, uygulamaya başlama anından sonraki bütün gecikmeler “**dış gecikme**” olarak adlandırılmaktadır. Yani, para politikası uygulamaları ile hedef değişkenin etkilenmesi anında geçen süreye dış gecikme denilmektedir. Dış gecikmede, çok faktörlü bir durum söz konusudur. Genelde dış gecikme süresi 6 ay ile 2 yıl arasında sürer. Bu süre uzadıkça para politikasında başarısızlık ve uygulama anlamında güçlükler ortaya çıkacaktır. Gelişmiş ülkelerde büyük ve etkili sermaye piyasasının varlığı ve finansal araçların çeşitliliği, para arzındaki değişmelerin fiyatlar genel seviyesini etkileme süresini geciktirmektedir. Bu anlamıyla, Türkiye’de dış gecikme süresi 3 aydan itibaren başlayacağı söylenmektedir (Özbilen, 2016:689-690). Friedman’a (1948:245-264) göre; fiyat istikrar ve para politikalarının ekonomiyi etkilemesinde görülen gecikmeleri (belirsizliği ve karmaşıklığı) üç grupta toplamaktadır: Bunlar; 1-Teşhis

aşamasında gecikme, 2- Eylemde gecikme, 3- Etkide gecikmedir¹(Güney, 2006:25). Bu süreçte gecikmeler; para politikalarının başarısını aşağıya çekerken, halkın ekonomi noktasında olumsuz bekleyişlerini arttırmaktadır. Para Politikalarında Dış Gecikmelerin Nedenlerini 5 maddede belirtmek mümkündür (Parasız, 2003:106-107; Özbilen, 2016:690-691):

1. Açık piyasa işlemlerinin, bankaların fon arzı üzerindeki etkisi zaman alabilmektedir.
2. Faiz oranlarındaki bir düşüş, yatırım harcamalarında hemen bir artış yaratmaz.
3. Yatırım harcamalarındaki bir artışın da çarpan etkisiyle milli gelir üzerinde arttırıcı etkisi hemen olmaz.
4. Gelişmekte olan ekonomilerde yatırımların birçoğu devlet tarafından (otonom olarak) yapılan yatırımların bütçe açıklarına neden olurken, bu durum para arzındaki artışlar yoluyla sağlanacağından, ekonomi üzerinde etkili politikalar üretmeniz ciddi gecikmelere neden olabilir.
5. Ekonomide rol oynayan bütün aktif ve likitlerin para talebi üzerindeki etkilerini belirlerken, toplumun elindeki tüm parasal aktiflerin ve türlerinin piyasada oluşan faiz oranlarına kanalize edeceğinden, kısa ve uzun dönemde faiz düşmeleri ve halkın faize duyarlı harcamalarını etkileyecektir. Bu tarz işlemlerin her aşaması ciddi zaman gecikmesine neden olur.

Şekil 2: Para Politikalarında Gecikmeler

Kaynak: <https://slideplayer.biz.tr/amp/15183712/> erişim tarihi:20.09.2022.

Doğrudan (Dolaysız) Para Politikası Araçları (Keyder ve Ertunga, 2012:56-57; Kurumlu, 2014:304):

- 1- Mevduat Zorunlu Karşılık Oranı:
- 2- Disponibilite Oranı ve Kompozisyonu
- 3- Reeskont Oranı

¹ Pelin Güney'e göre; "Teşhis aşamasında gecikme, istikrar politikalarından sorumlu olanlar tarafından ekonominin istikrar politikalarıyla etkilenmesine gerek olduğunun kabul edilmesine kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Eylemde gecikme, bir istikrar politikası uygulanması ihtiyacının kabul edilmesiyle, bu politikanın fiilen uygulanması arasındaki zamanı içermektedir. Etkide gecikme ise, politika uygulaması ile bunun ekonomi üzerindeki etkilerinin ortaya çıkması için gereken süreyi kapsamaktadır." (Güney, 2006:25).

- 4- Mevduat Faiz Oranı
- 5- Bankaların İkna Yolu
- 6- Asgari Ödeme Oranı
- 7- İthalat Teminat Oranı
- 8- Selektif Kredi Kontrolü
- 9- Zorunlu Döviz Devir Oranı
- 10- Kredi Tavanı

Dolaylı Para Politikası Araçları (Keyder ve Ertunga, 2012:56-57):

1. Açık Piyasa İşlemleri
2. Ek likidite Yönetim Araçları
3. Döviz Alım İhalesi ve Döviz Doğrudan Müdahale
4. TL Depo İhalesi
5. TCMB Likidite Senedi İhracı

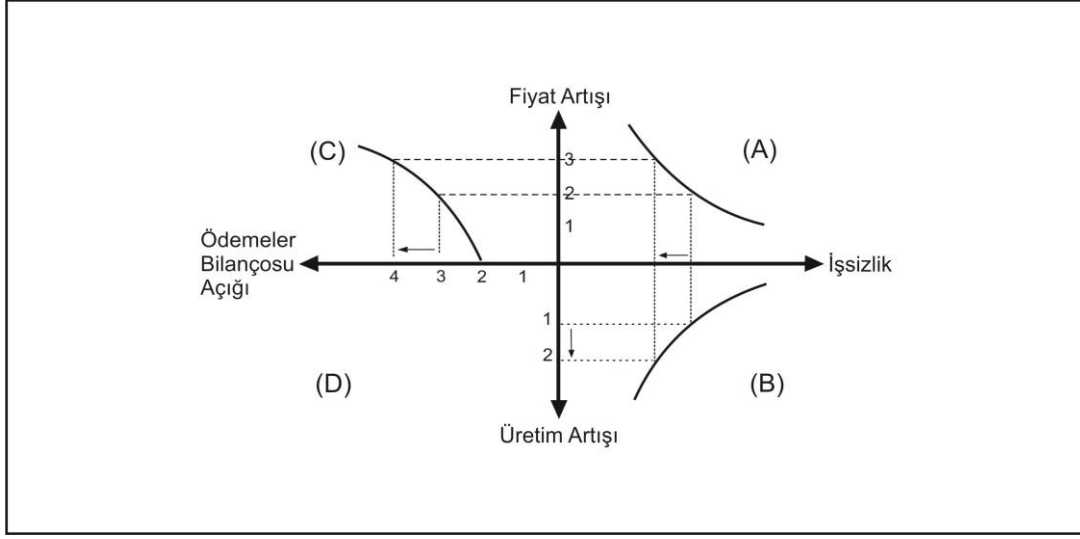
Para Politikasının Özel Araçları (Parasız, 2003:25-26):

Seçici kontrol aracı olarak kabul edilen bu tür araçların etkisi, tüm ekonomi üzerinde değil, bazı spesifik piyasalar üzerinde etkisi görülmektedir.

1. Farklılaştırılmış Reeskont Oranları
2. Ticari Banka Kredilerinin Miktar, Vade ve Faiz Oranları açısından Selektif Kontrolü
3. Bankalar ve Banka Dışı Mali Araçılara Belli Miktarda Devlet Tahvili, Hazine Bonusu Satın Alma Zorunluluğunun Giderilmesi
4. Finansal Araçların Portföylerinin Yeniden Düzenlenmesi
5. Tüketici Kredilerinin Kontrolü
6. Hisse Senedi ve Tahvil Alımına Yönelik Kredilerin Kontrolü
7. Merkez Bankasının Moral Desteği
8. Reklam ve Resmi Olmayan Öğütler
9. Boş Konuşma Politikası

Para politikası araçları arasında birtakım çatışmalarda bulunmaktadır. Fiyat istikrarını sağlamaya yönelik bir para politikasında tam istihdam politikası hedeflerinden uzaklaşmakta olup, bir anlamda işsizliğin kaynağı durumundadır. Yani işsizliği azaltmaya yönelik bir para politikası, büyük bir enflasyonun nedeni durumuna gelmektedir (Cesur, 2015:74). Yani işsizlik ile enflasyon oranı arasında kısa dönemde ve beklenmeyen bir enflasyon durumunda negatif bir ilişki bulunmaktadır (Yamak, Terzi ve Korkmaz, 2008:31-32). Yüksek enflasyon düşük işsizlik oranının oluşmasına neden olur, bu bağlamda enflasyonun iktisadi büyümeyi olumlu etkilediği varsayılır (Grimes, 1991:631-644).

Şekil 3: Para Politikası Amaçları Arasındaki Paradigmalar ve Çelişkiler

Kaynak: Cesur, 2015:75'deki şekilden alınmıştır.

Fiyat istikrarı ile iktisadi büyüme arasında bir çatışma ve ters ilişki vardır. Yapılan çalışmalara göre, ılımlı fiyat artışları (enflasyonun) iktisadi büyüme üzerinde olumlu etkisini tespit etmişlerdir. Fiyat istikrarını sağlamaya yönelik para politikasında, tam istihdam amacından uzaklaşmak zorunda kalınmaktadır (ancak hiçbir zaman ekonomide tam istihdam süreci gerçekleşemediğinden). İşsizlik meydana gelecektir. Yukarıdaki şekilde (A) bölgesinde fiyat artışı ile istihdam düzeyi arasındaki Phillips eğrisi ilişkisi söz konusudur. Bu politikanın tersi uygulanırsa, yani istihdam artışına ve işsizliği azaltıcı genişletici para politikalarına öncelik verilirse, fiyat artışına neden olacak, enflasyon kaçınılmaz bir hal alacaktır. Yani, ekonomi ya fiyat artışına ya da işsizliğe razı olacaktır. Birçok araştırmaya göre, ılımlı bir enflasyonun büyümeye zarar değil, fayda sağladığı görülmüştür. Bu büyüme ithalat talebi üzerinde artırıcı etkisinin yanında, ödemeler bilançosu üzerinde negatif etkisi bulunmaktadır. Fiyat artışı ile ödemeler bilançosu arasında doğrusal olmamakla birlikte, birbirini artırıcı etkisi bulunmaktadır. Şeklin (B) bölgesinde, üretim miktarı arttıkça, işsizlik azalmaktadır. İktisadi büyüme arttıkça, fiyatlar genel düzeyi (enflasyon) yükselmektedir. Ödemeler bilançosu açığı vermektedir. Yatırım harcamalarındaki artış, üretimi artırırken, talebi de yükseltmektedir. Sonuçta, fiyat istikrarı bozulmuştur. Yatırımın üretime dönüşme süreci geciktikçe enflasyonist baskı daha şiddetli olacaktır. Bunun yanında ithalatın artması ve ihracatın daralması bu ödemeler bilançosu açığının daha da artmasına sebebiyet vermektedir. Şeklin (C) bölgesinde, istihdam arttıkça, üretim ve fiyatlar genel düzeyi yükselmekte ve ödemeler dengesi açığı büyümektedir. Üretim faktörlerinde meydana gelen kıtlık ve dar boğazlar, ithalatın artmasına neden olurken, ihracatın azalmasına ve ödemeler dengesinin açık vermesine yol açar. Ekonominin kısır döngüye girmesine neden olur. Gelişmekte olan bir ülkede ılımlı enflasyona sıcak bakılmakla birlikte, ülkenin ekonomik yapısındaki kırılmalıklar üretimin düşmesine ve ithalatın artmasına neden olacaktır. Ayrıca fiyat artışları (enflasyon ve fakirleşme nedeniyle) uzun dönemde üretim artışı (arzı daraltan bir talebin yetersizliği nedeniyle) üzerinde azaltıcı etkisi bulunmaktadır. Ödemeler bilançosu açığı üretim üzerinde azaltıcı etkiyi yaratmaktadır. Ülkeler istihdam hacmini arttırmak için genişletici para politikası sonucunda para arzını (M_s) arttırmak suretiyle, istihdam hacmini genişletmek istemişlerdir. Artan para arzı, fiyatlar üzerinde artırıcı baskı oluşturmuş, bu durum iç ve dış piyasalardaki toplam talebin düşmesine neden olmuştur. Talebin

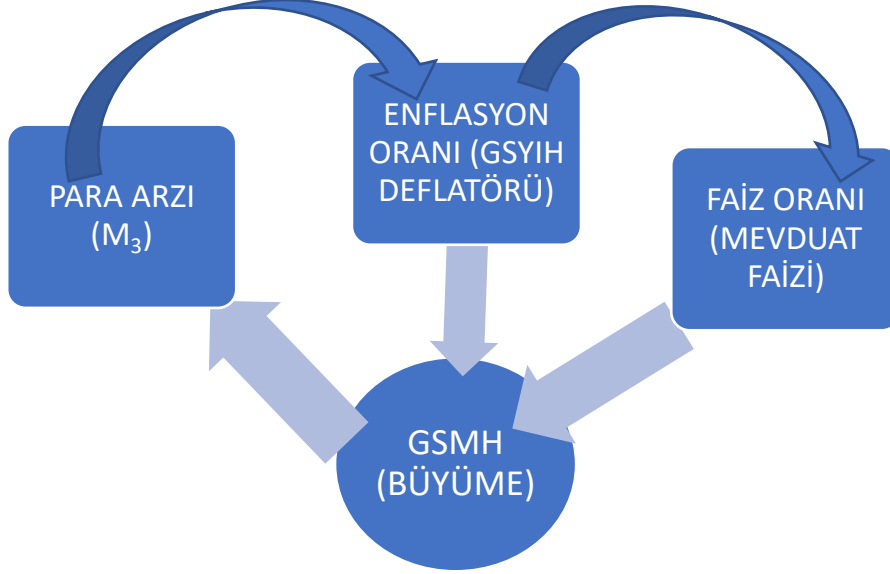
düşmesi, toplam arzın (üretim) düşmesine neden olmuş, gelirler azalmış ve iktisadi büyüme daralmayla sonuçlanmıştır (Özyurt, 2012:219-221; Cesur, 2015:74-76).

Dikkat edilirse, sistemde yer alan her bir değişken diğer değişkenleri olumsuz anlamda tetikliyor, sonuçta büyüme üzerindeki etkileri olumsuz anlamda ortaya çıkmaktadır.

□□□ M_3 (para arzındaki dengeli artış) □□ E (enflasyon oranı) □ □ r (faiz oranı) □□ I (yatırımlar) □ □ Y (GSMH).

İdeal bir büyüme için para arzının kontrollü olması çok önemlidir.

Şekil 4: GSMH ile Diğer Değişkenler Arasındaki İlişki

Kaynak: Aksu, 2022:131'deki şekilden alınmıştır.

Para arzı, iktisat politikaları için önemli bir araçtır (Çelik, 2015:93-94, Eğilmez, 2019:245-246). Eğer bir ekonomide para arzı çok artarsa faiz oranı düşerken, enflasyon oranının yükseldiği görülür. Tam tersi durumda ekonomide para arzının azalması halinde ise faiz oranlarının yükseldiği, fiyatların ve üretimin azaldığı görülür. Bu durum işsizliğe ve üretim kapasitesinin yetersiz kullanılmasına yol açar. Genel olarak para politikası uygulamaları, ülkelerin iktisadi büyüme, istihdam oluşturma politikaları, ödemeler bilançosunda dengenin sağlanması, döviz fiyatlarında istikrarın sağlanması, ekonomik açıkların giderilmesi, enflasyon ve fiyatlar genel düzeyinde istikrarın sağlanması ve sürdürülmesi gibi makroekonomik amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için parasal aktarımı, piyasadaki para hacmini, paranın elde tutma maliyetini ve diğer finansal koşulları etkilemelerine dayalı kararları içeren politikaları kapsamaktadır. TCMB, ülkemizde para ilgili tüm siyasi ve bürokratik kararların alınmasından ve para politikasının yürütülmesinden sorumlu kurumdur. Bunun yanında, TCMB Para politikası; ekonomik büyüme, istihdam artışı ve fiyat istikrarı gibi hedeflere ulaşabilmek için paranın elde edilebilirliğini ve maliyetini etkilemeye yönelik olarak alınan kararları ifade etmektedir. Ülkemizde Merkez Bankasının temel amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğu TCMB Kanunu ile hükme bağlanmıştır. Merkez Bankası, fiyat istikrarını sağlamak için uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisi belirler aşağıdaki şekilde bunu görmek mümkündür. Para politikalarının yönetimi konusunda, enflasyon hedeflerine ulaşmak çok önemli bir unsurdur. İşsizlik oranlarını düşürmek ve istihdam seviyesini arttırmak para ve maliye politikalarının eş güdümlü olarak yönetimi ile mümkündür. Bu amacı gerçekleştirmek için Merkez Bankası, politika faizleri ve

diğer para politikası araçlarını kullanarak toplam talep ve enflasyon beklentilerini yönetir. TCMB temel amacı olan fiyat istikrarına ek olarak finansal istikrara atfettiği önemi artırmıştır. Bu bağlamda, özellikle dış denge ve sermaye akımlarından kaynaklanan makro finansal riskleri azaltmayı hedefleyen bir politika çerçevesi tasarlayarak, yeni politikanın bilişiminin gösterge ayağını kredi büyümesi ve döviz kuru üzerinden kurmuştur. Merkez bankalarının fiyat istikrarını ve finansal istikrarı sağlamak için uyguladıkları politikalar sonucunda döviz kuru ve faiz oranlarında meydana gelen değişimler bilançolarını etkilemektedir. Bu politikaların merkez bankası bilançosuna yansması ekonomideki karar alma birimleri için önemli bir gösterge niteliğindedir (TCMB, 2016: xi).

TCMB'nın yeni para politika stratejisinin temeli; fiyat istikrarının sağlanmasına yönelik çabalardır. Bu stratejilerin ortak noktası; Merkez Bankalarının bağımsızlığı ile karar alabilme yetkisi ve gücüdür. Ekonomideki temel bir değişkeni nominal çıpa olarak kullanarak, enflasyonla mücadele etmek ve beklentileri değiştirerek, fiyat istikrarına ulaşmaktır. Dünyada temel olarak bilinen ve uygulanan para politikası hedefleme stratejileri 5 maddede özetlemek mümkündür (Canbay, 2020:158).

1. Enflasyon Hedefleme Stratejisi
2. Parasal Hedefleme Stratejisi
3. Nominal Faiz Oranı Hedefleme Stratejisi
4. Döviz Kuru Hedefleme Stratejisi
5. Nominal GSYİH Hedefleme Stratejisidir.

Parasal aktarım mekanizması üç aşamada kendini göstermektedir. **Birinci adım**, para politikası uygulamalarındaki değişimlerin politika piyasa faiz oranları, varlık fiyatları, likiditeye, bekleyişleri, döviz kuru ve kredi koşullarına yansması suretiyle finansal piyasalara aktarımını belirler. **İkinci adım ise**, yurt içinde üretilen ve ithal mal ve hizmetlere talep oluşmakta, finansman maliyetindeki değişmelerin harcamalara yansması ile finansal piyasa artışlarındaki değişmelerin üretim seviyesi ve enflasyonu nasıl değiştirdiğini gösterir. **Üçüncü aşamada** da fiyat davranışına bağlı olarak enflasyon (fiyat değişimleri) belirlenmektedir (Oktar, Eroğlu ve Eroğlu, 2013: 6; Çiçek, 2005:82-105; aktaran bknz, Kasapoğlu, 2007:4; aktaran bknz: Yıldırım, 2016:414). Bu doğrultuda kredi ve toplam talep kanalları faiz oranındaki değişimlere gelişmiş ülkelerde gözlenen şekilde tepki vermeyebilmektedir. Sonuç olarak, bu ekonomilerde faiz kanalının işleyişi geleneksel aktarım mekanizması işleyişinden farklılaşabilmektedir.

Para politikası araçlarına yönelik merkez bankaları kararlarının ekonomik faaliyet ve enflasyon üzerindeki etkisi, **parasal aktarım mekanizması** yoluyla gerçekleşmektedir. Kısa vadeli faiz oranlarını para politikası aracı olarak kullanan merkez bankalarının faiz konusunda aldıkları kararlar, ekonomiyi büyük ölçüde etkiler. Bu etki; beklentiler, faiz, varlık fiyatları ve döviz kuru kanallarıyla olur. Dolayısıyla bu süreç; toplam talebi, dolayısıyla da ekonomik aktivite ve enflasyonu da etkiler niteliktedir (TCMB, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Fiyat+Istikrari+ve+Enflasyon/Enflasyonun+Hedefleri>; erişim tarihi: 05.04. 2017)

3- PARASAL AKTARIM MEKANİZMASI KANALLARI, İŞLEYİŞİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Parasal aktarım mekanizması kanalları 5 şekilde ele almak mümkündür;

- 1. Faiz Kanalı:** Bilinen en eski parasal aktarım mekanizmasıdır. Keynesyen IS-LM modeline dayanmaktadır. Bu kanal, borç paranın marjinal maliyetini değiştirerek, ekonomik birimlerin nakit akımlarını ve tüketim kararlarını etkilerken, üreticilerin de yatırım ve harcama kararlarını etkileyerek toplam talebi etkilemektedir (Alper, 2018:13). Merkez Bankası, açık piyasa alımları yoluyla para arzını arttırmaktadır. Böylece reel faiz oranı azalmakta iken, sermaye maliyetleri de düşmektedir. Sermaye maliyetlerindeki azalış, yatırım harcamalarını arttırmaktadır. Bu durum, toplam talepte ve toplam çıktı miktarında artışa neden olur. Tersine de geçerlidir. Reel faiz oranındaki artış, sermaye maliyetlerini yükseltmektedir. Bu süreçten olumsuz etkilenen reel sektör üretimini düşürmektedir. Buna bağlı olarak, toplam talep ve toplam çıktı miktarı düşmektedir (Cambazoğlu, 2019:21-22).

M (Para Arzı) ↑ ⇒ ir (Reel Faiz Oranı) ↓ ⇒ I (Yatırımlar) ↑ ⇒ Y (Gelir) ↑
M (Para Arzı) ↓ ⇒ ir (Reel Faiz Oranı) ↑ ⇒ I (Yatırımlar) ↓ ⇒ Y (Gelir) ↓

- 2. Varlık Fiyatları Kanalı:** Bu kanalda, faiz oranı ve döviz kuru değişkenleri ile birlikte kredi ve hisse senedi gibi diğer varlıklarında toplam talebi etkileyeceği görülmektedir. James Tobin (1918-2002) Q teorisine göre², para arzı arttırıldığında, ekonomik birimleri (kişi ve işletmelerin) ellerine talep ettiklerinden daha fazla para miktarı geçeceğinden, bu durum toplam harcamaları arttıracaktır. Bu harcama yapacakları yerlerden birisi de sermaye piyasalarıdır. Tobin'e göre Q değeri, işletmelerin piyasa değerinin sermaye yenileme maliyetine bölünmesiyle hesap edilir. Q değeri ne kadar yüksek olursa, işletmelerin piyasa değeri, sermaye yenileme maliyetine göre daha hızlı artmaktadır. Yeni fabrika ve teçhizat maliyeti işletmelerin piyasa değerine göre nisbi olarak daha fazla ucuzlamaktadır. Bu ucuzlamadan dolayı daha fazla yeni yatırım yapmaya teşvik edecek, toplam talepte buna bağlı artacaktır. Böylece daha yüksek fiyattan hisse senetlerini satabileceklerdir. Bu durum piyasada genişleyici para politikasına neden olacak, ekonomik birimlerin servetinin değerini arttıracaktır. Tüketim ve toplam talepte ise, ciddi bir artışa yol açacaktır (Alper, 2018:13-14; Cambazoğlu, 2019:25).

Para arzı (M) ↓ → Hisse senedi fiyatları artar ↓ → Servet ↓ → Yatırımlar ↓ → Milli Gelir ↓

Para arzı (M) ↑ → Hisse senedi fiyatları artar ↑ → Servet ↑ → Yatırımlar ↑ → Milli Gelir ↑

² Tobin Q oranı, ilk kez 1969 yılında James Tobin tarafından hesaplanmıştır. Oran, **firma üzerindeki finansal hakların pazar değerini, firma varlıklarının cari yerine koyma maliyetine bölerek elde edilmektedir**. Diğer bir ifadeyle, bu yöntemle göre bir varlığın piyasa değeri, o varlığın yerine koyma maliyeti ile karşılaştırılır ve şirketlerin varlıklarının piyasa değerleri, bu varlıkların yerine koyma maliyetine bölünür. Çoğunlukla sahiplik yapısı ile performans arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla kullanılmamasına rağmen, temettü dağıtım kararlarının hisse senedi değeri üzerine etkisinin ölçülmesi, şirket sahipliği ile özsermaye değeri arasındaki ilişkinin belirlenmesi, yönetsel performansın ölçülmesi gibi konularda da bu orandan yararlanılmaktadır. Bu teori çerçevesinde, sermayenin marjinal etkinliği yüksek iken, sermayenin şirket için finansal maliyeti düşük ise, Q değeri büyüyecektir (<https://www.muhassebevergi.com/content/tobinin-q-orani-piyasa-degeriyerine-koyma-maliyeti/erisim> tarihi: 22.09.2022).

- 3. Krediler Kanalı:** Bu kanal, banka kredi kanalı ve bilanço kanalı olmak üzere iki mekanizma üzerinden çalışmaktadır. Kredi kanalları, faiz oranı kanalıyla bağlantısının yetersizliği nedeniyle, finansal piyasalardaki asimetrik bilgiyi esas alan kanaldır. Bu kanal, bankaların finansal sistemde oynadıkları özel role dayalı analizleri içerir. Genişleyici para politikası sonucu, ticari bankaların ellerindeki senet ve mevduat artar. Mevduat artışına bağlı olarak, kaydi paranın artmasına bağlı olarak, kredi miktarı artar. Artan bu kredi miktarı, yeni yatırımların finansmanında kullanılır. Bu durum toplam talebin artmasına neden olur (Özatay, 2013:220-221; aktaran bknz. Alper, 2018:14). Daraltıcı para politikası durumunda, bankaların kredi açma yeteneği zayıflamakta, böylece işletmelerin fon ihtiyacı düşmekte, finansman olanakları zayıflar, bu durum yatırımların azalmasına, istihdam ve üretim düzeyinin düşmesine neden olur (Öztürk, 2016:220). Bilanço kanalı da asimetrik bilgi sorunundan türetilmiş bir kanaldır. Para politikaları ile firmaların net değeri üzerinden ilişki kuran bir kanaldır. Parasal şoklar, firmaların sahip oldukları varlıklara olan talebi etkileyerek, firmaların değerini belirlemektedir. Sıkı para politikası sonucu, hisse senedi fiyatları düşer, net değeri düşen firmaların kredi piyasasından daha az kredi almasına (ödünç verilebilir fonlarda düşmelere) neden olacaktır. Firmaların net varlıklarında meydana gelen düşüklük, firmalara verilen kredi miktarında azalmaya yol açacaktır. Bu da yatırımların ve toplam talebin düşmesine neden olmaktadır.

M (Para Arzı) ↑ ⇒ BR (Banka Mevduatları) ↑ ⇒ BC (banka kredileri) ↑ ⇒ I (Yatırım) ↑ ⇒ Y (Gelir) ↑

M (Para Arzı) ↓ ⇒ BR (Banka Mevduatları) ↓ ⇒ BC (Banka Kredileri) ↓ ⇒ I (Yatırım) ↓ ⇒ Y (Gelir) ↓

- 4. Beklentiler Kanalı:** Gelecek dönemlere ait beklentiler yoluyla çalışmaktadır. Bu kanalın başarısı ve etkinliği Merkez Bankasının şeffaflığına ve güvenilir olmasına bağlı olarak değişecektir. Merkez Bankasının bağımsızlığı burada önem arz eder. Merkez Bankalarının para politikası bağlamında aldığı kararlar tüm ekonomik birimlerin davranışlarını ve gelecekle ilgili beklentilerini şekillendirecektir. Burada önem arz eden durum, Merkez Bankasının geçmişte aldığı kararların ve gösterdiği performansların, bugün için toplum nazarında kredibilitelerini göstermektedir. Bu değerlendirmeler, beklentiler kanalının işleyişini belirlemektedir. Beklentiler, gelecek dönem ekonomik konjonktürü ve enflasyonu saptamada önemli bir etmendir (Cambazoğlu, 2019:33). Geçmişteki kronik ve yüksek enflasyon tecrübesi ve uygulanan başarısız istikrar programları rejimin ilk uygulamaya konulduğu dönemde hedeflerin güvenilirliğine büyük zarar vermiş ve para politikasının etkinliğini kısıtlamıştır. Beklentilerin maliye politikasındaki gelişmelere oldukça duyarlı olması para politikasının önündeki diğer bir engel olmuştur. Özellikle, Türkiye’de 2002 yılında örtük enflasyon hedeflemesi uygulaması ile politika kararlarının kamuoyu tarafından anlaşılmaya başlanması, beklentiler kanalının işlerliğini artırmıştır (TCMB, 2013:11).
- 5. Döviz Kuru Kanalı:** Bu kanal, kapalı ekonomilerde değil, esnek döviz kuru rejimini benimseyen açık ekonomilerde etkin olduğu söylenebilir. Faiz oranı kanalını baz alarak açıklanan bir kanaldır. Döviz kuru kanalı, toplam talebi iki şekilde etkilemektedir. İlki, döviz kurunun net ihracat üzerindeki etkileridir. İkincisi de döviz kurunun toplam talebi bilançolar üzerinden etkilemektedir. Dışa açık ekonomilerde, genişleyici para politikası

uygulandığında, reel faiz oranları düşerken, ulusal paradan kaçış olur, yabancı paraya kayma meydana gelir. Bu durum, ülkenin ürettiği mallar yabancı mallar karşısında ucuzlayacaktır. Sonuç olarak, ihracat artarken, ithalat azalır. Dış ticaret fazlalığı elde edilir. Toplam hasıla ve toplam üretim artacaktır. Yurtiçi reel faiz oranları düştüğünde, yerli para cinsinden mevduatlar yabancı para cinsinden mevduatlara göre çekiciliğini yitirmektedir. Dolayısıyla, yerli para değer kaybederken yabancı para değer kazanmaktadır (FM↑). Böylelikle, yerli mallar yabancı mallara oranla ucuzlamaktadır. Bu da net ihracatta (NX↑) artışa yol açmakta ve dolayısıyla da toplam çıktı miktarı yükseltmektedir (Y↑) (Cambazoğlu, 2019:24). İkincisi de döviz kurunun toplam talebi bilançolar üzerinden gelişmekte olan ülkelerde, yurt içi tasarrufların yetersizliğine bağlı olarak, iç borç stokunun artmasına neden olur, bu durum kredilerin düşmesine ne olurken, yatırımların azalmasına ve toplam talebin düşmesine neden olacaktır.

Türkiye’de 2001 yılı öncesinde para ikamesi (dolarizasyon), hükûmetin gelir ve giderleri arasındaki dengesizlik, sağlıksız işleyen bankacılık ve finans sektörü ile finansal kırılganlık gibi nedenlerle döviz kuru hareketleri istikrarı bozucu etki yaratmıştır. (TCMB, 2013:11).

M (Para Arzı) ↑ ⇒ ir (Reel Faiz Oranı) ↓ ⇒ FM (Döviz Parası) ↑ ⇒ C (Sermaye çıkışı) ↑ ⇒ X (İhracat) ↑ ⇒ NX (Net İhracat-Dış Ticaret Fazlalığı) ↑ ⇒ Y (Gelir) ↑

M (Para Arzı) ↓ ⇒ ir (Reel Faiz Oranı) ↑ ⇒ FM (Döviz Parası) ↓ ⇒ C (Sermaye çıkışı) ↓ ⇒ X (İhracat) ↓ ⇒ NX (Net İhracat-Dış Ticaret Fazlalığı) ↓ ⇒ Y (Gelir) ↓

Parasal Aktarım Mekanizmasını Etkileyen Faktörler 7 tanedir;

- **Resmi Müdahaleler**
- **Ekonomideki Fiyatlama Mekanizması**
- **Finansal Sistemin Yapısı**
- **Finansal Sözleşmelerin Vade Yapısı**
- **Bankacılık Sisteminin Finansal Durumu**
- **Sermaye Hareketleri**
- **Finansman Kaynakları**

Son yirmi yıldır dünyadaki birçok merkez bankası fiyat istikrarını ve finansal istikrarı sağlamayı temel ilke olarak benimsemiştir. Fiyatlar ise asıl olarak malların piyasadaki arz ve talebi tarafından belirlendiğinden merkez bankaları fiyat istikrarı ve buna bağlı olarak finansal istikrar³ amacına ulaşmak amacıyla belli bir enflasyon oranını ara hedef olarak ortaya koyarken, yatırımcıları koruma amaçlı olarak emtia ve varlık fiyatlarında, çalışanları korumak için ücret-fiyat ayarlamalarında ve reel döviz kurlarında oynaklığı azaltmak amaçlı makro dengeleri koruyucu çalışmaları destekleyici noktada söz konusu enflasyon hedefini tutturmak için de kısa vadeli faiz oranlarını “**operasyonel hedef**” olarak belirlerler.⁴ Kısa vadeli faiz (politika faiz) oranlarını ise hazır imkânlar, açık piyasa işlemleri, reeskont oranları ve zorunlu karşılık oranları gibi para politikası araçları ile hedeflerini tutturmaya çabalarlar. Kısa vadeli faiz (politika faiz)

³ Finansal istikrar; Finansal sistem etkin çalıştığında, tasarruf sahipleri fonlarını en iyi şekilde değerlendirir; fona ihtiyacı olan yatırımcılar kolaylıkla fon bulur. Finansal sistemde, tasarrufların yatırıma dönüşme sürecinin herhangi bir engel ve kesinti olmadan devam etmesi ve sistemin olası “şoklara (krizlere ve çöktüşlere) karşı” dayanıklılığı **finansal istikrar** olarak tanımlanır (TCMB, 2018:27).

⁴ Kısa dönem faiz (politika faiz) oranına ilişkin kararını açıklarken hem gecelik borç verme hem de gecelik borç alma oranını açıklar. Buna **faiz koridor sistemi** denir. TCMB 2002 yılında enflasyon hedeflemesi stratejisini kabul ettiğinden beri, faiz koridor sistemini uygulamaktadır.

oranlarının yönlendirilmesiyle enflasyon ara hedeflerinin tutturulacağı ve böylece zamanla fiyat istikrarı amacına ulaşılacağı kabul edilir. Parasal aktarım mekanizması ise para politikasının belirlenen parasal büyüklüğün birbiri ile bağlantılı çeşitli kanallar aracılığıyla toplam harcama (talep), emtia ve varlık fiyatları, para ve kredi politikaları, döviz kuru, üretim ve istihdam olarak özetlenebilecek olan ekonomik faaliyetlerdeki değişimleri ile birlikte fiyatlar genel düzeyini etkilemesidir (Yılmaz, 2019:30-31).

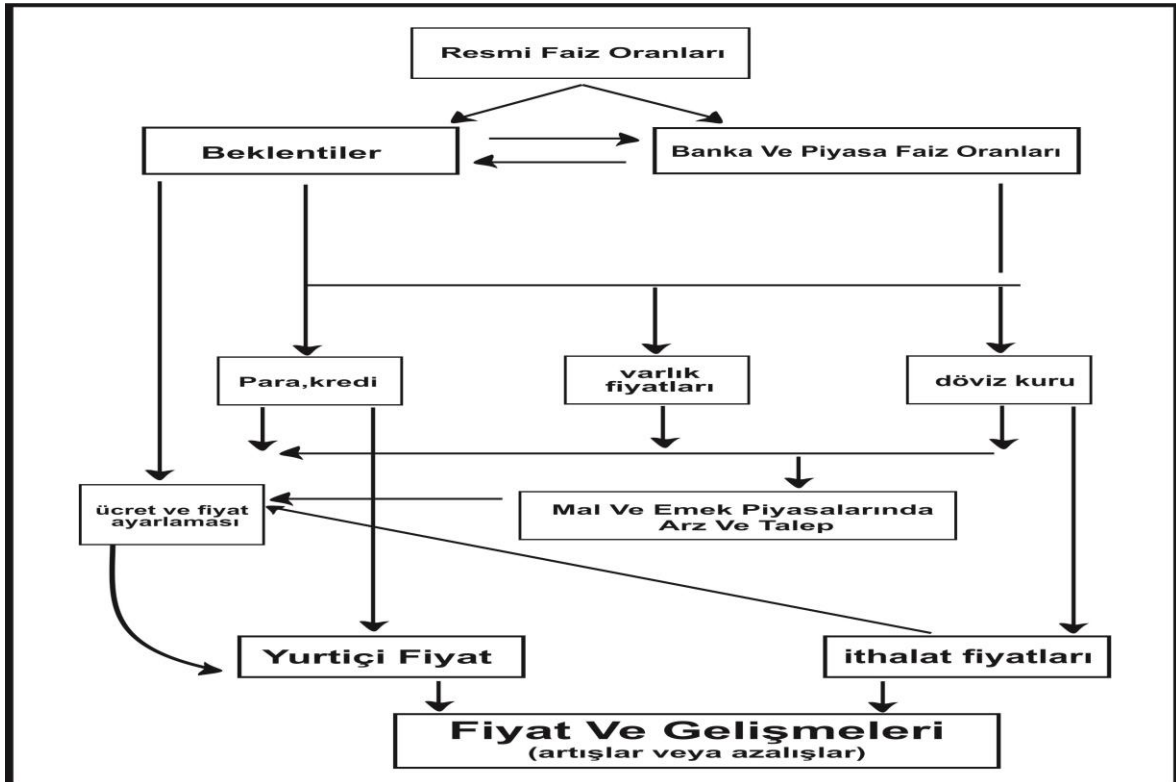
Unutulmamalıdır ki, enflasyondaki (fiyatlar genel düzeyindeki) artışlar, ulusal para birimine olan güvenin azalmasına, yatırımların vadesinin kısalmasına, yatırımların verimli olmayan yabancı para, para ikamesine (dolarizasyona) ve gayrimenkul gibi alanlara yönelmesine neden olur. Dolayısıyla, Kronik (yüksek) enflasyon, ekonomik birimlerin yatırım, tüketim ve tasarruf kararlarını sağlıklı alamamalarına yol açar. Bekleyişler üzerinde ciddi olumsuzluğa, sisteme olan güvensizliğe, üretim süreçlerinde verimsizliğe, girişimlerin âtil kalmasına, yatırımlarda cesaretsizliğe ve kişiler üzerinde hayal kırıklığına neden olur. Bu bağlamda Merkez Bankaları, parasal aktarım mekanizmalarının sağlıklı ve verimli çalışmasını sağlamakla, önemli bir görevi ifa etmektedir. Bu parasal aktarım sisteminin başarısı faiz kanalı üzerinden çalışmaktadır (Cengiz, 2009:230).

Parasal aktarım mekanizmasının işleyişi; ülkeler arasında farklılıklar göstermektedir. Mekanizmaya yönelik belirsizlikler daha çok gelişmekte olan ekonomilerde görülmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır; yüksek kur geçişkenliği, varlık ve yükümlülük dolarizasyonu, banka ve şirket bilançolarındaki vade ve kur uyumsuzluğu, dış finansman kısıtları ve mali baskınlık dışa açık gelişmekte olan ekonomilerin genelinde gözlenen temel sorunlardır. Bu doğrultuda kredi ve toplam talep kanalları faiz oranındaki değişimlere gelişmiş ülkelerde gözlenen şekilde tepki vermeyebilmektedir. Sonuç olarak, bu ekonomilerde faiz kanalının işleyişi geleneksel aktarım mekanizması işleyişinden farklılaşabilmektedir. Yeni para politikası uygulaması çerçevesinde, TCMB kısa vadeli faizleri günlük frekanslarda ayarlayarak sermaye hareketleri ve döviz kuru oynaklığını yumuşatabilmektedir. (<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/4e99834e-179b-4a08-820cf2b259032afd/ParasalAktarim.pdf?MOD=AJPERES>; erişim tarihi 19.09.2022).

İktisat okulları parasal aktarım mekanizmasının çalışma sistemlerini farklı bakış açısıyla ele almışlardır. Klasik Miktar Teorisine göre, parasal değişimler kısa vadede piyasa faiz oranı üzerinden çalışırken, uzun vadede ekonominin reel kesimini değil, sadece fiyatlar genel düzeyini etkilemektedir. Klasikler, paranın miktar teorisiyle, paranın nötr olduğunu savunurlar. Kısa dönemde para arzındaki bir değişim, üretimin tepki verememesi nedeniyle, mal ve hizmet fiyatlarının artmasına neden olur. Harcamalar üzerinden fiyatlar genel düzeyinin artmasına neden olurken, para arzının nominal GSYİH'yı etkilediğini, aralarında doğrusal güçlü bir ilişkiyi belirtmişlerdir. Para arzı artmasından, 16 ay sonra milli gelirin (toplam hasılanın) artmış olduğu tespit edilmiştir (Bryns, 2003:8-13; aktaran bkz. Cambazoğlu, 2019:2-11). Keynes'e göre, paranın miktar teorisi geçerli değildir. Çünkü para arzı arttığında, paranın dolanım hızı (V) değişir. Değişimin yönü ve miktarı kestirilemez. Eğer ekonomi eksik istihdam denge seviyesinde ise, üretim ve istihdam seviyesi artar. Ayrıca fiyatlar genel seviyesi artacaktır. Ancak para arzı kadar artmaz. Örneğin, para arzı %5 artarsa, fiyatlar %5 artmayacaktır (Bocutoğlu, 2012:377). Keynesyen görüşte parasal aktarım mekanizması faiz kanalı üzerinden çalışmaktadır. Keynesyen teoriye göre, ekonomi reel sektör ile finansal sektörün bileşiminden oluşmaktadır. Keynesyenlere göre, para politikası uygulamalarındaki değişim finans sektörünü direkt olarak etkilerken, reel üretim sektörünü dolaylı olarak etkileyeceğini belirtmişlerdir. Para arzı ile toplam harcamalar arasındaki ilişkiyi ikincil düzeyde ele alması; Keynesyenlerin, dolaylı parasal aktarım mekanizmasını savunduklarını göstermektedir. Para politikasının işlevselliğini kaybetmesi nedeniyle maliye politikaları tercih edilmelidir (Cambazoğlu, 2019:2-11). Monetarist (parasalcı) görüşe göre; para ve tahvilin yanında reel varlıklar da hesaba

katılmaktadır. Parasal aktarım mekanizması, para arzındaki artışların portföy içerisindeki varlıkların bileşimini değiştirerek reel ekonomi ve fiyatlar genel düzeyini etkilemesi şeklinde işlemektedir. Para arzının makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisi, kısa ve uzun dönemde değişmektedir. Para arzındaki bir değişim, kısa dönemde fiyatlar genel düzeyini ve toplam hasıla miktarını etkilerken, uzun dönemde sadece fiyatlar genel düzeyini etkilemektedir. Monetaristler, parasal aktarım mekanizmasını St. Louis modeliyle açıklamaktadırlar, bu modele göre, para politikası araçlarıyla para arzı değiştirilmekte, toplam harcamaları doğrudan etkilemektedir. Talep baskısı ve çıktı düzeyi, fiyatlar genel düzeyi üzerinde etkisi bulunmaktadır. Bu değişim piyasa faiz oranını belirlemektedir (Jain ve Tomic, 1995: 147; Stone, 2005:263; Cengiz, 2009:227-228; aktaran bknz. Cambazoğlu, 2019:17).

Şekil 5: Parasal Aktarım Mekanizması

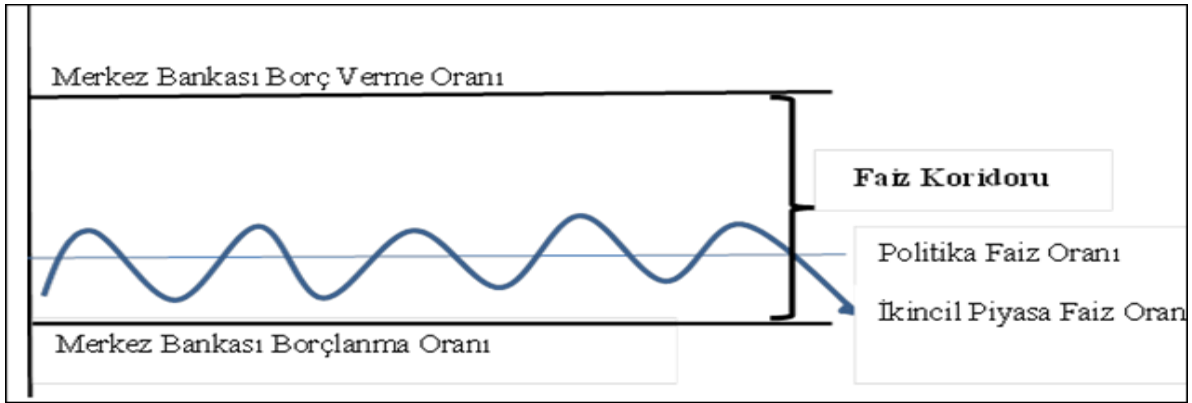
Kaynak: Aksu, 2022:140'daki şekilden alınmıştır.

TCMB, parasal aktarım raporlarına göre, yeni para politikasında parasal aktarım mekanizmasının uygulamalı ve işlevsel analizine yorumlar getirerek açıklamalarda bulunulmuştur; "Geleneksel enflasyon hedeflemesi rejiminde politika faizine ilişkin kararlar parasal durumu belirleyerek, bir faiz koridoru oluşturarak, bankaların kredi faizlerine ve koşullarına etki etmektedir. Yeni para politikası çerçevesinde de kredi kanalı benzer şekilde işlemektedir. Ancak geçmişten farklı olarak TCMB, piyasaya çeşitli kanallardan sağladığı kısa vadeli fonların ortalama maliyetini, günlük olarak gözden geçirerek bir kontrol değişkeni olarak kullanmaktadır. Bu çerçevede, TCMB likidite açığı olan bankaların marjinal kredi maliyetlerini yüksek frekansta etkileyebilmektedir. Ayrıca, TCMB, fonlama faizine dair belirsizliği de bir politika aracı olarak kullanabilmekte olup, belirsizliğin derecesi faiz koridorunun genişliğine⁵

⁵ Faiz Koridoru: "Merkez Bankasının gecelik vadede borç verebileceği ve borçlanabileceği faiz oranları arasındaki farka faiz koridoru denilmektedir. Geleneksel uygulamada faiz koridoru politika faizi etrafında simetrik ve (genelde değişmeyen) dar bir

ve kısa vadeli faizin (politika faizinin) tahmin edilebilirliğine bağlıdır. Kredilerde arzu edilenin ötesinde bir hızlanma (yavaşlama) gözlemlendiğinde TCMB fonlama miktarı ve maliyeti konusundaki belirsizliği arttırarak (azaltarak) özellikle likidite açığı olan kurumlar için kredi arzında bir sıkılaşmaya (rahatlamaya) yol açabilmektedir. Böylece denge mekanizması kurarak, parasal açık ve belirsizliğin önüne geçilmiştir. Bankalar, böyle dönemlerde faiz riskini fiyatlarken genelde faiz koridorunun üst sınırını esas almaktadır. Burada dikkat edilmesi gerekli olan durum faiz koridorunun genişliği ve etkinliğidir. Kısa vadeli faizlerde oynamalar kaçınılmazdır. Özellikle, faiz koridoru yukarı yönlü genişletilerek likidite operasyonları ile ek sıkılaştırma yapılması krediler üzerinde oldukça etkili olabilmektedir. Böylece para politikalarının uygulanmasında, daraltma ve genişletme argümanlarını işlevsel hale getirmektedir. Böylelikle TCMB, net borç verici konumda olduğu bir piyasada, kredi faizleri ve kredi büyümesi üzerinde güçlü bir etki yapabilmektedir.” (TCMB, 2013:13-15).

Şekil 6: Faiz Koridorunun Oluşum Durumu

Kaynak: Özyurt, 2012:254'deki şekilden alınmıştır.

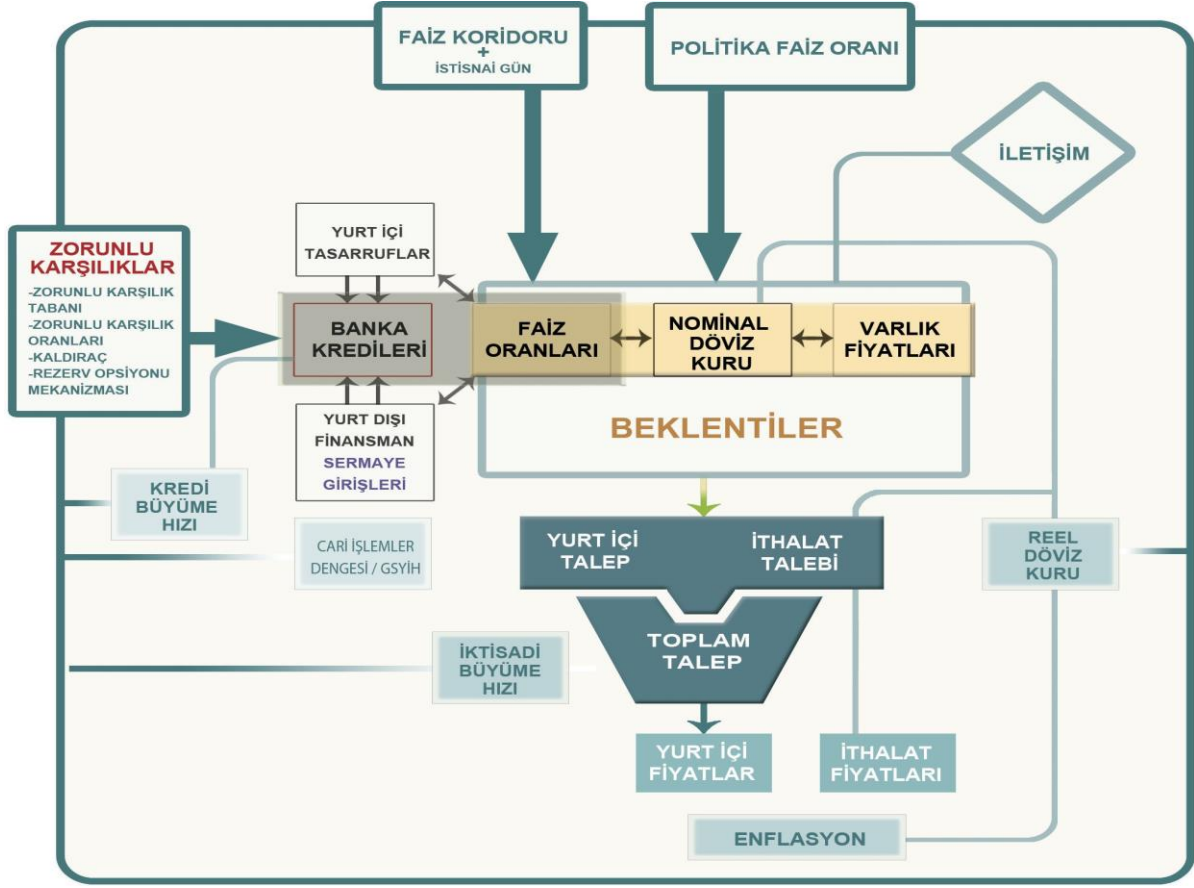
Parasal aktarım mekanizması, para arzındaki değişiklik ve para politikası aracı olan faiz oranının tetiklediği iki farklı aktarım mekanizması olarak ele alınmaktadır. Para arzının aktarım sistemi, parasal hedefleme rejiminde çalışmakta iken; enflasyon hedeflemesinde ise, faiz oranının tetiklediği aktarım mekanizması ile çalışmaktadır (Kaçar, 2019:4). Parasal aktarım mekanizması nominal bir değişken olan M2 para arzından reel değişkenler olan toplam talep, üretim, yurt içi tasarruflar, reel döviz kuru ve istihdam ile nominal değişken olan faiz oranları ile fiyatlar genel düzeyine ilişkin etki kanalları ile çalışmaktadır.

Para politikası hedefleme stratejilerinde, nihai hedef olan fiyat istikrarını sağlayabilmek için bir ara hedef kullanılmaktadır. Ara hedef ise, fiyat istikrarı amacına ulaşmada para politikası araçlarının neden olabileceği belirsizliği azaltmak için kullanılmaktadır. Bu politikaların belirsizliği ve karmaşıklığı, enflasyon üzerinde etkileri olabilmektedir (Canbay, 2020:157).

bant olarak tanımlanmakta ve piyasa faizlerinin politika faizinden belirgin şekilde sapmasını engellemek amacıyla kullanılmaktadır. Geleneksel politikada faiz koridoru pasif bir rol üstlenmektedir. Ancak bu politika Türkiye’de asimetrik olarak uygulanmış ve bu nedenle diğer geleneksel enflasyon hedeflemesi uygulayan ülkelerden ayrılmıştır. Likidite operasyonları aracılığıyla kısa vadeli piyasa faizinin koridor içinde arzu edilen seviyelerde oluşması sağlanabilmektedir.” (Özyurt, 2012:253-254).

Şekil 7: Yeni Para Politikası Çerçevesinde Parasal Aktarım Mekanizması

Kaynak: TCMB, 2013:15'deki şekilden alınmıştır.

4- PARASAL HEDEFLEME KAVRAMI

Parasal hedefleme ile Merkez Bankasının amacı; para arz fazlası yaratılmayacağına ekonomik birimleri ikna etmektir. Parasal hedefleme, enflasyonist beklentileri kontrol altına almak amacıyla, belirli bir parasal büyüklüğe ilişkin artış oranının hedef olarak belirlenmesidir. Parasal hedefleme stratejisinin tercih edilmesi, para arzı değişkeninin yetkili para otoritelerince kısa süre içerisinde yönlendirilebileceği gerekçesine dayanmaktadır (Erdoğan, 2005:39-40). Yani, piyasada bulunan para miktarının değiştirilmeyeceği konusunda kamuoyunu bilgilendirmektir. Parasal hedefleme, parasal taban, geniş para arzı, kaydi para, ticari bankaların rezervleri, serbest rezervler ve kredi büyüklüklerine odaklanılır (Yalta, 2020:200-201; Canbay, 2020:163). Bu parasal büyüklüklerine TCMB ve para otoriteleri tarafından sınırlama getirilmesine, “**parasal hedefleme**” denilmektedir. Para otoritelerince, para arzı değişkenleri kısa süre içerisinde yönlendirilebilir. Halkın enflasyon konusundaki beklentilerini etkileyerek, fiyatların ve ücretlerin belirlenmesinde, (fiyat-ücret sarmalına girmeden) hedeflenen enflasyonun bir nominal çıpa görevi gördüğü yeni bir para politikası stratejisidir.

Parasal hedeflemede ara amaç, parasal büyüklükler; nihai amaç ise fiyat istikrarını sağlamaktır. Bu istikrarı sağlamak için parasal büyüklükler denetim ve kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır (Koç, 2020:28). Para politikası araçları vasıtasıyla para arzının iktisadi konjonktüre uyumlu bir şekilde ayarlanması, yeterli gelişmişlik düzeyine sahip, ekonomisi güçlü ve dinamik olan, para ve sermaye piyasalarının altyapısının olması halinde mümkündür (Erdoğan, 2005:39). Parasal hedeflemede üç temel bileşen üzerinde odaklanıp, çalışmaktadır: 1- Para politikasında parasal

büyükliklerin sağladığı enformasyonun esas alınmasıdır. 2- Hane halkı enflasyon beklentilerine rehber olması için parasal büyüklüklere ait bilgi ve hedeflerin ilan edilmesi gerekir. 3- Parasal hedeflerden büyük ve sistematik sapmaların engellenmesi için para otoritelerinin ve kurumlarının kısmen de olsa hesap verebilir olmalıdır (Alper, 2018:30).

Parasal hedeflemenin, döviz kuru hedeflemesine göre üstünlüğü, Merkez Bankasının para politikasını yurtiçi ekonominin koşul ve durumuna göre ayarlanabilmesidir. Döviz kuru hedeflemesinde böyle bir bağımsız para politikası uygulaması yoktur (Koç, 2020:27-28).

Özellikle ekonomik gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerin, 1970’li yılların ortalarından itibaren birçok batı ülkesinde parasal hedefleme stratejisi gündeme gelmiştir. Alman Bundesbank 1974 yılının sonunda bu konuda ilk adımı atan Merkez Bankası olmuştur. Parasal hedefleme stratejisinin popüler hale gelmesine yol açan başlıca gelişmeleri üç noktada toplamak mümkündür (Mishkin, 1997:19; Schmid, 1999:1; aktaran bknz. Erdoğan, 2005:39-40; Canbay, 2020:163):

1. Bu gelişmelerin ilki, 1970’li yılların başlarında birçok gelişmiş ülkede enflasyon oranlarının yükselme eğilimine girmesi, Merkez Bankalarını, yeni ve orijinal stratejiler uygulama zorunluluğu ile karşı karşıya bırakmıştır. Ancak 1990’lardan itibaren görülen bazı hata ve şoklardan dolayı uygulamadan tamamen vazgeçilmiştir.
2. Bretton Woods sisteminin çökmesi ve sabit döviz kuru rejiminin gözden düşmesi ile birlikte, parasal hedefleme, alternatif bir çığpa olarak ön plana çıkmıştır.
3. Monetarist yaklaşımın ileri sürdüğü varsayımların geniş ölçüde kabul görmesi, parasal hedefleme stratejisine yönelik ilgiyi arttırmıştır. Bu anlamda özellikle “sabit parasal büyüme kuralı” etkili olmuştur.

Parasal büyüme oranı ile enflasyon arasındaki istikrarlı bir ilişkinin kabulü, parasal hedeflemeye dayalı istikrar programlarının cazibesini arttırmıştır. Parasal hedeflemeye dayalı istikrar programı uygulayan ülke deneyimlerini inceleyen çalışmaların ulaştığı bazı önemli analizlere bakıldığında, aslında ileri batılı ülkelerin parasal hedeflemeden vazgeçmesinde önemli sonuçlar doğurmasına yol açmıştır. Bu durum aşağıdaki noktalarda toplanabilir (Calvo ve Végh, 1997: 18; Calvo ve Végh, 1994: 40; aktaran bknz. Erdoğan, 2005:39-40):

1. Enflasyon ve parasal büyüme oranı artış hızının aynı düzeye yaklaşması yavaş bir seyir izler. Gecikmeden dolayı dengelerin bozulduğu görülmüştür. Resesyon ve deflasyon süreci ortaya çıkmıştır.
2. Ulusal para aşırı değerlenir ve bu durum revalüasyon sonucu, ihracatınızı düşürürken, ithalatınızı arttırır. Bu durum ülkenin cari denge balansı üzerinde bozucu etki yaratır.
3. Gerek ticaret bilançosunda gerekse cari işlemler bilançosunda programın negatif yansımalarını görmek bir yana, kısa dönemli iyileşmelerin ortaya çıkması bile olasıdır.
4. Programın başlangıç döneminde iktisadi faaliyet hacminde daralma eğilimi ortaya çıkar. Programın uygulamaya konulması ile birlikte, kısa dönemde, reel GSYİH’da, tüketim ve yatırım harcamalarında keskin düşüşler ortaya çıkabilir.
5. Programın başlangıç döneminde reel ulusal faizlerde artış eğilimi gözlenebilir.

1970 ve 1980’li yıllarda dünya ekonomisinin ileri gelen birçok ülkesinde başta; ABD, İngiltere, Kanada, Almanya, İsviçre, İsveç, Fransa ve Japonya gibi ülkelerce parasal hedefleme politikası ciddi olarak benimsenmiştir. Parasal hedefleme stratejisi, Almanya’da başarılı bir şekilde uygulanırken, kullandığı argüman önemli olmuştur. Parasal hedeflemeyi esnek bir şekilde uygulaması, örtük bir enflasyon modelini benimsemesi, bu strateji ile %2’lik bir enflasyon

hedefine ulaşılmış olması bu stratejinin önemini ortaya koyarken, Kanada, İngiltere, Fransa ve ABD’de parasal hedefleme stratejisi uygulamalarında aynı başarılı sonuç elde edilememiştir (Cesur, 2015:110-111). Söz konusu ülkelerde parasal hedefleme stratejisi, ciddi bir şekilde takip edilememiş olması, başarı şansının kaybedilmesine neden olmuştur. Bu strateji, parasal hedeflemenin bir ara amaç olarak kullanılması esasına dayanmaktadır. Parasal hedefleme stratejisinin temel avantajları aşağıdaki noktalarda toplanarak açıklanabilir (Mishkin, 1999:11-12; Erdoğan, 2005:40-41; Özyurt, 2012:261; Canbay, 2020: 164-165; Ülgen, UZEM ders notu, 2020:255):

1. Döviz kuru hedeflemesi ile karşılaştırıldığında parasal hedeflemenin en önemli avantajı, Merkez Bankasına (parasal otoriteye) kendi para politikası ile diğer ülkelerden bağımsız bir enflasyon hedefi seçme olanağı sağlarken, kendi para politikası ile kendi ülke problemlerini başarma olanağı vermesidir.
2. Parasal hedefleme stratejisi, Merkez Bankalarının içsel kırılabilirlik ve içsel şoklara karşı bağımsız para politikalarını oluşturabilme imkânı tanımaktadır.
3. Parasal hedefleme stratejisi, hedef değişken ile hedeflenen parasal büyüklük arasında sıkı bir ilişkinin olması durumunda, TCMB para politikasında başarılı olabilme şansı artacaktır.
4. Parasal hedefleme stratejisinin ilan edilmesi, Merkez Bankasının politik baskılardan uzak kalmasına yardımcı olacaktır. Belirli bir parasal büyüklüğün ne ölçüde artacağını önceden ilan edilmesi halinde, siyasal iktidarların merkez bankası kaynaklarına başvurma durumunu ortadan kaldırır.
5. Parasal hedeflemede TCMB, bilinen hedeflerine döviz kuru hedeflemesindeki nispeten daha çabuk ulaşır. Böylece, parasal hedefler, para politikası yapımcılarının enflasyonu kontrol altında tutması ile üretimdeki dalgalanmalara karşı tepki vermesine imkân sağlarken, para politikasının durumu hakkında halka ve piyasalara daha doğrudan sinyal gönderir. Yani ekonomideki beklentinin olumlu olarak kamuoyuna yayılmasında etkilidir.
6. Parasal hedefleme stratejisinde, döviz kuru hedeflemesinde olduğu gibi, Merkez Bankası yayınladığı raporlarda parasal büyüklükler ile ilgili hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı konusunda kamuoyuna doğru, şeffaf ve açık bir dil ile bilgi verir.
7. TCMB, parasal hedeflemenin nihai amaçla (fiyat istikrarı ve finansal istikrar) uyumlu olmasına özen gösterir. Aksi halde ara amaç olarak parasal hedeflemenin bir anlamı yoktur. Örneğin, eğer ekonomide nihai amaç “iktisadi büyüme” ise, parasal hedefleme sonucu para arzı artarken, faiz oranları da düşecektir. Bu durumda, kredi maliyetlerindeki düşüş nedeniyle, yatırım hacmindeki genişleme reel GSMH’yi artıracığından ana amaç olan iktisadi büyüme gerçekleşmiş olacaktır. Buna mukabil ülkede enflasyon sorunu mevcutsa; para arzı artışı, fiyatlar genel seviyesini arttıracak bir etkiyi de tetikleyebilir. Böylece ana amaç, fiyat istikrarı ise, parasal hedefleme ile ekonomideki nihai hedef arasında uyumsuzluk ve çatışma olacaktır. Sonuçta, para arzı artışı, fiyatlarda artışını yaratırken, enflasyon kaçınılmaz olacaktır.

5- SONUÇLAR

Merkez bankalarının makro para politikası kararlarını uygulamada ve hedeflerine ulaşmada kullandıkları araçlar genellikle açık piyasa işlemleri, reeskont kredileri ve karşılık oranlarıdır. Para politikası uygulamalarının başarısı, Merkez Bankalarının hedeflerini oluşturduktan sonra bu hedeflere ulaşmada yeterli yetki ve para politikası araçlarına sahip olmalarına bağlıdır. Burada ise devreye Merkez Bankalarının özerkliği kavramı girmektedir. Para politikası uygulamalarının ana hatlarını bu şekilde belirledikten sonra para politikası ile döviz kuru politikası uygulamalarının ilişkisini açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. Para politikası ve döviz kuru politikası uygulamaları birbirine bağlıdır. Enflasyon ile devalüasyon ilişkisi burada ortaya çıkmaktadır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın politika uygulamaları açısından önemli değişkenleri; faiz ve döviz kuru gibi fiyat değişkenleridir (Erçel, 1996:1-2). 80'li ve 90'lı yıllar arasında Türkiye'de parasal hedeflemenin olumlu sonuçlar vermemesinin nedeni parasal hedeflemenin uygulandığı dönemlerde "mali disiplin" sağlanamadığı için bütçe açıklarının artması, bu bütçe açıklarının finanse edilebilmesi için TCMB'nin Hazine'ye kısa vadeli avans vermesi, bunun da TCMB'nin net iç varlıklarını artırarak parasal genişlemeye yol açmasıdır. Ülkemizde kamu açıklarının mali sistemimize göre büyük olduğu artık herkes tarafından kabul edilmektedir. Bu durum iç borç sorununu kısır bir döngü içine sokmuştur. Bunların tabii bir sonucu olarak Merkez Bankası'nın para politikası uygulamalarında karşılaştığı en büyük baskı unsuru kamunun finansman açığıdır. T.C. Merkez Bankası, M₂ para arzına dayanan bir parasal hedefleme stratejisi izlemiştir. Para talebinde meydana gelen değişimler sonucunda enflasyon kontrol altına alınamamıştır. Enflasyonun sürekli ve yüksek seyretmesine neden olmuştur. Bu gelişme de enflasyonist beklentilerin kırılmamasını beraberinde getirmektedir. Böyle bir durumda enflasyonun düşürülebilmesi kredibilite ya da enflasyona karşı mücadelede kararlılık konusunda güven sağlanması ile gerçekleştirilebilecektir. Enflasyonist ortamda para genişlemesi çok ciddi sıkıntı yaratır. Parasal hedefe ulaşmada başarısızlık kaçınılmaz olacaktır. Para politikası uygulamalarında sermaye hareketlerinin tamamen serbest olduğu unutulmamalıdır. Kamu açıklarının mali sisteme göre büyüklüğü dikkate alındığında, faizlerin baskı altına alınması durumunda büyük sermaye çıkışları olabilecektir. Cari işlemler açığını kapatmak için para politikası kullanılmaya çalışılırken bu konu dikkate alınmalıdır. Cari işlemleri kurlar yanında, maliye politikaları ve talep gelişmeleri gibi faktörler belirlemektedir. Merkez Bankası'nın para politikası uygulamalarında serbestçe kullanabileceği araçları olmalıdır. Bugün için elinde olan araçlar karşılık oranları, açık piyasa işlemleri, zorunlu devir oranları ve reeskont işlemleridir. Sonuncusunu şu anda etkin olarak kullanmasa da Risk Santralizasyonu'nun geliştirilmesi bu aracın da kullanımının yaygınlaşmasında etken olabilecektir. Burada bir diğer önemli husus tabii ki kamu sektörüne verilen kredilerde yapılacak kısıtlamalardır. Bu dönemde Türkiye'de parasal hedeflemeden vazgeçilerek, enflasyon hedeflemesine geçilmiştir. 1990'lı yıllar dünyada enflasyon hedeflemesine geçilmiştir (Korkmaz, 2016:184; Erçel, 1996:1-5). Hedeflenen büyüklükler ile amaç değişkenler arasındaki ilişki zayıfsa, parasal hedefleme çalışmayacaktır ve sonuç başarısız olacaktır. Parasal hedefleme stratejisinin başarısız olması, enflasyon hedeflemesi stratejisini önemli para politikası haline getirmiştir (Cesur, 2015:111). Parasal hedefleme stratejisinin temel dezavantajları aşağıdaki noktalarda toplanarak incelenebilir (Mishkin, 1999:13-17; Erdoğan, 2005:41-42; Canbay, 2020: 165-166; Ülgen, UZEM ders notu, 2020:255-256; Yalta, 2020:201):

1. Paranın ölçümü konusunda çeşitli potansiyel zorluklar vardır: Son yıllarda finansal alanda yaşanan gelişmeler ile birlikte finansal araçların sayısı sürekli artmaktadır.
2. Para arzı değişkenini ara hedef olarak seçen bir strateji, para talebinin istikrarlı ya da öngörülebilir bir yapıda olması durumunda etkin bir şekilde uygulanabilir (Fischer,

1996: 36). Ancak parasal hedefleme stratejisini uygularken, reel gelir ve toplam talep düzeyinde reel para balansları talebindeki istikrarsızlıktan kaynaklanan değişiklikler görmek mümkündür.

3. Yüksek enflasyon deneyimi yaşayan ülkelerin en çarpıcı özelliği, yüksek düzeyli dolarizasyon problemidir. Bu ülkelerde kira sözleşmelerinin yanı sıra fiyat ve ücretlerin önemli bir bölümü dolar cinsinden ifade edilir. Enflasyondan korunmaya çalışan bireyler, mevduatlarının ve ellerindeki tuttukları paranın olabildiğince yabancı paradan oluşmasına özen gösterirler. Bu tablo, parasal otoritenin gücünü sınırlar. Çünkü dolarizasyon düzeyinin artması halinde ulusal para arzının kısılması, toplam likidite hacmi ve dolayısıyla enflasyon üzerinde çok büyük bir etki doğurmaz (Calvo ve Végh, 1997: 46).
4. Parasal hedefleme stratejisi, kamuoyu tarafından anlaşılması ve bilgilendirilmesi zor bir strateji uygulaması olabilmektedir. Bu durum Merkez Bankasının fiyat istikrar politikalarını uygulayabilmesi güçleşebilmektedir.
5. Parasal hedefleme stratejisinde, hedef parasal büyüklük ile kullanılan hedef değişken arasında uyum olmayabilir, hatta çatışma söz konusu olabilmektedir.
6. Parasal hedefleme stratejisinde, paranın dolanım hızının kontrolü güç olmaktadır. Ortaya çıkacak sapmalar hedeflere ulaşmada güçlükler neden olabilir.
7. Yüksek enflasyon problemine sahip gelişmekte olan ülkelerde, enflasyon hedefi ile tutarlı bir parasal büyüme oranını saptamak hayli güçtür. Çünkü, bu ülkelerde paranın dolanım hızı öngörülebilir nitelikte olmayıp, dalgalı bir seyir izler. Parasal hedefleme, merkez bankasını halka karşı sorumlu yapan ve para politikasının saydamlığını arttıran bir iletişim aracıdır. Bu politikada yapılan bir yanlış ve hatalı izlenim, kamuoyunun gözünde Merkez Bankalarının itibarını yok edecektir. Bu durum, sorumluluktan, güvenilirlikten ve şeffaflıktan uzak kalınmasına neden olacaktır (Mishkin, 2002:1-23).
8. Parasal hedefleme stratejisi, para piyasasındaki kurumsal ve yapısal değişimler, döviz kurlarındaki büyük dalgalanmalar, revalüasyon ve devalüasyon durumları ekonomi üzerinde özellikle para politikalarında ciddi sorunlar ortaya çıkartır.

KAYNAKÇA

- AKSU, Levent, (2022). Para ve Banka, İKSAD Publishing House, I. Baskı, Ankara. Türkiye-USA. s.1-625.
- ALPER, Fındık Özlem, (2018). Para Politikasındaki Gelişmeler ve Türkiye Uygulaması, Ekin Yayınevi, Bursa.
- BERNANKE, Ben, S. & GERTLER, Mark, (1995). “Inside the Black Box: The Credit Channel of Monetary Policy Transmission”, Journal of Economic Perspectives, Volume:9, No:4, Fall 1995, pp.27-48.
- CAMBAZOĞLU, Birgül, (2019). Parasal Aktarım Mekanizması Kredi Kanalı, Gazi Kitabevi, 1. Baskı Aralık 2019, Ankara.
- CANBAŞ, Serpil; DOĞUKANLI, Hatice & DÜZAKIN, Hatice, (2004). “TOBIN Q ORANI VE GÜNÜMÜZDE İŞLETME KARARLARI AÇISINDAN ÖNEMİ”, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2004, s.57-74.
- CANBAY, Şerif, (2020). “Alternatif Para Politikası Stratejileri”, Para Bankacılık ve Finansal Sistem (içinde); Editörler: Durmuş Çağrı Yıldırım ve Emrah İsmail Çevik, Ekin Yayınevi, Şubat 2020, 1. Baskı, Bursa, s.155-178.

- CENGİZ, Vedat, (2009). “Parasal Aktarım Mekanizması İşleyişi ve Ampirik Bulgular”, Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 33, Temmuz-Aralık 2009, s.225-247.
- CESUR, Fatma, (2015). Para ve Para Teorileri, Paradigma Akademi Yayın, Çanakkale.
- CUKIERMAN, Alex, (1996). Targeting Monetary Aggregates and Inflation in Europe, CentER Discussion Paper, No:32, January 1996, pp.1-27.
- ÇATALBAŞ, Gaye, (2007). “Türkiye’de Para Arzı ile Enflasyon Arasındaki İlişkinin Parametrik Olmayan Regresyon Analizi ile İncelenmesi”, Gazi Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:9, (3): s.197-212.
- ÇELİK, Kenan, (2015). Makro İktisada Giriş, Celepler Matbaacılık Yayın, 6.Baskı, Trabzon.
- ÇİÇEK, Macide, (2005). “Türkiye’de Parasal Aktarım Mekanizması: VAR (Vektör Otoregresyon) Yaklaşımıyla Bir Analiz”. İktisat, İşletme ve Finans, 233, s.82-105.
- DUMAN, Koray, Y. (2016). “Türkiye Ekonomisinde Para Politikasının Ekonomik Büyüme Üzerinde Uzun ve Kısa Dönemli Etkisi”, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 2016 Cilt: 53, Sayı: 617, s.73-83.
- ERÇEL, Gazi, (1996). “Türkiye’de Para Politikası Uygulamaları ve Etkileri”, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, 14 Kasım 1996, Ankara, s.1-5.
- ERDOĞAN, Seyfettin, (2005). “Alternatif Para Politikası Stratejisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme”, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:9, Sayı:1, s.34-54.
- FISCHER, Stanley, (1996), “Why are central banks pursuing long-run price stability?”, Proceedings- Economic Policy Symposium- Jackson Hole, pp.7-36.
- FRIEDMAN, Milton. (1948). “A Monetary and Fiscal Framework for Economic Stability”, The American Economic Review, Volume:38, Issue:3, pp.245-264.
- EĞİLMEZ, Mahfi, (2018). Değişim Sürecinde Türkiye, Remzi Kitabevi, 6.Baskı, İstanbul.
- EĞİLMEZ, Mahfi, (2020). Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, 1.Baskı, İstanbul.
- GRIMES, A. (1991) “The Effects of Inflation on Growth: Some International Evidence”, Weltwirtschaftliches Archiv, 127, Springer, Bd. 127, H. 4 (1991), pp.631-644.
- GUILLERMO, A. Calvo, & VÉGH, Carlos A. (1994), “Inflation Stabilization and Nominal Anchors”, Contemporary Economic Policy, Volume:12, Issue:2, April 1994, pp.35-45.
- GUILLERMO, A. Calvo, & VÉGH, Carlos A. (1999), “Inflation Stabilization and BOP Crises in Developing Countries”, J Taylor & M. Woodford (editör), Hand of Macroeconomics, North Holland, pp.1531-1614.
- GÜNEY, Pelin Öge, (2006). “İstikrar Politikaları, Hedefleme Stratejileri ve Türkiye Örneği”, H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 1, 2006, s. 21-44.
- JAIN, Chaman, L. & TOMIC, Igor, M. (1995). Essential of Monetary and Fiscal Economics, Graceway Publishing Co: New York, USA.
- KAÇAR, Berna, (2019). “Türkiye’de Parasal Aktarım Mekanizması: Faiz Kanalı İşleyişi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal

Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2019, Afyon.

- KASAPOĞLU, Özgür, (2007), “Parasal Aktarım Mekanizmaları: Türkiye İçin Uygulama”, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara.
- KEYDER, Nur & ERTUNGA, Evrim İ., (2012). Para Teori, Politika, Uygulama, Seçkin Yayıncılık, 12. Baskı, Ankara.
- KOÇ, Sebahattin, (2020). Para Politikası ve Ödemeler Bilançosu, Ekin Basım Yayın dağıtım, 1. Baskı, Bursa.
- KORKMAZ, Suna, (2016). “Finansal İstikrar ve Para Politikası”, Para-Banka-Kredi ve Finansal Sistem (içinde), Editörler: Güven Delice & İlhan Ege, Gazi Kitabevi, Eylül 2016, 1. Baskı, Ankara, s.163-202.
- KURUMLU, Dilek Erdoğan, (2015). Makro İktisat ve Para-Banka-Kredi, Pegem Akademi Yayınları, Ankara-2015.
- MISHKIN, Frederic, S. (1997). “Strategies for Controlling Inflation”, *NBER Working Paper*, No:6122., 1997, pp.1-49.
- MISHKIN, Frederic, S. (1999). “International Experience with Different Monetary Policy Regimes”, *NBER Working Paper*, No:6965, February 1999, pp.1-46.
- MISHKIN, Frederic, S. (2002). “The Role Of Output Stabilization In The Conduct Of Monetary Policy”, *NBER Working Paper Series*, Working Paper No:9291, October 2002, pp.1-23.
- OKTAR, Suat; EROĞLU, Nadir & EROĞLU, İlhan. (2013), “2008 Global Finans Krizi, Parasal Aktarım Kanalları ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın (TCMB) Deneysel Politika Çabaları”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*, 35, 1-28.
- ÖZATAY, Fatih, (2013). Parasal İktisat Kuram ve Politika, Efil Yayınevi, 3. Baskı, Ankara.
- ÖZBİLEN, Şevki, (2016). Para’nın Kitabı, Gazi Kitabevi, 1. Baskı, Ocak 2016, Ankara.
- ÖZTÜRK, Nazım, (2016). Para Banka Kredi, Ekin Basım Yayın, 3. Baskı, Bursa.
- ÖZYURT, Hasan, (2012). Para Teorisi ve Politikası, Aksakal Kitabevi, 4. Baskı, Trabzon.
- UNAY, Cafer, (2000). Genel İktisat, Ekin Kitabevi, 2.Basım, Bursa.
- ÜLGEN, Gülden, (UZEM ders notu, 2020). Para Teorisi ve Politikası, İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, UZEM Ders Notları, İstanbul.
- PARASIZ, İlker, (2003). Para Politikası, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- SCHMID, Peter, (1999). “Monetary Targeting in Practice: The German Experience”, *Centerfor Financial Studies Working Paper*, No:1999/03, pp.1-22.
- STONE, Gerald, W. (2005). Monetary Policy, <https://pdfpremiumfree.com/downloads/core-macroeconomics-gerald-stone-answers-ch-2/erişim tarihi:20.09.2022.s. 253-264>.
- TCMB, (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası), (2013). Enflasyon ve Fiyat İstikrarı, Ankara.
- TCMB, (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası), (2016). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosu ve Analitik Bilanço, Ankara, s.1-123.
- TCMB, (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası), (2018). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Tarihçesi ve Görevleri, Ankara, S.1-32.

- TOBIN, James, (1965). “Money and Economic Growth”, Journal of Econometrics Society, 33/4, 671-684.
- YALTA, Yasemin, (2020). Para Teorisi ve Politikası Ders Notları, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları (TÜBA), Nisan 2020, Açık Ders Notları, Ankara.
- YAMAK, Rahmi; TERZİ, Harun & KORKMAZ, Abdurrahman, (2008). Makro İktisada Giriş, Akademi Kitabevi, Trabzon.
- YILMAZ, Hayriye Deniz, (2015). “Para Arzının Makroekonomik Faktörler Üzerine Etkisinin Analizi”, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.1-123.
- YILMAZ, Fırat, (2019). “Türkiye’de Kredi Büyümesinin Belirleyicileri”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, Ankara.

Elektronik Adresler:

- <https://slideplayer.biz.tr/amp/15183712/> erişim tarihi:20.09.2022.
- <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Fiyat+Istikrari+ve+Enflasyon/Enflasyonun+Hedefleri>; erişim tarihi: 05.04. 2017.
- <https://www.muhasbevergi.com/content/tobinin-q-orani-piyasa-degeriyerine-koyma-maliyeti/> erişim tarihi: 22.09.2022.
- <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/4e99834e-179b-4a08-820cf2b259032afd/ParasalAktarim.pdf?MOD=AJPERES>; erişim tarihi19.09.2022.

DÜNYADAKİ EKONOMİK GELİŞMELER KARŞISINDA START-UPLARIN DURUMU VE DEĞİŞİMLERİ SITUATION AND CHANGES OF START-UPS AGAINST ECONOMIC DEVELOPMENTS IN THE WORLD

Assoc. Prof. Dr. Doğan KUTUKIZ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
ORCID ID: 0000-0002-8363-2681

Ayşe KIZIL

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
ORCID ID: 0009-0003-7675-6162

Özet

Dünyada pandemi iler başlayan ekonomik olumsuz değişimler ülkeler bazında farklı şekillerde devam etmektedir. Gelişmiş ülkelerin tamamında enflasyon ve faiz artışı yaşanmaktadır. Bazı ülkeler kısmen kontrol altına almış görünse de 5 yıl önceki enflasyon ve faiz oranlarına oldukça uzaktırlar. Ekonomilerde gerek kriz dönemlerinde gerekse 10-15 yılda bir önemli değişimler olmaktadır. Bu dönemde de gerek mevcut sektör bazında gerekse yeni kurulan işletmelerin sayıları, faaliyet alanları ve yapılarında değişimlerin olduğunu görmekteyiz. Girişimcilerin bu dönemlerde kuruluş veya büyüme aşamalarında ihtiyaç duydukları finansman Start-up ve girişimcilik kavramları çoğunlukla aynı anlamda kullanılmakla birlikte bu kavramlar arasında belirgin farklılıklar söz konusudur. Start-up ile girişimcilik arasında; yapısal, iş süreçleri ve odak noktası açısından önemli farklar bulunmaktadır. Girişimcilik, bir iş kurma, yürütme, yeni pazarlar bulma sürecinin tamamını kapsarken; start-up; hızlı büyüme ve yeniliğe odaklanan ve bunun teknoloji ile birleşimi sonucu oluşan işletme türü olarak adlandırılmaktadır. Bu çerçevede, tüm start-uplar girişimciliğe örnektir, ancak her girişimcilik bir start-up değildir. Bu çalışma son yıllardaki ekonomik değişimler karşısında start-uplardaki değişimi ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Ülke ekonomilerinde olumsuz değişimler yaşanırken start-upların kuruluşlarında artışlar yaşandığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Start-up, dünya ekonomisi, ekonomik gelişmeler

Abstract

The economic negative changes that started with the pandemic in the world continue in different ways on a country basis. Inflation and interest rates are increasing in all developed countries. Although some countries seem to have partially taken it under control, they are far from the inflation and interest rates of 5 years ago. Significant changes occur in economies both during crisis periods and every 10-15 years. In this period, we see that there are changes both on the basis of the existing sector and in the numbers, areas of activity and structures of newly established businesses. Although the concepts of start-up and entrepreneurship are often used in the same sense, there are significant differences between these concepts. Between start-up and entrepreneurship; There are significant differences in terms of structure, business processes and focus. Entrepreneurship covers the entire process of establishing and running a business and finding new markets; start-up; It is called the type of business that focuses on rapid growth and innovation and is formed as a result of its combination with technology. In this context, all start-ups are examples of entrepreneurship, but not every entrepreneurship is a start-up. This study was conducted to reveal the change in start-ups in the face of economic changes in recent

years. While there are negative changes in the country's economies, it is seen that there is an increase in the establishment of start-ups.

Keywords: Start-up, world economy, economic developments

1. Giriş

Dünyada pandeminin başlamasıyla ekonomik problemler gelmeye başlamış ve ülkeler bazında farklı şekillerde devam etmektedir. Çin'in Wuhan kentinde 2019 yılı sonlarında tespit edilen ve tüm dünyayı hızlıca etkisi altına alan COVID-19 virüsü nedeniyle tün dünyada ekonomik bozulmalar meydana gelmiştir. Enflasyon, faiz ve büyüme oranlarında kısmen düzelmeler olsa da tam anlamıyla istenilen seviyelere ulaşması zaman alacaktır. Ülkeler ekonomilerin canlanması ve yaşanan olumsuzlukları çözümlenebilmek amacıyla teşvik ve desteklere devam etmektedir.

Dünyada her geçen gün yeni bir teknolojik gelişme ile tanışmaktayız ve bu gelişmelere uyum sağlamak isteyen işletmeler üretim süreçlerini ve işgücünü de yenilemek durumunda kalmaktadır. Bu teknolojik ve sistemsel gelişmeler yaşanırken yeni sektörler de ortaya çıkmasını zorunlu hale getirmektedir. Bunların başında yapay zekanın kullanıldığı yazılımlar, online eğitimler, akıllı üretim sistemleri gibi alt sektörlerin gelişmesi sağlanmıştır.

Çalışmamız 2020-2023 döneminde Türkiye'de enflasyon ve faiz oranlarında gerçekleşen yükselişlere karşın start-up olarak adlandırdığımız işletmelerin kurulmasında nasıl bir değişim ve gelişme olduğunu ortaya koymaktır.

Çalışmada yer alan bilgiler Merkez Bankası, Türkiye İstatistik Kurumu ve ilgili diğer sitelerden alınmıştır. İlgili dönemdeki faiz ve enflasyon oranları ile start-up işletmelerin kuruldukları alan bazında sayılarla karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tamamında enflasyon ve faiz artışı yaşanmaktadır. Bazı ülkeler kısmen kontrol altına almış görünse de 5 yıl önceki enflasyon ve faiz oranlarına bakıldığında oldukça uzaktırlar.

Bununla birlikte gerek kriz dönemlerinde gerekse 10-15 yılda bir önemli değişiklikler olmaktadır ve hm mevcut işletmeler hem de yeni kurulan işletmelerin sayıları, faaliyet alanları ve yapılarında değişimler meydana gelmektedir.

2. Enflasyon ve Faiz Oranlarının Ekonomilere Etkisi

Yüksek faiz ve enflasyon oranları işletmelerin gerek kuruluş gerekse mevcut işletmelerin faaliyetlerindeki riski ve belirsizliği arttırmaktadır. Böyle ortamlarda girişimciler yeni girişimlerden uzak durmaktadır. Yada yüksek riske katlanıp yüksek bir gelir beklentisi içerisine girmektedir. Faiz ve enflasyon ülke ekonomileri için oldukça önemli bir konu olup, kutsal kitaplarda ve en eski ekonomi literatürüne kadar pek çok yerde faizin zararlı etkilerinden bahsedilmektedir(Akalın, 2009).

Keynes'e göre yatırım kararlarının alınmasında en önemli belirleyici olan faiz oranları bir yandan yatırım ve üretim faaliyetlerinin finansman maliyetini belirleyip maliyet enflasyonuna yol açarken diğer yandan tüketicilerin para talebini şekillendirerek talep enflasyonu ve ekonomik aktivitelerin hacmi üzerinde belirleyici rol oynamaktadır(Turan, 2010)

Enflasyonu genel anlamıyla mal ve hizmet fiyatlarının sürekli olarak artması olarak tanımlayabiliriz. Sürekli olarak fiyatlar genel düzeyinde yaşanan artışlar neticesinde ilk olarak tüketicilerin satın alma gücünde düşüşler meydana gelmektedir. Aynı miktar ürün veya hizmet için daha yüksek harcama yapmalarına sebep olmaktadır. Ayrıca tüketiciler fiyatların artacağı endişesi ile harcamalarını erteleyebilir ve bu durum da şirketlerin satışını azaltacağından ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilir.

Enflasyonun bir diğer etkisi tasarrufların azalmasıdır. İnsanlar paralarının değer kaybedeceği endişesiyle harcama yaparak tasarruftan kaçınır ve bu durum da ekonomik istikrarı

zayıflatabilir. Sonuç olarak enflasyon tüketici harcamalarını doğrudan etkilemektedir ve olumsuz etkileri vardır.

Faiz oranları ise hem ekonomik büyüme hem de enflasyon üzerinde önemli etkilere sahiptir. Merkez bankalarının aldıkları faiz artış ve indirim kararları para arzını düzenler. Faiz oranları arttığında ekonomik aktivitelerde yavaşlama meydana gelir bunun nedeni ise kredi maliyetlerindeki artış tüketimi azaltır ve yatırımları zorlaştırır. Merkez Bankasının alacağı faiz indirim kararıyla birlikte kredi maliyetleri azalır, yatırımlar ve harcamalar artar ekonomik büyüme hızlanabilir.

3. Start-up'ların Gelişimi

Start-up temel anlamda yeni kurulmuş bir işletmeye verilen isimdir. Ancak ortaklık yapıları, sermayesi, kuruluş amacı açısından farklı özelliklere sahiptirler. Çoğunlukla mevcut işletme türlerinden farklı bir fikirle ve yenilikle ortaya çıkmaktadırlar. Bu fikre de belirli yatırımlar sayesinde belirlenen amaca ve plana bağlı kalınarak belli bir süre içerisinde büyütme amacı vardır(Allis, 2015) Yeni bir fikrin ortaya konulması ve şirketin altyapısının büyümeye yatkın bir biçimde oluşturulması en önemli etkenlerden biridir. Start-up'ı diğer şirketlerden farklı kılan noktalardan biri de büyüme amacıyla başta küçük bir ekip ve kısıtlı bir bütçeyle başlamalarıdır(Mcaveeney, 2015)

Ülkelerin ekonomik büyümelerine ilişkin yaklaşımlar büyümeyi birçok faktörlere bağlamaktadır. 1900'lü yıllarda çalışmaların birçoğu büyüme tasarruf ilişkisi üzerine odaklanmıştır. Birçoğu da teknolojik yatırımların büyümeyi sağladığı üzerinde durulmuştur. Teknolojik yatırımlar 1980 li yıllarda daha önemli hale gelmiştir. Son yıllarda ise teknoloji ile birlikte inovasyondan yararlanma şekli olan start-uplar oluşmaya başlamıştır (Bostan ve diğ. 2017)

Start-up'ların genel olarak küçük çekirdek bir takımdan oluşuyor olması, bu kültürün bir parçası olan paylaşılan çalışma alanları gibi yeni çalışma biçimlerinin doğmasına neden oldu (Atölye İstanbul, 2015). Birçok okul, aklında bir iş planıyla mezun olan yeni mezunlarına, bu fikirlerini geliştirip ayağa kaldırmalarını sağlayabilecekleri çalışma alanları sunuyor. Aynı zamanda büyük şirketler de benzer projeler geliştirmeye başladılar.

Bu gibi olanaklar hem şirketlerin amaçlarına ulaşmalarını sağlamakta hem de kendi başlarına maddi olarak yetemeyecekleri kaynaklardan faydalanmalarına imkan vermektedir.

Toplumlar kültürlerini değerleri aracılığıyla gösterirler. Benzer şekilde start-uplar, temel değerlerinin tam olarak ne olduğunu tanımlayarak kendi iç kültürlerini oluşturmaya başlayabilir. Bu temel değerler, yalnızca yaratıcı kararlarınıza değil, aynı zamanda temelini oluşturduğunuz şirket kültürüne de rehberlik etmektedir (Gross, 2015). Genel olarak, dört ana nokta startup kültürünü tanımlar. Bunlar aşağıdaki gibidir:

Tutku: Çalışmayı iş gibi hissettirmez. Özellikle başlangıç aşamasında, genellikle uzun saatler boyunca çalışacağınız için işinize derinden bağlı olmanız önemlidir.

Çeviklik: Bilginin, bilgeliğin, yaratıcılığın ve bilginin ekip arasında özgürce paylaşılmasını engelleyen hiçbir engel yoktur.

Kişilik: Startup şirketinizi benzersiz kılan bu olacaktır.

Özgünlük: Bu algı, iş fikriniz için herkesin birbirinin kimliğine ve inançlarına saygı duyması gerektiği anlamına gelir.

Türkiye'de start-up kültürü son dönemlerde daha da gelişme göstermektedir. Start-upların gelişimi için özellikle son dönemlerde kuluçka merkezleri büyük avantajlar sağlamaktadır. Uygun ve birbirini tamamlayan bir sistem olarak görülen bu paylaşılan çalışma alanları, aynı

zamanda girişimlerin de daha hızlı gelişmesine ve daha çok yeni iş fikirlerinin bu tip ortamlarda oluşturulmasına aracı olmaktadır.

Tablo.1. Start-upların Faaliyet Bazında Kuruluş sayıları (2020-2023)

Faaliyet Alanı	2020	2021	2022	2023
Medikal-makine	2	-	7	-
Mimarlık-mühendislik	-	2	-	-
Otomotiv-otonom Araçlar	2	1	3	3
Oyun-animasyon Bilgisayar İletişim Teknikleri	5	1	5	1
Akıllı Üretim Teknikleri	16	7	4	3
Akıllı Şehirler	3	3	2	1
Sağlık Ve İyi Yaşam	65	8	18	1
Savunma Sanayi	1	1	2	1
Sürdürülebilir Tarım	20	5	8	5
Veri Ve Analitik	1	4	1	-
Yazılım	2	7	4	9
Biyoteknoloji	5	7	8	4
Denizcilik	1	1	1	2
Eğitim	1	-	2	3
Enerji-kimya Ve Temiz Teknolojiler	23	8	9	5
E-ticaret Ve Finansal Teknolojiler	3	1	1	3

Havacılık	1	1	1	-
İletişim Ve Sayısal Dönüşüm	67	4	9	1
İmalat Ve İnşaat	-	2	2	1
Kripto Para	-	-	1	-
Diğerleri	2	5	3	4
Toplam	206	68	91	44

Tablo.2. Faaliyet Bazında En Fazla Kurulan Start-uplar (2020-2023)

En Fazla Kurulan Faaliyet Alanlarına Göre	2020	2021	2022	2023
Sağlık Ve İyi Yaşam	65	8	18	1
İletişim Ve Sayısal Dönüşüm	67	4	9	1
Enerji-kimya Ve Temiz Teknolojiler	23	8	9	5
Sürdürülebilir Tarım	20	5	8	5
Akıllı Üretim Teknikleri	16	7	4	3
Yazılım	2	7	4	9
Biyoteknoloji	5	7	8	4
Otomotiv-otonom Araçlar	2	1	3	3
Oyun-animasyon Bilgisayar İletişim Teknikleri	5	1	5	1
E-ticaret Ve Finansal Teknolojiler	3	1	1	3
Diğerleri	12	49	69	35

Toplam	206	68	91	44
--------	-----	----	----	----

Tablo.3. Faiz Ve Enflasyon Oranları (2020-2023)

Enflasyon Oranları (TEFE - ÜFE – TÜFE Oranları)			
Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE)		Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE)	
2022 Yıllık	%97,72	2022 Yıllık	%64,27
2021 Yıllık	%79,89	2021 Yıllık	%36,08
2020 Yıllık	%25,15	2020 Yıllık	%14,60
2019 Yıllık	%7,36	2019 Yıllık	%11,84
2018 Yıllık	%33,64	2018 Yıllık	%20,30
2017 Yıllık	%15,47	2017 Yıllık	%11,92
2016 Yıllık	%9,94	2016 Yıllık	%8,53
2015 Yıllık	%5,71	2015 Yıllık	%8,81

Yıllar	Politika Faiz Oranları
2018	24
2019	12
2020	17
2021	14
2022	9
2023 (Kasım)	40

<https://www.tcmb.gov.tr>

Tablo.4. Büyüme Oranları (2020-2023)

	2020	2021	2022	2023
Büyüme Oranları	%1,8	%11,6	%5,4	%3,8

www.tuik.gov.tr

Sağlık ve İyi Yaşam: COVID-19 Pandemisi tüm dünya ülkelerinin olduğu gibi ülkemizi de hazırlıksız yakalamıştır. Pandemi sürecinde enflasyon ve faiz oranlarında artışlar olmuştur ancak sağlık sektöründe bu dönemde oluşan ihtiyaçların karşılanması da önemliydi. Buna bağlı olarak bu sektörde kurulan start-up ların sayısının en yüksek olduğunu ve faaliyetlerine devam ettiklerini gözlemlemekteyiz. 2020 yılında politika faiz oranı %17 iken 2021 yılında ise %14 e düştüğünü görmekteyiz. Start-up sayılarına baktığımızda ise 2020 yılında 65 2021 yılında 8 olduğunu görüyoruz.

Yazılım, Oyun-Animasyon Bilgisayar İletişim Teknikleri, İletişim ve Sayısal Dönüşüm: Toplumsal talebin karşılanması ve baz aldığımız dönem halkın ve işletmelerin faaliyetlerine ara vermelerini gerektiren bir zamana rastlaması aynı zamanda tüm dünyada teknolojik gelişmelerin devam etmesi ve ülkemizde bu sektörde kurulacak işletmelere yapılan teşvik ve hibelerin neticesinde 2020-2021- ve 2023 yıllarında faiz ve enflasyon oranlarındaki yükseliş göz ardı edilerek bu sektörde kurulan start-up'lar artış göstermiştir.

Enerji-Kimya ve Temiz Teknolojiler: Artan nüfus ile birlikte ülkemizde de enerji kaynaklarına olan talep artmaktadır. Bu talepler doğrultusunda petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarının fiyatında da artışlar meydana gelmektedir. Hem enerji maliyetlerinin düşürülmesi hem de çevreye zarar vermeyen yenilenebilir enerji kaynaklarına talep artmıştır. Güneş, rüzgar, biyokütle, jeotermal ve hidroelektrik gibi enerji kaynaklarına yönelme söz konusu olmuştur.

Sürdürülebilir Tarım: Ülkemiz hem coğrafi konum hem de ekolojik koşullar nedeniyle tarımsal üretim açısından zengin ürün çeşitliliğine sahiptir, nüfusun da artması ile birlikte tarım alanındaki üretim arttırılmış ancak doğal kaynaklarımız da tahrip olmuştur. Bu nedenle doğaya zarar vermeden, ürün ve üretim kalitesini arttırarak gıda taleplerinin karşılanması amaçlanmaktadır. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu başta olmak üzere bu sektörde gelişimi amaçlayan eğitimler ve hibeler verilmektedir.

Akıllı Üretim Teknikleri: Sanayileşmeyi düşündüğümüzde sürekli olarak bir gelişim içindedir. Pandemi döneminde de üretimde oluşabilecek aksamaların önüne geçebilmek için uzun zamandır ülkemizde geliştirilmeye ve desteklenmeye devam eden üretimde dijitalleşme, hem insan gücünün pandemi döneminde sekteye uğraması hem de verilen teşviklerle artış göstermiştir.

Biyoteknoloji: 2020 yılında ülkemizde ilk vakanın görüldüğü COVID-19 salgını ile birlikte bu sektörde kurulan start-up'ların yine enflasyon ve faiz oranlarıyla paralel olarak artışını görmekteyiz. Özellikle bu dönemde vakaların artış nedenleri ve bu virüse karşı geliştirilebilecek çözüm yollarının belirlenebilmesine destek veren sektördür.

Genel olarak tabloda bulunan sektördeki start-uplar pandeminin sebep olduğu faiz ve enflasyon yükünün şirketler üzerindeki olumsuz etkilerine karşın teknolojik gelişime devam ederek bu olumsuz durumu avantaja çevirebilmiş ve ülke olarak büyüme oranlarımızdaki etkilerini göstermişlerdir.

Sonuç

Dünyada 2019 yılında başlayan Covid19 salgını, ülkelerin ekonomilerini olumsuz etkilemiştir. Başta sağlık hizmetleri yetersiz kalmış ve ortaya çıkan boşluğu doldurmak için bütün sektörde hızlı değişimler gerçekleşmiştir. Bunun sonucunda ülkelerin enflasyon ve faiz oranlarında beklenmeyen artışlar olmuştur. Dünyadaki be gelişmelere bağlı olarak kurulan işletmelerin yapıları da farklı olmuştur. Daha teknolojik, çözüm odaklı, geleneksel işletmelerden farklı girişim türü olan star-upların kurulmasında artışlar sağlanmıştır. Türkiye'deki yüksek enflasyon ve faiz oranlarına karşın başta sağlık, iletişim, kimya sektörlerinde olmak üzere çok sayıda start-up girişimciliği ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

Akalın, K.H. (2009). Eski Ahit Metinlerinde J. Calvin'in Faiz Yorumu, Atatürk

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 13 (1).

Allis, Ryan. "The History Of Entrepreneurship - The Startup Guide - Creating A Better World Through Entrepreneurship." The Startup Guide Creating A Better World Through Entrepreneurship. Web. 6 Temmuz 2015.

Bostan, Mehmet; Ergen, Mustafa(2017) The Role Of Wealth Funds In An Entrepreneurial Economy, Turkish Polcy Quarterly, Volume 16 Number 2, İstanbul.

Fankhauser, Dani. "5 Startup Founders Reveal Their Best Company Culture Tips." Mashable. 9 Ağustos 2013. Web. 6 Temmuz 2015.

Gross, Bill. "The Single Biggest Reason Why Startups Succeed." Ted. , Vancouver, British Columbia. 6 Mart 2015. Keynote Speech.

Mcaveeney, Corey. "How Do You Define Startup Culture?" Wired.Com. Conde Nast Digital, 3 Eylül 2013. Web. 6 Temmuz 2015.

Turan, S.A., 2010. "Enflasyon Ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Türkiye Üzerine İncelemeler", Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Atölye Istanbul. Atolyeistanbul.Co. Web. 6 Temmuz 2015.

<https://ww.tuik.gov.tr>

<https://www.tcmb.gov.tr>

**TÜRKİYE’DE KENT KONSEYLERİNİN İDARİ YAPISININ İNCELENMESİ:
BÜYÜKŞEHİR KENT MECLİSLERİ ÖRNEĞİ**
EXAMINING THE ADMINISTRATIVE STRUCTURE OF CITY COUNCILS IN
TURKEY: THE EXAMPLE OF METROPOLITAN CITY ASSEMBLIES

Lecturer Mehmet MECEK
Afyon Kocatepe Üniversitesi, Emirdağ MYO

Assoc. Prof. Dr. Vedat YILMAZ
Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi

Özet

Kent yaşamında yerel katılım, demokrasi ve dayanışma açısından önemli bir işleve sahip olan kent konseylerinin etkinlik ve başarısı sahip olduğu hukuki statüsü, organik yapısı, finansal ve insan kaynakları ile doğrudan ilişkilidir. Çalışmanın konusu, Türkiye’de kent konseylerinin etkinlik ve başarısında önemli bir faktör olan organik yapısının incelenmesidir. Yerel katılımın paydaşları arasında kurulan en etkin organik yapı olması dolayısıyla kent konseylerinin organik yapısının incelenmesi oldukça önemlidir. Araştırmanın yapılmasında mevzuat analizi ve içerik analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda öncelikle kent konseylerinin hukuki statüsü ve organik yapısı bir bütün olarak ele alınmıştır. Sonrasında ise Türkiye’de büyükşehir olma özelliğine sahip 30 kentin kent konseyi içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bu kapsamda, kent konseylerinin organik yapısı “meclisler” özelinde karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Mevcut eksiklik ve sorunlar tespit edilerek, bu konuda çözüm önerileri geliştirilmiştir. Çalışma sonucunda, 30 büyükşehir kent konseyinden 14 adedinin bir web sayfasının dahi olmadığı, faaliyetleri ve organik yapıları hakkında doğru ve güncel bilgilere ulaşamadığı tespit edilmiştir. Genel olarak meclis faaliyetleri ve yapıları hakkında yeterli bilgilerin olmadığı görülmüştür. Kent konseylerinin genellikle dezavantajlı olarak kabul edilen sosyal gruplara yönelik dört temel meclisten (kadınlar, gençler, engelliler, çocuk) oluştuğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte kent konseylerinin en az 1, en çok ise 7 meclisten oluştuğu görülmüştür. Türkiye’de kent konseylerinin organik yapılarının oluşturulması ve bunların optimal bir şekilde faaliyetlerine devam etmesi açısından etkinlik, verimlilik, şeffaflık ve katılım ile ilgili konularda önemli adımlar atması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kent Meclisi, Kent Konseyi, Büyükşehir Belediyeleri, Türkiye.

Abstract

The effectiveness and success of city councils, which have an important function in terms of local participation, democracy and solidarity in city life, are directly related to their legal status, organic structure, financial and human resources. The subject of the study is to examine the organic structure of city councils in Turkey, which is an important factor in their effectiveness and success. It is very important to examine the organic structure of city councils, as local participation is the most effective organic structure established among its stakeholders. Legislative analysis and content analysis methods were used in conducting the research. In this context, first of all, the legal status and organic structure of the city councils are discussed as a whole. Afterwards, the city councils of 30 metropolitan cities in Turkey were examined using the content analysis method. In this context, the organic structure of city councils was evaluated comparatively in terms of "assembly". Existing deficiencies and problems were identified and solution suggestions were developed. As a result of the study, it was determined that 14 out of

30 metropolitan city councils do not even have a web page, and accurate and up-to-date information about their activities and organic structures cannot be accessed. In general, it has been observed that there is not enough information about assembly activities and structures. It has been determined that city councils consist of four basic assemblies (women, youth, disabled people, children) for social groups generally considered disadvantaged. However, it has been observed that city councils consist of at least 1 and at most 7 assemblies. It has been concluded that city councils in Turkey need to take important steps on issues related to effectiveness, efficiency, transparency and participation in order to establish organic structures and to continue their activities in an optimal manner.

Keywords: City Assembly, City Council, Metropolitan Municipalities, Türkiye.

Giriş

İnsanlar, düşünen ve üreten varlıklar olması dolayısıyla hayat akışlarını etkileyen kararlardan, olaylardan ve uygulamalardan haberdar olma, bu konuda düşüncelerini ortaya koyabilme, bu sürecin bir parçası olma, ortaya çıkan sonucun denetim ve değerlendirmesini yaparak dönüşmelerine yön verme eğilimindedirler. Bunun en doğal nedeni, söz konusu karar, politika, uygulama, denetleme ve değerlendirme eylemlerinin kendilerini doğrudan etkilemesidir. İnsanların yönetim eylemi ve süreçlerine katılma eğilimlerinin hayata geçirilmesi “katılım” kavramı ile ifade edilmektedir.

En yalın haliyle katılım; bir olgu ya da olayın dışında kalmayarak içerisinde yer alma eylemini ifade eder (Kaypak, 2012:174-175). Bu eylem, tür olarak sosyo-kültürel, ekonomik, siyasal ve yönetsel olabileceği gibi boyutsal olarak yerel, bölgesel, ulusal, küresel; eylem şekli olarak da aktif ya da pasif olarak görülebilmektedir. Katılım, kişilerin özel, sosyal ve iş hayatlarında kendilerini doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren konularda düşüncel bir yeti ortaya koyması, fikirlerini benzer durumda olan kimseler ve karar vericiler ile paylaşması, bu bağlamdaki çalışmalara eşlik ederek alınacak kararlara ve yapılacak uygulamalara etki oluşturmalarıdır. Katılım olgusu boyut, tür, konu vd. kıstaslara göre farklı alt türlere ayrılmaktadır. Çalışma konusunun kent konseyleri olması dolayısıyla katılımın “yerel” boyutu/ölçeği, “siyasal” yönü ve “aktif” olarak yapıma şekli ön plana çıkmaktadır.

Siyasal katılma, bireylerin kendileri ile ilgili olarak alınan ya da alınacak her türlü sosyo-ekonomik ve siyasal kararlar karşısında gösterdikleri tepkiler, yaklaşımlar, eğilimler, eylemler ve tercihlerden oluşmaktadır (Öztekin, 2007:229). Yönetim birimlerince halkın, kamuoyunun yani bireylerin yönetime katılımı; uygulamakta oldukları siyasal/yönetsel çalışmaların bir parçası olan veri toplama, karar alma, planlama, yönetme ve denetleme süreçlerine halkı da katma, süreçler hakkında onları bilgilendirme, onlardan bilgi alma ve danışma eylemleriyle söz konusudur (Ünlü, 1991:79; Özdemir, 2011:34-35). Siyasal katılmaya; seçimlerde oy kullanma, yönetimlerle işbirliği halinde olma, yönetimde görev alma, yapılan işlerin yürütülmesinde görev alma, karar alma sürecine katılma, karar verici konumuna geçme, siyasal güç ve çıkar elde etme gibi eylemler örnek gösterilebilir (Türeli ve Çağlar, 2010:17).

Bireylerin siyasal süreçlere katılımı “aktif” ve “pasif” olmak üzere iki şekilde gerçekleşir. Pasif katılım, siyasal yaşama doğrudan, etkin bir şekilde katılmadan sadece oy kullanma düzeyi ile sınırlı kalma durumudur. Kişi burada olaylara seyirci konumundadır ve gerçekleşen süreçlere doğrudan tepki vermez, eylemde bulunmaz. Aktif katılım ise dışarıdan izleyici pozisyonda olmaktan öte politika süreçlerine doğrudan katılımı ifade eder. Aktif katılım siyasi partilerde, yerel yönetimlerde, parlamentoda vd. yönetsel organizasyonlarda “aday olma” ve “temsil etme” gibi daha yoğun eylemleri kapsamaktadır (Çağlar, 2011:62).

Katılım mekanizması, yönetilen kişilerin kendi geleceklerinin inşasına doğrudan katkı sağlamalarına fırsat tanırken, yönetenlerin de aldıkları kararlar ve hayata geçirdikleri uygulamalardan dolayı kamuoyunda çok daha fazla kabul görmelerine ve meşruluk kazanmalarına katkı sağlayacaktır. Çünkü çok yönlü bir katılım sonucu alınan kararların ve yapılan uygulamaların aynı şekilde çok daha geniş bir kitle tarafından kabul edilmesi, benimsenmesi, sahiplenilmesi ve içselleştirilmesi söz konusu olacaktır. Katılım ile kişilerin fikirlerine ve tercihlerine önem verilmesi ve dikkate alınması, onların kendilerine olan güven ve sorumluluk duygularını da arttıracaktır. Bilinç düzeyindeki bu artış, katılımın hayata geçirilmesi için tesis edilen süreç ve araçlar ile hedeflenen kazanım açısından da olumlu katkılar ortaya koyacaktır. Demokrasi kültürü açısından da yeni bakış açılarının içselleşmesine ve bunun sonucunda yeni katılım ve yönetim araçlarının geliştirilmesine de katkılar sağlayacaktır (Mecek ve Yılmaz, 2021:254).

Katılım, demokrasi kültürünün bir gereğidir. Bu sebeple güçlü bir katılım, güçlü ve etkin bir katılımcı demokrasiyi ortaya koyacaktır (Mecek, 2018:1558). Gerek demokrasi kültürünün gelişmesi ve gerekse bireylerin kendilerini ilgilendiren konularda karar alma süreçlerine katılım göstermesi açısından birçok araç ve uygulama hayata geçirilmektedir. Kent yaşamı içerisinde “hemşehri” olarak ifade edilen, aynı kentte ikamet eden kişilerin kendi gelecekleri için tüm farklılıklarına rağmen, ortak gelecekleri için birlikte hareket etmeleri idealize edilmektedir. Uluslararası sözleşmeler, ulusal mevzuatlar ve yerel uygulamalar da bu yönde bir eğilim göstermektedir. Kentsel yaşam açısından Türkiye’de yürürlükte olan 5393 sayılı Belediye Kanunu’nda (md. 13) aşağıdaki hükme yer verilmektedir;

"Herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir. Hemşehrilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilenme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır. Yardımların insan onurunu zedelemeyecek koşullarda sunulması zorunludur. Belediye, hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler alınır. Belediye sınırları içinde oturan, bulunan veya ilişiği olan her şahıs, belediyenin kanunlara dayanan kararlarına, emirlerine ve duyurularına uymakla ve belediye vergi, resim, harç, katkı ve katılma paylarını ödemekle yükümlüdür"

Bu madde ile hemşehrilik ilkesi tanımlanarak, kentte yaşayan insanların “hemşehri” bağı ile birbirine bağlanması ve kendi gelecekleri için ortak akılda bir araya gelmeleri ve kendi gelecekleri için katılım sağlamaları amaçlanmıştır. Kentsel alan içerisinde yerel yönetim birimleri, mahalle muhtarlıkları, siyasi parti teşkilatlanmaları ve sivil toplum kuruluşları (STK’lar) gibi siyasal katılıma yönelik araçlar bulunmaktadır. Ancak bunların tamamı ile kamu teşkilatlarını da içine alan daha geniş ölçekli bir katılım mekanizması daha bulunmaktadır. Söz konusu katılım mekanizması (aracı) “kent konseyleri” olarak tesis edilmiştir.

Çalışma ile öncelikle kentsel yaşam içerisinde aktif bir katılım aracı olan kent konseylerinin hukuki statüsü ve tarihsel gelişimi ele alınacaktır. Sonrasında ise kent konseylerinin yönetsel (organizasyon) yapıları incelenecektir. Bu kapsamda kent konseylerinin çalışma usullerinden de bahsedilecektir. Son olarak Türkiye’deki 81 ilden 30’unu kapsayan büyükşehirlerdeki kent konseylerinin idari yapılanması analiz edilecektir. Bu bağlamda kent konseyleri içerisinde yer alan “kent meclisleri” incelenerek meclisler hakkında detaylı değerlendirmelerde bulunulacaktır.

1. Kent Konseylerinin Hukuki Statüsü ve Tarihsel Gelişimi

Kentsel yaşamda, kentin paydaşları olan kişi ve kurumların kentin bir yandan da kendi gelecekleri için bir arada olmaları, ortak hareket etmeleri, diğer paydaşlar ile bir etkileşim içerisinde olmaları ve aynı zamanda doğal bir denetim mekanizması oluşturmaları kentsel katılımın ana amacıdır. Bu amacı gerçekleştirmek için de birçok modern yönetim tekniği, aracı ve uygulamalarını hayata geçirilmektedir. Kentlerin yönetilmesini düzenleyen 5393 sayılı Belediye Kanunu içerisinde de yine bu yönde (mahalle, kent konseyleri, yerel yönetim birlikleri vs.) hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Kanunun 76'ncı maddesinde bu kapsamda şu düzenlemelere yer verilmiştir;

"Kent konseyi, kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır. Belediyeler kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasi partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlar. Kent konseyinde oluşturulan görüşler belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilir"

Bu madde ile kentin doğal paydaşları olan kişi ve kurumların bir araya gelerek kararlar aldıkları ve çalışmalar yaptıkları bir organik yapı oluşturulmuştur. Konseyin almış olduğu kararların belediye meclisi gündemine taşınma olanağının olması bu yönetsel mekanizmayı çok daha güçlü ve etkin bir hale getirmektedir. Kent konseylerinin çalışma usul ve esaslarının belirlenmesi amacıyla 5393 sayılı Belediye Kanununun ilgili maddesine (md. 76) dayanılarak 2006 yılında "*Kent Konseyi Yönetmeliği*" yürürlüğe konmuştur. İlgili yönetmeliğin 4'üncü maddesinde (b bendinde) kent konseyleri aşağıdaki gibi tanımlanmıştır;

"Merkezi yönetimin, yerel yönetimin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve sivil toplumun ortaklık anlayışıyla, hemşehrilik hukuku çerçevesinde bulunduğu; kentin kalkınma önceliklerinin, sorunlarının, vizyonlarının sürdürülebilir kalkınma ilkeleri temelinde belirlendiği, tartışıldığı, çözümlerin geliştirildiği ortak aklın ve uzlaşmanın esas olduğu demokratik yapılar ile yönetim mekanizmalarıdır"

Kent konseylerinin varlık amaçları Belediye kanunu (76. md.) ve uygulama yönetmeliği (4/b) kapsamında açıkça ortaya konulmuştur. Belediye Kanunu'nda (76. md.) bu amaçlar şu şekilde sıralanmıştır;

- Kent yaşamında, kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi,
- Kentin hak ve hukukunun korunması,
- Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması,
- Çevreye duyarlılığın sağlanması,
- Sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın oluşturulması,
- Kentsel politikalarda saydamlık ve hesap verilebilirliğin sağlanması,
- Hesap sorma işlevinin gerçekleştirilmesi,
- Karar alma sürecine katılım sağlanması,
- *Yönetişim* ve yerinden yönetim ilkelerinin hayata geçirilmesi.

Kent konseylerinin varlık amaçlarında son hüküm içerisinde gösterilen “yönetişim” lafzı kanunun ilgi maddesinde bulunmamaktadır. Ancak kanunun uygulanmasına yönelik çıkartılan 2006 tarihli Kent Konseyi Yönetmeliği dayanak maddesinde (md.1) bu kavram ifade edilmiştir. Yine daha önce de belirtildiği üzere kent konseylerinin tanımlandığı yönetmelik maddesinde de (md.4/b) “yönetişim” terimi kullanılmaktadır. İlgili maddede kent konseyleri için kullanılan “...ortak aklın ve uzlaşmanın esas olduğu demokratik yapılar ile **yönetişim** mekanizmalarıdır”, ifadesi ile kent konseylerinin aynı zamanda bir yönetim mekanizması olduğu kabul edilir. Bu bağlamda öncelikle yönetim hakkında kısa ve genel bir bilgi vermek kent konseylerinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından yararlı olacaktır.

Yönetişim kavramı, “yönetim” terimine “işteşlik (karşılıklılık)” ekinin eklenmesiyle türetilmiştir. Yönetişim, en yalın haliyle yönetme eyleminin bir kişi veya grup tarafından tek taraflı olarak hayata geçirilmesi yerine, mevcut olan tüm aktörlerin yönetme sürecine birlikte katılmaları ve bu eylemin bir parçası olmalarıdır (Okçu, 2012:11). Kent Konseyleri Yönetmeliğinde (md.4/d) yönetim “saydamlık, hesap verebilirlik, katılım, çalışma uyumu, yerindenlik ve etkinlik gibi kriterlere dayanan, çok aktörlü ve toplumsal ortaklıklara dayalı yönetim anlayışı”, şeklinde tanımlanmıştır. Daha geniş bir tanım yapılacak olursa yönetim (Mecek ve Kocakula, 2019:196);

“Yerel, bölgesel ya da ulusal düzeydeki sosyal, siyasal ve ekonomik konularda mevcut olan yönetsel ve politik karar alma yetkisinin salt kamu sektörünün (özellikle devlet idaresi merkezli) tekeline bırakılmadan; bu politikaların ortaya konulması, uygulanması, denetlenmesi ve sürekliliğinin sağlanması sürecinde doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen merkezi idare (devlet), yerel idareler (il özel idareleri, belediyeler, köyler), kamu kurumları, özel sektör kişileri, sivil toplum kuruluşları (STK) ve hizmet alan diğer kişilerin; politik bir denge içerisinde tüm paydaşlarca karşılıklı olarak, birlikte ve birbirleri ile etkileşim içerisinde kullanıldığı; katılımcı, çoğulcu ve çok merkezli yönetim modelidir”

Yeni dünyanın modern bir yönetim biçimi olan yönetişimin esası, sosyoekonomik konularda karar almayı sadece merkezi idare olan devlet iradesine bırakmayan, bunu tüm paydaşlara yayan yani çok aktörlüğü öngören (Belli ve Aydın, 2019: 490-492), bununla birlikte otorite üstünlüğünü kullanmayan ve otoriter yaptırımlara başvurmayan, aldığı kararlar itibariyle sadece yargı denetimine tabi olan bağımsız, etik bir yönetim anlayışıdır (İzci ve Sarıtürk, 2019:506). Yönetişim, dikey hiyerarşi yerine interaktif yatay etkileşimi esas alan heterarşik katılımcı, bağımsız, etik ve güvenilir bir yönetim biçimini temsil etmektedir (Yardımcı, 2023:139). Buradan hareketle yönetim, çıktılardan çok süreçlerle bağlantılı bir modeldir (Kapucu, 2010:20).

Türkiye’de yönetim mekanizmasının kent yönetimi düzeyinde en etkili şekilde uygulandığı mekanizma hiç şüphesiz ki kent konseyleridir. Bu nedenle hukuken tesis edilmesi, hayata geçirilmesi, uygulamalarının yaygınlaştırılması ve geri dönüşlerinin değerlendirilerek daha çok geliştirilmesi oldukça önemlidir. Bu mekanizmaların kent yönetimleri olan belediyeler ile ilişkili ve koordineli bir şekilde faaliyet göstermesi kentsel demokrasinin geliştirilmesi ve kentsel hizmetlerin sunumunda etkinlik sağlanması açısından büyük bir önemi bulunmaktadır.

Kent Konseyleri ve benzeri kentsel yapılanmaların tarihsel geçmişi 1992 yılında Brezilya’da Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansında (United Nations Conference on Environment and Development – UNCED) kapsamında düzenlenen “Birleşmiş Milletler Yeryüzü Zirvesi” etkinliğine dayanır. Kent konseyi ve benzer girişimlerin hayata geçirilmesi ile ilgili olarak konferans/zirve kapsamında alınan kararlar (md. 21), bu kararlara istinaden hayata geçirilen eylem planlarına da isim oluşturmuştur. Bu kapsamda ortaya çıkan organik yapıların

hukuki dayanağı zirve kararlarının 21'inci maddesi olduğu için ortaya çıkan eylem planı da "Gündem 21" olarak adlandırılmıştır (Agenda 21, 1992; Emrealp, 2010:8).

Gündem 21, esasen "*sürdürülebilir kalkınma*" kavramının hayata geçirilebilmesi için küresel ölçekte bir uzlaşmanın sağlanarak politik taahhütlerin en üst düzeyde ortaya konduğu bir eylem planıdır (Taştekin, 2015:187). Gündem 21 uygulamaları ile birlikte çevre ve kalkınma arasındaki uyumda merkezi idare dışında yer alan yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşlar da sürece dâhil edilmiştir (Emrealp, 2005:16). Gündem 21'in ana görüşü "*toplumsal uzlaşma olmadan sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşılamaz*", şeklindedir (Yılmaz vd., 2021:2299).

1992 yılından itibaren dünya genelinde "yerel gündem 21" uygulamaları hayata geçirilmeye başlanmıştır. Türkiye'de ise bu bağlamda o dönemde herhangi bir uygulama yapılmamıştır. 1996 yılında İstanbul'da "*HABITAT II: İnsan Yerleşimleri Konferansı/Kent Kirvesi*" düzenlenmiştir. Bu organizasyon, yerel gündem 21 uygulamalarının Türkiye'de de ilgi görmeye başlamasına katkı sağlamıştır. 1997 yılı itibariye birlikte Türkiye'de "Gündem 21" çalışmaları başlamıştır. Bu kapsamda "*Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin Teşviki ve Geliştirilmesi*" ile "*Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin Uygulanması*" gibi projeler hayata geçirilmiştir. Bu projeler daha sonrasında uzun dönemli bir programa dönüştürülmüştür. Türkiye'de YG-21 uygulamaları o tarihten bu yana Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı desteği ile Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatının koordinasyonunda sürmektedir (Emrealp, 2005:7,30).

Türkiye'de 1997 yılından itibaren uygulanmaya başlanan "Yerel Gündem 21", Kent Konseylerinin oluşmasına olanak sağlayan öncü girişimlerdir. O zamanlar İçişleri Bakanlığı'na bağlı olan Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü öncülüğünde "*Türkiye'de Yerel Gündem 21 Yönetişim Ağı Kanalıyla BM Binyıl Kalkınma Hedeflerinin Yerelleştirilmesi*" projesi hayata geçirilmiştir. Proje çerçevesinde, kent konseylerinin kapasitelerinin, yerel düzeyde etkin olarak Binyıl Kalkınma Hedeflerine odaklanacak şekilde geliştirilmesi de hedeflenmiştir (Kutlu vd., 2009:519).

YG-21 uygulamaları köy yönetimleri dışındaki tüm yerel yönetimlere açık olacak şekilde hayata geçirilmiştir. Kent konseylerinin köylerde uygulanması için köy yönetimleri açısından farklı bir düzenleme gerekmesi nedeniyle köyler bu sürece dâhil edilmeyerek uygulama dışında bırakılmıştır (Batat, 2010:69). Elbette köylerin bir kentsel alan yönetimi olmamasının ve yine köylerde STK'lar başta olmak üzere örgütlü organik yapıların pek bulunmamasının da bu durum üzerinde etkileri bulunmaktadır. Türkiye'de kırsal alan yönetimleri esasında daha organize kurumsal yapıların tesis edilebilmesi halinde bu idari yapılarda da kent konseyleri gibi katılım araçları tesis edilebilecektir.

Türkiye Yerel Gündem 21 Projesi, 2011 yılı Haziran ayında resmi olarak sona ermiştir. Buna rağmen ilgi gösterilmesi dolayısıyla YG-21 uygulamaları varlıklarını devam ettirmişlerdir. Ancak bu dönemde YG-21 uygulamalarında genel bir standart oluşturulamamıştır. Türkiye genelinde kent paydaşlarını bir araya getiren ve paydaşların katılımını sağlayan "*kent konseyi*", "*kent parlamentosu*", "*kent senatosu*", "*kent meclisi*", "*kent danışma meclisi*", "*günden 21 meclisi*", "*kent kurultayı*", "*kent/demokrasi platformu*" gibi farklı adlarda (Aliğa Kent Parlamentosu, Urla Kent Senatosu, Milas Kent Kurultayı, Muğla Demokrasi Platformu vd.) kentsel yönetim mekanizmaları oluşturulmuştur (Akdoğan, 2008:7).

2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu bu oluşumların hukuki yapılarının tesis edilmesi ve belirli bir model esasında yeniden dizayn edilmesi konusunda önemli bir gelişme olmuştur. 2006 yılında kanunun (md. 76) uygulanmasındaki usul ve esasları ortaya koymak için Kent Konseyi Yönetmeliği yürürlüğe konmuştur. Ancak yönetmeliğin iptali için yargı sürecine başvurular olmuştur. Bu durum uygulamaların hayata geçirilmesini biraz

geciktirmiştir. 2009 yılında yönetmelikte "*kent konseylerinin yapısı*" ve "*üye profili*" konularında yeni düzenlemeler yapılmıştır. Söz konusu değişiklikler ile birlikte kent konseyleri içerisinde mevcut olan meclis ve çalışma gruplarındaki katılımcılar artırılmıştır (Çelik, 2013:218; Aygen, 2014:225). Katılımcılar genel olarak artırılmakla birlikte yönetmeliğin ilk halinde yer alan "*seçim bölgesi milletvekilleri*", "*belediye meclisi tarafından kendi üyeleri arasından seçilecek üyeler*" ve "*il genel meclisi tarafından kendi üyeleri arasından seçilecek üyeler*" yönetmelik hükmünden çıkartılmıştır. Bu süreçte Antalya ve Ege bölgelerinde il genel meclisi üyeleri ile ilgili açılan davaların etkili olduğu düşünülmektedir (Mecek ve Durak, 2018:1551).

5393 sayılı Belediye Kanunu ve uygulama yönetmeliğinin yürürlüğe girmesinden itibaren henüz daha optimal seviyelere ulaşmasa da kent konseylerinin ülke genelindeki yaygınlaşmasında artış sağlanmıştır. İlerleyen yıllarda daha önce farklı adlar ile kurulmuş olan YG-21 platformları zamanla kent konseylerine dönüşmüşlerdir. Bu durum farklı adlandırmaları ve uygulamaları ortadan kaldırarak bütüncül ve benzer yapıların tesis edilmesini sağlamıştır (Mecek ve Durak, 2018:1551).

Türkiye’de meydana gelen bu gelişmeler kentsel katılım açısından oldukça olumlu sonuçların ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Bu durum dünya genelinde de dikkat çekmiştir. Örneğin Birleşmiş Milletler tarafından 2007 yılında Avustralya’da (Viyana) düzenlenen “7. Küresel Forum” da "*Türkiye YG-21 Programı*" kapsamındaki "*kent konseyi uygulamaları*" UNDESA (Birleşmiş Milletler Kamu Yönetimi ve Kalkınma Yönetimi Bölümü) tarafından “*demokratik yönetim*” alanında dünyadaki en başarılı uygulamalardan birisi olarak tanıtılmıştır (Kestellioğlu, 2011:121-140). Bununla birlikte kent konseyleri ile ilgili mevzuatsal zorunlulukların ülke genelinde tam olarak uygulandığı/uygulanabildiği söylenemez. Kent konseyleri yönetmeliğine (md. 5) göre;

“(1) Kent Konseyleri belediye teşkilatı olan yerlerde, mahalli idareler genel seçim sonuçlarını izleyen 3 ay içinde, 8 inci maddede belirtilen üyelerden oluşur. (2) Kent konseyi genel kurulu ilk toplantısını yapmak üzere belediye başkanının çağrısı ile toplanır. Belediye başkanının başkanlığında toplanan genel kurul, toplantıyı idare etmek üzere üyeleri arasından en az üç kişiden oluşan divan kurulunu seçer. (3) Divan kurulunun oluşturulmasından sonra, kent konseyi yürütme kurulu ve kent konseyi başkanı seçilir”

Yönetmelik (md. 5/1) gereği belediye teşkilatı olan yerlerde genel seçim sonuçlarını izleyen 3 ay içerisinde kent konseyinin oluşturulması gerekmektedir. Bu hüküm de geçen “*oluşur*” ifadesi bir tercihi değil, zorunluluğu ortaya koyar. Yine maddenin devamında yer alan belediye başkanı çağrısı ile toplanma ve seçimlerin yapılmasında da kesinlik ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir. Kent konseyi kurulması belediyelerin tercihine bırakılmamıştır. Daha açık bir ifade ile “*belediyeler kent konseyleri kurmak isterler ise şu yolu izlemelidir*” şeklinde bir yaklaşım söz konusu değildir. Yine yönetmelikte (Geçici Madde/2) yer alan “*kent konseyi ve benzeri adlarla oluşturulmuş mevcut yapılanmalara ve ilk toplantıya ilişkin işlemler bu yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren en geç bir yıl içerisinde tamamlanır*” hükmü ifadesi gereğince 08.10.2007 tarihi itibarıyla tüm belediyelerde kent konseylerinin kuruluş süreçlerinin tamamlanmış olması gerekmektedir.

Bahsi geçen yönetmelik hükümleri açısından her belediyenin bir kent konseyi kurması zorunludur. Ancak Türkiye’deki uygulamalar incelendiğinde her belediye teşkilatı ile ilişkili bir kent konseyinin bulunmadığı görülmektedir. Dahası Türkiye’de kaç kent konseyinin olduğu konusunda kesin bir bilgi bile bulunmamaktadır. Türkiye’de sadece il ve ilçe belediyelerinde kent konseyleri uygulamaları vardır. Kasaba belediyeleri düzeyinde kurulmuş bir kent konseyi uygulaması bulunmamaktadır. Bununla birlikte her il ve ilçe belediyesinde bir kent konseyi de

bulunmamaktadır. Hatta araştırmamızın örneklemini oluşturan büyükşehir belediyelerinin bazılarında bir kent konseyinin kurulu olduğuna dair hiçbir bilgiye ulaşılamamaktadır. Dahası ülkenin en büyük kenti olan İstanbul’da kent konseyinin kurulması 18 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

2. Kent Konseylerinin Yönetmelik Yapılanmaları ve Çalışma Usulleri

Kent konseyleri sürekliliği olan yönetsel yapılardır. Ancak ilk olarak kurulması “*belediye başkanı çağrısı*” ile ilişkilendirilmiştir. Bu durum, belediye başkanının toplanma çağrısı yapmaması durumunda kent konseyinin oluşumunu engelleyici bir niteliğe dönüştürmektedir. Kent konseylerinin kurulma; herhangi bir belediye teşkilatı olan yerde, mahalli idareler (yerel yönetimler) seçim sonuçlarının ilanı izleyen 3 aylık süre içerisinde ilgili belediye başkanlığı tarafından kurulur. Kent konseyi genel kurulu ilk toplantısı konseyin ilişkili olduğu belediye başkanının çağrısı ile yapılır. Toplantıya belediye başkanının başkanlığında başlanır. Öncelikli olarak toplanan genel kurul, toplantıyı idare etmek üzere üyeleri arasından en az üç kişiden oluşan divan kurulunu seçer. Divan kurulunun oluşturulmasından sonra, kent konseyi yürütme kurulu ve kent konseyi başkanı seçilir (Yön. md. 5).

Kent konseyi; merkezi yönetimi, yerel yönetimi, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarını ve sivil toplumu “*ortaklık anlayışı*” ile buluşturmak üzere aşağıda belirtilen kişi, kurum ve kuruluş temsilcilerinden oluşur (Yön. md. 8);

- a) *Mahallin en büyük mülki idare amiri veya temsilcisi,*
- b) *Belediye başkanı veya temsilcisi,*
- c) *Sayısı 10’u geçmemek üzere illerde valiler, ilçelerde kaymakamlar tarafından belirlenecek kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri,*
- ç) *Mahalle sayısı yirmiye kadar olan belediyelerde bütün mahalle muhtarları, diğer belediyelerde belediye başkanının çağrısı üzerine toplanan mahalle muhtarlarının toplam muhtar sayısının yüzde 30’unu geçmemek ve 20’den az olmamak üzere kendi aralarından seçecekleri temsilcileri,*
- d) *Beldede teşkilatını kurmuş olan siyasi partilerin temsilcileri,*
- e) *Üniversitelerden ikiden fazla olmamak üzere en az bir temsilci, üniversite sayısının birden fazla olması durumunda her üniversiteden birer temsilci,*
- f) *Kamu Kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, baroların ve ilgili dernekler ile vakıfların temsilcileri,*
- g) *Kent konseyince kurulan meclis ve çalışma gruplarının birer temsilcisi.*

Kent konseyinin görevleri yönetmelikte (md. 6) sayma usulüyle belirlenmiştir. Buna göre kent konseylerinin görevleri şunlardır (Yön. md. 6);

- a) *Yerel düzeyde demokratik katılımın yaygınlaştırılmasını, hemşehrilik hukuku ve ortak yaşam bilincinin geliştirilmesini, çok ortaklı ve çok aktörlü yönetim anlayışının benimsenmesini sağlamak,*
- b) *Sürdürülebilir gelişmenin sağlanması ve bu konuda ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik planların hazırlanması ve uygulanmasını sağlamak,*
- c) *Kente ilişkin temel stratejiler ve faaliyet planlarının belirlenmesinde, uygulama ve izleme süreçlerinde tüm kenti kapsayan ortak bir aklın oluşturulmasına katkıda bulunmak,*

- ç) Yerellik ilkesi çerçevesinde katılımcılığı, demokrasiyi ve uzlaşma kültürünü geliştirmek,
- d) Kentin kimliğine ilişkin tarihi, kültürel, doğal ve benzeri değerlere sahip çıkmak ve geliştirmek,
- e) Kent kaynaklarının etkili, verimli ve adil kullanımına katkıda bulunmak,
- f) Sürdürülebilir kalkınma anlayışına dayalı kentin yaşam kalitesini geliştiren, çevreye duyarlı ve yoksulluğu giderici programları desteklemek,
- g) Sivil toplumun gelişmesine ve kurumsallaşmasına katkıda bulunmak,
- ğ) Çocukların, gençlerin, kadınların ve engellilerin toplumsal yaşamdaki etkinliklerini arttırmak ve yerel karar alma mekanizmalarında aktif rol almalarını sağlamak,
- h) Kent yönetiminde saydamlık, katılım, hesap verebilirlik, öngörülebilirlik ilkelerinin uygulanmasına katkıda bulunmak,
- ı) Kent konseyinde oluşturulan görüşlerin değerlendirilmek üzere ilgili belediyeye gönderilmesini sağlamaktır.

Kent konseyleri mevzuatta öngörülen görevlerini yerine getirebilmek için bir organizasyon yapısına ihtiyaç duyar. Yönetmelik (md. 9) ile kent konseyleri “genel kurul”, “yürütme kurulu”, “meclisler ve çalışma grupları” ile “kent konseyi başkanı” olmak üzere dört organdan ve “genel sekreterlik” (Yön. md. 14/A) biriminden oluşmaktadır. Buna göre;

- **Genel Kurul:** Kent konseyinin en yetkili organı olup, yönetmelikte (md. 8) sayılan üyelerden oluşur. Genel kurul, her yıl Ocak ve Eylül aylarında yapacağı iki toplantıdan az olmamak üzere, üyelerin salt çoğunluğu ile toplanır. Genel kurula kent konseyi başkanı başkanlık eder. Başkanın bulunmaması halinde yürütme kurulunun en yaşlı üyesi toplantıya başkanlık eder. Genel kurul; yürütme kurulunun, meclislerin ve çalışma gruplarının seçim ve çalışma esaslarını, yönetmelik hükümlerine aykırı olmamak kaydıyla, çalışma yönergesi ile belirler (Yön. md. 10).
- **Yürütme Kurulu:** Genel kurul tarafından birinci dönem için iki, ikinci dönem için üç yıl görev yapmak üzere seçilen, kadın ve gençlik meclis başkanlarının da yer aldığı en az yedi kişiden oluşur. Yürütme kuruluna kent konseyi başkanı, bulunmaması halinde yürütme kurulunun en yaşlı üyesi başkanlık eder. Yürütme kurulu, genel kurulun gündemini tespit eder ve genel kurul tarafından oluşturulan görüşleri ilgili belediyeye sunar ve uygulamayı izler (Yön. Md. 11).
- **Meclisler ve Çalışma Grupları:** Kadın ve gençlik meclisleri başta olmak üzere kent konseyinin görev alanlarında, yönetim anlayışına dayalı ve sürdürülebilir kalkınma içinde çeşitli toplum kesimlerinin kent yönetimine katkıda bulunmalarını, kaliteli ve yaşanabilir bir kentin yönetiminde aktif rol almalarını hedefleyen ve gönüllülük esasında oluşmuş ortak yapılarıdır (Yön. md. 4/c). Kent konseyleri, görev alanına giren konularda meclis ve çalışma gurupları oluşturabilir. Meclislerin ve çalışma guruplarının çalışma usul ve esasları genel kurulca belirlenir. Meclislerde ve çalışma guruplarında oluşturulan görüşler, kent konseyi genel kurulunda görüşülerek kabul edildikten sonra değerlendirilmek üzere ilgili belediye meclisine sunulur (Yön. md. 12).

- **Kent Konseyi Başkanı:** Genel kurul tarafından seçilir. Kent konseyi başkanının görev süresi, yürütme kurulunun görev süresiyle paralel olmak üzere ilk dönem için iki yıl, ikinci dönem için üç yıldır. Kent konseyi başkanının seçimi için ilk oylamada üye tamsayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü tur oylama yapılır. Üçüncü oylamada en fazla oyu alan aday, başkan seçilmiş olur. Kent konseyi başkanının seçimi, kent konseyinin ilk toplantısının birinci birleşimde tamamlanır. Kent konseyi başkanının izin, hastalık veya başka bir sebeple görevi başında bulunmadığı hallerde, bu süre içinde kendisine yürütme kurulunun en yaşlı üyesi vekâlet eder (Yön. md. 11/A).

Kent konseyi organları, çalışma yönergelerinde belirlenen yer ve zamanlarda üye tam sayısının salt çoğunluğu ile olağan olarak toplanır ve katılanların salt çoğunluğu ile karar alır. Oylamada eşitlik çıkması halinde başkanın bulunduğu taraf çoğunluk sayılır. Genel kurul, yürütme kurulu başkanı tarafından doğrudan veya 8'inci maddede öngörülen katılımcı sayısının üçte birinin teklifi üzerine olağan üstü toplantıya çağırılabilir (Yön. md. 13). Kent konseyi genel kurulunca oluşturulan görüşler, belediye meclisinin ilk toplantısında değerlendirildikten sonra belediye tarafından kent konseyine bildirilir ve uygun araçlarla kamuoyuna duyurulur (Yön. md. 14).

Kent konseyi genel sekreteri, belediye başkanı tarafından önerilen üç aday arasından yürütme kurulu tarafından seçilir. Kent konseyi genel sekreteri, 6 ncı maddede belirtilen görevlerin yerine getirilmesini koordine eder. Meclisler, çalışma grupları ve benzeri yapılar arasındaki çalışma uyumunu ve koordinasyonu sağlar. Genel sekreter, kent konseyi başkanına ve yürütme kuruluna karşı sorumludur (Yön. md. 14/A).

Kent konseyinin sekretarya hizmetleri, ilgili belediye tarafından önerilecek ve yürütme kurulu tarafından kabul edilecek görevliler tarafından yerine getirilir. Sekretarya hizmetlerini yürüten personel, bu çalışmalarında genel sekretere karşı sorumludur (Yön. md. 15). Kent konseyi genel kurulu bu Yönetmeliğe aykırı olmamak kaydıyla uygulama yönergeleri çıkarabilir (Yön. md. 16). Belediyeler kent konseylerine, bütçelerinde ödenek ayırmak suretiyle ayni ve nakdi yardım yapar ve destek sağlar (Yön. md. 16/A).

3. Türkiye’de Büyükşehir Kent Konseylerinin Meclis Yapılanmaları

Kent konseylerinin yapısını düzenleyen 2006 tarihli Kent Konseyleri Yönetmeliğinde kent konseylerinin organları sayma yoluyla ortaya konulmuştur. Bununla birlikte bu organların özellikleri ve çalışma usulleri hakkında detaylı bir bilgi ortaya konulmamıştır. Bu konuda çok sınırlı bir düzenleme yapılarak bu organların faaliyetlerine esas usul ve esasların detaylı bir şekilde düzenlenmesi kent konseylerinin kendilerine bırakılmıştır. Daha açık bir ifadeyle bu konuda kent konseylerinin yönerge oluşturarak serbest çalışması öngörüldüğü görülmektedir.

Kent konseyleri içerisinde yer alan meclislerin nasıl kurulacağı, nasıl isimlendirileceği, meclislerin kimlerden ve ne şekilde oluşturulacağı, çalışmalarına esas usul ve esaslar yönetmelikle değil, kent konseylerinin bireysel yönergelerine bırakılmıştır. Bu tarz detay kurallar, kent konseyleri tarafından yönergeler ile düzenlenmektedir.

Kent meclislerinin sayısı ve adlandırılmaları konusunda genel bir hukuki düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte yönetmelikte (md.4/c) geçen “*Meclisler ve çalışma gurupları: Kadın ve gençlik meclisleri başta olmak üzere...*”, ifadesinde “*kadın meclisi*” ve “*gençlik meclisi*” adları geçmektedir. Yine yönetmelikte (md. 11/1) yer alan “*yürütme kurulu, ...kadın ve gençlik meclis başkanlarının da yer aldığı en az yedi kişiden oluşur...*”, hükmünde

de aynı meclisler isim olarak yer almaktadır. Ancak yönetmeliğin hiçbir yerinde meclisler için bir ad önerisi ya da meclis hedef kitlesi (kentsel sosyal grup) tavsiye edilmemiş ve zorunlu kılınmamıştır.

Yapılan bu çalışma Türkiye'deki 30 büyükşehirde yer alan il kent konseylerinin kaç kent meclisi olduğunun, bu meclislere ne ad verildiğinin daha doğrusu hangi sosyal gruba ya da kamusal hizmete özgü meclisler oluşturulduğunun tespit edilmemesi üzerinedir. Dolayısı bu konuda veri toplamak için ilgili kent konseylerine ait web sayfaları, sosyal medya hesapları, medya haberleri vd. elektronik kaynaklar taranarak içerik analizi yöntemine başvurulmuştur. Türkiye'de 30 büyükşehir belediyesinde kurulan kent konseyleri ve meclislerine ilişkin elde edilen veriler özet olarak Tablo-1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Büyükşehir Kent Konseyleri ve Meclisleri Özet Bilgileri

İL ADI	MECLİS ADI	MECLİS ADI	MECLİS ADI	MECLİS ADI	MECLİS ADI	MECLİS ADI	MECLİS ADI
ADANA	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	Engelliler Meclisi	Çocuk Meclisi	İleri Yaş ve Emekliler Meclisi	X	X
ANKARA	X	Gençlik Meclisi	Engelliler Meclisi	X	Çevre ve İklim Meclisi	Bisiklet Meclisi	Ankara Kalesi Çalışmaları Meclisi
ANTALYA	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	Engelliler Meclisi	X	Emekliler Meclisi	Mahalle Meclisi	X
AYDIN	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	X	X	X	X	X
BALIKESİR	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	Engelsiz Şehir Meclisi	X	Balıkesir Meclisi	Kuva-i Milliye Meclisi	Şehre Vefa Meclisi
BURSA	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	Engelliler Meclisi	Çocuk Meclisi	Yabancılar Meclisi	X	X
DENİZLİ	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	Engelliler Meclisi	Çocuk Meclisi	X	X	X
DIYARBAKIR	X	Gençlik Meclisi	Engelliler Meclisi	Çocuk Meclisi	X	X	X
ERZURUM	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	Engelliler Meclisi	Çocuk Meclisi	X	X	X
ESKİŞEHİR	Kadın Meclisi	X	X	X	X	Mahalle Meclisi	X
GAZİANTEP	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	Engelliler Meclisi	Çocuk Meclisi	X	X	X
HATAY	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	Engelliler Meclisi	X	X	X	X
MERSİN	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	Engelliler Meclisi	X	X	X	X
İSTANBUL	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	Engelliler Meclisi	Çocuk Meclisi	+65 Meclisi	Yüksek Öğretim Meclisi	X
İZMİR	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	Engelliler Meclisi	Çocuk Meclisi	X	X	X

KAYSERİ	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	X	X	X	X	X
KOCAELİ	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	Engelliler Meclisi	X	Emekli Meclisi	X	X
KONYA	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	X	X	X	X	X
MALATYA	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	X	Çocuk Meclisi	Şehir Gönüllüleri Meclisi	X	X
MANİSA	Kadın Meclisi	X	Engelliler Meclisi	Çocuk Meclisi	X	X	X
KAHRAMANMARAŞ	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	Engelliler Meclisi	X	X	X	X
MARDİN	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	Engelliler Meclisi	X	Emekli Meclisi	X	X
MUĞLA	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	X	X	X	X	X
ORDU	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	Engelliler Meclisi	Çocuk Meclisi	X	X	X
SAKARYA	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	Engelliler Meclisi	X	X	X	X
SAMSUN	X	Gençlik Meclisi	X	X	X	X	X
TEKİRDAĞ	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	Engelliler Meclisi	Çocuk Meclisi	X	X	X
TRABZON	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	Engelliler Meclisi	X	Emekliler Meclisi	X	X
ŞANLIURFA	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	Engelli Meclisi	Çocuk Meclisi	X	X	X
VAN	Kadın Meclisi	Gençlik Meclisi	Engelliler Meclisi	Çocuk Meclisi	Öğrenci Meclisi	Sanat Meclisi	X

Alfabetik olarak sıralanan büyükşehir illeri kent konseyleri özet bilgileri Tablo-1 üzerinden incelendiğinde Türkiye genelinde kent konseyleri organı olan meclislerin tek bir standartta kurulmadığı görülmektedir. Bununla birlikte bazı ortak yaklaşımların olduğu da tespit edilmiştir. Örneğin ağırlıklı olarak kent meclislerinin belirli bir “*kamusal hizmete esas*” olması yerine belirli bir “*sosyal grubun temsiline esas*” olarak kuruldukları görülmektedir.

Türkiye’deki büyükşehir kent konseylerinin ağırlıklı olarak dezavantajlı sosyal gruplar olan “*kadınlar*”, “*gençler*”, “*çocuklar*”, “*yaşlılar*” ve “*engelliler*” için kurulduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra daha az sayıda olmakla birlikte “*öğrenciler*” ve “*yabancılar*” gibi yine diğer dezavantajlı sosyal gruplar için de meclisler oluşturulmuştur. Ayrıca yaşlılara yönelik meclislerde bir isim standartının olmadığı da görülmektedir. Örneğin Trabzon kent konseyi “*Emekliler Meclisi*” ismini tercih ederken, İstanbul kent konseyi “*+65 Meclisi*”, Adana kent konseyi ise “*İleri Yaş ve Emekliler Meclisi*” şeklinde bir isimlendirmeyi tercih ettiği tespit edilmiştir.

Büyükşehir kent konseyleri tarafından kentin korunması ve geliştirilmesi amacıyla tüm sosyal grupları kapsayan bazı meclislerin de oluşturulduğu tespit edilmiştir. Örneğin Malatya kent

konseyi tarafından bu kapsamda “*Şehir Gönüllüleri Meclisi*”, Balıkesir kent konseyi tarafından da “*Balıkesir Meclisi*” ile “*Şehre Vefa Meclisi*” kurduğu görülmüştür. Ayrıca Antalya ve Eskişehir il kent konseylerinde yer alan “*Mahalle Meclisi*” uygulaması da kentin tamamını kapsayacak şekilde kurulan diğer meclislere örnek olarak gösterilebilir.

Yapılan araştırmada bir dezavantajlı grup olmamakla birlikte belirli bir hobi ya da etkinlik etrafında toplanan sosyal gruplara yönelik kurulmuş çok az sayıda meclis gruplarına da rastlanılmıştır. Ankara kent konseyi tarafından kurulan “*Bisiklet Meclisi*” ve Van kent konseyi tarafından kurulan “*Sanat Meclisi*” bu gruba örnek gösterilebilir. Bu meclis örneklerinin sayıca ve tür olarak çok az olduğu tespit edilmiştir.

Kent meclislerinin belirli “*bir kamusal hizmete esas*” olarak kurulmasının az sayıda ve türde tercih edildiği görülmektedir. Ankara kent konseyi tarafından kurulan “*Çevre ve İklim Meclisi*” ile “*Ankara Kalesi Çalışmaları Meclisi*” bu gruba örnek olarak gösterilebilir. Kent konseylerinin bu amaca yönelik meclisler kurmak yerine daha çok çalışma grupları oluşturduğu gözlemlenmektedir. Son olarak bazı büyükşehir kent konseylerinin sadece o il için oluşturulmuş (o kente özgü değer ifade eden) bazı isimlendirmeleri tercih ederek meclis oluşturdukları da tespit edilmiştir. Balıkesir kent konseyi tarafından kurulan “*Kuva-yi Milliye Meclisi*” bu gruba örnek gösterilebilir.

Büyükşehir kent konseylerinin tür çeşitliliğinin yanı sıra sayı olarak tesisleri hakkında da bilgi vermek konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Yapılan araştırmada 30 büyükşehirin tamamında bir kent meclisinin olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte kent konseylerinin en az 1, en çok ise 6 meclisten oluştuğu görülmüştür. Samsun kent konseyi sadece bir meclise (gençlik meclisi) sahipken, Balıkesir kent konseyi, İstanbul kent konseyi ve Van kent konseyi altı meclise sahiptirler.

Kadın meclisleri, Türkiye genelinde büyükşehir kent konseyleri tarafından yoğun olarak tercih edilmektedir. Ankara kent konseyi, Diyarbakır kent konseyi ve Samsun kent konseyi idari yapılanması içerisinde kadın meclisleri yer almamaktadır. Diğer 27 ilk kent konseyinde ise kadın meclisleri bulunmaktadır.

Gençlik meclisleri, Türkiye’de en yaygın olan meclis türüdür. Eskişehir kent konseyi ve Manisa kent konseyi dışındaki tüm büyükşehir kent konseylerinde gençlik meclisleri bulunmaktadır. Büyükşehir kent konseyleri tarafından tercih edilen bir diğer meclis türü engelliler meclisidir. Büyükşehirler içerisinde 23 kent konseyi engelliler meclisi kurmuştur. Şanlıurfa kent konseyi bu meclisi “*engelli meclisi*”, Balıkesir kent konseyi ise “*engelsiz şehir meclisi*” adı altında yapılandırmıştır. Türkiye’deki büyükşehir kent konseylerinden 14’ü çocuk meclisi kurmuşlardır.

Büyükşehir kent konseylerine ait yönergeler incelendiğinde genel olarak meclis türlerinin görev, yetki ve çalışma usulleri arasında bir benzerlik görülmektedir. Bununla birlikte bazı benzer faaliyetler gerçekleştirmiş olsalar da faaliyetleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Ne yazık ki birçok kent meclisinin organik yapısı, üye profilleri, faaliyetleri vd. bilgileri hakkında veriler elde edilememektedir. Bu meclisler ile ilgili çoğu zaman medyada yer alan birkaç haber dışında hiçbir bilgiye ulaşılamamaktadır. Dahası meclisin de içinde yer aldığı kent meclisleri hakkında da güncel ve doğru bilgilere ulaşma konusunda zorluklar yaşanmaktadır. Hatta birçok kent konseyinin an itibarıyla aktif olarak varlıklarını devam ettirip ettirmediği konusunda kesin bir bilgiye de ulaşılamamaktadır. Buradaki en önemli sorun, söz konusu kent konseylerine ait güncel bir web sayfasının ve sosyal medya hesaplarının bulunmamasıdır. Özellikle kurumsal anlamda bir tanıma ve tanıtma aracı olan web sayfalarının oluşturulması konusunda ciddi eksiklerin olduğu gözlemlenmektedir. Bu kapsamda yapılan araştırma esnasında Türkiye’deki 30 büyükşehir kent konseyinden 14 adedinin bir web sayfasının dahi olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 2. Büyükşehir İl Kent Konseyleri Web Sayfası Mevcudiyeti Listesi ve Toplam Meclis Sayıları

İL ADI	Web Sayfası Durumu	Toplam Meclis Sayısı	Açıklama
Adana	YOK	5	Meclislerin sosyal medya hesapları var.
Ankara	Var	5	
Antalya	Var	5	
Aydın	YOK	2	Basında çıkan birkaç haberden başka kent konseyine ait hiçbir veri yok
Balıkesir	Var	6	Dinamik bir web sitesine sahip
Bursa	Var	5	Meclislerin ayrı logoları var. Sayfalar açılmış ama sadece genel bilgi var.
Denizli	Var	4	Belediye web sayfası içinde bilgileri yer alıyor. Organizasyon şeması ve meclis faaliyetlerine ilişkin haberler ayrı ayrı web sitelerinde yer almaktadır.
Diyarbakır	YOK	3	Faal olup olmadığı bilinmiyor. Sosyal medyada resmi olan bazı hesapları var. Ayrıca kent konseyine alternatif yapılar oluşturulmaya çalışılmış.
Erzurum	Var	4	Diğer meclis grupları altında meclis olmayan unsurlara da yer verilmiştir
Eskişehir	Var	2	
Gaziantep	Var	4	
Hatay	YOK	3	Daha önce alınmış, ancak kullanılmayan bir web sayfası var. Haber amaçlı sosyal medya hesapları var sadece.
Mersin	Var	3	
İstanbul	Var	6	
İzmir	Var	4	
Kayseri	YOK	2	Web sayfası ve sosyal medya hesapları yok. Sadece 2 meclis tespit edilebildi
Kocaeli	Var	4	
Konya	YOK	2	Web sayfası ve sosyal medya hesapları yok. Sadece 2 meclis tespit edilebildi
Malatya	Var	4	
Manisa	YOK	3	Web sayfası ve sosyal medya hesapları yok. Sadece 3 meclis bilgisine ulaşılabildi.
Kahramanmaraş	YOK	3	Web sayfası ve sosyal medya hesapları yok. Sadece 3 meclis bilgisine ulaşılabildi.

Mardin	YOK	4	Web sayfası ve sosyal medya hesapları yok. Sadece 4 meclis bilgisine ulaşılabildi.
Muğla	YOK	2	Web sayfası ve sosyal medya hesapları yok. Sadece 2 meclis bilgisine ulaşılabildi.
Ordu	YOK	4	Web sayfası ve sosyal medya hesapları yok. Sadece 4 meclis bilgisine ulaşılabildi.
Sakarya	YOK	3	Web sayfası ve sosyal medya hesapları yok. Sadece 4 meclis bilgisine ulaşılabildi.
Samsun	YOK	1	Web sayfası ve sosyal medya hesapları yok. Sadece 1 meclis tespit edilebildi.
Tekirdağ	Var	4	
Trabzon	Var	4	
Şanlıurfa	Var	4	
Van	YOK	6	Web sitesi çalışmıyor. Bazı sosyal medya hesapları var. Ancak 2015 itibariyle yeni paylaşımlar yok.

Tablo 2’de özet olarak verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere Türkiye’deki kent konseylerinin kurumsal bir web sayfasına ulaşmakta bile büyük zorluklar yaşanırken, bu konseyler içerisinde yer alan meclislerin organik yapısı, çalışma usulleri, üye profilleri, gündemleri, faaliyetleri vd. hususlardaki bilgilerine ulaşmak çok da mümkün değildir. Hatta birçok kent konseyinin halen aktif olup olmadığı ya da kaç meclise sahip olup olmadığı hususlarında bile kesin bilgilere ulaşılamamaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda 30 büyükşehir kent konseyinin toplam 111 kent meclisine sahip olduğu tespit edilebilmiştir. Buradan hareketle il kent konseyi başına aritmetik olarak Türkiye’de 3,7 adet kent meclisi olduğu kabul edilebilir. Ancak bu bilgilerin kesinliğini teyit edebilecek bir üst veri deposu ya da kurumsal bilgi bankası bulunmamaktadır.

Sonuç

Kent konseyleri, demokrasi kültürünün ve kentsel vizyonun geliştirilmesi açısından oldukça önemli bir katılım aracıdır. Kentin paydaşları olan merkezi idare, yerel idare, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler vd. kuruluşların ortak hareket etmesi ve görüş alış verişinde bulunabilmesi açısından ihtiyaç duyulan önemli yönetsel mekanizmalardır. Bu özellikleri nedeniyle de etkin bir şekilde faaliyette olmalarının sağlanması gerekmektedir. Ancak ülke genelinde bu bilincin geniş bir şekilde oluştuğunu iddia etmek oldukça güçtür.

Türkiye’de kent konseylerinin tamamının aktif bir şekilde faaliyette bulunmaları mevzuatsal bir zorunluluk iken, birçok belediye tarafından bu konseylerin kurulması ve aktif olarak çalışmalarına izin verilmemektedir. Adeta çalışmaları engellenmekte ya da varlık bilinci yeterince içselleştirilemediği için sadece sembolik faaliyetler gerçekleştirebilmektedirler.

Kent konseylerin faaliyet performanslarının ölçülmesi, iyi uygulama örneklerinin yaygınlaştırılması, hukukilik denetimlerinin gerçekleştirilmesi, kamuoyunun bilgilendirilmesi, şeffaflıklarının sağlanması, hesap sorulabilir olmaları gibi birçok husus üzerinde çalışılması gerekirken, adeta hiçbir denetime tabi tutulmadan tamamen belediye başkanlarının keyfi iradelerine ve vizyonlarına emanet edildikleri görülmektedir. Bu durum, kent konseylerinin ülke genelinde etkin bir şekilde faaliyette bulunabilmelerini engellemektedir. Kent konseyleri açısından bu olumsuz tablonun varlığı, bir alt oluşumları olan kent meclislerini de aynı doğrultuda olumsuz olarak etkilemektedir.

Araştırmamız örneklemini olarak Türkiye'nin en gelişmiş 30 büyükşehir belediyesi içerisinde kurulan kent konseyleri seçilmiştir. Finansal ve insan kaynağı olarak da en iyi durumda olması beklenen bu kent konseylerinin genel durumu ise istenilen düzeyin çok daha gerisinde olduğu görülmektedir. Diğer il kent konseyleri ve/veya ilçe kent konseyleri üzerinde benzer bir çalışma yapılması halinde genel sonucun daha da düşük bir düzeyde olacağı tahmin edilmektedir.

Yerel katılım aracı olan kent konseyleri ile ilgili olarak literatürde birçok araştırma yapıldığı görülmektedir. Kent konseylerinin tarihsel gelişimleri, hukuki statüleri, mevcut sorunları ve çözüm önerilerinin ortaya konulması ile ilgili çalışmalar bu kapsamda daha ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte konsey üyelerinin profil yapıları, bilinç düzeyleri, katılım güçleri, memnuniyet düzeyleri, faaliyet dağılımları, sorunları, beklentiler vd. hususlar üzerine de çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların periyodik olarak yenilenmesi gelişimlerin takibi açısından oldukça önemlidir. Bununla birlikte kent konseylerinin meclisleri ve çalışma grupları hakkında çok fazla çalışmaların yapılmadığı tespit edilmiştir. Özellikle kent konseyleri arasında ortak standartların oluşturulabilmesi açısından bu çalışmaların yapılması oldukça önemlidir.

Çalışmamız kapsamında ortaya çıkan sorunların çözümü açısından kent konseylerinin ortak bir platformda toplanmasının oldukça yararlı olacağı düşünülmektedir. Özellikle Cumhurbaşkanlığı ya da Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı bünyesinde oluşturulacak bir dijital platform bu yapıların dijital alanda varlıklarının ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Yine merkezi idare tarafından bu mekanizmaların kurulu olup olmadığının denetlenmesi gerektiği düşünülmektedir. Belediye başkanlarının seçimden sonra kent konseyinin toplanması konusunda bir çağrısının olmaması durumunda bakanlık tarafından doğrudan bir çağrı yapılması mevzuata eklenmelidir. Yine faaliyetleri ile ilgili belediyelerden ve/veya merkezi bütçeden kaynak aktarımının yapılması konusunda mevzuatsal düzenlemelerin yapılmasının oldukça yararlı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Agenda 21 (1992). *United nations conference on environment & development*, 3-14 June – Rio de Janeiro (Brazil).
- Akdoğan, A. A. (2008). Yeni Yerel Yönetim Yasalarında Katılım. *Dosya-08: Yerel yönetimlere katılım (Bülten 64)*, Ankara: Türkiye Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, 17-27.
- Aygen, M. (2014). Kent konseylerinin kent yönetimine katkıları üzerine bir inceleme: Elazığ örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 29, 217-236.
- Batat, A. (2010). Türkiye yerel gündem 21 uygulamalarının kent konseylerine dönüşüm sürecinin analizi. *Yüksek lisans tezi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Belli, A. & Aydın, A. (2019). Yerel Yönetişim: Türkiye'de E-Yönetişimin Yerel Yansıması. *E-yönetişim: kavramsal/kuramsal çerçeve, ülke incelemeleri ve Türkiye'ye yansımaları* (Ed. B. Parlak, K. C. Doğan), İstanbul: BETA Yayıncılık.
- Çağlar, N. (2011). Kadının siyasal yaşama katılımı ve kota uygulamaları. *Süleyman Demirel üniversitesi Vizyoner dergisi*, 3(4), 56-79.
- Çelik, A. (2013). Kent yönetimi bağlamında kent konseyinin işlevleri üzerine bir değerlendirme. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 14(2), 215-229.
- Emrealp, S. (2005). *Türkiye yerel gündem 21 programı: Yerel gündem 21 uygulamalarına yönelik kolaylaştırıcı bilgiler el kitabı*. İstanbul: IULA-EMME (UCLG-MEWA) Press, 2. Baskı.
- Emrealp, S. (2010). *Türkiye'nin katılımcı demokratik yerel yönetim modeli olarak dünyaya armağanı: Kent konseyleri*. İstanbul: UCLG-MEWA Press, 2. Baskı.

- İzci, F. & Sarıtürk, M. (2019). Demokratik toplumlarda halkın yönetime katılımı: Yönetime katılım ve yönetim ilişkisi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(3), 498-517.
- Kapucu, N. (2010). *Governance reforms: Comparative perspectives*, Ankara: Usak Publications.
- Kaypak, Ş. (2012). Yerel yönetimlerde katılımcı/müzakereci demokrasi sürecinde sivil toplum kuruluşlarının önemi. *Uluslararası yönetim iktisat ve işletme dergisi*. 8(17), 171-196.
- Kestellioğlu, G. (2011). Yerel demokrasi ve kent konseyleri: Kahramanmaraş örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(1), 121-140.
- Kutlu, Ö., Usta, S. & Kocaoğlu, M. (2009). Vatandaş odaklı/vatandaşın odakta olduğu yönetim: Kent konseyleri ve Selçuklu Belediyesi örneği. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(18), 507-532.
- Mecek, M. (2018). Siyasette kadın adayların temsil oranı: 2009 – 2017 Türkiye mahalli seçimleri üzerinden demografik bir inceleme. *Kent yönetiminde yeni yaklaşımlar ve etkin belediyeçilik uygulamaları* (Ed. Mehmet MECEK, Bekir Parlak, Emin Atasoy), Ankara: Nobel Yayınları, 1586-1603.
- Mecek, M. & Durak, A. (2018). Türkiye’de ilçe kent konseylerinin belediye web sayfaları üzerindeki görünürlüğü ve etkinliği. *Kent yönetiminde yeni yaklaşımlar ve etkin belediyeçilik uygulamaları* (Ed. M. Mecek, B. Parlak, E. Atasoy), Ankara: Nobel Yayınları, 1547-1556.
- Mecek, M. & Kocakula, Ö. (2019). E-Devler ve e-yönetişimde idari, siyasi ve etik sorunlar. *E-Yönetişim: Kavramsal/kuramsal çerçeve, ülke incelemeleri ve Türkiye’ye yansımaları* (Ed. B. Parlak, K. C. Doğan), İstanbul: Beta Yayınları, 195-230.
- Mecek, M. & Yılmaz, V. (2021). Postmodern kamu yönetimi ekseninde yerel yönetim ve katılım. *Postmodern kamu yönetimi: Kavramlar, teoriler, yaklaşımlar* (Ed. B. Parlak, K. C. Doğan), Ankara: Nobel Yayınları, 231-273.
- Okçu, M. (2012). Değişen dünyayı anlamak için önemli bir kavram: Yönetişim. *Yönetişim ve yönetim ekseninde kamu yönetimi* (Ed. F. N. Genç), Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 9-29.
- Özdemir, A. T. (2011). Mahalli idarelerde halk katılımı bağlamında kent konseyleri. *Sayıştay Dergisi*, 83, 31-56.
- Öztekin, A. (2007). *Siyaset bilimine giriş*, Ankara: Siyasal Yayınları.
- Taştekin, A. (2015). Yerel düzeyde katılımcı mekanizmalar olarak kent konseyleri. *İdari ve mali açıdan Türkiye’de yerel yönetimler* (Ed. M. Mecek, M. Doğan, B. Parlak), Antalya: Bekad Yayınları, 185-198.
- Türel, N. & Çağlar, N. (2010). Yerel yönetimlerde kadın temsili: Isparta ili örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2(1), 16-40.
- Ünlü, H. (1991). *Yerel yönetim ve çevre el kitabı*, İstanbul: IULA-EMME Yayını.
- Yardımcı, M. C. (2023). Ekonomik regülasyon uygulamalarının yeniden tanımlanması: Bağımsız idari otoriteler ve yönetim. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 6(2), 129-141.
- Yılmaz, V., Günay, M. C. & Belli, A. (2021). Malatya Kent Konseyinin Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(73), 2297-2306.
- 5393 sayılı Belediye Kanunu (13.07.2005 tarih ve 25874 sayılı Resmi Gazete).
- Kent Konseyi Yönetmeliği (08.10.2006 tarih ve 26313 sayılı Resmi Gazete).

**21. YÜZYILIN TÜKETEN VE TÜKENEN BİREYLERİ:
“SAHİP OLMAK YA DA OLMAK”**
CONSUMING AND EXHOUSTED INDIVIDUALS OF THE 21ST CENTURY:
“TO HAVE OR TO BE”

Prof. Dr. Mikail BATU

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Halkla İlişkiler ve
Reklamcılık Bölümü
ORCID ID:0000-0002-6791-0098

Zübeyir ÖZGÜR

Batman İluh Anadolu Lisesi
ORCID ID: 0000-0003-3584-5321

Özet

İnsanın varoluşunun devamı için ihtiyaç duyulan nesnelere ve durumlar evrimsel bir şekilde değişmiştir. Sanayi devrimi ile insanların sosyal hayat içerisinde statü değişimleri gerçekleşmiş ve maddi gelirlerinin artmasıyla tüketimleri de farklılaşarak artış göstermiştir. İnsanlar ihtiyaçlarını karşıladıkları kadar iyi hissederken, 21. yy. başlarında ne kadar tükettikleri ve neyi tükettikleri onları daha değerli kılmıştır. Kapitalizm ile birlikte markalar, tüketicilerin ihtiyaçlarından daha fazla para harcadıkça ve eşyaya sahip oldukça değerli olduğu algısını yaratmıştır. Fakat diğer yandan insan bedensel ihtiyaçlarını lüks içerisinde giderdiği kadar mı değerlidir; yoksa özü itibarıyla mı değerlidir sorunu ortaya çıkmıştır. Abraham Maslow, ihtiyaçlar hiyerarşisinde insanın temel gereksinimlerinin karşılandığı zaman (huzur ve güven ortamında) kendisini gerçekleştirebildiğini belirtmektedir. Diğer yandan Erich Fromm, insanın tükettiği kadar değil, kendi içinde yol aldığı kadar değerli olduğunu ifade etmektedir. Gerek dijital teknolojiler gerek toplumsal yapı, insanları ihtiyaçlarından fazla tüketime yönlendirmekte, tükettiği kadar değerli olduğu hissini yaşatmakta ve hep bir var olma mücadelesi düşüncesini aşamaktadır. Olma ve sahip olma arasındaki denge kurulmadığı zaman kendisini gerçekleştiremeyen fakat birçok şeye sahip olan insanların bulunduğu toplumlar ortaya çıkacaktır. İnsanın mutlu ve değerli olma hissini tüketim ile ilişkilendirmek, insanın ruhsal yapısını göz ardı etmektir. Dinlerin yapısı incelendiğinde de insanın değerli oluşunun özü ile ilgili olduğu görülmektedir. İslam inancında da birey, kendi içerisinde derinleşerek yaratıcıya ulaştığında kıymetlidir. Bu doğrultuda, bu çalışma tüketim toplumu içerisindeki bireyin sahip olmak ile var olabilmesini temel almakta ve literatür incelemesi ile bir tartışma gerçekleştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tüketim, Bireysel Tüketim, Sahip olmak, Erich Fromm.

Abstract

The objects and situations needed for the continuation of human existence have changed in an evolutionary way. With the industrial revolution, people's status in social life was realized and as people's financial income increased, their consumption also increased. While people feel good as they overcome their needs, in the early 21st century, how much they consume and what they consume makes them more valuable. With capitalism, brands have created the perception that consumers are valuable as they spend more money and own goods than they need. But on the other hand, the question of "Is a human being valuable as much as he meets his physical needs with luxury goods, or is he intrinsically valuable?" has arisen. Abraham Maslow states that in the hierarchy of needs, a person can realize himself/herself when his/her basic needs are met (in an environment of peace and security). On the other hand, Erich Fromm states that a

person is not valuable as much as s/he consumes, but as much as s/he progresses within herself. Both digital technologies and social structure direct people to consume more than they need, make them feel that they are valuable as much as they consume, and instill the idea of a struggle for existence. When the balance between being and owning is not established, societies will emerge where people cannot realize themselves but have many things. Associating a person's feeling of being happy and valuable with consumption is ignoring the spiritual structure of a person. When the structure of religions is examined, it is seen that the value of people is related to their essence. In Islamic belief, the individual is valuable when s/he reaches the creator by deepening within himself/herself. In this regard, this study is based on the existence of the individual in the consumer society by owning and carries out a discussion through literature review.

Keywords: Consumption, Individual Consumption, To have, Erich Fromm.

GİRİŞ

21. yüzyıl bilinen medeniyetin erişebildiği en son nokta olmakla birlikte, çağın getirileri ile insanların bambaşka konularda sorunlar yaşadığı bir yüzyıl olmaktadır. Teknoloji, üretim, eğitim, sağlık gibi birçok alanda gelişmeler insan yaşantısını daha değerli kılmaktadır. İnsan yaşamını değerli kılmak arzusu ile tarih içerisinde gerçekleştirilen bazı girişimler ise psikolojik olarak ikilem içerisinde bırakılmaktadır. Bu girişimlerin en önemlilerinden biri sanayi devrimidir. Bu devrim bereberinde birçok kavramı ve anlayışı da insan hayatına sokmuş oldu. Tüketim, üretim, kapitalizm, ekonomi gibi kavramlar sanayi devrimi ile bağdaşık hale gelmiştir. Üretime ve özel mülkiyet anlayışına dayanan kapitalizm (Aytaç, 2005: 6), insanların tüketim algısını fazlasıyla değiştirmiştir. Sürekli tüketimin zaruri bir ihtiyaç, asli bir görev olarak empoze edildiği 21. yüzyılda medya da bu görevi fazlasıyla üstlenmiştir (Bayhan, 2011: 224). Tüketim, insanın sadece ekonomik yapısını etkilemekle kalmamış aynı zamanda karakter yapısını da etkilemiştir.

Varoluş birey, doğa ve diğer insanlar olmak üzere bir bütündür. İnsanların bu bütünlükten kendilerini muaf tutarak, daha bireyselci bir yaşamı benimsemeleri özgürlük olarak algılansa da neticesi itibari ile özgürlükten kaçışın bir göstergesidir. Özgürlükten kaçış ise insanı kendini gerçekleştirme, yaratılıştaki cevheri ortaya çıkarma (Fromm, 2017: 247) ve en nihayetinde de “olmak” erdeminden mahrum edecektir (Fromm, 2015: 139). Sanayi devrimi ve kapitalizm ile birlikte insanlar özgürlüğü “bireyselci yaşam” ve “sahip olmak” şeklinde bir yanılgıyla yeniden tanımlamışlardır. Kapitalizm, huzurun daha çok şeye sahip olma, daha çok para harcama gibi salt ekonomik kökenli mutluluk kaynağı sunması bireylerdeki bir yere ait olmak duygusuyla birleşerek daha çok tüketen aynı zamanda daha çok tükenen bireylerin olduğu bir çağı inşa etmiştir. Ayrıca kapitalizm, her şeyi ekonomik getirisi olan satılabilir meta olarak görmektedir (Demirezen, 2021: 39). Fakat insan, maddenin yerini doldurabilirken, değerlerin ve benliğinin yerini dolduramaz. Elden çıkartılan değerler ise insanda boşluğun sebebi olacaktır. Bu durum ise sadece beden ve benlik ayrımının ortaya çıkması demektir (May, 2021: 104).

Erich Fromm’a göre, tüketim toplumunun ortaya çıkması ile gelişen yaşam tarzı içerisinde bireyin doğayla bağının kopması ve bireyselciğin yaygınlaşması sonucu insanın karakter yapısında da değişimler olmuştur. Bu karakter yapılarından birisi; maddeye, biriktirmeye, hükmelemeye, tüketmeye dayalı “sahip olmak”, diğeri ise bireyin doğuştan getirdiği kabiliyetleri geliştirmesi anlamını taşıyan “olmak” özelliğidir (Fromm, 2015: 129). Yaşamsal döngünün sağlanması için gerekli olan “sahip olmak” ile benlik ve statü tatmini sağlamaya çalışan “sahip olmak” aynı muhtevayı içermemektedir. İnsanların tüketerek değerli olduğu anlayışının gerek medya gerek sosyal yaşantı ile bireylere aşılması, amaçsız bir şekilde “sahip olmak” davranışını yaygınlaştırmıştır. Oysa “olmak” bilincinin insanın hayatından çıkartılması, insanı bir hedonizme ve yıkıcılığa sürükleyecektir (Fromm, 2016: 289). Hüküm

sürme, ihtiras sahibi olma, elde etme hırsı gibi duygulardan arınmış bir yaşam biçimi olan “olmak”, her şeyi olduğu bir bütünlük halinde görmekte ve kabul etmektedir (Türker, 2018: 81). Maddeci ve ihtiraslı bir yaşamı tercih etmek yerine, kendini gerçekleştirme ve doğuştan getirdiği özü diğer insanlarla birlikte ortaya çıkarmak insanın doğasına uygun olan bir yaşantıdır (Maslow, 2023: 37). Fakat günümüz devletlerinin ekonomi politikaları ve bireylerin bencilce sahip olmacı yaklaşımı, esas mutluluğun kaynağı olmaktan ziyade; tatminsiz, doyumsuz, sürekli başkalarının sahip olduklarından daha fazlasına sahip olma kıskançlığı ile insanları var oluş amaçları ve yaşamsal dürtüleri arasında savaşa mecbur bırakacaktır. Bu durum ise 21. yüzyıl insanının karşılaştığı en büyük bunalım olacaktır.

Çağın en büyük sorunlarından birisi olacak olan bu bunalıma Erih Fromm, insanların kendi özlere dönmeleri, paylaşımcı ve sevgiye dayalı yaklaşım benimseyerek, “olmak” ile çözüm bulunacağını ifade etmiştir. Buradan yola çıkılarak kapitalizm, tüketim ve alışverişin insanın dünyayı algılayış şekline dair bir alan araştırması ve Erich Fromm’un “Sahip Olmak ya da Olmak” adlı kitabından faydalanarak çağın problemlerinden birisi olan “sahip olmak” için tüketim anlayışına dikkat çekmek hedeflenerek hazırlanmış bu çalışmada, insan doğasının “olmak” üzere yaratıldığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Tüketim

Raymond Williams (1976), tüketme kavramını “tahrip etmek, israf etmek, bitirmek, yok etmek” şeklinde tanımlamıştır (Dal, 2017: 4). Tüketme, canlılığın devamı için gereksinim duyulan birçok alanda gerçekleşmektedir. Ayrıca tüketim yalnızca meta üzerine değil, belirli bir hizmet, kültür, bilgi gibi alanlar üzerine de gerçekleşmektedir. Bu eylemi yapan canlıya ise tüketici denilmektedir. Tüketme olgusu, bütün canlılar için geçerli olmakla birlikte insanın tüketim eylemi diğer canlılardan farklıdır. Çünkü insan, diğer canlılardan farklı olarak ruhsal ve toplumsal ihtiyaçlarını da giderme arzusunda. İnsandaki istek ve arzular, tüketimin alt yapısını oluşturmaktadır (İslamoğlu ve Altunışık, 2013: 3). Arzu ve istekler bireysel olabileceği gibi toplumsal da olabilir.

Tüketimin temel tetikleyicisi ihtiyaçtır. Bu olgu, bireyden bireye değişiklik göstereceği gibi toplumlar arasında da bir farklılık gösterebilir. Abraham Maslow, geliştirdiği “İhtiyaçlar Hiyerarşisi” kuramında ihtiyaçların kademeli olarak sıralandığını, ilk üç basamağında beslenme, barınma ve sosyal ihtiyaçların yer aldığını belirtmiştir. Kişinin gereksinim duyduğu saygınlık, kendini gerçekleştirme gibi durumlar ise üst basamaklarda yer almaktadır. (Özgür, 2022: 140). Fakat bu durum, 21. yüzyıl için geçerliliğini yitirmek üzere olan bir kuramdır. Çünkü artık insanlar beslenme ihtiyaçlarını giderirken de saygı duyulmayı, saygın olmayı arzulamaktadır.

Modern dönem öncesinde insanlar daha çok kırsal alanlarda yaşamlarını kendi ürettikleri şeylerle sürdürmeye çalışmışlar. Gerek ekonomik yapıdan kaynaklı gerek üretimin sanayileşme ile birlikte olduğu kadar hızlı olmaması gerekse de ihtiyaç olarak adlandırılan şeylerin sınırlı olması tüketime ve ihtiyaçlara bakış açısını etkilemiştir. Ayrıca henüz doğadan kopmamış olan bireyler, doğayı tahrip etmeden, yaşamlarını doğayla iç içe geçmiş şekilde sürdürmüşler. Gereksinim duydukları birçok şeyi, doğa kendilerine sunmuştur. Diğer yandan geleneksel yapıdaki toplumlarda tüketime dair arzuların sınırsız olması bir ahlaki sorun olarak nitelendirilirken, günümüz toplumunda bu durum çok tabii bir durum olarak kabul edilmiştir (Yanıklar, 2010: 25). İsrafın, tahribatın, harcamalardaki sınırsızlığın normal olarak kabul edilmesi günümüz insanların tüketim konusunda tedaviye ihtiyaç duyan bireyler haline getirebilecektir. Modern dönem ya da sanayi devrimiyle insanlar şehirleşme kültürünü geliştirmiş ve ihtiyaçlarda farklılaşmalar ve tüketim alışkanlıklarında değişimler söz konusu olmuştur. Postmodern döneme gelindiğinde ise daha çok hazcı ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca üretimin ivme kazanması ile birlikte pazarlama da gelişmiş ve her üretici aynı zamanda

bir tüketici konumuna gelmiştir (Batu, Tos, 2017: 1005). Eğer ürettiğini almayan bir tüketici formu geliştirilemezse sistem yavaşlamaya, zamanla durmaya ve çöküşe doğru gidebilir. Bu nedenle üretilen şeyler hem sosyolojik hem de psikolojik olarak ihtiyaç ve arzu maddesi halinde bireylere sunulabilir.

Postmodern dönemde farklı pazar ağları kurularak tüketime özendirme ve teşvik amaçlanmıştır. Her birey potansiyel tüketici şeklinde düşünülerek insanların tüketime mecbur kalması için yapay ihtiyaçlarla manipülasyon oluşturulmuştur (Papatya ve Özdemir, 2012: 163). Tüketici arzusu harekete geçirilerek, yaşam sürecinde ihtiyaç duyulmayan ve alınsa bile işe yaramayacak nesnelere asli ihtiyaç gibi empoze edilmeye çalışılmıştır. 21. yüzyıl teknolojisinin bir getirisi olan sosyal medya da insanları tüketime özendirerek, tükettiğin kadar değerlisin algısını oluşturmaya çalışmaktadır. Sürekli özel hayatın ifşası mücadelesine giren insanlar yedikleri yemekleri, lüks mekânları, evlerini, arabalarını, marka ibaresini vurgular şekilde kıyafetlerini gösterme yarışındadırlar. Gösterişin bir statü olduğu toplumda, sahip olduklarını sergilemek statüye erişim yolundan biridir. Tüketim, bu sebepten dolayı ihtiyaç giderme maksadını aşarak bir statü belirleme görevi üstlenmiştir. Ayrıca dönemler arasında tüketim algısı ve şekli değişim gösterirken kuşaklar arasında da köklü değişimler görülmektedir. Dünya düzeninde büyük değişimlere neden olan iki büyük savaş sonrası dünyaya gelen Baby Boomer kuşağında tüketim, daha akılcı ve ihtiyaç karşılamaya yeterli olan ürünlere sadık kalındığı bir yapıdadır (Altuntuğ, 2012: 205). Kuşaklar içerisinde neredeyse “olmak” eğilimine en çok yakın olan kuşaktır. Çünkü savaş sonrasında yaşanan kıtlıklardan dolayı, sahip olduklarının kıymetini bilip, yetinmeyi öğrenmişlerdir. Yaşadıkları acılar sonrasında baş etme yöntemi olarak benliklerine dönerek, mutluluğu sahip oldukları öyle inşa etmeye çalışmışlar (Fromm, 1987: 122). Bir sonraki kuşak olan X kuşağı, liberal bir ortamda gözlerini açtıkları için gelecek kaygısından ötürü birikimciliği fazlasıyla önemsemişlerdir. Ayrıca bir ürünü marka odaklı olarak alan ilk kuşaktır. Y kuşağı, internetin yaygınlaşması ile tüketim toplumu denilebilecek özelliktedir. Z kuşağı ise kredi kartlarının herkesin cebinde olduğu bir sürecin içinde oldukları için alışverişi daha fazla benimsemişlerdir (Altuntuğ, 2012: 207) ve aynı zamanda teknoloji kuşağı olarak da düşünülmektedir.

Tüketim Toplumu

Kişilerin, madde ve tüketimin olduğu bir dünyada yaşayan canlılar olduğu inancı tüketim toplumunun özüdür (Çınar, Çubukçu, 2009: 278). İlk insandan günümüze kadar bütün insanlar yaşamlarını devam ettirmek için bir şeyleri tüketmek eyleminde bulunmuşlardır. Fakat günümüzdeki tüketim toplumu algısı ile ilkel dönemlerdeki tüketim toplumu algısı aynı değildir. Öyle ki geleneksel dönemdeki tüketimi bir toplumsal örgüt olarak görmek yerinde bir söylem olmayacaktır. Çünkü tüketim toplumu, üretimin seri bir vaziyet aldıktan sonra tüketimin de aynı şekilde sağlanabilmesi için oluşturulmuş olan sistemdir. Günümüzde tüketim toplumu oluşmasında en önemli unsur kapitalizmdir (Batu, Tos, 2017: 1003). Sanayi devrimi ile temelleri atılan ve ekonomik bir sistemin adı olan kapitalizm 19. yüzyıla gelindiğinde neredeyse gelişmiş ve gelişmekte olan bütün toplumlarda görülmeye başlanmıştır (Köroğlu, 2012: 24). Günümüzde ise kapital sistem, ekonomik düzeni ayakta tutucu bir konumdadır.

Sanayi devrimi ile birlikte, köylerden kentlere göç eden insanlar süreç içerisinde bireyselleşmeye ve kendi ekonomik düzenlerini oluşturmaya başlamışlardır. Fabrikalarda işçi olarak çalışan bu insanlar ilk başlarda üretici konumundayken sonrasında ürettiğini tüketen bireyler olabilmişlerdir. Çok fazla üret, çok fazla tüket algısı empoze edilmiş olan insanlar, bir yandan üretirken bir yandan da yok etmek temeline dayanan tüketimi gündelik yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline getirmeye başlamışlardır (Çınar, Çubukçu, 2009: 279). “Üret, ürettiğini de tüket” mantığı, Fordist sistem ile daha çok sistemleşmiştir. Çünkü her insan, sistemin istediği ekonomik güce ulaştıracak birer nesnedir (Yanıklar, 2010: 30). Modern

dönem öncesi toplumlarda çok üretip az tüketmek bir takdir edilme sebebiyken günümüzde bu durum tam tersi bir noktaya gelmiştir. Üretimin halka arzı olan pazar yeri potansiyelini karşılayabilmek için insanlarda bu algı değiştirilmeye çalışılmıştır. Çok tüketmek daha modern, daha kaliteli yaşam gibi görülürken, az tüketim alt tabaka insan kategorisinde görülmektedir (Buğday, Babaoğlu, 2016: 189). Tüketim, artık bir statü belirleme halini almıştır.

Tarih boyunca toplumlar, üreten bireyleri takdir ederek, üretimin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaya çalışmışlardır. Gücü ölçüsünde ihtiyaçların giderilmesi için üretimde bulunan insan, sanayi devrimi ile birlikte üretim işlemini daha kolay ve daha verimli hale getirmiştir. Makineleşmenin vermiş olduğu bir başarı ile doğaya hükmedebilmek daha kolay hale gelmiştir. El emeği ile üretilenden çok fazlasının sanayileşmeyle üretilmesi aynı oranda tüketimin de sanayi öncesi toplumlara göre çok fazla olması gerektiği algısını ortaya çıkartmıştır. Kapitalist sistemin insanlar üzerindeki etkili yapısının en önemli sacayaklarından birisi de medyadır. Televizyon, gazete, dergi, internet ve sosyal medya gibi kişilerin zamanlarını geçirdikleri yerler sadece haberleşme ya da bilgi vermekle kalmayıp tüketim konusunda da kültürel değişimde ve popüler kültürün yaygınlaşmasında rol oynamışlardır. Pazar yeri seçeneklerinden birisi olan medya, önemi ve kullanılışı her geçen gün arttığı için kapitalist sistemdeki ekonominin, faaliyetlerini yerine getiren önemli bir organ olmuştur (Şahin, 2005: 159).

Sahip Olmak

Toplum yapısını etkileyen bir unsur olan ekonomi, aynı zamanda insan karakterini de etkilemektedir. Erich Fromm, insan varoluşundaki temel olan iki maddeden birisini “sahip olmak” şeklinde diğerini ise “olmak” şeklinde sınıflamıştır. Ekonomi, bu kategorilerden “sahip olmak” karakteristik yapısındaki kişilerin bu özelliklerinin pekişmesine diğer bir ifade ile salt bu karakter üzerine yaşamalarına neden olmuştur. Çünkü ekonomi ile birlikte insanların özel mülk anlayışı da farklılaştı. Özel mülk kavramı aynı zamanda, ona sahip olan kişinin malın tek sahibi ve efendisi olduğunu, başka bireylerin söz hakkına sahip olmadığı anlayışını ortaya çıkartmaktadır. Erich Fromm, sahip olmak kavramını açıklarken biriktirmek, elde etmek, hükmetmek, egemen olmak, meta veya şöhret vb. unsurları elinde tutmak olarak tanımlamıştır. Kazanç toplumlari, “sahip olmak” güdüsünün ilk tetikleyicisidir (Fromm, 2016). Maddi ve manevi varlık ya da değerlerin salt sahip olunması gereken unsurlarmış gibi kabul edilmesidir. Aynı zamanda pozitif bir durum olan özgürlük ya da bireysel olma durumu negatif bir durum olan “sahip olmak” duygusunu ortaya çıkartmıştır. İnsan bireyselci olduğu zaman ilk meta ve sahip olunması gereken şeyi kendi benliği olarak kabul etmektedir. Örneğin soyadın, statüsünün, bedenin sanki bir eşya gibi algılanıp benliği bu gibi unsurlar üzerine inşa etmek, benliğe sahip olmak durumunun göstergesidir.

Erich Fromm, “sahip olmak” düşüncesini maziye tutum penceresinden de incelemiştir. İnsanlar büyüklerinden hatıra ya da miras kalan şeyleri ya kullanarak ya saklayarak, onlarla yetinmeyi ve onları hayatlarında tutmayı ayrı bir marifet olarak görmüşlerdir. Birinci Dünya Şavaşı sonrasında bu durum değişerek, sürekli bir yenilenme, alınan ürün ya da hizmetin ömrünü kısa tutma, farklı renk veya modeline sahip olma fikrine dönüşmüştür. İnsanlar piyasada gördükleri şeylere sahip oldukça kendilerini çok değerli hissetmeye başlamışlardır. Başka bir model ürün çıkınca ise ona sahip olmak için uğraşmışlardır. Oysa ki gerçekleşen durum sadece yeni bir şeye sahip olmaktır. Ama bireyler bu durumu kendilerini gerçekleştirme için bir basamak olarak algılamaktadırlar. Elde edilen bir üründen çabuk sıkılmak normal bir durum değildir. Bireylerin bir şeye ya da daha iyi şeylere sahip olmak yerine, sahip olduğu şeyleri sürekli değiştirmesi; benliğin, toplumdaki statüsünün, diğer insanları etkilemenin bir göstergesi haline dönüşmüştür.

“Sahip olmak”, toplumsal bir karakter yapısıdır. Sanki gen aktarımı gibi kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. İnsanlar maddi bir varlığa sahip olmasalar bile bu durum onların benlik yapılarına kodlanmıştır. Erich Fromm’a göre çok az mal varlığına sahip olan insanlar da ya

sahip olduklarını zenginler gibi sürekli koruma altında tutarlar ya da küçük miktarda olsa sürekli artırım hırsına girerler. İnsanlar maddi varlıklara heves duyarken canlı varlıklara sahip olmaya ise zafiyet duyarlar. Ataerkil yapının hâkim olduğu toplumlarda erkek; eşinin, evlatlarının var ise hayvanlarının sahibidir. Onlar üzerinde otorite kurmak erkeğin “sahip olmak” duygusu noktasında aldığı hazdır. Ayrıca her çocuk eve ekonomik getiri sağlayacak bir gelir kapısıdır. Her ne kadar kadın bedensel ve ruhsal olarak sömürülüyorsa diğer yandan sömüren kişi de olabilmektedir. Diğer bir ifade ile sömürünün hem nesnesi hem öznesi konumuna geçebilmektedir. Kadın da hakimiyet kurabildiği için çocuklarını kendi malı gibi görebilmekte, onlara sahip olmanın mutluluğunu yaşayabilmektedir. Günümüz toplumlarında bu durum değişim göstermiş olsa da insanlar üzerinde hâkimiyet kurmak, onları bir nesne gibi algılamak “sahip olma” kavramı içerisindedir. Örneğin bir doktordan bahsederken “benim doktorum” ya bir öğretmenden söz edilince “benim öğretmenim” söylemleri ataerkil yapıdaki canlıya sahip olma düşüncesinin değişim göstermiş hümanist bir yapısı şeklinde açıklanabilir.

Freud’un gelişim evrelerinden olan “anal dönem”de bireylerin “sahip olmak” bakış açısına bürünmesine farklı bir bakış açısı getirmektedir. Tuvalet eğitimi aldığı süreçte çocukta bu eğitimin süresi, ailesinin tepkisi ya da çocuğun kendi dışkısını bedeninin bir organı gibi algılayıp onu kaybettiği için üzülmeye, ilerleyen dönemlerde karakter yapısını etkileyebilmektedir. Sürekli kabız olan çocuk; biriktirme, bir şeylere hâkim olma, hükmetme ve sahip olduğu hissini daha çok duyumsamak isteyebilir. Toplumsal yapının sürekli bir maddecilik ekseninde dönüyor olması böyle kişilerin daha da sahip olmacı bir hale gelmesini etkileyebilir (Fromm, 2015: 111-112).

“Sahip olmak”, insanların, ekonomik hayattaki canlılığı içerisinde “ben de varım”, “beni de harcamalarım ve tükettiklerimle görün”, “bulduğum statü ölçüsünden çok daha fazla tüketiyorum” söylemlerinin karakterleşmiş halidir. Tamamen maddeci bir yaklaşımı içinde barındıran bu durum, insanların inanç, sevgi, bilgi, Tanrı, öğrenme, hatırlama gibi somut durumlar üzerinde de bir sahip olma, hükmetme, statü belirleyici bir unsur olarak görme ya da kısa süreli işine geldiği şekilde kullandığı unsurlar olmuştur. Bu dürtü ile hayatlarını devam ettiren insanlar varlığın esas sırrına eremeyecek olan kişilerdir. Eckhart’ın deyimiyle insan ruhunun derinliklerinde olan Tanrının varlığını ortaya çıkartmama halidir (Fromm, 2015: 88). Bireyselleştğini düşünen insan aslında ilan ettiği özgürlüğü ekonomik varoluşa teslim olarak bir saplantıya, köleliğe ve sadece “sahip olmak” mantığı ile olaylara ve metalara bakmayı benimsemiştir.

Olmak

Her ne kadar “sahip olmak” kavramının karşıtı olarak algılsa da Fromm, “olmak” kavramını açıklamanın çok zor olduğunu ifade etmiştir. Çünkü toplumsal yapı içerisinde benimsenen durum “olmak” durumunun çok zıttıdır ve daha soyut bir kavramdır. İçsel süreçlerin, duygulara ve yaşantıya dayalı olduğu için ifade edilerek tanımlanması da zordur. Ayrıca her insan parmak izi gibi kendine has bir kişilik dünyasına sahiptir. Fromm’a (2015) göre, bu dünyayı bir ölüyü ya da bir tabloyu betimler gibi betimlemek mümkün değildir. Soyut, spesifik, maddeye dayalı olmayan bir durumun ifade edilirliliği olsa bile tam manasıyla anlaşılması zordur.

Sürekli bir sürkülasyon içerisinde olan “sahip olmak” dürtüsündeki bireyler, sosyal yaşamda bireyselliği seçmişlerdir. Daha bireyci daha özgürlükçüdür. Fromm’a (2015) göre bu durum tamamen insan doğasına zıt bir durumdur. Çünkü insan doğayla, diğer insanlarla içiçe olarak varlığının asıl hazzına varabilir. Özgürlükten kaçış olarak da algılanan “olmak” kavramı, esas özgürlüğün maddeci ve sahip olmacı değil doğada ve diğer insanlarda kendi benliğini bulmasıdır. Her bireyin doğuştan kendi ruhunda getirdiği bir öz vardır ve bu özü ortaya çıkarttığı zaman huzura ermesi gerçekleşecektir. İnsan ise benliğini tanıma ve bu özü dışarıya çıkartabilmeyi yalnızca diğer insanlarla birlikte olduğu sürece gerçekleştirebilir.

Maddeye veya hizmete sahip olunacak bir amaç değil, insanın kendisini gerçekleştireceği bir araç olarak gören “olmak” düşüncesindeki insanlar, sahip oldukları üzerinde hükümdar olmaktan kaçınan kimselerdir. Sahip oldukları ile bir gösteriş içerisine girmek onların tatminlik dayanağı değildir. Thorstein Bunde Veblen, 1899 yılında “Aylak Sınıfı Teorisi” adlı eserini yayımlarak, tüketimin yalnızca biyolojik ihtiyaçlardan ileri gelmediğini belirtmiştir. Veblen, aylak sınıfı olarak tanımladığı zenginliğini ifşa eden grubun statü ve övgü peşinde olduğunu ifade etmiştir (Güleç, 2015: 71). İnsanın doğasında olan ise kabiliyetlerini ortaya çıkartmak ve kendisini gerçekleştirmektir. İhtiras, statü ve övgü, “olmak” düşüncesinde olan insanlar için bir şey ifade etmemektedir. “Olmak” ilkesi, ön koşul olarak kendisine özgürlüğü, bağımsızlığı ve sorgulayıcı yaklaşımı kabul eder. Diğer yandan “olmak” ilkesinin öne çıkan özelliklerinden bir tanesi, aktivedir. Fakat bu aktif yaşantı, ticari bir durumu içermemektedir. Kişinin kabiliyetlerinin en yüksek verimli şekilde kullanılmasıdır. Bu kabiliyetler her bireyde spesifik şekilde bulunmaktadır. Toplumdaki bireylerle ve doğayla özdeşleşerek bu yetenekler geliştirilip, zenginleştiğinde “olmak” haznesini dolduran bir durum olacaktır. Aksi bir durum yani pasif yaşantı, bu durumun önündeki bir engel olacaktır.

“Olmak”, davranışlar ile algılanabilecek bir durum değildir. Davranışların güdüleyici konumundadır. “Olmak”, davranışların alt yapısında ne olduğuna odaklanarak insanları anlamakla mümkündür (Fromm, 2015: 129). Freud (2019: 35) da davranışlardan çok davranışın alt yapısında ne olduğu üzerinde odaklanarak, serbest çağrışım tekniğinden faydalanmıştır. Bilinçaltı, kişinin davranışını harekete geçiren yanıdır. Görünenin aksine, arka planda ne olduğuna odaklanmak zorlu bir durum olsada insanı “olmak” konumuna ulaştıran yoldur. Fromm’da “olmak” sahip olma arzusunun bireyi etkisi altına almadığı, “sahip olmak” gibi sürekli bir şeye açlık hissetmediği, bunların yerine topluma karışmak, sevgi dolu olmak, doğa ile özdeşleşmek ve kendinde olan cevheri ortaya çıkarmak gibi amaçlar içerdiği bir olgudur (İpek, 2019: 656). “Olmak”, maddeden arınıp, manaya odaklanmaktır.

Sonuç

Sanayileşme sonrası insanların ekonomik yaşamlarında ve tüketimde artan hareketlilik, kapitalizm ile birlikte çok daha ileri seviyelere gelmiştir. Hep bir varolma içerisinde olan insan, ekonomi alanında da varlığını tüketim ile gerçekleştirmiştir. İnsan, doğası itibari ile yaşamını devam ettirebilmesi için birçok şeye ihtiyaç duymaktadır. Bu gereksinimler zaruriyet derecesine göre değişiklik göstermekle birlikte bireyler arasında da farklılık bulunmaktadır. Her insanın yeme – içme, barınma, giyinme vb. temel ihtiyaçları olduğu gibi bunların dışında kalıp, zaruri olmayan ama bireylerin gereksinim duyduğu ihtiyaçları da olabilir. Kapitalist sistem ile birlikte bu ihtiyaçların yanında giderildiğinde ayrı bir huzur kaynağı olan yapay ihtiyaçlar da ortaya çıkmıştır. Üretilen şeylerin çeşitliliği ve lüksiyeti artarak kendine pazar yeri araması, insanlara da tüketmenin kendilerini daha değerli hissettireceği fikrini empoze etmiştir. Daha lüks, daha fazla çeşit, daha fazla ürün ve daha fazla harcamalar, bireylere “değerli olma” algısı oluşturmuştur. Bilinçli bir tüketici yerine doyumsuz ve hedonist bir tüketici kitlesi inşa edilerek (Buğday, Babaoğlu, 2016: 188), her an bir şeyler alma, bir şeyler tüketme, bir şeye sahip olma ve bu durumla da kendisini daha değerli hissetme duygusu gelişen birey özellikleri yaratmıştır. Sürekli üretim döngüsünün olduğu bir dünyada, sahip olmanın sınırı da mümkün değildir. Tüketim ve kişilerin mevcut ekonomilerinin denkliğinin sağlanması da her daim söz konusu olamayabilir. Bu durum mümkün olsa da bedensel doyumdan ziyade ruhsal bir doyuma ulaşmak mümkün olmayacaktır. İstenilen ve sahip olunan şeyler arasındaki skala genişledikçe insanlarda ruhsal sorunlar görülmesi de kaçınılmaz olabilir. Yine bu ruhsal sorunların çözümünde insanlar, “sahip olmak” mantığıyla hareket ederek daha çok şey satın alma, mal biriktirme ve hükmetme mücadelesine gireceklerdir. Diğer yandan, yaşamın anlam tatmini olarak, ruhsal doyumunu “olmak” şeklinde benimseyen insanlar, sahip oldukça değerli, mutlu veya iyi olmayı bir kenara bırakarak, hiçbir şeye sahip olmasa da özü itibari ile değerlidir fikrini

önemsemmiştir (Fromm, 2015: 39). Hayat döngüsü bir şeylerin tüketimi ile mümkün olacaktır. Fakat “olmak” tükettiği kadardan ziyade ihtiyacını gidermeyle huzuru bulmuştur. İnsanın ruhsal açlığının giderilmesi, “terbiye ve içsel yolculuk ile mümkün kılınacağı” olmak felsefesini benimseyen insanların mottosudur demek yerinde olacaktır.

Sürekli sahip olduğundan fazlasını isteyen insan, anlamı artık sahip olmada bulmuştur. Arzu ve yapay ihtiyaçların tatmin edilmesi, kişilerde hedonizme dönüşerek tatminkârlık seviyesini artırmıştır. Tükettiği marka ya da harcadığı para kadar değerli olduğu düşüncesi, minimalist yaşamın aksine, belki de hiç kullanılmayan şeylerle dolmuş yaşam alanları inşa etmiştir. Oysak ki tüketmek bir varoluş savaşı değil, olabilmek yollarından biridir. Araç değil amaç olarak kabul edilen değerlerin, insanın ruhsal doyumuna katkısı sorgulanmalıdır. İnsanların sahip oldukları kadar değerli ya da tükettikleri kadar var (Bayhan, 2011), anlayışının yerini kendilerini gerçekleştirebildikleri ve kendi olabildiği kadar değerlidir anlayışı yerleşmelidir. Medyanın reklam dilinin, insanları sürekli bir tüketime sürüklenmesini sağlayacak uslubunun değişerek, tüketimde daha bilinçli bireyler olabilmesi için eğitimler verilmelidir. Medyanın çeşitli alanlarında ya da alışveriş merkezlerindeki ürün veya hizmet reklamları da insanların tüketim algısını değiştirmiştir. Sloganlar, kampanyalar, özel günlerin vurgulanışı, reklam senaryoları, ürün paketlemesi ve ürün renklendirmesi gibi farklı çeldirici unsurlar ile hayatın tek eksiği satın alınmayan ürün/ürünler olarak kabul ettirilmeye çalışılmaktadır. Eğer mutlu olmak isteniyorsa bu ürün veya hizmet mutlaka temin edilmeli anlayışına sürüklenmeyle tüketimde döngü sağlanmalıdır.

Mutluluk sağlayacağı düşünülen yapay (suni) ihtiyaçlar, medya ile gerekli, zaruri ihtiyaç gibi lanse edilmektedir (Demirezen, 2010: 103). Sahte bir cennet vaat edilerek tüketim sonrasında bireyler sadece bir şeye sahip olmanın yanında, sonrasında anlamsızlaşan, erişilmemiş cennetin hayal kırıklığını yaşamaktadırlar. Fromm da bu durumu büyük bir yıkım olarak görmektedir. Sanayileşme ile birlikte gelir düzeyinin artmasıyla yaşam standartlarının da artacağı vaadi insanlarda “sahip olmak” eğilimini daha çok artırırken, yerine getirilmemiş bir vaat olarak kaldığı için insanlar bu yıkım karşısında kopmuş oldukları özün bunalımını daha çok yaşayabilmektedir (Fromm, 2015: 20-21). Diğer yandan Rekabet koşulları sağlayan şirket ve firmalar tüketicinin memnuniyetini kazandıkça amaçlarına ulaşmaktadırlar (Çakır, vd., 2010: 94). Medya “sahip olmak” yönünde bir rolü üstlenmiş olsa da vizyon değişikliği yapılarak bu sefer de insanları “olmak” yolunda adım attırarak önemli bir araç özelliği taşıyabilir (Şahin, 2015: 179).

Özel hayatın ifşası olarak da kabul edilen zenginliğin, lüksün, sahip olunan ürün veya hizmetin başkalarına sunulması kendilerini daha değerli, daha iyi statülü olarak gösterme ve ekonomide canlı bir tüketici grubuna ait olduğunu kanıtlama maksadından başka bir şey değildir. İnsanın içinde bir aidiyet duygusu vardır ve 21. yüzyıl insanındaki aidiyet duygusu da yine “sahip olmak” ya da “olmak” grubundan birisinin üyeliği olarak algılanmaktadır. Eğer ait olunmak istenilen topluluk “sahip olmak” yaşantısı üzerineyse, o bireyde de görülecek en büyük özellik “sahip olmak” eğilimi olacaktır (Fromm, 2015: 138-139). Bu dürtüyle hareket eden kişi hayatı sadece “sahip olmak” şeklinde algılayacaktır ve tüketimi ihtiyaçlarını karşılamak için değil, başkalarının gözündeki yerini belirlemek için gerçekleştirecektir (Çınar, Çubukçu, 2009-284). Ayrıca tükettiği kadar değerli olduğu düşüncesi, kişide narsist olma eğilimi ortaya çıkarabilir (Fromm, 2014: 63). Başkalarının gözünde daha değerli olmak ve kendilerini iyi hissetmek için de bir noktadan sonra çok ürün almak yerine bir ürüne çok para vererek mutlu olunacaktır. Ucuz ürünlerden çok almak yerine, çok para verilen lüks ürün ayrı bir mutluluk verecektir. Literatüre bakıldığında, Tıgılı ve Akyazgan (2003: 34) orta yaş grubundaki bireylerle yaptıkları araştırmada lüks marka ve eşya tüketen kişilerin kendilerini daha rahat ifade etme, daha mutlu hissetme ve kendilerini özgüvenli olarak gördükleri bulgusuna ulaşmışlardır. Bu durum gereksinim ile değil, kapitalist sistemle ilgili “sahip olmak” ihtiyacının getirdiği mutluluktur.

Hayatı değerli kılanın sahip olunan metalar değil, doğuştan getirilen kabiliyetlerin toplum ve doğayla özdeşleşip ortaya çıkması ve geliştirilmesi bireyleri Erich Fromm'un söylemi gibi esas özgürlüğe ulaştıracaktır.

Kaynakça

- ALTUNTUĞ, Nevriye. "Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici Profili." *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4.1, 2012: 203-212.
- AYTAÇ, Ömer. "Kapitalizm ve Boş Zaman". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 2005, 1-22.
- BATU, Mikail, TOS, Onur. "Tüketim Kültürü Odağında Modernizm ve Postmodernizmin Karşılaştırılması". *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 5.2: 2017, 991-1023.
- BAYHAN, Vehbi. "Tüketim Toplumunda Bireyin Ontolojik Mottosu: Tüketiyorum Öyleyse Varım". *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (43), 2011, 221-248.
- BUĞDAY, Esmâ Betül, BABAOĞUL, Müberra. "Bilinçli Tüketim Kavramının Boyutları: Bilinçli Tüketim Davranışının Yeniden Tanımlanması". *Sosyoekonomi*, 24(30), 2016, 187-206.
- ÇAKIR, Mesut, ÇAKIR Fatma, USTA Gülşah. "Üniversite Öğrencilerinin Tüketim Tercihlerini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi." *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2.2 (2010): 87-94.
- ÇINAR, Recai, ÇUBUKÇU, İhsan. "Tüketim Toplumunun Şekillenmesi ve Tüketici Davranışları-Karşılaştırmalı Bir Uygulama." *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13.1, 2009, 277-300.
- DAL, Nil Esra. "Tüketim Toplumu Ve Tüketim Toplumuna Yöneltilen Eleştiriler Üzerine Bir Tartışma." *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9.19 (2017): 1-21.
- DEMİREZEN, İsmail. *Tüketim Toplumu ve Din*. İstanbul: Dem Yayınları, 2021.
- DEMİREZEN, İsmail. "Tüketim Toplumu Oluşumu ve Din ile Etkileşimi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 10. 1, 2010, 97-109.
- GÜLEÇ, Cansu. "Thorstein Veblen ve Gösterişçi Tüketim Kavramı", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 38 (1), 2015, 62-82.
- FROMM, Erich. *Sahip Olmak ya da Olmak*. İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- FROMM, Erich. *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*. İstanbul: Say Yayınları, 2016.
- FROMM, Erich. *Sevme Sanatı*. İstanbul: Payel Yayınları, 1987.
- FROMM, Erich. *Özgürlükten Kaçış*. İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- FROMM, Erich. *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*. İstanbul: Payel Yayınları, 2014.
- İSLAMOĞLU, Ahmet Hamdi, ALTUNIŞIK, Remzi. *Tüketici Davranışları*. İstanbul: Beta, 2013.
- İPEK, Büşra. "Erich Fromm'un Sahip Olmak, Olmak ve Özgürlük İlkeleri Çerçevesinde: İnsan Doğasını Açıklamak". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 40, 2020, 648-662.
- KÖROĞLU, Cemile Zehra. *Tüketim Kültürü ve Din*. Ankara: Gümüşhane Üniversitesi, 2012.
- MASLOW, Abraham. *İnsan Olmanın Psikolojisi*. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık, 2023.

- MAY, Rollo. Kendini Arayan İnsan. İstanbul: Okuyan Us Yayınevi, 2021.
- ÖZGÜR, Zübeyir. Baba Oğul İlişkisinin Ergenlik Döneminde Dini İnanç ve Benlik Saygısı Üzerindeki Rolü (Batman İli Örneği). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- PAPATYA, Nurhan, ÖZDEMİR Şefika. "Harcı Tüketim Davranışları ve Televizyon Programlarını İzleme Eğilimleri Arasındaki İlişki: Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 3-4, 2012, (161-183).
- TIĞLI, Mehmet, AKYAZGAN, Manolya Aylanç. "Özellikli (Lüks) Tüketim Ürünlerinde Enderlik Prensibi ve Bir Uygulama". Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (2003): 21-37.
- TÜRKER, Rumeysa Nur. "Erich Fromm'da Karakter Tipleri ve Din". Balıkesir İlahiyat Dergisi, 4(2), 2018, 81-104.
- ŞAHİN, M. Cem. "Türkiye de Gençliğin Toplumsal Kimliği ve Popüler Tüketim Kültürü." Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25.2 , 2005, 157-181.
- YANIKLAR, Cengiz. "Tüketim Kültürü, Kapitalizm ve İnsan İhtiyaçları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Tartışma". Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 34(1), 2010, 25-32.

**OLMAK YA DA DİJİTAL OLMAK:
AKILLI TEKNOLOJİLER İNSAN DAVRANIŞLARINI NASIL ETKİLİYOR?
TO BE OR TO BE DIGITAL:
HOW DO SMART TECHNOLOGIES AFFECT HUMAN BEHAVIOR?**

Prof. Dr. Mikail BATU

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Halkla İlişkiler ve
Reklamcılık Bölümü
ORCID ID:0000-0002-6791-0098

Ress. Assist. Büşra KÜÇÜKCİVİL

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Halkla İlişkiler ve
Reklamcılık Bölümü
ORCID ID:0000-0001-6719-8160

Özet

İnsan davranışları, farklı değişkenlerin etkisi ile şekillenmektedir. Dijital teknolojiler, söz konusu değişkenlerden birisidir. Endüstri devrimlerinin önemli bir yansıması olarak dijital teknolojiler, bireylerin yaşamını ve davranışlarını şekillendirmede kritik bir güce sahiptir. Bu çalışmanın amacı, teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan dijitalleşme sürecinin insan davranışına olan etkisini, akıllı kavramı temelinde ve NAIDAS modeli üzerinden incelemektir. Teknik olarak literatür incelemesinin kullanıldığı bu araştırmada, ulusal ve uluslararası olmak üzere ikincil veri kaynaklarından yararlanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre büyük dijital dönüşümle birlikte insan hayatına dair pek çok alan dijitalleşmiştir. Dijitalleşme seviyesinin günden güne yükselmesi ise yalnızca insan hayatına dair alanların değil, aynı zamanda 21. yüzyılın insan modelinin de dijital bir varlığa doğru evrilmesine yol açmıştır. Böyle bir atmosferde ortaya çıkan akıllı teknolojik gelişmeler, geleneksel olan insan davranışlarını daha çağdaş bir hale getirmiştir. Akıllı teknolojiler aracılığıyla sensörler aracılığı ile toplanan bilgilerin kullanımı, insan yaşamının daha verimli, ekonomik, güvenilir, sürdürülebilir ve konforlu bir seviyede idame ettirilme olanağını yaratmaktadır. Dahası akıllı ürün, hizmet ve uygulamaların sunduğu bu avantajlar, insanın biyolojik kapasitesinin sınırlarını aşmasını sağlayarak, yaşamın kısıtlayıcılıklarından kurtulmasını ve böylelikle yeteneklerini geliştirme inancının da somutlaşmasını sunmaktadır. Dolayısıyla akıllı teknolojilerin günümüz insanı için kullanımı, lüks olmaktan öte önemli bir ihtiyaç haline gelmiştir. İhtiyacın ötesinde, NAIDAS stratejisinin bilimsel önermesinde de vurgulandığı üzere dikkatin çekilmesi, ilgi ve arzunun yaratılması, eylemin ortaya çıkması ve en son aşamada bir tatminin oluşmasıyla insan davranışlarının yönlendirilmesine veya değiştirilmesine mümkün olmaktadır. Sonuç olarak akıllı teknolojiler, 21. yüzyıl insan modelinin davranışında önemli bir gerçekliği temsil etmekle beraber bireylerin yaşamı adına da bir değer yaratmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Dijital Teknoloji, Akıllı Teknoloji, NAIDAS Modeli, İnsan Hayatı, İnsan Davranışı.

Abstract

Human behavior is shaped by the influence of different variables. Digital technologies are one of these variables. As an important reflection of industrial revolutions, digital technologies have a critical power in shaping the lives and behaviors of individuals. This study aims to examine the impact of the digitalization process, which emerged as a result of technological developments, on human behavior, based on the concept of smart and through the NAIDAS model. In this research, in which a literature review was used as a technique, secondary data

sources, both national and international, were used. According to the research results, many areas of human life have been digitalized with the great digital transformation. The increase in the level of digitalization day by day has led to the evolution of not only the areas of human life but also the human model of the 21st century towards a digital existence. In such an atmosphere, smart technological developments have transformed traditional human behavior into a more contemporary one. The use of information collected by sensors through smart technologies creates the opportunity to maintain human life at a more efficient, economical, reliable, sustainable, and comfortable level. Moreover, these advantages offered by smart products, services, and applications enable people to exceed the limits of their biological capacity, get rid of the constraints of life, and thus embody the belief in improving their abilities. Therefore, the use of smart technologies has become an important need rather than a luxury for today's people. Beyond the need, human behavior can be guided or changed by attracting attention, creating interest and desire, eliciting action and, finally, satisfaction, as emphasized in the scientific premise of the NAIDAS strategy. As a result, besides representing an important reality in the behavior of the 21st-century human model, smart technologies also create value for the lives of individuals.

Keywords: Digitalization, Digital Technology, Smart Technology, NAIDAS Model, Human Life, Human Behavior.

GİRİŞ

Dijitalleşme, insan hayatının tüm yönlerini belirgin bir şekilde dönüştürmüştür. Bu durum, dijitalleşme sürecinin toplum üzerinde hissedilir bir biçimde değişimler oluşturmaya yol açmıştır. Dijital teknolojilerdeki gelişmeler hem insan hayatının kolaylaştırılması hem de davranışlarının istenilen doğrultuda yönlendirilmesinde aktif olarak kullanılmaktadırlar. İnsanın yerine düşünen ve sorunlarına çözüm üreten akıllı teknolojilerin sayısı ise her geçen gün artmaktadır. Akıllı teknoloji, hizmet ve uygulamalar, insan hayatına dair alanların, yenilikçi araç ve yaklaşımlarla geliştirilmesi adına bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanılmasını ifade etmektedir. Söz konusu teknolojilerin gerçek dünya ile sağlıklı entegrasyonu gerek kullanım oranlarının artmasına gerekse insan hayatının ayrılmaz bir parçası haline gelmesine yol açmıştır. Akıllı teknolojilerin sağladığı kolaylık, verimlilik ve konfor gibi avantajlar, onların kullanımının önemli bir ihtiyaç olarak belirmesine yol açmıştır. İlgili teknolojilerin gündün güne gelişimi ve kullanım oranlarının artışıyla beraber kapsamlı bir veri elde etme süreci başlamıştır. Akıllı teknolojiler sayesinde elde edilen bilgiler, devasa boyutta bir veri deposu oluşturmuştur. Bu teknolojilerin kullanımı neticesinde bireylerden toplanan bilgiler, detaylı bir şekilde analiz edilmekte ve böylelikle bireylerin yaşam tarzları ve davranışlarının yönlendirilmesinde etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Toplanan veriler işlenerek, belirli alanlara yönelik iyileştirmeler yapılmaktadır. Ek olarak yine istenilen alanlara ilişkin taleplerin ve davranışların şekillendirilmesine yönelik kişiselleştirilmiş ürün ve hizmetler sunulmasına ve yaratıcı politikalar oluşturulmasına yol açmaktadır. Literatür incelemesinin kullanıldığı bu araştırmada, akıllı teknolojilerin insan davranışı üzerindeki etkisi NAIDAS modeli bağlamında ele alınmıştır. Araştırma sonucuna göre akıllı teknolojilerin kullanımı onların ihtiyaç, dikkat, ilgi, arzu, eylem ve tatmin aşamalarındaki davranışlarının şekillenmesinde önemlidir. Sonuç olarak insan davranışları üzerinde istenilen etkinin oluşturulması adına değerli stratejilerin geliştirilmesinde, akıllı teknolojilerin merkezi bir konumu bulunmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Teknolojik Gelişmelerin Bir Yansıması Olarak Dijitalleşme

Dijitalleşme; bilginin işlenmesi ve aktarılmasını sağlayan, teknoloji odaklı dönüşümleri ifade eden bir kavramdır. Bu anlamda kavram; telekomünikasyon ağları, bilgisayar teknolojileri ve yazılım mühendisliği gibi pek çok teknolojik gelişmenin üzerine kuruludur. Söz konusu teknolojilerin ortaya çıkması, kullanılmaya ve benimsenmeye başlanması ise buharlı makinelerin, elektriğin ve demiryollarının kullanıma sunulmasında olduğu gibi insan ve toplum davranışları üzerinde önemli düzeyde etki gücüne sahiptir (Katz, 2017, s. 6). Teknolojik gelişmelerin ve dijitalleşmenin insan davranışı ve toplum hayatı üzerindeki etki düzeyinin genişliğini; dijitalleşen unsurlar, sektörler ve süreçler temelinde görmek mümkündür (Bkz. Tablo 1) (Aksu, 2019).

Tablo-1: Dijitalleşme Kategorisi

Unsurlar	Sektörler	Süreçler
<ul style="list-style-type: none">▪ Süreç▪ Ürün▪ Çalışan▪ Müşteri▪ Deneyim▪ Pazarlama▪ Finans▪ Mekân▪ Ekipman▪ İş Modelleri▪ Ekosistem▪ Diğer Unsurlar	<ul style="list-style-type: none">▪ Üretim▪ Perakende▪ Lojistik▪ Enerji▪ Bankacılık▪ Sigortacılık▪ Otomotiv▪ Havacılık▪ Telekom▪ Medya▪ Kamu▪ Devlet▪ Vatandaş▪ Hukuk▪ Eğitim▪ Sağlık	<ul style="list-style-type: none">▪ Pazarlama▪ Satış▪ Müşteri Hizmetleri▪ İnsan Kaynakları▪ Satın Alma▪ Üretim▪ Bilişim Teknolojileri

Kaynak: Aksu 2019'dan esinlenilerek yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1'de de görüldüğü üzere dijitalleşme ve büyük dönüşümle beraber insanların günlük ve çalışma hayatı, toplumla ve birbirleriyle olan ilişkileri, kurumlar ve markalarla olan iletişim ve etkileşimleri büyük oranda dönüşüme uğramıştır. Buna göre dijitalleşme olgusu sade bir birey, vatandaş, öğrenci, çalışan ve müşterilerle birlikte kamu ve özel sektör kurumlarıyla, markaların da hayatlarında şekillendirici güce sahip olabilir. Özellikle üretim, bankacılık, medya, hukuk, eğitim ve sağlık gibi alanlarda teknolojik uygulamaların kullanılmasıyla birlikte insana dair tüm alanların değişimi kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu bağlamda Katz'ın da (2017, s. 6) belirttiği üzere insan ve toplum hayatının tüm yönlerini derinden etkileyen kavramlar olan dijitalleşme ve dijital dönüşüm, operasyonel verimliliği ve üretkenliği artırmasıyla ekonomiyi; yeni iş fırsatları sağlamasıyla istihdam ve girişimciliği; sağlık ve eğitim gibi kamusal hizmetlerin sunumuna dair iyileştirmelerle hükümet-vatandaş ilişkisini büyük oranda etkilemektedir. Ek olarak iletişim, etkileşim ve sosyal katılımı kolaylaştırması açısından bireysel davranışlar ve insan ilişkileri üzerinde de önemli etki gücü bulunmaktadır.

Dijitalleşme, teknolojinin mevcut konumu ve ilerleyen süreçlerdeki gelişimi üzerinde oldukça dinamik güce sahiptir. Örneğin, akıllı telefonların ilk kullanımından günümüze kadar, teknoloji dünyasının ve insan hayatının değişim sürecine 21.yüzyıl nesli şahit olmuştur. Bu teknolojinin

icadıyla birlikte insanlar, istedikleri anda ve mekânda diledikleri kişiyle bağlantı kurabilme fırsatına ulaşmışlardır. Bu doğrultuda yeni teknolojilerin insan hayatına dokunuşunun, ev, iş yeri vb. ortamlarda her türlü davranışa yönelik olabileceği söylenebilir (Neugebauer, 2019, s. 3). Ayrıca teknolojinin günden güne gelişmesi, kullanılan tüm dijital cihazların verimliliğini, hızını ve performansını artırmaktadır. Bu duruma ek olarak teknolojinin dokunmatik boyuta erişmesi, tek bir tıkla dünyanın diğer ucundaki bir kişiyle gerçek zamanlı olarak iletişim kurulmasını sağlamaktadır. Verimli ve esnek üretim teknolojileri ise kişiye özel ürün tasarımına olanak tanımaktadır. Teknolojik gelişmelerin ulaştığı bu noktada bireysel olarak oluşturulan görsel, nesne, fikir, görüş, film, müzik, kitap gibi daha pek çok içeriğin kontrol ve sansür olmaksızın hızlı bir şekilde yayınlanması/paylaşılması mümkün hale gelmiştir. Bu durum ise teknolojinin insan hayatına daha çok entegre olmasını doğurmakla beraber teknolojik ilerlemelere dair daha çok beklentinin açığa çıkmasına da yol açmıştır (Neugebauer, 2019, s. 3-4).

Yukarıda görüldüğü üzere teknolojinin ve dijitalleşmenin gelişmesiyle birlikte insan hayatının tüm yönleri makro ve olumlu düzeyde değişime uğramıştır. Öte yandan teknoloji ve dijitalleşme sürecine ilişkin olumsuz ve eleştirel bakış açıları da mevcuttur. Katz'a (2017, s. 6) göre dijitalleşme ve dijital dönüşümün iş gücünde aksaklık, kurumları ortadan kaldırma, siber suçlar ve sosyal anomi gibi potansiyel olumsuz etkilere yol açabileceği durumlar da mümkündür. Dijital çağın bir gerekliliği olarak da teknolojinin çalışma hayatında yoğun kullanımı, teknolojik stresin (teknostresin) ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu durum ise kişinin hem özel hayatını hem de profesyonel iş yaşamını olumsuz bağlamda etkileyebilmektedir (Tarafdar vd., 2014). Tüm bunların yanında teknolojik bağımlılık, dijital uçurum, siber zorbalık, mahremiyetin aşılması, özel hayatın ihlali, güvenlik sorunları gibi daha pek çok konu teknolojik gelişmelerle bağlantılı bir şekilde mücadele edilmesi gereken alanlar olarak belirtilebilir. Özetle, dijitalleşme ve dijital dönüşümün insanların ve toplumların hayatında olumlu ve olumsuz yönde olmak üzere farklı tesirler oluşturduğu açıktır.

Teknolojinin; sosyalleşme, eğitim, sağlık, hukuk, özel hayat, çalışma hayatı vb. başka alanlara doğrudan ve dolaylı teması, insan ve toplum hayatına dair ortaya çıkan değişimlerin dijital bir perspektiften ele alınarak yeniden yorumlanması gerekliliğini doğurmuştur. Bu durum, toplumsal yapının anlaşılması için yeni dijital bağlamlara olan gereksinimi ortaya çıkarmış ve böylelikle dijital çağın önemli argümanlarından biri olan "akıllı" kavramının akademik literatüre girmesine yol açmıştır.

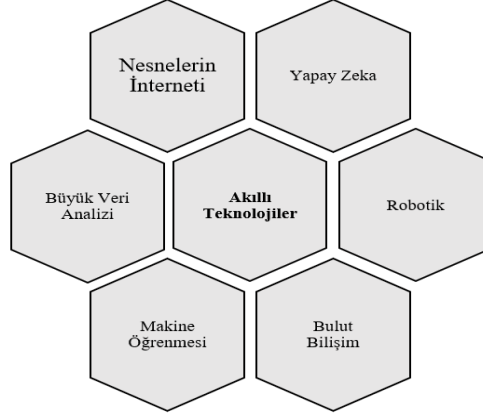
Teknolojik İlerlemelerin Bir Yansıması Olarak "Akıllı" Kavramı ve İnsan Davranışına Etkisi

Akıllı kavramı, son zamanların dijital teknolojilerini ifade etmede sıklıkla kullanılan terimlerindenidir. Günümüz teknolojisinin geldiği noktada; toplum, şehir, tarım, sağlık, turizm, enerji ve yönetim de dahil olmak üzere pek çok unsur "akıllı" olarak nitelenebilmektedir (Jakobsen vd., 2023, s. 2). Akıllı kelimesinin sözlük anlamına bakıldığında Türk Dil Kurumu'na göre "Doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayırt edebilecek durumda olan, edindiği deneyimlerden ders alarak, gerçeği iyi görerek olması gerektiği gibi doğru ve tedbirli hareket edebilen; akil" şeklinde tanımlanırken (2023), Cambridge Sözlüğünde; "(1) Zor durumlarda hızlı veya akıllıca düşünebilen", "(2) Gelişmiş bilgisayar sistemlerini kullanarak çalışan cihazlar" olarak tanımlanmaktadır (2023). Günümüzün oldukça popüler kavramlarından biri olan akıllı kelimesinin yıllar öncesindeki tanımlanmasına bakıldığında ise standart bir niteliğe sahip olmadığını belirtildiği görülmektedir. Öte yandan kavrama ilişkin teknoloji tabanında akıllı olarak nitelenen sistemler "Çalışma ortamı veya geçmiş hakkında bilgi toplama, toplanan bilgileri işleme, bunlardan çıkarımlar elde etme ve özelliklerini avantajlı bir durum yaratma adına değiştirerek mantıklı bir biçimde hareket etme yeteneğine sahiplik" olarak ifade edilebilir

(Goddard vd., 1997, s. 130; Rogers vd., 1990). 90'lı yıllardan 2000 sonrasına gelindiğinde ise akıllı kavramına ilişkin tanımın oldukça netleştiği görülmektedir. Örneğin Gretzel ve arkadaşlarına göre (2015), akıllı kelimesi; sensörler, büyük veri, açık veri, yeni iletişim ve bilgi alışverişi teknolojileriyle çıkarım ve muhakeme yapabilme yeteneklerine dayanan gelişmelerden beslenen; teknolojik, ekonomik ve sosyal ilerlemeleri tanımlayan oldukça popüler bir kavramdır. Akıllı sözcüğü, günümüzde genellikle yeni ürünleri pazarlamak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu ürünler, yüksek teknolojiyi bünyelerinde barındırmakla birlikte akıllı olarak nitelenen bir teknolojinin taşıması gereken temel özelliklere sahiptir (Worden vd., 2003, s. 1). “Akıllı” olarak tanımlanan pek çok araç, cisim ve eşyanın temel işlevi otomasyona dayanmaktadır. Dolayısıyla akıllı telefon, akıllı ev, akıllı fabrika, akıllı şehir, akıllı araba, akıllı market, akıllı okul, akıllı büro, akıllı depo ve akıllı gözlük olmak üzere insan hayatına “akıllı” olarak dahil olan araç, gereç, eşya, cisim, sistem ve daha fazlasını ifade eden tüm kavramlar, otomasyonun geldiği son noktayı göstermektedir. Bu durum, içinde bulunulan çağ (*Akıllı Bilgi Çağı*) ve toplum da (*Süper Akıllı Toplum/Toplum 5.0*) dahil olmak üzere pek çok alanın, Endüstri 4.0 ekseninde şekillenmesini sağlayarak akıllı olarak nitelenmesi sonucunu doğurmaktadır (Tekin, 2019). Akıllı teknoloji; bulunduğu ortamın, durumun, hareketin farkındadır ve gerekli tepkileri verebilecek nitelikte/yetenektedir. İlgili teknoloji tarafından geliştirilen tepki ise kendini korumak, kendi kendine onarım başlatmak ve fonksiyonunu duruma özel olacak şekilde uyarlamak biçiminde olabilir. Ortam ve şartlardaki değişiklikleri algılayan, yeni gelişen durumlarda fonksiyonelliğini artıracak önlemleri alan akıllı teknolojiler; performans, verimlilik, maliyet ve dayanıklılık yönlerinden çok büyük faydalar sağlamaktadır (Worden vd., 2003, s. 1). Bu duruma istinaden, akıllı teknolojilerin günlük ve profesyonel yaşama dair entegrasyonu ile bireylerin ilgili teknolojileri kullanım oranları günden güne artmaktadır.

Akıllı teknolojileri gün geçtikte her alanda daha fazla görmek mümkündür. Bütün endüstri alanları, yeni teknolojik gelişmelerden etkilenmekte ve böylelikle dünya üzerinde insan hayatına dair var olan tüm alanlar akıllı olmaya devam etmektedir. Ev hayatından iş hayatına, spor alanından sağlık hizmetlerine kadar oldukça geniş bir yelpazesi olan alanların tümü, akıllı olarak nitelenmektedir. Öyle ki insan hayatının önemli kavramlarından biri olan sevgi ve ebeveynlik ilişkileri dahi akıllı hale gelmektedir (Marr, 2015, s. 1-2). Akıllı teknolojilerin gelişimi sağlık, ulaşım, enerji gibi insan hayatına dair diğer alanları da etkilemektedir. Yapay zekâ, nesnelerin interneti, sensörler ve veri analizini kapsayan bu teknolojiler; verimliliği, üretkenliği ve güvenliği artırma potansiyeline sahiptir. Bu teknolojilerin kullanılmaya başlanması ve benimsenmesi toplum, çevre, ekonomi gibi alanların işleyişine etkisi hakkında gündemin oluşmasına neden olmaktadır (Jakobsen vd., 2023, s. 1). Dolayısıyla “akıllı” şemsiyesi altında toplanan her bir unsurun, insan ve toplum hayatına, davranışına derinden etki etme gücüne sahip olduğunu ifade etmek mümkündür.

Şekil-1: Akıllı Teknolojiler

Kaynak: (Akhilesh, 2020, s. 2).

Nesnelerin interneti, yapay zekâ, robotik, bulut bilişim, makine öğrenmesi ve büyük veri analizi gibi gelişmeler, insan hayatını ve davranışını etkileme noktasında önem arz eden önemli teknolojik ilerlemelerdir (Bkz. Şekil 1) (Akhilesh, 2020). İlgili gelişmelerin insan hayatı ve davranışı üzerindeki derin etkisi, insan evriminin günümüzde “*Transhümanizm*” ve “*Cyborg*” gibi teknolojik kavramlarla izah edilmesine yol açmıştır. Bu kavramlar, yeni teknolojilerin ve dijitalleşmenin insan evrimi üzerindeki büyük etkisini görmek adına önemlidir. Dijital çağın sosyolojisinde önemli birer dinamik olan Transhümanizm ve Cyborg kavramları, aslında günümüz dijitalleşmesinin üst düzey temsili olan akıllı teknolojilerin insan davranışı üzerindeki etkisini ortaya çıkarması açısından önemlidir. İnsan evriminin bir sonraki basamağı olan transhümanizm kavramında, teknolojinin insan bedenine entegrasyonu ile birlikte bireylerin insanüstü bir varlığa dönüşmesi ifade edilmektedir. Kavram, insanın fiziksel sınırlarının giderilmesi ve yaşam deneyiminin artırılması adına giyilebilir teknolojilerden yararlanılması vurgusunu yapmaktadır. Bu durumun temelinde, insanların hayata dair aktivitelerinde daimî olarak kablosuz ağlarla internete bağlanmış bilgisayar teknolojisiyle hareket etmeleri vardır. Bireyler, söz konusu teknolojiler aracılığıyla aktivitelerini daha az enerji harcayarak, daha verimli ve kabiliyetli bir biçimde gerçekleştirme fırsatı elde etmektedirler (Stecher, 2017). Diğer taraftan Cyborg (*cybernetics* “*sibernetik*” + *organism* “*organizma*”) kavramı ise insan yaşamının uzayda devam ettirilebilmesi adına geliştirilmiştir. Kelime ilk planda, insanın vücut faaliyetlerinin kontrolünü sağlamak adına ortaya atılmıştır. Bu duruma örnek olarak yapay kalp kapağı, insülin pompası verilebilir. Teknolojinin gelişmesi ve dijitalleşmenin insan hayatında merkezi bir kavram olmasıyla birlikte Cyborg terimi, eski anlamını yitirerek yeni bir anlam kazanmıştır. Teknoloji bağımlılığı olan, diğer bir deyişle teknoloji olmadan hayatını idame ettirme noktasında ciddi problemler yaşayan insanları niteler bir anlam kazanmıştır. Bu anlamda Cyborg insan, günlük işlerinden profesyonel işlerine kadar teknolojiyi üst düzeyde kullanan, dijital çağın insan modeli olarak görülmektedir (Seyrek, 2020, s. 46).

Modern teknoloji ve onun getirdiği dijitalleşme süreci bireylerin hayatı algılamasına, iş hayatına, boş zamanlarına, iletişim biçimlerine, sosyal temaslarına, yaşadığı çevre içerisindeki davranış kalıplarına ve dahası kendini keşfetme biçimine kadar aracılık eden etki gücüne sahiptir. İlgili sürecin teknolojileri ise görsel ve görüntüleme tıbbi teknolojilere, akıllı telefonlardan sensörlere kadar ince düşünülerek tasarlanmış tüm gelişmeleri kapsamaktadır. Bu teknolojiler, insanların ve toplumların günlük yaşamına derinden etki ederek, farklı alanlarda sosyal uygulamaların değişmesine yol açmıştır. Böylelikle bireylerin gündelik pratikleri, algılama biçimleri, düşünce yapıları, öğrenme biçimleri, duygusal yönleri, sahip olma, istek ve arzuları gibi konularda büyük bir değişim yaşanmıştır. 20. yüzyılda yaşanan teknolojik

gelişmelerin sosyal hayat ve davranışlar üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, var olan sistemin işleyişi ve değişimini derinden etkilediği açık bir şekilde görülebilir (Łukaszewicz Alcaraz, 2021, s. 5).

Dijital teknolojilerin bireylerin davranışlarına aktif müdahalesi, aslında insan yaşamının tüm yönlerini kuşatmasına yol açmıştır. Bu bakımdan yukarıda da belirtildiği üzere dijitalleşme neticesinde insan evriminin teknolojik olarak açıklanması, Amerikalı psikolog Abraham Harold Maslow tarafından geliştirilen İhtiyaçlar Hiyerarşisinin de güncellenmesi gerekliliğini doğurmuştur. Buna göre “Fizyolojik”, “Güvenlik”, “Sevgi”, “Saygı” ve “Kendini Gerçekleştirme” olmak üzere beş farklı kategoriden oluşan insan ihtiyaçları (Maslow, 1943), 21. yüzyılın teknolojisiyle birlikte “Dijital İhtiyaçlar Hiyerarşisi” olarak güncellenmiştir. Bu durum, dijital ve akıllı teknolojilerin insan hayatına girmesinin bir sonucu olarak kendisini göstermektedir. Buna göre akıllı ürün, hizmet ve uygulamaların insan hayatı ve davranışları üzerindeki rolü, basit bir ihtiyaçtan ibaret olmamaktadır. Diğer bir deyişle bu teknolojilerin kullanımı, basit bir fiziki ihtiyacı giderme güdüsünden kaynaklı değildir. Bu anlamda dijital ve akıllı teknolojilerin, insan davranışlarını yönlendirmedeki konumu, fiziki ihtiyaçlara ek olarak “Güvenlik”, “Ait Olma”, “Saygınlık” ve “Kendini Gerçekleştirme” basamaklarında da aktif bir role sahip olmaktadır. Böylelikle akıllı teknoloji kullanımının insan davranışlarını etkileme noktasındaki statüsü, sıradan bir ihtiyacın giderilmesinden, bireyin kendini gerçekleştirme ve hatta varlığını ve benliğini ifade etmesine dek geniş bir aralıkta kendisini göstermektedir (Auza, 2015). Bu doğrultuda insan davranışlarını özellikle satın alma açısından inceleyen ve önemli bir model olan NAIDAS’ın (*Needs-İhtiyaçlar; Attention-Dikkat; Interest-İlgi; Desire-Arzu; Action-Eylem; Satisfaction-Tatmin*) tüm basamakları (Elden, 2016), akıllı teknolojilerin insan hayatındaki önemini vurgulamak açısından açıklayıcı bir strateji oluşturmaktadır.

NAIDAS modelinin önermesi doğrultusunda, 21. yüzyılın dijital bir öznesi olarak varlığını sürdüren bireylerin akıllı teknolojileri kullanımı, onların satın alma davranışlarının oluşmasında oldukça etkindir. Daha önce de belirtildiği üzere ihtiyaçlar hiyerarşisinin dijitalleşmesiyle beraber insanın var olma süreci de dijital bir yöne doğru evrilmiştir. Böyle bir ortamda ise Erich Fromm’un (1976) eserinde iddia ettiği üzere insanın varlığını ifade eden “Olmak” ve “Sahip Olmak” kavramları da daha geniş bir anlam kazanmıştır. İçinde yaşanan dijital çağın atmosferinde bireylere, olmanın sahip olmaktan/dijital olmaktan geçtiği telkini yapılmaktadır. Bu şekilde sermaye sahiplerinin, insan davranışını çözümleyerek istedikleri doğrultuda yönlendirme çabalarında, dijital teknolojiler, önemli faktörler olarak kullanılmaktadır. Böylelikle dijital teknolojilerin kullanımı yoluyla bireylerin davranışlarının ihtiyaçtan, tatmin aşamasına kadar yönlendirilmesi sağlanmaktadır. Hayatını dijital teknolojiler aracılığıyla sürdüren bireylerin, akıllı sensörler tarafından toplanan bilgileri, onların davranışsal yönünün şekillenmesinde stratejik olarak kullanılmaktadır. Diğer taraftan akıllı teknoloji, uygulama ve hizmetlerin kullanım cazibesi ise insanın varlığını, benliğini, mülkiyetini ve yaşantısal sürecini tam anlamıyla ele alıp yöneten bir sistemin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu sistemin parçalarından bazıları akıllı şehir, akıllı ulaşım, akıllı bina, akıllı otopark, akıllı ev, akıllı telefon ve giyilebilir teknolojilerden oluşabilmektedir.

Şehirlerin yoğunlaşması, pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. Trafik, ulaşım, hava kirliliği, kaynaklar, alt yapı, kamu güvenliği ve sağlık sorunları bunlardan bazılarıdır. Bu sorunlara çözüm bulmak için teknolojik yeniliklerden yararlanılmaktadır. Bu bakımdan günümüzde pek çok şehirde, yaşam kalitesini artırmak ve sorunları ortadan kaldırmak adına akıllı şehir projelerinden yararlanılmaktadır. Akıllı şehirler sayesinde bireylerin hayat kalitesindeki sorunlar, minimize edilmeye çalışılmaktadır. Akıllı ulaşım, akıllı otopark, akıllı şebeke, akıllı ev, akıllı bina, akıllı yönetim ve akıllı sağlık hizmetlerine ek olarak enerji, eğitim, toplu taşıma, altyapı, tesisler, kaynaklar ve hizmetler, yaşam ve çevreden oluşan akıllı şehirlerin ana mekanizmaları, bireylerin kent içindeki sorunlarına çözüm bulunması adına

kullanılmaktadır (Raad, 2021, s. 42-43). Akıllı şehir uygulamaları sayesinde bireyler hakkında detaylı bilgiler edinilmektedir. Nesnelerin interneti ve büyük veri analizi gibi teknolojik gelişmeler sayesinde toplanan ve işlenen bu bilgiler, şehir kaynaklarını daha planlı yönetmek ve vatandaşların günlük sorunlarının çözümünden kent yaşamına dair farklı taleplerinin sağlıklı bir biçimde karşılanabilmesi adına kullanılmaktadır. Öte yandan toplanan bilgiler, kurumlar ve şirketler tarafından verimliliği artırmanın, müşteri memnuniyeti sağlamanın, bireysel karar verme süreçlerinin istenilen doğrultuda şekillenmesinin önemli bir aracı olarak da kullanılmaktadır (Kulkarni & Akhilesh, 2020, s. 53-54). Diğer taraftan akıllı telefonlara bakıldığında ise günümüzün oldukça önemli teknolojik gelişmelerinden biri olduğu bilinmektedir. İnternet ve mobil iletişim, günümüz insanının yaşamında vazgeçilmez birer unsur haline gelmişlerdir. İnternet ve cep telefonlarının rahatlık, hız, fonksiyonel zenginlik gibi karakteristik özellikleri, insanların ev ve iş hayatına dair pratiklerinin de önemli ölçüde değişime uğramasına neden olmuştur (Ho & Syu, 2010). Akıllı telefonların günümüz insanının yaşam ve davranış pratiklerine olan etkisine bakıldığında adeta kişisel bir asistan olarak kullanıldıkları ve bu bağlamda da insan hayatının ayrılmaz bir parçasını temsil ettikleri görülmektedir. Örneğin, eskiden karşı tarafla sesli iletişim kurmaktan öteye bir fonksiyonu olmayan telefon, teknolojinin gelişmesiyle birlikte yazılı ve görüntülü formatlarda iletişim kurulmasına olanak tanır hale gelmiştir. Bunların yanında ise akıllı versiyonlarının ortaya çıkmasıyla beraber kişisel telefonlar, adeta bir bilgisayar gibi kullanılabilir olmuştur. İnsanlar sadece tek bir akıllı telefon sayesinde yaşamlarının tüm alanlarına dair işlerini rahatlıkla yapacak bir pozisyona erişmişlerdir. Akıllı telefonların kullanımı neticesinde toplanan bilgiler ise yine insan davranışlarının şekillendirilmesinde kullanılmaktadır. Toplanan bilgiler ile bireylerin yaşam tarzı öğrenilmekte ve dijital platformların algoritmaları bu doğrultuda kullanılmaktadır.

İnsan yaşamı ve davranışını şekillendirmede kullanılan akıllı cihazlardan bir diğeri de giyilebilir teknolojilerdir. Akıllı saat, akıllı gözlük, başa takılan bir ekran ya da vücudun herhangi bir yerine yerleştirilen kişiselleştirilmiş kıyafet ürünleri, yaşamı ve davranışı dönüştürme noktasında önemlidir. Kişiye özel tasarlanan giyilebilir cihazlar, geleneksel araçlarla kısıtlama yaşamak istemeyen bireylerin tercih ettiği teknolojilerdir. Bu bağlamda oyun, eğlence, spor, güvenlik, sağlık vb. alanlara ilişkin koşulların tespit edilerek daha iyiye götürülmesi anlamında kullanılabilir (Park & Jayaraman, 2021, s. 3). Giyilebilir akıllı cihazlar, kişiye yalnızca günlük ve kısa vadeli kolaylıklar sağlamaz, aynı zamanda yaşamı boyunca pek çok konuda kendisini yönlendirebilecek bir hizmet sunar. Zaman içinde meydana gelen değişiklikleri tespit etmede değerli ve önleyici haritalar oluşturmaktadır (örneğin, hastalıkların tespit edilmesi, geçici tedavilerin sağlanması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi gibi). Böylelikle sorunlar tespit edilebilir ve çözümüne ilişkin öneriler sunulabilir. Bu durumun gerçekleşmesi, bireylerin kullandığı akıllı cihazlardan; algılanan, işlenen ve kullanılan bilgiler sayesinde oluşmaktadır (Park & Jayaraman, 2021, s. 4-5). Giyilebilir teknolojiler aracılığıyla toplanan bilgiler de yine diğer akıllı cihaz, hizmet ve uygulamalarda olduğu gibi kurumlar ve markalar tarafından insan davranışlarının istenilen yönde şekillendirilmesinde kullanılmaktadır. Sonuç olarak akıllı teknolojiler, 21. yüzyılda yaşayan bireyler tarafından yoğun bir şekilde kullanılan dijital gelişmelerdir. İlgili teknolojilerin yoğun kullanımı ise insan yaşamı ve davranışı üzerindeki yönlendirici gücünün günden güne artmasına neden olmaktadır. Bu şekilde insanların, ihtiyaç-dikkat-ilgi-arzu-eylem ve tatmin olma aşamalarındaki davranışları profesyonel olarak yönlendirilmektedir.

SONUÇ

21. yüzyıl teknolojileri, insan hayatının daha kolay, rahat ve sürdürülebilir olması adına geliştirilmektedir. Yeni teknolojilerle beraber bireylerin hayatına giren akıllı kavramı, dijital çağda yaşayan insan modelinin hayatını sürdürmesi adına önem arz etmektedir. Günlük ve

profesyonel yaşamın ana hususlarından biri olan akıllı teknolojiler, insan yaşamının kolaylaştırılması, hayat kalitesinin artırılması, yakından ve uzaktan kontrol hizmetleri ile pek çok fayda sunmaktadır. Bu anlamda da dijital çağın teknoloji odaklı insanı için vazgeçilmez bir özelliğe sahiptirler. Akıllı teknolojilerin insan davranışına olan etkisini literatür incelemesi ve NAIDAS modeli bağlamında ele alan bu araştırmanın sonuçlarına göre, dijitalleşme sürecinin yaşamın tüm alanlarını kapsadığı tespit edilmiştir. Kategorik olarak ifade edilen dijitalleşme ve büyük dijital dönüşüm; insanı, çalışanı, müşteriyi, devleti, medyayı, bankacılığı, müşteri hizmetlerini, insan kaynakları ve daha pek çoğunu teknolojik bir boyuta taşımıştır. İlgili gelişmeler insanın her türden ihtiyacını da dijital kanallar yoluyla gidermesi sonucunu doğurmuştur. Bunun neticesinde ise içinde yaşanılan yüzyıl, toplum, şehir, bina, ev, cihaz ve giyilebilen türden pek çok alet akıllı bir hale bürünmüştür. Dijital teknolojilerdeki gelişmelerin akıllı bir sarmal olarak insan yaşamını kuşatması, onların davranışlarının da istenilen doğrultuda şekillendirilmesi durumunu oluşturmuştur. Bunun sonucunda ise akıllı teknolojiler aracılığı ile bireylerden toplanan detaylı veriler işlenmiş; sermaye sahipleri, kurumlar ve markalar tarafından insan yaşamı ve davranışının ihtiyaç, dikkat, ilgi, arzu, eylem ve tatmin aşamalarında kullanılmaya başlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Akhilesh, K. B. (2020). Smart Technologies-Scope and Applications. In K. B. Akhilesh & Dietmar P. F. Möller (Edited by.), Smart Technologies Scope and Applications (pp. 1-16). Springer.
- Aksu, H. (2019). Dijitopya: Dijital Dönüşüm Yolculuk Rehberi (2. Baskı). İstanbul: Pusula 20 Teknoloji ve Yayıncılık A.Ş.
- Auza, O. (2015) Qué es la Prámide de Maslow y cómo se aplica al Marketing – Ejemplos. Erişim Adresi: <https://oscarauza.com/marketing/piramide-de-maslow-marketing/>. Erişim Tarihi: 15.12.2023.
- Cambridge Dictionary. (2023). Erişim Adresi: <https://dictionary.cambridge.org/>. Erişim Tarihi: 30.10.2023
- Elden, M. (2016). Reklam ve Reklamcılık. Say Yayınları.
- Fromm, E. (1976). To Have or To Be? Continuum.
- Goddard, N. D. R., Kemp, R. M. J., & Lane, R. (1997). An Overview of Smart Technology. *Packaging Technology and Science: An International Journal*, 10(3), 129-143.
- Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z., & Koo, C. (2015). Smart Tourism: Foundations and Developments. *Electronic Markets*, 25, 179-188.
- Ho, H. Y., & Syu, L. Y. (2010). Uses and Gratifications of Mobile Application Users. *In 2010 International Conference on Electronics and Information Engineering*, 1, 315-319.
- Jakobsen, K., Mikalsen, M., & Lilleng, G. (2023). A Literature Review of Smart Technology Domains with Implications for Research on Smart Rural Communities. *Technology in Society*, 102397.
- Katz, R. L. (2017). Social and Economic Impact of Digital Transformation on the Economy. GSR-17 Discussion Paper, International Telecommunications Union.

- Kulkarni, P., & Akhilesh, K. B. (2020). Big Data Analytics as an Enabler in Smart Governance for the Future Smart Cities. In K. B. Akhilesh & Dietmar P. F. Möller (Edited by.), *Smart Technologies Scope and Applications* (pp. 53-65). Springer.
- Łukaszewicz Alcaraz, A. (2021). *Are Cyborgs Persons? An Account of Futurist Ethics*. Palgrave Macmillan.
- Marr, B. (2015). *Big Data: Using SMART Big Data, Analytics and Metrics to Make Better Decisions and Improve Performance*. John Wiley & Sons.
- Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50, 370-396.
- Neugebauer, R. (2019). Digital Information–The “Genetic Code” of Modern Technology. In Reimund Neugebauer (Edited by.), *Digital Transformation* (pp. 1-7). Berlin: Springer Vieweg.
- Park, S., & Jayaraman, S. (2021). Wearables: Fundamentals, Advancements, and a Roadmap for the Future. In Edward Sazonov (Edited by.), *Wearable Sensors Fundamentals, Implementation and Applications* (pp. 3-27). Academic Press.
- Raad, H. (2021). *Fundamentals of IoT and Wearable Technology Design*. John Wiley & Sons.
- Rogers, C. A., Crawley, E. F., & Claus, R. O. (1990). *Intelligent Materials, Systems and Structures: Notes from a Seminar, March 29-30*.
- Seyrek, A. M. (2020). *Bilim ve Teknoloji Sözlüğü*. Yediveren Yayınları.
- Stecher, B. (2017). Transhumanism Is the Next Step in Human Evolution. Erişim Adresi: <https://futurism.com/transhumanism-is-the-next-step-in-human-evolution/>. Erişim Tarihi: 03.12.2023.
- Tarafdar, M., Bolman, E., Pullins, & Ragu-Nathan, T. S. (2014). Technostress: Negative Effect on Performance and Possible Mitigations. *Information Systems Journal*, 25(2), 103-132.
- Tekin, M. (2019). *Akıllı İşletme Reçeteleri*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu. (2023). Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 30.10.2023.
- Worden, K., Bullough W. A., & Haywood, J. (2003). The Smart Approach-An Introduction to Smart Technologies. In K. Worden, W. A. Bullough & J. Haywood (Edited by.), *Smart Technologies* (pp. 1-5). World Scientific Publishing.

THE ASSOCIATION BETWEEN OF ACCRUAL EARNINGS MANAGEMENT PRACTICES AND FINANCIAL RATIOS: EVIDENCE FROM BIST (BORSA ISTANBUL)

Assist. Prof. Dr. Ömer Faruk BÜYÜKKURT

Erzincan Binali Yildirim University, Finance & Banking Department

ORCID ID: 0000-0002-9299-5169

Abstract:

This study examines the relationship between the accrual earnings management practices of the firms and their financial ratios. The sets of financial ratios used in the study are liquidity ratios (current ratio, quick ratio and cash ratio), leverage ratios (financial leverage ratio and debt to assets ratio), and profitability ratios (return on assets, return on equity, return on invested capital, operating profit margin and net profit margin). This study uses the sample of 3,618 firm-year observations derived from non-financial firms listed in BIST (Borsa Istanbul). The time period of the study spans between 2005 and 2022. The results of the paper were obtained via the methodology of fixed effect panel data model. The findings of the study reveals that there is a positive relationship between current ratio and earnings management yet the association is negative between cash ratio and earnings management. For the leverage ratios, the relationship between accrual earnings management and financial ratio is negative yet the association is positive for debt to asset ratio. Lastly for profitability ratios, the relation between earnings management and ROA, ROE and net margin is positive and return on invested capital is negative. Overall, the findings are conflicting within the same ratio sets.

Keywords: invested capital, operating profit margin, liquidity ratios

1- Introduction:

In accounting literature, the manipulation of earnings has garnered significant attention for its implications on the transparency and reliability of a firm's financial statements. Accrual earnings management refers to the practice where firms strategically adjust non-cash transactions to present a more favourable picture of their financial performance. This study aims to provide an additional exploration of the interplay between accrual earnings management practices of firms and a meticulously selected set of financial metrics, namely, return-on-assets, financial structure ability, cash flow from operations ratio, firm-size, market-to-book ratio, sales growth ratio, gross profit margin and current ratio.

This study employs the pooled Ordinary Least Squares (OLS) panel data methodology for the analysis after the application of the Hausman Test, the Shapiro-Wilk test for assessing normality, the Variance of Inflation (VIF) test to probe multicollinearity, the utilization of clustered standard errors to address heteroskedasticity concerns, and the Wooldridge test to scrutinize potential autocorrelation.

The remainder of the paper consists of the literature review, methodology and sample, results, and conclusion respectively.

2- Literature Review:

Financial ratios are used to analyse the financial conditions of the firms. These ratios play a key role in making economic decisions about whether or not to invest into the firms. Thus, existing, and potential stakeholders closely monitor financial ratios, not only to forecast a firm's future but also to evaluate its financial standing in comparison to its own history and that of competitors. However, financial statements, so as financial ratios, can serve their purposes as long as their quality and informativeness are not distorted. At this juncture, determining the presence or absence of earnings management is crucial for the analysis of financial ratios.

There are number of studies in the literature that either directly investigated the relationship between earnings management and financial ratios, or added the financial ratios into studies to control their implicit effects on earnings management.

Financial structure ability is measured as total debt to total equity ratio. There are number of studies in the literature that capture the association between earnings management and financial structure ability. Iqbal & Strong (2010) found that companies with higher debt-to-equity ratios have higher probability to record current discretionary accruals to manage earnings across rights releases. Duke & Hunt (1990) used debt-to-equity ratio as a measure of how firms are close to breach debt covenants. It is documented in the literature that executives employ earnings management tactics to prevent their firms to violate debt agreement conditions (Dichev & Skinner, 2002).

Current ratio is one of the items of the liquidity ratios and its relationship with earnings management is widely investigated (Mihalcea & Hada, 2020). Cuong & Ha (2018) scrutinized the counterplay between earnings management and set of financial ratios and they documented that there is a significant association between earnings management and current ratio. Hasanuddin et al. (2020) documented that the association between current ratio and earnings management is positive and significant. On the other hand, Sadeghi and Zareie (2015) detected a negative relationship between liquidity ratios and earnings management.

Based on the related literature, it is found that there is a multifaceted relationship between firm size and earnings management. The relationship between monitoring cost, political cost, visibility, public attention and earnings management are the concepts that are widely investigated within the literature. Saftiana et al. (2014) documented that firm size has no meaningful relationship with earnings management. Purnama & Nurdiniah, (2019) found a negative relationship between size and earnings management. Jones (1991) presented that firms under investigation implement income decreasing earnings management practices. Chen et al. (2005) documented negative association between earnings management and firm-size.

Boosting sales is an essential financial indicator closely observed by different stakeholders, including investors, analysts, and executives. As per Sincere (2016) and Potharla & Shete (2022), there was a notable and positive correlation between earnings management and sales growth. Collin et al. (2016) claimed that such relationship may be due to the motivation of meeting & beating analysts' expectations. Paredes & Wheatley (2017) found that experiencing abnormal level of production together with positive sales growth is proof of that executives utilize resources efficiently, which is not taken as earnings manipulation. However, overproduction together with negative sales growth is an indicator of earnings manipulation.

Comparing with other variables in this study, the relation between gross profit margin and earnings management is relatively less studied in the literature. Peasnell, Pope & Young (2000), added gross profit margin into their studies on earnings management because of the direct effect of gross profit margin components on the working capital. Alongside the gross profit margin,

various other profit margins are being examined for their relationship with earnings management. Elmadhoun & Reddy (2021) found no relationship between earnings management and gross profit margin.

The relationship between return-on-assets (ROA), market-to-book ratio (MTB) and earnings management is deeply investigated in the academic literature. While ROA is mainly used as proxy for performance and/or profitability of the firms (Kothari, , MTB is employed to capture the effect of firms' market value and/or firms' market performance.

3- Methodology & Sample:

The time period of the study spans between 2005 and 2021 with a sample size of 3,575 firm-year observation from manufacturing sector listed in BIST (Borsa Istanbul). Methodology of the paper is pooled OLS panel data analysis. OLS is determined after employing Hausman Test. Normality is tested with Shapiro-Wilk test, Multicollinearity is checked with Variance of Inflation (VIF) test, heteroskedasticity is controlled via clustered standard errors, and autocorrelation is checked via Wooldridge test. Size and market-to-book ratio are also included into the model as control variables. The level of abnormal discretionary accruals, which is the proxy for accrual earnings management, are obtained through Jones Model (1991).

Equation-1 is employed to estimate the coefficient values that will be used for estimation of the non-discretionary part of the total accruals for each firm-year combination in Equation-2.

$$\frac{TACC_{it}}{TA_{it-1}} = \alpha_0 + \beta_1 \left(\frac{1}{TA_{it-1}} \right) + \beta_2 \left(\frac{\Delta Sales_{it} - \Delta REC_{it}}{TA_{it-1}} \right) + \beta_3 \left(\frac{PPE_{it}}{TA_{it-1}} \right) + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Where;

$TACC_{it}$: Total accruals, which is earnings before extraordinary items deducted from CFO,

ΔREC_{it} : Change in account receivables from year $t - 1$ to t ,

PPE_{it} : Property plant and equipment,

$\Delta Sales_{it}$: Change in sales from year $t - 1$ to t , and

TA_{it-1} : Total asset.

The estimated coefficients of Equation-1, which are shown with "hats" above them, replaced in Equation (2) below.

$$\frac{NONACC_{it}}{TA_{it-1}} = \widehat{\alpha}_0 + \widehat{\beta}_1 \left(\frac{1}{TA_{it-1}} \right) + \widehat{\beta}_2 \left(\frac{\Delta Sales_{it} - \Delta REC_{it}}{TA_{it-1}} \right) + \widehat{\beta}_3 \left(\frac{PPE_{it}}{TA_{it-1}} \right) + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

Where;

$NONACC_{it}$: Non-discretionary accruals.

The rest of the variables are already described above after Equation-1.

By running Equation-2 for each firm-year, non-discretionary accruals for each firm-year is obtained. Lastly, the amount of discretionary accruals of each firm-year is generated through the calculation presented in Equation-3.

$$DISACC_{it} = TACC_{it} - NONACC_{it} \quad (3)$$

Where;

$DISACC_{it}$: The level of discretionary accruals for each firm-year in the sample, which is calculated by deducting non-discretionary accruals, obtained through Equation-2, from the total accruals that generated in Equation-1 for each firm-year.

$$AEM_{i,t} = \alpha_0 + \beta_1 SIZE_{i,t} + \beta_2 MTB_{i,t} + \beta_3 ROA_{i,t} + \beta_4 FSA_{i,t} + \beta_5 CR_{i,t} + \beta_6 CFFR_{i,t} + \beta_7 CFOR_{i,t} + \beta_8 GROWTH_{i,t} + \beta_9 GPM_{i,t} + e_{i,t} \quad (4)$$

VARIABLE NAME	DEFINITION
AEM	Abnormal accruals (obtained via Dechow Model) of each firm-year
SIZE	Natural logarithm of total assets of each firm-year
MTB	Market-to-Book Ratio of each firm-year
ROA	Return-on-Assets of each firm-year

FSA	Financial Structure Ability, calculated through Total Debt/Total Equity for each firm-year
CR	Current Ratio, calculated through Current Assets/Current Liability for each firm-year
CFFR	Cash Flow Ratio, calculated through CFF/(Long Term Debt + Shareholder Equity)
CFOR	Cash Generating Capacity, calculated through CFO/Operating Profit for each firm-year
GROWTH	Sales growth, calculated through $(SALES_{i,t} - SALES_{i,t-1})/SALES_{i,t-1}$
GPM	Gross Profit Margin calculated through Gross Profit scaled by sales for each firm-year

4- RESULTS:

Table-1 presents the results of Equation-4. As it can be seen in the table that, firm-size has negative and significant relationship with accrual earnings management (AEM) with coefficient of -0.004 at 1% level. This indicates that the executives of larger firms implement less earnings management activities. This finding aligns with the monitoring theory, which posits that larger firms face close scrutiny from the public, analysts, and regulators. Such oversight can deter executives from engaging in earnings management practices. Coefficient of MTB is also negative and significant at 1% level. This denotes that firms with higher MTB significantly practice less earnings management.

TABLE-1		
VARIABLES		
AEM	Coefficient	p-value
SIZE	-0.0040***	(0.001)
MTB	-0.0020***	(0.000)
ROA	0.0046***	(0.000)

FSA	0.0044**	(0.039)
CR	0.0004	(0.447)
CFFR	-0.0042***	(0.005)
CFOR	0.0229***	(0.000)
GROWTH	-0.0123***	(0.000)
GPM	-0.0604***	(0.000)
Constant	-0.272*	(0.065)
Observations	3.575	
Adj. R-squared	0.1280	
p-values in parentheses, *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1		

The coefficient of ROA, 0.0046, is positive and significant at 1% level. This implies that high-performance firms implement high earnings management practices. This result suggests that high-performing firms might engage in earnings management practices to inflate income. Thus, users of financial statements should be alert to this potential risk. Financial Structure Ability has positive and significant, 0.0044, relationship with accrual earnings management at 5% level. This indicates that firms that have high total debt comparing to their total equity, implement higher earnings management. This might be the results of avoiding of breaching debt covenants. Coefficient of current ratio is 0.0004 and has no significant relationship with accrual earnings management. CFFR has negative and significant relationship with earnings management. This means that the higher CFFR, the lower earnings management. This result needs further investigation as CFF has two main components and effects of each section on earnings management might be interpreted differently. The coefficient of CFOR is, 0.0229, is positive and significant at 1 percent level. This means that the higher cash flow from operations, the higher accrual earnings management. To accurately interpret the relationship between CFO and accrual earnings management, further analysis is required. This is because earnings management comprises two components: accrual earnings management and real earnings management. Notably, the CFO is directly affected by the real component of earnings management. Growth has negative and significant, -0.0123, relationship with earnings management. This indicates that the higher sales growth the lower earnings management. The growth theory of the firms shows that high sales growth is observed especially in the early/young stage of the firms. Thus, the relationship between firms' life cycle and accrual earnings management provides a room for a further analysis. Finally, gross profit margin and earnings management has negative and significant, -0.0604, relationship. This indicates that an increase in gross profit associates with a decrease in earnings management.

Conclusion:

In our examination of the relationship between firms' accrual earnings management practices and various financial ratios, using a sample of 3,575 firm-year observations from manufacturing companies listed on Borsa Istanbul (BIST), several key insights emerged. Notably, return-on-assets, financial structure ability, and cash flow from operations ratio were found to have a positive correlation with earnings management. Conversely, factors such as firm size, market-to-book ratio, sales growth ratio, and gross profit margin displayed a negative association with accrual earnings management. Interestingly, the current ratio did not demonstrate a significant relationship with the abnormal level of discretionary accruals. Methodologically, our approach utilized pooled OLS panel data analysis, and the robustness of our findings was affirmed through various diagnostic tests, including Hausman, Shapiro-Wilk, VIF, clustered standard errors, and Wooldridge tests.

References:

- Chen, K.Y., Lin, K.L., Zhou, J. & Vinten, G., 2005. Audit quality and earnings management for Taiwan IPO firms. *Managerial Auditing Journal*, 20(1), pp.86-104.
- Collins, D.W., Pungaliya, R.S. & Vijh, A.M., 2016. The Effects of Firm Growth and Model Specification Choices on Tests of Earnings Management in Quarterly Settings. *The Accounting Review*, 92(2), pp.69-100.
- Cuong, N. T, 2018. Influence of Financial Ratios on Earnings Management: Evidence from Vietnam Stock Exchange Market. *Journal of Insurance and Financial Management*, 4(1), pp. 57-77.
- Dichev, I.D. and Skinner, D.J., 2002. Large-sample evidence on the debt covenant hypothesis. *Journal of Accounting Research*, 40(4), pp.1091-1123.
- Duke, J. and Hunt, H., 1990. An Experimental Examination of Debt Covenant Restrictions and Accounting-related Debt Proxies. *Journal of Accounting & Economics*, 12, pp.45-63.
- Elmadhoun, II. R. I., & Reddy, G. N., 2021, Effect of Earnings Management on Profitability Ratios of listed Companies on Dubai Financial Market, *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research*, 8(10), pp. 847-858.
- Hasanuddin, R., Darman, D., Taufan, M.Y., Salim, A., Muslim, M., Putra, A.H.P.K., 2021. The Effect of Firm Size, Debt, Current Ratio, and Investment Opportunity Set on Earnings Quality: An Empirical Study in Indonesia. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(6), pp.0179-0188.
- Iqbal, A. and Strong, N., 2010. The effect of corporate governance on earnings management around UK rights issues. *International Journal of Managerial Finance*, 6(3), pp.168-189.
- Jones, J.J., 1991. Earnings management during import relief investigations. *Journal of Accounting Research*, 29(2), pp.193-228.
- Mihalcea, M. M., Hada, I. D, 2020, Earnings Quality Related to Sustainability, Reliability, Performance and Earnings Management, University of Târgu Jiu, Economy Series, Issue 4, pp.155-162.
- Pacheco Paredes, A.A. & Wheatley, C., 2017. Real earnings management or “just business”. *Journal of Financial Economic Policy*, 9(3), pp.268-283.

- Peasnell, K.V., Pope, P.F. & Young, S., 2000. Detecting earnings management using cross-sectional abnormal accruals models. *Accounting and Business Research*, 30(4), pp.313-326.
- Potharla, S. & Shette, R., 2022. Insider ownership and Real Earnings Management in Indian companies. IIM Kozhikode Society & Management Review.
- Purnama, I., & Nurdiniah, D. (2019, February). Profitability, firm size, and earnings management: The Moderating Effect of Managerial Ownership. In 5th Annual International Conference on Accounting Research (AICAR 2018) (pp. 41–46). Atlantis Press.
- Roychowdhury, S., 2006. Earnings Management Through Real Activities Manipulation. *Journal of Accounting and Economics*, 42, pp.355-370.
- Sadeghi, & Zareie. (2015). Relationship between earnings management and financial ratios at the family firms listed in the Tehran stock exchange. *Indian Journal of Fundamental and Applied Life Sciences*.
- Saftiana, Y., Mukhtaruddin, M., Putri, K.W. & Ferina, I.S., 2014. Corporate governance quality, firm size and earnings management: Empirical study in Indonesia stock exchange. *Investment Management and Financial Innovations*, 14(4), pp.105-120.
- Shaheen, S., & Malik, Q. A., 2012, The Impact of Capital Intensity, Size of Firm And Profitability on Debt Financing In Textile Industry of Pakistan, *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 3(10), pp. 1061-1066
- Sincerre, B.P., Sampaio, J.O., Famá, R. & Santos, J.O., 2016. Debt issues and earnings management. *Revista Contabilidade & Finanças*, 27(72), pp.291-305.

KENDİNE HEDİYE DAVRANIŞI GIFT TO SELF BEHAVIOR

Lecturer Rabia Vildan İŞCAN

Kırıkkale Üniversitesi, Fatma Şenses Sosyal Bilimler MYO
ORCID ID: 0000-0003-0011-6479

Assoc. Prof. Dr. İbrahim BOZACI

Kırıkkale Üniversitesi, Keskin MYO
ORCID ID:0000-0002-9584-6126

Assoc. Prof. Dr. Cihat KARTAL

Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID ID: 0000-0003-2390-8268

Özet

Kendine hediye verme kavramı ilk kez 1967 yılında sosyolog Schwatz tarafından dile getirilmiştir. 1990'lı yıllarda ise Mick ve DeMoss'un Amerikalı tüketiciler üzerine yaptığı çalışmalarda tüketici davranışı araştırmasının bir alt alanı haline gelmiştir. Kavramsal olarak incelendiğinde kendi kendine hediye verme; tüketimin içsel olarak atfedildiği, yalnızca bireysel anlamda, keyif odaklı ve acil bir ihtiyaçtan bağımsız biçimde hizmet veya malların satın alınması etrafında inşaa edilen bir süreçtir. Bu tür hediye satın alımları; kendine iyi davranmak, stresi azaltmak veya teşvik sağlamak gibi bir hedefe ulaşmanın istendiği durumlarda gerçekleşmektedir. Ayrıca bireyin kendisiyle veya başkalarıyla iletişim kurmasının da bir yolu olarak değerlendirilebilir.

Daha açık biçimde ifade etmek gerekirse kendine hediye verme belirli çabaların bir sonucu olarak ortaya çıkan bir tür hak etme duygusudur. Bu nedenle bireyin öz yeterliliğe ulaşmasını sağlayan bir öz düzenleme mekanizmasıdır. Böylece birey sorunlardan ya da olumsuz duygulardan kaçabilmek için bir tür başa çıkma stratejisi uygulamış olacaktır. Bunlara ek olarak tüketim bağlamında, genellikle satın alma öncesinde (örneğin heyecan), sırasında (örneğin zevk) ve sonrasında (örneğin memnuniyet) meydana gelen oldukça hedonik süreçlerle karakterize edilen ve duygusal açıdan zengin tüketim deneyimleriyle ilişkili bir ruh hali ile karakterize edilmektedir.

Diğer yandan bireyin kendine hediye davranışı; duygusal öz saygı ve benlik, kişisel başarıların ardından ödüllendirme, düşük benlik saygısı, bir ödevi tamamlama, özbenlik, hedonik zevklerle kendilerini şımartma, öz saygı, sürpriz duygular, zayıf sınav performansı, kötü ruh halleri özel etkinlikleri kutlamak vb. şekillerde çeşitli araştırmalara da konu olmuştur. Bu araştırmalar neticesinde kendine hediye davranışının hem olumlu hem de olumsuz duygu durumları ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Esasen mevcut araştırmalar tüketicilerin, başkaları için hediye almak yerine giderek daha fazla kendileri için hediye satın almaya yöneldiklerini göstermektedir.

Çoğu durumda alışveriş yapan bireyler; olumsuz ruh hallerini daha normaleştirebilmek ve kişisel üzüntüyle baş edebilmek için kendi kendine hediye verme (ödüllendirme) yoluna gidebilirler. Sonuçta bireyin kendi kendisine hediye vermesinin altında yatan temel motivasyonlar; başarı veya bireysel bir hedefin başarılması için verilen ödül hediyesi; daha iyi hissetmek için terapötik bir hediye; eğlence ve heyecan için hedonik bir hediye; tatiller ve

kişinin doğum günü için kutlama hediyesi olarak sınıflandırılmıştır. Bu çalışmada bireylerin kendine hediye verme davranışı teorik temelde derinlemesine incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tüketici Davranışı, Duygusal Öz Saygı, Kendi Kendine Hediye, Kendine İyi Davranma, Kendini Şımartma, Ödüllendirme.

Abstract

The concept of self-gifting was first mentioned by sociologist Schwatz in 1967. In the 1990s, it became a subfield of consumer behavior research in Mick and DeMoss' studies on American consumers. Conceptually, self-gifting is a process built around the purchase of services or goods in which consumption is attributed as intrinsic, solely individual, pleasure-oriented and independent of an urgent need. Such gift purchases occur in situations where it is desired to achieve a goal, such as treating oneself well, reducing stress or providing incentives. It can also be considered as a way of communicating with oneself or others.

To put it more clearly, self-gifting is a kind of sense of entitlement that emerges as a result of certain efforts. Therefore, it is a self-regulation mechanism that enables the individual to reach self-efficacy. Thus, the individual will apply a kind of coping strategy to escape from problems or negative emotions. In addition, in the context of consumption, it is characterized by a mood associated with emotionally rich consumption experiences, often characterized by highly hedonic processes that occur before (e.g. excitement), during (e.g. pleasure) and after (e.g. satisfaction) the purchase.

On the other hand, self-gifting behavior has also been the subject of various researches such as emotional self-esteem and self-rewarding after personal achievements, low self-esteem, completing an assignment, self-identity, pampering themselves with hedonic pleasures, self-esteem, surprise emotions, poor exam performance, bad moods, celebrating special events, etc. As a result of these studies, it is possible to say that self-gifting behavior is associated with both positive and negative emotional states. In fact, existing research shows that consumers increasingly tend to buy gifts for themselves instead of buying gifts for others.

In many cases, shoppers may engage in self-gifting (rewarding) in order to normalize negative moods and cope with personal sadness. As a result, the main motivations underlying an individual's self-gifting are classified as: a reward gift for achievement or the accomplishment of a personal goal; a therapeutic gift to feel better; a hedonic gift for fun and excitement; and a celebratory gift for holidays and one's birthday. In this study, self-gifting behavior of individuals was examined in depth on theoretical basis.

Keywords: Consumer Behavior, Emotional Self-Esteem, Self-Gifting, Being Good to Yourself, Self-Pampering, Rewarding.

DƏRVIŞ OBRAZININ TÜRK SUFİZMİNDƏ VƏ FOLKLOR MƏTNLƏRİNDƏ SEMANTİKASI

THE SEMANTICS OF THE DERVISH IMAGE IN TURKISH SUFISM AND FOLKLORE TEXTS

Zumrud RASULZADA

Bakü Avrasiya University

Abstract

Various views on the etymology of the word Dervish are reflected in the scientific literature. When the term dervish and dervishness are interpreted in a broad sense, it becomes clear that the essence of dervishness is not to go door-to-door begging. This is only their appearance. We find the word dervish as a term both in Sufism and folklore texts. In order to understand the relationship between Sufism and dervishness, it is necessary to look at the reason for the emergence of Sufism. In essence, there are many points of intersection between Dervishism and Sufism. Dervishes are known to lead a poor lifestyle. The goal of this poverty is to reach spiritual wealth and perfection. Both Sufis and Dervishes must renounce material goods in order to attain divine love and perfection. the essence of dervishness is not only to live a miserable life, but to perform divine functions as in Sufism. Because both Sufis and dervishes are the chosen ones with sacred powers. In both Sufism and Dervishism, there is a murid and murid relationship. We will find the murid-murshid relationship in folklore texts, especially in fairy tales. In fairy tales, we find two types of dervish: one who gives a share and one who receives a share. In the tale, the type of dervish who gives a share and receives a share in return shows his mission of both giving life and killing. The role of Dervishes in making people laugh, as well as making them think, is mostly found in anecdotes. Dervishes behaving like fools and madmen in order to reach "freedom", divine love - God, cannot be equated with the behavior of an ordinary scoffer. The image of a dervish is also often found in epics.

Keywords: *Sufism, dervish, chaos, cosmos, folklore*

Giriş

Dərviş sözü öz kökünü fars dilində işlənən drigöş, deryoş ve drigu, driyöş sözündən götürür. Bu sözün etimologiyası ilə bağlı müxtəlif görüşlər elmi ədəbiyyatda öz əksini tapır. Bir mülahizəyə görə fars dilində işlənən “dər” qapı, “piş” ön, qabaq, irəli, qənşər mənasındadır. Bu mülahizə dərvişin etimologiyasının qapı – qapı gəzən, dilənçilik edən mənasında, digər fərziyyə görə bu kəlimə “Dər” qapı, “aviz” sözlərinin birləşməsindən yaranmış “dər-aviz” qapıdan asılan mənasında işlənir. Sufiliyin formalaşdığı sonrakı dövrlərdə dərviş kəliməsi yeni mahiyyət kəsb etmiş oldu. Dərviş və dərvişlik termini geniş mənada şərh olunarkən aydınlaşır ki, dərvişliyin mahiyyətində daha çox sərgərdanlıq onların yalnız zahiri görüntüsünün təşkil edir. Ülkər Yusifova dərviş sözünü simvolik olaraq bu cür mənalandırır: “Əslində “dərviş ” sözü ibarət olduğu dal, ra, vav, ye və şin hərflərinin simvolik olaraq ifadə etdiyi dünya, riya, varlıq, yalan və şəhvətdən özünü uzaq tutan insan mənasındadır”. (7, s.13) Tədqiqatçı dərviş sözünün məzmununu açarkən , təbii ki, həm sufilik , həm də dərvişlik həyat tərzinə nəzər salmışdır. Dərviş sözünə termin kimi də həm təsəvvüfdə, həm də folklor mətnlərində rast gəlirik.

Təsəvvüfdə dərviş

Təsəvvüf və dərvişliyin bir – biri ilə əlaqəsini anlamaq üçün təsəvvüfün yaranma səbəbinə nəzər salmaq lazımdır. Yaqub Babayev təsəvvüfün yaranma tarixi ilə bağlı yazır: “Lakin Əməvilərin,

daha sonra isə Abbasilərin hakimiyyəti dövründə xilafət səltənətə, mənəvi-ruhani cəmiyyət dünyəvi cəmiyyətə çevrildi.Sufizm məhz həmin dünyapərəstliyə, mənəfətgirliyə, sərvətpərəstliyə, haqqı atıb dünyanı tutmağa qarşı dinc etiraz forması kimi təzahür edib intişar tapdı”. (8, s.11) Mahiyyət etibarilə dərvişliklə sufizmin kəsişmə məqamları olduqca çoxdur. Məlumdur ki, dərvişlər yoxsul həyat təzi keçirirlər. Bu yoxsulluğun məqsədi mənəvi zənginliyə, kamilliyə çatmaqdır. Həm sufilər, həm dərvişlər ilahi eşqə, kamilliyə çatmaq üçün maddi nemətlərdən imtina etməlidirlər. Ülkər Yusifova yazır: “Təsəvvüfün yayılmasında əvəzəlməz xidmətləri olan dərvişlər türk sufi tarixində yeni mənə qazandılar. “Avesta”da kasıb, dilənçi anlamında işlənsə də, sufizmdə özünü yoxsulluqla imtahan edib dünyanın nəz-nemətini Allahda tapma ilə öyünürdülər. Dərviş obrazı yunanlarda kiniklər, ruslarda “nişsi” statusuna malik, daha çox səfil həyat sürən insanlarla əlaqələndirilə bilər. Lakin şərq dünyasında dərviş böyük missiyası olmağı ilə seçilirdi” (7, s.13) Tədqiqatçının sözlərinə əlavə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, dərvişliyin mahiyyəti təkcə səfil həyat təzi keçirmək yox, təsəvvüfdəki kimi ilahi funksiyaları icra etməkdir. Çünki həm sufilər, həm də dərvişlər seçilmiş, sakral gücləri olanlardır. Həm sufizmdə həm də dərvişlikdə mürid və mürşid münasibəti var. Mürid – mürşid münasibətinə biz folklor mətnlərində, xüsusilə də, nağıllarda rast gələcəyik.

Folklorada dərviş obrazı.

Folklor mətnlərinin strukturuna nəzər salınarkən dərvişi ayrı-ayrı janrlarda həmin janrın tələbləri daxilində tədqiq etməyi daha məqsədəuyğun hesab etmək olar. Bu baxımdan dərviş obrazını aşağıdakı janrlar əsasında tədqiq edək:

1. Nağıllarda dərvişlər. Təsəvvüfdə qeyd olunan mürid – mürşid münasibətinə “Oxxayın nağılı”nda Qouş və Oxxayın arasında rast gəlirik. Burada Oxxay Qouşa gizli aləmin bütün sirlərini öyrədir. Bu, onun kamillik mərtəbəsinə yetişməsi üçündür.

Nağıllarda dərvişin iki: pay verən və pay uman tiplərinə rast gəlirik. Dərvişin pay vermək, yaxud da pay ummaq məqsədi onun sehrli alma və ya dərman verməsindən sonra üzə çıxır. Məlum olduğu kimi, alma ağac kultu ilə bağlıdır. Alma rəmzi xarakter daşıyaraq həyatı, gəncliyi, doğuluşu simvolizə edir. Belə nağıllarda dərviş qəhrəmana alma, dərman verərək onu əslində, ölümsüzləşdirir. Dərvişin qəhrəmana ölümsüzlük/həyat verməsinə “Ağ atlı oğlan” nağılında rast gəlinir. Nağılda övladsızlığı özünə dərd edən padşah obrazı var. Məlumdur ki, övladsızlıq ölümü, yoxluğu simvolizə edir. Dərviş padşahı xaosdan çıxarmaq üçün ona həyat, doğuluş simvolu kimi dərman verir:

“ - Padşah sağ olsun, mən sənə bir dərman verərəm, hər arvaddan bir oğlun olar. Amma bir şərtim var.

Padşah dedi:

- Nə şərt?

Dərviş dedi:

- Uşaqlar on beş yaşına çatanda birini mənə verməlisən” (2, s.115)

Dərvişin pay ummasından belə nəticəyə gəlmək olur ki, eyni mətn süjetində mətnin əvvəlində dərvişin kosmos tərəfi ilə yanaşı, daha sonrakı mərhələdə dərvişin həm də xaos tərəfi var. Belə ki, o, padşahdan aldığı Nərbalanı təndirə salıb bişirmək istəyir. Deməli, dərviş obrazı həyatla yanaşı, eyni zamanda ölümü təmsil edir.

Göründüyü kimi, bu nağılda pay verib qarşılığında pay uman dərviş tipi onun həm həyat vermə, həm də öldürmə missiyasını göstərir.

Eyni süjet xəttinə biz “Əzim sövdəgərin nağılı”nda da rast gəlirik. Belə ki, padşahın güzgüyə baxaraq ah çəkəndən sonra dərviş padşahla şərt kəsərək ona alma verir. Burada da dərviş

alma/həyat verərkən padşahla şərt kəsir – dünyaya gələcək qız on beş yaşına çatdıqda dərviş padşahın qızını özü ilə aparacaq. Amma dərvişin qızı özü ilə aparmaqda məqsədi onunla evlənmək yox, qızı bişirib yeməkdir. Məqsədinə nail olmayan dərviş qızın övladının başını kəsir. Dərviş verdiyi alma simvolunun qarşılığında bir can istəyir və buna nail olur.

Nağıllarda dərvişlərin hamısı heç də pay uman deyil. Nağıl mətnlərində pay verən dərvişlərə də rast gəlmək olur. Məsələn “Sehrli alma” nağılında padşah dərvişdən nəyə ehtiyacının olduğunu soruşduqda dərviş heç nəyə ehtiyacının olmadığını, pay alan yox, pay verən dərvişlərdən olduğunu bildirir. Bu sözlərdən sonra dərviş padşaha almanı verib qeyb olur.

2. Lətifələrdə dərvişlər. Lətifə janrının əsasında gülüş dayanır. Dərvişlərin güldürən, güldürməklə yanaşı, düşündürən roluna əsasən lətifələrdə rast gəlirik. Bu baxımdan Bəktəşi lətifələrində dərvişlərin gülüb-güldürmək funksiyası xüsusilə qeyd olunmalıdır. M.Hüseynov yazır: “Bəktəşi lətifələri sübut edir ki, dərvişlərin oyun oynamağında gülüb-güldürmək mühüm komponentlərdən biri kimi özünü göstərir”. Məlumdur ki, dərvişlər müdrikliyi, kamilliyi, ürfanı təmsil edirlər. Bu zaman onların güldürən rolunda çıxış etməsi təbiidir. Əsasən də bəktəşi lətifələrində dərvişlərin məhz “abdal” rolunda olması bu funksiyayı yerinə yetirə bilmələri üçün vacib şərtidir. Cəmiyyəti düşünməyə vadar edən, eyni zamanda qüsurlarını göstərən müdrik, təbii ki, yalnız “abdallıq” roluna girərək bunu bacara bilərdi. M. Hüseynov dərvişlərin dəlilik donuna girmələrini olduqca aydın izah edir: “Qışın soyuğunda, yayın istisində bir qarnı ac, bir qarnı tox gəzib-dolanmağın əziyyəti azadlıq adlı bir nemətin qabağında heçə dönür. Azadlıq dediyimiz o nemətin dərviş leksikonundakı adı, təbii ki, eşqdır – Allah eşqi. Şəms Təbrizini – Şərqi böyük sufi şairi Cəlaləddin Ruminin ustadını qanadlı bir quşa döndərərək göylərə qaldıran və ona Pərrəndə (pərvaz edən) adını qazandıran məhz bu eşqdır”. (6, s.44) Dərvişlərin “azadlığ”a, ilahi eşqə - Allaha qovuşmaq üçün özlərini axmaq, dəlisov kimi aparmalarını adı məsxərəçinin davranışı ilə də eyniləşdirmək olmaz. Elə bu səbəbdən də M. Hüseynov dərvişlərin oyunbazlığını məsxərəçilərin oyunbazlığından fərqləndirir. Çünki dərviş güldürməklə yanaşı, düşündürməyə də sövq edirsə, məsxərəçi yalnız güldürür. Məsələn “Aldatmaq” adlı bəktəşi lətifəsində danışılır: “Bir nəfər meyxanadan heç çıxmaz, gününü sərxoşlula keçirərdi. Evinə, ana, atasına, ailəsinə baxmazmış. Həmin adam bir gün rəhmətə gedir. Cənazə namazı qılındıqdan sonra mərhumun necə biri olduğu soruşulur. Hamı bir ağızdan onun çox yaxşı biri olduğunu deyirlər. Buna dözə bilməyən bəktəşi deyir: “Bizi aldatmaqları bəs deyil, Allahı da aldadırlar”. Lətifədə cəmiyyətdəki ikiüzlülüyə gülən bir bəktəşi obrazı verilmişdir. O, Allahın aldanmayacağını bilərək lətifədə cəmiyyətin ikiüzlülüynü dilə gətirir. Digər bir nümunədə isə bəktəşi dərvişin Allahla ruhani əlaqədə olmasından danışılır: “Bir gün bəktəşi fikrə dalır. Halından məlum olur ki, Tanrı ilə söhbətdədir. Onun bu vəziyyətini izləyən biri bəktəşinin heç kiminin olmamağını, yalnız qalmağının səbəbini soruşur. Bəktəşi bu an ayılır və cavab verir ki, mən məhz indi yalnız qaldım”. Bu mətnə süjetüstü formada baxsaq, dərviş bəktəşinin məntiqə sığmayan cavabının izahını verə bilmərik, bunu yalnız məntiqdən kənar bir cavab kimi gülüş doğuran məqam olaraq qiymətləndirərik. Amma dərvişlərin müdriklik arxetipini özündə daşması, Allah ilə daim ruhani əlaqədə olması məsələsinə diqqət etsək, onun bu cavabının olduqca məntiqli olduğu qənaətinə gələrik. M. Hüseynzadə eyni zamanda bəktəşi dərvişini ruhanidən də fərqləndirir. Çünki bəktəşi dərvişinin ruhani kimi ədəb-ərkan qaydaları ilə yox, kef əhli kimi davranır. O qeyd edir: “Minbərdən camaata moizə oxuyan və sözün məcazi mənasında da başqalarından ucada dayandığını zənn eləyən ruhanidən fərqli olaraq, bəktəşi dərvişi əməlisaleh adam iddiasında bulunmur. Dünyaya gülmək üçün özünü axmaq yerinə qoyursa və “axmaq-axmaq” işlərdən çıxırsa (məsələn, ramazan ayında içki içirsə, sərxoş-sərxoş məscidə girirsə) dərvişin əməlisalehliyindən danışmaq çətinləşir....Həm müsbət, həm də mənfi cəhətləri özündə birləşdirən bəktəşi dərvişi başlanğıcını mifoloji dərviş obrazından

götürür”. (6, s.46) Dərvişin həm dağıdıcı, həm də yaradıcı mövqedə olmasını mifik dünya modelinin həm xaos, həm də kosmosun bir – birini əvəz etməsi ilə izah etmək olar.

3. Əfsanələrdə dərvişlər. Əfsanələrin birində dərviş bir kişiyyə qızıl əvəzinə saxta üzük verir. Dərvişin oyununun üstünü açan ilan/qız dərvişin öz əli ilə təndirdə bişirilib qızıla çevrilir(3, s.212). Bu əfsanədə dərvişin tamahkar rolunu görürük. O, dağıdıcı kimi, ilanı məhv edir. İlan özü müdrikliyin simvoludur.

4. Dastanlarda dərvişlər. Dərviş obrazına dastanlarda da çox rast gəlinir. Dastanlarda dərviş obrazı daha çox buta verən rolda çıxış edir. Məsələn “Aşiq Qərib” dastanında dərviş Rəsula yuxuda Şahsənəmi buta verir. Burada butavermə dərvişin ilahi aləmlə əlaqədə olmasından, ürfan əhli olmasından xəbər verir.

Nağıllarla yanaşı dastanlarda da dərvişin pay vermə motivinə rast gəlmək olur. Məsələn, “Şah İsmayıl” dastanında dərviş övladı olmayan Ədil padşaha alma verir. Bu dastanda dərvişin yaradıcı rolunu görürük, o dağıdıcı deyil, Ədil padşahdan pay ummur. “Tahir və Zöhrə” dastanında isə dərvişin alma vermə motivi bir qədər fərqlidir. Dərviş övladı olmayan Əhmədə almanı məhz yuxuda verir. Məlumdur ki, yuxu o dünya və bu dünya arasındakı keçiddir. Deməli, burada dərvişin sakral aləmlə əlaqədə olması, müdrikliyi yenidən ortaya çıxır. Dərviş obrazının ikili mahiyyətdə olmasını Hikmət Quliyev belə açıqlayır: “Dərviş obraz paradigması öz təbiətində müdrik qoca arxetipinin hər iki mahiyyətini yaşadır. Belə ki, folklor mətnlərində dərviş ikili mahiyyətdə ortaya çıxır. O, bir tərəfdən yardımçı, ilahi informasiyanın ötürücüsüdürsə, digər tərəfdən oyunbazlıq edib insanları bəlaya düşür edir. Yəni onun genezisində həm mədəni qəhrəman, həm də trikster fazaları vardır” (4, s.188)

Nəticə

Sadalanan folklor mətnləri əsasında ümumiləşdirmə aparılırsa, məlum olar ki, dərviş obrazı əslində həm xaos, həm də kosmos modelinin özündə eyni anda da birləşdirə bilir. Dərviş obrazı, əsasən, lətifələrdə gülüb-güldürən, düşündürən mövqedədir, yəni müdrikliyi təmsil edir. Dərviş obrazı nağıllarda həm dağıdıcı, həm yaradıcı rolu daşıyır. Dastanlarda isə dərvişin, adətən, müdriklik, buta vermə, həyat vermə kimi keyfiyyətləri üzə çıxır.

Açar sözlər: *təsəvvüf, dərviş, xaos, kosmos, folklor*

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan dastanları. Beş cildə. III cild. Bakı, “Lider” nəşriyyat, 2005, 328 səh.
2. Azərbaycan folkloru külliyyatı, I cild, Nağıllar (I kitab), Bakı, “Səda” nəşriyyatı, 2006, 400 səh.
3. Əsatirlər, əfsanə və rəvayətlər. Bakı, “Şərq- Qərb”, 2005, 304 səh.
4. Hikmət Quliyev. Müdrik qoca arxetipinin dərviş paradigması
5. Muxtar Kazımoğlu. Hacı Bəktəş Vəlinin düşüncələr aləmi və bəktəşi lətifələri
6. Muxtar Kazımoğlu. Xalq gülüşünün poetikası (monoqrafiya). Bakı: “Elm” nəşriyyatı, 2006. 268 s.
7. Ülkər Yusifova. Dervish as an Archetypal Character
8. Yaqub Babayev. Təriqət ədəbiyyatı: sufizm, hürufizm. Ali məktəblərin filoloji fakültələri üçün dərs vəsaiti. Bakı, “Nurlan”, 2007, 128 səh.

SOSYOLOJİK AÇIDAN GÜNDELİK HAYATIN BASİTLEŞTİRİLMESİ VE KAVRAMSALLAŞTIRILMASI SORUNU

THE PROBLEM OF SIMPLIFYING AND CONCEPTUALIZING DAILY LIFE FROM A
SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE

Hazal Aybala BEKAR
Bülent Ecevit Üniversitesi

Özet

18. yüzyılda temelleri atılan Çağdaş bir bilim olan Sosyolojinin alt disiplini olan Gündelik Hayat Sosyolojisi toplumsal hayatı ve değişimleri her yönü ile inceleyen, toplumsal olgulara farklı bakış açılarıyla ve eleştirel bir şekilde yaklaşarak bu olguların altında yatan gerçekleri ortaya çıkarmayı amaçlayan bir sosyal bilim dalıdır. Gündelik Hayatın Sosyolojisi aşına olunanın yeniden keşfedilmeye çalışılması mücadelesidir. Aşına olunanın gerisinde kalan bilinmeyene ulaşmak gündelik hayata eleştirel bir gözle bakmayı gerektirir. Gündelik hayat içinde yaşadığımız toplumsal yapının, süreç içinde kalıplaşarak tekrar eden günlük hayat pratiklerini ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Gündelik kelimesi bir yönüyle sıradan ve basit işleyen hayatı çağırıştırır. Bu nedendir ki gündelik hayat sosyal bilimlerde uzun süre göz ardı edilmiştir, önemsenmemiştir. Fakat son dönemlerde sosyal bilimlerin ilgi alanına girmeyi başarmıştır. Gündelik hayatın göz ardı edilmesinin nedeni; basit, sade ve gelişigüzel tarzda işlenmesi olabilir. Fakat bu gelişigüzel işleniyor izlenimi veren gündelik hayatın aslında 'kendini yok zannettirecek kadar gizleyebilmiş' bir bilincin varlığıdır. Gündelik hayatın yoksulluğuna takılmadan onun gizli olan zenginliğini ortaya çıkartmak gerekir. Gündelik hayatı tanımlamak hem önemli hem zordur. Çünkü bu sıradanlaştırılan gündelik hayat sadece bir kavram değildir, aynı zamanda toplumu anlamak için bir ipucudur. Bu çalışmada gündelik hayatın basitleştirilmesi sorunu ve aslında en olağanüstü şeyin aynı zamanda en gündelik olduğu anlatılmak istenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Gündelik Hayat, basitleştirilme, gelişigüzel, kavram

Abstract

Sociology of Eeryday Life, which is a sub-discipline of Sociology, a contemporary science whose foundations were laid in the 18th century, is a branch of social science that examines all aspects of social life and changes and aims to reveal the facts underlying social phenomena. Sociology of Everyday Life is a struggle to rediscover the familiar. Reaching the unknown that lies behind the familiar requires looking at daily life with a critical eye. It is a concept used to express the repetitive daily life practices of the social structure in which we live in daily life, becoming stereotyped in the process. In one sense, the word "everyday" evokes an ordinary and simple life. For this reason, daily life has been ignored and disregarded in social sciences for a long time. However, recently it has managed to enter the field of interest of social sciences. The reason why daily life is ignored is; It may be simple, plain and random. However, this daily life, which gives the impression of being handled haphazardly, is actually the existence of a consciousness that has been able to hide itself to the point of making one think it does not exist. It is necessary to reveal the hidden richness of daily life without dwelling on its poverty. Defining daily life is both important and difficult. Because this ordinary daily life is not just a concept, but also a clue to understand society. In this study, it is aimed to explain the problem of simplifying daily life and how, in fact, the most extraordinary thing is also the most daily.

Keywords: Everyday Life, simplification, random, concept

EFFECTIVE COMMUNICATION: THE ROLE OF BUSINESS ENGLISH

Muhammad YAQOOB

(Dept of English Literature, Muslim Youth University, Japan Road Islamabad),

Dr. Muhammad Zia-ur-REHMAN

Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Abstract

Effective communication is when data or information is correctly received by the receiver. It does not matter how great the delivery is if the information isn't received by the audience. Not only information should be received by the respective audience but also that needs to be understood by the audience. The study iterates that communication is most effective when the audience can take the information that is given to them and then relay it to third party because that shows that they truly got it they truly received the information and they truly understand to the point it was expected of them. It is about being in the zone and adjusting as necessary so one should care about effective communication because some of the results of ineffective communication is wasted time. We waste so much time due to ineffective communication and the study highly another reason as people also wastes emotions to see along with wasted time conversations drag on much longer than they need to and with that their emotions drag on much longer than they need to see ineffective communication leading to misunderstandings. And misunderstandings could lead to the eventual loss of relationships. The study thousands of analyzed the conversations with 70 different people from different background and walk of life. English language plays important role when it comes to conversation among people from different background, culture, and linguistic orientation.

Keywords: Effective communication, language, English, culture, Literature

CORPORATE STRATEGY AND CORPORATE REPUTATION

Shaiz ULLAH

Research Scholar, NDU, Islamabad

Dr. Muhammad Zia-ur-REHMAN

Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Abstract

In the intricate milieu of contemporary business, the nuanced interplay between corporate strategy and corporate reputation emerges as a pivotal focal point, intricately weaving through the fabric of organizational dynamics, thus demanding meticulous scholarly attention. The study tries unveiling the theoretical underpinnings, our scholarly journey navigates the diverse landscape of corporate strategies, elucidating their formulation and the consequential impact on organizational reputation. This synthesis reveals corporate strategy not merely as a strategic architect but as a vigilant custodian of a positive reputation. This holistic perspective illuminates the imperative of aligning strategic initiatives with nuanced reputational considerations for enduring success in the ever-evolving business environment. As our exploration gracefully concludes, profound insights underscore the intrinsic connection between strategic decisions and corporate reputation, highlighting strategic imperatives resonating within the dynamic landscape of modern business. Looking forward, the study emphasis that our scholarly gaze should delve into the strategic implications of emerging technologies on corporate strategy and reputation. Simultaneously, a more nuanced examination of cultural nuances shaping corporate strategy, along with their resonance in reputation management, emerges as a rich domain deserving of further scholarly attention.

Keywords: Corporate Strategy, Reputation, Strategic Management, Interconnection, Organizational Dynamics.

corporate Reputation.

STRATEGIC FORESIGHT AND BUSINESS MANAGEMENT

Maryum IQBAL

(Post-Doc Fellow & Faculty Member, Universiti Malaya/NDU),

Dr. Muhammad Zia-ur-REHMAN

Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Abstract

Strategic foresight is a proactive approach that is used to understand future to wittingly apply future oriented visions to the company's policies, activities and decision making. It's a combination of looking forward and preparing wisely to make a business successful. The study focuses on that this approach was evolved around 1960s to 1970s through scenario building and gained corporate importance in 2000 by integrating future oriented planning with strategic management. This fore sighting helps the organizations in navigating uncertainties, risks, seizing opportunities and competitive advantage by planning different future possibilities. Even though, it's an incredible tactic for the company to seize future opportunities but it can a bit hard to use as it requires a lot of time, resources, skills and expertise. However overall, it is considered as a best approach that helps organizations do well in changeable and unpredictable circumstances. The study puts forth that this tool is a must have for the organizations which works in constantly changing industries. Over the period, companies and strategic makers have realized how crucial it is for a company to plan beforehand to maintain their place in a market in an unpredictable world. The study recommends that to enhance strategic foresight, organizations should provide training and resources to employees. Industry trend should be monitored regularly for balancing short term need with long term goals and fore sighting practices should be reviewed to ensure the effectiveness.

Keywords: Corporate foresight, Proactive Approach, Organizational future orientation, Forecasting, unpredictable circumstances.

EFFECTS OF DIGITAL TRANSFORMATION IN WORKING LIFE ON DIFFERENT GENERATIONS

Dr. Mustafa Doruk MUTLU

Yozgat Bozok University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of
Business Administration

ORCID ID: 0000-0002-9017-817

Abstract

Today, as a result of rapid technological developments, especially in the last 30 years, digital transformation is taking place in many social areas, and work organizations are also affected by these developments. Organizational digitalization involves the use of digital technologies to increase efficiency in basic operational processes and provides organizations with significant advantages in terms of competitive advantage. Digital transformation is effective not only in technology-oriented departments of organizations but also in their entire structure and affects organizations in micro, meso, and macro terms. From this perspective, all employees in the business are affected by this technology-oriented radical change and are expected to keep up with the transformation process. In this regard, organizations can have employees of different ages and therefore of different generations. Generation is a concept that covers individuals who have been born in the same or recent years and have been under the influence of similar social conditions, regardless of race, language, religion and gender. From this perspective, generations X, Y, and Z, along with the baby boomers, work together in today's work organizations. When the relevant literature is examined, it is revealed that each generation has different characteristics. For this reason, there may be intergenerational differences in the effects and perception of digital transformation. Particularly, there will be differences between the generation called baby boomers, who were born in a period when technology remained quite passive compared to today, and the generation known as generation Z, who were born in a period when the intensity of technology increased a lot in daily life after 2000. To this end, the aim of this research is not only to provide information about the generations operating in working life but also to examine how such generations, are comparatively affected by digital transformation. Thus, the digitalization phase is aimed to provide important determinations to both researchers and practitioners about how employees in different generations will perceive and react to the transformation.

Keywords: Digital Transformation, Work Life, Organizations, Generations

INTRODUCTION

Societies are human communities formed by people of various languages, religions, races, genders, and ages. Due to the coexistence of these communities, there is a common culture and a common geography they live in (Sağ, 2003). Societies have a dynamic structure and change and develop over time. In other words, they are influenced by social, economic, technological, and political events in certain periods. Societies also consist of individuals born in various historical periods. Therefore, different thought and behavior tendencies may arise in individuals born in different periods due to various social influences. In a sociological sense, this situation has led to the classification of individuals in society according to the time period they were born, and the concept of generation and generations have emerged.

Social phenomena and therefore cultural understandings under the influence of each generation are also changing in relation to the speed of change in societies. Therefore, each generation is

shaped within the framework of the social dynamics and needs of its period, as well as what it has learned from its ancestors, who are members of the previous generations (Howe and Strauss, 2005). In terms of sociological science, which is interested in understanding and analyzing societies, it is important to classify generations, determine their defining characteristics and analyze the differences between generations. In this way, it will be easier to understand the generations in different age groups in the society, to make sense of their behaviors, and to predict their reactions to various situations. In this study, first of all, the concept of generation and the generations that exist in today's societies will be examined. Then, it will be discussed how the generations existing in today's working life are affected by the digital transformation movement.

GENERATION CONCEPT AND GENERATIONS

Sociologists define the concept of generation as a community of people born between certain dates in a society and therefore affecting social phenomena by experiencing them at similar ages (Marshall, 2003). The main criterion in determining the generations is the year of birth. From this point of view, today's societies can accommodate 6 different generations mentioned in Table 1 below, which were born between 1923 and 2023, considering the last hundred years (Howe and Strauss, 2005). They have the characteristics that define these different generations that makeup today's societies. Since there are baby boomers, X, Y, and Z generations operating in today's organizations, these generations will be the focus of the study.

Table 1: Generations Mostly Existing in Today's Societies (Howe and Strauss, 2005).

GENERATIONS	YEAR OF BIRTH INTERVALS
Silent Generation	1925-1945
Baby Boom Generation	1946-1964
Generation X	1965-1980
Generation Y	1981 - 1999
Generation Z	2000 - 2020
Alpha Generation	2020 - ...

The individuals who make up the silent generation, which is the first one of the typology, constitute the oldest individuals in society. The definition of the silent generation was first made in Time magazine published in 1951 (Demirel, 2021). Studies have explained the characteristics of this generation with introverted, cautious, and silent personality traits (Strauss and Howe, 1991). The remarkable aspect of this generation is that it is the generation that lived and survived the Fordist period, which was the golden age of industrialization. It is also noteworthy that it is the generation with the most families and children compared to other generations (Hansen and Leuty, 2012). According to 2020 data, 5% of the population of our country is the silent generation.

The second generation stands out as the baby boom generation. Especially with the end of the Second World War, birth rates increased in many countries during this period. For this reason, this generation is called the baby boom generation and, as the name suggests, it is considered the most crowded generation (Williams and Page, 2011). Studies indicate that the members of this generation can generally be defined by their hardworking, loyal, harmonious personality structures that believe that sacrifices must be made to be successful (Tolbiz, 2018).

As the third generation, Generation X is known as the generation with the lowest number of population in a situation opposite to the baby boom generation. An important reason for this situation is that serious developments have been made in women's rights in the X generation years, contraceptives and abortion have become legal in many societies, and birth rates have decreased (Keengwe and Agamba, 2014). In this period of economic and political uncertainties, the individuals of the generation have also been defined as a generation that values work, is responsible, and adheres to social values to eliminate uncertainties (Özgül, 2023).

Generation Y, which comes after Generation X is the last generation born in the 21st century. It has been stated that the population of the Y generation in Turkey is more than the total population of some countries in Europe (Demirel, 2021). Born at a time when technology and computer use are becoming widespread, This Generation specializes in the use of computer and internet technologies. Research shows that Generation Y is generally a generation with high self-confidence, result-oriented, prioritizing the individual, and disliking strict rules (Arslan and Staub, 2015).

The fifth generation born after the millennium is known as Generation Z. Generation Z can also be called the digital generation because it coincides with the period when digital technologies developed. Generation Z, was born during the period when the internet, information, and mobile technologies developed rapidly. Additionally, they are known for their predisposition to technology and they do not know what a world without the internet is like.

Since unemployment increases due to the economic recession, it is a generation that enters a stressful race to find a job when they graduate. From this point of view, it is a generation that is aware that a university degree will not be enough for them to find a job. They can participate in internet-based training by benefiting from the opportunities created by social media with their knowledge and skills in learning. At the same time, authority is not important for this generation. This generation is aware of the fact that they do not remain silent and that everyone's opinion is worth considering (Çaşın and Şahin, 2023).

Generation Z has significant differences in some points compared to the previous generations. First of all, Generation Z is a generation that has been able to grow up in a period when it is very easy to access information thanks to developing technological breakthroughs. For this reason, they can easily access and share the information they need. Studies show that Generation Z can interpret information much more easily than previous generations (Mishra, Sarkar, & Singh, 2012). Generation Z also maintains their lives by frequently using digital technologies compatible with mobile devices. From this point of view, they live mobile in both the real and virtual worlds and can constantly move between these two. For this reason, Generation Z instantly obtains developments in social life and can follow the flow of social life from their mobile devices even when they are busy with a job. In this way, life has increased hand-eye harmony and multitasking skills, especially compared to generations before it, but has also significantly shortened focus times (Çaşın and Şahin, 2023). Finally, it has been found that feedback is important for Generation Z, who grew up in an online context where instant reactions can be given. In this sense, they have a faster communication expectation than previous generations through technology. Since Generation Z, who wants to maintain most of their communication with the outside world through mobile devices, focuses on text messages.

They also avoid adopting the speech rules of the culture of the society they are in when compared with other generations. This situation may cause problems for Generation Z in terms of active listening, asking questions, and solving problems and conflicts in real-time (Gabrielova and Buchko, 2021).

When it comes to the Alpha generation, some researchers state that the era of Generation Z ended in 2020 and that they emerged as babies or children in the generation called "Alpha" in today's societies (Nagy and Kölcsey, 2017; Apaydın and Kaya, 2020). As mentioned above, since the current study focuses on the generations that exist in working life today, the alpha generation remains outside the scope of this study.

EFFECTS OF DIGITAL TRANSFORMATION ON GENERATIONS IN WORKING LIFE

Today's business world has taken its share of globalization and technology developments that change the course of sectors by creating serious effects. For this reason, organizations need to read the changes well and take the right position in the transformation processes to gain a competitive advantage. Today, it is observed that organizations that succeed in digitalizing their business processes with the right strategy in line with the opportunities provided by technological advances have become faster and more agile. The impact of this digital-based transformation on the employees of the organization also emerges as an important issue in line with these developments. 4 different generations are actively working in today's business world. These are the Baby Boom, X, Y, and Z generations. The main focus of this study is how the technological developments in the digital sense and the radical change experienced affect the employees of different generations in the business world.

In order to understand the concept of digital transformation, it is necessary to understand the concepts of digitization and digitalization clearly. Digitization generally involves transforming analog data (image, video, audio, text, etc.) into a form that can be stored and used in the digital environment. Organizations can transform their business processes with digitalization and make them faster and more effective through digital technological tools. The process of generating strategic value through digitization activities in the organizational context is called digitalization (Yankın, 2019). For the digital transformation process to take place in the organizational context, it is not enough to transfer analog data to the digital environment. This transformation should be a process that covers all business processes. In other words, it refers to the transfer of today's technologies (internet, web 2.0, mobile technologies, cloud technologies, big data, artificial intelligence, augmented reality, digital media, internet of things and three-dimensional printers, etc.) to the digital environment by transforming organizational resources, business processes and relations with stakeholders (Asiltürk, 2021). From this point of view, it is stated that organizations can reach a level of digital maturity both when they have a strong infrastructure and when they have an understanding of how to benefit from these infrastructures and processes in terms of gaining a competitive advantage (Teichert, 2019).

Considering the generations in working life within the scope of the above digital transformation, the first and oldest generation is the baby boom generation. The youngest member of this generation, which is assumed to include individuals born between 1946 and 1964, is almost 60 years old today. It is stated that this generation is slow and difficult to adapt to new technologies, especially compared to other generations. However, it is also claimed that this generation is not unresponsive to trend developments, especially in terms of technology, and that it can adapt to social media channels, albeit late, and use them extensively (Becerikli, 2013). When we look at it within the scope of digital transformation, it is emphasized that they have difficulty in

adapting to a holistic transformation and it is impossible to find employees from this generation in companies that have reached digital maturity day by day (Baykoz, 2021).

The second generation operating in the organizational context is the X, which came to the world between 1965 and 1980. Looking at the historical process, they were born at a time when technology production was gaining momentum, and especially personal computers were being developed and used. For this reason, it is known that they are not as far away from technological developments as the baby boom generation and even closely follow the developments (Bulgan and Göktaş, 2016). It is possible to say that the foundations of many technological products today were developed by this generation. However, this is not enough for them to adapt to the advanced versions of these technologies as quickly as the Y and Z generations that come after them. When Generation X is considered within the scope of digital transformation, it has been observed that they may have difficulty adapting to holistic transformation processes (Özlu, 2023).

In the case of Generation Y, we can talk about the predisposition to this generation of information and communication technologies. In particular, the ones, who were born at a time when computer and internet technologies were developing, have an open attitude towards technology (Aka, 2018). For this reason, the continuous use of technology in work and non-work life can be mentioned. Most of the digital technologies used today are technologies developed by the Y generation. In this regard, it can be said that they have a share in the digital transformation.

Generation Z is the first generation of the digitalization era. For this reason, since they grew up in digital technologies, their familiarity with these technologies is high. This being the case, the most important difference between this generation from others is that they adopt internet and mobile technologies as a standard lifestyle due to their natural existence in human life (Göktaş, 2018). As such, many of this generation can actively use mobile and advanced technologies such as tablets and phones in childhood. Generation Z is in constant communication with the virtual world through portable technologies and is accustomed to mobile technologies (Williams, 2010). In this regard, it has been observed that Generation Z can quickly and easily adapt to new technologies (Kon, 2017). From this point of view, it is expected that Generation Z will be the generation that can easily adapt to digital transformation. However, Generation Z has grown accustomed to mobile technologies. Therefore they tend to abstain from digital transformation through non-mobile technologies. Generation Z is a mobile generation that wants to carry out these transactions through portable technologies and tools (Semiz, 2022). Based on this information, it can be said that the digital transformation experienced at this time is mostly based on Generation Y, and undoubtedly, as Generation Z appears more in the business world, the content of this transformation can develop at least in the mobile sense.

RESULT

Societies can be affected by various social phenomena and social developments in certain periods. These events, which develop within certain time cycles in society, especially affect individuals who were born and raised at that time. In this case, certain common thought and behavior styles emerge in societies and lead to the formation of generations. Today's societies include 6 different generations. This study focuses on how the baby boomer, X, Y, and Z generations operating in business life are affected by digital transformation. The baby boomer generation is a generation that was born after the Second World War and believes that it is necessary to make sacrifices to be hardworking, loyal, and successful. Generation X is a generation that is hardworking, responsible and attaches importance to social values to cope with the uncertainties that arise due to its period. Generation Y, on the other hand, is a

generation that was born at a time of many technological developments, especially computers. In this sense, they are defined as a generation that is technology-friendly and attaches importance to individual development. Finally, Generation Z was born in a period of rapid development of digital and mobile technologies, so it is a generation that can quickly access many resources, especially information and does not like to wait. Generation Z stands out as a generation that is more mobile than previous generations and can react quickly to the situations they encounter at any time and anywhere. Regarding the effects of digital transformation, it is difficult to say that the baby boom generation is involved in digital transformation efforts in a holistic sense. Since Generation X is a generation that is open to technological developments, it is also open to digital transformation movements. However, it was observed that they adapted to transformation studies more slowly than the subsequent Y and X generations. Generation Y, on the other hand, is a generation that can keep up with digital transformation studies since they were born at a time when technological developments have increased intensively. In addition, many of today's digital transformations and technologies have been developed by this generation. For this reason, the Y generation can adapt to the digital transformation more than the previous generations. When it comes to Generation Z, they are prone to portable technology since they were born at a time when digital and mobile technologies are on the rise. In this sense, when today's digital transformation movements can fully adapt to mobile technologies, the adaptation of Generation Z will be easier.

BIBLIOGRAPHY

- Acılıoğlu, İ. (2015). İş'te Y kuşağı. Ankara: Elma Yayınevi.
- Arslan, A. ve Staub, S. (2015). Kuşak Teorisi ve iç girişimcilik üzerine bir araştırma. *KAÜ İİBF Dergisi*, 6(11), 1-24.
- Asiltürk, A. (2021). "İşletmelerde Dijital Dönüşüm Yönetiminde Nihai Hedef: Dijital Olgunluk", *Alanya Akademik Bakış*, 5(2), 647-669.
- Becerikli, S. Y. (2013). Kuşaklararası İletişim Açısından Yeni İletişim Teknolojilerinin Kullanımı: İleri Yaş Grubu Üzerine Bir Değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi | Istanbul University Faculty of Communication Journal*(44), 19-31. <https://doi.org/10.17064/iüifhd.85167>
- Bulgan, G., & Göktaş, P. (2016). X, Y Ve Z Kuşağı Engellilerinin Turizme Erişebilirliğinin Karşılaştırılması. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 24-49.
- Çaşın, S. ve Şahin, M. (2023). "İşyerinde Z Kuşağını Anlamak ve Yönetmek", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 58, 227-244
- Demirel, Z. H. (2021). Çalışma hayatında geleceğin insan kaynağı: Alfa kuşağı. *OPUS International Journal of Society Researches*,18, 1796-1827.
- Gabrielova, K. ve Buchko, A. A. (2021). Here comes Generation Z: Millennials as managers. *Business Horizons*,64(4), 488-499.
- Göktaş, P. (2017). Kuşakların Kariyer Yaklaşımları ile İlişkilendirilmesine Yönelik Bir Çalışma. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (16), 373-393.
- Howe, N. and Strauss, W. (2005). The next 20 years: How Customer and workforce attitudes will evolve. *Harvard Business Review*, 85(7-8), 41-52.

- Keengwe, J. and Agamba, J. J. (2014). *Models for improving and optimizing online and blended learning in higher education*. Eds. Lee, T. and D. H. Lim, Learning through Web-Based Authoring Tools. Hershey: IGI Global.
- Kon, B. (2017). Kuşakları Anlamak ve Yönetmek, Erişim Tarihi: 25.09.2017, <http://www.humanica.com.tr/kusaklari-anlamak-yonetmek/>.
- Hansen, J. I. C., & Leuty, M. E. (2012). Work values across generations. *Journal of Career Assessment*, 20(1), 34-52.
- Marshall, G. (2003). *The Oxford Dictionary of Sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Mishra, R.K., Sarkar, S. and Singh, P. (2012). “Today’s HR for a Sustainable Tomorrow” Patranabis C. I., The Future of Workforce Management: Perspectives and Way Ahead içinde (s. 97.) New Delhi: Allied Publishers, 2012.
- Özlu, D. (2023). *X, Y ve Z kuşaklarının bilgi ve iletişim teknolojileri tutumları ile bu tutumların çalışan performansına etkisi. Konya ilinde bir uygulama* (Master's thesis, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi).
- Sağ, V. (2003). Toplumsal değişim ve eğitim üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 11-25.
- Semiz, B. B. (2022). Tüketicilerin Mobil Uygulamalara Yönelik Memnuniyetlerini Etkileyen Fak-törlerin Belirlenmesi: Z Kuşağı Üzerine Bir Araştırma. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 63-89. <https://doi.org/10.15869/itobiad.879819>.
- Strauss W. & Howe N. (1991) *Generations: The History of Americas Future, 1584 to 2069*. William Morrow, New York, NY.
- Teichert, r. (2019). Digital Transformation Maturity: A Systematic Review Of Literature. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 67(6), 1673–1687.
- Tolbiz, A. (2018). Generational differences in the workplace. *Journal of Managerial Psychology*, 23(8), 23-46.
- Williams, S. (2010). WelcomeToGeneration Z. *B&T Magazine*, 60(2731).
- Yankın, F. B. (2019). Dijital Dönüşüm Sürecinde Çalışma Yaşamı. *Trakya Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 7(2), 1-38.

MADENCİLİK SEKTÖRÜNDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY IN THE MINING SECTOR

Dr. Yusuf Erdem TUNÇ

Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ORCID ID: 0000-0002-0854-4155

Özet

İş kazası ve meslek hastalıkları işçi açısından yaralanma, can kaybı ve gelir kaybı gibi sonuçlar doğuran, işveren açısından verimlilik ve iş günü kaybına bağlı maliyetlere sebep olan, devlet açısından ise toplumsal huzur ve mutluluğa zarar veren olay ve durumlardır. Bu sebeplerle hukuku düzenlemelere konu olmuştur. Hukuki düzenlemeler aracılığıyla iş kazası ve meslek hastalıklarının ekonomik ve sosyal etkileri azaltılmaktadır. Nitekim gelişmiş ülkelerde ayrıntılı iş sağlığı ve güvenliği düzenlemeleri aracılığıyla iş kazası ve meslek hastalıklarının iş kazası sıklık hızlarını yavaşlatarak iş göremezlikte geçen süreleri azaltmaktadırlar. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de madencilik sektöründe gerçekleşen iş kazası ve meslek hastalıklarını göz önünde bulundurarak pozitif hukuk düzenlemeleri hakkında değerlendirmeler yapmaktır. Bu kapsamda başta 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu olmak üzere ilgili kanun ve yönetmeliklerdeki düzenlemeler göz önünde bulundurularak değerlendirmeler yapılmıştır. Nihai olarak iş sağlığı ve güvenliğine yönelik denetim ve teftişlerin artırılması, idari para cezalarının artırılması, iş sağlığı ve güvenliği maliyetlerini azaltıcı teşviklerin getirilmesi, çalışanların iş sağlığı ve güvenliği önlemlerine gönüllü katılımını sağlayıcı önlemler alınması, eğitimlerin etkinliğinin artırılması ve iş güvenliği uzmanlarına yönelik işveren kaynaklı baskıları azaltacak önlemlerin alınması gerektiği ileri sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler : Madencilik, İş Sağlığı ve Güvenliği, İş Kazası ve Meslek Hastalığı

Abstract

Occupational accidents and work-related diseases are incidents and conditions that lead to consequences such as injuries, loss of life, and reduced income for employees. These incidents result in costs due to decreased productivity and workdays for employers, while also negatively impacting the social peace and well-being of the government. Therefore, legal regulations are in place to mitigate the economic and social impact of these issues. Legal regulations play a crucial role in minimizing the economic and social consequences of occupational accidents and work-related diseases. Developed countries have comprehensive occupational health and safety regulations that aim to reduce the duration of work incapacity by preventing such incidents. This study examines the positive effects of legal regulations on occupational accidents and work-related diseases in Turkey's mining sector. The analysis focuses on relevant laws and regulations, particularly Occupational Health and Safety Law No. 6331. In conclusion, it is argued that there is a need to strengthen audits and inspections related to occupational health and safety. Additionally, administrative fines should be increased, and incentives should be introduced to reduce the costs associated with occupational health and safety. Measures should be implemented to encourage voluntary employee participation in occupational health and safety initiatives, improve the effectiveness of training programs, and address employer-induced pressures on occupational safety experts.

Keywords: Mining, Occupational Health and Safety, Occupational Accidents and Work-Related Diseases

1. GİRİŞ

Dünyada ve Türkiye’de her yıl yüz binlerce kişi iş kazası ve meslek hastalıkları nedeniyle hayatını kaybetmekte ya da engelli hale gelmektedir. Büyük çaplı ekonomik ve sosyal kayıplara sebep olan iş kazaları işçilerin işveren karşısındaki dezavantajlı yapısı nedeniyle devletin bu alana müdahalesini gerektirmiştir. Nitekim Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) verilerine göre 2022 yılında 1517 kişi iş kazasından hayatını kaybederken 39 kişi meslek hastalığından hayatını kaybetmiştir (SGK 2022). Ayrıca tam gün çalışan her 100 kişinin yüzde kaçının iş kazası geçirdiğini gösteren iş kazası sıklık hızı verilerine göre 2019-2022 yılları arasında iş kazası sıklık hızı sürekli bir şekilde artmıştır (SGK 2022). Bu kapsamda 4.808.409 gün geçici iş göremezlikte geçmiştir.

İş kazalarını sektörel olarak incelediğinde, madencilik ve taş ocakçılığı %10,4 oranı ile birinci sırada yer almakta olup ardından; %5.2 ile elektrik, gaz, buhar, su ve kanalizasyon sektörü, %4.3 ile inşaat sektörü gelmektedir. Gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye’deki ölümlü iş kazası oranı oldukça yüksek olduğu söylenebilecektir (TBMM 2010: 212). Bu kapsamda Türkiye’de maden işletmelerinde karşılaşılabilecek muhtemel risklerin önceden belirlenip gerekli önlemlerin alınması ekonomik ve sosyal kayıpların azaltılması adına gereklidir. Aksi durumda öncelikle işçi açısından gelir kaybı, ek masraflar, maluliyet durumunda ömür boyu ücret kaybı, manevi kayıplar, psikososyal bozukluklar sonucunu doğurmaktadır. İşveren açısından ise işgünü ve işgücü kayıpları, işletmenin makinelerinin, malzemelerinin zarar görmesi ve işletme itibarının zedelenmesi gibi sonuçlar doğurmaktadır. Ekonomik olarak ise işgünü kayıplarına bağlı üretim kayıplarına bağlı ekonomik kayıplar ve sosyal güvenlik harcamalarındaki artış ortaya çıkmaktadır.

2. TÜRKİYE’DE MADENCİLİK SEKTÖRÜ

Türkiye, yaklaşık 50 farklı maden çeşidinde kısmi bir kaynak çeşitliliğine sahip olmasına rağmen, 27 maden ve mineralin rezerv miktarı ve kaliteleri göz önünde bulundurulduğunda ekonomik madencilik açısından yetersiz olduğu söylenebilecektir (Ernst & Young 2011). Madencilik sektörü ise “...*geleneksel olarak merkezde, orta-büyük ölçekli kamu kuruluşları ve onların da çevresinde, küçük ölçekli özel sektör kuruluşlarından oluşan bir yapıya sahiptir*” (Ernst & Young 2011: 10). Sektördeki uygulamalar ise geleneksel yöntemlerle gerçekleşmektedir. Buna rağmen Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) (2020: 51) raporuna göre Türkiye bor kaynakları açısından dünyada birinci sırada, trona/soda külü, perlit ve bentonit, feldispat, krom ve çimento klinker, barit ve jips/alçıtaşı, antimuan ve kurşun gibi maden kaynaklarında ise üst sıralardadır.

Madencilik sektörünün gayri safi yurtiçi hasıla içindeki yeri ise 2016 yılından beri sürekli yükselmiştir (ETKB ve TOBB 2020: 70). Bu da madencilik sektöründeki istihdam ve iş olanakları yaratma konusundaki gücünü ortaya koymaktadır. Nitekim kömür ve linyit çıkarılması, metal cevheri madenciliği ve diğer madencilik ve taş ocaklarında 2022 yılında 143.266 kişi istihdam edilmiştir (SGK 2022). Bu kapsamda Türkiye’de madenler önemli bir istihdam alanıdır.

Maden Mühendisleri Odası kayıtlarına göre Türkiye’de özellikle kömür madenciliğinde 2008 yılı itibarıyla %70’i özalde çalışmak üzere elli bine yakın insan çalışmaktadır. SGK 2008 yılı

istatistiklerine göre madencilik sektöründe 4993 iş yerinde 114.962 işçi çalışmaktadır. Bu değerlere göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’de madenler önemli bir istihdam alanıdır.

2.1. Madencilik Sektörünün Temel Sorunları

Madencilik sektörü istihdam piyasasına etkileri ve ekonomik katkıları sebebiyle desteklenmekle birlikte beraberinde kimi olumsuzlukları getirmektedir. TBMM Araştırma Komisyonu Mayıs raporuna göre sektörün temel sorunları (TBMM 2010: 252):

Tablo 1: Madencilik Sektörü Temel Sorunları

Madencilik konusunda belirlenen politikaların uygulanmasındaki aksaklıklar ve siyasi irade eksikliği	Altın aranmasında siyanür kullanıldığına ilişkin yanlış bilgilendirme
Mevcut rezervlerin küçüklüğü ve ölçeklerin yetersizliği	Altın madenciliğinin Türkiye ekonomisine katkısının yeterince bilinmemesi
Sermaye yetersizliği ve risk algısının madencilğe uygun olmayışı	Genel bir veri tabanı eksikliği
Belirli kurumsal yapılardan kaynaklanan sorunlar	Eğitim sorunu
Sektördeki bürokratik sürecin uzun olmasından kaynaklanan sorunlar	Sektördeki koordinasyon-iletişim eksikliği
Devlet yardımları ve teşvikler ile ilgili sorunlar	Güvenlik kültürü eksikliği
Vergilendirme ile ilgili sorunlar	İş kazaları ve meslek hastalıkları oranının yüksekliği
Maden sektöründeki alt yapı sorunları	Meslek mensuplarının uzmanlaşma yetersizliği
Maden kanunu ve uygulama yönetmeliği ile ilgili sorunlar	Çalışanların yaptıkları işlerle ilgili mesleki eğitimlerinin yetersizliği
Uygulamalardan kaynaklanan sorunlar	İş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin tüm iş yerlerini kapsamaması
Üniversite sanayi iş birliğinin geliştirilememesi sorunu	Sektörde iş birliğinin olmayışı
Madencilik sektöründe halkla ilişkilerin eksikliği ve bilgi kirliliğinden kaynaklanan sorunlar	Arama yetersizliği sorunu
Madencilik günlük yaşamdaki öneminin bilinmemesi	Madencilikteki atıl ocak ve tesislerin ülke ekonomisine kazandırılmaması
Petrol ve doğal gaz aramaları hakkında yanlış bilinenler	Maden arama, rezerv ve madenlere ilişkin diğer bilgilerin güvenilir ve uluslararası standartlara uygun olmayışı
Siyanür hakkında yanlış bilinenler	Katma değeri yüksek ürünün elde edilememesi ile maden ticaretinden kaynaklanan sorunlar

3. İŞ KAZALARI VE MESLEK HASTALIKLARI

3.1. İş Kazaları

Önceden planlanmamış, kişi veya eşyalara zarar verdiği gibi işletmenin faaliyetlerini de kesintiye uğratan beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olaylardır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından; “önceden planlanmamış ve kontrol altına alınmamış belirli bir zarar ya da yaralanmaya neden olacak nitelikteki olay”, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından; “önceden planlanmamış kişisel yaralanmalara, maddi zarara ve üretimin durmasına neden olan olay” olarak tanımlanmıştır. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (İSGK) m.3/g’ye göre; “İşyerinde veya işin yürütümü nedeniyle meydana gelen ölüme sebebiyet veren veya vücut bütünlüğünü ruhen ya da bedenen engelli hale getiren olay”dır. SSGSSK m.13’te ise;

a) “Sigortalının iş yerinde bulunduğu sırada,”

- b) *“İşveren tarafından yürütülmekte olan iş nedeniyle sigortalı kendi adına ve hesabına bağımsız çalışıyorsa yürütmekte olduğu iş nedeniyle,”*
- c) *“Bir işverene bağlı olarak çalışan sigortalının, görevli olarak iş yeri dışında başka bir yere gönderilmesi nedeniyle asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda,”*
- d) *“Emziren kadın sigortalının, iş mevzuatı gereğince çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda,”*
- e) *“Sigortalının, işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere gidiş geliş sırasında, meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen özre uğratan olaylardır.”*

şeklinde tanımlanmıştır.

3.1.1. Maden Sektöründe İş Kazaları ve Nedenleri

Madencilik sektörü inşaat sektörüyle birlikte tüm dünyada ve Türkiye’de en riskli sektörler arasındadır. Kazalar ve ölümlerin nedenleri arasında, havalandırma sistemlerindeki aksaklıklar, yetersiz kaçış yolları ve kişisel koruyucu donanımların eksikliği gibi altyapı ve teknolojik sorunlar önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu kazaların önlenebilir nitelikte olup iş sağlığı ve güvenliği (İSG) denetim ve yaptırımlarındaki yetersizliklerden kaynaklandığı söylenebilecektir (Arslanhan ve Cünedioğlu 2010: 5).

SGK (2022) verilerine iş kazası sıklığı artmaktadır. Oysa buna rağmen madencilik sektöründe Rehberlik ve Teftiş Başkanlığınca 2021 yılında 132 müfettiş görevlendirilmiştir (ÇSGB 2022: 1). Buna karşılık Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (2023) verilerine göre 2021 yılında maden işletme ruhsatı sayısı 9781, arama ruhsatı ise 4935’tir. Bu noktada 903 teftiş gerçekleştirilmiştir (MAPEG 2023). Bu değerler göz önüne alındığında müfettiş sayıları ve teftiş sayıları yetersiz kaldığı söylenebilecektir. Bu sebeple işverenler yaptırımlarla karşılaşmamakta ve İSG önlemlerini pahalı ve gereksiz bir harcama olarak kabul ettikleri için işçiler korumasız kalmaktadır.

İş kazalarının nedenlerinin belirlenmesi iş kazalarıyla savaşmada önem taşımaktadır. ILO verilerine göre iş kazalarının yalnızca %3’lük kısmı önlenemez niteliktedir. Geriye kalan %97’lik kısım gerekli önlemlerin alınması durumunda engellenebilmektedir.

Kazaların nedenleri doğrudan, dolaylı ve ana nedenler olmak üzere üç bölümde incelenebilir (TBMM 2010: 204):

a) Doğrudan Nedenler: *“Zehirleyici, patlayıcı gaz, toz vb. tehlikeli maddeler ile mekaniksel, elektriksel, kimyasal gibi yüksek enerji kaynaklarının ve radyasyonun yol açtığı nedenlerdir.”*

b) Dolaylı Nedenler: *“Bunlar, “güvenliksiz çalışma” ve “güvenliksiz çalışma koşulları”dır. Güvenliksiz çalışma; gerekli güvenlik önlemleri alınmadan yapılan çalışmadır.”*

c) Ana Nedenler: Ana nedenler ise Yönetimin İSG’ye verdiği önem ve İSG uygulamaları, personelin yetenek ve yeterlilikleri ve sıcaklık, nem, gürültü gibi çevresel faktörlerdir.

Madencilik sektöründe meydana gelen iş kazaları TBMM (2010: 205) raporunda şu şekilde sıralanmıştır;

- “Gaz ve kömür tozu patlamaları”
- “Patlamalara ilişkin kazalar”
- “Tavan boşalmaları, göçükler”
- “Elektrik kazaları”
- “Nakliyat ve mekanizasyona ilişkin kazalar”
- “Su basması “
- “Ocak yangınları”
- “Ocak gazlarının yol açtığı zehirlemeler”
- “Diğerleri”

3.1.2. Türkiye’de Meydana Gelen Büyük Çaplı Maden Kazaları

SGK (2022) verilerine göre madencilik en çok iş kazası yaşanan sektörlerdendir. Kömür ve linyit çıkarılması, ham petrol ve doğalgaz çıkarımı, metal cevheri madenciliği ve diğer madencilik ve taş ocaklarında 2022 yılında 37.791 iş kazası meydana gelmiştir. Bu iş kazalarında ise 207 kişi vefat etmiştir (SGK 2022). Türkiye tarihinde çok sayıda ölümlü maden kazası meydana gelmiştir. Zonguldak Kozlu’da 1992 yılında gerçekleşen ve 263 işçinin hayatını kaybettiği grizu patlaması yakın tarihli Soma faciasına kadar ki en ölümlü kaza olmuştur. 2014 tarihli Soma maden faciasında ise 301 işçi hayatını kaybetmiştir. 2022 tarihli Bartın Amasra’da gerçekleşen grizu patlamasında ise 42 işçi hayatını kaybetmiştir. Avrupa Birliği ülkeleriyle karşılaştırıldığında Türkiye’de ölümlü kaza oranı 5 kat daha fazladır (Sekmen ve Zengin 2023: 254).

Maden Mühendisleri Odası (2010: 40) verilerine göre 1983-2010 yılları arasında yaşanan maden kazalarında 636 kişi yaşamını yitirmiştir.

Tablo 2: Maden Mühendisleri Odası (2010: 40) verilerine göre 1983-2010 yılları arasında yaşanan maden kazaları

TARİH	YER	OLAY
23.02.2010	Dursunbey - BALIKESİR	Yeraltı kömür ocağında meydana gelen grizu patlamasında, aralarında 1 maden mühendisi meslektaşımız da olmak üzere 17 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
17.05.2010	Karadön - ZONGULDAK	Yeraltı kömür ocağında 30 maden emekçisi grizu patlaması nedeniyle hayatını kaybetmiştir.
7.07.2010	Keşan - EDİRNE	Yeraltı kömür madeninde çıkan yangın ve oluşan göçük nedeniyle 3 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
22.12.2010	Uzunköprü – EDİRNE	Yeraltı kömür ocağında meydana gelen göçük sonucu 1 meslektaşımız hayatını kaybetmiştir.
6.02.2011	Afşin-Elbistan - KAHRAMANMARAŞ	Açık ocak kömür sahasında iki kez şev kayması meydana gelmiştir. Kısa süre arayla meydana gelen bu iki şev kaymasında 11 maden emekçisi yaşamını yitirmiştir.
14.09.2012	Soma - MANİSA	Yeraltı kömür ocağında 1 meslektaşımız hayatını kaybetmiş, iki madenci ağır yaralanmıştır.
8.01.2013	Kozlu - ZONGULDAK	TTK’ya ait kömür ocağında ani metan değajı sebebiyle 8 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
13.05.2014	Soma - MANİSA	Yeraltı kömür ocağında çıkan yangın ülkemiz madencilik tarihine acılarla dolu bir olay olarak geçmiştir. Bu faciada 5’i maden mühendisi meslektaşımız olmak üzere 301 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.

28.10.2014	Ermenek - KARAMAN	Yeraltı kömür ocağında meydana gelen su baskını sonucu 18 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
17.05.2015	Yeşilova-BURDUR	Yeraltı krom madeninde gaz zehirlenmesi sonucu 2 maden emekçisi hayatını kaybetti.
17.11.2016	Şirvan - SİİRT	Açık ocak metal madeni sahasında meydana gelen heyelanda 16 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
17.05.2017	Kemer - ANTALYA	Yeraltı kömür ocağında metan gazı parlaması sonucu 2 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
17.10.2017	Şirnak	Açık ocak kömür madenindeki heyelanda 7 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
31.05.2017	Kilimli- ZONGULDAK	Yeraltı kömür ocağında göçük sonucu 2 maden emekçisi öldü.
18.02.2019	Milas – MUĞLA	Açık ocak feldspat madeninde blok kayması sonucu 3 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
1.05.2019	Ağlı - KASTAMONU	Mermer ocağında taş düşmesi sonucu 2 maden emekçisi hayatını kaybetti.
10.04.2020	Soma - MANİSA	Yeraltı kömür ocağında meydana gelen göçük sonucu 3 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
TOPLAM		1042

Maden Mühendisleri Odası (2021: 22–23) verilerine göre 2010-2020 yılları arasında yaşanan maden kazalarında 1042 kişi yaşamını yitirmiştir.

Tablo 3: Maden Mühendisleri Odası (2021: 22–23) verilerine göre 2010-2020 yılları arasında yaşanan maden kazaları

TARİH	YER	OLAY
23.02.2010	Dursunbey - BALIKESİR	Yeraltı kömür ocağında meydana gelen grizu patlamasında, aralarında 1 maden mühendisi meslektaşımız da olmak üzere 17 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
17.05.2010	Karadon - ZONGULDAK	Yeraltı kömür ocağında 30 maden emekçisi grizu patlaması nedeniyle hayatını kaybetmiştir.
7.07.2010	Keşan- EDİRNE	Yeraltı kömür madeninde çıkan yangın ve oluşan göçük nedeniyle 3 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
22.12.2010	Uzunköprü – EDİRNE	Yeraltı kömür ocağında meydana gelen göçük sonucu 1 meslektaşımız hayatını kaybetmiştir.
6.02.2011	Afşin-Elbistan- KAHRAMANMARAŞ	Açık ocak kömür sahasında iki kez şev kayması meydana gelmiştir. Kısa süre arayla meydana gelen bu iki şev kaymasında 11 maden emekçisi yaşamını yitirmiştir.
14.09.2012	Soma- MANİSA	Yeraltı kömür ocağında 1 meslektaşımız hayatını kaybetmiş, iki madenci ağır yaralanmıştır.
8.01.2013	Kozlu- ZONGULDAK	TTK'ya ait kömür ocağında ani metan degajı sebebiyle 8 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
13.05.2014	Soma- MANİSA	Yeraltı kömür ocağında çıkan yangın ülkemiz madencilik tarihine acılarıyla dolu bir olay olarak geçmiştir. Bu faciada 5'i maden

		mühendisi meslektaşımız olmak üzere 301 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
28.10.2014	Ermenek- KARAMAN	Yeraltı kömür ocağında meydana gelen su baskını sonucu 18 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
17.05.2015	Yeşilova-BURDUR	Yeraltı krom madeninde gaz zehirlenmesi sonucu 2 maden emekçisi hayatını kaybetti.
17.11.2016	Şirvan- SİİRT	Açık ocak metal madeni sahasında meydana gelen heyelanda 16 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
17.05.2017	Kemer- ANTALYA	Yeraltı kömür ocağında metan gazı parlaması sonucu 2 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
17.10.2017	Şırnak	Açık ocak kömür madenindeki heyelanda 7 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
31.05.2017	Kilimli- ZONGULDAK	Yeraltı kömür ocağında göçük sonucu 2 maden emekçisi öldü.
18.02.2019	Milas – MUĞLA	Açık ocak feldspat madeninde blok kayması sonucu 3 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
1.05.2019	Ağlı- KASTAMONU	Mermer ocağında taş düşmesi sonucu 2 maden emekçisi hayatını kaybetti.
10.04.2020	Soma- MANİSA	Yeraltı kömür ocağında meydana gelen göçük sonucu 3 maden emekçisi hayatını kaybetmiştir.
TOPLAM		1042

3.2. Meslek Hastalıkları

“Meslek hastalığı, mesleki bir faaliyetin yürütümü sırasında işçinin işin niteliğine ya da yürütme koşullarına göre yinelenmesi sebebiyle maruz kaldığı bedensel veya ruhsal arızadır” (Demircioğlu ve Güzel 2022: 182). SSGSSK m.14’te göre ise; “Meslek hastalığı, sigortalının çalıştırıldığı işin niteliğine göre tekrarlanan bir sebeple veya işin yürütüm şartları yüzünden uğradığı geçici veya sürekli hastalık, sakatlık veya ruhi arıza halleridir”.

İş kazası ile meslek hastalığı arasındaki ayrım noktası; meslek hastalığının tekrarlanan bir sebep sonucunda gelişirken, iş kazasının ani bir olayın sonucunda ortaya çıkmasıdır. Diğer bir deyişle, işçinin belirli bir süre boyunca benzer koşullara maruz kalması durumunda meslek hastalıkları gelişebilirken, iş kazaları aniden meydana gelir.

4: Madencilik sektöründe çalışanların sağlığına yönelik riskler (Demircioğlu ve Güzel 2022: 182):

Yer üstü maden ocakları	Yeraltı maden ocakları	
Geniş alanda toz maruziyeti	Boğucu gazlarla oluşan hipoksi durumu	Termal konfor nedeniyle sağlıksızlık durumu
Gürültü maruziyeti	Zehirli gazlar nedeniyle toksikasyon	Yetersiz aydınlatma nedeniyle nistagmus
Termal koşullar ve UV ışın maruziyeti	Radon gazı ve buna bağlı akciğer kanserleri	Alçak galerilerde çalışma nedeniyle kötü postürün yol açtığı bel, boyun zedelenmeleri
Tüm vücut vibrasyon sendromu, el-kol vibrasyon sendromları	Delme kazma işlemleri sonucu pnömokonyozlar	Alçak galerilerde diz üstü çalışma nedeniyle menisküs zedelenmeleri
	El kol vibrasyonları	

Madencilerin sıkça karşılaştıkları meslek hastalıklarını şu şekilde sayabilir (İlki):

- Gürültü kaynaklı işitme kaybı
- Titreşim kaynaklı beyaz parmak sendromu, karpal tünel sendromu, tüm vücut vibrasyonunun neden olduğu hastalıklar dahil bel rahatsızlıkları, epikonilit ve bursiti de içeren kas iskelet sistemi rahatsızlıkları
- Asbestin neden olduğu hastalıklar dahil tozdan kaynaklanan meslek hastalıkları
- Mesleki cilt hastalıkları
- Mesleki astım
- Mesleki kanser
- Tetanoz
- Madenci nistagmusu
- Leptospiroz (Weil hastalığı)

4. İŞ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİ

Riskli faaliyetler arasında en üst sıralarda yer alan madencilik endüstriyel bir faaliyet koludur. Diğer sektörlerle karşılaştırıldığında iş kazalarıyla özdeşleşmiş bulunan madencilik sektörü, sürekli değişen jeolojik yapılarda üretim yapmayı gerektirdiği için iş kazası tehditleriyle çokça karşılaşmaktadır. Her ne kadar çağdaş madencilik teknikleriyle birlikte pek çok gelişmiş ülke iş kazası oranlarını oldukça azaltmış olsa da işçi sağlığı ve güvenliğine yönelik tedbirler önemini her zaman korumaktadır. Özellikle Türkiye gibi klasik yöntemlerle üretim yapılan ülkelerde teknik yetersizlikler başta olmak üzere işverenin İSG'ye yönelik önlemleri birer gereksiz maliyet kalemi olarak görmesi iş kazaları karşısında işçilerin korunmasız kalmasına neden olmaktadır.

İş güvenliği, işyerlerindeki çalışma koşullarının sağlık ve güvenlik standartlarına uygun olarak sağlanmasını amaçlayan, bu sayede iş kazalarını ve meslek hastalıklarını azaltmaya yönelik bir disiplindir. WHO ile ILO iş sağlığını; *“tüm mesleklerde işçilerin bedensel, ruhsal, sosyal iyilik durumlarını en üst düzeye ulaştırmak, bu düzeyde sürdürmek, işçilerin çalışma koşulları yüzünden sağlıklarının bozulmasını önlemek, işçileri çalıştırmaları sırasında sağlığa aykırı etmenlerden oluşan tehlikelerden korumak, işçileri fizyolojik ve psikolojik durumlarına en uygun mesleki ortamlara yerleştirmek ve bu durumları sürdürmek, özet olarak işin insana ve her insanın kendi işine uyumunu sağlamak”* olarak tanımlamıştır.

İş güvenliğinde sorumluluk işçi, işveren ve devlettedir. İş kazalarının %90'ının çalışanların hatasından ve kurallara uymamasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir (Feyer ve Williamson 1998). Ancak sebeplerin insan hatalarıyla sınırlanması sürecin diğer parçalarının sorumluluklarından kurtulmasıyla sonuçlanabilecektir. Nitekim insan davranışları çeşitli sınırlamalar içermektedir. Örneğin dikkat sadece kısıtlı bir süre için devam ettirilebilen bir davranıştır, algı elde edilebilen uyaran ve bilgilerin düzeyiyle ilişkilidir, kısa süreli hafızanın kapasitesi oldukça kısıtlıdır ve insanlar mantıksal akıl yürütme konusunda kısıtlı yeteneklere sahiptir (UK Parliament 2001: 2). Buna ek olarak iş kazalarının önemli bir kısmı işverenin, işin özelliklerine uygun şartları sağlamaması, işçilere gerekli eğitimlerin verilmemesi ve kanunen yükümlü olduğu sorumlulukları yerine getirmemesinden yani yönetsel hatalardan dolayı meydana gelmektedir. Bu kapsamda politika yapıcıların iş ve çalışma hayatına yönelik yaptırımlarla düzenleyici rol yüklenmesi gerekmektedir.

4.1. Risk Analizi

Risk bir olayın istenmeyen biçimde sonuçlanması olasılığıdır. Risk faktörlerinin belirlenmesi risk yönetimini mümkün kılmaktadır. Eğer risk faktörleri belirlenirse, belirsizliklerin olumsuz etkileri en aza indirilirken, gelecekte karşılaşılabilecek durumlara karşı hazırlıklı olunabilir ve ani, planlanmamış tepkiler verilmemiş olur.

Risk, tehlikeli bir olayın veya maruz kalma durumunun gerçekleşme olasılığı ile bu olayın veya maruz kalmanın potansiyel olarak neden olabileceği yaralanma veya sağlık sorunlarının ciddiyet derecesinin birleşimidir (Andaç 2007: 21). Türk Standartları Enstitüsü'nün 18001 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim standardında ise (Andaç 2007: 22); kabul edilebilir risk *“bir kuruluşun, yasal zorunluluklara ve kendi İSG politikasına göre, tahammül edebileceği düzeye indirilmiş risk”* olarak tanımlanırken risk değerlendirmesi; *“tehlikelerden kaynaklanan riskin büyüklüğünü tahmin etmek ve mevcut kontrollerin yeterliliğini dikkate alarak riskin kabul edilebilir olup olmadığına karar vermek için kullanılan proses”* olarak tanımlanmıştır. İSGK m.3/1/o-ö'ya göre ise; *“Risk: Tehlikeden kaynaklanacak kayıp, yaralanma ya da başka zararlı*

sonuç meydana gelme ihtimalini” ifade ederken “*Risk değerlendirmesi: İşyerinde var olan ya da dışarıdan gelebilecek tehlikelerin belirlenmesi, bu tehlikelerin riske dönüşmesine yol açan faktörler ile tehlikelerden kaynaklanan risklerin analiz edilerek derecelendirilmesi ve kontrol tedbirlerinin kararlaştırılması amacıyla yapılması gerekli çalışmaları*” tanımlamaktadır. Bu terminoloji bağlamında, risk kavramı; potansiyel olarak zararlı bir olayın gerçekleşme olasılığı ile bu olayın ortaya çıkardığı zarar veya hasarın şiddetinin kombinasyonunu ifade eder. Risk değerlendirmesi ise, riskin büyüklüğünün hesaplanması, riskin kabul edilebilir olup olmadığına karar verme sürecini içerir. Bu süreç, makul bir seviyeye indirilebilmesi için gerekli önlemlerin belirlenmesini ve bu önlemlerin öncelik sırasının belirlenmesini içerir.

5. HUKUKİ DURUM

Sanayileşme ile başlayıp teknolojik gelişmelerle devam eden süreçte işçiyi koruma ilkesi sürekli bir şekilde gelişmiştir. Yaşam hakkının bir uzantısı niteliğindeki sağlıklı ve güvenli çalışma hakkına ilişkin ilk düzenlemeler sanayileşmenin başlangıcına kadar dayandırılabilir. Ancak ilk uluslararası metinde 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinde yer bulmuştur. Buna ek olarak 1976 tarihli Birleşmiş Milletler, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’de bu hakkı onaylamaktadır. Nitekim İSG sağlıklı ve güvenli çalışma hakkının yerine getirilmesinin birincil yöntemidir.

Türkiye’de iş kazaları ve meslek hastalıklarını önlemeye yönelik hukuki önlemler; 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (İSGK)’nda düzenlenmiş olup. 4857 sayılı İş Kanunu (İŞK), 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu (TBK), 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (SSGSSK) ve Umumi Hıfzıssıhha Kanunu gibi kanunlarda İSG ile ilişkilendirilebilecek düzenlemeler de bulunmaktadır. Madencilik faaliyetlerine ilişkin İSG ile ilgili düzenlemeler ise başta İSGK olmak üzere, İŞK, 3213 sayılı Maden Kanunu, 2872 sayılı Çevre Kanunu ve çok sayıda yönetmelikte yer almaktadır.

İSG’ne ilişkin kamusal örgütlenmenin temelini Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) oluşturmaktadır. ÇSGB bünyesinde faaliyet gösteren Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı ise saha denetimleriyle, İSG yönünden mevzuatın gereği gibi uygulanıp uygulanmadığını denetlemekte ve teftiş etmektedir

6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’na Göre İşverenin Yükümlülükleri

İSGK m.4/1’de işverenin genel olarak iş sağlığı ve güvenliğini sağlama yükümlülüğü düzenlenmiştir. Buna göre;

- a) “*Mesleki risklerin önlenmesi, eğitim ve bilgi verilmesi dâhil her türlü tedbirin alınması, organizasyonun yapılması, gerekli araç ve gereçlerin sağlanması, sağlık ve güvenlik tedbirlerinin değişen şartlara uygun hale getirilmesi ve mevcut durumun iyileştirilmesi için çalışmalar yapar.*”
- b) “*İşyerinde alınan iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerine uyulup uyulmadığını izler, denetler ve uygunsuzlukların giderilmesini sağlar.*”
- c) “*Risk değerlendirmesi yapar veya yaptırır.*”
- ç) “*Çalışana görev verirken, çalışanın sağlık ve güvenlik yönünden işe uygunluğunu göz önüne alır.*”

d) *“Yeterli bilgi ve talimat verilenler dışındaki çalışanların hayati ve özel tehlike bulunan yerlere girmemesi için gerekli tedbirleri alır.”*

Bu kapsamda işveren İSG’ni sağlamak için her türlü önlemi almalıdır. Bu noktada işverenin sorumluluğunun geniş bir şekilde düzenlendiği söylenebilecektir. Nitekim Yargıtay 10. Hukuk Dairesi bir kararında iş güvenliğiyle ilgili tedbirler mevzuatta yer almasa bile alınması gerektiği belirtilmektedir (Yargıtay. 10. HD. 09.11.1988, E.1988/7518, K.1988/7851). Bir diğer kararında ise işverenin iş güvenliği tedbirlerini aklın, ilmin, fen ve tekniğin gerektirdiği ölçüde alması gerektiği belirtilmiştir (Yargıtay 10 HD, 28.06.2013, E. 2012/24352 K. 2013/14697).

İşverenin İSGK’ndan kaynaklanan sorumluluklarına ek olarak maden işyerlerine yönelik düzenlemeler çeşitli yönetmeliklerde yer almaktadır. 26681 sayılı İş Yerlerinde Acil

Durumlar Hakkında Yönetmelik (ADHY)’e göre maden işyerlerinde en geç yılda bir kez acil durum tatbikatları yapılması gerekmektedir (m.13/2). Bu süre 28770 sayılı Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği (MİİSGY)’nde 6 ay olarak belirlenmiştir (Ek-1, 15).

İşveren işçilerin tedbirlere uyup uymadığını denetleme borcundadır. Bu kapsamda işveren eğitim vermesi, gerekli malzemeleri sağlaması ve önlemleri alması tek başına yeterli olmayıp alınan tedbirlere uyulup uyulmadığı izler, denetler ve uygunsuzlukların giderilmesini sağlar. Tüm bu önlemlere rağmen işçi kusuruyla kazaya sebep olursa veya zarar görürse kural olarak işverenin sorumluluğu olmayacaktır (Yargıtay 21HD, 05.04.2012, E. 2012/4196 K. 2012/5289).

İşverenin yükümlülüklerinden bir diğeri de çalışanların İSG eğitimleridir. İSGK m.17/1’e göre; *“işveren, çalışanların İSG eğitimlerini almasını sağlar. Bu eğitim özellikle, işe başlamadan önce, çalışma yeri veya iş değişikliğinde, iş ekipmanının değişmesi halinde veya yeni teknoloji uygulanması halinde verilir. Eğitimler, değişen ve ortaya çıkan yeni risklere uygun olarak yenilenir, gerektiğinde ve düzenli aralıklarla tekrarlanır.”* MİİSGY’de de benzer düzenlemeye gidilmiş olup çalışanlara acil durumlar için eğitim verilmesi gerekmektedir. Buna ek olarak işin niteliğine ilişkin eğitimlerin de ayrıca verilmesi gerekmektedir.

“İşyerinde var olan ya da dışarıdan gelebilecek tehlikelerin belirlenmesi, bu tehlikelerin riske dönüşmesine yol açan faktörler ile tehlikelerden kaynaklanan risklerin analiz edilerek derecelendirilmesi ve kontrol tedbirlerinin kararlaştırılması amacıyla...” risk değerlendirmesi yapılması gerekmektedir (İSGK m.33/ö). Risk değerlendirmesi yapılmadığı durumda işin durdurulması söz konusu olacaktır (İSGK m.25/1). Buna ek olarak idari para cezası verilecektir (İSGK m.26/1/ç). Risk değerlendirmesinin usul ve esasları ise İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği (RİSKYÖN)’de ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Risk değerlendirmesi aracılığıyla işveren gerekli olan İSG tedbirlerini ve koruyucu ekipmanları belirleyebilecek bir başka deyişle risklerin farkına vararak onlara uygun önlemler için çalışmalara başlayabilecektir. Ancak işverenin risk değerlendirmesini tehlike sınıfına göre belirli aralıklarla tekrarlaması gerekmektedir. Madenlere ilişkin pek çok işin İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin

İşyeri Tehlike Sınıfları Tebliği'nin göre çok tehlikeli sınıfta olduğu göz önünde bulundurulduğunda (Ek-1) en geç iki yılda bir yenilenmesi gerekmektedir (RİSKYÖN m.12/1).

İşveren çalışanların karşı karşıya kalabilecekleri İSG risklerini göz önünde bulundurarak onları sağlık gözetimine tabi tutmaları gerekmektedir. İSGK m.15/1'e göre;

- 1) "İşe girişlerinde."
- 2) "İş değişikliğinde."
- 3) "İş kazası, meslek hastalığı veya sağlık nedeniyle tekrarlanan işten uzaklaşmalarından sonra işe dönüşlerinde talep etmeleri hâlinde."
- 4) "İşin devamı süresince, çalışanın ve işin niteliği ile işyerinin tehlike sınıfına göre Bakanlıkça belirlenen düzenli aralıklarla sağlık muayenelerinin yapılması gerekmektedir" (İSGK m.15/1/b, MİİSGY m.11).

Buna ek olarak "tehlikeli ve çok tehlikeli sınıfta yer alan işlerde çalışacaklar, yapacakları işe uygun olduklarını belirten sağlık raporu olmadan işe başlatılamaz" (İSGK m.15/2, MİİSGY m.11).

5.1. İşin Durdurulması

İSGK m.25'e göre; "İşyerindeki bina ve eklentilerde, çalışma yöntem ve şekillerinde veya iş ekipmanlarında çalışanlar için hayati tehlike oluşturan bir husus tespit edildiğinde; bu tehlike giderilinceye kadar, hayati tehlikenin niteliği ve bu tehlikeden doğabilecek riskin etkileyebileceği alan ile çalışanlar dikkate alınarak, işyerinin bir bölümünde veya tamamında iş durdurulur. Ayrıca çok tehlikeli sınıfta yer alan maden, metal ve yapı işleri ile tehlikeli kimyasallarla çalışılan işlerin yapıldığı veya büyük endüstriyel kazaların olabileceği işyerlerinde, risk değerlendirmesi yapılmamış olması durumunda iş durdurulur."

İşin durdurulması prosedürüne de İSGK m.25'te yer verilmiştir;

"İş sağlığı ve güvenliği bakımından teftişe yetkili üç iş müfettişinden oluşan heyet, iş sağlığı ve güvenliği bakımından teftişe yetkili iş müfettişinin tespiti üzerine gerekli incelemeleri yaparak, tespit tarihinden itibaren iki gün içerisinde işin durdurulmasına karar verebilir. Ancak tespit edilen hususun acil müdahaleyi gerektirmesi hâlinde; tespiti yapan iş müfettişi, heyet tarafından karar alınıncaya kadar geçerli olmak kaydıyla işi durdurur."

"İşin durdurulması kararı, ilgili mülki idare amirine ve işyeri dosyasının bulunduğu Çalışma ve İş Kurumu il müdürlüğüne bir gün içinde gönderilir. İşin durdurulması kararı, mülki idare amiri tarafından kolluk kuvvetleri marifetiyle yirmidört saat içinde yerine getirilir. Ancak, tespit edilen hususun acil müdahaleyi gerektirmesi nedeniyle verilen işin durdurulması kararı, mülki idare amiri tarafından kolluk kuvvetleri marifetiyle aynı gün yerine getirilir."

"İşveren, yerine getirildiği tarihten itibaren altı iş günü içinde, yetkili iş mahkemesinde işin durdurulması kararına itiraz edebilir. İtiraz, işin durdurulması kararının uygulanmasını

etkilemez. Mahkeme itirazı öncelikle görüşür ve altı iş günü içinde karara bağlar. Mahkeme kararı kesindir.”

“İşverenin işin durdurulmasını gerektiren hususların giderildiğini Bakanlığa yazılı olarak bildirmesi hâlinde, en geç yedi gün içinde işyerinde inceleme yapılarak işverenin talebi sonuçlandırılır.”

6. SONUÇ

Ülkemizde iş kazası ve meslek hastalıkları son dönemde oldukça artış göstermiştir. Üstüne üstlük bu madencilik de dahil olmak üzere her işkolunda meydana gelmiştir.

Madencilik sektörü ağır ve tehlikeli işler sınıfında değerlendirilen bir sektör olmasından mütevellit tehlike ve riskler daha yaygındır. İş kazası ve meslek hastalığı gibi İSG sorunlarıyla bu sektörde daha sık karşılaşılmaktadır. Bu nedenle risklerin önceden tespit edilmesi ve yönetilmesi, risk seviyelerinin kabul edilebilir seviyelere çekilmesi oldukça önem arz etmektedir.

Türkiye’de iş kazaları ve meslek hastalıkları önlenmesi konusunda mevzuat yol gösterse de önemli olan bunların denetimi ve insanların gönüllü katılımıdır. Özellikle işverenlerin işçi sağlığı ve güvenliği önlemlerini birer masraf kalemi olarak değerlendirmemesi gerekmektedir. Çalışanların ise işçi haklarının bilincinde olup, işçi sağlığı ve güvenliği konusundaki görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Andaç, M. (2007). "Neden Risk Değerlendirmesi Yapmalıyız?", *İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi*

Arslanhan, S., Cünedioğlu, H. E. (2010). "Madenlerde Yaşanan İş Kazaları ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme.", *Tepav*

ÇSGB (2022), 2021 Yılı Maden İşyerlerinde İş Sağlığı Ve Güvenliği Programlı Teftişi, Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı.

https://www.cs.gb.gov.tr/media/90028/2021-maden-isyerlerinde-isg-gdr_2-yayin.pdf
(Erişim Tarihi: 01.12.23)

Demircioğlu, A. M., Güzel, A. (2022), İşverenin Sosyal Sigorta Yükümlülükleri ve Sorumluluğu, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

Ernst & Young (2011), Dünya’da ve Türkiye’de Madencilik Sektörü

ETKB, TOBB (2020), Türkiye Madencilik Sektörü Gelişim Raporu 2020, Enerji Ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı; Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği.

<https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/TKDB/tr/Belgeler/TMSGR2020.pdf> (Erişim Tarihi: 01.12.23)

Feyer, A. M., Williamson, A. M. (1998). "Human Factors in Accident Modelling.", Stellman, J. M. (Ed.), *Encyclopaedia of Occupational Health and Safety*, Geneva: :

İlki, V., Maden’de Ciddi Meslek Hastalıkları. <http://www.sgmd.org.tr/index.php/vedat-ilki-makaleleri/816-maden-de-cdd-meslek-hastaliklari> (Erişim Tarihi: 18.12.14)

Maden Mühendisleri Odası (2010), Madencilikte Yaşanan İş Kazaları Raporu, Maden Mühendisleri Odası. https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2014/05/Madenlerde-Yasanan-Is-Kazalari_TMMOB.pdf (Erişim Tarihi: 04.12.23)

- Maden Mühendisleri Odası (2021), Madencilikte Yaşanan İş Kazaları Raporu (2010-2020), Maden Mühendisleri Odası.
https://api.maden.org.tr/uploads/portal/resimler/ekler/f4e5d6912a_2079309069_ek.pdf
(Erişim Tarihi: 04.12.23)
- MAPEG (2023), Yıllar İtibariyle Türkiye Geneli Ruhsat Sayıları, Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü. <https://www.mapeg.gov.tr/Sayfa/Madenistatistik> (Erişim Tarihi: 01.12.23)
- Sekmen, M., Zengin, M. A. (2023). "Türkiye Madencilik Sektörü İş Kazalarının Analizi ve Gelecek Perspektifleri.", *International Journal of Advances in Engineering and Pure Sciences*, 35/2: 246–258. doi: 10.7240/jeps.1242698
- SGK (2022), İstatistik Yıllıkları. <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4> (Erişim Tarihi: 01.12.23)
- TBMM (2010), Madencilik Sektöründeki Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Türkiye Büyük Millet Meclisi
- UK Parliament (2001), Managing Human Error, UK Parliament.
<https://www.parliament.uk/globalassets/documents/post/pn156.pdf> (Erişim Tarihi: 05.12.23)

THE MYTH OF HINDUISM AS DIVERSITY AND UNIVERSALITY

Dr. Ananda MAJUMDAR

Doctor of Divinity, North Central Theological Seminary, Minneapolis, United States,

ORCID ID:0000-0003-3045-0056

Abstract

Hinduism (Pedersen, 2018, p.20) is not of Indian origin. The term was first used by ancient Persians and then by the Greeks and Arabs. 'Hindu' referred to the land beyond the river Indus and to its people who are in India as Indians. The ethnic meaning of the term also included culture and religion, yet its vagueness in meaning in tradition and territory continues down to the present. Over twenty centuries later, colonial rulers, orientalist, and British missionaries started to signify the canon, or the Religion of Hinduism, instead of Islam and Christianity. The term was used by the late eighteenth century, and its significance was built over the next one hundred years and more. Many scholars also suggested that the term 'Hinduism' is an exploration of British colonialism; the building of a realization of this religion in the modern era had an establishment in ancient history. These developments and the wrong impression that there was not an amiable term before the eighteenth century for the Religion of Indians who did not belong to the Religion of Islam, Christianity, Jains, Sikhs, or Buddhists have led to the claim that there was no Hinduism as a particular belief or religion. It has always been referred to Hinduism as a group of customs and civilizations because of its variety. Therefore, it can not be referred to as one entity having some essence apart from its many diversities. The essay has discussed terms like 'Hindu' and 'Hinduism' and whether to hold a single entity as a religion. It has also addressed the essence of its global entity, meaning universality, ethics, practices, and a viewpoint to all. The universality of Hinduism, which has a sense of pluralism, has been explained descriptively and prescriptively. It also describes the universal dimension of 'Hinduism' from the account of Swami Vivekananda in the context of its religious varieties that have illustrated inclusive pluralism rooted in Vedantic norms, through which various doctrines can be described. The paper aims to understand the illustration of Hindu Religion's diversity, ethics, norms, and plurality as a root of universality and a world of literal knowledge for all. The methodology has been conducted through documentary analysis in the context of a qualitative approach. The feature question of the essay is how plurality and diversity exist in Hinduism for an existing definition of world religion in the context of literal clusters.

Keywords: Civilization, Ancient History, Diversity, Pluralism, Global Religion, Universality, Ethnicity, Literal Knowledge and Theorization, Religion as a World View, Cultural-Ethical Shape, The Sacred, Prototype Theory with Core Beliefs, A Polycentric phenomenon, World Historian and Philosophers, Indian-ism, Race and Ethnicity, Sanatana Dharma, Secularism, Religion as World Literature, Religion as the Final Decision, The Epic of Ramayana and Mahabharata, Sri Krishna Charit-Amrita, Shrimat Bhagwat Gita, Veda and Upanishad, The Deity of the Kalki, Sri Narayana, Sri Vasudeva, Crisis of the Spirit in Europe, Metaphysical Universalism in Hinduism, Descriptive and Empirical Universalism of Hinduism, Normative Universalism, Ethics of the Universality of the Human Rights as Normative Universalism, Music as Universalize Concept as Descriptive Universalism, Collective Identity, Pranayama, Yoga, Transition of Upanishad to Hinduism, Ancient Spiritual Lessons From Upanishad to Hinduism for Continuation as a Practice of Hinduism, Integrational Vision in Upanishads, The Concept of Soul, Divinity and Spirituality, The Cosmic World, The Brahmin, The Formation of Hinduism, 17th Centuries Hinduism, Emperor Asoka of India and Hinduism, Narendra Nath Datta as Swami Vivekananda, Medieval Era and the Division of Vedic and Non-Vedic Doctrines, Islam and Hinduism, 19th Century and the Invention of Hinduism, Intellectual Hindus in India, Renaissance of Hinduism Centered in Bengal, Hinduism Beyond the Indian Subcontinent, Ram Mohan Roy and Brahma Samaj, Rama Krishna Paramahansa Deb, Goddess Kali, Ramakrishna Mission, Chicago, Chicago Speech by Swami Vivekananda, Aspiration and Universality, Neo-Hinduism, Mahatma Gandhi and his Divinity, Yudhisthira and the Divinity of the Himalaya.

Figure 1: Sri Krishna, the Deity of the God Narayana and the World of Universality, is the best example of Hinduism, a culture, literature, scripts, and classics. [Hinduism - Origins, Facts & Beliefs | HISTORY](#)

Introduction:

The characterization of religion has been illustrated by ⁶anthropologist Clifford Geertz and historian and philosopher Ninian Smart (Pedersen, 2018, p.20). Therefore, ‘Hinduism’ has been described as a universal human phenomenon reflecting its characterization as a religion of world view. The account of religion as a cultural system reflects it as a worldview throughout its setup system, ethical practices, and, thus, views. It is not for a particular religion but for every religion as a cultural dimension, the epic of every civilization. This is why religion has been recognized as a work vision for safety and security when everything collapsed. ⁷According to philosopher Geertz, “pictures of the way things in sheer actuality are.” This quote refers to the idea that religion or culture can not exist without a universal view. It must look at the world and its surroundings for the evolution of the cycle of the entire universe. It is a religious concern that humanity is a cycle of the universe for its continuation until its eternity by natural calamities. A worldview can be a picture of reality; it can be thin or thick or consistent, inconsistent phenomena as an image, but those images of universalism should be attached to meaningful human existence. Otherwise, religious practice is meaningless if no humanity exists

⁶ Hinduism and Universality in Religion. Religion as “Worldview.” Paragraph 1st. Pp 20.

⁷ Hinduism and Universality in Religion. Religion as “Worldview.” Paragraph 1st. Pp 20

in the world. ⁸According to scholars like Rudolf Otto, Mircea Eliade, and many others, religious worldview is “the Sacred” (Pedersen,2018, p.20). Practically adopted religious images are distinguished from “secular.” In this context, Hinduism is not a religion but a way of life for livelihood practices. Hinduism then follows the doctrine of Christianity, where practices in life have also been preferred, and an orthodox ritual celebration is always preferred. However, it needs to fit better above Hinduism with its ritual experiences due to its correct practices over the Hindu doctrine, allowing for pluralism in belief. Hinduism was not simply invented in the 19th century by the European colonists but has no historical continuity. ⁹Scholar Gavin Flood described Hinduism as a “prototype theory” in which features have been shaped as core features, and some features have evolved near the margins of the core feature. According to scholar ¹⁰Julius Lipner, Hinduism is a polycentric phenomenon with a necessary core attribute. Therefore, a fuzzy definition has been seen by those scholars. Thus, the world’s ethics are also due to types of definitions by scholars. The description of Hinduism, which is “Indian ism,”¹¹ has different races and ethnicities, an essential narrative of the ideology of Hindu nationalism (Pedersen, 2018, p. 20). The term “Hindu” came from foreign dialects, and a concern was raised that many Hindu nationalities do not accept this term as an identity of the religion but mention it as the ¹²“Sanatana Dharma.” The term “Dharma”¹³ is still a very demanding word in Indian civilization as backup help or a structure for a religion. Many Hindu people also say ¹⁴“Hindu Dharma” (Pedersen, 2018, p20). Therefore, Hinduism is a trendy term among Indian communities. ¹⁵Modern Hinduism has been recognized as a glimpse of universality and religious pluralism due to its traditional belief that it is a religion of harmony with all the

⁸ Hinduism and Universality in Religion. Religion as “Worldview.” Paragraph 1st. Pp 20.

⁹ Hinduism and Universality in Religion. The Definition of “Hinduism” as Senses of “Universality.” Paragraph 1st. Pp 21.

¹⁰ Hinduism and Universality in Religion. The Definition of “Hinduism” as Senses of “Universality.” Paragraph 1st. Pp 21.

¹¹ Hinduism and Universality in Religion. The Definition of “Hinduism” as Senses of “Universality.” Paragraph 3rd. Pp 22.

¹² Hinduism and Universality in Religion. The Definition of “Hinduism” as Senses of “Universality.” Paragraph 3rd. Pp 22.

¹³ Hinduism and Universality in Religion. The Definition of “Hinduism” as Senses of “Universality.” Paragraph 3rd. Pp 22.

¹⁴ Hinduism and Universality in Religion. The Definition of “Hinduism” as Senses of “Universality.” Paragraph 3rd. Pp 22.

¹⁵ Universalism in Hinduism. Abstract.

creatures in the world. Hinduism thinks all are one, whether human or animal, under the universal creation by the blessing of God. Therefore, all are the servers of the almighty. Sri Ramakrishna and Mahatma Gandhi (Long, 2011) believed that equality and harmony in religion make the universe plural and each for everyone.

Literature Review: Hinduism has been illustrated by the Western Philosophers and historians mentioned here. However, they also needed clarification about how to define religion in real and what Hinduism is. Those definitions are cross-arguments, and there is not a single doctrine about it. Therefore, the ideas are problematized as the imposition of a Western concept of religion itself. It has been said that religion is universal, but it has been found that religion is a cultural shape based on Abrahamic Religion. The discussions by the scholars and their illustration of the concept memorize the priorities of formal belief, coherent doctor, which is a single authoritative scripture as the basis of the doctrine, a centralized authority-based philosophy and faith in one personal Deity. None of these doctrines has been found in Hinduism. In the Western definition, it is a more complicated scenario about belief over religion; some say that the West thinks religion is discrete, an individual entity. It is, therefore, more challenging to define the region in real. ¹⁶In the late 19th century the book of the German philosopher G.W.F. Hegel was published through a masterwork called Phenomenology of Spirit in 1807. People of Europe were already worried about the monarchy crisis; they have now started to worry about the spirit of the philosophy; throughout the problem of religion, it has been described as how it will impact people's lives as well. The impact was on spirituality rather than marketization, which is an open economy. It was, therefore, an inner anxiety in Europe about their future traditionalism. ¹⁷Therefore, the crisis was in spirit. The spiritual crisis tunes into brutal pessimism by the end of the 1st World War (Kumar, 2013). The war disaster, the ruthless expansion of capitalism, and the concomitant cultural alienation made the philosophers of the decade pessimistic. They closed all their philosophical ranks. ¹⁸In modern Hinduism, philosopher Jyotirmaya Sharma reopens the intelligent pathways to apprehend the universal return of the spirit, which is metaphysical universalism, on Indian shores. However, the illustration of European philosophers about the spirituality of Hinduism is a confusional theory based on their thoughts on the European spiritual crisis, as it significantly impacted the

¹⁶ Hinduism's struggle to be modern. Paragraph 1st.

¹⁷ Hinduism's struggle to be modern. Paragraph 1st.

¹⁸ Hinduism's struggle to be modern. Paragraph 2nd.

historians and philosophers of those deceased. ¹⁹Neo-Hindu and neo-Vedantic universalism are mushrooming these days due to their many serious drawbacks. The glimpses of universalism in Hinduism are the only way to show the truth to others. Otherwise, the term universal aims to offer a problem in defining others reassured by the ordinary people, as well as defined by other religions due to the influences of the European crisis from ancient times. In Hindu universalism, the separation between the young generation and their disbelief about religious identity disturbs the Hindu universality. The young generation wants to use universalism in a modern way by not using terms like religion. They think it is fundamental.

Methodology: The paper has been assumed through subordinate sources of data. Subordinate sources of data include academic articles, websites, etc. The description of sources has taken the method of writing the essay, reading, gathering in-depth insights on topics, exploring ideas, summarizing, interpreting, and mainly expressing in words (documentary analysis through qualitative approach). This paper has illustrated religion as an unusual concept due to its courses that influence everyone in the world, less or more. It is a course that has influence worldwide. Politics and religion are connected to the notion of people and the function of the community. It has faith, belief, and spirituality. Religion has also been shaped as a culture and image of a particular civilization, such as the Indic civilization of India and Sanatana Dharma, or Hinduism. The paper has illustrated the crisis of spirituality in Europe and how Western philosophers describe Hinduism throughout their decided indolence over the European religious turmoil. The paper has deceived Hinduism, and its worldview thrifts the remarks of the world philosophers. It is described throughout the Veda and Upanishad and the depth of the release of Hinduism. Specifically, it has clustered Hinduism as a literature and a liberal image as a global religion based on its secular faith in deities and sort of thinking. The pause also describes the identification of Hinduism and the ideas of Swami Vivekananda about a universal religion like Hinduism. It is, therefore, a motion of global literacy rather than religious feelings. Hinduism has been imminently interested in practicing the spirituality of literature, which is essential in the world. Hinduism has been illustrated by a universality, which has been housed into descriptive and empirical²⁰. ²¹Universalism (Pedersen, 2018, p. 22) has been described as

¹⁹ Universalism. Paragraph 5th.

²⁰ Hinduism and Universality in Religion. The Definition of “Hinduism” as Senses of “Universality.” Paragraph 3rd. Pp 22.

²¹ Hinduism and Universality in Religion. The Definition of “Hinduism” as Senses of “Universality.” Paragraph

something that can be seen everywhere in the world, such as music, which can exist in every community, like religious faith. People have beliefs or not, but they influence everyone. People can think about religious structure. This is how descriptive images of universalism exist in everything, especially in the context of religion, which is world religion, or the world music based on faith and spirituality that has been summarised and illustrated through music. Universalism can also be normative (Pederson, 2018, p.22), through which it can be justified to everyone that because of its universal recognition, it is proven and rational that it accelerates everyone. This is why it is universal or recognized by the world community. In this scenario, Hinduism is recognized as the world's oldest religion, the world community with a religion called Hinduism. This normative universality also regards ethics, such as ethics of the universality of human rights, that ethically recognize something as human values. 'Pluralism' (Pederson, 2018, p.23) in both universalism works as it is everywhere. Thus, the paper discusses Hinduism through all its narratives, such as ²²karma in Hinduism, through a global scenario. This paper widely expresses the spirit and the definition of universalism in religion by swami Vivekananda, through which unity in diversity has been created. It has been discussed that the aspiration of human beings is one of the significant ways to unify with God. Many people have a similar goal to unify with God as an aspiration. This aspiration is an example of universality. Though critically, neo-Hinduism and neo-universalism have also been discussed to understand universality's contemporary period and religion, it has also been observed that the new generation does not think of universalism in the context of religion but in a scientific way. They believe the term religion is fundamental. Therefore, they need to show interest in the discipline of religious practices.

Discussion: The characterization of Hinduism has been illustrated by ²³Joel Brereton, a leading authority on the Veda, the top scripture of Hinduism. He said that the ²⁴Vedic Upanishads play a critical role in the history of the Indic studies and his religious faith. The period was one of the transitions when the foundation of classical Hindu Religion was settled, and the archaic

³rd. Pp 22.

²² Hinduism and Universality in Religion. The Definition of "Hinduism" as Senses of "Universality." Paragraph 4th. Pp 23rd.

²³ Hinduism and Universality in Religion. The Definition of "Hinduism" as Senses of "Universality." Paragraph 4th. Pp 23rd.

²⁴ Hinduism and Universality in Religion. The Definition of "Hinduism" as Senses of "Universality." Paragraph 4th. Pp 23rd.

form of the Vedic Religion was superseded. Therefore, many elements of the Hindu Religion were added to the Vedic Upanishad. The aspects of Hinduism include karma and rebirth, instruction concerning yoga, which has also been the extreme pranayama, meditation, and self-discipline, the concept of self-belief to the individual and the view of the single reality within the multiple views of the universe have been added into Hinduism as a lesson from the ancient Upanishad. ²⁵According to the author (Pedersen, 2018, p.23), Guru (teachers) in the Upanishads would offer an ‘integrating vision’ (Pedersen, 2018, p.23), which is a ‘world view’ (Pedersen, 2018, p.23) of many Deities like Lord Shiba, Vishnu, and other God and Goddess. The caste of Brahman had been referred to as the Deities of God. This is how the lesson of the Upanishads explains the ²⁶ ‘cosmic of the world and its cycle’ (Pedersen, 2018, p.23), how the world has been created, and how it is functioning stage-wise. ²⁷The ‘concept of the soul,’ Atman (Pedersen, 2018, p.23), has illustrated that the soul exists not only in human beings but also in other kinds of the world, such as animals, creatures, trees, and everything in this cosmic universe. Therefore, the soul is immortal everywhere. Lessons from Upanishads also explain ‘the morality of karma’ (Pedersen, 2018, p.24) and the ‘concept of reincarnation’ (Pedersen, 2018, p.24). Whatever the essential elements of Hinduism have been illustrated by the philosopher Brereton has been primarily described in the epic of the ‘Ramayana’ and ‘Mahabharata’ (Pedersen, 2018, p.24). The Bhagwat Gita, the most vital and most famous scripture of Hinduism and part of the epic Mahabharata has very nicely illustrated those terms of Hinduism as a lesson from a philosophical school. Lord Krishna of Hinduism, who has been recognized as the Deities of Lord Narayana, has nicely illustrated those terms of Hinduism in the Bhagwat Gita as his messages to Arjuna, one of the brothers of the Pandavas in the story of Mahabharata when he was crying not to fight with his opponent who was his cousin and part of his family members. Sri Krishna said, ²⁸“I am the self seated in the hearts of all beings” (10.20) 19 and identifies his higher nature as the supreme Purusha or Spirit with the origin of all that exists. The principle of pluralism is found in the earliest scripture, the Rig Veda, and travels through later historical developments: “Truth is one, but sages speak of it in different ways” (Rig Veda1.164.46).20. In the Gita, Krishna says, “Those who come to me, no matter

²⁵ Hinduism and Universality in Religion. The Definition of “Hinduism” as Senses of “Universality.” Paragraph 5th. Pp 23rd.

²⁶ Hinduism and Universality in Religion. The Definition of “Hinduism” as Senses of “Universality.” Paragraph 5th. Pp 23rd.

²⁷ Hinduism and Universality in Religion. The Definition of “Hinduism” as Senses of “Universality.” Paragraph 5th. Pp 23rd.

²⁸ Hinduism and Universality in Religion. The Definition of “Hinduism” as Senses of “Universality.” Paragraph 6th. Pp 24

how they do so –I grant them my grace. Arjuna, all men universally follow my path” (4.11), and “I will give unshakable faith to any devotee who wishes to worship God in any form if he worships with fervent faith...Thus, he obtains his desires from that god, but indeed I granted them” (7.21-22).” Those terms and conditions illustrated in the Upanishads, as well as the Deity of Lord Narayana, Krishna, had made the identity of Hindu mire bold in the global religious scenario. Many Emperors like Mourya ²⁹Emperor Asoka from the 3rd century BCE were a pure Hindu dynasty in India who divided Hinduism from the religions of Jainism and Buddhism. In medieval times, surveys of philosophical schools (Pedersen, 2018, p. 25) have distinguished non-Vedic and Vedic scripts and their doctrines. ³⁰In the later period, Islam accepted Hinduism as a separate religion. ³¹By the 1400s century, there was a clear message that Hinduism was different from other faiths. Hindu Dharma was created as one of the primary religions on the world stage. By the 17th century, the Hindus began as a group (Pedersen, 2018, p. 25), which was called ‘the sect of idolaters.’ (Pedersen, 2018, p.25). If Hinduism had not been invented in the 19th century, there would be a significant gap in the formation of the world in the context of spiritual development. British orientalist and the native pandits of India worked together to invent many scripts of Hinduism to know those scripts like Ramayana, Mahabharata, Veda, and Purana for more exploration of the depth of Hinduism. Hinduism started to collect its old scripts and thus formed a new theological self-definition of Hinduism, which was called the ³²‘Renaissance of Hinduism’ (Pedersen, 2018, p.26) through the invention of many Hindu rituals like the concept of pranayama, yoga, education, varnashrama, etc. ³³The Hindu Renaissance was first centred in Bengal and spread far beyond the region. In Hinduism, Swami Vivekananda³⁴ is a 19th-century theological self-definition figure. He was born Narendranath Datta in 1862 in an upper-class family in Calcutta. His spiritual search first led him to Brahma Samaj (Pedersen, 2018, p. 27), called ³⁵‘Society for Good.’ he met with Ram Mohan Roy, 1828, founder of the Brahma Samaj, which was one of the reformation societies for modern India. ³⁶At 18, young Naren (Swami Vivekananda) met with Ramakrishna Paramahansa Deb to learn

²⁹ Hinduism and Universality in Religion. Formation of Hindu Identity. Paragraph 1st. Pp 25.

³⁰ Hinduism and Universality in Religion. Formation of Hindu Identity. Paragraph 1st. Pp 25.

³¹ Hinduism and Universality in Religion. Formation of Hindu Identity. Paragraph 1st. Pp 25.

³² Hinduism and Universality in Religion. Formation of Hindu Identity. Paragraph 2nd. Pp 26.

³³ Hinduism and Universality in Religion. Formation of Hindu Identity. Paragraph 2nd. Pp 26.

³⁴ Hinduism and Universality in Religion. Formation of Hindu Identity. Swami Vivekananda. Paragraph 1st. Pp

27

³⁵ Hinduism and Universality in Religion. Formation of Hindu Identity. Swami Vivekananda. Paragraph 1st. Pp

³⁶ Hinduism and Universality in Religion. Formation of Hindu Identity. Swami Vivekananda. Paragraph 2nd, Pp

directly about the knowledge of God at the temple of goddess Kali in Dakshin Eswar. Ramakrishna is one of the most celebrated sages in the world of religion. Sri Ramakrishna Deb came from a low-income family, and his immersion in Hinduism provided him with extensive Hindu knowledge and his teachings and learning about yoga. Narendranath Datta was later known as Swami Vivekananda through his devotion to the religion under the worship of Sri Ramakrishna Paramhansa Deb. After his post-secondary education, Swamiji started to read and teach the philosophy of Hinduism. He was a restless person until he reached his destiny. ³⁷He said he “shall not return until I realize that my touch will transform a man” (Pedersen, 2018, p. 28). He was hurt after he observed India’s poverty. He also suffered from poverty in the later period. In Chicago, United States, he stated his speech among the Americans by saying, ‘My dear sisters and brothers,’ through which he joys the United States. He was speaking like, ³⁸“At Cape Cormorin, sitting in Mother Kumari’s temple, sitting on a bit of Indian rock, I hit upon a plan: ...Suppose some disinterested Sannyasins[renouncers or monastics], bent on doing good to others, go from village to village, disseminating education and seeking to better the condition of all...we have to give back to the nation its lost individuality and raise the masses...”. This is how he attends the Parliament of Religious soon to happening in the States. He said, ³⁹“I have travelled all over India. However, alas, it was agony to me, my brothers, to see with my own eyes the poverty of the masses, and I could not restrain my tears! It is now my firm conviction that to preach religion among them without first trying to remove their poverty and suffering is futile. For this reason –to find means for the salvation of people with low incomes in India –I am going to America. “He added, beginning to weep, “My heart has grown much, much larger, and I have learned to feel.” He also said, “Such a great power has grown within me that sometimes I feel my whole body will burs.” The message of Swamiji was equipped with spiritual and mutual understanding. Throughout a philosophical semination, while his life was by education and teaching, he decided to speak with the American people. During his speech in Chicago, he said, “The present convention, which is one of the noblest assemblies ever held, is a vindication, a declaration to the world, of the wonderful doctrine preached in the Gita: ⁴⁰“Whosoever comes to me, through whatsoever form, I reach him. All men are struggling

27.

³⁷ Hinduism and Universality in Religion. Formation of Hindu Identity. Swami Vivekananda. Paragraph 3rd.

³⁸ Hinduism and Universality in Religion. Formation of Hindu Identity. Swami Vivekananda. Paragraph 4th.Pp 29.

³⁹ Hinduism and Universality in Religion. Formation of Hindu Identity. Swami Vivekananda. Paragraph 3rd. Pp 29.

⁴⁰ Hinduism and Universality in Religion. Formation of Hindu Identity. Swami Vivekananda. Paragraph 3rd. Pp 29-30.

through paths which lead to me.' Sectarianism, bigotry, and its horrible descendant, fanaticism, have long possessed this beautiful earth. They have filled the earth with violence, drenched it often and often with human blood, destroyed civilization, and sent whole nations to despair. Had it not been for these horrible demons, human society would be far more advanced than it is now. However, their time comes, and I fervently hope that the bell that tolled this morning in honour of this convention may be the death knell of all fanaticism, of all persecutions with the sword or with the pen, and all of the uncharitable feelings between persons wending their way to the same goal." Until his death at thirty-nine, Swami Vivekananda lectured, wrote, and founded the 'Ramakrishna Mission' (Pedersen, 2018, p. 30). ⁴¹According to Swami Vivekananda: aspiration is the highest form of relevance to universalism. Humans arise from a single aspiration, a goal-oriented ambition that can always be found in all cultures. Everyone aspires to reach their goals. Therefore, the image of universalism also connects with aspiration. Swami says, ⁴²"No search has been dearer to the human heart than that which brings us light from God. No study has taken so much human energy, whether in past or present, as the study of the soul, God, and human destiny...Thus, it has been throughout the ages in all countries. Man has wanted to look beyond and expand himself; all that we call progress, evolution, has always been measured by that one search, the search for human destiny, the search for God" (Pedersen, 2018, p. 30). Swamiji has expressed unity in diversity and religious harmony among all. Religion will be dead if there is no evidence of culture. He said religion and culture exist together. Therefore, they are both universal because of their acceptance by everyone in the world. According to Vivekananda, the statements of Rig Veda are about togetherness, which is a universal truth; this is also a belongingness. Truth is always one, but sages have expressed it differently. Vivekananda said truth utters pluralism (Pedersen, 2018, p. 32). ⁴³Following the Bhagwat Gita, he said that people travel to the universe for the same goal. ⁴⁴He said every religion has its entity and aspiration, making it excellent through its functions as a religious mission. Vivekananda says that universality is something that people can plunge into based on their ethics and values, which is, in combination, an excellent thing in every religion. Because

⁴¹ Hinduism and Universality in Religion. Swami Vivekananda's Ideal of a Universal Religion. Paragraph 1st. Pp 30

⁴² Hinduism and Universality in Religion. Swami Vivekananda's Ideal of a Universal Religion. Paragraph 1st. Pp 30

⁴³ Hinduism and Universality in Religion. Swami Vivekananda's Ideal of a Universal Religion. Paragraph 3rd. Pp 32.

⁴⁴ Hinduism and Universality in Religion. Swami Vivekananda's Ideal of a Universal Religion. Paragraph 3rd. 4th. Pp 32.

of the complementary manifestation, religions are all different in many ways, according to him.⁴⁵His universalism is rooted in the Vedanta philosophy of the Upanishads, the Bhagwat Gita, and the classical Philosophical traditions of Hinduism. He also mentions his guruji(disciple) Ramakrishna, whose one goal is spiritual union with God. According to Vivekananda (Pedersen, 2018, p.34), realizing God in the soul is a universal truth. Vivekananda says that union with God is the most aspiration of all humanities, and the structure has been formed in many ways to feel eternity. In India, ‘yoga’⁴⁶ is that structure for realizing God. Yoga is a universal narrative in spreading Hinduism as a culture and literature.

Conclusion:⁴⁷Hinduism is the world’s oldest religion, with roots and customs dating back an estimated 4000 years. More than 1 billion followers worship Hinduism, which has made it the third largest religion in the world, followed by Christianity and Islam. It is not a single religion but a complication of many traditions and philosophies that shaped it universally.⁴⁸The belief is neither monotheistic nor polytheistic but emphasizes the universal spirit or Brahman. The definition of the universality of Hinduism has been illustrated by Swami Vivekananda, who has focused on both descriptive and prescriptive senses to realize pluralism in both. Swamiji said that divinity and moral values are everywhere and unite all humanity regardless of race, sex, ethnicity, and gender. All human beings are the creations of God, and therefore, they are all equal to him and the physical world. Swamiji’s universalism is plural due to his many narratives, like the symbol of truthfulness, a divine practice in every community to teach people to become honest. Swamiji also expressed that (Pedersen, 2018, P. 35) the goal of religious life and its enlightenment is for every person regardless of race, ethnicity, colour, gender, and nationality. The feature question of the essay is how plurality and diversity exist in Hinduism for an existing definition of world religion in the context of literal clusters. Pluralism and diversity exist in Hinduism through its different roots, traditions, and philosophies, all combined as Hinduism. Pluralism has lived through many rituals, ethics, and values such as honesty, unity in diversity, love for everything, God in everything, and all humans God creates. Those characteristics of Hinduism made it plural.

⁴⁵ Hinduism and Universality in Religion. Swami Vivekananda’s Ideal of a Universal Religion. Paragraph 6th. Pp 33.

⁴⁶ Hinduism and Universality in Religion. Swami Vivekananda’s Ideal of a Universal Religion. Paragraph 7th. Pp 34.

⁴⁷ Hinduism. Paragraph 1st.

⁴⁸ Hinduism and Buddhism. Origins of Hinduism. Paragraph 2nd.

Therefore, the king of honesty and religion, Yudhisthira, told his wife, Draupadi, “Behold, my queen, the Himalayas, how grand and beautiful they are; I love them. They do not give me anything, but my nature is to love the grand and the beautiful; therefore, I love them. Similarly, I love the Lord. He is the source of all beauty, of all sublimity. He is the only object to be loved; my nature is to love Him, and therefore I love. I do not pray for anything; I do not ask for anything. Let Him place me wherever He likes. I must love Him for love’s sake. I cannot trade in love” (Kumar, 2020, p.1).

References

- History Editors. (2017, October 6). *Hinduism*. History; A&E Television Networks.
<https://www.history.com/topics/religion/hinduism>
- Kumar, A. (2013, February 11). Hinduism’s struggle to be modern. *The Hindu*.
<https://www.thehindu.com/books/books-reviews/hinduism-struggle-to-be-modern/article4404844.ece>
- Kumar, S. (2020, October 10). Understanding the Universality of Hinduism and its All-inclusiveness (Part 3). *The Times of India*.
<https://timesofindia.indiatimes.com/blogs/india-to-bharat/understanding-the-universality-of-hinduism-and-its-all-inclusiveness-part-3/>
- Long, J. D. (2011). Universalism in Hinduism. *Religion Compass*, 5(6), 214.
<https://doi.org/10.1111/j.1749-8171.2011.00280.x>
- Pedersen, K. (2018). Hinduism and Universality in Religion. *American Journal of Indic Studies*, 1(1), 17–37. <https://doi.org/10.12794/journals.ind.volliss1pp17-37>
- Rod-ari, M. (n.d.). *Hinduism and Buddhism, an Introduction (article)*. Khan Academy.
<https://www.khanacademy.org/humanities/ap-art-history/introduction-cultures-religions-apah/hinduism-apah/a/hinduism-and-buddhism-an-introduction>
- Today, H. (1991, April 1). *Universalism*. Hinduism Today.
<https://www.hinduismtoday.com/magazine/april-1991/1991-04-universalism/>

GAZZE SAVAŞI VE İSRAİL İÇİN FAYDA-MALİYET ANALİZİ GAZA WAR AND A BENEFIT-COST ANALYSIS FOR ISRAEL

Assist. Prof. Dr. Muhammed SAMANCI

ORCID: 0000-0003-3185-5477

Yozgat Bozok Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, Yozgat, Türkiye

Özet

Doğal kaynakların tükenme riski olmasına rağmen ülkeler için önemli bir gelir kaynağı haline gelmiştir. Vergi sistemleri gelişmemiş ülkelerde doğal kaynaklar zenginlik sayıldığından ekonominin can damarı olduğu söylenebilir. Doğal afet ya da ekonomik kriz zamanlarında bunlardan elde edilen gelir hem ekonomik büyümeye ve kalkınmaya hem de sosyal yardımların artmasına katkı sağlamaktadır. Doğal kaynak gelirleri öneminden yola çıkarak bu gelirlerin elde edilmesi için gerek insanlık tarihi boyunca gerekse günümüzün somut örneği olan Gazze savaşı gösterilebilir. Bu çalışmanın amacı, Gazze Savaşı nedeniyle İsrail'in katlanacağı maliyet karşılığında elde edeceği faydanın analiz edilmesidir. İsrail, 75 yılı aşkın süredir Filistin topraklarının büyük bir bölümünü işgal etmiş olsa da devam eden Gazze savaşının nedeni, Hamas'ın 7 Ekim 2023'te kendi topraklarını savunmak amacıyla İsrail askerlerine yönelik gerçekleştirdiği saldırılar değildir. 1999 yılında Filistin hükümeti İngiliz şirketi British Gas (BG) ile Gazze Şeridi kıyısında doğal gaz arama anlaşması yapmıştır. Yaklaşık bir yıl sonra BG, Gazze kıyısının 36 km açığında iki doğal gaz kuyusu keşfetmiştir. 1999 yılında Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı UNCTAD'ın verilerine göre, Gazze sahilinde bulunan "Marin 1" ve "Marin 2" adı verilen iki kuyuda 1,5 milyar varil petrol ve 1,4 milyar metreküp doğalgaz rezervine sahiptir. Bugünkü fiyatlarla Gazze'deki mevcut doğal gaz rezervleri dikkate alındığında yaklaşık 4,2 milyar dolar değerinde olduğu ve bu gazın Gazze bölgesinin 25 yıl boyunca ihtiyacını karşılayacağı, hatta yurt dışına ihraç edilebileceği tahmin edilmektedir. Bunun ötesinde bölgede bulunan petrol ve doğalgaz rezervlerinin toplam değeri 450 milyar olduğu tahmin edilmiştir. Uluslararası anlaşmalara uygun olarak Filistin hükümeti, Ancak Gazze'de doğalgaz bulunmasının ardından bölgede Hamas ile İsrail askerleri arasında 2008, 2012 ve 2014 yıllarında üç büyük savaş yaşanmıştır. İsrail Maliye Bakanlığı'ndan 4 Aralık 2023'te yapılan açıklamaya göre, üç ayı aşkın süredir devam eden Gazze Savaşı'nın maliyetinin 51 milyar doları bulacağı ifade edilmiştir. Gazze Savaşı nedeniyle İsrail'de üretilen teknolojik ürünlere talebin azalması kamu gelirlerinin gerilemesine ve artan savaş harcamaları nedeniyle 2023 yılı bütçe açığının gayri safi yurtiçi hâsıla içindeki payı % 3,7'yi bulacağı tahmin edilmiştir. Önemle belirtmek gerekir İsrail'in Gazze dâhil Filistin topraklarının sahil şeritlerine yakın bölgelerde bulunan doğal gaz kuyularından ülkenin % 70'lik elektrik ve yakıt ihtiyacı karşılanmaktadır. Dolayısıyla Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle Avrupa'nın doğal gaz ihtiyacının karşılanması ile bölgede bulunan doğal gaz rezervler dikkate alındığında, basit bir muhasebesi yapıldığında İsrail'in Gazze Savaşı nedeniyle katlandığı maliyet ile Gazze bölgesini tamamen ele geçirmesi durumunda elde edeceğine faydayla kıyaslandığında uzun vadede ciddi bir gelir kaynağının elde edilmesi anlamına gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fayda-Maliyet Analizi, Gazze Savaşı, Hamas, İsrail.

Abstract

Although there is a risk of depletion of natural resources, it has become an important source of income for countries. Since natural resources are considered wealth in countries that do not have developed tax systems, it can be said that they are the lifeblood of the economy. In times of natural disasters or economic crises, the income obtained from these contributes to both

economic growth and development and to increasing social assistance. Based on the importance of natural resource revenues, the Gaza war, which is a concrete example both throughout human history and today, can be cited in order to obtain these revenues. The aim of this study is to analyze the costs Israel will incur and the benefits it will receive due to the Gaza War. Although Israel has occupied a large part of Palestinian territory for more than 75 years, the reason for the ongoing Gaza war is not the attacks carried out by Hamas on Israeli soldiers in self-defense of its own territory on October 7, 2023. In 1999, the Palestinian government made an agreement with the British company British Gas (BG) to explore for natural gas along the Gaza Strip coast. About a year later, BG discovered two natural gas wells 36 km from the Gaza coast. According to the data of the United Nations Conference on Trade and Development UNCTAD in 1999, it has 1.5 billion barrels of oil and 1.4 billion cubic meters of natural gas reserves in two wells called "Marin 1" and "Marin 2" located on the Gaza coast. Considering the current natural gas reserves in Gaza at today's prices, it is estimated that it is worth approximately 4,2 billion dollars and this gas will meet the needs of the Gaza region for 25 years and can even be exported abroad. In accordance with international agreements, the government has the right to extract and use natural resources discovered in Palestinian territory. However, after the discovery of natural gas in Gaza, three major wars took place in the region between Hamas and Israeli soldiers in 2008, 2012 and 2014. According to the statement made by the Israeli Ministry of Finance on December 4, 2023, it was stated that the cost of the Gaza War, which has been going on for more than three months, will reach 51 billion dollars. It is estimated that the share of the 2023 budget deficit in the gross domestic product will be 3,7% due to the decrease in demand for technological products produced in Israel due to the Gaza War, resulting in a decline in public revenues and increased war expenses. It should be noted that 70% of the country's electricity and fuel needs are met from Israel's natural gas wells located near the coastlines of the Palestinian territories, including Gaza. Therefore, when the natural gas needs of Europe due to the Russia-Ukraine war are met and the natural gas reserves in the region are taken into consideration, when a simple accounting is made, Israel will have a serious income in the long run compared to the cost it incurred due to the Gaza War and the benefit it would receive if it completely captured the Gaza region.

Keywords: Benefit-Cost Analysis, Gaza War, Hamas, Isr

Giriş

İnsanların kendi topraklarını müdafaa hakkının tanınmasına rağmen, çeşitli saldırılar ve zulüm altında kalmalarına somut bir örneği İsrail'in Filistin'i işgal etmesidir. Uzun yıllardır işgalci İsrail'in Filistin topraklarını artarak gasp etmesi insanlık tarihinde benzeri görülmemiş bir olay olarak kaşımıza çıkmaktadır. Tüm dünyanın gözü önünde katledilen çocuk, kadın, yaşlı ve masum insanlar, o topraklarda yapılanlara sessiz kalmamak gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı halen devam etmekte olan Gazze Savaşının gerçek nedenini ortaya koymak ve İsrail'in bu savaştan kazanımları ile kayıplarının değerlendirilmesidir. Filistin hükümeti ile İsrail arasında yüzlerce barış anlaşmaları yapılmasına rağmen İsrail çeşitli sebeplerle anlaşma şartlarını yerine getirmeyerek Filistin topraklarını işgal etme planlarını devam ettirmektedir. 1999 yılında Gazze Sahili açıklarında doğal gaz kuyuları keşfedilmesinden sonra bölgede Hamas ile İsrail arasında büyük savaşlar çıkmıştır. Dolayısıyla Çalışmanın birinci kısmında Filistin ve Hamas Örgütü hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra Gazze'de İsrail ile Hamas arasında çıkan üç büyük savaş değinilmiştir. Çalışmanın son kısmında ise, Gazze Savaşı çerçevesinde İsrail için bir fayda-maliyet analizi yapılarak çalışma sonlandırılmıştır.

1. Filistin Hakkında Genel Bilgiler

Ülke ismini milattan önce 12. yüzyılda bölgeye göç eden Filistlerden almıştır. Ortadoğu bölgesinde yer alan Filistin Devleti batısında Şeria nehri doğusunda Akdeniz kuzeyde Suriye

ve güneyinde Mısır bulunmaktadır. Filistin bölgesi eski tarihlerden beri birçok kavim, topluluk ve devlet tarafından kurmak istedikleri bölge olmuştur. Bunun nedeni bölgenin hem stratejik konumu hem de verimli toprakları ile farklı inançlardan bireyleri barındırmasıdır. Hz. Ömer tarafından fethedilmesinden önce ilk olarak Yahudiler bölgeden uzaklaştırılarak bölge Roma usulüyle inşa edilmiştir. Belli bir süre sonra bölge Bizans hakimiyeti altında kalmıştır. Bizans imparatoru olan Konstantinos 312 miladi yılında bölgenin resmi dini Hristiyanlık olarak ilan etmiştir. Dolayısıyla bu tarihten sonra Kudüs Hristiyanlar için kutsal bir yer olarak kabul edilmiş ve dini yapılarla donatılmıştır. İslam dininin ilk kıblesi olan Mescid-i Aksa, Hazret Peygamber'in İsra-Miraç hadisesi münasebetiyle İslam dininin kutsal bölgelerinden biri olduğundan Filistin toprakları İslam medeniyetlerinin önemli bölgelerinden biri olmuştur. Hazreti Ömer'in fethi ve daha sonra Emevîler, Abbasiler, Fatımiler ve Selçuklu Devleti gibi devletlerin hakimiyeti altında kalmıştır. Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü fethettikten sonra 1187 yılına kadar devam etmiştir. 1229 yılında ise, 15 yıl boyunca haçlıların eline geçerek 13. yüzyılda Memlûkler tarafında kurtarılmıştır. 1516 yılında Yavuz Sultan Selim devrinde Filistin Osmanlı topraklarına katılmış olup, birinci dünya savaşına kadar yaklaşık olarak dört asır boyunca Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. 1917 yılındaki deklarasyonla İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour Siyonist hareketlerinin savunucusu olan Baron Walter Rothschild'e hitaben, Filistin bölgesinde Yahudilere bir vatan kurulması vaat edilmiştir (İnsamer, 2023: 3).

1947 yılında İngiltere'nin önerisi üzerine Birleşmiş Milletler Filistin'in kalan topraklarının iki devletli bir çözümü için bir bölünme planını kabul etmiştir. Plan Yahudiler tarafından kabul görmesine rağmen Arap liderler tarafından reddedilmiştir. İngiltere'nin bölgeden çekilmesiyle Birleşmiş Milletler'in planı uygulamaya konularak İsrail Devleti kurulmuştur. Kurulan İsrail Devleti'ne karşı Arap Birliği üyelerinden Irak, Mısır, Ürdün ve Suriye İsrail'e karşı askeri harekât başlatarak 1948 Arap-İsrail Savaşı başlamıştır. Savaş sırasında Ürdün ve Mısır Filistin topraklarının bir kısmını, İsrail ise Birleşmiş Milletler planı kapsamında bir kısım toprakları ele geçirmiştir. 1967 yılında da İkinci Arap-İsrail savaşı başlamış ve altı gün süren savaşta İsrail Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ni işgal etmiştir (Wikipedia, 2023). İsrail'in Filistin topraklarını işgal etmesi sonucu yaklaşık 500 bin Filistinli evlerinden göç etmek zorunda kalmıştır. Birleşmiş Milletlerin 242 nolu Adaletli ve Kalıcı Barış Prensipleri kararına göre, evlerinden göç eden Filistinlilerin evlerine dönmesi ve İsrail'in işgal ettiği bölgeden çekilmesi gerektiğini ifade edilmiştir. İsrail'in Filistin halkına karşı uyguladığı şiddet ve insan öldürme olaylarının devam etmesi sonucu, BM'nin 1973 yılı 228 sayılı kararında iki taraf arasında barış görüşmelerinin yapılması vurgulanmıştır. Filistin-İsrail meselesini çözüme kavuşturulması amacıyla 1991 yılında Madrid Barış Kongresi gerçekleştirilerek İsrail ile Arap ülkeler ve İsrail ile Filistin arasında iki taraflı görüşmeler başlamıştır. Yapılan iki taraflı görüşmelerde çevre, silahların sınırlandırılması, göçmenler, su meselesi ve ekonomi gibi konular yer almıştır. Fakat görüşmelerin bir kısmı 1993 yılına ertelenmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda iki devletin birbirilerini tanıması, Oslo anlaşması gereği özerk yönetimin kurulması, İsrail askerlerinin Filistin topraklarında kısmen çekilmesi, Filistin'de meclis seçimlerinin gerçekleştirilmesi, Filistin hükümetinin kurulması ve bir kısım tutukluların serbest bırakılması konularında mutabakata varılmıştır. Uluslararası yardımlardan faydalanmak amacıyla gerçekleştirilen barış görüşmelerine BM'nin katılımı sağlanmıştır. Yapılan tüm görüşmelere rağmen birtakım konuların çözüme kavuşturulması 2000 yılı Camb David'te ve 2001 yılında Mısır'ın Taba'da bölgesinde yapılması kararlaştırılmasına rağmen bu toplantılardan sonuç alınamamıştır. 2000 yılında Ariel Sharon'un Kudüs'ü ziyaret etmesi sonucu Filistin'de gösterilerin düzenlenmesiyle birlikte, İsrail çoğu Filistin toprakları üzerinde yer alan Batı Şeria'da Koruyucu Duvar inşa edilmeye başlamıştır. Yapılan Koruyucu Duvar'ın herhangi bir meşruiyetinin olmadığı Uluslararası Avrupa Adalet Divanı tarafından vurgulanmıştır. Birleşmiş Milletler 2002 yılında iki devleti tanımış ve aynı yılda Arap Camia'sı Arap Barışı atılımını gerçekleştirmiştir. 2003

yılında iki ülke arasında barışın tesis edilmesi amacıyla, BM, AB, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri ortaklaşa bir yol haritası hazırlanmıştır. Filistin ve İsrail liderlerinin görüşmeleri sonunda resmi olmayan barış anlaşması yapılmıştır. Yapılan tüm görüşme ve anlaşmalara rağmen İsrail'in Filistin halkını öldürmeye ve giderek toprak işgal etmeye devam etmiştir (UN).

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı verilerine göre, Filistin'in 2021 yılında gayri safi yurtiçi hasılası cari fiyatlarla 18,1 milyar dolar olduğu ve büyüme oranı sabit fiyatlarla %7 olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına düşen milli gelir cari fiyatlarla 3.464 dolara ulaşmıştır. Aynı yıla ait enflasyon oranı %1,2 iken, işsizliğin toplam işgücüne oranı %26,4 olmuştur. Ülkeye gelen doğrudan yabancı sermaye oldukça sınırlı kalmıştır. Dünya Bankası verilerine göre, 2022 yılında Filistin'de doğrudan yabancı yatırım miktarı 233 milyon dolar civarında gerçekleşmiştir. Doğrudan yabancı sermayenin %46'sı Ürdün kaynaklı olmuştur (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2023:2-7).

2. Hamas Hakkında Genel Bilgiler

1987 yılında Gazze'de işçi taşıyan bir aracın İsrail'li bir kamyon ile çarpışması sonucu Filistinli işçilerin hayatını kaybetmesi sonucu bölge halkının ayaklanmasına (intifada) yol açmıştır. Sivil Direniş olarak nitelendirilen bu ayaklanma ülkenin siyasi güç dengesinin değişmesinde önemli rolü olmuştur. Özellikle Müslüman Kardeşlerin bu ayaklanmaya katılması Gazze ve Batı Şeria'da siyasi faaliyetlerinin başlangıcıyla birlikte Filistin yönetiminde yer alan layık kesime karşı mücadelenin başlangıç noktası olarak nitelendirilebilir. Gazze'de bulunan Müslüman Kardeşler'in liderleri 9 Aralık 1987 yılında Ahmed Yasin'in evinde toplanmışlardır. Toplantının amacı 8 Aralık tarihinde meydana gelen trafik kazasının insanların dini ve vatani duygularını etkilemede kullanılması ve bir ayaklanmanın meydana çıkması hedeflenmiştir. 14 Aralık tarihinde Müslüman Kardeşler'in yayımladığı bildiri; *"Filistin halkını işgalci İsrail'e karşı çıkmaları"* ifade edilmiştir. Hamas bu bildiriye örgütün ilk çağrısı olarak nitelendirmiştir. Gazze'de işgalci güçlere karşı başlayan gösteriler Batı Şeria'ya da yayılmıştır. Ahmed Yasin ile Müslüman Kardeşler temsilcileri arasında toplantılar devam ederken batı Şeria'daki temsilcileri ile koordinasyon sağlamayı başarmışlardır. Gerçekleştirilen toplantılar sonucunda Batı Şeria'da Müslüman Kardeşler üyesi olan Cemil Hami'yi bulunduğu bölgede Hamas'a ait bir ofisin açılmasını teklif etmiştir. Hami bir tarafta Ürdün'de bulunan ve Filistin'deki ayaklanmalara mali destek sağlayan Müslüman Kardeşler ile Ahmed Yasin arasında diğer taraftan da Batı Şeria ile Ahmed Yasin arasında koordinasyon görevini üstlenmiştir. Hamas'ın 18 Ağustos 1988 tarihinde yayımlanan bildiride örgütün savunduğu fikir ve birçok konuda görüşleri yer almıştır. Örgütün savunduğu fikirler Müslüman Kardeşlerin çeşitli konulardaki fikirlerinden ibarettir. Filistin hakkındaki görüş ise *"Filistin arazileri kıyamete kadar müslümanlara ait olup, bu arazilerin bir kısmı veya tamamı başkalarına bırakılması söz konusu olmayacak.."* şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca örgütün Filistin meselesinin çözümünde İsrail Devletinin yok edilmesi ve yerine İslam Devletinin kurulmasıdır. Hamas'a göre barış tesisi amacıyla gerçekleştirilen uluslararası kongreler, örgütün temel prensipleri olan Filistin topraklarından taviz vermeme konusundaki görüşüyle çatışmakta olup, bütün sorunların çözümü ise cihat yoluyla çözüleceğine inanmaktadır. Ayrıca Hamas, laikliği savunan Filistin devleti ve liderlerini özellikle Filistin ve İsrail devletlerini yan yana barışça yaşamlarına yönelik fikirlerini eleştirmiştir (Ebu Amro, 1993, 3).

Ahmed Yasin liderliğinde kurulan Hamas yedi kurucu üyeden oluşmuştur. Daha sonra askeri, siyasi, güvenlik ve iletişim kolları kurulmuştur. Hamas liderlerine karşı düzenlenen tutuklamalar nedeniyle liderlerde değişiklikler yapılmıştır. 1989 yılı Mayıs ayında İsrail ordusu tarafından tutuklanan Ahmed Yasin 15 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Gazze bölgesinde Ahmed Yasin'in yerine Rantisi geçmiştir. Kuruluşunda beş yıl sonra Hamas sahada liderlik yapacak liderler kadrolar yetiştirmeye başlamıştır. Ancak İsrail ordusu tarafından yapılan

tutuklamalar sonucunda örgütün önde gelen liderleri Filistin dışına çıkmaya mecbur bırakmıştır. Liderlerin uzaklaştırılması Hamas'ın faaliyetlerin etkilememiştir. Bunun temel nedeni Hamas liderleri Ürdün ve Mısır'da bulunan Müslüman Kardeşler örgütünün liderlerinden emir ve talimat almalarıydı. İsrail hükümetine göre liderlerin uzak tutulması Hamas'ın zayıflığına yol açacak ve yeni gelecek genç liderin örgüte bağlılığının azalması ve Filistin meselesinden uzaklaşmalarına yol açacağına inanmıştır. Ayrıca Hamas'ın Filistin'de ayaklanmanın (intifada) devam etmesinde büyük payının olması halkın beğenisini almıştır. Bununla beraber Hamas'ın işgalci İsrail'e karşı silahlı mücadelesi de başlamıştır. Hamas İsrail topraklarını çeşitli füze saldırıları düzenlemeye başlamıştır. Hatta diğer silahlı gruplara göre üstünlük sağlamayı başarmıştır. Hamas Filistin halkı tarafından kabul görmeye başlamış bir örgüt olmayı başarmıştır. Bunun temel nedenleri; İsrail'e karşı gerçekleştirilen ayaklanmalarda aktif rol alması, İsrail hapishanelerinde bulunan Hamas tutukluları Fetih hareketi tutuklularında sonra ikinci sırada yer alması, Hamas'ın siyasi güce sahip olması, Filistin'de yapılan siyasi çağrılarda Hamas'ın yer alması, muhafazakârlık kültürünün savunması ve son olarak gerçekleştirilen çeşitli seçimlerde %35-45 oranında oy almasıdır (Ebu Amro, 1993, 4-7).

3. Hamas ile İsrail Arasında Çıkan Savaşlar

Filistin halkının değerlerine dikkat ettiği ve İsrail'e karşı siyasi ve silahlı direniş sürdüren Hamas, Filistin halkı tarafından genel kabul görmüş bir direniş hareketi olmuştur. 1993 yılında Oslo Anlaşması gereği Filistin'de birinci ayaklanma (intifade) sona ermiş ve Filistin halkını temsil eden bir hükümetin varlığı ve bu hükümetin İsrail devletini kabul etmesi ifade edilmiştir. Ancak İsrail bu anlaşma şartlarına uymamış ve Filistin halkına yönelik çeşitli baskı ve tutuklamaların devam etmesi sonucu 2000 yılında ikinci ayaklanma başlamıştır. İsrail ile Filistin direnişçileri arasında şiddetli çatışmalar devam etmiş ve 2005 yılında İsrail Gazze'den çekilerek sınır hatlarını güçlendirmeye başlamıştır. Hamas ile fetih hareketi arasında çıkan anlaşmazlık nedeniyle 2007 yılında Hamas güçleri Gazze'yi kendi kontrolü altına almıştır (Rand, 2017:3). Ancak Hamas ve İsrail arası düşmanca tavırlarının devam etmesi sonucu iki taraf arasında üç büyük savaş çıkmıştır. Çalışmanın bu kısmında bu savaşlara yer verilmiştir.

3.1. 2008 Yılı Savaşı

27 Aralık 2008 tarihinde “*Dökme Kurşun*” operasyonunu başlatmıştır. Hamas bu operasyona “*Furkan Savaşı*” adını vermiştir. İsrail'in başlattığı savaş 21 sürmüştür. Savaşın ilk gününde 80 adet İsrail savaş uçağı Filistin hükümetinin Gazze'de bulunan devlet binaları ile güvenlik güçleri karargâhlarını bombalamıştır. Bu saldırılarda çoğu polis güçleri olmak üzere 200 kişi hayatını kaybetmiştir. Hava bombardımanından sekiz gün sonra İsrail Gazze'ye kara yolu üzerinden askerî harekât başlatmıştır. İsrail'in başlattığı askeri kara harekatta sivillere yönelik savaşta kullanımı yasaklanan Beyaz Fosfor ile Uranyum kullanmıştır. Bu silahların kullanıldığına dair deliller Avrupa İnsan Hakları Merkezleri tarafından ispatlanmıştır. Yaklaşık 15 gün sonra İsrail'in İlgili dönem Başbakanı Olmert tek taraflı ateşkes ilan etmiştir. Hamas ateşkesten bir gün sonra bir haftalık ateşkes ilan etmiştir. İsrail ordusu tarafından yapılan açıklamalarda savaşta toplam 1.000 ton patlayıcının kullanıldığı ifade edilmiştir. Filistin hükümeti İstatistik Müdürlüğü ve Tevsik Enstitüsü verilerine göre, savaşta 41 bin ev tamamen, 17 bin ev de kısmen yıkılmıştır. Savaşın Gazze'ye verdiği zarar bir milyar Amerikan doları bulmuştur. Bununla beraber savaşta 410 çocuk, 104 kadın ve 100 yaşlı olmak üzere toplam 1.436 kişi hayatını kaybetmiş ve 5.400 kişi yaralanmıştır. İsrail hükümet yetkililerinden yapılan açıklamada ise 10'u asker toplam 13 kişi ölmüş ve 500 kişi yaralandığı ifade edilmiştir. Türkiye'nin arabuluculuk yapması sonucunda savaş sona ermiştir (AA, 2016: 3).

3.2. 2012 Yılı Savaşı

14 Kasım 2012 tarihinde İsrail'in “*Bulut Sütünü*” operasyonu adı verdiği Gazze'ye ikinci savaşı başlatmıştır. Savaş, İsrail'in aynı gün Hamas hareketinin askeri kanadı İzzeddin El-

Kassam Tugayları komutanı Ahmed el Cabari'ye suikast düzenlemesiyle başlamıştır. Daha sonra İsrail ordusu Gazze'de 1.500 hedefi bombalamıştır. Yedek asker dahil toplam 57 bin kişilik bir orduyla Gazze şeridine konuşlandırılmasına rağmen kara harekâtı başlatmamıştır. Mısır'ın arabuluculuk yapması sonucunda 21 Kasım tarihinde ateşkes ilan edilmiştir (Rand, 2017:4). İsrail medyasından yapılan açıklamalarda 2 asker, 4 çivil olmuş ve 240 kişi yaralanmıştır. Gazze'de ise 42 çocuk, 11 kadın olmak üzere toplam 162 kişi hayatını kaybetmiş ve 1.300 kişi yaralanmıştır. İsrail ordusundan yapılan açıklamalarda yer altı füze depoları ve Hamas'a ait 66 tüne bombalanarak imha edildiği ifade edilmiştir. Gazze'de toplam 200 ev tamamen yıkılmış ve 1.500 ev kullanılamaz hale gelmiştir. Hamas tarafından yapılan açıklamalarda da İsrail'in Tel Aviv ve Kudüs olmak üzere birçok bölgeye toplam 1.573 füzenin fırlatıldığı ifade edilmiştir (AA. 2016:5).

3.3. 2014 Yılı Savaşı

İsrail'in Gazze'ye üçünü büyük savaşı 7 Temmuz 2014 tarihinde yapılmıştır. "*Koruyucu Hat operasyonu*" adı verilmiştir. Toplam 51 gün süren savaş 26 Ağustos 2014'te son ermiştir. Gazze'de bulunan 1,9 milyon kişi İsrail ordusu tarafından havadan ve karadan yapılan saldırılara maruz kalmıştır. Filistin Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalara göre 578 çocuk, 489 kadın ve 102 yaşlı olmak üzere toplam 2.322 kişi hayatını kaybetmiş ve 10.870 kişi yaralanmıştır. Bununla beraber İsrail ordusu 144 aileye yönelik katliam yaparak her aileden en az üç kişi öldürülmüştür. İsrail tarafından yapılan açıklamada ise, 68 asker, 4 sivil ve 2.522 kişi yaralanmıştır. İsrail'in saldırıları havadan, karadan ve denizden toplam 60 binden fazla olmuştur. UNDP verilerine göre, saldırılar sonucu Gazze'de toplam 12 bin ev yıkılmış ve 160 bin ev kullanılamaz hale gelmiştir. Gazze'nin bu savaştan toplam kayıpları 5 milyar dolara ulaşmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından yapılan açıklamalarda savaş nedeniyle 300 bin kişi evini terk ederek kendilerine tahsis edilen okul ve çadırlara yerleşmişlerdir. Gazze halkına yardım amacıyla Arap ülkeleri 5,4 milyar Amerikan doları tutarında yardım paketi taahhüdünde bulunmuşlardır. Bu tutarın yarısı Gazze'nin imarı, diğer yarısı da bölge halkının ihtiyaçları karşılanması amacıyla kullanılması öngörülmüştür. Ancak Filistin hükümeti tarafından yapılan açıklamada bölgenin imarı için tahsis edilen tutarın sadece %30 temin edildiği ifade edilmiştir. Filistin Tarım Bakanlığı vergilerine göre, tarım sektörünü savaş nedeniyle uğradığı zarar tutarı 550 milyon dolara ulaşmıştır. Bununla beraber 64 Cami tamamen ve 150 Cami kısmen yıkılmıştır. Savaş nedeniyle 200 bin kişi işsiz kalarak yaklaşık 900 aile bu durumdan etkilenmiştir. 26 Ağustos 2014 tarihinde Mısır'ın arabuluculuk yapması sonucunda ateşkes ilan edilerek İsrail ile Filistin hükümeti arasında barış görüşmeleri başlamıştır (AA, 2016: 6).

4. Gazze'nin Sahip Olduğu Doğal Kaynaklar ve İsrail'in Gazze Savaşına Fayda Maliyet Analizi

1999 yılında Filistin hükümeti İngiliz şirketi British Gas (BG) ile Gazze Şeridi kıyısında doğal gaz arama anlaşması yapmıştır. Yaklaşık bir yıl sonra BG, Gazze kıyısının 36 km açığında iki doğal gaz kuyusu keşfetmiştir. 1999 yılında Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı UNCTAD'ın verilerine göre, Gazze sahilinde bulunan "*Marin 1*" ve "*Marin 2*" adı verilen iki kuyuda 1,5 milyar varil petrol ve 1,4 milyar metreküp doğalgaz rezervine sahiptir. Uluslararası anlaşmalar gereği, Filistin hükümeti arazisi üzerinde bulunan doğal kaynakları çıkarma ve kullanma hakkına sahiptir. Gazze sahilinden çıkarılacak doğal gaz Filistin Yatırım Sandığı'na (%17,5), BG (%60) ve Global Mütteahhitler Birliği'ne (%22,5) şeklinde paylaşılacaktır. "*Marin 1*" ve "*Marin 2*" olarak adlandırılan iki kuyu bölgenin ilk doğal kaynağı niteliği taşımasına rağmen, adı geçen iki kuyunun geliştirilmesi ve doğal gazın çıkarılması çabaları İsrail hükümeti tarafından engellenmiştir. Günümüzde doğal gaz fiyatları dikkate alındığında Gazze'de mevcut doğal gaz rezervleri yaklaşık 4,2 milyar dolar değerinde olduğu ve bu gazın Gazze bölgesinin 25 yıl boyunca ihtiyacını karşılayacağı, hatta yurt dışına

ihraç edilebileceği tahmin edilmektedir. Ancak Gazze'de doğalgaz bulunması ardından bölgede Hamas ile İsrail askerleri arasında 2008, 2012 ve 2014 yıllarında üç büyük savaş yaşanmıştır. Önemle belirtmek gerekir İsrail'in Gazze dâhil Filistin topraklarının sahil şeritlerine yakın bölgelerde bulunan doğal gaz kuyularından ülkenin (İsrail'in) % 70'lik elektrik ve yakıt ihtiyacı karşılanmaktadır. İsrail hükümeti "Marin 1" ve "Marin 2"nin kullanımıyla ilgili getirdiği engellerden biri, bölgeden ihraç edilecek gazın İsrail'in Askalan bölgesinde bulunan petrol şirketine aktarılması ve daha sonra Gazze'ye ve Batı Şeria'ya dağıtımının yapılmasını öngörmüştür. Gazze'de başlayan savaş nedeniyle Gazze Sahilinde bulunana doğal gaz İsrail tarafından uzun yıllar boyunca kullanma gibi kolaylık sağlanmıştır. Bölgede bulunan doğal gazı kullanması durumunda, ki (2012-2019) yılları arasında 276 milyar metreküp doğal gaz üreterek bölgenin ikinci en büyük doğal gaz üreticisi olarak yerini almıştır. Gazze Savaşı nedeniyle İsrail'de üretilen teknolojik ürünlere talebin azalması kamu gelirlerinin gerilemesine ve artan savaş harcamaları nedeniyle 2023 yılı bütçe açığının gayri safi yurtiçi hâsıla içindeki payı % 3,7'yi bulacağı tahmin edilmiştir. İsrail Maliye Bakanlığı'ndan 4 Aralık 2023'te yapılan açıklamaya göre, üç aya aşkın süredir devam eden Gazze Savaşı'nın maliyetinin 51 milyar doları bulacağı ifade edilmiştir. Bölgede bulunan petrol ve doğalgaz rezervlerinin toplam değeri 450 milyar olduğu tahmin edilmiştir (TRT, 2023: 3). Dolayısıyla İsrail'in Gazze Savaşı nedeniyle katlanacağı 51 milyar dolar karşısında Gazze sahilinde bulunan doğal gazdan elde edeceği 450 milyar dolarlık bir gelirin karşılaştırılması yapıldığında, İsrail hükümeti toplam 400 milyar dolar gelir edeceği ve Ukrayna- Rusya Savaşı nedeniyle Avrupa'nın uzun yıllar doğal gaz ihtiyacının karşılanması temin edilmiş olacaktır.

Sonuç

Gazze bölgesinde İsrail askerler ile Filistinli direnişçiler arasında yıllardır devam eden çatışmalar sonucu çok sayıda masum insan hayatını kaybetmiştir. Özellikle 1999 yılından sonra Gazze'de keşfedilen doğal gaz nedeniyle bu çatışmalar daha da artmıştır. Gazze bölgesini ele geçiren Hamas ile İsrail ordusu arasında Ekim 2023 saldırıları dikkate alınmazsa, iki taraf arasında üç büyük savaş çıkmıştır. Bu savaşlarda çok sayıda çocuk, kadın, yaşlı ve masum insan hayatını kaybetmiş ve çok sayıda ev yıkılarak büyük kayıplar yaşanmıştır. Can kayıplarının yanında ekonomik kayıplar toplam 10 milyar dolara ulaşmış durumdadır. Filistin gibi az gelişmiş bir ülke için bu kayıpların telafisi uzun yıllar alacaktır. Ekim 2023'te başlayan savaş üç aydan fazladır devam etmekte olup, yaşanacak can kayıplar ile ekonomik kayıplar daha büyük olacaktır. Halen devam etmekte olan Gazze Savaşının temel nedeni Hamas'ın saldırıları veya İsrail topraklarına bir tehdit teşkil etmesi değil, Gazze Sahilinin sahip olduğu doğal gaz kaynaklarıdır. Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle Avrupa'nın doğal gaz ihtiyaçları dikkate alındığında, İsrail'in bölgenin tamamına sahip olması durumunda Avrupa'ya gaz satarak önemli bir gelir kaynağı elde etmiş olacaktır. Basit bir muhasebesi yapıldığında İsrail'in Gazze Savaşı nedeniyle katlandığı maliyet ile Gazze bölgesini tamamen ele geçirmesi durumunda elde edeceğine faydayla kıyaslandığında uzun vadede ciddi bir gelir kaynağının elde edilmesi anlamına gelmektedir.

Kaynakça

Abu Amro, Z. (1993). Hamas: Historical and Political Background, Institute for Palestine Studies, Vol: 13. <https://www.palestine-studies.org/ar/node/34916> Erişim: 10.12.2023

Anadolu Haber Ajansı (AA), 2016, "Three Israel wars on Gaza", <https://www.aa.com.tr/ar/> Erişim: 22.12.2023.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı UNCTAD, 1999.

İnsamer, (2023). Filistin Ülke Profili, <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-filistin/> Erişim:20.12.2023.

RAND, 2017. “Lessons from Israel’s Wars in Gaza”, Rand Arroyo Corporation, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_briefs/RB9900/RB9975/RAND_RB9975z1.arabic.pdf Erişim: 01.12.2023.

T.C. Ticaret Bakanlığı, Filistin Ülke Profili, <https://ticaret.gov.tr/data/5ed8dcce13b876d8ec73d566/F%C4%B0L%C4%B0ST%C4%B0N%20%C3%BClke%20profil.pdf> Erişim: 25.12.2023.

TRT Arabic, Palestinian wealth worth billions of dollars.. How did Israel seek to steal Gaza’s gas? <https://www.trtarabi.com/explainers/> Erişim: 20.12.2023.

United Nation (UN), The Question of Palestine, <https://www.un.org/unispal/ar/history/> Erişim: 22.12.2023.

Wikipedia, Filistin Devleti, https://tr.wikipedia.org/wiki/Filistin_Devleti Erişim: 21.12.2023.

BLOK ZİNCİRİ TEKNOLOJİSİNİN MUHASEBENİN KAYDETME FONKSİYONUNA ETKİSİ: ÜÇ TARAFLI KAYIT SİSTEMİ

Dr. Lecturer Abdulrezzak İKVAN

Adıyaman Üniversitesi, Kahta MYO, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü
ORCID: 0000-0002-9834-237X

Ress. Assist. Hami VELİOĞLU

Harran Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü
ORCID: 0000-0002-4571-3333

ÖZET

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte özellikle Endüstri 4.0 unsurlarının sağladığı avantajlar iş süreçlerinde kökten değişimleri meydana getirmiştir. Endüstri 4.0 unsurlarından blok zinciri unsuru birçok alanda yenilikleri meydana getirdiği gibi muhasebe kayıt sistemine de önemli katkılar sunmaktadır. Blok zincir teknolojisi, gerçekleştirilen işlemleri çok taraflı kaydetmesi ve bu kayıtların bireysel olarak taraflardan birinin değiştirememesi muhasebe bilgi kalitesini yükseltmektedir. Blok zinciri teknolojisinin bu tür avantajlarının yanında birtakım zorlukları da bulunmaktadır. Mevcut şekliyle aynı anda çok sayıda işlemin gerçekleştirilmesinde güçlükler yaşanabilmekte; dolayısıyla büyük ölçekli işletmelerin işlem performansını kısıtlayabilmektedir. Bunun yanında blok zinciri teknolojisi birtakım yasal düzenlemelere takılabilmekte ve ayrıca bu teknolojinin kullanımı maliyetli olabilmektedir. Bu çalışmada blok zinciri teknolojisinin muhasebe kayıt sistemine etkilerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışmada blok zinciri teknolojisinin kavramsal çerçevesine, unsur, özellik, avantaj ve dezavantajları ile ilgili teknolojinin muhasebe kayıt sistemine etkilerine odaklanmıştır. Blok zinciri teknolojisi en az üç taraflı bir kayıt sistemini öngörmesi mevcut muhasebe kayıt sisteminde önemli değişimleri meydana getirecektir.

Anahtar Kelimeler: Blok Zinciri Teknolojisi, Muhasebe Bilgi Kalitesi, Çift Taraflı Kayıt Sistemi, Kayıtların Dağıtılması

Abstract

With the development of technology, the advantages provided by Industry 4.0 elements have brought about radical changes in business processes. Blockchain, one of the elements of Industry 4.0, not only creates innovations in many areas, but also makes significant contributions to the accounting recording system. Blockchain technology increases the quality of accounting information by recording multilateral transactions and the fact that these records cannot be changed by either party individually. Besides such advantages of blockchain technology, it also has some difficulties. In its current form, there may be difficulties in performing many transactions at the same time; Therefore, it can restrict the transaction performance of large-scale enterprises. In addition, blockchain technology may be subject to some legal regulations and the use of this technology may be costly. This study aims to evaluate the effects of blockchain technology on the accounting recording system. In this context, the study focused on the conceptual framework of blockchain technology, its elements, features, advantages and disadvantages, and the effects of the technology on the accounting recording system. Blockchain technology foresees at least a three-party recording system and will bring about significant changes in the current accounting recording system.

Keywords: Blockchain Technology, Accounting Information Quality, Double-Entry Record System, Distribution of Records

1. GİRİŞ

Endüstri 4.0 ile birlikte teknolojidaki gelişmelerin ortaya çıkarttığı birçok unsur (yapay zeka, blok zinciri, dijital ikiz, büyük veri vb.), işletmelerin iş süreçlerini yeniden dizayn etmelerine neden olmuştur. Günümüzde oluşan teknolojik imkanlar iş süreçlerinde insan müdahalesini en aza indirmekte; bu durum insana özgü hataların azalmasına dolayısıyla iş süreçlerinin etkinlik ve verimliliğinin yükselmesine önemli katkılar sunmaktadır. Blok zinciri teknolojisi, ağ sisteminde elde edilen veri ve bilgilerin yine ağ sistemi üzerinden herkesin erişimine açık hale getiren bir kayıt işlemi (Nakamoto 2008, 2) şeklinde ifade edilebilir. Blok zinciri teknolojisi, ağ sisteminde gerçekleştirilen işlemlerin kaydını gerçekleştirmekte ve bu kayıtları tüm taraflara dağıtmaktadır. Gerçekleştirilen işlemler blok zinciri teknolojisinde zaman damgasıyla kaydedilmekte ve bu kayıt anlık olarak sistem aracılığıyla taraflarla paylaşılmaktadır. Zaman damgalı oluşturulan bloklar birbirine bağlanarak zincirleri meydana getirmektedir. Dolayısıyla blok zincirindeki bir işlem üzerinde tahribat meydana getirmek güçleşmektedir. Başka bir ifade ile işlem bilgileri zincirin halkasındaki bir blokta yer almakta ve bunun değiştirilmesi için ilgili işlemin yer aldığı zincirin ilgili bloğuna erişilmesi gerekir ki bunun taraflardan birinin gerçekleştirmesi pek mümkün değildir. Blok zinciri teknolojisinin işleyiş sisteminden dolayı işlemlere ilişkin güvence sağlamaktadır. Blok zinciri işlenen işlem kayıtları şifrelenmesi ve işlem taraflarına dağıtılması işlemler üzerinde tek taraflı değişimleri engellemektedir. Çünkü taraflardan birinin işlem üzerinde herhangi bir değişimi meydana getirme çabası karşı taraf(lar)ın işlemlerini otomatik etkileyeceği için bunu tek taraflı gerçekleştirmesine sistem izin vermemektedir.

Blok zinciri teknolojisi, merkeziyetsiz bir şekilde işlemlere ilişkin kayıtları tutmakta ve sistemde paylaşımını sağlayarak tüm kesimlerin görmesine imkan tanımakta doalyısıyla şeffaflığı yükseltmektedir. Muhasebe kayıt sisteminin mevcut uygulamalarında işlem kayıtları tarafların kendi sistemlerinde ayrı ayrı kaydedilmekte ve tarafların sistemleri bağımsız olduğu için birbirini kontrol edememektedir. Dolayısıyla taraflardan birinin veya her ikisinin işlem kaydı üzerinde değişiklik yapması durumunda karşı tarafın bu değişiklikten haberi olmamaktadır. Bu durum aynı zamanda muhasebe bilgilerinin bağımsız denetimlerle denetlenmesi ve makul düzeyde bir güvencenin paydaşlara sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Nitekim blok zinciri teknolojisi işlem kayıtlarını merkeziyetsiz olarak kaydetmesi ve taraflara dağıtarak görünürlüğünü tüm kesimlerle paylaşarak şeffaf bir süreç oluşturması bu tür denetimlere olan ihtiyacı da azaltacaktır. Finansal bilgilere ilişkin güvenlik mekanizması oluşturan blok zinciri, paydaşlara daha iyi bir kontrol imkanı sunmaktadır (Banerjee 2018, 22). Blok zincirinin bu tür özellikleri muhasebe sisteminde önemli değişimleri meydana getireceği öngörülmektedir.

Çalışmada, blok zinciri teknolojisinin mevcut muhasebe kayıt sistemindeki muhtemel etkilerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın kavramsal çerçeve kısmında blok zincirinin detaylı incelenmesine yer verilmiştir. literatür kısmında konuya ilişkin yapılmış çalışmaların bulgu ve değerlendirmeleri belirtilmiştir. Uygulama kısmında konuyla bağlantılı olarak mevcut muhasebe uygulamalarında ve blok zinciri sisteminde işlemlere ilişkin kayıtların tutulmasına ışık tutacak örnek ve çözümlerine yer verilmiştir. sonuç kısmında ise çalışmanın genel değerlendirilmesi ve literatür çalışmalarıyla karşılaştırılması yapılmış, yeni çalışmalar için birtakım öneriler sunulmuştur.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Blok Zinciri Tanımı

Blok zinciri, herhangi merkezi bir otoriteye gereksinim duymadan birden çok taraf arasında gerçekleşen işlemlerin şeffaf ve değiştirilemez özellikte kaydedilmesini sağlayan ve kayıtları taraflara dağıtan bir defter teknolojisidir. Başka bir ifade ile işlem kayıtlarını merkezi olmayan bir sistem aracılığıyla taraflara dağıtarak işlemlerin şeffaflığını ve değiştirilmezliğini sağlayan teknolojidir.

Blok zinciri, işletmelerin gerçekleştirdiği işlemlere ilişkin kayıt sistemlerini dönüştürme gücüne sahip bir defter teknolojidir. Bu teknoloji aynı zamanda kayıtların güvenilirliğini, şeffaflığını ve paylaşımını herhangi bir merkezi otoriteye ihtiyaç duymadan gerçekleştirebilmektedir. Dolayısıyla blok zinciri teknolojisinin mevcut muhasebe kayıt sistemini değiştirme potansiyeline sahiptir.

2.2 Blok Zincirinin Özellikleri

Blok zinciri teknolojisi birçok özelliği barındırmaktadır. Blok zinciri, işlem kayıtlarına ilişkin merkeziyetsizleştirme, şeffaflığı sağlama, şifreleme, değiştirilemezlik, anlık olma gibi birçok özelliklere sahiptir. Nitekim blok zinciri teknolojisinin sahip olduğu özellikler ve bunların anlamları aşağıdaki gibi belirtilebilir (Liu v.d., 2019):

- Merkeziyetsizlik: Blok zinciri teknolojisinde gerçekleştirilen işlemlerin onaylanması için herhangi bir merkezi birime ihtiyaç yoktur. İşlemlere yönelik üçüncü bir tarafın gerekliliğine ihtiyaç duyulmamaktadır. Blok zincirinde işlemlerin onaylama süreci taraflar algoritmalarla gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla iki tarafın onayladığı bir işlemin taraflardan birinin değiştirmesi güçleşmektedir.
- İşlemlerin Şifrenmesi: Sisteme kaydedilen işlemler tarafların algoritmalarıyla şifrenmektedir. Şifrelemede genel veya özel anahtarlar kullanılabilir.
- Kayıtlarda Değişmezlik: Blok zincirine kayıtlar anlık olarak yapılmakta ve onaylanmaktadır. Aynı zamanda tarafların onayladığı işlemlerin değiştirilmesi, tahrif edilmesi mümkün olmamaktadır.
- Kimlik Belirsizliği: Kullanıcılar birtakım risklere karşı tedbir almak amacıyla farklı adreslerle sisteme erişim sağlayabilmektedir.
- Anlık Kayıtların Yapılması: Tarafların gerçekleştirdikleri işlemler anlık olarak blok zinciri sistemine kaydedildiği için aynı zamanda teyit işlemi de gerçek zamanlı olarak yapılmaktadır.
- Akıllı Sözleşmeleri Kapsaması: Blok zinciri teknolojisi, akıllı sözleşmelerle işlemlerin kayıt ve oluşturulmasını otomatik bir şekilde yapmaktadır.
- Şeffaflık: Blok zinciri teknolojisi kapsamında kaydedilen bir işlemin farklı alanlarda depolandığı için birçok kullanıcının bunları kontrol etmesine imkan tanımaktadır. Blok zinciri teknolojisinin bu özelliğinden dolayı işlemlerin şeffaflık ve denetlenebilirlik düzeyi yükselmektedir.

2.3 Blok Zinciri Teknolojisinin SWOT Analizi

Blok zinciri teknolojisi, sistemselsel olarak kayıt altına aldığı işlemlerle işletmelere önemli bir veri altyapısı oluşturmaktadır. Bu altyapının kapsam ve boyutları genişledikçe tarafların bilgi paylaşımını sağlayacak bir ekosistem meydana gelecektir. Bu durum büyük verinin oluşmasına dolayısıyla işlemlere ilişkin hata, hile veya yanlışlıkların azalmasına imkan tanıyacaktır.

Blok zinciri teknolojisinin potansiyel faydalarının yanında birtakım zorlukları ya da fırsat veya tehditleri de bulunmaktadır. Bu bakımdan blok zincirinin swot analizine yönelik bilgiler aşağıda tablo şeklinde belirtilmiştir.

Tablo 1: Blok Zinciri Teknolojisi SWOT Analizi

Blok zinciri avantajları	Blok zinciri dezavantajları
Güvenilirlik Şeffaflık Değiştirilemezlik Zaman ve maliyet avantajı Hız ve verimlilik Şifreleme Daha az insan hatası Merkeziyetsizlik Global erişim Kayıtların dağıtılması Aracılardan azalması	İşlem yoğunluğunun getireceği sistemsel kasılmalar Yüksek düzeyde enerji tüketimi Entegrasyon sorunları Yasal ve düzenlemelere ilişkin belirsizlik Gizliliğin ifşası (Takaoğlu v.d., 2019) Karmaşık yapısından dolayı anlaşılabilirliğinin düşük olması Şifrelerin kaybedilmesi erişim sorunlarını oluşturabilir. Herkesin açık olması birtakım risklerin oluşmasına zemin hazırlayabilir.
Blok zinciri fırsatları	Blok zinciri tehditleri
İşlem hızını artırabilir. Maliyet avantajı sağlayabilir İş sürecinin takibini sağlayabilir İşlem sorumlularının tespitini kolaylaştırabilir. Bilgi ve finansal transferleri küresel çapta hızlı ve güvenli yapabilir. Bilgi ve belgelerin kayıt ve saklanması daha güvenilir şekilde gerçekleştirilebilir Kaynak tüketimlerinde etkinlik ve verimliliği sağlayabilir.	Kapsam ve boyut genişlemesi depolama ve erişim sorunları oluşturabilir. Siber saldırılar veri ve kayıtların zayıf olmasına neden olabilir. Akıllı sözleşmelerin yanlış, eksik veya hatalı algoritmalarla oluşturulması birtakım riskleri meydana getirebilir. Akıllı sözleşmelerde varlıkların dijital teslimlerine ilişkin hukuksal sorunlar oluşturabilir.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortaya birçok dijital sistem çıkmış olup, blok zinciri de bu sistemlerden biridir. Diğer sistemlerde olduğu gibi blok zinciri sisteminin de sağlayacağı fayda ve fırsatlarla birlikte birtakım olumsuz sonuç ve tehditleri de beraberinde getirecektir. Yukarıdaki tabloda blok zinciri teknolojik sistemin bu hususlara ilişkin bazı öngörülere yer verilmiştir. Bu özelliklere bazı örnekler vermek gerekirse; blok zinciri teknolojisi muhasebe sistemindeki mevcut uygulamalara daha etkin ve verimli alternatifler getirerek güvenilirlik, zaman, maliyet gibi hususlarda avantajlar sağlamaktadır (Kokina v.d., 2017). Bununla birlikte blok zinciri teknolojisinin sağlayacağı otomatik sistemlerden dolayı muhasebe meslek elemanlarına yönelik istihdam risklerini de barındırmaktadır (Schmitz ve Leoni, 2019). Dolayısıyla diğer teknolojik sistemlerde olduğu gibi blok zinciri teknolojisi sisteminde de

sağlanacak avantaj ve faydaların yanında birtakım olumsuzlukların da meydana gelmesi muhtemeldir. Bu durumda yeni sistemlerin kullanıcılar tarafından kabul ya da reddedilmesi sistemin fayda/maliyet değerlendirmesi sonucunda belirlenecektir. Zaman içerisinde bu değerlendirmeler yapılacak ve sistemin kaderi belirlenecektir. Ancak mevcut durumda sistemin giderek yaygınlaştığı gözönüne alındığında gelecekte blok zinciri sisteminin kullanıcılara tarafından daha yoğun kullanılacağı dolayısıyla mevcut uygulamaların büyük bir kısmının değişime ve dönüşüme maruz kalacağı öngörülebilmektedir.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Blok zinciri teknolojisinin muhasebe uygulamalarına etki gücünün önemli düzeyde olacağı öngörülmektedir. Nitekim son dönemlerde bu hususa yönelik akademik çalışmaların yoğunlaştığı görülmektedir. Çalışma konusuyla ilgili yayımlanmış bazı akademik çalışmaların bulgu ve değerlendirmeleri aşağıda belirtilmiştir.

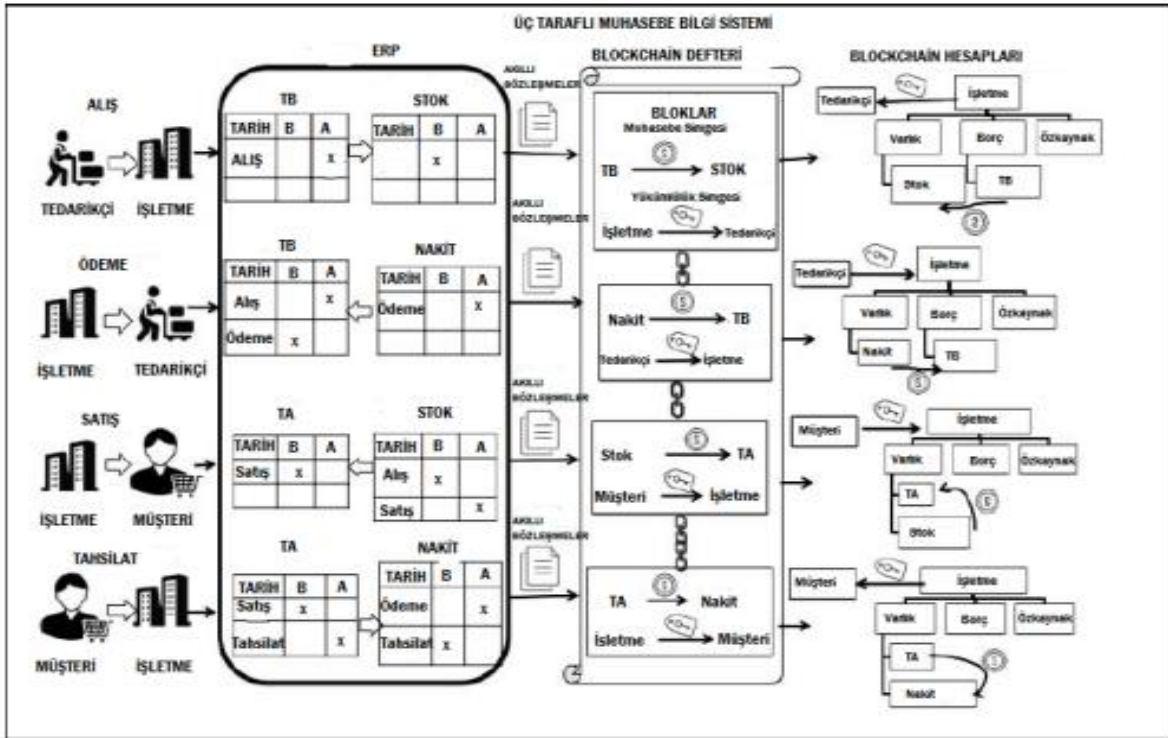
Blok zinciri teknolojisinin muhasebe uygulamalarına etkilerinin tespit edilmesi için kullanımının henüz yeterli düzeyde oluşmadığı dolayısıyla yapılan çalışmalarda da sunulan değerlendirmelerin öngörü şeklinde ve genel düzeyde olduğu görülmektedir. Bu kapsamda; blok zinciri merkeziyetsiz ağ ile üç taraflı muhasebe kaydını sağlayacağı (Kiviat, 2015), gerçek zamanlı muhasebeyi sunma yeteğine sahip olabileceği (Yermack, 2017), muhasebe kayıtlarını merkeziyetsiz yaparak dağıtacağı için işlemlerin aracısız olarak taraflar arasına alacak (Atzori, 2017), kayıtların dağıtılmışlığı güvenilirliği ve şeffaflığı yükseltecek; her türlü müdahaleleri engelleyecektir (di Fiammetta, 2017), sistemin otomatikleştirilmesi muhasebedeki hile ve hataları düşürecektir (Hambiralovic ve Rasmus, 2018), paydaşlara daha yüksek düzeyde güvenilirliği sağlayabileceği ve aynı zamanda meslek elemanlarının yetkinliklerini arttırmalarını zorunlu hale getireceğine; dolayısıyla mevcut ve potansiyel meslek elemanlarının yeni muhasebe sistemine karşı gerekli hazırlıklarını tamamlamaları gerektiğine (Uysal ve Kurt, 2018) yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Blok zincirinin sağlayabileceği olumlu etkilerinin yanında kayıtlara değiştirilemez özellik kazandırması gerekli durumlarda yapılacak müdahaleleri de zorlaştıracığı için birtakım sorunları meydana getirebilir (Bonson ve Bednarova, 2019).

Blok zinciri teknolojisi muhasebe kayıt sistemine üçüncü bir boyut kazandırarak çift taraflı olan sistemi üç taraflı yapmaktadır (Dai ve Vasarhelyi 2017, 11). Üç taraflı kayıt sistemi düşüncesi geçmişe dayanmakla birlikte tanımlanması 2005 yılında Grigg tarafından yapılmıştır. Buna göre üç taraflı kayıt sistemi, iki taraf arasında gerçekleşen muhasebe işlemin üçüncü bir tarafça onaylanmasını ifade etmektedir. Muhasebe kayıt sisteminde üçüncü tarafı gerekli kılması bakımından blok zinciri teknolojisinin muhasebe uygulamalarında kullanılması; işlemlerin şeffaflığı, değişmezliği ve anlık erişimleri gibi birtakım avantajlardan dolayı umut vaat etmektedir. Blok zinciri teknolojisinin sağladığı üçüncü taraf, yeni bir sistemi getirmemekte; mevcut sisteme yeni bir taraf eklemektedir. Başka bir ifade ile mevcut sistemin iyileştirilmesi olarak da görülebilir. Dolayısıyla teknolojinin mevcut sisteme entegrasyonunda sorunlar oluşmayacaktır. Bu bakımdan blok zinciri teknolojisi, mevcut kayıt sistemini iyileştirmekle iki taraf arasında gerçekleşen işlemlerin güvenilirliğini arttırmak amacıyla bağımsız bir onaylama mekanizmasını sürece dahil etmekte; işlemleri taraflar arasında dağıtmakta ve işlemler şifrelenerek birbirine bağlanmaktadır (Kiviat, 2015). Üç taraflı kayıt sistemi, herhangi bir önyargıya dayanmadığı için kayıtlarda hata ve hilelerin meydana gelme potansiyeli düşüktür (Dai ve Vasarhelyi, 2017). Bununla birlikte tüm tarafların işlem girişleri şifrelenerek mühürlendiği ve taraflar arasında dağıtıldığı için işlem kayıtları üzerinde herhangi bir tahrifatın yapılmasını zorlaştırmaktadır (Farcane ve Deliu, 2020).

4. BLOK ZİNCİRİ TEKNOLOJİSİNİN MUHASEBE KAYIT SİSTEMİNE ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: ÖRNEK UYGULAMA

Blok zinciri teknolojisi, muhasebe kayıt sistemine yeni bir boyut ekleyerek çift taraflı olan sistemi üç taraflı olarak iyileştirmektedir. Çift taraflı kayıt sisteminde işlemler genel olarak borç/alacak şeklinde iki farklı hesaba kaydedilmektedir. Bu kayıt sistemi aynı zamanda bilanço temel denkleğini de sağlamaktadır. Blok zinciri teknolojisiyle sisteme entegre edilen üçüncü taraf, işlem taraflarınca sistemlerinde yapılan kayıtların yanında bağımsız bir unsur tarafından ilgili işlemde tarafların hak ve yükümlülüklerine de belirtecek şekilde kayıt altına alınmasını sağlamaktadır. Bu sistem, mevcut denetim uygulamalarında gerçekleştirilen taraflar arasındaki teyit işlemlerinde meydana gelebilecek anlaşmazlıkları da engellemektedir. Çünkü mevcut muhasebe kayıt sisteminde tarafların sistemleri bağımsız olduğu için işlem sonrasında taraflardan birisinin veya her ikisinin işlemler üzerinde birtakım değişiklik veya tahribatlar yapılması muhtemeldir. Ancak blokların benzersiz şifrelenmesinden dolayı bu sisteme kaydedilmiş işlemler üzerinde tarafların herhangi bir değişiklik ya da tahribat yapması güçleşmektedir. Sisteme kısa süre içerisinde yeni işlemler kaydedildiği için bloğa eklenmiş ve mühürlenerek şifrelenmiş herhangi bir işlem üzerinden değişiklikler yapılamamaktadır. Dolayısıyla sistemin küresel boyutu düşünüldüğünde işlemlerin zaman damgalı olarak şifrelenerek blok şeklinde birbirine bağlanmış olması ve yeni blokların kısa süre içerisinde oluşması; sistemde oluşturulan şifrelemeyi bertaraf ederek işlemler üzerinde değişiklikler meydana getirmeyi neredeyse imkansız hale getirmektedir (Güner, 2021).

Şekil 1: Blok Zinciri Teknolojisinin Sağladığı Üç Taraflı Muhasebe Sistemi

Kaynak: Dai ve Vasarhelyi 2017, 11

Yukarıdaki şekil, blok zinciri teknolojisinin muhasebe kayıt sistemine sağladığı boyutu ve işlem sürecini belirtmektedir. Blok zinciri teknolojisi tarafların gerçekleştirdiği işlemleri detaylı ve çok boyutlu olarak kaydetmektedir. Blok zincir teknolojisinde gerçekleştiren işlemlere ilişkin bilgiler sadece işletme içi bilgilerle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda işletme çevresiyle ve işlem taraflarıyla ilgili bilgileri de kapsamaktadır. Mevcut muhasebe kayıt sisteminde taraflar arasında gerçekleşen işlemlere ait kayıtlar tarafların

birbirinden bağımsız ve işletme içi sistem çerçevesinde kaydedilmektedir. Ancak blok zinciri teknolojisi kayıt düzenine üçüncü bir boyut kazandırarak işlemleri ayrıca blok zinciri defterine kaydetmektedir. Sistemin sağladığı yeni boyut işlemlere ilişkin kayıtların farklı şekillerde görünmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda taraflar arasında teyit işlemi otomatik gerçekleştirmektedir. Blok zinciri kayıt sisteminde tarafların hak ve sorumlulukları çeşitli simgelerle belirtilmektedir (Dai ve Vasarhelyi, 2017:11). Bunun yanında mevcut uygulamalarda gerçekleştirilen işlemlere yönelik farklı birim ve yönetimlerin onay süreçlerini otonom hale getirerek muhtemel hata, hile veya zaman kayıplarının oluşmasını önleyebilir. Dolayısıyla işlem taraflarının blok zincirinde otomatik onay vermesi, aynı zamanda işlemler üzerinde tarafların mutabık olduklarını da göstermektedir (Tan ve Low, 2019:316-317). Yukarıdaki şekilde blok zinciri teknolojisinde işlemlerin kayıt sürecine yönelik bir görsel olup, görselde A şirketin sistem üzerinde mal siparişi veren alıcı konumdadır. Satın alma işlemi başlatıldığında işlem ve tarafların bilgilerini kapsayan yeni bir blok hazırlanır ve sistemde paylaşılır. Satıcı konumdaki B şirketi bu işleme ilişkin sistemde paylaşılan bilgileri doğrulayarak oluşturduğu blok, zincirin sonraki bölümüne eklenir. Sonradan eklenen bloklar önceki blokların bilgilerini de içermekte ve işleme ilişkin sürecin inşasını sağlayarak blok zinciri oluşturmaktadır. İşleme ait bloklar aynı zincirde yer almaktadır. İşleme ilişkin akıllı sözleşmeler de blok zincirde yer aldığı için tarafların alacak ve borçtan kaynaklanan hak ve yükümlülükleri otomatik gerçekleşmektedir. Mal teslimi gerçekleştiğinde ödeme otomatik gerçekleşecek ve zincire bu durumu belirten yeni bir blok dahil olacaktır.

Blok zinciri teknolojisinde işlemlere ilişkin kayıtları klasik muhasebe kayıtlarından ayıran nokta; tarafların kayıt işlemleri birbirinden bağımsız olmamakta, aynı defterde ve birbirine bağlı şekilde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla blok zinciri teknolojisi taraflar arasında gerçekleşen işlemlerde üçüncü bir taraf olarak ortaya çıkarak bağımsız şekilde yapılan kayıtları bütünleştirerek tarafların görünümüne sunmaktadır. Dolayısıyla kayıt üzerinde tarafların ortak denetimleri sözkonusu olmakta ve birlikte hareket etmeleri zorunlu hale gelmektedir. Bununla birlikte sistem, muhasebe bilgilerini farklı boyutlarda bulunan paydaşlara anlık sağlayarak, bilgiye erişimleri gerçek zamanlı, hızlı, güvenilir, şeffaf ve düşük maliyetli olmasını mümkün kılmaktadır. Bunun yanında aşırı şeffaflaşmanın işletmeye ilişkin gizli bilgilerin ifşası gibi yeni sorunları meydana getirme ihtimali de bulunmaktadır. Bu tür risklere karşı gerekli durumlarda sistemin, sadece işlem taraflarının erişimine açık olacak şekilde tasarlanması gerekir.

Blok zinciri teknolojisinin muhasebe kayıt sistemine sağladığı yeni boyut ve buna ilişkin sürecin işleyişi aşağıdaki şekillerde belirtilmiştir. Sürecin işleyişini somutlaştırmak amacıyla örnek uygulamaya yer verilmiştir.

ÖRNEK: ABC işletmesi KLM işletmesinden 1000 adet X ürününü 2 ay vadeli olarak 100.000 TL'ye satın almıştır. Bu işlemin mevcut muhasebe uygulamalarında ve blok zinciri sistemindeki kayıtlarını yaparak benzerlik ve farklılıklarını belirlemeye çalışalım.

Mevcut muhasebe uygulamalarında örnekte gerçekleşen alım-satım işlemin muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir;

ABC İşletmesi Kayıtları

1. Satın Alma

-----//-----

153 TİCARİ MALLAR HSB 100.000
100.000

320 SATICILAR HSB 100.000
SAT. HSB 100.000

KLM İşletmesi Kayıtları

1. Satma

-----//-----

120 ALICILAR HESABI

600 YURTIÇİ

2. Ödeme	2. Tasilat
320 SATICILAR HSB 100.000 100.000	102 BANKA HESABI
102 BANKA HSB 100.000 100.000	120 ALICILAR HSB

Mevcut muhasebe uygulamalarında taraflar işleme ilişkin kayıtlarını kendi muhasebe sistemlerinde birbirinden bağımsız şekilde gerçekleştirmektedir. Bu yüzden denetim esnasında işleme yönelik teyit işleminin ayrıca taraflar arasında yapılması gerekmektedir. Tarafların kayıt sistemleri birbirinden bağımsız olduğu için taraflar işlem kayıtları üzerinde değişiklik yapabilirler. Dolayısıyla birtakım anlaşmazlıklar oluşabilir ve çözümü için ekstra bilgi ve belgelere ihtiyaç duyulabilir. Bununla birlikte örnekte belirtilen alım-satım işleminin ve gerekli ödeme/taahhütlerin gerçekleşmesi belli bir süreci ve haberleşme, teyit ve onay gibi farklı adımları gerektirmektedir. Dolayısıyla bu süreçte birtakım aksaklık, anlaşmazlık ya da hataların meydana gelmesi muhtemeldir.

Yukarıda belirtilen örnek uygulamasının blok zinciri sisteminde kaydedilmesine ilişkin işlemler aşağıda tablo şeklinde sunulmuştur.

Öncelikle alıcı firma, sistem üzerinden satıcı firmaya satın alma isteğini bildirmekte ve bu istek için bir blok oluşmaktadır. Satıcı firma gelen isteğe karşılık vererek satış işlemi gerçekleştirmekte ve sisteme yeni bir blok eklenmektedir. Satın alma işlemi ve işlemden kaynaklanan kayıt süreci alıcı/satıcı taraflar için blok zinciri sisteminde otonom ve birbirine bağlı şekilde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla taraflar hem kendi hem de karşı tarafın kayıt düzenini takip edebilmekte; ancak kayıt üzerinde tek taraflı herhangi bir değişiklik yapamamaktadır. Taraflar arasında teyit ve onay işlemleri otomatik şekilde gerçekleştirildiği için zaman kaybı azalmakta; sürecin işleyişi güvenilir ve hızlı olmaktadır. Nitekim örnek uygulamanın mevcut muhasebe sisteminde ve blok zinciri kayıt sistemindeki görünümü aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 2: Üç Taraflı Kayıt Sistemi

ABC İşletmesi Kayıtları	KLM İşletmesi Kayıtları	Blok Zinciri Kayıtları
-----//----- ----- 153 TİC. ML. HSB 100.000 320 SAT. HSB 100.000 -----//----- -----	-----//----- ----- 120 AL. HSB 100.000 600 YURT. SAT. HSB 100.000 -----//----- -----	-----//----- ----- 153 TİC. ML. HSB 100.000 320 SAT. HSB 100.000 -----//----- ----- -----//----- -----

		120 AL. HSB 100.000 600 YURT. SAT. HSB 100.000 -----//----- -----
-----//----- ----- 320 SAT. HSB 100.000 102 BNK HSB 100.000 -----//----- -----	-----//----- ----- 102 BNK HES. 100.000 120 AL. HSB 100.000 -----//----- -----	-----//----- ----- 320 SAT. HSB 100.000 102 BNK HSB 100.000 -----//----- ----- ----- 102 BNK HES. 100.000 120 AL. HSB 100.000 -----//----- -----

Tabloda görüldüğü gibi mevcut muhasebe kayıt sisteminde tarafların birbirinden bağımsız gerçekleştirdikleri kayıtların yerine blok zinciri sisteminde yapılan her işlem işleme taraf olan kişilere ait kayıtlar birlikte sunulmaktadır. Bu durum, gerçekleşen her işlemde tarafların hak ve yükümlülüklerinin bütüncül ve birlikte sunulmasına imkan tanımaktadır. Blok zinciri kayıt düzeninde işlemlere ilişkin tüm unsurlar blokta yer almakta ve detaylı bilgi sunmaktadır. Bunun yanında işlemi gerçekleştiren sorumluların tespiti kolaylaşmaktadır. İşlemlere ilişkin denetim ve teyitler gerçek zamanlı ve sürekli yapıldığı için bu yönde ekstra bir faaliyete ihtiyaç duyulmamaktadır.

SONUÇ

Blok zinciri teknolojisi, işlemlere ilişkin kayıt sürecini üç taraflı gerçekleştirerek taraflar arasında güvenin tesis edilmesinde önemli rol oynamaktadır (Yermack, 2017). Bu üç taraf; işlemi gerçekleştiren her bir taraf ile bağımsız bir araçtan oluşmaktadır. Üç taraflı sistem her bir işlemin üç farklı unsur tarafından kaydedilmesidir.

Blok zinciri teknolojisi, sağlamış olduğu üçüncü boyut ile işlemlere ait bilgileri ağda paylaşmakta ve tüm kesimlerde görünür kılmaktadır. Bu bakımdan blok zinciri sistemi, tarafların bağımsız gerçekleştirdikleri kayıt yerine tüm tarafların hak ve yükümlülüklerini belirten ve bütüncül bir kayıt düzeni sunmaktadır. Aynı zamanda taraflar için bu kayıtları birbirine kenetletmekte (O'Leary 2018) ve tarafların gerçek zamanlı erişimlerine imkan tanımaktadır. Bununla birlikte kayıt üzerinde muhtemel değişiklik girişimleri, tarafların denetim ve onayına bağlı olduğu için tahribatları engellemektedir. Dolayısıyla tarafların birlikteliği sağlanmadıkça işlemler üzerinde herhangi bir değişiklik yapılamamaktadır

(Kozlowski 2018). Blok zincirin tesis ettiği üç taraflı ve dağıtık kayıt düzeni mevcut muhasebe kayıt sistemini klasik hale getirebilir. Blok zinciri sistemindeki kayıtların gerçek zamanlı erişimi, merkeziyetsizliği ve ağda paylaşımlı olması işlemlere ilişkin bilgilerin her zaman hazır olmasına ve anlık erişimlere imkan tanımaktadır. Bu durum mevcut uygulamaların birçoğuna olan ihtiyacı ortadan kaldıracaktır (Appelbaum ve Nehmer, 2019). Kayıtların paydaşların erişimine açık olması, kontrol mekanizmasındaki unsurların kapsamını genişletmekte dolayısıyla güven düzeyini yükseltmektedir. Aynı zamanda denetim süreç ve maliyetlerini azaltmaktadır.

KAYNAKÇA

- Appelbaum, D., & Nehmer, R. A. (2020). Auditing cloud-based blockchain accounting systems. *Journal of information systems*, 34(2), 5-21.
- Atzori, M. (2017). Blockchain Technology and Decentralized Governance: Is the State Still Necessary? *Journal of Governance and Regulation*, 6(1): 45–62. DOI:10.22495/jgr_v6_i1_p5
- Bonsón, E., & Bednárová, M. (2019). Blockchain and its implications for accounting and auditing. *Meditari Accountancy Research*, 27(5), 725-740.
- Dai, J. ve M. A. Vasarhelyi. 2017. “Toward Blockchain-Based Accounting and Assurance”, *Journal of Information Systems*, 31(3), 5-21.
- Di Fiammetta, S.P. (2017). Bitcoin and the Blockchain as Possible Corporate Governance Tools: Strengths and Weaknesses. *Penn State Journal of Law and International Affairs*, 5 (1): 262.
- Farcane, N., & Deliu, D. (2020). Mize și provocări privind activitatea auditorului în era Blockchain. *Audit Financiar*, 18(1), 45-181.
- Grigg, I. (2005). “Triple Entry Accounting”, <http://iang.org/papers/TripleEntryLedgersWithBlockchain2017.pdf>
- Güner, M. (2021). Blokzincir teknolojisinin muhasebede kullanımıyla ilgili algıların belirlenmesine yönelik bir ölçek geliştirme çalışması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 459-472.
- Hambiralovic, M., Karlsson, R., Hambiralovic, M., Karlsson, R., Hambiralovic, M., & Karlsson, R. (2018). Blockchain Accounting in a Triple-Entry System-Its Implications on the Firm and its.
- Kiviat, T. I. (2015). “Smart” Contract Markets: Trading Derivatives Contracts On The Blockchain.
- Kokina, J., Mancha, R., Pachamanova, D., (2017). Blockchain: Emergent Industry Adoption and Implications for Accounting, *Journal Of Emerging Technologies In Accounting*, 14 (2), 91-100
- Kozlowski, S. (2018). An audit ecosystem to support blockchain-based accounting and assurance. In *Continuous Auditing* (pp. 299-313). Emerald Publishing Limited.
- Liu, M., Wu, K., & Xu, J. J. (2019). How will blockchain technology impact auditing and accounting: Permissionless versus permissioned blockchain. *Current Issues in auditing*, 13(2), A19-A29.
- Nakamoto, S. (2008). “Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system”, www.bitcoin.org

- O'Leary, D. E. (2018). Open information enterprise transactions: Business intelligence and wash and spoof transactions in blockchain and social commerce. *Intelligent Systems in Accounting, Finance and Management*, 25(3), 148-158.
- Schmitz, J., Leoni, G., (2019). Accounting and Auditing at the Time of Blockchain Technology: A Research Agenda, *Australian Accounting Review*, No. 89, 29 (2), 331-342.
- Tan, B. S., & Low, K. Y. (2019). Blockchain as the database engine in the accounting system. *Australian Accounting Review*, 29(2), 312-318.
- Uysal, T., & Kurt G. (2018). Muhasebede ve denetimde blok zinciri teknolojisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 467-481.
- Yermack, D., (2017). *Corporate Governance and Blockchains*, Review of Finance, Published by Oxford University Press on behalf of the European Finance Association.

FİNANSAL KİRALAMALARIN VUK, TMS 17 VE TFRS 16 ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr Lecturer Abdulrezzak İKVAN

Öğr. Gör. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Kahta MYO, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık
Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-9834-237X

Ress. Assist. Hami VELİOĞLU

Harran Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-4571-3333

ÖZET

Finansal kiralama, belirli bir süreliğine bir duran varlığın kullanımın hakkının devri anlamına gelmektedir. Finansal kiralama işleminde toplu nakit çıkışı olmadığından dolayı işletmeler adına satın alma maliyeti açısından avantajlıdır. Bu nedenle işletmeler tarafından sıklıkla tercih edilmektedir. Finansal kiralama işlemi ile ilgili geçmişten günümüze farklı muhasebeleştirme uygulamalarından yararlanılmaktadır. Farklı muhasebeleştirme uygulamaları muhasebe standartları ile Vergi Usul Kanunu arasındaki farklardan kaynaklanmaktadır. Bu farklardan dolayı (faydalı ömrün belirlenmesi gibi) ertelenmiş vergi varlığı başlığı altında indirilebilir geçici fark ortaya çıkmıştır. İlgili uygulamalar çalışmada kiracı açısından ele alınmıştır. Çalışmada önce bir anlaşmanın kiralama işlemi içerip içermediğinin belirlenmesine yönelik şartlar ele alınmış ve sonrasında karşılaştırılabilirliğin sağlanması açısından muhasebe kayıtları örnekler ile ortaya konmuştur. Çalışmanın sonunda muhasebe kayıtlarına bakıldığında maddi duran varlık ve maddi olmayan duran varlık, ertelenmiş vergi varlığı, ilk ölçümde aktifleştirme açısından farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Kiralama, VUK, TMS 17, TFRS 16, Ertelenmiş Vergi Varlığı

Abstract

Financial leasing means right of use a fixed asset is transferred for a certain period of time. Because there is no collective cash outflow in the financial leasing, it is advantageous in terms of cost of purchase on the behalf of businesses. Because of this, it is frequently preferred by businesses. From past to present, it has been being utilized from different recognitions about financial leasing. Different recognitions stem from differences between accounting standards and the Tax Procedure Law. Because of these differences, (such as determining useful life), deductible temporary difference has been emerged under head of deferred tax asset. Related applications are addressed in terms of lessee in the study. In the study, firstly, conditions are addressed for determining whether an arrangement contains a lease and then accounting records are shown with examples to achieve comparability. At the end of the study, differences have emerged in terms of tangible fixed asset and intangible asset, deferred tax asset, capitalisation on initial measurement based on the accounting records.

Keywords: Financial Leasing, VUK, IAS 17, TFRS 16, Deferred Tax Asset

1. GİRİŞ

İşletmeler faaliyet süreçlerini sağlıklı bir şekilde yürütebilmeleri için makine, tesis, sistem gibi varlıklara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu varlıklar; fonksiyonel, etkinlik ve verimliliklerinin artırılması için yoğunluklu olarak teknolojik donanım ve yazılımlarla üretilmektedir. Bu durum ilgili varlıkların çok yüksek maliyetli olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla son dönemlerde işletmeler bu tür varlıkları satın almaktan yerine kiralama yoluyla sağlamaya çalışmaktadırlar. İşletmeler bu finanslama tekniğiyle satın alma esnasında yüksek düzeyde fon kullanımına

katlanmamaktadır. Bunun yerine ilgili varlıkların dönemsel kira ödemelerine katlanarak bu varlıkların kullanım hakkını elde edebilmektedir. Bu yöntem işletmelere çeşitli şekillerde fayda sağlamaktadır. Öncelikle bu tür varlıkların satın alınması esnasında yüklü bir fon kullanımından işletmeleri kurtarmaktadır. Aynı zamanda bu düzeyde bir fona sahip olunamadığı durumlarda, ilgili varlığın satın alınmasında yabancı kaynak kullanımı halinde işletmeyi yüksek oranda faiz ödemelerine maruz bırakabilir. Bunun yanında ilgili varlıklara ilişkin her türlü bakım onarım ve evrak takipleri genellikle kiraya verene ait olmasından dolayı kiracı konumundaki işletmeye bu noktalarda kolaylıklar sağlamaktadır. Nitekim işletmeler finanslama teknik ve yöntemlerini kendilerine sağlayacağı faydalar kapsamında değerlendirmekte ve çeşitlendirmektedirler. Bu yüzden finansal kiralama yaygınlaşması dönemsel kira ödemelerin ilgili varlıkların satın alınmasından daha fazla fayda sağlamasına bağlıdır.

Finansal kiralama, bir varlığa ait kullanım hakkının, belirli süre ve dönemsel ödemeler karşılığında kiracıya devredilmesi şeklinde ifade edilebilir (Kocaağa, 1999:165). Başka bir tanıma göre finansal kirama; kiralayan ile kiracı arasında düzenlenen akit ile bir varlığın mülkiyetinin kiralayanda kaldığı, kullanım hakkının ise kiracıya devredildiği ve bunun karşılığında kiracının kiralayana karşı dönemsel kira ödemelerini yükümlendiği anlaşmalar şeklinde tanımlanabilir (Göker, 2004). Kiralama süresi, genel olarak varlığın ekonomik ömrünün büyük bir çoğunluğunu kapsamaktadır (Söyler, 2007:25). Finansal kiralama sağladığı avantajlardan dolayı son dönemlerde işletmeler tarafından yoğun şekilde kullanılan bir finanslama tekniğidir. Finansal kiralama muhasebeleştirilmesi ve finansal tablolara alınmasında küresel birlikteliği sağlamak amacıyla standartlar oluşturulmuştur. IAS 17 ve TFRS 16 standartları bu kapsamda oluşturulan standartlardır. Ülkemizde de küresel birlikteliğe uyum sağlamak amacıyla ilgili standartlar kabul edilmiş ve uygulanması için gerekli düzenlemeler Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte ülkemizde işletme faaliyetleri vergi bakış açısıyla değerlendirildiğinden muhasebeleştirme işlemlerinde VUK, önemli bir etki oluşturmaktadır. Dolayısıyla işlemlerin muhasebeleştirilmesinde düzenlemeler arasında birtakım farklılıklar meydana gelmektedir. Bu çalışmada VUK, TMS 17 ve TFRS 16 düzenlemeleri kapsamında finansal kiralamalara ilişkin hususlar karşılaştırılmış, benzerlik ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla çalışmada kiralama VUK çerçevesinde muhasebeleştirilmesi ile TMS 17 ve daha sonra bu standardın halefi konumundaki TFRS 16 standardının getirdiği yenilikler değerlendirilmiştir. Finansal kiralamalara ilişkin düzenleme farklılıklarını somutlaştırmak amacıyla çalışmada örnek uygulamaya yer verilmiştir. Belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için çalışma şu şekilde tasarlanmıştır: İlk olarak finansal kiralama VUK, TMS 17 ve TFRS 16 düzenlemelerinde nasıl tanımlandığına ilişkin bilgiler değerlendirilmiştir. Daha sonra ilgili düzenlemelere göre gerçekleşen bir faaliyetin finansal kiralama sayılabilmesi için sağlaması gereken koşullar belirtilmiştir. Son olarak finansal kiralamalara ilişkin düzenlemeler arasındaki farklılıkların anlaşılabilirliğini pekiştirmek amacıyla örnek uygulamaya gerçekleştirilmiştir.

2. VUK, TMS 17 ve TFRS 16 AÇISINDAN FİNANSAL KİRALAMA

Türkiye, özellikle AB üyelik sürecini hızlandırmak amacıyla birçok alanda uyum çalışmaları yürütmektedir. Bu kapsamda işletmelere ilişkin finansal tabloların gerçeğe ve ihtiyaca uygunluk ile karşılaştırılabilirliğini küresel çapta sağlamak amacıyla uluslararası muhasebe ve raporlama standartlarını kabul edip uygulamaktadır. Bu durum, ülkemize özgü düzenlemeler (TTK ve VUK) ile uluslararası standartlar arasında birtakım farklılıkların meydana gelmesine neden olabilmektedir. Dolayısıyla birtakım işlemlerin muhasebeleştirilmesi ve raporlanmasında farklı uygulamaların öngörülmesi, oluşturulan finansal tabloların karşılaştırılabilirliğine zarar verebilmektedir.

2.1 VUK, TMS 17 ve TFRS 16 Açısından Finansal Kiralamanın Tanımı

Vergi Usul Kanunu'nun (VUK) mükerrer 290. maddesinde finansal kiralama şu şekilde tanımlanmıştır: *Kira süresi sonunda mülkiyet hakkının kiracıya devredilip devredilmediğine bakılmaksızın, bir iktisadî kıymetin mülkiyetine sahip olmaktan kaynaklanan tüm riskler ile yararların kiracıya bırakılması sonucunu doğuran kiralamalardır* (Vergi Usul Kanunu, 1961: 290).

Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) 17'de finansal kiralama şu şekilde tanımlanmıştır: *Bir varlığın mülkiyetine sahip olmaktan kaynaklanan her türlü risk ve yararların devredildiği sözleşmedir* (TMS 17, md. 4).

Türkiye Finansal Raporlama Standardı (TFRS) 16'da finansal kiralama şu şekilde tanımlanmıştır: Bir kiralama, dayanak varlığın mülkiyetinden kaynaklanan tüm risk ve getirileri önemli ölçüde devretmesi halinde finansal kiralama olarak sınıflandırılır (TFRS, md. 62).

2.2 VUK, TMS 17 ve TFRS 16 Açısından Finansal Kiralamanın Koşulları

VUK mükerrer 290. maddesine göre bir finansal kiralama işlemi aşağıdaki koşullardan en az birini sağlamalıdır (Vergi Usul Kanunu, 1961: 290):

- Varlığın sahipliğinin kiralama vadesi bitiminde kiracı tarafa devredilmesi,
- Kiralama vadesi bitiminde varlığın rayiç bedelinden daha düşük bir bedel ile kiracıya satın alma hakkının tanınması,
- Kiralama vadesi bitiminde varlığa ait ekonomik ömrün %80'inden daha büyük bir kısmı kapsaması ya da sözleşmede yer alan kira ödemelerinin bugüne indirgenmiş değerlerin toplam tutarının varlığın piyasa fiyatının %90'ından daha büyük bir kısmı oluşturması.

TMS 17 madde 10 ve 11'e göre bir finansal kiralama işlemi aşağıdaki koşullardan en az birini sağlamalıdır (TMS 17, md. 10-11):

- Kiralanan varlığın kiralama vadesi bitiminde ya da daha öncesinde kiracı tarafa devredileceğinin öngörülmesi,
- Kiracının kiralamanın başlangıcında satın alma opsiyonunu kullanacağını beklenmesi,
- Kiralanana varlığın sahipliğinin kiracıya devredilip devredilmeyeceğine bakılmaksızın kiralama vadesinin söz konusu varlığa ait ekonomik ömrün büyük bir kısmı kaplaması,
- Kiralamanın başlangıcında asgari kira ödemelerinin bugüne indirgenmiş değerinin kiralamaya konu varlığın gerçeğe uygun değerine eşit ya da fazla olması,
- Kiralamaya konu varlığın yalnızca kiracının kullanabileceği özel bir yapıda olması (söz konusu varlığın üzerinde yapılacak büyük değişiklikler hariç),
- Kiracı tarafından bir fesih söz konusu olduğunda, kiraya verenin uğrayacağı zararın kiracı tarafından karşılanacak olması,
- Kalıntı değerinin piyasa fiyatında meydana gelecek değişmelerden kaynaklı kayıp ya da kazançların kiracıya ait olması (örneğin, kiralama vadesinin bitiminde satış gelirlerinin tümüne eşit bir kira indiriminin söz konusu olması),
- Varlığın önemli ölçüde piyasa fiyatının altındaki bir bedel ile kiracı tarafından bir dönem daha kiralanabilecek olması.

TFRS 16 madde 63 ve 64'e göre bir finansal kiralama işlemi aşağıdaki koşullardan en az birini sağlamalıdır (TFRS, md. 63-64):

- Kiralanan varlığın kiralama vadesi bitiminde kiracı tarafa devredileceğinin öngörülmesi,
- Kiracının kiralamanın başlangıcında satın alma opsiyonunu kullanacağını beklenmesi,
- Kiralanana varlığın sahipliğinin kiracıya devredilip devredilmeyeceğine bakılmaksızın kiralama vadesinin söz konusu varlığa ait ekonomik ömrün büyük bir kısmı kaplaması,
- Kiralamanın başlangıcında asgari kira ödemelerinin bugüne indirgenmiş değerinin, kiralamaya konu varlığın gerçeğe uygun değerinin tamamına yakınına tekabül etmesi,

- Kiralamaya konu varlığın yalnızca kiracının kullanabileceği özel bir yapıda olması (söz konusu varlığın üzerinde yapılacak büyük değişiklikler hariç),
- Kiracı tarafından bir fesih söz konusu olduğunda, kiraya verenin uğrayacağı zararın kiracı tarafından karşılanacak olması,
- Kalıntı değerın piyasa fiyatında meydana gelecek değişmelerden kaynaklı kayıp ya da kazançların kiracıya ait olması (örneğin, kiralama vadesinin bitiminde satış gelirlerinin tümüne eşit bir kira indiriminin söz konusu olması),
- Varlığın önemli ölçüde piyasa fiyatının altındaki bir bedel ile kiracı tarafından bir dönem daha kiralanabilecek olması.

3. VUK, TMS 17 ve TFRS 16 AÇISINDAN FİNANSAL KİRALAMA İŞLEMLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Örnek: KAYA ÇELEBİ Anonim Şirketi fabrikalarının birinde üretimde kullanılacak olması amacıyla rayiç bedeli 820.000 TL, hurda değeri 20.000 TL olan 3 tonluk lityum iyon akülü forklifti 01.01.2023 tarihinde finansal kiralama yolu ile edinmiştir. Ödemeler eşit taksitler üzerinden yıllık yapılacaktır ve kiralama süresi 3 yıldır. Kiralama işleminde 5.000 TL'lik harcama yapılmış ve kiracı bu tutarı banka hesabından ödemiştir. Sözleşmede belirlenen faiz oranı ise %8'dir. Kiralama süresinin sonunda forkliftin kiracıya devredilmesi hususunda bir kesinlik söz konusu değildir. Vergi Usul Kanunu'na göre 2022 için kendinden hareketli yük arabalarının faydalı ömrü 4 yıldır.

Katma Değer Vergisi (KDV) oranı %1 ve hariçtir.

Kurumlar Vergisi oranı (KV) %20'dir.

3.1 VUK'a Göre Finansal Kiralama İşlemlerinin Kiracı Açısından Muhasebeleştirilmesi

Yıllık ödenecek eşit taksitler: Anüite (A)

$$\text{Hurda Değeri Bugünkü Değer} = \frac{\text{Gelecek Değer}}{(1 + \text{İskonto Oranı})^{\text{vade}}}$$
$$\text{Hurda Değeri Bugünkü Değer} = \frac{20.000}{(1 + 0,08)^3} \cong 15.876 \text{ TL}$$

Forkliftin Bugünkü Değeri: 820.000 – 15.876 = 804.124

$$804.124 = A \times \frac{(1 + 0,08)^3 - 1}{(1 + 0,08)^3 \times 0,08}$$
$$A \cong 312.027$$

Tarih	Kira Ödemeleri	Faiz Miktarı	Ödenen Ana Para	Kalan
01.01.2023	-	-	-	820.000
31.12.2023	312.027	65.600	246.427	573.573
31.12.2024	312.027	45.886,15	266.141	307.432
31.12.2025	312.027	24.594,85	287.432	-

31.12.2025	20.000	-	-	-
Toplam	956.081	136.081	820.000	-

1

01.01.2023

260 Haklar Hs.		820.000	
302 Ert. Kir. Borç. Mali. Hs.		65.600	
402 Ert. Kir. Borç. Mali. Hs.		70.481	
760 Paz. Sat. ve Dağ. Gid. Hs.		5.000	
	102 Bankalar Hs.		5.000
	301 Fin. Kir. İşl. Borç. Hs.		312.027
	402 Fin. Kir. İşl. Borç. Hs.		624.054

2

31.12.2023

301 Fin. Kir. İşl. Borç. Hs.		312.027	
191 İndirilecek KDV Hs.		3.120,27	
	102 Bankalar Hs.		315.147,27

3

31.12.2023

780 Finansman Gid. Hs.		65.600	
	302 Ert. Kir. Borç. Mali. Hs.		65.600

4

31.12.2023

730 Genel Üretim Gid. Hs.		200.000	
	268 Birikmiş Amort. Hs.		200.000

3.2 TMS 17'ye Göre Finansal Kiralama İşlemlerinin Kiracı Açısından Muhasebeleştirilmesi

1

01.01.2023

254 Taşıtlar Hs.		825.000	
308 Ert. Borç. Mali. Hs.		65.600	
408 Ert. Borç. Mali. Hs.		70.481	
	102 Bankalar Hs.		5.000

		303 Kir. İşl. Kay. Yük. Hs.	312.027	
		403 Kir. İşl. Kay. Yük. Hs.	624.054	
2	31.12.2023			
		303 Kir. İşl. Kay. Yük. Hs.	312.027	
		191 İndirilecek KDV Hs.	3.120,27	
		102 Bankalar Hs.		315.147,27
3	31.12.2023			
		780 Finansman Gid. Hs.	65.600	
		308 Ert. Borç. Mali. Hs.		65.600
4	31.12.2023			
		730 Genel Üretim Gid. Hs.	268.333	
		257 Birikmiş Amort. Hs.		268.333
5	31.12.2023			
		289 Ert. Vergi Varlığı Hs.	13.666,6	
		692 Sürdürülen Faaliyetler Ertelemiş Vergi Gelir-Gider Etkisi Hs.		13.666,6
		(268.333-200.000)x0,20=13.666,6		

3.3 TFRS 16'ya Göre Finansal Kiralama İşlemlerinin Kiracı Açısından Muhasebeleştirilmesi

1	01.01.2023			
		260 Haklar Hs.	825.000	
		102 Bankalar Hs.		5.000
		303 Kir. İşl. Kay. Yük. Hs.		246.427
		403 Kir. İşl. Kay. Yük. Hs.		573.573
2	01.01.2023			
		308 Ert. Borç. Mali. Hs.	65.600	

3	31.12.2023	408 Ert. Borç. Mali. Hs.	70.841	303 Kir. İşl. Kay. Yük. Hs.	65.600
				403 Kir. İşl. Kay. Yük. Hs.	70.841
4	31.12.2023	303 Kir. İşl. Kay. Yük. Hs.	312.027	102 Bankalar Hs.	315.147,27
		191 İndirilecek KDV Hs.	3.120,27		
5	31.12.2023	780 Finansman Gid. Hs.	65.600	308 Ert. Borç. Mali. Hs.	65.600
6	31.12.2023	730 Genel Üretim Gid. Hs.	268.333	268 Birikmiş Amort. Hs.	268.333
		(825.000 - 20.000) / 3			
		289 Ert. Vergi Varlığı Hs.	13.666,6	692 Sürdürülen Faaliyetler Ertelenmiş Vergi Gelir-Gider Etkisi Hs.	13.666,6
		(268.333-200.000)x0,20=13.666,6			

4. SONUÇ

TMS 17 ve TFRS 16 ile finansal kiralama işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde ve raporlanmasında birçok yenilik gelmişken, çalışmada bu husus yalnızca muhasebeleştirme açısından ele alınmıştır.

VUK ve TFRS 16'ya göre bir finansal kiralama işleminde, kiralamaya konu olan varlık kullanım hakkı varlığı olarak değerlendirilip 260 Haklar hesabında izlenirken, TMS 17'ye göre ilgili varlığın duran varlık niteliği taşıması dikkate alınarak ilgili duran varlık hesabında izlenmektedir. Bundan dolayı, VUK ve TFRS 16'da söz konusu varlık için ayrılacak amortisman 268 kodlu hesapta izlenirken, TMS 17'de 257 kodlu hesapta izlenmektedir.

VUK'a göre ilk ölçümde doğrudan katlanılan giderler ilgili gider hesabında muhasebeleştirilirken, TMS 17 ve TFRS 16'ya göre ilgili gider "mal elde edinimi için elzem"

olarak dikkate alınmış ve bu husus maliyet tanımına girdiğinden dolayı söz konusu gider aktifleştirilmektedir.

VUK'a göre faydalı ömür 4 yıl iken standartlara göre 3 yıldır. Standartlara göre 3 yıl olmasının sebebi, kiralama süresinin sonunda forkliftin kiracıya devredilmesi hususunda bir kesinlik söz konusu olmamasıdır. Bu durumda VUK'a göre hesaplanan amortisman miktarı standartlara göre hesaplanan miktardan azdır. Bu durum indirilebilir geçici farklara örnektir. İşletme muhasebe standartlarına göre 268.333 TL amortisman giderini indirim konusu yapabilecekken, vergi mevzuatı 200.000 TL'lik amortisman giderinin indirimine izin vermektedir. Dolayısıyla işletme muhasebe standartlarına göre cari döneme ait olan gideri (13.666,6 TL) ancak sonraki dönemlerde indirim konusu yapabilecektir. İşletmenin cari dönemde indirebileceği bu gider sonraki dönemlere ertelendiği için standartlar da bu hususu ertelenmiş vergi alacağı olarak değerlendirmiştir ve bu değer de bilançoda gösterilmelidir. Bundan dolayı standartlarda VUK'a nazaran bir de ertelenmiş vergi varlığının kaydı yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Göker, G. (2004), "4842 Sayılı Kanunla Yapılan Düzenlemeler Sonrasında Finansal Kiralama İşlemleri", www.vergidegundem.com/files/Makale3ocak2004.doc.
- Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu Kurul Kararı. (2018, 16 Nisan). *T.C. Resmi Gazete* (Sayı 30393).
- Kiralama İşlemlerine İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 17) Hakkında Tebliğ. (2006, 24 Şubat). *T.C. Resmi Gazete* (Sayı 26090).
- Kocaağa, K. (1999), *Türk Özel Hukukunda Finansal Kiralama (Leasing) Sözleşmesi*, Ankara: Yetkin Yayınları.Söyler, 2007:25
- Söyler, İ. (2007), *Mali Teşvik Uygulamaları Açısından Finansal Kiralama: Teori, Uygulama, Sorunlar ve Çözümler*, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.
- Vergi Usul Kanunu. (1961, 4 Ocak). *T.C. Resmi Gazete* (Sayı 10705 (Mükerrer)).

**TÜRKMENÇEDE OLUMLU VE OLUMSUZ DİL BİRİMLERİNE DİLBİLİMSSEL
BAKIŞ**
A LINGUISTICAL PERSPECTIVE ON POSITIVE AND NEGATIVE LANGUAGE UNITS
IN TURKMEN

Res. Assist. SHABNAM ABBASOVA

Bakü Devlet Üniversitesi, Filoloji fakültesi, Türkoloji bölümü,
ORCID ID:0000-0001-6742-368X

Özet

Dilin tarihi ayrılmaz bir şekilde halkın tarihiyle bağlantılıdır. Türkmen dili, Türk dil ailesine ait olduğundan ses sistemi ve gramer yapısında pek çok ortak özelliğe sahiptir. Bu akrabalık Türkmen ve Türk dillerinin söz varlığında daha açık bir şekilde görülmektedir. Türkmen dili, Türkmen devletinin kuruluşunda ana sembollerden biri olmuştur. Türkmen milletinin çehresini yansıtan, tarih boyunca Türkmen milli özelliklerini, din ve geleneklerini içinde barındıran bir aynadır. Türkmen dilinin eskiliği, ulusal özelliklerinin çok erken ortaya çıktığını göstermektedir. Türkmen dilinin milli karakteri ve kendine has özellikleri, söz varlığında, fonetikte, kelime oluşumunda ve gramer yapısında açıkça görülmektedir. Çağdaş Türkmen dilinde kullanılan sözcükleri köken açısından incelersek çoğunun eski Türkçe sözcükler olduğunu açıkça görürüz. Kökleri çok eskilere dayanan Türkmenlerin zengin folkloru, söz sanatının tükenmez bir zenginliğidir. Bu sözleri toplamak, üzerinde çalışmak ve kamuoyuna ulaştırmak ilk görevdir. Türkmen dilindeki kelimelerin anlamlarının gelişimi özel bir çalışmayı hak etmektedir. Hangi Türkmençe kelimeyi alırsanız alın, kelimenin tam anlamıyla kullanıldığını görmek zor değil. Önemli sorunlardan biri, kelimenin anlamının gelişiminin iç düzenliliklerini ortaya çıkarmak, gelişim yollarını ve düzenliliklerini ortaya koymaktır. Bu yüzden Türkmençede kullanılan olumlu ve olumsuz kelimeleri incelemeye aldık. Olumlu derken, bireyin ve bir bütün olarak toplumun, estetik ve ahlaki-etik ihtiyaçları içeren, ahlaki ve fiziksel açıdan hoş giden nesnelere olumlanması kastedilmektedir. Negatif, yerleşik ahlaki, etik ve estetik normlara aykırı, eksik, yanlış, kişiye ve topluluğa zararlı olanı yansıtır. Negatif bir değer, olumsuzlamanın tezahürünün bir parçasıdır. Değerlendirici içerik, onaylama ve olumsuzlama gibi farklı dil araçlarıyla da gerçekleştirilebilir. Türkmençede kullanılan içigara, gepçi, yesar, tentek, namart, bulagay ve benzeri kelimeleri diğer Oğuz qrubu Türk dilleri ile mukayiseli biçimde inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Türkmençe, söz varlığı, olumlu, olumsuz, dil birimleri

Abstract

The history of the language is inextricably linked with the history of the people. Since the Turkmen language belongs to the Turkish language family, it has many common features in its sound system and grammatical structure. This kinship is seen more clearly in the vocabulary of Turkmen and Turkish languages. The Turkmen language has been one of the main symbols in the establishment of the Turkmen state. It is a mirror that reflects the face of the Turkmen nation and contains Turkmen national characteristics, religion and traditions throughout history. The antiquity of the Turkmen language shows that its national characteristics emerged very early. The national character and unique features of the Turkmen language are clearly seen in its vocabulary, phonetics, word formation and grammatical structure. If we examine the words used in the contemporary Turkmen language in terms of origin, we clearly see that most of them are old Turkish words. The rich folklore of the Turkmens, whose roots go back to ancient times, is an inexhaustible richness of verbal art. The first task is to collect these words, study them and

deliver them to the public. The development of the meanings of words in the Turkmen language deserves special study. Whichever Turkmen word you take, it is not difficult to see that it is used literally. One of the important problems is to reveal the internal regularities of the development of the meaning of the word, to reveal the paths and regularities of its development. That's why we examined the positive and negative words used in Turkmen. By positive is meant that the individual and society as a whole affirm morally and physically pleasing objects that include aesthetic and moral-ethical needs. Negative reflects what is contrary to established moral, ethical and aesthetic norms, incomplete, wrong and harmful to the person and the community. A negative value is part of the manifestation of negation. Evaluative content can also be achieved through different language tools such as affirmation and negation. We will examine the words such as içgara, gepçi, yeser, tentek, namart, bulagay and similar words used in Turkmen in comparison with other Oghuz group Turkish languages.

Keywords: Turkmen language, vocabulary, positive, negative, language units

ORTODOKS HIRİSTİYAN MEZHEBİ HEKİMLERİ; ANARGYROİLER ORTHODOX CHRISTIAN SECT PHYSICIANS; ANARGYROI

Assist. Prof. Dr. Hatice KELEŞ
Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Orcid ID: 0000 0002 6984 0732

Özet:

Anargyroi, Ortodoks Hıristiyan Mezhebi öğretilerine ait olan doktor ve hemşirelere verilen kutsal bir unvandır. Bu doktor ve hemşireler, sağlık sorunlarına buldukları tedavilerle kutsal kimseler yani azizler olarak kabul edilirler. Yaptıkları her türlü yardım sonucunda Yeni Ahit'te geçtiği üzere asla ücret, ödül ya da hediye kabul etmemişlerdir. Bu sebeple kendilerine Gümüşsüzler anlamına gelen Anagyroi denmiştir. Popüler şifacılar olan bu azizler, insanlara ve hayvanlara yani tüm yaratılmışlara yardım etmek ve onları iyileştirmek için tıbbın yanı sıra duayı, alternatif tıbbı ve homeopatik teknikleri kullanmışlardır. Bunun yanı sıra genel hayırseverlik, darülaceze, hayırsever hastaneler ve misyonerlik/müjdecilik işleriyle de uğraşırlar. Basit bir şekilde ifade etmek gerekirse iyileştirici özelliklerinden dolayı Mesih gibidirler. Aynı zamanda Theotokos yani Meryem Ana'yı da ilahi şifacı ve aracı olarak anmalarından dolayı Anargyroilerin de ölümlerinden sonra şifacılık ve yardımseverlik işlerinde aktif ve etkili olduklarına inanılmaktadır. Dolayısıyla sadece duaları bile potansiyel iyileştirici olarak kabul edilir. Çiftler ya da gruplar halinde çalışırlar. Bu azizlerin her biri belirli bir sağlık sorununa şifacı olarak ün salmışlardır. Örneğin Aziz Bergamalı Antipas diş ve benzeri sorunları iyileştirebilme gücüyle ün salarken, Aziz Charalampos salgın hastalıkları ve kanseri iyileştirebilme gücüne sahip olmasıyla bilinmiştir. Aynı zamanda Hıristiyan inancının gereklerini bildirmekle de görevlidirler. Halkın Anargyroilere olan bağlılığı, günümüzde de devam etmektedir. Şefaatleri, iyileştirme güçleri, bireylerin ve toplulukların günlük işlerine doğrudan müdahalelerine dair birçok kayıtlı ve sözlü anlatılar mevcuttur. Mucizevi tedavi yöntemleriyle kilise makamlarında ve ilahilerde prestijli unvanlara sahip azizler olarak anılmaktadırlar. Ölümlerinden sonra bile şifa veren mucizevi Anargyroiler yüzünden Bizans döneminde paganlara ait birçok tapınak boş kalmıştır. Pagan hekimleri ve Tanrılarına karşı azalan ilgi sebebiyle birçok Anargyroi işkenceyle şehit edilmiştir. Ölümlerinden sonra onların onuruna kiliseler, şapeller, ikonolar yaptırılmış ve yeni doğan bebeklere onların adı verilmiştir. Bu gelenekler günümüzde de devam etmektedir. Bununla birlikte Anargyroilerle ilgili olarak büyük küçük kırktan fazla yortu hala kutlanmaktadır. Anargyroiler bir grup olarak Ortodoksların kutsallık fikirlerinin ve genel olarak Hıristiyan yaşamıyla ilgili öğretilerinin merkezinde yer almaya devam etmektedir. Bu çalışmada Ortodoks Hıristiyan Mezhebinin önemli inançlarından biri olan Anargyroiler hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Ortodoks Hıristiyan Mezhebi, Anargyroi, Hekimlik, Şifacılık.

Abstract:

Anargyroi is a sacred title given to doctors and nurses who belong to the teachings of the Orthodox Christian Sect. These doctors and nurses are considered holy people, that is, saints, for the treatments they find for health problems. As stated in the New Testament, they never accepted wages, rewards or gifts for all the help they provided. For this reason, they were called

Anagyroi, which means Silverless. Popular healers, these saints used prayer, alternative medicine, and homeopathic techniques, as well as medicine, to help and heal all creation, people and animals. They also engage in general philanthropy, hospices, charitable hospitals, and missionary/evangelism work. Simply put, they are like Christ because of their healing properties. It is also believed that the Anagyroi were active and effective in healing and charity work after their death, as they commemorate the Theotokos, that is, the Virgin Mary, as a divine healer and mediator. Therefore, their prayers alone are considered potentially healing. They work in pairs or groups. Each of these saints is renowned as a healer of a particular health problem. For example, while St. Antipas of Pergamum was famous for his power to heal teeth and similar problems, St. Charalampos was known for his power to cure epidemic diseases and cancer. They are also responsible for explaining the requirements of the Christian faith. The people's devotion to the Anagyroi continues today. There are many recorded and oral accounts of their intercession, healing powers, and direct intervention in the daily affairs of individuals and communities. With their miraculous treatment methods, they are mentioned as saints with prestigious titles in church authorities and hymns. Many pagan temples remained empty during the Byzantine period because of the miraculous Anagyroi who healed even after their death. Many Anagyroi were martyred by torture due to the decreasing interest in pagan physicians and Gods. After their deaths, churches, chapels and icons were built in their honor and newborn babies were named after them. These traditions continue today. However, more than forty major and minor festivals are still celebrated regarding the Anagyroi. As a group, the Anagyroi continue to be central to Orthodox ideas of holiness and their teachings about Christian life in general. In this study, information will be given about Anagyroi, one of the important beliefs of the Orthodox Christian Sect.

Keywords: History of Religions, Orthodox Christian Sect, Anagyroi, Medicine, Healing.

MOTHER TONGUE USE IN YOUNG TURKISH AND INDONESIAN EFL LEARNERS' CLASSROOM

Puji Rahayu FIRDAUS

Institute of Social Science, Selçuk University, Turkey

ORCID ID: 0000-0002-2259-9590

Abstract

English has become a universal language and a means of global communication. However in the English as a Foreign Language (EFL) classroom, the use of Mother Tongue (MT) (L1) has remained a controversial issue due to the different opinions among the teachers, educators, and researchers as well. Some argue that the use of MT is necessary for successful language learning, meanwhile some of them claim to avoid the use of MT the in classroom. How and where the mother tongue should be used by the teacher is another question, especially in the EFL young learner classroom. This paper examines the use of the mother tongue in EFL classrooms in Turkey and Indonesia. The study aims to compare the frequency and functions of L1 use by EFL teachers in these two countries and explore their opinions on using L1 in the classroom. The research uses a mixed-method design, including a survey and questionnaire, to collect data from EFL teachers in Turkey and Indonesia. The findings show that both Turkish and Indonesian teachers use L1 in their classrooms, primarily for explaining meaning and vocabulary. The teachers believe that using L1 can save time during lessons and help students express their cultural and linguistic identity. The result showed that teachers in Turkey and Indonesia used eight perceived functions of L1 in English classes with different frequencies. On the other hand, they also recognize the importance of using English as the main language in the classroom.

Keywords: *use of mother tongue; function of mother tongue; EFL young learners*

DIFFERENT TECHNIQUES ASSOCIATED WITH EACH MODULE USED IN THE CONTEXT OF AI-HRIMS PAKISTAN BY HUMAN RIGHTS RECOMMENDATIONS DATA ANALYTICS WITH UNITED NATIONS

MUHAMMAD FAISAL

Allama Iqbal Open University

Director (HRIMS), Ministry of Human Rights Commission, Pakistan.

Abstract

Information examination with regards to Common liberties suggestions with the Assembled Countries includes utilizing information driven bits of knowledge to help independent direction, screen progress, and address basic freedoms gives all the more really. Use existing UN data sets and reports connected with common freedoms issues. This might incorporate reports from UN offices, exceptional rapporteurs, and country-explicit reports. Supplement UN information with data from other solid sources, like NGOs, scholarly organizations, and administrative offices. Clean and preprocess the information to guarantee precision and consistency. Incorporate different datasets to make a far-reaching perspective on the common liberties scene. Distinguish key execution markers and measurements pertinent to common liberties issues. This could incorporate pointers connected with opportunity of articulation, orientation fairness, admittance to instruction, and so forth. Team up with basic liberties specialists to guarantee that the chose pointers line up with global common freedoms guidelines. Sum up and portray the present status of basic freedoms utilizing factual measures. Figure future patterns and recognize possible areas of concern. Suggest activities and strategies in light of the examination of verifiable and current information. Use AI calculations to distinguish examples, relationships, and peculiarities in basic freedoms information. Carry out calculations for feeling investigation to measure general assessment and responses to basic freedoms issues. Make intuitive dashboards and perception apparatuses to really convey basic freedoms information. Representation devices can assist policymakers and the public better with understanding complex basic liberties issues. Draw in with applicable partners, including UN offices, NGOs, legislatures, and nearby networks. Look for input from common freedoms backers to approve discoveries and gain a more profound comprehension of the specific circumstance. Focus on information security and moral contemplations all through the investigation interaction. Stick to global principles for information assurance and protection. Lay out an observing and assessment system to evaluate the effect of basic freedoms mediations. Routinely survey and update examination models to consolidate new information and arising patterns. Use information driven bits of knowledge to advocate for strategy changes at nearby, public, and global levels. Team up with policymakers to carry out proof based common liberties drives. Consistently refine information investigation models in view of criticism, new information, and developing basic liberties challenges. Remain informed about progressions in information examination and innovation to upgrade the viability of common liberties endeavors. Coordinated effort and moral contemplations are vital while working with basic freedoms information. It's fundamental to include applicable partners, including those straightforwardly impacted by common freedoms issues, all the while.

Keywords: rapporteurs, country-explicit, scholarly, legislatures, contemplations.

A REVIEW OF THE FILM “WHERE ARE YOU GOING, AIDA?” (QUO VADIS AIDA?) WITHIN THE FRAMEWORK OF BOSNIA, WAR AND COLLECTIVE MEMORY

Prof. Dr. Tuncay Ercan SEPETCİOĞLU

Aydın Adnan Menderes University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department of Political Sciences and Public Administration

ORCID: 0000-0002-9906-1529

Assoc. Prof. Dr.Sibel AKOVA HAVALI²

Yalova University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of New Media
and Communication.

ORCID: 0000-0001-7680-7394

Abstract

Collective memory plays a crucial role in establishing a strong connection between the past and the future, and it serves significant functions in cultivating historical awareness. In addition to being essential for shaping the future, collective memory is crucial for understanding the present. Collective memory is shaped by the impact of various factors, such as historical, political, artistic, economic, social, technological, and cultural elements within a society. The medium of cinema, with its ability to educate and include societal and historical occurrences for a wide audience, plays a significant role in shaping collective memory as well.

Given the recent depiction of the Srebrenica Bosnian Genocide in 1995, the cinema of Bosnia and Herzegovina has also taken on the role of conveying the truth through films. In fact, the Srebrenica Genocide has had a significant influence on the cinema of Bosnia-Herzegovina, and the occasional films that analyze recent history have played a role in reconstructing the collective memory of the country. The film “Where Are You Going, Aida?” (*Quo Vadis Aida?*) projected on the screen in 2021 is a highly acclaimed film that portrays the Srebrenica Bosnian Genocide. It is a significant contribution to the efforts to reconstruct collective memory. This study is carried out as a research article and makes descriptive use of the sociological film analysis technique. Additionally, the paper looks at how genocide is portrayed in Bosnia and Herzegovinian cinema and how cinema is helping to reconstruct Bosnian society’s collective memory.

Keywords: Collective memory, Srebrenica Bosnian Genocide, Bosnian cinema, “Where are You Going, Aida?”

Introduction

Various phenomena, including the daily life experiences, education, mental abilities, and memories of individuals and societies, are the result of the accumulation of information stored in their minds. Memory refers to the accumulations of personal and collective experiences that individuals and societies retain throughout their lifespan. Memory primarily involves the processes of retention and forgetting. Essentially, memory enables us to retain and preserve knowledge pertaining to previous occurrences (Boyer, 2015: 5). Memory is a cognitive process that stores and recalls past events, allowing for the formation of future predictions based on inferences. It develops in conjunction with the social and cultural context of individuals. When examined within this framework, memory serves as the repository of personal and collective experiences, functioning to retain and discard memories, knowledge, and moments. It is a

sophisticated system that extends much beyond a simple storage space. Memory, a perpetually functioning system, performs the tasks of recording and storing relevant data while also functioning as an information repository with the capacity to efficiently organize incoming information. It is a cognitive process that involves recalling past events, perceiving current experiences, and imagining future scenarios. It also serves as a signal of an ongoing production process.

Image 1 and 2:

Thousands of Muslim Bosniaks fled the slaughter at Srebrenica in 1995 and walked the roughly 100 kilometers to the secure town of Tuzla. A yearly July “Peace Walk” commemorative event takes place on the woodland road, which is colloquially regarded as the “road of death” by the general population. Every year, thousands of people from all around the world join the march, including individuals who were born during it, relatives of the dead, and eyewitnesses. The featured image is a still from the film “Where Are You Going, Aida?” depicting the “road of death” setting. The below visual representation depicts the occurrence that took place on July 10, 2023. (Photo by T. E. Sepetcioğlu)

Memory possesses a dynamic structure and performs several operations, including processing, changing, comparing, moving, forgetting, recalling, building, and storing. It is a

distinct repository of facts, data, and thoughts that accumulates and evolves in tandem with life processes. Additionally, memory, regarded as the repository of accumulated knowledge, processes its stored contents rather than simply holding static data, information, and concepts. It performs their transformation and reproduction through an algorithm. Furthermore, memory, organized into distinct portions and including knowledge derived from the daily experiences of individuals and societies, serves as a conduit connecting the past, present, and future. Hence, it is fitting to assert that memory, along with its capacity to store and record information, serves as a cohesive force that sustains the connection between the past, present, and future.

The socialization needs of individuals, which depend on the social context and the current circumstances, have an impact on memory formation. Memory, a phenomenon intertwined with the act of forgetting and remembering, is an integral component of the collective consciousness of a group, society, culture, and nation. Therefore, the memory mechanisms of humans as social creatures cannot be exclusively molded within an individual framework. The society and social environment of which a person is a part influences and molds memory. Consequently, memory undergo a developmental process that is dependent on the specific memories, details, facts, and data that are relevant to that society. To ensure accurate interpretation, it is crucial to evaluate and analyze memory within the context of both individual cognitive processes and social influences, rather than limiting it to a single intellectual and mental framework. Within this framework, it is accurate to assert that memory cannot be separated from its social context. So, it is intricately intertwined with social developments, influences, time, and space and serves as a reflection of the process of self and consciousness formation. Memory has a crucial role in shaping one's own identity and is also fundamental to the development of social awareness. In terms of collective memory, there are many factors that affect its formation, including historical, political, artistic, economic, social, technological, and cultural factors that exist within a society. Collective memory is occasionally conserved and occasionally reconstructed in a formal or informal way. Various tools are employed in the process of preservation and/or reconstruction. One of these instruments is cinema. The cinema exerts a substantial influence on molding collective memory by educating and incorporating societal and historical events for a broad audience. As Acar states, cinema serves as a storytelling medium that imparts knowledge about societal events to the general public. From its beginning, cinema has had a significant impact on political, economic, and social events, either by its fundamental structure or by presenting its core concepts in creative ways (2023: 128). This problem has also shown the depiction of the authentic relationship of cinema from many viewpoints, especially in the domain of documentary filmmaking. Movies that touch on recent history from time to time do help bring a nation's collective memory back to life. The highly praised film "Where Are You Going, Aida?" (Quo Vadis Aida?) depicts the Bosnian Genocide at Srebrenica and was released in cinemas in 2021. With the Genocide of 1995 being depicted so recently, Bosnia and Herzegovina's cinema has also taken up the task of using movies to tell the truth. This event has exerted a substantial impact on the film industry in the country.

This article was carried out as a research article and makes descriptive use of the sociological film analysis technique. This technique is examined in the book of George Huaco, who is singularly interested in historic film art styles identified as homogeneous, unified waves of film art and accepted by film historians as representative of the specific style. He very effectively shows the relationship between the film themes and the larger social-cultural order. This is affected by using a sociohistorical approach and ample historical data (Morris, 1966: 314). As Huaco asserts, the sociology of film pertains to the sociological examination of film. Sociological theory can be utilized to analyze issues depicted in certain films by elucidating and revealing the film's endeavor to observe and address those issues. In order to conduct a sociological analysis of movies, it is crucial to watch them in their entirety and pay close

attention to the content displayed on the screen, rather than simply viewing them for amusement purposes (Huaco, 1965). This paper explores the correlation between collective memory and movies, focusing on the contribution of Yugoslavian cinema to memory formation and its established tradition in this field. Additionally, it delves into the historical context of the Bosnian Civil War, the Srebrenica tragedy, and a review of the film “Where Are You Going, Aida?” (*Quo Vadis Aida?*). Additionally, the paper looks at how genocide is portrayed in Bosnia and Herzegovinian cinema and how cinema is helping to reconstruct Bosnian society’s collective memory.

Image 3:

The country’s graves, besides “the flower of Srebrenica”, serve as the most prominent reminders of the Bosniak Genocide and the Civil War. (Srebrenica 2023, photo by S. Akova Havalı)

Image 4:

The remains of numerous Bosnian victims remain undiscovered. A notice indicating the existence of a mass grave is shown in the image. (Srebrenica 2023, photo by T. E. Sepetcioğlu)

An Overview of the Phenomenon of Collective Memory

Memory, as the channel of past experiences, the record of current events, and the architect of future projections, is a vibrant and dynamic phenomenon facilitated by the presence of individuals. The dynamic nature of memory allows for the accumulation of desired information and the storage of others. Hence, it is apt to assert that the phenomena of memory lack a fixed framework and undergoes perpetual alterations. Memory, regarded as an ongoing and dynamic process, serves the purpose of recording information. However, as Assmann suggests, if communication ceases or the context of reality is altered or lost, forgetting takes place (2019: 45). The concept of memory has both individual and collective dimensions. However, restricting it simply to an individual context would confine the operations of the memory structure inside a restrictive framework. The elements of time, space, and language in the context of communication shape memory. Additionally, it is subject to the collective will of various age groups as well as the cultural and social structures that develop in response to the unique circumstances of a particular historical period.

To properly categorize the definitions of memory, it would be suitable to divide them into two distinct parts: narrow memory and broad memory. According to this concept, individual memory represents the specific and limited interpretation of the notion of memory, whereas collective memory represents its broader and more inclusive interpretation. In fact, memory can be classified into two main categories: short-term memory and long-term memory. Additionally, it can be further split into collective memory, which refers to the shared memories of a group or society, and individual memory, which pertains to the personal recollections of an individual (Cüceloğlu, 2010). Memory, which traverses from the personal to the collective in the presence of a cultural, communicative, and social milieu, is therefore cleansed from a superficial structure. Due to the fact that memory is one of the most fundamental aspects of human existence and has a structure parallel to human history, its meaning is challenging to reduce to specific definitions. As a result, memory as a phenomenon must be assessed in a social context, in contrast to its particular structure. Bachleitner identifies that the interdisciplinary concept of collective memory originated in the fields of social sciences and humanities. Referring to the beliefs of French sociologist Maurice Halbwachs, the term “collective” preceding the word “memory” indicates that the act of remembering occurs within communities. Individuals and groups, thus, retain memories within current social contexts. Furthermore, by means of recollection, they individually construct a seamless connection between the past, present, and future (Bachleitner, 2022: 167). As Assmann indicates, *“At both the collective and the personal levels, human memory brings about a synthesis of time and identity, which may be called a diachronic identity. It is this identity that allows human beings to orient themselves personally and collectively in terms of the future, the past, or both. Because of our memory, we are able to think in temporal horizons far beyond our birth and our death.”* (Assmann, 2011: 15).

Memory, a product of the existing social and cultural framework, refers to the arrangement of temporal, spatial, and experiential elements. When considered within this framework, individual memory can also engage in a process of construction that depends on variables like time, geography, location, culture, and related elements. Memories and situations retain their social and cultural features even when stored singly in the mind as well. Society has a crucial role in shaping individuals’ memories and guiding them in the communal processes of remembering, comprehending, forgetting, and organizing their accumulated experiences (Assmann, 2006). When considered within this framework, individual memory can also engage in a process of building, influenced by factors such as time, space, location, culture, and related

elements. According to Schudson, memories and situations retain their social and cultural features even when they are stored in individual memory (1989: 180). The society, culture, and social environment in which memory exists have an inherent influence on memory, which enables the reproduction and construction of the past. (2014: 181). In addition to primary sources preserved in archives, historiography, for instance, makes use of the collective memory of the community on which it conducts research (Sepetcioğlu, 2017: 78).

Collective Memory, Cinema, and Yugoslavia

The functionality of memory is contingent upon its transformation into collective memory; this process ensures the spiritual continuity of the past and thus renders memory's existence visible. The material and spiritual conditions of societies shape memory, which then takes on a social structure and develops into collective memory. When examined within this framework, memory primarily comprises cultural constructions that are intentionally crafted to preserve the collective memory. These constructions include monuments, artifacts, books, sculptures, and souvenirs that are all created collectively. Memory can be considered a representation of personal characteristics to some degree; however, due to its communal nature, it is classified as collective memory (Schudson, 2007: 180). While past experiences are retained in memory, the ability to recall them in their entirety is contingent upon the circumstances and manner in which they transpired. Hence, it is feasible to reconstruct previous instances irrespective of the circumstances prevailing during that era; in essence, to construct them.

The art of cinema has a crucial role in shaping history, identity, and social memory by including key aspects and actively participating in their development and reconstruction. Cinema, with its ability to facilitate many experiences such as social conflict, escapism, enlightenment, amnesia, recollection, self-awareness, guidance, and the cultivation of novel attitudes and behaviors, stands as a vital instrument for the restoration of collective memory. Cinema, regarded as the medium for narrating stories about experiences, events, and circumstances, also exhibits the characteristic of being a repository of memories through its utilization of metaphor and encrypting capabilities. Therefore, it is fitting to assert that the art of film, as a form of expression, plays a crucial role in shaping collective memory. In light of this, it is essential to assert that the notions of cinema and memory are structurally intertwined with regard to the act of narrative. The cinema and memory structures, which are rooted in historical dialectics, align with the process of recording. More clearly, memory, which is generated by recording information, data, and concepts, overlaps with each other in the sense that film is constructed on recording. Cinematic works derived from the past endeavor to generate significance, comparable to the role of memory. Memory, which is a field of production, and cinema, which is another field of production, are patterned with each other at the point of experiencing the past. Once again, the real-life problem of memory is a prominent concern in cinematic art. Theorizing about ideology, which functions within the context of controlling and shaping the phenomena of collective memory, reveals commonalities with arguments on cinema's ideological use and instrumentality. Hegemony and propaganda provide an explanation for cinema, which is characterized as an ideological instrument due to its role as a mass media tool. Cinema, being a very influential kind of art, has consistently served as a means of leading individuals and civilizations. It has the ability to appeal to a wide range of people, encompassing practically the whole social spectrum. Cinema is regarded as the most cognizant medium among other forms of art and mass media because of its combination of visual and auditory elements. Due to its extensive audience, cinema possesses a greater capacity for delivering messages to its viewers in terms of time, speed, quality, and impact, surpassing

other forms of mass communication. This aspect of film has not gone unnoticed by the administrative authorities because of its tremendous potential to bring about societal and individual understanding and consciousness. Hence, ruling elites have long exploited cinematic art forms as a tool for social control and awareness-raising because they are aware of the medium's capacity to achieve just that. Dorsay claims that the impact of Goebbels and Mussolini on film occurred during the height of fascism. In a similar vein, during the Bolshevik revolution, film was elevated to the status of an art form that aided the revolution, allowing for the rapid dissemination of revolutionary ideas to the general population (Dorsay, 1984:31). Similar to the cases of Goebbels and Mussolini, it may be argued that the governing authorities of all nations employ the medium of film, together with its political backdrop, to varied degrees, in order to shape collective memory. Josip Broz Tito, the founder of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY), effectively utilized the medium of cinema throughout his leadership from 1945 to 1991. Tito's usage of cinema played a significant role in showcasing the South Slavs' country on a global platform. Josip Bronz Tito, who sought to unite the diverse Balkan peoples under the banner of "Brotherhood and Unity" (*Bratstvo i Jedinstvo*) through his speeches, placed a premium on cinematic expression and made moral and material contributions to safeguard the independence of Yugoslavia, the nation he had founded, and to guarantee the preservation and remembrance of its past. With the help of public and government incentives, a solid foundation was laid for cinematic discipline in Tito's Yugoslavia. Tito, whose outlook was tolerant of all forms of art, made sure that state lands were allotted in the name of the film discipline since he liked cinema so much. He established institutions and programs in Yugoslavia to offer high-caliber, innovative, and imaginative education in the arts, all while allocating a substantial budget in light of the era's circumstances. He also advocated for the international education of film workers (Akova, 2016:8).

Cinema is an art form that effectively portrays the concept of memory. It serves as a medium to convey ideological, psychological, and historical narratives to society through visual and auditory representation. Additionally, cinema is a product of the sociological structure in which it exists. Within the realm of cinema studies, the historical accounts of Yugoslavia, the nation of the South Slavs during the Tito era, known as Yugoslavian cinema, have garnered recognition due to their intricate portrayal. Taking into account the era's circumstances, Yugoslavian filmmaking began on May 1, 1947, when the Avala film studio in Belgrade (Serbia) was established. Film studios and sets were established across Yugoslavia, including the Jadran studio in Zagreb (Croatia), Triglay in Ljubljana (Slovenia), Zeta in Budva (Montenegro), Vardar in Skopje (North Macedonia), and Sutjeska in Sarajevo (Bosnia and Herzegovina). The Yugoslavian people's collective memory was started when, during Tito's administration, seven big, contemporary film studios were established in Yugoslavia. Avala Film, the pioneering Yugoslav film plateau that aspired to become a film town, boasts "the largest studio in Europe" thanks to its state-of-the-art technical facilities and stunning studios, especially when compared to the era's other studios (Cinema Komunisto, 2010). In addition to his financial backing, Marshal Tito's moral dedication to Yugoslav cinema allowed him to quickly elevate six other film companies, notably the Avala film company, to a level where they could compete with Hollywood in the United States. Tito himself made the decision to appoint Avala Film as the main studio (Turajlic, 2010). Concurrent with the political climate of the time, Yugoslav cinema emerged as a mirror image of the tight ties between the Soviet Union and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY). The initial feature was produced in collaboration with Mosfilm the Soviet Union. The first film to be shot in Yugoslavia, "U Planinama Jugoslavije" (In the Mountains of Yugoslavia), holds significant historical and cultural value. In the movie, tensions rose between Yugoslavia and the Soviet Union because Stalin's poster was bigger than Tito's poster in the scenes set in and around Belgrade's central plaza. This is the fact that this incident caused a crisis, and "U Planinama Jugoslavije" became

a watershed moment in Yugoslav cinema. Following the split, films celebrated Titoism, and Stalin's posters were removed. Soviet film distribution in Yugoslavia was halted as a direct consequence of the tensions between the two countries in the film industry. As a result, Hollywood and the West sent a flood of films into the country (Turajlic, 2010).

Image 5:

Stalin's Poster in "U Planinama Jugoslavije"

The films that had a significant impact during the period known as Titoism are characterized by their focus on Partisan themes, aiming to both commemorate and preserve social memory creation. In Yugoslavian cinematography, films documenting the occupation of Yugoslavia, the events of the Civil War, and the Partisan Movements led by Tito were produced after the Second World War. These films were created with the purpose of constructing a collective memory of that historical period. The large number of films pertaining to the Yugoslav War of Independence is noteworthy, but what really stands out is that they have been shown in numerous festivals both within and outside of Yugoslavia, and have even garnered some prestigious prize nominations. "Bitka Na Neretvi" (Death in Neretva), directed by Veljko Bulajic and released in 1969, was one of the most critically acclaimed films of that year. As Turajlic states, "by the instructions of Tito, 400 Million Dinars were allocated from the Yugoslavian state budget for the movie Bitka Na Neretvi, and with the large budget created, very important local and foreign stars were included in the cast of the movie" (2010).

During Tito's administration, Partizan films were more popular and became a trend in Yugoslavia because of the rulers' backing for film productions through awards. Partisan films were mostly financed by the state, and the deficiencies in the budget were eliminated in a system based on workers' self-management, with the support of the unions in which workers were directly organized. The filming of these movies was authorized by Tito, and his input was sought at both the script development and shooting stages (Turajlic, 2010). Jankovic argues that the Yugoslav government wanted to bring the entire country together through the narrative of their national liberation, which is why partisan films became popular. The most intensive, long-lasting, and efficient method of using cinema as a medium to construct and reconstruct the social memory of Yugoslavia was through the influence of partisan films (Jankovic, 2019).

Image 6 and 7:

The movie effectively portrays and critiques the surrender of Srebrenica, a city under UN protection, by Dutch forces to the Serbs, exposing tens of thousands of defenseless inhabitants (above).

The United Nations' "inability" to effectively address the situation in Bosnia is still evident in Srebrenica (below). (Srebrenica 2023, photo by T. E. Sepetcioglu)

Using Film as a Tool to Foster Collective Memory in Bosnia and Herzegovina

Methodology of the Research:

“*Where are you going, Aida?*” which constitutes the subject and sample of the study. This movie is analyzed within the framework of the sociological film analysis method. Cinematic works, which are social and cultural products, should not be considered separately from their social nature, as they are the products of the societies in which they exist. “Cinema, like sociology, regularly expands the visible region, making the invisible visible and the unimaginable imaginable” (Nascimento, 2019:22). Because of this, understanding the cultural, political, historical, psychological, belief, ideological, and social aspects of the location where a film is situated is crucial for conducting a sociological analysis of that film. A film critic with a sociological approach, like a sociologist, treats films as cultural products that reflect the value judgments, norms, ideals and worldview of a society, Özden explains (2004: 154). Movies serve as an excellent medium for depicting the dynamics, organizations, and societal transformations. Sociology encompasses a distinct sub-discipline that specifically concentrates on the analysis of films. While certain films solely focus on delivering amusement, others utilize their extensive influence to showcase significant societal concerns. Sociological film possesses the capacity to stimulate social transformation by heightening consciousness regarding noteworthy social matters and fostering analytical thought and reflection (Moghim, 2023).

In order to choose which movies to analyze for the study, the researchers favored using typical situation sampling, a kind of deliberate sampling. To say that researchers using the intentional sampling method choose their samples in tandem with their own expertise, experience, and observations would be accurate. A further point to keep in mind is that picking new typical cases isn't the point of typical case sampling. The objective is to gather general information in order to gain a sense of a certain situation or field and to enlighten those who lack enough understanding (Patton, 1987). In addition, “Where Are You Going, Aida?” took into consideration a number of factors when deciding to use a purposeful sampling strategy, including the film's subject matter -the building of collective memory- its popularity and audience size, and the need for an objective examination of the Bosnian War and the Srebrenica Bosnian Genocide. Additionally, the researcher's Balkan background provides a methodological justification for having seen the Yugoslav social memory building that began during the Yugoslav era and has persisted through the Bosnian War and beyond.

Historical Background:

Yugoslavia was a Balkan country that underwent various periods of establishment under numerous names and administrations. The Slavs peacefully coexisted under Ottoman dominion for about four centuries. Following the establishment of the Serbian Kingdom in 1878, Yugoslavia (the First) was formed in 1918 and designated as the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes. Following the conclusion of the Second World War, the Kingdom witnessed a transformation and was officially renamed as the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. During this period, the country was organized into a system including seven distinct nations, a structure that remained in place until 1992. In addition to Serbs, Croats, and Slovenes, the republic status was also extended to Macedonia, Montenegro, Kosovo, and Bosnia-Herzegovina inside the framework of Yugoslavia. Yugoslavia, a country characterized by its diverse ethnicities, religions, sects, and identities, effectively governed itself as a unified federal framework under President Tito's doctrine of tolerance, peace, and love. Nevertheless, the

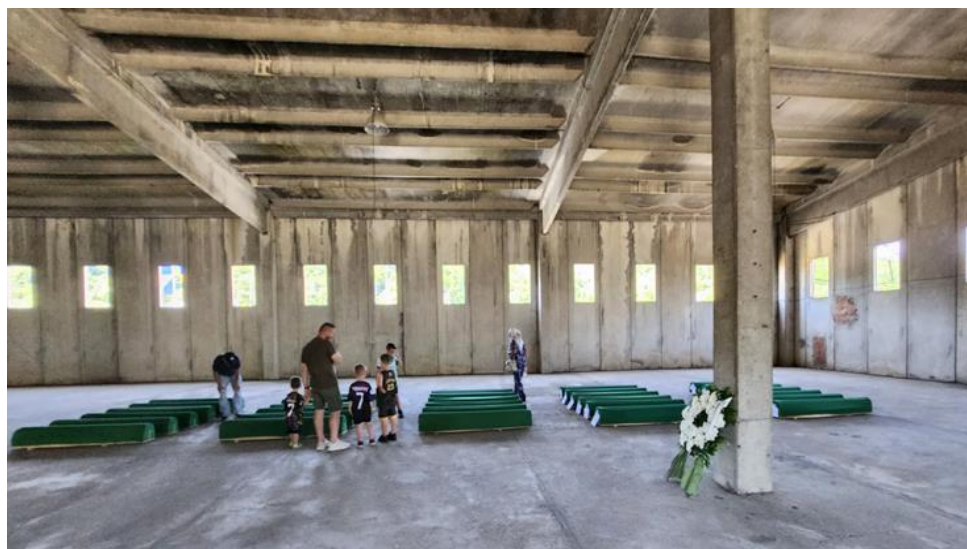
ethnic tensions that arose following Tito's death and the subsequent economic and political turmoil in late 1989 undermined the perception of solidarity among the republics. The Bosnian Civil War was a global military war that occurred in Bosnia-Herzegovina from 1992 until 1995. The war is widely acknowledged to have commenced on 6 April 1992, subsequent to a sequence of preceding violent occurrences. The war concluded upon the formalization of the Dayton Agreement on December 14, 1995.

The Bosnian genocide occurred concurrently with this war. Specifically, the Srebrenica massacre that occurred in July 1995, resulting in the death of a minimum of 8,372 Bosnians, continues to be commemorated. The Srebrenica massacre, often known as Srebrenica Genocide, refers to the mass killing of Bosniak (Bosnian Muslim) men and boys by Bosnian Serb forces. Furthermore, its significance lies in the fact that it constitutes the most extensive extermination of individuals in Europe since the conclusion of World War II, and it stands as the initial officially recorded act of genocide on the European continent.

Image 8 and 9:

The film effectively portrays the depiction of Bosnians seeking sanctuary at Srebrenica, where they were housed in warehouses under the supervision of the United Nations. Nevertheless, these warehouses also served as sites of mass extermination for Bosnians (above). On July 11, 2023, a solemn ceremony was held in Srebrenica to bury 30 Bosnians whose bodies were discovered and positively identified in mass graves. These individuals were among the 8,372 fatalities (below). (Srebrenica 2023, photo by S. Akova Havalı)

About the Movie:

Film Title: “Where Are You Going, Aida?” (Quo Vadis Aida?)

Film Genre: Drama, Historical, War

Production Year: 10.10.2020

Film Producers: Jasmila Žbanić and Damir Ibrahimovich

Film Director: Jasmila Žbanić

Film Screenwriters: Jasmila Žbanić, Vanja Bulić, Srdjan Dragojević, Biljana Maksić, Nikola Pejaković

Main Cast: Jasna Djuricic, Izudin Bajrovic, Boris Ler

Cast: Dragan Bjelogrić, Nikola Kojo, Dragan Maksimović, Zoran Cvijanović, Milorad Mandić, Velimir ‘Bata’ Zivojinović

Countries of Film Production: Bosnia and Herzegovina, Austria, Germany, France, Netherlands, Norway, Poland, Romania, Türkiye, Montenegro

Duration: 101 minutes

Production Companies: Deblokada Film, Digital Cube, Coop99, Filmproduktion, N279, Entertainment, Razor Filmproduktion, Extreme Emotions, Indie Prod

Torden Film, TRT

The Subject of the Film:

The film is an adaptation of the book “Under The UN Flag” (2007), authored by Hasan Nuhanovic, a Bosnian UN translator who recounts his personal life experiences. The director’s decision to reconstruct the main character as a woman in the film offers a fresh perspective on the experiences of women in the War (Keleşoğlu, 2022: 140). In 2007, Hasan Nuhanović, a

Bosnian individual who worked as an interpreter for Dutch soldiers at the United Nations base in Srebrenica, authored a book titled “Under the UN Flag: International Community and the Srebrenica Genocide.” Nuhanović, an eyewitness, was unable to rescue his mother, father, and brother from this atrocity. Žbanić first wanted to tell the story of the incident from Nuhanović’s perspective, but later abandoned this approach without explicitly rejecting it. Instead, he devised a new narrative and cast a woman as the central character.

Conclusion and Assessment

The Balkans have been inhabited by diverse human communities for ages, characterized by their multilingualism, multireligiosity, multiethnicity, multiculturalism, multiple identities, multinationalism, and collective memory. The Balkans, known for their exceptional cultural diversity, are characterized by a range of interconnected phenomena. These include processes such as acculturation and ethnic conflicts, the transition from the ideology of “brotherhood and unity” to ethnic nationalism, and the fluctuation between periods of peace and turmoil, often described metaphorically as a gunpowder keg or a boiling cauldron. Elaborate events and circumstances have been encountered. The formation of social memory, a process that has been repeatedly initiated and attempted with each change of administration over the course of history, is particularly pronounced in the Balkans. Following the withdrawal of the Balkan peoples from the Ottoman Empire after centuries of rule, new states and administrative systems were established. Wars and genocides accompanied this transition, which caused the construction and reconstruction of their collective memories. The political climate of the time shaped these memories.

Josep Broz Tito, the founder of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY), made significant efforts to construct collective memory. These efforts continued consistently and without a decrease in violence from the beginning of Tito’s rule in 1945 until his death in 1991. Yugoslavia, notwithstanding the prevailing circumstances, successfully attained its development objectives within a brief timeframe through Tito’s astute leadership innovations and efficient policies, as the country rapidly recovered from its previous setbacks. Tito and his administration efficiently achieved their development objectives while consistently advancing the formation and restoration of collective memory without any breaks. At this juncture, it is crucial to note that Tito and his administration executed their efforts to establish collective memory in a methodical and deliberate fashion, utilizing one of the most potent instruments available to them, namely the art of cinema. Josip Broz Tito, who emphasized the concept of “brotherhood and unity” (bratstvo i jedinstvo) among the diverse Balkan peoples, recognized the crucial role of cinema in preserving the integrity of Yugoslavia, maintaining its independence, and fostering collective memory. Through both financial and moral support, Tito ensured that the art of cinema yielded substantial benefits and achieved optimal effectiveness. Following Tito’s death, the Balkan nations, which had previously thrived under the banner of “brotherhood and unity”, were engulfed in a bloody civil war over growing nationalist sentiments and aspirations to independence. The conflicts, looting, brutal acts, domestic violence, and mass killings that occurred following the Ottoman Empire’s retreat from the Balkan territories, which had implemented a governance strategy focused on promoting the well-being, tranquility, and contentment of all segments of the South Slavic populations, were observed by contemporary societies following the breakup of Tito’s Yugoslavia. The Balkan nations, known for their frequently shifting boundaries, have endured and observed numerous instances of looting, atrocities, sexual assaults, and genocides in various locales and magnitudes. Notable examples include the Bosnian War from 1992 to 1995 and the Srebrenica

Bosnian Genocide. Following the demise of Tito, who was honored with anthems, poems, and songs in the 1980s, ethnic diversity persisted until the 2000s. During this time, there was an attempt to bring together various ethnic identities (sub-identities) under a single, overarching identity (superior identity), although this endeavor was regarded as illusory. The social memory perceptions of the Yugoslav nations were undergoing a process of reconstruction due to several changes, including the introduction of new ideas and an increasing fixation with ethnic cleansing. The breakup of Yugoslavia in 1991 with Slovenia, Croatia, and Macedonia, and Bosnia-Herzegovina in 1992, followed by the Serbia-Montenegro Federation in 1993, Montenegro's declaration of independence in 2006, and Kosovo in 2008, all occurred during the nearly twenty-year Balkanization process, which has resurrected the country of dreams in world literature and history (Akova, 2016: 31). During Yugoslavia's breakup, the country's collective memory, built on Tito's motto of "brotherhood and unity" (or *bratstvo i jedinstvo*) shattered. The cinematic works of Tito's Yugoslavia -the country's "seventh art"-show that as the country fell apart, its founding principles- including, but not limited to, independence, development, peace, freedom, unity, and their derivatives- were abandoned to the gusts of ethnic and nationalist nationalism. Serbia, which actively contributed to the disintegration of Yugoslavia and attempted to reshape the collective memory of the Yugoslav nations by promoting forgetfulness, suffered significant consequences under Tito's leadership, from the breakup of Yugoslavia to the conclusion of the Bosnian War. He endeavored to reconstruct a collective memory based on the formation of Greater Serbia by dismantling and eradicating the Yugoslavian collective memory structure that he had previously influenced.

The study focuses on the film "Where Are You Going, Aida?", which effectively portrays the transition from the Yugoslavian period to the Bosnian War and the present day using collective memory metaphors. This film explores the transformation of collective memory in former Yugoslavia, from the promotion of unity under Tito's "Brotherhood and Unity" motto to the spread of hate speech by Serbian Nationalist Ratko Mladic. It ultimately delves into the Srebrenica Bosnian Genocide, perpetrated by Serbian ethnic nationalists known as *Chetniks*. Srebrenica was proclaimed a Safe Zone by the United Nations and was under NATO protection when Serbian General Ratko Mladic and the Chetnik Serbian Army invaded on July 11, 1995. "Here we are in the Serbian city of Srebrenica on July 11, 1995," Mladic stated boldly in front of the cameras. And then he continued, "As the Serbian country celebrates a significant festival, we proudly introduce this city to them. Now is the moment for us to take revenge on the Turks in this region!" Actually, the Serbs' attempt to reassemble their collective memory of nationalism and history was embodied in these statements in their most severe, brutal, and tragic form. Consequently, this film reveals this circumstance through the art form of cinema.

In a historically accurate portrayal, the film conveys a message through "remembering" and recalls the tragic events of 1995, which claimed the lives of 8,372 individuals. But the fact that Aida, the film's protagonist, returns to Srebrenica -a place where Bosnians and Serbs coexist today- and keeps teaching as a teacher there eventually conveys a completely different message: The film is fundamentally centered around the concepts of "forgetting" and -a certain extent- "forgiveness" and "indispensability". At the conclusion of the movie, there are projections of the shared memories of the Bosnian, Serb, and Croatian nations, who must cultivate a unified cultural existence in the aftermath of the Bosnian War, as they inhabit the same territories. Since this is the case, it's easy to see how film greatly aids memory, and how memory greatly aids cinema in observing history. Because of their patterns of remembering and forgetting, taking into account their relations based on historical dialectics, the phenomena of cinema and memory, which are seen as two crucial instruments for challenging the past, can build and reconstruct the present and the future.

References

- Acar, N.** (2023). “Srebrenitsa Soykırımının Bosna Sinemasında Temsili: ‘Nereye Gidiyorsun Aida?’ Filminin Sosyolojik Analizi”, *İçtimaiyat* (Osmanlı’dan Günümüze Balkanlar Özel Sayısı), p. 128-151.
- Assmann, A.** (2006). “Memory, Individual and Collective”, *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis* (Ed. R. Goodin & C. Tilly), p. 210-224.
- Assmann, J.** (2019). *Kültürel Bellek*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Assmann, J.** (2011). “Communicative and Cultural Memory”, *Cultural Memories: The Geographical Point of View* (Knowledge and Space 4) (Eds. P. Meusburger, M. Heffernan & E. Wunder), Dordrecht; Heidelberg; London; New York: Springer, p. 15-27.
- Akova, S.** (2016). “Yugoslav Sineması ve Balkanizm Sonrası Bosna-Hersek Sineması’na Bakış: Danis Tanovic Sineması Örnekleme”, *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 3(1), p. 25-54.
- Bachleitner, K.** (2022). “Collective Memory and the Social Creation of Identities: Linking the Past with the Present and Future”, *Progress in Brain Research*, 274(1), p. 167-176.
- Boyer, P.** (2015). “Anılar Ne İşe Yarar? Hatırlamanın Biliş ve Kültürle İlgili İşlevleri”, *Zihinde ve Kültürde Bellek* (Ed. P. Boyer & J. V. Wertsch), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, p. 5-36.
- Reviews for Cinema Komunisto. (2010). www.cinemakomunisto.com, retrieved on December 12, 2023.
- Cüceloğlu, D.** (2010). *İnsan ve Davranışı - Psikolojinin Temel Kavramları*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dorsay, A.** (1984). *Sinema ve Çağımız I*, İstanbul: Hil Yayınları.
- Huaco, G. A.** (1965). *The Sociology of Film Art*, New York: Basic Books.
- Jankovic, A.** (2019). “Bitka ne Neretvi. 50 godina od filmakoji je deveo Holivud u SFRJ”, *BBC News*, <https://www.danas.rs/bbc-news-serbian/bitka-na-neretvi-50-godina-od-filma-koji-je-doveo-holivud-u-sfrj>, retrieved on December 12, 2023.
- Keleşoğlu, A.** (2022). “Hafıza, Tarih, Unutuş Üçgeninde Kadınların ‘Görünmeyen’ Savaşı: Quo Vadis, Aida?” *Sekans Sinema Kültürü Dergisi*, e19, p. 135-153.
- Moghimi, H.A.** (2023). “Sociological Film: A Medium to Promote Sociological Imagination”. *The American Sociologists*, 54, p. 466-484.
- Morris, M. R.** (1966). “Book Reviews: *The Sociology of Film Art*. George A. Huaco”, *American Journal of Sociology*, 72(3), p. 314.
- Nascimento, J.** (2019). “Art, Cinema and Society: Sociological Perspectives”. *Global Journal of Human-Social Science: C Sociology & Culture.* (19), 5. 19-28.
- Olick, J. K.** (2014). “Kolektif Bellek: İki Farklı Kültür” (in Turkish, translated by M. Güneşdoğmuş), *Moment Dergi*, 1(2), 2014, p. 175-211.
- Özden, Z.** (2004). *Film Eleştirisi: Film Eleştirisinde Temel Yaklaşımlar ve Tür Filmi Eleştirisi*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Patton, M.** (1987). *Quinn: How To Use Qualitative Methods in Evaluation*, CA: Newbury Park.

Savuran, Y. (2022). “Nereye Gidiyorsun Aida?”, *Sekans Sinema Kültürü Dergisi* Ağustos 2022, Sayı e19, Ankara

Schudson, M. (1989), “How Culture Works: Perspectives from Media Studies on the Efficacy of Symbols”, *Theory and Society*, 18, p. 153-180.

Schudson, M. (2007). “Kolektif Bellekte Çarpıtma Dinamikleri”, *Cogito: Bellek Öncesiz Sonrasız*, 50, p. 179-200.

Sepetcioğlu, T. E. (2017). *Etnotarih: Üç Köy*, Ankara: Gece Kitaplığı.

Turajlic, M. (2010), “Reviews for Cinema Komunisto”, www.cinemakomunisto.com, retrieved on December 12, 2023.

**A STUDY OF VIOLENCE AGAINST WOMEN IN TURKISH MEDIA:
ANALYZING PUBLIC SERVICE ANNOUNCEMENTS RELEASED BY THE
WOMEN AND DEMOCRACY ASSOCIATION (KADEM)**

Assoc. Prof. Dr. Sibel AKOVA HAVALI

Yalova University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of New Media
and Communication.

ORCID: 0000-0001-7680-7394

Prof. Dr. Tuncay Ercan SEPETCİOĞLU

Aydın Adnan Menderes University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department of Political Sciences and Public Administration

ORCID: 0000-0002-9906-1529

Abstract

The influence of the media, which is seen as a crucial element of modern civilization in the post-globalization era, has a significant and widespread effect on societies and populations of all age groups globally. The ability of mass media to induce alterations in behavior and their aptitude to govern, guide, and influence communities is now widely acknowledged. Currently, the management and control of mass media are acknowledged by those in positions of authority who are endeavoring to utilize it optimally. Programs broadcast by the media not only exert impact on the general public but also facilitate the adoption of ideological concepts. As a result, the appearance of public benefit programs in media presentations also has a significant impact on the trajectory of societies. A public service announcement (PSA) that is made with the agenda items, needs, sensitivities, and national goals in mind is crucial for educating and increasing the audience's awareness. PSA is described as public broadcasts aimed at persuasion. It serves as a propaganda tool, manipulating societies and causing moral panic. What's more, PSAs aim to curtail and eradicate the violent acts and discourses that have become much more common in today's world. Since both the judicial and executive branches of government support PSAs that prioritize the public interest, they significantly contribute to the growth of social consciousness. This study examines the PSAs that are broadcast in response to the rise in violent discourse. Specifically, it focuses on the PSAs that promote the message of "no to violence against women". Non-governmental organizations also address violence against women as part of their activities. The paper analyzes six distinct PSAs that were released by *Kadın ve Demokrasi Derneği* (the Women and Democracy Association, KADEM), a non-governmental organization in Türkiye, on the Day for the Elimination of Violence Against Women in the years 2021, 2019, 2017, and 2013. KADEM is dedicated to promoting justice and addressing women's rights and family-related matters by developing effective and long-lasting solutions.

Keywords: Public service announcement (PSA), hate speech, violence against women, Türkiye, KADEM

Introduction

When it comes to achieving decent living standards, it is crucial to establish the essential components for a sound existence and ensure their widespread adoption within society, beginning at the individual level. The establishment of numerous pleasurable emotions and circumstances in society, which serve as examples of healthy, high-welfare, serene, calm, and related aspects, is the basis for sustainable human living conditions. The state is responsible for ensuring favorable living conditions and attaining the desired level of welfare in accordance

with social order. Additionally, it has the obligation to educate individuals and societies, disseminate information, and implement measures to promote adherence to social norms and laws (Bertot et al., 2012: 31). Numerous instances of such responsibilities can be cited. States have created various regulations and practices to guarantee individuals adapt to social norms, which are essential for social life (Pildes and Sunstein, 1995). These measures aim to address social issues while considering the principle of public interest and promoting social awareness. Public service announcements (PSAs) unquestionably distinguish themselves as one of the most significant applications and approaches (Dillard and Peck, 2000).

PSAs originated during World War I and have persisted up until the present time (O'Barr, 2012). PSAs in many settings, such as promoting vaccinations (Kepka et al., 2011). The initial instances of PSAs involve advocating for women to undergo mammograms (Susan et al., 1998) and encouraging customers to minimize food waste (Dobernig and Schanes, 2019). Likewise, PSAs in Türkiye, like in any nation-state or any other political system, are part of the state's broadcasting efforts. PSAs were initially implemented in Turkey in 1927 on the radio, which was the prevailing mass communication medium at the time. Those PSAs aimed to effectively and accurately reach the public and individuals within society, considering the principle and content of public interest. Due to the decline in radio's popularity and the rapid ascent of television, PSAs were also included on television starting in 1981. PSAs were extensively aired on public and private television channels in the 1990s, coinciding with the rise of private broadcasting. PSAs utilize mass media tools to effectively reach a large audience during a specific time period. They are short videos or messages, lasting no more than 45 seconds, that are created with the intention of promoting socially beneficial activities and are provided free of charge (Akova, 2017: 17). What's more, PSAs are coordinated by public institutions, organizations, and non-governmental organizations (NGOs) to address social issues, rectify current and potential shortcomings in societal practices, enforce compliance with laws and regulations pertaining to social well-being, and promote positive changes in behavior and habits. The content comprises audio, video, film, announcements, and sub-bands that are prepared for conversion into a specific format. In Türkiye, free publications that are pertinent are made available to the public, primarily with the aims of informing, educating, and promoting awareness. These publications are frequently disseminated through various mass media channels, covering a wide range of topics. PSAs are created to address various aspects of society, including cultural structure, economic development, social situation, education level, legal regulations, social norms, environmental and nature awareness, and current life practices such as security, health, traffic, and savings. These PSAs are disseminated through mass media channels and have a significant impact on individuals and societies. They are increasingly becoming a part of people's daily lives, both in terms of quantity and quality. PSAs are subject to laws and regulations. They include educational, stimulating, instructive, and guiding programs. The titles of the subjects to be examined, broadcasting and screening times, and broadcasting procedures and principles are determined by public institutions and organizations, which also supervise the PSAs. In addition, they have become more important productions that effectively address the prevailing conditions and address existing flaws and disruptions. These PSAs successfully capture public attention and shape the current discourse.

Violence stemming from hate speech, which represents an escalated form of hatred and involves criminal behavior, is most prevalent among women. Nevertheless, acts of violence against women extend beyond physical assault and encompass various forms of aggression, occurring at alarming frequencies. The study focuses on the significance of categorizing various forms of violence, such as domestic violence, violence against women, psychological violence, verbal violence, sexual violence, dating violence, stalking violence, economic violence,

workplace violence, violence against healthcare workers, and social violence. These forms of violence are often overlooked or underestimated, similar to the hidden portion of an iceberg. The necessity to enhance consciousness within the societal framework and the significance of efforts aimed at increasing awareness, including both individuals and society, are grounded in the “*Statistical Analysis Report of Domestic Violence Emergency Hotline Data Between 2007 and 2021*,” published by the United Nations Population Fund (UNFPA). UNFPA is a prominent agency within the United Nations. The primary objective of the United Nations Population Fund is to enhance the prospects for women and young people to have healthy and productive lives (<https://turkiye.unfpa.org>). This article also relies on data derived from this research. Essentially, this research examines six different PSAs carried out by *Kadın ve Demokrasi Derneği* (the Women and Democracy Association), also known as KADEM. It is a NGO that was founded on March 8, 2013, with the aim of creating a secure society and a just future where women may live with respect and honor. It promotes the philosophy of “equality in existence, justice in responsibility”. It effectively fosters a conversation focused on justice by generating practical and enduring solutions to issues pertaining to women’s rights and the family. Its objective is to enhance the presence and influence of women in every aspect of societal existence (www.kadem.org.tr). These PSAs were released on the Day for the Elimination of Violence Against Women in the years 2021, 2019, 2017, and 2013.

1. The Conceptual Framework of Public Service Announcements

PSAs are distributed to the general public via mass media. They are referred to as “public service” because they serve the community, and the term “announcement” is used since they are brief and aired in between shows. So, these announcements are specifically termed “public service announcements” (Künüçen, 1998: 4). PSAs are a form of media production that reflects the current social agenda, social structure, events, and agenda-setting events. They maintain their relevance by reaching a wide audience and being designed to benefit society. In fact, PSAs are broadcasts that aim to inform society about common events in daily life, address social issues, resolve disruptions, and achieve social goals. These spots follow the principle of public service broadcasting and prioritize serving the public. Additionally, PSAs strive to send targeted messages to individuals in society by addressing comprehensive perspectives on issues that affect the overall population. The state has provided assistance and support in creating public spaces in various areas, particularly in the domains of fundamental rights such as education, health, security, savings, environment, traffic, economy, household management, social norms, and the rights of children and women. These productions possess the characteristics of a knowledge foundation and are crafted with a social dimension.

PSAs are a sort of social advertising that is created with the cooperation of the government to increase public awareness and draw attention to important issues under specific circumstances. They are social advertisements that are created and distributed with the assistance of public institutions, organizations, and NGOs. These advertisements are broadcasted and promoted at minimal or no cost, with the goal of reaching all sections of society, particularly through radio and television in mass media (Fuhrel-Forbis et al., 2009). NGOs lack enough financial resources, making it difficult for them to readily disseminate their work to the public. Their work could alone be disseminated to the public via PSAs (Akova, 2017: 19). PSAs are thus distinguished from basic advertisements because they are evaluated independently of commercial periods throughout their broadcasting. At the same time, these broadcasts are not classified as commercial due to the inclusion of the word “public service announcement” when they are broadcast (Bator and Cialdini, 2000: 527). Hence, consumer

perception of traditional marketing and advertising techniques is substituted by an awareness of citizenship among them. The conventional marketing approach, which frequently prioritizes commercial interests, is replaced with the principle of public interest. PSAs, implemented in alignment with the notion of public interest, seek to disseminate widespread messages that have an impact on individuals and communities throughout the nation (Toncar et al., 2007). Their function is to generate and disseminate information for the public's benefit. It is also aimed at building a mass collective memory with them that aims to create behavioral changes in societies and create a collective consciousness. To enhance the number of instances where social life is steered towards positive outcomes, enabling collective problem-solving with the awareness of the government and society, fostering rational attitudes and behaviors, preventing harmful, inappropriate, and unhealthy attitudes and behaviors, and promoting positive social change on a large scale. PSAs achieve effectiveness by voluntarily incorporating soft power aspects while undertaking many responsibilities (Bigsby et al., 2013). They are regarded as written and images transmitted through mass media to societies, embody the notion of compulsory broadcasting, and are mostly produced with public resources. Public service places that focus on enhancing cultural, economic, artistic, health, education, and related areas provide a means to witness the reflection of society and state cooperation. Also, PSAs need to be appealing in order to effectively change people's behavior, raise awareness, and do what they were meant to do as persuasive forms of communication (Bator and Cialdini, 2000). They created alongside social trends should incorporate compelling qualities that engage viewers and listeners, in addition to the logical, emotional, and spiritual aspects they convey. PSAs aim to "introduce social ideas to society and create positive behavioral changes, and social goals and long-term social interests come to the fore. They accomplish this by combining language, expression, visual, and auditory structures from a holistic perspective" (Mucuk, 2004: 16). Furthermore, PSAs that are developed with careful preparation and consistency also possess the characteristic of serving as a compelling call to action for the intended audience. PSAs, with their influential role in shaping societal thinking, employ a strategy of generating motivation in individuals to make a lasting impact on the public. To do this, it is necessary to disrupt ingrained behavioral patterns, encourage the adoption of brand-new constructive behaviors, and encourage habit change. PSAs aim to address emotional distress and social disharmony by encouraging individuals to abandon negative behaviors and attitudes. Their goal is to promote positive change on both an individual and societal level, starting with one's immediate environment and extending to the wider community. It may lack sufficient persuasive power (Lannon, 2008: 17). PSAs are highly effective in reaching every member of society quickly, easily, and accurately. This method is necessary because it is impractical to individually reach each person in order to promote a humane and healthy way of life.

2. The Relationship Between Hate Speech, Incidents of Violence, and PSAs

The pervasive presence of hate speech and violent crimes, which transcend mere verbal exchanges, represents a paramount challenge in contemporary cultures worldwide. Addressing this issue is of utmost importance and requires urgent resolution. Ideological frameworks are what fuel hate speech, a growing phenomenon that has its roots in societal structures rather than individual actions. It reflects a lack of empathy and tolerance in attitudes and behaviors. The rising prevalence of hate speech worldwide, together with the resulting acts of violence, undeniably impact Türkiye as well. "Hate speech is a contentious term that encompasses verbal expressions aimed at demeaning, intimidating, instigating violence towards, or fostering bias against a specific group of individuals based on their race, ethnicity, nationality, religious affiliation, sexual orientation, or disability." (Demirbaş, 2017: 2693). Hate speech, as stated in recommendation number R (97) 20 adopted by the Committee of Ministers of the Council of

Europe on 30 October 30, 1997, refers to any type of communication that disseminates, promotes, supports, or rationalizes racist animosity, xenophobia, antisemitism, or other types of intolerance-based hatred, including the expression of militant nationalism that manifests intolerance (www.coe.int).

Hate speech is an expression of hate emotions or a syndrome that arises in individuals and societies with limited levels of tolerance and acceptance. It serves to validate the proliferation of hate emotions and facilitate the normalization of hatred within society. Nevertheless, the implementation of hate speech, which involves discrimination, prejudices, marginalization, polarization, stigma, and stereotypes, can lead to hate crimes and violent incidents. This poses a significant social risk that can impact the lives of individuals and societies in contemporary times. The expression of prejudiced thoughts and hate speech, and its impact on attitudes and actions, inevitably engenders a climate conducive to violence. Expressions of hatred and their associated violent incidents, which disrupt the harmony of coexistence and are regarded as highly perilous and hazardous societal issues, are attitudes and behaviors that have persisted throughout human history. They are currently of the highest priority for contemporary societies. Moreover, the exhibition of such behavior by people towards each other results in the widespread occurrence of violence in society and its normalization (Sepetcioğlu, 2023: 2). This is a significant issue that requires resolution. Thoughts, actions, and attitudes that aren't wanted in society - especially those that are connected to moral decline, ethics, injustice, discrimination, and other related issues - can lead to acts of violence and hate speech. These things make it very hard for people to live together peacefully. Hate speech, resulting from discrimination, marginalization, prejudices, stereotypes, stigma, and polarization, has the potential to penetrate social interactions and evolve into disputes and violent attitudes, behaviors, and actions. Discourse is a powerful means of expression that incorporates language constructs derived from social, cultural, historical, and ideological sources. The ability of individuals to develop their communicative skills through language is a fundamental characteristic that distinguishes humans from other living creatures. Throughout history, individuals who have developed their expressive abilities have faced restrictions throughout some periods, and this continues to be the case now. However, the act of expressing oneself is commonly referred to as freedom of expression. Discourse, seen as the manifestation of expressive capability, enables the communication of specific ideologies through language.

When considering the context, the PSAs, which seek to promote social behaviors and attitudes in their most fundamental sense and are created with the principle of serving the public interest, naturally focus on addressing hate speech and decreasing violent incidents within the framework of current agenda topics and titles. Consequently, the quantity of works that are against hate speech and violence is progressively growing in Türkiye, as well as in other countries worldwide. The PSAs are unquestionably the most significant among these conflicting efforts. PSAs are increasingly gaining popularity due to their focus on changing negative attitudes, behaviors, and habits. This is particularly evident in campaigns, studies, and publications aimed at addressing violent situations.

PSAs actively disseminate essential messages to the public, promoting the development of healthy, democratic, welfare-oriented, and peaceful living conditions. They, backed by administrative powers, are media activities that aim to capture attention and achieve effectiveness by taking advantage of the fast and easily accessible nature of communication in society (Bigsby et al., 2013). PSAs have the objective of increasing awareness about hate speech and decreasing instances of violence. They seek to promote attitudes and behaviors that avoid such incidences and to modify existing habits. Given their significance, the applicable

targets hold a prominent position in the contents of PSAs, which are currently of great importance.

Culture, historical context, social dynamics, daily routines, individual experiences, and social knowledge are a few of the factors that primarily influence the ideology in question. These factors provide numerous examples that contribute to its foundation. If the discourses are characterized by positivity and peacefulness, it is certain that both living conditions and culture will experience improvement. Nevertheless, the presence of circumstances where the notion of freedom is used to infringe upon personal rights and liberties, leading to levels that are inconsistent with human dignity and causing harm to individuals' cognitive and emotional well-being, results in a deterioration of the quality of discourse. As the frequency of violations of personal rights rises, so does the prevalence of hate speech fed by intense animosity. It surpasses mere rhetoric and encompasses both the incidence of violent events and the perpetration of hate crimes.

3. Preventing Hate Speech and Violence Against Women: An Analysis of PSAs

The prevalence of violent occurrences and crimes motivated by hate speech demonstrates a rising pattern in Türkiye, as well as in nearly every country worldwide. The incidence of domestic violence, encompassing many forms of violent attitudes and behaviors specifically targeting women, far exceeds the officially reported statistics. Exposure to violent events, fear of the future, loss of status, negative reception in the social environment, inability to receive pity, cultural exclusion, overwhelming shame, and concerns about humiliating situations can all harm the family structure. It is important to emphasize that there are a significant number of women who are unable to openly acknowledge that they have experienced violence. They often conceal it and may even be unaware of it themselves due to various cognitive and emotional factors, which can be numerous. Moreover, it is vital to highlight that acts of violence are the prevailing issue in contemporary society, taking into account the imperceptible yet foreseeable numbers of women who are unaware of being exposed to violence and lack consciousness of it. Today, the prevailing notion that the concept of violence may be defined solely as physical violence and its related forms often leads individuals and societies to erroneous conclusions. Acts of violence that fall under the jurisdiction of the Turkish Penal Code are the most prevalent form of violence that leads to victimization, receives complaints, attracts criticism, prompts discussions on protective measures, and hinders the resolution of conflicts. However, this particular form of violence represents only a small portion of the various sorts of violence. The invisible part of the iceberg encompasses various forms of violence, including domestic violence, violence against women, psychological violence, verbal violence, sexual violence, dating violence, stalking violence, economic violence, workplace violence, violence against healthcare workers, and social violence, particularly in individual contexts. Various forms of violence can be encountered, ranging from aggression directed towards entire cultures, with several examples to illustrate this.

To effectively address and counter various forms of violence, it is crucial to first identify the specific type of violence and establish its parameters. Aside from identifying the form of violence, it is crucial to prioritize the development and implementation of strategies that promote awareness and consciousness in order to effectively avoid violent occurrences. Given the prevalence of violent incidents in today's globalized world, it is imperative to implement measures and legal practices more vigorously. This should begin at the individual level and extend to the national and global levels.

Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu (The Federation of Women's Associations of Türkiye, TKDF) and the United Nations Population Fund (UNFPA) conducted an extensive data analysis study in Türkiye to address the issue of "Violence against Women", which remains a significant social problem in the country. Analyzed in the paper were over 28 thousand calls received by TKDF's *Domestic Violence Emergency Hotline* between 2007 and 2021, which provides services in five languages. The conspicuous numbers that arise demonstrate that violence is one of the most fundamental issues in contemporary cultures. The report is compiled by UNFPA, an organization that was established in 1969 and has been collaborating with government institutions, non-governmental organizations, the private sector, and universities in Türkiye for 53 years, from 1971 to the present day. As to the *Statistical Analysis Report of Domestic Violence Emergency Hotline Data Between 2007 and 2021* released in June 2023,

"The *Domestic Violence Emergency Hotline* received a total of 28,198 calls from 2007 to 2021. Over 900 individuals made several calls to the hotline. The peak number of calls happened in 2020, coinciding with the onset of the pandemic and the implementation of lockdown measures. Indeed, a majority of the incoming calls (57%) originated from individuals who personally experienced acts of violence. Subsequently, family members accounted for 16%, while friends and neighbors followed after family members. The offenders themselves made 2% of the total calls. While the majority were seeking the whereabouts of the individual they were perpetrating violence against, a few individuals also sought psychological assistance.

Based on receiving calls, 80% of individuals experiencing violence are women. Incidents of violence targeting women and children were reported in 10% of the calls. The majority (73%) of individuals who experience violence are married, while a smaller proportion (12%) are single, and another portion (7%) are divorced. The majority of those who experience violence are between the ages of 31 and 55 (42%). Subsequently, the 19-30 age bracket accounted for 37%. Based on the call data, the prevalence of children's exposure to violence rose from 7% to 17% following 2012 and further climbed to 18% throughout the pandemic. Based on the study of calls received by the *Domestic Violence Emergency Hotline*, it has been determined that 90% of the individuals responsible for the violence are male.

The percentage of incidents involving both men and women engaging in violence together stands at a mere 3%. Based on the phone conversations, the individual responsible for the crime is most commonly the spouse, accounting for 63% of cases, followed by a family member at a rate of 21%. When the offender is a relative, the father is responsible in 3 out of 10 instances (29%), other family members are responsible in 2 instances (19%), and a sibling is responsible in the remaining 2 instances (16%). 38% of the individuals responsible for acts of violence are within the middle age bracket, specifically between the ages of 31 and 55. Additionally, 34% of the perpetrators are classified as young adults, aged between 19 and 30 years old" (UNFPA, 2023).

Furthermore, based on the analysis of the calls in the report, it is concluded that the most prevalent forms of violence are physical (17601), emotional (15059), social (5608), economic

(4346), and sexual (1456) violence. Women constitute 79% of individuals who experience physical assault. The analysis reveals that the majority of the culprits were mostly spouses, accounting for 68% of the cases. Based on the analysis of the phone calls and the data from the report, it was found that sexual violence accounts for 8% of the reported occurrences of violence. 73% of individuals who experience sexual violence are women, while 11% consist of women and children, and 10% are girls (UNFPA, 2023).

The rise in gender-based violence, particularly in Türkiye, highlights the inadequate support and protection for women in terms of their cognitive and emotional well-being within social life processes. Violence, a grave violation of human rights, poses a significant and perilous threat to the physical and emotional well-being of women and children. Similarly, insufficient actions are being taken to prevent acts of violence that infringe upon the well-being, safety, living conditions, future prospects, and physical, cognitive, and emotional independence of women and children. Awareness-raising efforts are also inadequate, and there has been a lack of success in deterring such acts. Furthermore, these perpetrators are not being held accountable under the law. There is a noticeable demand for improved efficiency in work.

When examined within this framework, the significance of PSAs addressing the problem of violence against women with the goal of promoting awareness and consciousness becomes evident once more. It becomes apparent that these announcements only focus on physical violence against women, neglecting other forms of violence.

This study examines a 1 minute and 10 second-long PSA titled “Sevgi İle Şiddet Yan Yana Gelmez” (Love and Violence Do Not Come Side by Side). The PSA was filmed by *Kadın ve Demokrasi Derneği* (KADEM, the Women and Democracy Association) in Türkiye as part of the Day for the Elimination of Violence Against Women on November 25, 2021. It carries the hashtag “Şiddetin Bahanesi Olmaz” (There is No Excuse for Violence) and can be accessed at the URL <https://kadem.org.tr/sevgi-ile-siddet-yan-yana-gelmez/>. The purpose of this PSA is to discourage the use of disturbing language that combines terms like “love, lover, and spouse” with phrases such as “murder, violence, and death”. The relevant PSA discloses that individuals who fall victim to violence often employ a range of justifications to survive the suffering (KADEM, 2021). The PSA, including the slogan “Love and Violence Do Not Coexist”, addresses several forms of violence, including violence against women and psychological abuse.

Image 1: <https://kadem.org.tr/sevgi-ile-siddet-yan-yana-gelmez/>

Furthermore, this study includes an analysis of a 45-second PSA titled “Sen Varsan” (If You Are Here). The PSA was filmed by KADEM in Türkiye as part of the Day for the Elimination of Violence Against Women on November 25, 2019 as well. It carries the hashtag

“Şiddete Yer Yok” (Zero Tolerance for Violence) and can be accessed at the URL <https://kadem.org.tr/kadem-sen-varsan-siddete-yer-yok-diyor/>. This PSA emphasizes the significance of not ignoring violence and stresses that in Turkish culture and values, violence is never acceptable by families, neighbors, or friends. Nevertheless, the erosion of familial, social, or community ties leads individuals to lead isolated existences, detached from one another. The slogan of this PSA is “There is no room for violence if you are here!”. KADEM emphasizes in this PSA, created using this methodology, that violence has no place in our presence. The tagline underscores the imperative of not being apathetic towards violence (KADEM, 2019). This PSA addresses several forms of violence, specifically focusing on violence against women and physical violence.

Image 2: <https://kadem.org.tr/kadem-sen-varsan-siddete-yer-yok-diyor/>

Additionally, these three distinct PSAs address the topics of violence against women and physical violence as specific forms of violence. A 35-second PSA titled “Bazı Cinslerin Diğer Cinslerden Öğreneceği Çok Şey Var” (Some Breeds Have a Lot to Learn from Other Breeds) is also analyzed in this paper. On November 25, 2017, KADEM also filmed the PSA as a part of the Day for the Elimination of Violence Against Women. It carries the hashtag “Cins Var Cins Var” (Breed vs. Breed) and can be accessed at the URL <https://kadem.org.tr/cinsvarcinsvar-kampanya-filmi/>. This PSA provides the following information: “The typical height of grizzly bears is 2 to 4 meters, and their weight ranges from 150 to 200 kg. Their maximum velocity is 48 kilometers per hour. A single strike from a brown bear’s paw has the potential to instantly kill even a large bovine. Despite their formidable strength and untamed nature, male brown bears do not engage in acts of aggression against their female counterparts” (KADEM, 2017).

Another PSA which has a duration of 38 seconds, conveys the information that “the wolf has 200 million olfactory cells. The sound it produces is audible up to a distance of 16 kilometers. They are capable of swimming a distance of 10 kilometers. Their bite force is 750 kilograms of pressure per square centimeter. Wolves, known as monsters in Anatolia, do not engage in aggression against their females” (KADEM, 2017).

Another 35-second PSA emphasizes that “penguins, capable of enduring frigid temperatures as low as -40 to -50 degrees, mostly consume fish. They are capable of swimming at a velocity ranging from 30 to 35 kilometers per hour. They have an aversion to solitude; hence, they live in a densely populated household. Male penguins exhibit remarkable dedication and jointly care for their babies with their mates. Despite their envy, they refrain from resorting to physical aggression against their partners” (KADEM, 2017).

Image 3: <https://kadem.org.tr/cinsvarcinsvar-kampanya-filmi/>

This research also examines a PSA that lasts 39 seconds and is called “Erkeksen Öfkeni Yen” (If You Are a Man, Control Your Temper!). With the goal of eradicating violence against women, KADEM recorded the PSA on November 25, 2013. You may find it at <https://kadem.org.tr/erkeksen-ofkeni-yen/>, and it uses the hashtag “Erkeksen” (If You Are a Man). This PSA aims to enhance societal awareness of women and foster a collective consciousness and public opinion that upholds social, moral, and spiritual values. It emphasizes the need of overcoming anger and highlights the irony of the phrase “if you are a man”. KADEM’s objective in this context is to promote women's active involvement in society, raise their awareness of their democratic rights, and implement projects and initiatives to enhance their existing social, political, and socio-economic standing. Additionally, KADEM aims to foster, conduct, and distribute research, analysis, and publication studies (KADEM, 2013). The PSA, including the motto “If You Are a Man, Control Your Temper!”, addresses several forms of violence, including violence against women and physical aggression.

Image 4: <https://kadem.org.tr/kadem-erkeksen-ofkeni-yen-kamu-spotu/>

Furthermore, KADEM has organized a campaign in conjunction with the 25 November Day for the Elimination of Violence Against Women, which has been held in various years. The campaign, titled “Şiddete Göz Yumma” (Do not turn a blind eye to violence), includes a social

media application that enables users to share the message “Şiddete Göz Yumma” (Do not turn a blind eye to violence) on their accounts. Furthermore, the campaign studies were conducted under the hashtag “Şiddete Hakkın Yok!” (You Have No Right to Violence) include street interviews centered on the phrase “Şiddete Hakkın Yok” (You Have No Right to Violence). These interviews address many forms of violence, including violence against women and physical violence.

Conclusion

PSA, which undertakes important duties in ensuring and protecting social moral integrity, also provides great benefits in making the masses adopt social practices and norms. A PSA constructed under the framework of legal duty encompasses texts and discourses established with the intention of promoting societal well-being. So, PSA is gaining prominence in the mass media as it focuses on addressing and overcoming the problems, disturbances, and challenges that arise in social life.

It is accurate to say that the conversion of PSAs into a compulsory legal requirement has led to a rise in the number of PSAs in mass media broadcasts, both in terms of quantity and variety. PSAs, which are not part of paid advertising campaigns and were provided to the public at no cost, gradually gained the attention of viewers and listeners, leading to an expansion and diversification of the target demographic.

The primary objective is to shape public opinion by means of PSAs through the content they deliver to the general public. Therefore, PSAs are conducive to better health and tranquility, as they offer a wide range of agenda topics that can be replicated. These topics include the challenges and potential challenges that individuals face or are likely to face in their daily lives, as well as any shortcomings, deprivations, precautions, or factors that need to be considered. They are adapted to the evolving circumstances and requirements of the era in order to achieve elevated degrees of well-being. PSAs are obligatory broadcasts on television channels and platforms (Fuhrel-Forbis et al., 2009). They are recognized as the most impactful form of mass media and are considered to be an ideological tool. PSAs have been evolving with a wider range of content and a broader scope to enhance the public’s understanding and awareness. They transmit messages using the principles of frequency and regularity in order to establish a presence in the minds of the target audience. The goal is to unite individuals within society by promoting shared ideas through public advertisements and to foster a collective mindset that aligns with social norms and cultural values. In addition, PSAs serve the purpose of promoting specific thoughts, feelings, attitudes, and behaviors within society. They are designed to be regularly and consistently broadcast over a period of time in order to influence behavior and cognition. Additionally, they aim to familiarize the public with the topics they address. PSAs, sometimes referred to as a form of propaganda, leave a lasting impression on individuals by appealing to their intellect and emotions through various cues. However, they can also get entrenched as myths through their narratives. By renewing and repeating indications, discourses, and themes within their substance, the level of perception of reality likewise intensifies. Ensuring the preservation of societal interests and values; instilling fear, humor, empathy, and ethics; minimizing potential risks to social interests; resolving potential threats; managing crises and risks; and employing innovative and creative communication strategies to elicit emotional responses from the public. The process of internalizing public service announcements highlights the significance of these announcements. PSAs, which are adapted to the evolving methods of the present era, are being featured in mass media. These PSAs cover a wide range of topics, including education, health, the economy, environmental protection, nature awareness, savings measures, teaching traffic rules, economic developments,

and legal regulations. However, there is a notable rise in hate speech and violent tendencies in PSAs today. To enhance public awareness, provide solutions, and regulate cognitive and behavioral patterns, subjects specifically designed to mitigate violence against women are brought to the attention of the public.

The issue of violence against women, a significant problem in Türkiye, is being highlighted through public service announcements created with the motto “no to violence against women”. These announcements are being led by NGOs, particularly public institutions and women’s associations. The various forms of hate speech, gender discrimination, and violence perpetrated by individuals who were raised in traditional patriarchal cultures but struggle to adapt to the modern era are major social problems that cause great harm. PSAs are conducted to proactively combat hate speech and various forms of violence, particularly those targeting women. These PSAs effectively engage the audience’s rational and emotional memories by employing repetitive and frequent messaging. This approach aids in rectifying gender-biased viewpoints and instigating a transformative movement within the social framework.

Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) in Türkiye is dedicated to promoting justice and tackling family-related issues and women’s rights by developing efficient and long-lasting solutions. This NGO is very efficient and has made significant strides in addressing the issue of violence against women, including PSAs. The PSAs conducted by KADEM focused mostly on the subject of violence against women, including physical and psychological forms, as part of successful and notable campaigns. In addition to ongoing efforts to prevent overt forms of violence such as domestic violence, verbal violence, sexual violence, dating violence, economic violence, workplace violence, violence against healthcare workers, and social violence, these forms of violence are also encompassed within the covert aspect of the issue, often referred to as the “invisible part of the iceberg”. A significant conclusion of this research is that it is crucial to encourage the inclusion of these issues.

References

Akova, S. (2017). “*Sigarayı Bırak, Hayatı Bırakma* Sloganlı Kamu Spotları Örneklerinin Alımlama Analizi Yöntemi İle İncelenmesi”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), p. 15-36.

Bator, R. J. & Cialdini, R. B. (2000). “The Application of Persuasion Theory to the Development of Effective Proenvironmental Public Service Announcements”, *Journal of Social Issues*, 56(3), p. 527-541.

Bertot, J. C.; Paul T. Jaeger, P. T. & Hansen, D. (2012). “The Impact of Policies on Government Social Media Usage: Issues, Challenges, And Recommendations”, *Government Information Quarterly*, 29, p. 30-40.

Biggsby, E.; Cappella, J. N. & Seitz, H. H. (2013). “Efficiently and Effectively Evaluating Public Service Announcements: Additional Evidence for the Utility of Perceived Effectiveness”, *Communication Monographs*, 80(1), p. 1-23.

Demirbaş, T. (2017). “Nefret Söylemi ve Nefret Suçları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19(3), p. 2693-2701.

Dillard, J. P., & Peck, E. (2000). “Affect and Persuasion: Emotional Responses to Public Service Announcements”. *Communication Research*, 27(4), p. 461-495.

Dobernig, K., & Schanes, K. (2019). “Domestic Spaces and Beyond: Consumer Food Waste in the Context of Shopping and Storing Routines”, *International Journal of Consumer Studies*, 43(5), p. 480-489.

Fuhrel-Forbis, A., Nadorff, P. G., & Snyder, L. B. (2009). “Analysis of Public Service Announcements on National Television, 2001–2006”. *Social Marketing Quarterly*, 15(1), p. 49-69.

Kepka, D., Coronado, G. D., Rodriguez, H. P., & Thompson, B. (2011). “Evaluation of a Radionovela to Promote HPV Vaccine Awareness and Knowledge among Hispanic Parents”, *Journal of Community Health*, 36(6), p. 957–965.

Künüçen, H. (1988). *Kitle İletişim Araçlarında Kamu Spotları, Televizyonda Yayınlanan Kamu Spotlarının İçerik Çözümlemesi* (Unpublished Master’s Thesis), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Lannon, J. (Ed.) (2008). *How Public Service Advertising Works*, United Kingdom: A. Hoad, Word Advertising Research Center.

Mucuk, İ. (2004). *Pazarlama İlkeleri*. İstanbul: Türkmen Kitapevi.

O’Barr, W.M. (2012). “Public Service Advertising and Propaganda”, *Advertising & Society Review*, 13(2), <https://www.muse.jhu.edu/article/484935>.

Pildes, R. H. & Sunstein, C. R. (1995). “Reinventing the Regulatory State”, *The University of Chicago Law Review*, 62(1), p. 1-129.

Sepetcioğlu, T. E. (2023). “As Turkish Society Approaches Cultural Conflict: The Normalization of Violence Against Immigrants”, *Toplumsal Değişimin Medyaya Yansıması* (Ed. A. Ceylan, A. Kırhan), Ankara: Berikan Yayınevi, p. 1-14.

Susan, D., Kirby, J. R., Ureda Randall, L., & Rose, J. H. (1998). “Peripheral Cues and Involvement Level: Influences on Acceptance of a Mammography Message”, *Journal of Health Communication*, 3(2), p. 119-135.

Toncar, M., Reid, J.S. & Anderson, C.E. (2007), “Effective Spokespersons in a Public Service Announcement: National Celebrities, Local Celebrities and Victims”, *Journal of Communication Management*, 11(3), p. 258-275.

The Council of Europe, www.coe.int retrieved on 22 November 2023.

Kadın ve Demokrasi Derneği (the Women and Democracy Association) KADEM, <https://kadem.org.tr/sevgi-ile-siddet-yan-yana-gelmez>, 2021, retrieved on November 28, 2023.

Kadın ve Demokrasi Derneği (the Women and Democracy Association) KADEM, <https://kadem.org.tr/kadem-sen-varsan-siddete-yer-yok-diyor>, 2019, retrieved on November 28, 2023.

Kadın ve Demokrasi Derneği (the Women and Democracy Association) KADEM, <https://kadem.org.tr/cinsvarcinsvar-kampanya-filmi>, 2017, retrieved on November 27, 2023.

Kadın ve Demokrasi Derneği (the Women and Democracy Association) KADEM, <https://kadem.org.tr/kadem-erkeksen-ofkeni-yen-kamu-spotu>, 2013, retrieved November 27, 2023.

The United Nations Population Fund (UNFPA), <https://turkiye.unfpa.org> retrieved on December 02, 2023.

THE MEANING OF THE SHADOW IN TWO HAIKU POEMS

Dr. Irina-Ana DROBOT

Lecturer, Technical University of Civil Engineering Bucharest, Faculty of Engineering in
Foreign Languages, Department of Foreign Languages and Communication, Bucharest,
Romania

ORCID 0000-0002-2556-6233

Abstract

The purpose of this paper is to look at the ways in which the shadow acquired a similar meaning in two haiku poems, one written by a Romanian author, Valentin Nicolitov, which could be translated as follows: "sunset -/ before leaving your shadow/ still willing to stay" and the other one by a haiku poet from Ghana, Africa, called Adjei Agyei-Baah: "mountain walk.../ only our shadows/ dare the cliffs." In both poems, we can notice how the shadow functions as an external element on which we project, psychologically, what we as persons would do. In the poem by Valentin Nicolitov, the shadow is attributed with our wish to still stay, likely after saying goodbye to a lover. The sunset suggests the end of day, the time when the two may have returned from a walk together, and the young man takes his lover back home. His shadow would like to still stay, just as he himself feels. Due to the way in which the shadows look longer at certain times of day, they can be perceived as still staying in places from where we leave. The shadow lags, thus, a bit behind and this phenomenon is explored here to suggest emotions. In the poem by Adjei Agyei-Baah, the shadow is portrayed as much more brave and adventurous than the human beings. It climbs the cliffs, while the human beings are not starting on such a climb. Once again we can see how the shadow is being attributed our ideal image of us, as we fantasize about scenarios of us climbing over cliffs and mountains. In both poems, the shadow fulfills our wishes and dreams. According to Jung, the shadow is that part of ourselves we are not aware of, and we do not acknowledge.

Keywords: Symbol, Fantasy, Projection, Compensation, Psychology

INTRODUCTION

The present paper will start from the common element, the shadow, present in the following haiku poems: "sunset -/ before leaving your shadow/ still willing to stay" (my translation of the original haiku written in Romanian "Apus de soare -/ la plecare umbra ta/ ar mai rămâne") by Valentin Nicolitov (2017), a Romanian haiku author, and: "mountain walk.../ only our shadows/ dare the cliffs," written by the Adjei Agyei-Baah (2016), a haiku poet from Ghana, Africa. The shadow is not just an element present in the setting, as a common prop only. It also shares the same role in understanding the figurative meaning of the poem, which is derived from the literal, concrete reality level. Apparently, the two poems describe two scenes occurring in reality. However, these scenes were not selected randomly, but based on their further suggestions, as they can prompt reflections and interpretations on the side of the reader. The poetic persona only gives readers these two scenes, which are mentioned in the poems, yet which are not only simple visual images, since they are also emotionally and symbolically charged, once the reader reflects a bit. The shadow is considered a part of ourselves, in the case of these poems, doing what we do not dare to do. The shadow becomes a prolongation of ourselves, which has the courage to do what we do not. In the case of Valentin Nicolitov's poem, the wish to spend some more time with the assumed person the poetic persona is in love with is transferred to the

shadow, which can actually do the action. In the case of Adjei Agyei-Baah's poem, the shadow is even more brave, not defying social norms this time like in the first haiku poem, but accepting the challenge to climb the cliffs. In both cases, we know that it is a realistic feature of the shadow to still linger behind a bit, as if not wishing to leave yet, and to go places where we do not actually. This is why we can see the shadow as extensions of ourselves, and especially as means of achieving our wishes, not just as expressing them. In both cases, the shadow is a means of achieving our fantasies, in the first poem, to still stay while otherwise leaving, and in the second case to do what we cannot physically feel capable of.

We can consider the shadow as the element which can be the key for making readers go from literal, concrete meaning of the scene they witness in reality with the help of the poetic persona, to the figurative meaning of the poem.

The haiku poem expresses reflections, figurative meanings, and philosophical ideas through visual images. Beyond the concrete, visual level of the poem, readers, as helped by the poetic persona, can go beyond these visual images. The visual images can be seen as very concise and contracted, to the point where they can be further developed into ideas, entire experiences and emotions, just like a symbol. The poetic persona chooses, in each of the two haiku poems presented, a visual element, the shadow, which can be a symbol for what the poetic persona only dreams of doing. The visual element of the shadow is chosen to be a very powerful element and image, showing that it is fragile, almost like a daydream, and yet still visible and all the more expressive. It suggests it can be just a fantasy, yet, at the same time, its action resonates powerfully with the readers. The two poems can be divided in two parts: what occurs in the real world and what occurs in the world of the imagination, of daydreams, and of our real personal wishes.

MATERIALS AND METHODS

The haiku poem is, originally, Japanese (Blasko & Merski, 1998; Yasuda, 2011; Ueda, 1963), yet it has been adopted as a practice by contemporary authors from various haiku communities around the world. The examples of haiku poems in the present paper have been chosen one by a Romanian poet and the other by an African poet. As we can see, the African poet has written in English, in order to make known his poem at world level. English is known to be the lingua franca today. The journal of which the African haiku poet is also an editor is created by the African haiku community, and the haiku poems are written by selected haiku poets from all over the world, belonging to all nationalities. The Romanian haiku authors community, such as the Romanian Haiku Society, of which haiku poet Nicolitov is the president, relies on translations for its Romanian members, in an international language, English or French. For the present paper, I have chosen to make my own translation of Nicolitov's poem, as I have found no translated version of it.

The haiku poem does not need to take on elements specific to various cultures to which its haiku authors belong. It can also contain universal elements, such as, in the case of the two chosen haiku poems, the shadow. The element of the shadow can allow members of all cultures to draw associations, psychologically, with or without a background in Psychology and Psychoanalysis.

Generally, the shadow can do what we do, yet it can do so in distorted ways, as the shadow does not function like our mirror image. The shadow and the mirror image can be seen as parts of our personalities, yet they are not completely ourselves. The shadow is like a stylized image, while the mirror image shows a reflection of us, which is not exactly the same. The mirror image means that our image is, to some extent, reversed, or backwards, with left becoming right, when we see ourselves in a mirror. Yet, when it comes to our shadow, the shadow never

shows any details of our face or any colours. It is more like a sketch of our silhouette, which is also distorted, smaller or longer. Due to this, the shadow has a more subtle effect, as it can hide our facial and body detailed features, and simply, as in the case of the two haiku poems analysed in the present paper, express our attitude and emotions. We could say that the shadows disguise us, and at some point we feel safe to attribute to them what we would like to do or how we feel based on the actions of the shadow. However, the reader will understand the meaning, since the shadow does not act completely independent of us, and it is always attached to us. It could be recognized as belonging to us, even though it is not visible at all times and even if, at times, it can be very difficult to recognize.

We can see the shadows in the two haiku poems based on several theories in Psychoanalysis: projection, compensation, as well as a means of becoming aware of our unconscious wishes.

The shadows offer the occasion to express our wishes in a socially unthreatening way, as a means of realizing what we want and not be judged, in the case of the lover whose shadow still lingers about and does not leave right away as we assume the two lovers say goodbye for nighttime, after they had been together for a walk. The shadow is a natural phenomenon, which is a reflection of ourselves, at least as far as our physical body is concerned, and, thus, we can have the excuse that the shadow simply does what it does accidentally, with no conscious intent. The shadow becomes a reflection, in the two haiku poems, not only of our physical bodies, but also of our minds and of our daydreams, as well as of our wishes. To the poetic persona, perhaps, the connection between what the shadow does and the way the poetic persona feels in the poem are clear, yet these emotions and daydreams can be implied, indirectly, by the readers witnessing the scenes in each haiku poem mentioned in the present paper.

The shadows can become means of projection, since we can say that the poetic persona “blames” the shadow for what they wish for or would like to do. They attribute their own emotions and daydreams to the shadow, which taken on the respective side of their personality and allows the poetic persona to express these wishes. The respective part of the poetic persona’s personality is not shown to the world, yet the readers are taken as accomplices, since the poetic persona drops clues and expresses emotions and daydreams in an indirect manner.

Indirect communication is specific to the Japanese culture, from which the haiku poem originates. This means that the Japanese can suggest the true meaning of what they say by various clues during conversation, such as moments of hesitation, or silence. The Japanese can disagree with what you say, yet they may be too respectful of you to tell you directly. This is because they wish to maintain the relationship with you and to preserve harmony in the relationship. In order to ensure this, they will say that they agree, yet they will continue by providing subtle clues about what they really think. For outsiders, for those not belonging to this culture and for those not familiar with this type of communication, misunderstandings can easily appear.

The haiku poem can, thus, be regarded of such a type of indirect communication. The two poems analysed in this paper do not say directly what the poetic persona feels or would like to do. Instead, the indirect communication is ensured by the shadow taking over this communication part for the reader. However, while such a way of communication can be usual and expected in a poem, it is more unexpected to be found in real life, in everyday conversations. Yet, as we become familiar with the practices of Japanese culture, we can begin to identify what is actually meant. The haiku poem can be a starting point for other cultures’ members to get to know and to understand the Japanese culture mindset better. Otherwise, in Western cultures, the general practice in communication is to say directly what we mean. However, politeness rules may lead us to formulate polite requests and using lots of politeness formulas, while taking care not to impose on our interlocutor and interfere with their personal

space. In spite of all this, however, the message is easier to decipher than in the case of Japanese culture, and, as a matter of fact, of Asian cultures considered as a whole. The difference between direct and indirect communication cultures can be considered a defining feature setting these two cultures apart. This type of major difference can help us classify these large groups of cultures and to get a sense of orientation regarding their specific ways of communication and understanding their type of communication.

The shadow becomes that part of ourselves on which we project the actions we would do if we did have the courage. The shadow is the rebellious part of ourselves in the case of Nicolitov's poem, where the lover, assumed male, is defying the social conventions and decides to remain overnight at his lover's house, and the trained, physically fit part of ourselves in Agyei-Baah's poem, where the shadow is climbing the cliffs. In society, we can have various rules, such as not allowing a young couple of lovers to stay together for the night until a certain number of dates, or until their marriage, in more conservative societies. Some societies may be more traditional and, thus, more restrictive. Otherwise, the lovers may be more shy and will tend to wait more until they spend the night together, which is suggested by the moment of the day mentioned in Nicolitov's haiku poem, namely "sunset." At the same time, the moment of leaving could be interpreted, together with the sunset, as the end of someone's life. The shadow, in this case, could be understood as the wish to still hang on to life and still continue to live, in spite of knowing about the approaching end, which can be caused by old age or by illness, or simply by a stage in life which is ending. In the latter case, we could think about the end of a love story, as suggested by the sunset, a moment of the day which marks its ending. In the context of the ending of a stage in life, the shadow can be seen as a symbol of a state of transition, of the need to adapt to the change. The shadow can also be interpreted as not having accepted the fact that a stage or phase in life has ended, just as within the experience of mourning according to the interpretation of Sigmund Freud. Not accepting the loss, or, in our case, the change, can lead to a feeling of revolt. Gradually, however, we are going to need to gradually come to terms with the loss of a dear person or with the loss of a certain stage in our lives, and to move on. We may also deal with a change of role or status regarding ourselves. As time passes, we can be led into various stages in life, and into various ages, which we may accept easier or harder, function of how we can feel prepared emotionally and psychologically.

While the shadow can be interpreted as a projection (Moses, 2018; Murstein & Pryer, 1959) of our own wishes, it can also be interpreted as a means of compensation. Since we are not brave enough to defy social conventions, or to act in order to feel that we are brave enough to express our real feelings in the case of the assumed love story in Nicolitov's poem, or since we may not have the physical abilities to climb cliffs, as suggested by Agyei-Baah's poem, we rely on our shadow as a means of compensation for what we cannot do. Compensation may be seen under the form of the shadow, which does what we cannot do, as we feel constrained emotionally or physically. The shadow appears as a means to fulfill our fantasies and daydreams. It can do anything that we cannot. We use it as a means of compensation, therefore, for our lack of initiative in social situations and in the case of physical skills activities.

In both cases of projection and compensation, the shadow becomes a means to show off and even to fulfill our unconscious wishes. The shadow offers us a means of realizing what we want, and, in the case of the first haiku poem, not be judged for being too bold, and in the second case, not risking our lives, as climbing mountains and, especially, cliffs, can be dangerous.

For Adler, compensation occurred in our actions as a means of us feeling too weak to do certain activities (Adler & Jelliffe, 1917). We can see how the poetic persona in the first haiku poem lacks the courage to be more decisive and bold, and get over the obstacle of social conventions. Perhaps the poetic persona is too shy or too conventional, and also fears the consequences of

being judged even by the person he loves, or maybe being rejected due to breaking off social norms and conventions. While feeling weak and not eager to face the consequences of breaking the social conventions, the shadow attempts to do so, which can lead to a way of satisfying this wish by the poetic persona. The poetic persona could be seen as hiding a rebellious character, in spite of all the conformism shown in real life and of all the respect to social conventions. The wish to surmount all obstacles is present in the second poem as well, this time related to physical activities.

However, in the case of Nicolitov's poem, the rebellious side of the shadow and the one willing to break all social rules and to give in to erotic desires, among others, becomes a genuine symbol of what Carl Gustav Jung called the archetype of the shadow (Jung, 1902; Jung 1991; Jung, 1997). The archetype of the shadow, in Jung's acceptance, refers to the side of our personality which we keep hidden, since we do not know it very well, but also since we find those features unacceptable (Casement, 2012), just as in the case of the poetic persona in Nicolitov's poem, who wishes to continue spending time with his lover, beyond all social conventions, and simply be together with her for the night. Night time when two lovers are together suggests an erotic experience and erotic wishes, which are not directly mentioned in public or even shown directly in public. The poetic persona may worry about his lover's reputation, as someone may notice them getting in together, or may wonder why they are hurrying to be together, and why they would not wait. Waiting, in the case of two lovers, can be considered an appropriate practice, as the two lovers need to show that they are genuinely interested in each other and that they are patient enough. It is believed, from a social convention point of view, that if the lovers wait until they are together and enjoy the erotic experience, then their relationship is going to last. Socially speaking, this could be a measure of protection, and of testing the lovers' patience. Conventions are not simple obstacles in the way of lovers, but also means of protecting them emotionally. Additionally, allowing lovers to think about each other, and to daydream about the moment when they would be together both emotionally and erotically, ensures that they would still maintain the interest in one another and be sure that they have found the right person.

Erotic wishes can frequently be part of the shadow archetype, for one thing as we may not even be aware of them and aware of the power of our wishes, and, for a second thing, as we may hesitate to show that side of ourselves publicly, since it is part of our intimate life. With the experience of love, we get to know parts of ourselves we had not been aware of until then. The experience of love, especially first love, can be extremely powerful and may shock us as we discover not only the other person, but also ourselves and our needs and feeling on such an occasion.

For the second poem, the one by Agyei-Baah, we could say that what predominates is the theory of compensation in the way Adler described his idea that human beings, while feeling weak from a point of view, try to compensate for this weakness. Sometimes they can exaggerate and overcompensate. In the haiku poem about the shadow climbing the cliff, we can see how, while the human beings in real life are not physically fit for such an experience, their shadows manage to do this. Therefore, while not able to physically have an adventure in the mountains by climbing the cliffs, their minds wander off, imagining what it would be like. The shadow takes over this role. We can see how the shadow can be considered weak and not even real, as it does not have its own free will and independence from us. Yet, it manages to be free, exactly which we may think that it is not. The shadow itself goes through an experience of compensation, forcing its limits the same way as we consider experiences such as climbing cliffs to be able to allow us to.

To some extent, there is a shadow in Jung's theory of the archetypes' sense as well in the second haiku poem, about climbing the cliffs. While the persons taking a walk in a mountains region

seem usual, everyday people, they show their aspirations and ambitions through the actions of their shadows. Until then, they may not have been aware of their need to challenge themselves and wish to have extreme adventures. Perhaps these persons lead a peaceful, common, everyday life and eventually, through the shadow in the scene presented in this haiku poem, they admit to their unrealistic and extreme adventures dreams.

At the same time, the poetic persona in both haiku poems could be understood as acknowledging their weakness by becoming aware of their shadows. They have, until then, been pushing away their weakness, since they did not need to confront themselves with it. In both situations present in the two haiku poems, we could claim that they have reached the stage that Jung calls the confrontation with their shadow archetype, as they need to admit they would like to be in a certain way, yet they are not. They also become aware of their need to change and to take a more active approach to significant moments in their lives. In the first haiku poem, the poetic persona wants to live deeper and closer moments to the person he loves, and in the second haiku poem, the poetic persona wants to be more willing to take physical risks, such as cliff climbing. There is an element of danger in both situations described in both haiku poems, as well as risk. The consequences of these actions, suggested by the way in which they are taken over by the shadow, are not to be neglected, as they imply risk and danger. At the same time, we notice how both poetic personas choose a passive approach in their real lives, while the active approach is left over to the shadow. The wish and need to take a more active approach to their personal lives is transferred to the shadow, in an attempt to reinforce the idea that the poetic persona remains contemplative and still hesitant in taking action.

We could conclude, from a Psychoanalytic therapy perspective, that they have not yet taken action towards making a change in their lives. In Psychoanalytic therapy sessions, the patient is expected to take an active role and eventually make changes in their lives. This is the following step after they become aware of their issues, of their needs and also of the psychological obstacles that prevent them from taking concrete action.

RESULTS

The shadow becomes a pretext for representing, in both haiku poems, the poetic persona's moment of gaining self-awareness. We count interpret the shadow as showing the poetic persona what they would like to do and how they would like to actually be and act. The shadow is, from this point of view, the poetic persona's ideal image. The shadow embodies the way that the poetic persona would like to be like, or to become. The shadow could mark the moment of gaining awareness of what we would like to do and how we would like to be, and take steps, in therapy sessions, to working with ourselves in order to achieve this image of ourselves and to change our lives for the best. By becoming like the shadow and by being able to act like the shadow, the poetic persona could claim that they have surmounted the obstacles stopping them from taking the action which they wanted to. From a therapeutic point of view according to Psychoanalytic theory, neurosis prevents us from being happy and even getting what we want and taking the actions we know that are needed in view of obtaining what we are wishing for. One idea in Psychoanalysis is that neurotics make use of self-sabotage, as they unconsciously get obstacles in the way of fulfilling their wishes. While they are consciously willing to make their wishes come true, unconsciously they choose paths of action or people to help them that hinder them in their actions. Therapy sessions intend to show them what is going on and to find the root cause of this. Generally, the cause lies in early childhood, when various situations were interpreted wrongly within the Oedipal period and, unconsciously, those persons feel guilty if they achieve their wishes and if they end up successfully. Getting obstacles in their way, unconsciously, is a way to punish themselves.

In the meantime, the shadow can be interpreted as a projection, allowing us to attribute to it all

behaviours which we find too rebellions. The shadow also shows us a side of ourselves we are only now becoming aware of. The shadow can also be seen as a means of compensation for our lack of courage to resort to action, since we can console ourselves that it is doing what we do not dare to.

DISCUSSION

The shadows, in the case of the two haiku poems, becomes a symbol that is very friendly to the reader. It, apparently, already solves the interpretation of the poem right away. Western culture readers may be used to complicated symbols and complicated figures of speech in their poetry, which can make Western poetry, in general, difficult to understand. The shadow shows readers how a concrete element also acquires a figurative meaning and, through this meaning, it guides the readers to move beyond the level of the reality before our eyes and beyond the literal, concrete content of the poem. The indirect message decoded is that the poetic persona looks at their shadow and sees the shadow doing what they would fantasize doing themselves. We see a contrast between what the poetic persona does, under various constraints, such as those provided by social conventions and by physical fitness limitations, and what the poetic persona would like to do, if they were free to choose. Yet, within society, we need to keep in mind some constraints so that we are accepted. While we enjoy seeing some persons rebelling and defying norms, we cannot always afford to do this. In the second haiku poem, the poetic persona may face a physical fitness issue yet, at the same time, the poetic persona could just fantasize about something impossible to do for a human being, as cliffs and abrupt mountains may only be accessible to mountain animals and birds.

We could claim that the haiku poem relies on a reader response approach (Iser & Tompkins, 1984), since it waits for an interpretation from the reader based on his/ her personal experience, but also on the experience derived from the culture he/ she belongs to. It also relies on a dialogic approach (Bakhtin, in De Man, 1983), as the interpretation is based on the communication between writer and reader.

CONCLUSIONS

The shadow allows the poetic persona to express themselves, while paying attention to their own wishes and needs. The shadow could become a symbol of personal expression and of individual freedom, behaviours which are specific to an individualist society.

The paper has offered a model of analysis of the haiku poem based on two examples, starting from a key element which is present in the poem both literally and which acquires a figurative meaning. Through it, the entire poem moves from literal to figurative meaning, by allowing the reader to carry out an entire set of free associations (Kris, 2013), both personal, which can allow the reader to interpret intuitive, and part of the larger cultural background, provided by Psychology and Psychoanalysis.

The shadow becomes an element providing a clue from the poet to the reader, as if the poet winks at the reader, providing common ground through the symbol of the shadow, so that the poet makes sure the reader would get the meaning. The poet invites the reader to do free associations, to say what comes to mind just as in Freud's therapy technique when thinking about the shadow, so that they work their way to the meaning. Meanwhile, the reader feels free to start interpreting the shadow in a relaxed way. The process is a complex one, yet the shadow creates a sense of familiarity, since it is a symbol we know a lot culturally about and which makes it easy to guess from the context what it alludes to.

The poetic persona becomes rebellious in their imagination. They use imagination as a compensation for the restrictions imposed by the real world. In Psychoanalysis, we can find dreams where dreamers find ways of compensating for what they feel lacks in their real,

everyday life. As an example, a dreamer may have focused on hard sciences to not disappoint their parents. Yet, he may have had artistic inclinations which he has set aside. Then, the dream may show him playing a guitar. This is an attempt for the psyche to keep healthy. Otherwise, other ways such as daydreams and fantasies, just as in the case of the shadow in these haiku poems, can provide this role. The poetic persona feels restricted to express themselves and finds a way out through the shadows and its actions.

The shadow becomes an element connecting readers and poetic persona. The poetic persona takes the reader as an accomplice to their confession. The poetic persona allows the reader to sympathize with them, as in both haiku poems this is a frequently encountered experience which we can all be familiar with.

REFERENCES

- Adler, A., & Jelliffe, S. E. T. (1917). Study of organ inferiority and its psychical compensation. Nervous and Mental Disease Publishing Co. <https://doi.org/10.1037/10734-000>
- Agyei-Baah, Adjei. (2016). In Agyei-Baah, A. & Kalusian, E.J., eds. The Mamba. Journal of Africa Haiku Network. Retrieved from: <https://africahaikunetwork.files.wordpress.com/2016/11/mamba-iii-final.pdf>
- Blasko, D. G., & Merski, D. W. (1998). Haiku poetry and metaphorical thought: An invitation to interdisciplinary study. *Creativity Research Journal*, 11(1), 39-46.
- Casement, A. (2012). The shadow. In *The handbook of Jungian psychology* (pp. 94-112). Routledge.
- De Man, P. (1983). Dialogue and dialogism. *Poetics today*, 4(1), 99-107.
- Iser, W., & Tompkins, J. (1984). *Reader-response criticism* (pp. 50-69). In David, E. (ed.). *Biblical Criticism: A Guide for the Perplexed*. Bloomsbury, London.
- Jung, C. G. (1902). *Analytical psychology* (pp. 153-154). Ginn & Company.
- Jung, C. G. (1991). *Psyche and symbol: A selection from the writings of CG Jung*. Princeton University Press.
- Jung, C. G. (1997). *Visions: Notes of the seminar given in 1930-1934 by CG Jung* (Vol. 99). Princeton University Press.
- Kris, A. O. (2013). *Free association: Methods and process*. Routledge.
- Moses, R. (2018). Projection, identification, and projective identification: their relation to political process. In *Projection, identification, projective identification* (pp. 133-150). Routledge.
- Murstein, B. I., & Pryer, R. S. (1959). The concept of projection: A review. *Psychological Bulletin*, 56(5), 353.
- Nicolitov, Valentin. (2017). Hai Ku CCF – haikuul zilei. Haikuul zilei - 16 noiembrie 2017. Retrieved from: <http://ccfhaikuulzilei.blogspot.com/2017/11/haikuul-zilei-16-noiembrie-2016.html>
- Ueda, M. (1963). Bashō and the Poetics of "Haiku". *Journal of aesthetics and art criticism*, 423-431.
- Yasuda, K. (2011). *Japanese haiku: its essential nature and history*. Tuttle Publishing.

THE INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE FOR HIGHER EDUCATION ADVANCEMENT IN PAKISTAN

Zohaib Hassan SAIN

Superior University, Faculty of Business &
Management Sciences, Lahore, Pakistan.

Abstract

Higher education has always been accompanied by challenges for professors and educators. However, technological advancements have also brought forth various opportunities in the form of educational aids. This study explores the opportunities and challenges of using ChatGPT and virtual assistants in higher education in Pakistan. Among these technologies, artificial intelligence (AI) has emerged as a transformative force, offering both opportunities and challenges. This paper delves into the application of AI-based tools, particularly ChatGPT and virtual assistants, in higher education advancement in Pakistan. It discusses the potential benefits and obstacles associated with their use, while also presenting and analyzing research findings on the utilization of ChatGPT by students in a higher education setting. The study highlights the advantages that ChatGPT and virtual assistants can bring to the learning process, such as personalized assistance and access to information. However, it also acknowledges the challenges, including the need for effective implementation and addressing privacy concerns. By examining the opportunities and challenges associated with these AI-driven tools, this study contributes to a better understanding of their role in enhancing higher education in Pakistan and provides insights for educators and policymakers in leveraging these technologies effectively.

Keywords: Artificial Intelligence; Challenges; Chatbots; Higher Education; Virtual Assistants.

BLENDED LEARNING: NAVIGATING CHALLENGES, FUTURE TRAJECTORIES, AND RECOMMENDATIONS

Zohaib Hassan SAIN

Superior University, Faculty of Business &
Management Sciences, Lahore, Pakistan.

Abstract

As online learning booms, Blended Learning shines as a star implementation tool. This document dives deep into this rising approach, examining it from various angles: educationally, holistically, practically, and even in the corporate training realm. It explores different strategies, from synchronous and asynchronous instruction to self-paced and live blending, helping you choose the perfect fit. You'll also discover the different dimensions of Blended Learning, from online/offline combos to structured/unstructured learning mixes. While highlighting the benefits, the document acknowledges challenges like technical hurdles and design issues. It then delves into the advantages of Blended Learning and what makes it tick, before wrapping up with recommendations for further exploration in this exciting field.

Keywords: Blended Learning; Holistic perspective; Pragmatic perspective; Synchronous Instructional Method.

**YAPI MALZEMELERİ SEKTÖRÜ VE MİMARLARIN SERAMİK KARO SATIN
ALMA TERCİHLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**
RESEARCH ON THE BUILDING MATERIALS INDUSTRY AND ARCHITECTS'
CERAMIC TILE PURCHASING PREFERENCES

Abdülkadir KAYA

SBE İşletme Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi,
ORCID ID: 0009-0006-6748-8532

Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR

Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
ORCID ID: 0000-0003-0903-7638

Özet

Kaplama malzemesi olarak kullanılan seramik, son yıllarda teknolojinin de gelişmesiyle sadece ıslak mekânlarda değil, birçok alanda kullanılmaya başlanmıştır. Kullanım alanının artması, seramiğin daha çok üretilen ve satılan bir ürün olmasını sağlamıştır. Ülkemiz, dünya çapında seramik sektörünün uzun süredir liderliğini yapan İtalya'ya yetişmiş ve ülkemiz işletmeleri modern ve gelişmiş seramik fabrikalarıyla iddialı seramik üreticileri haline gelmiştir. Birçok ülkeye seramik ürünleri sevk edilirken, gelişmekte olan turizm sektörü de her yıl iç mekân ve oda değişimleriyle sektörde büyük pay almaya başlamıştır. Ülkemiz, seramik kullanımının en hızlı değiştiği, ortalama satış fiyatının en yüksek olduğu ve rekabetin en çok yaşandığı yerlerden biridir. Ülkemizde, seramik sektörü üreticilerinin pazarlama departmanı çalışanları, sık sık mimari ofislerden fikir almakta ve yeni sezon ürünlerini belirlemek için destek istemektedirler. Bu çalışmanın amacı, ülkemizde yapı malzemeleri sektöründe faaliyet gösteren yeni nesil mimarların seramik karo satın alma tercihlerini belirlemek ve yeni kuşağın beklentilerini anlamaktır. Bunun için çalışmada ilk olarak ülkemizde seramik sektörünün gelişimi ve geldiği son durum ele alınmış, sonrasında ise mimarların seramik ürünleri satın alma tercihlerini etkileyen faktörler araştırılmıştır. Araştırma verileri yapılandırılmış görüşme ile elde edilmiştir. Araştırmaya İstanbul, Ankara, Bursa, Kütahya, Diyarbakır, Konya gibi Türkiye'nin farklı illerinden farklı demografik özelliklere sahip 10 mimar katılım göstermiştir. Araştırma sonuçları tablolar halinde verilmiş ve mimarların belirli konulardaki ayrıntılı değerlendirmeleri de çalışmada sunulmuştur. Araştırma sonuçları akademik alana sağlayacağı katkıların yanı sıra mimarların seramik karo satın alma tercihlerinin belirlenmesi ve sektördeki yeni nesil mimarların anlayışlarının ortaya konması açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Seramik Karo, Mimar, Yapı Malzemeleri Sektörü, Satın Alma Tercihi

Abstract

Ceramic, used as a coating material, has started to be used not only in wet areas but also in many areas with the development of technology in recent years. The increase in the usage area has made ceramics a product that is produced and sold more. Our country has caught up with Italy, which has been the leader of the ceramic sector worldwide for a long time, and our country's enterprises have become ambitious ceramic producers with modern and advanced ceramic factories. While ceramic products are shipped to many countries, the developing tourism sector has started to take a significant share in the sector with interior and room changes every year. Our country is one of the places where the use of ceramics changes the fastest, the average sales price is the highest, and the competition is the most intense. In our country, the

marketing department employees of ceramic sector manufacturers often get ideas from architectural offices and ask for support to determine new season products. This study aims to determine the ceramic tile purchasing preferences of the new generation of architects operating in the building materials sector in our country and to understand the new generation's expectations. For this purpose, firstly, the development of the ceramic sector in our country and the current situation were discussed. Then, the factors affecting architects' purchasing preferences for ceramic products were investigated. Research data were obtained through structured interviews. Ten architects with different demographic characteristics from different cities of Turkey, such as Istanbul, Ankara, Bursa, Bursa, Kütahya, Diyarbakır, Konya, participated in the research. The research results are given in tables, and the detailed evaluations of the architects on specific issues are also presented in the study. The research results are important in determining the ceramic tile purchasing preferences of architects, revealing the understanding of the new generation of architects in the sector, and contributing to the academic field.

Keywords: Ceramic Tile, Architect, Building Materials Industry, Purchasing Preference

1. GİRİŞ

Kaplama malzemesi olarak kullanılan seramik, son yıllarda teknolojinin de gelişmesiyle sadece ıslak mekânlarda değil, birçok alanda kullanılmaya başlanmıştır. Kullanım alanının artması, seramiğin daha çok üretilen ve satılan bir ürün olmasını sağlamıştır. Ülkemiz, modern ve gelişmiş seramik fabrikalarıyla iddialı seramik üreticisi ülkelerden biri haline gelmiştir. Küreselleşmeyle beraber hızla büyüyen dünyada kaplama malzemesi olan seramik artık sadece bir iç tüketim malzemesi değil, aynı zamanda bir ihracat ürünü olmaya da başlamıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştığı günümüz koşullarında artık sadece fiyat bazlı satışları gerçekleştirmek fabrikalara ve ara dağıtıcılara para kazandırmamaktadır. Bu durumlar göz önüne alındığında üreticiler ve araçlar kaplama malzemesi olan seramiği insanlara ulaştırmada farklılar aramaya başlamışlardır. Üretici işletmeler nihai tüketicilere ulaşmada mimarların oynadığı rolün önemini bilmektedirler. Ancak istenen pazarlama amaçlarına ulaşabilmek için mimarların isteklerinin doğru analiz edilmesi gerekmektedir. Bu noktada teknoloji, müşteri istek ve ihtiyaçları gibi her alanda ortaya çıkan değişimler, mimarlar üzerinde de etkili olmaktadır. Dolayısıyla mimarlar da değişen zamana ayak uydurmaktadır. Bu değişimlere ayak uyduran mimarlar, yeni nesiller mimarlar olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla mimarların işleriyle ilgili tercihlerinde de değişimler olmaya başlamıştır. Bazı geleneksel özellikler aynı kalmakla beraber, üretici işletmelere farklı taleplerin gelmesi, mimarların geçmişten günümüze kimi alışkanlıklarını devam ettirse de yeni alışkanlıklar kazandıklarını göstermektedir.

Satın alma kararlarında ürünlerin tüketicilerde uyandırdığı anlamlar ve duygular, bu ürünlerin tercih edilmesinde bir diğer ifadeyle tüketicilerin davranışsal tepkilerin de önemli bir role sahiptir. Ancak oluşturulan tercihler aynı zamanda tüketicilerin referans değerlerine de bağlı olabilir. Bir diğer ifadeyle satın alma karar sürecinde hafıza, önceki deneyimler, kültür, eğitim, içsel ve öğrenilmiş kurallar ve ayrıca kişinin duygusal özellikleri gibi bir dizi faktör rol oynayabilir (Agost & Vergara, 2014). Bu noktada son tüketicilerin seramik karo tercihlerinde mimarlar da önemli bir role sahiptir.

Ürün ve hizmetlerin nihai tüketicileri olan müşteriler, ürün ve hizmetlerle ilgili en değerli bilgi ve yeni fikir kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle pazarlama programlarının uygulanması, müşteri memnuniyeti anketleri, web siteleri ve diğer iletişim ağlarının tasarlanması için yapılan müşteri anketleri aracılığıyla “müşteriler gerçekten ne istiyor?” ve “Hangi durumlar onlar için yüksek değer taşıyor?” sorularına cevaplar aranmalıdır (Mohammadi vd., 2018). Birçok noktada müşterilerin satın alma kararlarında etkileyici hatta bazen karar verici olan mimarların da bu noktada düşünceleri çok önemlidir. Tam da bu noktada

bu çalışmanın amacı, mimarların seramik karo satın alma tercihlerini etkileyen unsurların ortaya konmasıdır. Çalışmada ilk olarak dünyada ve ülkemizde seramik sektörünün durumu, gelişimi ve geldiği son durum ele alınarak literatürdeki mevcut çalışmalar değerlendirilmiştir. Çalışmanın devamında ise mimarların seramik ürünleri satın alma tercihlerini etkileyen faktörler araştırılmış ve elde edilen bulgular sunulmuştur.

2. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE SERAMİK SEKTÖRÜ

Uluslararası ISO 13 006:1998 standardında seramik kaplama malzemeleri “Seramik karolar, çoğunlukla killi ve/veya diğer anorganik hammaddelerden üretilen, genellikle yer ve duvar kaplamalarında kullanılan, kalıptan çekme metoduyla veya oda sıcaklığında preslenerek şekillendirilen, fakat başka işlemlerle de şekil verilebilen, daha sonra kurutulup istenen özellikleri kazandırmaya yeterli olacak sıcaklıklarda pişirilen ince plakalardır. Karolar sırlı veya sırsız olabilir, yanmazlar ve ışıktan etkilenmezler” şeklinde tanımlanmaktadır (Sel, 2006: 54).

Seramik karolar, işlevsel olmalarının yanın da mimari açıdan şekil ve boyut zenginliği sağladığı için de önemli bir dekorasyon malzemesi olarak kullanılmaktadır. Türkiye sahip olduğu kaliteli ürünleri ve sektördeki işletmelerin sahip olduğu üretim kapasitesi açısından dünya seramik karo üretiminde önemli bir paya sahiptir (Coşar ve Yoleri, 2023). TC Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın 2022 yılında yayınlanan “Seramik Sektörü Raporu, 2021” raporunda Dünya Seramik karo üreticisi olan ülkeler aşağıdaki Tablo 1’de görüldüğü gibi sıralanmaktadır.

Tablo 1. Dünya Seramik Karo Üretici Ülkeleri

	Üretim, 2019 Milyon m ²	Üretim, 2020 Milyon m ²	2020 Dünya Üretimi % Değeri
ÇİN	8.225	8.474	52,7
HİNDİSTAN	1.266	1.320	8,2
BREZİLYA	909	840	5,2
VIETNAM	560	534	3,3
İSPANYA	510	488	3,0
İRAN	398	449	2,8
TÜRKİYE	296	370	2,3
İTALYA	401	344	2,1
ENDONEZYA	347	304	1,9
MISIR	300	285	1,8
TOPLAM	13.212	13.408	83,3
DÜNYA TOPLAMI	15.827	16.093	100

Kaynak: TC Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Seramik Sektörü Raporu,
<https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/sector-raporlari/mu2812011410>,
Erişim Tarihi: 04.12.2023

Tablo 1 incelendiğinde, dünya seramik karoda üreticisi olan ilk 10 ülkenin dünyadaki seramik karo üretiminin %83,3’ünü gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu ilk 10 ülke içerisinde özellikle Çin’in dünya toplam seramik karo üretiminin yüzde 52,7’sine sahip olması göze çarpmaktadır. Bu listede Türkiye 2020 yılı üretim miktarına göre 7. sırada görülmektedir.

Aşağıdaki Tablo 2’de ülkelerin dünya seramik ihracatı görülmektedir.

Tablo 2. Dünya Seramik İhracatı (1.000 ABD Doları)

İHRACATÇILAR	2017	2018	2019	2020	2021
ÇİN	19.997.449	22.369.944	25.432.993	25.116.609	27.464.376
İTALYA	5.446.257	5.638.273	5.312.194	5.272.711	6.433.679
İSPANYA	3.606.869	3.863.870	3.778.173	3.938.269	5.150.524
ALMANYA	3.664.030	4.127.718	4.130.881	3.689.172	4.392.013
HİNDİSTAN	1.242.013	1.520.500	1.819.321	1.999.113	2.314.625
ABD	1.928.869	2.054.613	2.103.967	1.804.631	2.297.719
JAPONYA	1.597.579	1.739.106	1.615.455	1.473.269	1.831.989
TÜRKİYE	969.798	1.079.015	1.166.848	1.247.543	1.616.311
MEKSİKA	1.275.554	1.308.196	1.284.363	1.181.821	1.493.034
POLONYA	1.173.069	1.335.790	1.022.220	1.045.702	1.316.015
BELÇİKA	790.630	935.045	881.493	832.290	1.087.866
HOLLANDA	639.612	727.885	705.826	768.174	1.061.911
PORTEKİZ	805.659	933.195	792.364	756.598	960.784
VİETNAM	461.057	486.614	527.750	565.032	842.463
FRANSA	779.306	834.432	762.955	704.391	822.953
DİĞER	9.022.728	9.795.693	9.189.741	8.440.518	9.752.930
DÜNYA TOPLAMI	53.400.479	58.749.889	60.526.544	58.835.843	68.839.192

Kaynak: TC Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Seramik Sektörü Raporu,
<https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/sector-raporlari/mu2812011410>,
Erişim Tarihi: 04.12.2023

Tablo 2’de 2017-2021 yılları arasına ait dünya seramik ihracatında öne çıkan il 15 ülkenin ihracat rakamları görülmektedir. Tablo 2 incelendiğinde Çin’in uzak ara ihracatta lider olduğu, Türkiye’nin ise 8. Sırada olduğu görülmektedir. Aşağıdaki Tablo 3’de ülkelerin dünya seramik ithalatı görülmektedir.

Tablo 3. Dünya Seramik İthalatı (1.000 ABD Doları)

İTHALATÇILAR	2017	2018	2019	2020	2021
ABD	6.655.290	7.183.400	6.987.087	6.327.767	8.366.257
ALMANYA	3.145.486	3.393.563	3.225.544	3.109.562	3.829.423
FRANSA	2.145.743	2.236.584	2.158.039	2.086.818	2.561.688
BİRLEŞİK KRALLIK	1.750.864	1.823.538	1.931.280	1.670.373	2.205.791
VİETNAM	331.208	452.052	451.130	399.292	1.947.708
KUZEY KORE	1.597.455	1.712.538	1.637.124	1.512.558	1.817.823
ÇİN	1.022.606	1.226.916	1.280.223	1.346.350	1.728.728
HOLLANDA	767.253	938.756	947.033	1.028.754	1.350.064
JAPONYA	1.179.873	1.244.099	1.220.261	1.126.433	1.305.778
KANADA	1.072.482	1.093.790	1.046.224	978.480	1.267.823
BELÇİKA	869.697	984.554	963.367	938.019	1.214.135
POLONYA	624.651	872.941	647.990	891.317	1.208.432
RUSYA FEDERASYONU	868.467	973.453	933.037	932.231	1.155.330
İTALYA	954.545	1.070.375	1.058.008	852.706	1.146.499
FİLİPİNLER	512.251	730.484	795.652	652.148	1.015.321
DİĞER	22.436.771	24.202.521	23.900.317	22.220.857	27.491.654
DÜNYA TOPLAMI	45.934.642	50.139.564	49.182.316	46.073.665	59.612.454

Kaynak: TC Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Seramik Sektörü Raporu,
<https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/sector-raporlari/mu2812011410>,
Erişim Tarihi: 04.12.2023

2017-2021 yılları arasına ait dünya seramik ithalatında öne çıkan il 15 ülkenin ithalat rakamları görülmektedir. Tablo 2 incelendiğinde en çok ithalatı ABD'nin yaptığı görülmektedir. İlginç olan nokta üretimde ve ihracatta lider olan Çin'in ithalatta 7. Sırada olmasıdır. Türkiye bu ilk 15 ülke içerisinde yer almamaktadır.

Türkiye'nin yıllar itibariyle seramik sektörü ithalat ve ihracatı rakamları aşağıdaki Tablo 4'de görülmektedir.

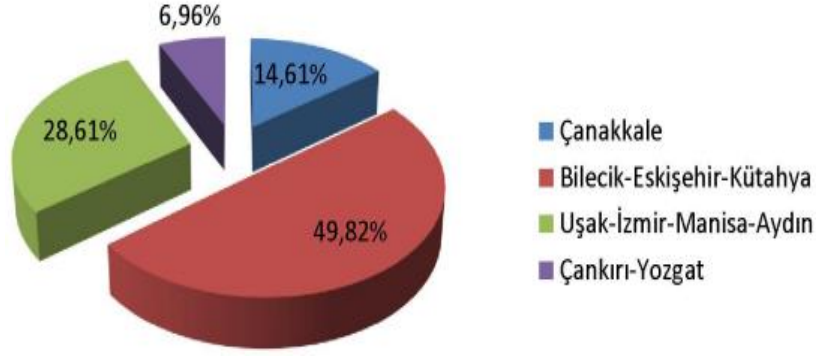
Tablo 4. Türkiye Seramik Sektörünün Yıllar İtibariyle İthalat ve İhracatı

Yıllar	İthalat (Milyar ABD Doları)	İhracat (Milyar ABD Doları)
2013	44,91	51,81
2014	46,97	56,28
2015	43,86	56,49
2016	43,12	49,37
2017	45,82	53,28
2018	49,90	58,58
2019	49,18	60,52
2020	46,07	58,83
2021	59,61	68,83

Kaynak: TC Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Seramik Sektörü Raporu,
<https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/sector-raporlari/mu2812011410>,
Erişim Tarihi: 04.12.2023

Türkiye'nin yıllar itibariyle seramik sektörü ithalat ve ihracatı rakamlarını gösteren Tablo 4 incelendiğinde, 2013 yılından 2021 yılı sonuna kadar olan 9 yıllık dönemde ithalatın 44,91 milyar ABD dolarından 59,61 milyar ABD dolarına çıktığı, buna karşın ihracatın 51,81 milyar ABD dolarından 68,83 milyar ABD dolarına çıktığı görülmektedir. Türkiye'de seramik sektörü yaklaşık 1,0 milyar dolar civarındaki üretim değeriyle Türkiye sanayi üretiminin binde 4'ünü üretebilmektedir. Seramik sektöründe üretilen ürünlerin dış ticaret hacmi 2,0 milyar dolar civarındadır. Seramik sektöründe 40 bin kişi doğrudan istihdam edilmektedir. Dolaylı istihdam sayısı ise 330 bin civarındadır. Dolayısıyla Türkiye'deki istihdamın binde 1,3'ü, kişi olarak da yaklaşık 29 milyon işgücü seramik sektöründe istihdam edilmektedir. Yüksek yerlilik oranına sahip olan seramik sektörü Türkiye'ye 400 milyon dolarlık katma değer sağlamaktadır (TC Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Seramik Sektörü Raporu, 2022).

Türkiye'de seramik kaplama malzeme üreticileri belli şehirlere veya bölgelerde kümeleşmektedir. Sektördeki işletmelerin buldukları yerlere göre dağılımı aşağıdaki görsel 1'de görülmektedir.

Görsel 1. Seramik Kaplama Malzeme Üreticilerinin Buldukları Yörelere

Kaynak: TC Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Seramik Sektörü Raporu,
<https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/sector-raporlari/mu2812011410>,
Erişim Tarihi: 04.12.2023

Görsel 1 incelendiğinde, Türkiye’de seramik kaplama malzeme üreticilerinin yaklaşık yarısının Bilecik, Eskişehir ve Kütahya illerinin olduğu yörede (%49,82) olduğu görülmektedir. Bu yöreyi sonrasında 28,61’lik yüzdeyle Uşak, İzmir, Manisa ve Aydın yöresi, yüzde 14,61 ile Çanakkale yöresi takip etmektedir. Çankırı ve Yozgat yöresi ise yüzde 6,96’lık bir paya sahiptir.

Günümüzde insan yaşamının hemen her alanında yer alan bir yüzey kaplama malzemesi olan seramik karolar, estetik ve dayanıklı bir malzeme olduğu için tercih edilmektedir (Korkmaz, 2017). Bir hijyen ürünü de olan seramik karolar, evlerdeki banyo ve mutfaklardan tıp merkezlerine, laboratuvarlara, süt kabinlerine, okullara ve kamu binalarına kadar çok çeşitli yerlerde kullanılmaktadır. Seramik karolar çok çeşitli tasarım, doku ve yüzey efektlerine sahiptir (Chiranjeevi ve Rajasekhar, 2016). Bu noktada ilgili literatür incelendiğinde çalışmaların önemli bir kısmının seramik sektörü ve teknoloji özelinde ele alındığı görülmektedir. Örneğin Aliyev (2022) çalışmasında Türkiye’de ve dünyadaki seramik teknolojisinde yaşanan değişimleri incelemiştir. Savaş (2022) çalışmasında seramik sektörünün kuruluşundan itibaren, Türk seramik sektörünün gelişim sürecinde ürün tasarımını ve gelişen teknolojiyle birlikte ürünlerdeki değişimi ele almıştır. Aydın ve Kunduracı (2016) teknik özellikleri ele alarak yaptıkları çalışmalarında, kir tutmayan seramik duvar karolarının nasıl elde edilebileceği üzerine çalışmıştır. Öztürk Karabey (2010) çalışmasında seramik yüzeylerde sulu çıkartma, dijital baskı ve fotokopi transfer tekniklerinden yararlanan seramik sanatçılarından örnekler sunarak, ilgili sanatçılar tarafından bu tekniklerin nasıl kullanıldığını ortaya koymuştur. Özescici vd. (2019) çalışmalarında kalite ve fonksiyonel özellikleriyle estetik bir görünüme sahip seramik karoların üretiminde günümüzde önem kazanan inkjet dijital baskı teknolojisinin seramik kaplama sektöründeki kullanımını araştırmıştır. Tekstil tasarımı ve seramik karo üretimini içeren disiplinler arası çalışmalarında Berberoğlu ve Ceylan (2023) tekstil yüzeylerinde doğa dostu ekolojik baskıyla oluşturulan desenlerin seramik karo yüzeylerde denenmesini ele almışlardır. Karasu vd. (2019) ise çalışmalarında seramik karoların teknik özelliklerinin yanı sıra estetik açıdan görünümleri için müşteriler tarafından tercih edildiğini ifade ederek, günümüzde kullanılan ink-jet dekorasyon teknolojisi gibi teknolojilerle müşterilerin istek ve ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde estetik görünümlerin elde edilmesinin de oldukça kolay bir hale geldiği değerlendirmesinde bulunmuşlardır.

Yer ve duvar kaplamasında kullanılan seramik karolar, günümüzde yüksek hacimlerde üretilmekte ve mimaride yüzey kaplama malzemesi fonksiyonuyla oldukça fazla kullanılmaktadır. Çok sayıda seçeneğe sahip seramik karolar fiyat, renk, stil gibi birçok açıdan da çeşitlenmekte müşterilere ve ilgili paydaşlara önemli bir görsel kültür sunmaktadır (Okutur ve Filiz, 2017). Seramik malzemesi, doğası gereği seramik sanatçılarına çok fazla çeşitlilikte

doku ve renk alternatifini sunmaktadır. Bir diğere ifadeyle seramik malzemeleri, seramik sanatçılara kendilerine özgü ve sanatsal içeriğe sahip uygulamaların ortaya konmasına imkân sağlamaktadır (Çevik, 2014). Birçok sektörün gelişimine katkı sağlayan seramik, sanatsal açıdan sanatsal dışavurum olarak ifade edilebilmektedir (Öztürk Karabey, 2010). Tarihi binlerce yıl öncesine uzanan uzun seramik karoları mimarlar, benzersiz nitelikleri, dinamik teknik ve mekanik özellikleri nedeniyle tercih etmekte ve dekoratif insan yapımı bir sanat eserinin en üst düzey özelliklerinden biri olarak çalışmalarında kullanmaktadırlar (Sabet, 2021). Seramik karo sektöründe gelişen teknoloji, seramik sanatçılarının kendilerini ifade etmede önemli bir araç haline gelmektedir (Korkmaz, 2017). Görüldüğü gibi literatürde yapılan çalışmaların önemli bir kısmının da seramik ve sanat ilişkisi içinde ele alındığı görülmektedir. Örneğin Güner ve Mete (2016) de çalışmalarında, sanatın önemli akımlarından biri olan kavramsal sanatın seramik karo ile ilişkisini ele almıştır.

Günümüzde sektörü ilgilendiren iki önemli kavram daha vardır. Bunlar; markalaşma ve sürdürülebilirlik kavramlarıdır. Türkiye'nin eski ama hızlı gelişen sektörlerinden biri olan seramik sektöründe hemen her gün yeni ürünler geliştirilmekte ve ürün çeşitliliği arttırılmaktadır. Bu noktada markalaşma, sektörde faaliyet gösteren işletmeler açısından gün geçtikçe daha önemli bir konu haline gelmektedir. Dolayısıyla dünya ölçeğine çıkıldığı zaman şiddetli bir rekabetle karşı karşıya kalan seramik sektöründeki işletmeler, ihracata ve markalaşmaya önceki zamanlara göre daha fazla önem vermelidirler (Alkara vd., 2018).

Son yıllarda sürdürülebilirlik kavramı hızla yaygınlaşırken, sürdürülebilir bir dünya için sürdürülebilir uygulamalar da gerçekleştirilmektedir. Bu noktada seramik kaplama sektörü, üretim sürecinin her aşamasında sürdürülebilir olması gereken sektörlerden biridir. Çünkü sektördeki işletmeler üretim süreci için gerekli olan hammadde, su ve enerji gibi doğadaki kıt kaynakları kullanmaktadır. Ayrıca üretim süreci esnasında oluşan zararlı gazlar ve atıklar da çevresel sorunları arttırabilmektedir (Poyraz ve Yılmaz, 2018). Örneğin bu konuyla da ilişkilendirilebilecek şekilde Tok vd. (2021), seramik karoların birçok kimyasal madde, insan bedenine teması (temizleme, karo üzerinde yürüme vb.) ve farklı malzemelerin çarpma ve çizilme gibi mekanik etkileri nedeniyle yıpranabileceklerini ve zarar görebileceklerini ifade ederek çalışmalarında, seramik porselen karoların yüzey özellikleriyle temizlenebilirlik performansı arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır.

3. YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, ülkemizde yapı malzemeleri sektöründe faaliyet gösteren yeni nesil mimarların seramik karo satın alma tercihlerini belirlemek ve yeni kuşağın beklentilerini anlamaktır. Bunun için çalışmada ilk olarak ülkemizde seramik sektörünün gelişimi ve geldiği son durum ele alınmış, sonrasında ise mimarların seramik ürünleri satın alma tercihlerini etkileyen faktörler araştırılmıştır. Araştırma verileri yapılandırılmış görüşme ile elde edilmiştir. Araştırmaya İstanbul, Ankara, Bursa, Kütahya, Diyarbakır, Konya gibi Türkiye'nin farklı illerinden farklı demografik özelliklere sahip 10 mimar katılım göstermiştir. Araştırma katılım gönüllülük esasına göre olmuştur. Araştırma sonuçları tablolar halinde verilmiş ve mimarların belirli konulardaki ayrıntılı değerlendirmeleri de çalışmada sunulmuştur. Araştırma sonuçları akademik alana sağlayacağı katkıların yanı sıra mimarların seramik karo satın alma tercihlerinin belirlenmesi ve sektördeki yeni nesil mimarların anlayışlarının ortaya konması açısından önemlidir.

4. BULGULAR

Araştırmaya katılanların özellikleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 6: Katılımcıların Demografik Bilgileri

KATILIMCILAR	YAŞ	CİNSİYET	DENEYİM (YIL)	YER
P1	30	Kadın	7	Bursa
P2	36	Erkek	12	Bursa
P3	28	Erkek	4	İstanbul
P4	37	Erkek	10	Kütahya
P5	25	Kadın	1	İstanbul
P6	29	Kadın	5	Diyarbakır
P7	42	Erkek	10	Konya
P8	38	Kadın	9	İstanbul
P9	51	Kadın	25	Ankara
P10	44	Erkek	20	İstanbul

Tabloda görüldüğü üzere katılımcıların 25-51 yaş aralığında, deneyimlerinin 1 yıldan 25 yıla kadar olduğu görülmektedir. Cinsiyet açısından ise katılımcıların aynı sayıda olduğu görülmektedir. Katılımcıların İstanbul, Ankara, Bursa, Konya, Kütahya ve Diyarbakır illerinden olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında katılımcılara **“Ürünlerin yapısal özellikleri mi kullanılan desenler mi sizin için tercih etme sebebidir?”** sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan alınan cevaplar aşağıda ele alınmıştır.

Katılımcılar, ürün kalitesinin bir tercih sebebi olup olmaması konusunda sırayla kullanılan hammadde kalitesi ve tasarımlar, ürün çevreci olması ve marka olgusunun ön planda olduğunu iletmişlerdir. Katılımcılardan yeni nesil mimarlar belirli bir süre içinde değişim olması gerektiğini düşündüklerini iletmiştir. Alınan cevaplardan yola çıkarak aşağıdaki tablo 7 oluşturulmuştur.

Tablo 7: Katılımcıların Tercih Ettikleri Yapısal Özellikler ve Desenler

Ana Temalar	Alt Temalar
Kullanılan hammaddenin kalitesi ve Tasarımlar	<ul style="list-style-type: none">• Belirli bir sürenin değişim için gerekli olması• Ürünlerin devamı veya eksiği kaldığında yıllar içinde bulunuyor olabilmesi ve tekrar aynı modellerin üretilmesi• Kullanım yeri konusunda eksik bilgilerin bulunması
Ürünlerin Çevreci Olması	<ul style="list-style-type: none">• Üretim esnasında çevreci fabrikalar• Kullanımda çevreci ürünler• Geri dönüşüm olanakları fazla olan ürünler
Tasarımlarda Marka Olgusu	<ul style="list-style-type: none">• Güvenirlik ve kabul görme• Özel tasarımlar• Mimarların özel istekleri

Katılımcılardan alınan geri dönüşler ise aşağıdaki gibidir:

- P1 kodlu katılımcı düşüncesini “Bütün sektörlerde olduğu gibi artık seramik sektörü de daha güçlü tasarımlardan, yakın modadan ve değişen zevklerden oluşuyor ve belirli bir zaman sonunda yenilenmesi gerekiyor. Nasıl ki evlerdeki beyaz eşyalar için artık daha tasarruflu bir kullanım ile daha kısa bir ömür biçiliyorsa, her gün kullandığımız ve özel zamanlarımızı geçirdiğimiz evlerde, banyolarda ayrıca günlük kullanılan mekânlarda da en fazla 5 yıllık bir zaman diliminde yenilenme gerekmekte. Kullanılan hammadde bu zaman diliminde gerekli ihtiyacı sağlıyorsa bu yeterli olacaktır. Her gün gelişen teknoloji buna oldukça imkân vermekte. Bu sebeple de ürün hammaddesi gibi konular artık standarttayken tasarımlar daha öncelikli tercih sebebidir” şeklinde ifade etmiştir.
- Bir diğer yandan eski nesil mimarlar ürün hammaddesi konusunda çok daha bilgi sahibi ve önem verdiklerini dile getirmiştir. Bu noktada P9 kodlu katılımcı “Ürün hammaddesi konusunda çoğu yeni mezun ne yazık ki bilgi sahibi değil. Tasarımlar her ne kadar önemli ise kullanım yeri doğru seçilmiş bir ürün de o kadar önemlidir. Teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin kullandığımız kaplama malzemesi pişmiş topraktır. Bunun içine konulan hammadde konusunda bilgi sahibi olunmaz ve önemsenmez ise kullanım ömrü kısılacığı gibi devamlılık da olmayacaktır. Doğru ürün kullanımı tekrar tekrar tadilat yapılmasının da önüne geçecek ve son kullanıcı için çok daha önemli bir yatırım olacaktır. Aslında gelişen teknoloji her tasarım herkesin yapabilmesine olanak sağladığından ürün hammaddesi çok daha önemlidir” şeklinde yorumlamıştır.

Diğer katılımcılarda da bu konu üstüne gidildiğinde artık hammadde ve kullanım yeri konusunda fabrikalardan alınan 3 ila 7 yıl arasındaki garantilerin yeterli olduğu bilgisi verilmiştir. Hammadde bilgisi ve kullanım yeri konusu buradan çıkan sonuca göre artık üniversitelerdeki eğitimlerde de üstünde fazla durulmayan bir konu olmuş ve yeni nesil mimarların da öncelik vermediği bir konuma düşmüştür. Tasarımların pazarlama ve satış konusunda çok daha büyük bir önem taşıdığı alınan cevaplar ile ortaya çıkmıştır.

- P7 kodlu katılımcı bu konudaki düşüncesini “Kullanılan ürünlerde kalite olgusu benim için devamının olup olmamasıdır. Evdeki en ufak tadilatı yerine 1-2 m2 bulunmaya çalışılan ürünler ne yazık ki bulunamıyor. Hele ki üstünden 1 ya da 2 sene geçmişse çok büyük sorun yaratmakta” şeklinde bir yorumda bulunmuştur. Yine bir başka katılımcı da, “Özellikle devlet projeleri ve büyük projelerde geçen zaman içinde yıpranan ve eskiyen yerlerin değişimi konusunda büyük sorun bulunmakta. En önemli seçim nedeni

ürünün devamının bulunması bu bize kalite konusunda bilgi veriyor ve tercih sebebi oluyor.(P7)” şeklinde yorumlamıştır. İki nesil de ürün devamlılığının olmasını ürün kalitesinde önemli bir tercih sebebi olarak gördüğünü” dile getirmiştir.

- P5 kodlu katılımcı ise “Dünyamızı ne yazık ki her gün daha fazla kirletiyoruz. Bizlerin yapabileceği de çok şey var. Kendi şahsi önlemlerimiz dışında fabrikaları da doğayı korumaya mecbur bırakabiliriz. Bunun için ben çevre dostu olmayan doğaya önem vermeyen hiçbir fabrika ile müşterilerimi görüştürmem ve ürünlerini tercih etmem.” şeklinde çevreci fabrikaları tercih edildiğini belirtmiştir.
- P1 kodlu katılımcı düşüncesini, “Kale grubun yeni çıkarttığı dış cephe sistemleri doğaya uyumlu ve katkı sağlayan özelliklere sahip. Bu bilgi bana verildiği günden beri dış cephe kaplamalarında sadece bu ürünü kullanmayı öneriyorum. Pazarlamacıları dahil kimse benim kadar buna sahiplenemez eminim şeklinde bir yorum ile üretilen ürünlerin doğa dostu olmasının da büyük bir tercih etme sebebi olduğunu” şeklinde belirtmiştir.
- P 5 kodlu katılımcı ise düşüncesini, “Doğayı korumak her yerde buna uymakla başlar. Geri dönüşümlü kutulardan paketlenmeyen hiçbir seramik benim şantiyeme dahi giremez.” diyerek geri dönüşümünde ne kadar önem verdiğini anlatmıştır. Ayrıca “Ürünleri seçerken tasarıma önem veririm bu da kaliteyi zaten otomatik olarak getirir; çünkü iyi tasarımlar her zaman güven veren fabrikalardan çıkmakta. Belirli bir koleksiyonuna baktığımızda zaten herkes tarafından beğenilebilecek kabul gören ürünleri bulabiliyorsunuz” diyerek markanın önemini ve tasarıma etkisini anlatmıştır.
- P11 kodlu katılımcı “Markaların özel tasarımları zaten kendini belli etmekte. Bir ürüne baktığımızda bu kimin koleksiyonunda o tadı hemen alıyorsunuz. Bu da seçimlerden hep aynı marka ile çalışmamın bir sebebidir” diyerek özel tasarımların markalar bazında olduğunu dile getirmiştir.
- P1 kodlu katılımcı “Zaten güçlü markalar iyi mimarlar ile etkileşim halinde. Bizler de bizim gibi düşünen markalar olunca kaliteyi tasarımlarda bulabiliyoruz. Tasarım ürünler yapan firmalar zaten her yerde bir adım önde oluyor” diyerek tasarımların markanın güçlü olup olmaması ile ilişkili olduğunu göstermiştir.

Bu soruya alınan cevaplar aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Ürünlerin desenleri, kullanılan hammadde kalitesinin önüne geçmiştir.
- Yeni nesil mimarlar çevreye duyarlı seramikler tercih etmişlerdir.
- Yeni nesil mimarlar için içinde oldukları kuruluşları tercih etmişlerdir.
- Güçlü marka olgusu mimarlar için ilgi gösterilen fabrikalar olarak değişmiştir.
- Yeni nesil mimarlar teknolojiyi yakalamış fabrikaları tercih etmekte ve yeni desenleri kendileri tanımlamıştır.

Katılımcılara “**Tercih ettiğiniz desen ve modellerde neye dikkat edersiniz?**” sorusu yöneltilmiş ve aşağıdaki tablo 8’de görülen ana ve alt temalar oluşmuştur.

Tablo 8: Katılımcıların Desen ve Model Tercihlerinde Dikkat Ettikleri Özellikler

Ana Temalar	Alt Temalar
Yeni yüzyıl tasarımları	<ul style="list-style-type: none">• Soft renkler ve ürünler• Sade herkese hitap eden mekânlar• Keskin ara renkler
Dijital Dünya	<ul style="list-style-type: none">• Doğal ürünlerin bire bir yapılması• Daha net ve gerçekçi renkler
Mimarlarla iletişim	<ul style="list-style-type: none">• Tasarım için özel mimarlar ile çalışan işletmeler• Tasarımda proje mimarlarını dinleyen işletmeler

Katılımcılar, desenler ve tasarımlarda tercih sebebi olunması konusunda sırayla yeni yüzyıl tasarımlarını, dijital dünyanın getirisini ve mimarlar ile işletmeler arasındaki iletişimin tercih sebebi olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılardan yeni nesil mimarlar karışık ve yoran desenlerden çok artık daha evlerde sadelik ve soft ürünlerin tercih edildiğini düşünmektedirler. Bu konuda katılımcıların ayrıntılı geri dönüşleri aşağıdaki gibi olmuştur:

- P2 kodlu katılımcı, “İnsan bütün gün bir koşuşturma içerisinde. İşleri ve sorumlulukları herkesin gün geçtikçe artmaktadır. Yaşanılan ve zaman geçirilen mekânlarda gözleri yormayacak soft renkler ve herkesin kabul edebileceği desenler tercih edilmeli” demiştir.
- Eski bir mimar olan P9 kodlu katılımcı, “Tasarımlarda kapıdan giren herkesin yapabildiği bir ürünü yaparsak zaten bize ihtiyaç kalmayacaktır. Mimarlık mesleği riski almayı ve farklıları bir araya getirmeyi amaçlar. Artık her yerde gri her yerde beyaz ürün görmek beni çok sıkıyor ben yıllardır hep farklılığı aradım ve yaptım” şeklinde yorumlamıştır.

Anlaşıyor ki yeni nesil sadelik ve genel kabul görme üstünde dururken eski nesil işinde farklılık yaratma tarafında olmuştur. Bu açıdan farklılıkları olsa da yeni nesil mimarlar etkin bir biçimde insanları çarpan farklılardan da yanadır.

- P6 kodlu katılımcı, “Düşünsenize bir mekânın tuvaletini kullanmanız gerekti. İçerideki siyah üstüne keskin bir sarı size o mekânın tuvaletini her zaman hatırlatacaktır. Ben projelerimde soft renkleri kullanırken kesin ara geçişler ile insanların akıllarına girmeye çalışırım”
- P2 kodlu katılımcı, “Üretimler artık dijitalleşti. Bütün ürünler printer mantığı ile dijital olarak hazırlanıyor. Her istediğiniz ürünü yapabilmektesiniz. Bu da desenlerde seçim yaparken ön plana çıkmakta. Bir katılımcı bu konu ile ilgili; “Dijital dünyada her şeyi artık sanal ortama aktarabiliyorsunuz. Biz çizdiğim mekânları gerçek gibi yaparken fabrikalar orijinal mermerleri çok çok iyi bir kopya ile bizlere sunabiliyor. Bu da mermerden hem daha ucuz hem daha bakımı kolay hem de daha kolay yapılabilen bu malzemeyi seçmemize sebep oluyor. İyi dijital makinelerde artık daha gerçekçi renkler ve daha derinliği olan desenler üretilebiliyor. Biz de tabi ki bu ürünlere yönlendiriyoruz” diyerek dijitalleşimin seçimlerinde önemli bir yer tuttuğunu ifade etmiştir.

Mimarlar tasarım ve modelleri tercih ederken fikirlerine danışılmasını ve projelerde bilgi alınmasını daha çok istemişlerdir. Bilinen mimarlar ile çalışan fabrikalar tercih sebebi olmuştur. Örneğin;

- P1 kodlu katılımcı, “Zaten güçlü markalar iyi mimarlar ile etkileşim halinde. Bizler de bizim gibi düşünen markalar olunca kaliteyi tasarımlarda bulabiliyoruz. Tasarım ürünler yapan firmalar zaten her yerde bir adım önde oluyor” diyerek mimarların ilişkilerini özetlemiştir.

5. SONUÇ

Ülkemizde yapı malzemeleri sektöründe faaliyet gösteren mimarların seramik karo tercihlerini belirlemek için yapılan bu araştırma sonucunda elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Yeni nesil mimarlar, daha yumuşak renkleri tercih etmektedirler.
- Sektörde iyi olduklarını düşündükleri işletmeleri tercih etmektedirler.
- Teknolojiyi yakaladığını düşündükleri işletmeleri tercih etmektedirler.
- Yeni nesil mimarlar artık üretim kısmında kendi fikirlerinin alınmasını talep etmekte ve bu şekilde çalışan işletmeleri tercih etmektedirler.

- .Teknolojinin katkısıyla dijital baskı kaliteleri ve modern üretim tesisleri ürünlerin birbirlerinden çok ayırmadığını, birer tüketici ve bilirkişi olan mimarların ve iç mimarların ürün seçerken aslında tarzlarından çok markaya duyulan güveni esas aldıkları gözlemlenmiştir.
- Kullanılacak ürünün fonksiyonel olması, üretimde doğaya katkı sağlayacak atık malzemelerin dönüşümüyle üretilen malzemelerin yapılması, dijital teknolojiyi doğal kaynakların minimuma indirmesini sağlayan malzemeleri üretilmesi, tasarımların doğal çevreyle uyum içinde olması yeni nesil mimar ve iç mimarların ortak bulunduğu nokta olmuştur.
- Seramik karo ve çeşitlerini üreten fabrikalardan beklentilerinde ürün çeşitlerinin azaltılarak, devamlılığının daha uzun süre olması ve bu sayede sürdürülebilirlik açısından yapıda oluşacak bütünlük bozulmalarında tamiratın daha kolay olması isteği belirtilmiştir.

Pilot araştırma niteliğindeki bu çalışmanın devamında gelecekte bu konularda araştırma yapacak araştırmacıların konuyu farklı yönlerden araştırmaya ve bu tür araştırmaların sayısının artırılmasına gereksinim vardır. Özellikle seramik karo sektöründeki işletmelerin markalaşma durumları ve sürdürülebilirlik konusunda yaptıkları çalışmalar ele alınması gereken başlıca konulardır.

Açıklama

Bu çalışma, Bursa Uludağ Üniversitesi SBE İşletme Tezsiz Yüksek Lisans öğrencisi Abdülkadir KAYA tarafından Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR'in danışmanlığında tamamlanmış olan dönem projesi ödevinden geliştirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Agost, M.-J., & Vergara, M. (2014). Relationship between meanings, emotions, product preferences and personal values. Application to ceramic tile floorings. *Applied Ergonomics*, 45(4), 1076-1086. <https://doi.org/10.1016/j.apergo.2014.01.008>
- Aliyev, M. (2022). Seramik-çini üretiminde son yıllardaki teknolojik gelişmeler: Türkiye ve dünya üzerine bir inceleme. *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*, 43, 91 - 109
- Alkara, İ., Göktaş, M., Arici, A., & Yayla, T. (2018). Türk seramik sektörü ihracatında markalaşma, IV. INES International Academic Research Congress, Alanya, 1-5.
- Aydın, T., & Kunduracı, N. (2016). Kir tutmayan seramik duvar karoları. *Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 6(1), 232-237.
- Berberoğlu, A. Ö., Ceylan, Ö., (2023), Dijital seramik karo yüzey tasarımında doğa dostu bir yöntem: Ekolojik baskı . *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (31), 153-166 .
- Chiranjeevi, G., & Rajasekhar, M. (2016). Measurement of customer's brand loyalty towards ceramic tiles brands. *International Journal of Management Research and Reviews*, 6(8), 1058.
- Coşar, M., Yoleri, H. (2023). Seramik karolarda imaj tasarım süreci: Örnek bir uygulama. *Bodrum Journal of Art and Design*, 2(1), 1-14
- Çevik, N. (2014). Çağdaş Türk seramik sanatında kabuk değiştirme süreci. *Akdeniz Sanat*, 7(13), 81-93.

- Güner, E., & Mete, G. (2016). "Kavramsal sanatta seramik arayışlar. Akdeniz Sanat Dergisi, 2016, Cilt 9, Sayı 18, s. 99-109
- Karasu, B., Karabulut, D., BiÇer, A., Varol, U. C., & Oytaç, Z. E. (2019). Seramik sektöründe dijital boya (İnk–Jet) uygulamaları. *El-Cezeri Fen ve Mühendislik Dergisi*. 6(3), 691-711.
- Korkmaz, T. (2017). Karo üretiminde kullanılan inkjet teknolojisinin seramik sanatında alternatif bir teknik olarak değerlendirilmesi. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 6(34), 1865-1878.
- Mohammadi, K., Valaei, N., Shaabani, A., Safari, K., & Mirfakhradini, S. (2018). Customer involvement in new product development of tile and ceramic industry. *International Journal of Productivity and Quality Management*, 25, 108.
- Okutur, F. E., & Filiz, Ö. (2017). Çağdaş Türk seramik karolarında Türk çini mirası etkileri. *Yedi: Sanat Tasarım ve Bilim Dergisi*, (18), 17-30.
- Özeskici, Ş. K., Avcıoğlu, C., & Nükte, M. (2019) Inkjet dijital baskı teknolojisi ile deneysel seramik karo tasarımı ve uygulaması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mart, 67-80
- Öztürk Karabey, B. (2010). Seramik sanatında imaj transfer teknikleri. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(5), 91-104.
- Poyraz, M., & Yılmaz, Z. (2018). Seramik karo sektöründe sürdürülebilirlik ve geri dönüşüm. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 8(1), 256-270.
- Sabet, N. (2021). Sustainability communications and the ceramic tile industry (Doctoral dissertation, Instituto Politecnico de Leiria, Portugal).
- Savaş, F. (2022). 1980'den Günümüze Türk seramik karo endüstrisinde duvar ve yer karosu tasarımlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 241-255.
- Sel, E. (2006). Dünya ve Türkiye ölçeğinde doğal taş ve seramik kaplama malzemelerinin sektörel analizi (Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü).
- TC Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Seramik sektörü raporu, <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/sector-raporlari/mu2812011410>, Erişim Tarihi: 04.12.2023.
- Tok, G., Kara, A., & Kayacı, K. (2021). Seramik porselen karolarda yüzey özellikleri ve temizlenebilirlik performansı arasındaki ilişkinin araştırılması. *Seramik - Journal of the Turkish Ceramics Society*, 1 (1) 26-31.

**RUSYA - UKRAYNA SAVAŞININ İŞLETMELERİN TEDARİK ZİNCİRLERİNE
ETKİLERİ: OTOMOTİV SEKTÖRÜNDE BİR ARAŞTIRMA**
THE EFFECTS OF RUSSIA - UKRAINE WAR ON SUPPLY CHAINS OF
ENTERPRISES: A RESEARCH IN AUTOMOTIVE SECTOR

Ali ALADEMİROĞLU

Bursa Uludağ Üniversitesi, SBE İşletme Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencisi
ORCID ID: 0009-0002-5719-6246

Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR

Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
ORCID ID: 0000-0003-0903-7638

Özet

Otomotiv sektörü sağladığı yüksek katma değer, yarattığı istihdam ve etkileşimde olduğu diğer sanayi kollarıyla küresel ekonomideki öncü sektörlerden biridir. Bilgi sistemleri ve teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve değişen çevre koşulları otomotiv sektöründe şiddetli rekabete yol açmıştır. Bu değişimle birlikte lider otomotiv üreticisi ülkeler ve bu ülkelerdeki otomotiv firmaları faaliyetlerini gözden geçirmekte ve radikal kararlar almaktadırlar. Türkiye otomotiv sektörü de bu değişimden etkilenmekte ve gelişmektedir. Ancak son yıllarda yaşanan küresel salgının yanı sıra Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan savaş otomotiv sektörünü de etkilemiş ve halen daha etkilemektedir. Bu çalışmanın amacı, dünyada COVID-19 salgını devam ederken başlayan Rusya-Ukrayna savaşının otomotiv sektöründeki işletmelerin tedarik zincirleri üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Savaşın tedarik zincirlerine olan etkilerinin belirlenmesi bu ve buna benzer konular yaşanması durumunda firmaların almaları gereken önlemlerin ortaya konması açısından önemlidir. Araştırma otomotiv sektöründe küresel çapta faaliyet gösteren firmalar üzerinde yapılmıştır. Araştırmada kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Analiz için gerekli olan veriler, e-posta anket yöntemi ile toplanmıştır. Anket formunda 5'li Likert ölçek ifadelerinin yanı sıra kategorik ve açık uçlu sorular da yer almaktadır. Araştırmaya otomotiv sektöründe faaliyet gösteren ana ve yan sanayi firmaları katılım sağlamıştır. Araştırma 1-30 Mayıs 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Sektördeki firmalara gönderilen e-postalara 25 firmadan geri dönüş sağlanmıştır. Anketi dolduranlar, firmanın tedarik zincirine ve anket sorularına cevap vermeye yetkin firma yetkilileridir. Elde edilen veriler frekans analizi ile değerlendirilmiş, açık uçlu sorular da tablolar halinde sunulmuştur. Araştırma sonuçları, akademik katkısının yanı sıra halen devam eden savaş nedeniyle firmaların yaşadıkları sorunların tespiti, yaşanan sorunlara alınabilecek önlemler açısından değerlidir.

Anahtar Kelimeler: Rusya-Ukrayna Savaşı, Tedarik Zinciri, Otomotiv Sektörü

Abstract

The automotive sector is one of the leading sectors in the global economy with the high added value it provides, the employment it creates and the other industries it interacts with. Developments in information systems and technologies and changing environmental conditions have led to fierce competition in the automotive sector. With this change, leading automotive producer countries and automotive enterprises in these countries are reviewing their activities and making radical decisions. Turkey's automotive sector is also affected by this change and is developing. However, in addition to the global pandemic in recent years, the war between Ukraine and Russia has also affected the automotive sector and is still affecting it. This study

aims to reveal the effects of the Russia-Ukraine war, which started while the COVID-19 pandemic continued worldwide, on the supply chains of enterprises in the automotive sector. Determining the effects of the war on supply chains is important in revealing the measures enterprises should take in case of this and similar issues. The research was conducted on enterprises operating globally in the automotive sector. The snowball sampling method was used in the research. The data required for the analysis were collected by e-mail survey method. The survey form includes categorical and open-ended questions and 5-point Likert scale statements. Main and sub-industry enterprises operating in the automotive sector participated in the research. The research was conducted between May 1 and 30, 2022. The e-mails sent to the enterprises in the sector were returned from 25 enterprises. Those who completed the survey are enterprise officials competent to answer the survey questions about the enterprise's supply chains. The data obtained were evaluated by frequency analysis, and open-ended questions were presented in tables. In addition to its academic contribution, the research results are valuable in determining the problems experienced by the enterprises due to the ongoing war and the measures that can be taken against the problems experienced.

Keywords: Russia-Ukraine War, Supply Chain, Automotive Sector

1. GİRİŞ

2014'te başlayan Rusya-Ukrayna ihtilafının bir parçası olarak başlayan 2021-2022 Rusya-Ukrayna diplomatik krizi sekiz yıldır sürmektedir. 24 Şubat 2022 tarihinde ise Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in emriyle Rusya'nın Ukrayna'yı işgaline yönelik askerî harekât başlatılmıştır. Aynı zamanda 2022 Rusya-Ukrayna Savaşı olarak da bilinen bu askerî saldırı, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana Avrupa'nın gördüğü en büyük saldırı olarak kabul edilmiştir. Vladimir Putin'in açıklamasının yayımlanmasından sonra, başkent Kiev yakınları da dâhil olmak üzere Ukrayna genelindeki birçok noktaya füze saldırıları başlatılmıştır. Rus kuvvetleri Rusya, Belarus ve Kırım işgali altındaki Kırım'dan girerek, Harkov şehri de dâhil olmak üzere Ukrayna'yı işgal ettiğini doğrulamıştır. 24 Şubat Perşembe akşamı, Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları olağanüstü Avrupa Konseyi için Brüksel'de bir araya gelmiştir. Bu zirvenin sonunda Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, Avrupa Birliği tarafından şimdiye kadar uygulanan en sert yaptırımlar üzerinde anlaşma sağlandığını ifade etmiştir. Rusya'ya karşı başlıca Avrupa Birliği yaptırımları: [1]

- Rusya'nın Avrupa sermaye piyasalarına erişiminin azaltılması
- Rus havayollarına uçak ve ekipman satışı yasağı
- Vladimir Putin ve Rus oligarklarının mal varlıklarının dondurulması
- Rus bankalarının Swift bankacılık sistemi kullanımının kısıtlanması
- Rusya Merkez Bankası'nın Rusya dışındaki varlıklarının dondurulması
- Avrupa hava sahasının Rus uçaklarına kapatılması
- Russia Today ve Sputnik medyasına yönelik yayın yasağı
- AB'den Ukraynalılara silah sevkiyatı

Ukrayna'nın işgaline misilleme olarak, özellikle Avrupa Birliği, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından 2014 krizinden sonra Rusya'ya karşı alınan yaptırımların çok ötesinde daha büyük boyutta yeni yaptırımlar uygulamaya konulmuştur. COVID-19 salgınının başlamasından iki yıl sonra Ukrayna'daki çatışmanın tırmanması ve Ukrayna'nın 24 Şubat'ta Rus ordusu tarafından işgali finansal piyasalarda kargaşayı tetiklemiştir. Aynı zamanda küresel ekonominin toparlanmasına ilişkin belirsizliği de büyük ölçüde artırmıştır. Rusya, dünyanın en büyük ikinci doğalgaz üreticisi [2] ve dünyanın en büyük üçüncü petrol üreticisidir [3].

Dünyanın en büyük ilk beş çelik [4], nikel [5] ve alüminyum [6] üreticileri arasında yer almaktadır. Aynı zamanda dünyanın önde gelen buğday ihracatçısıdır (Dünya ticaretinin yaklaşık %20'si) [7]. Ukrayna ise dünyanın en büyük ayçiçeği üreticisi [8], altıncı büyük mısır üreticisi [9], yedinci büyük buğday üreticisidir [10]. Arpa [11], soya fasulyesi [12] ve kolza tohumunda [13] ise dünyanın ilk on üretici arasında yer almaktadır.

İşgalin başladığı 24 Şubat'ta dünya genelinde finans piyasalarında sert bir düşüş yaşanmıştır [14]. Petrol, doğalgaz, metal ve gıda ürünlerinde, özellikle tahıl fiyatlarında yükseliş yaşanmıştır. Brent petrol fiyatları, 2014'ten savaşın başladığı zamana kadar olan sürede 100\$/varil sınırını geçmiştir. Avrupa'da TTF doğalgaz fiyatları 7 Mart'ta tüm zamanların en yüksek seviyesi olan 228 Euro'ya sıçramıştır [15]. Enerji arzında ve metal sevkiyatlarında oluşacak azalma ile küresel fiyatların daha da yükselmesi beklenmektedir. Yüksek hammadde fiyatları, halihazırda COVID-19 salgını sonrası toparlanmayı kesintiye uğrattığı tespit edilen küresel risklerden biridir. Ancak çatışmanın tırmanması, hammadde fiyatlarının çok daha uzun süre yüksek kalma olasılığını artırmıştır. Bu da temel ihtiyaçlardaki kalıcı yüksek enflasyon tehdidi ile hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomilerde sosyal huzursuzluk riskini artırmıştır. Otomotiv, ulaşım, kimya gibi endüstriler ve özellikle petrol, çelik, nikel, alüminyum gibi hammaddeleri girdi olarak kullanan tüm sektörler için de risk oluşturmuştur. Batılı ülkelerin ve müttefiklerinin Rusya'ya karşı aldıkları yaptırımların ölçeği de dikkate alındığında, Rusya'nın ekonomisinin çok zor durumda kalacağı, 2022 yılında ekonomik büyümenin negatif olacağı beklenmektedir. Rusya'nın risk değerlendirmesi B'den D'ye düşürülmüştür [16].

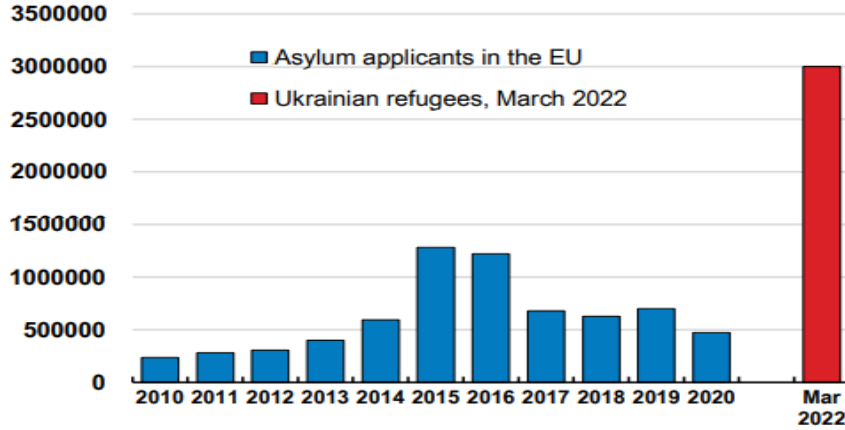
Rusya'nın petrolüne ve doğalgazına olan bağımlılığı nedeniyle Avrupa Bölgesi, bu savaşın sonuçlarına en çok maruz kalacak bölgedir. Avrupa'nın Rusya'dan tedarik ettiği doğalgazın tamamının kaynağını, bu da toplam Avrupa tüketiminin ~%40'ı [17], kısa ve orta vadede değiştirmek neredeyse imkânsızdır. Doğalgazın mevcut fiyat seviyelerinin yıl sonuna kadar muhafaza edilmesi halinde bile enflasyon üzerinde önemli bir etkisi olacaktır. Avrupa için yapılan önceki enflasyon tahminlere kıyasla 2022'de en az yüzde 1,5 ek enflasyon tahmin edilmektedir. Bu ek enflasyon da hane halkı tüketimi harcamalarında azalışa sebep olacak ve GSYİH büyümesini yavaşlatacaktır [18]. Almanya ve İtalya gibi bazı Avrupa ülkeleri Rus doğalgazına diğer Avrupa ülkelerine göre daha fazla bağımlı olsa da Avrupa ülkelerinin karşılıklı ticari bağımlılığı genel bir yavaşlamayı işaret etmektedir. Bu etkinin dış ticaret ve işletme yatırımları üzerindeki etkileri dikkate alındıktan sonra yüzde 1 olacağı tahmin edilmektedir. Rusya'nın doğalgaz arzının tamamen kesilmesi, maliyeti yüzde 4 yükseltecek ve 2022'de yıllık GSYİH büyümesini sıfıra indirecektir [19]. Dünyanın geri kalanında, ekonomik sonuçları özellikle hammadde fiyatlarındaki artış olarak hissedilmektedir. Ukrayna savaşından önce dünyanın birçok ülkesinde hâlihazırda mevcut olan enflasyonist baskılar körüklenmektedir. Avrupa'dan gelen talep düşüşü de küresel ticareti engellemektedir.

Bu çalışmada, dünyada COVID-19 salgını devam ederken başlayan ve halen daha devam eden Rusya-Ukrayna savaşının otomotiv sektöründeki işletmelerin tedarik zincirleri üzerindeki etkilerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmanın devamında ilk olarak Rusya-Ukrayna savaşı hakkındaki genel bilgiler verilerek savaşın genel olarak işletmelerin tedarik zincirleri ve özelde ise otomotiv sektörü üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Çalışmanın devamında ise gerçekleştirilen araştırmanın yöntemi açıklanarak elde edilen araştırma bulguları sunulmuştur. Çalışmanın sonuç bölümünde ise elde edilen bulguların genel bir değerlendirmesi yapılarak gelecekteki araştırmacılara öneriler sunulmuştur.

2. RUSYA-UKRAYNA SAVAŞI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2022 Rusya-Ukrayna Savaşı 24 Şubat 2022'de Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in emriyle başlamıştır. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, milyonlarca insanı etkileyen büyük bir insani kriz,

süresi ve büyüklüğü belirsiz ciddi bir ekonomik kriz oluşturmaktadır. Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana en hızlı mülteci akışı sürmektedir (Şekil 1).

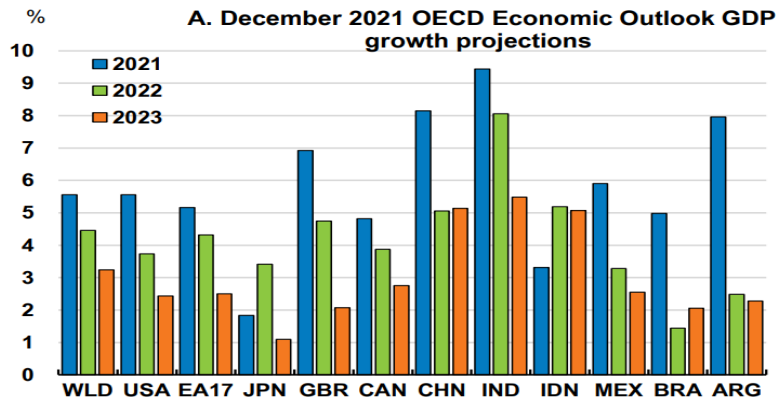

Şekil 1. Savaş İlk Üç Haftasında Ukrayna'dan Kaçanların Gelişimi

Kaynak: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/4181d61b-en/index.html?itemId=/content/publication/4181d61b-en>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.

Rusya, 2014'te başlayan Rusya-Ukrayna ihtilafından buyana Avrupa Birliği'nin yaptırımlarına maruz kalmaktadır. Rusya'nın 21 Şubat 2022'de Rus yanlısı ayrılıkçı bölgeler olan Donetsk ve Luhansk'ın bağımsızlıklarını tanıması ve 24 Şubat 2022'de Ukrayna'yı işgali için askerî harekât başlatmasının ardından 24 Şubat Perşembe akşamı, Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları olağanüstü Avrupa Konseyi için Brüksel'de bir araya gelmiştir ve şimdiye kadar uygulanan en sert yaptırımlar üzerinde anlaşma sağlandığını açıklamışlardır.

2022 Rusya-Ukrayna Savaşı'nın başlamasından önce aşılama çalışmaları ile küresel başlıklıkta sağlanan istikrarlı ilerleme, küresel ekonomilerdeki genişletici makroekonomik politikalar ve elverişli finansal koşullar ile küresel toparlanmanın 2022 ve 2023'te devam etmesi bekleniyordu. OECD'nin Aralık 2021'de yaptığı ekonomik tahminlere göre, küresel GSYİH büyümesinin 2022'de %4,5 ve 2023'te %3,2 olmasını öngörülmüştü (Şekil 2).

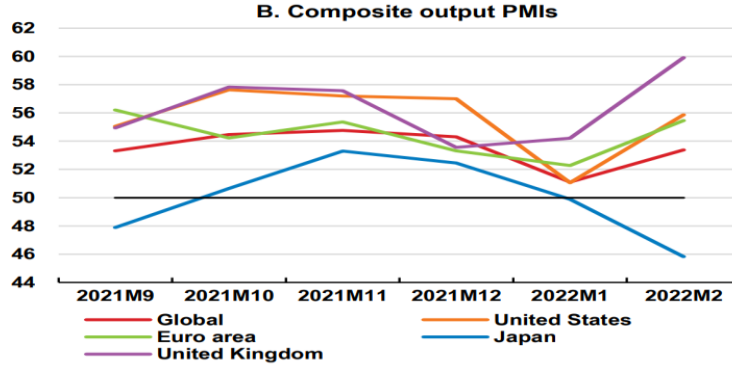

Source: Economic Outlook 110 database; Markit; and OECD calculations

Şekil 2. OECD'nin Aralık 2021'de Yaptığı Küresel GSYİH Büyüme Öngörüsü

Kaynak: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/4181d61b-en/index.html?itemId=/content/publication/4181d61b-en>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.

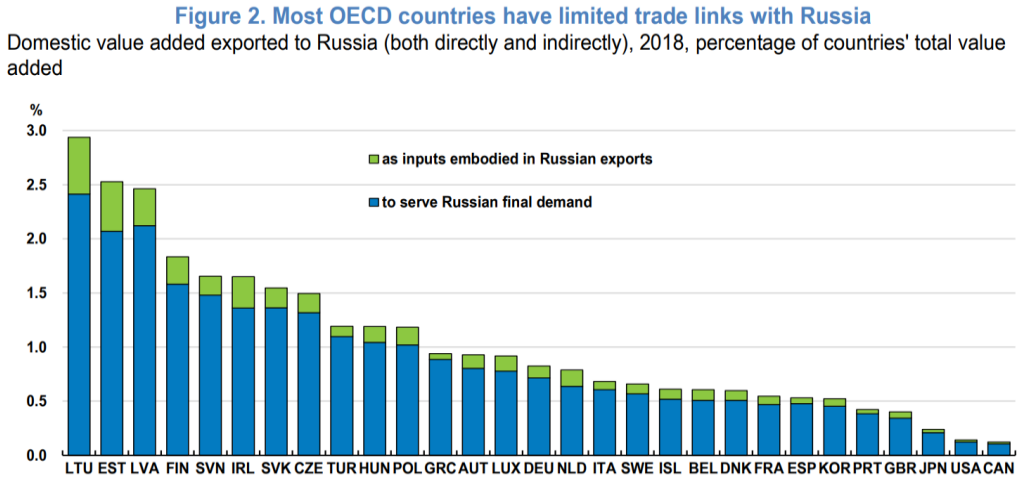
2022'nin başlarındaki PMI göstergeleri, çoğu ülkede Omicron varyantından kaynaklanan kesintiden sonra ticari faaliyetin hızla artacağı öngörülüyordu (Şekil 3).

Şekil 3. PMI Endeksi

Kaynak: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/4181d61b-en/index.html?itemId=/content/publication/4181d61b-en>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.

2022 Rusya-Ukrayna Savaşı yarattığı insani dramının ötesinde, küresel COVID-19 salgınının yarattığı halk sağlığı sorunlarına ek olarak, ekonomik ve sosyal kargaşa ile de milyonlarca insanın geçim kaynaklarını ve uzun vadeli refahını tehdit etmektedir. Rusya ve Ukrayna, ikili ticaretinin olduğu birçok ülke ile olduğu gibi küresel GSYİH'nın da yaklaşık 2% gibi nispeten küçük bir payına sahiptir (Şekil 4). Buna rağmen, temel gıda maddeleri, mineraller ve enerji ürünlerinin önemli üretici ve ihracatçılarıdır. Savaş, özellikle petrol, gaz ve buğday fiyatlarının yükseldiği emtia piyasalarında şimdiden büyük ekonomik ve finansal krize neden olmuştur. Zaten artmış olan enerji ve hammadde fiyatları savaşın başlamasıyla birlikte daha da artarak başta otomotiv olmak üzere enerji, tarım, gıda, taşımacılık, inşaat gibi birçok sektörü tehdit etmektedir.

Source: TIVA indicators, 2021 edition; and OECD calculations.

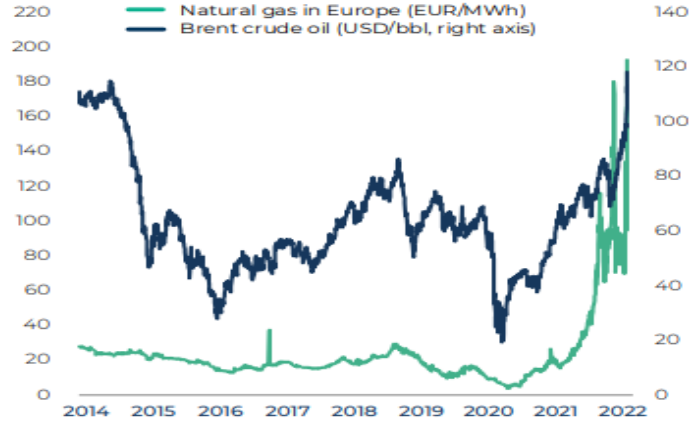
Şekil 4. 2018 Yılında Rusya'ya İhrac Edilen Yerli Katma Değerin (Doğrudan ve Dolaylı) Ülkelerin Toplam Katma Değeri İçindeki Yüzdesi

Kaynak: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/4181d61b-en/index.html?itemId=/content/publication/4181d61b-en>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.

3. RUSYA-UKRAYNA SAVAŞININ TEDARİK ZİNCİRLERİNE ETKİLERİ

3.1. Enerji Sektöründe Tedarik Zincirlerine Etkileri

24 Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgali için başlattığı askerî harekât ile 2022 yılı başında zaten yükselen doğalgaz fiyatları 2014 yılından sonra 4 Mart'ta 192 Euro'ya rekor seviyeye yükselmiştir (Şekil 5). Rusya dünyanın en büyük ikinci doğal gaz üreticisi (2019'da 679 milyar metreküp) ve en büyük üçüncü ham petrol üreticisidir (2019'da günde 11,2 milyon varil). Avrupa'nın Ukrayna'dan geçen tek hat üzerinden Rusya'dan tedarik ettiği doğalgazın tamamını, bu da toplam Avrupa tüketiminin ~%40'ı [20], kısa ve orta vadede değiştirmek neredeyse imkânsızdır.

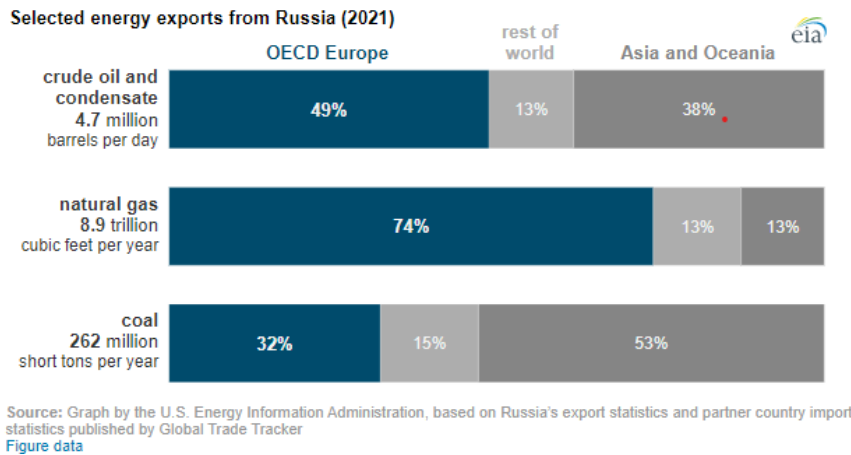

Sources: Refinitiv, Coface

Şekil 5. Ham Petrol Ve Doğalgaz Fiyatları

Kaynak: <https://www.coface.com/News-Publications/Publications/Russia-Ukraine-conflict-Stagflation-ahead>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.

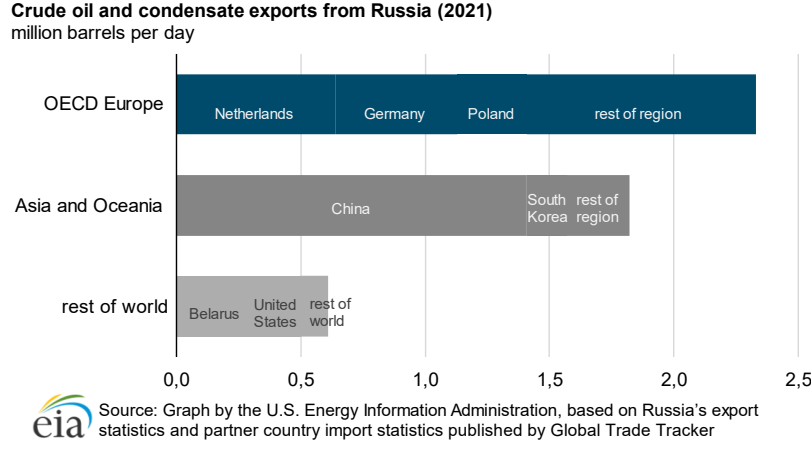
2021'de Rusya, dünyanın en büyük doğal gaz ihraç eden ülkesi, Suudi Arabistan'dan sonra ikinci en büyük ham petrol ihraç eden ülke ve Endonezya ve Avustralya'nın ardından üçüncü en büyük kömür ihraç eden ülkesidir [21]. 2021'de Rusya'nın ham petrol ve doğal gaz ihracatının büyük bir kısmı Avrupa oluşturmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. 2021 Yılında Rusya'dan Yapılan Enerji İhracatı

Kaynak: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=51618>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.

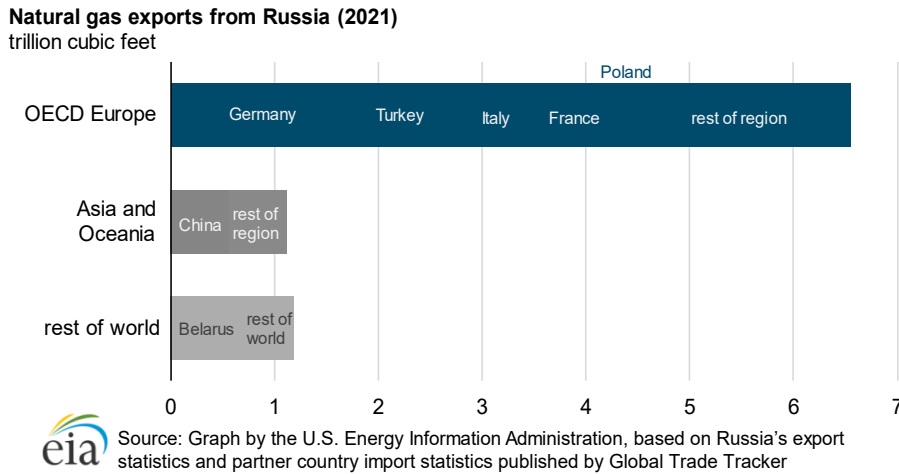
Kömür ihracatının büyük bir kısmı ise Asya ve Okyanus bölgesindeki ülkeler oluşturmaktadır. Rusya'nın enerji ihracatında kilit noktadadır. Rusya'nın 2021'de ürettiği günlük 10,1 milyon varil ham petrolün %45'inden fazlasını (4,7 milyon varil/gün) ihraç etmiştir. Toplam ihracatın neredeyse yarısı Avrupa'ya yapılırken, ülke olarak en çok ihracat Çin'e yapılmıştır (Şekil 7).

Şekil 7. 2021 Yılında Rusya'dan Yapılan Ham Petrol İhracatı

Kaynak: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=51618>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.

Ham petrol fiyatlarını dengelemek için OPEC ülkeleri ve Kanada, Brezilya, Guyana gibi OPEC dışı ülkelerin üretimini artırması seçenekleri mevcuttur. Ancak Rusya arzındaki kesintiler ile oluşan ham petrol fiyatlarındaki artışı dengelemek için yeterli olmamıştır. Dünyanın en büyük beşinci petrol rezervine sahip ve ABD yaptırımları ile sınırlanan İran ile olası bir nükleer anlaşma ham petrol fiyat artışını dengeleyebilir. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı başkanının 5 Mart'ta Tahran'a yaptığı ziyaret, ilerleme ihtimalini önemli ölçüde artırmıştır. Rusya 2021 yılında ürettiği 24,8 trilyon metreküp doğalgazın yaklaşık %75'ini Avrupa'ya ihraç etmiştir (Şekil 8).

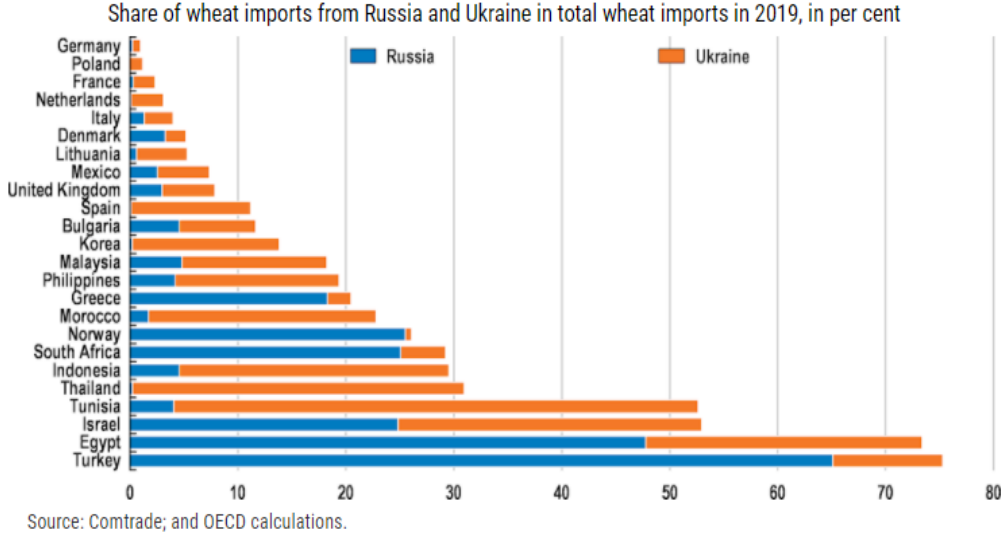
Şekil 8. 2021 Yılında Rusya'dan Yapılan Doğalgaz İhracatı

Kaynak: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=51618>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.

3.2. Tarım ve Gıda Sektöründe Tedarik Zincirlerine Etkileri

24 Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgali için başlattığı askerî harekâtın etkisi ile zaten yükselmekte olan tarım ürünlerinin fiyatları daha da fazla yükselmiştir.

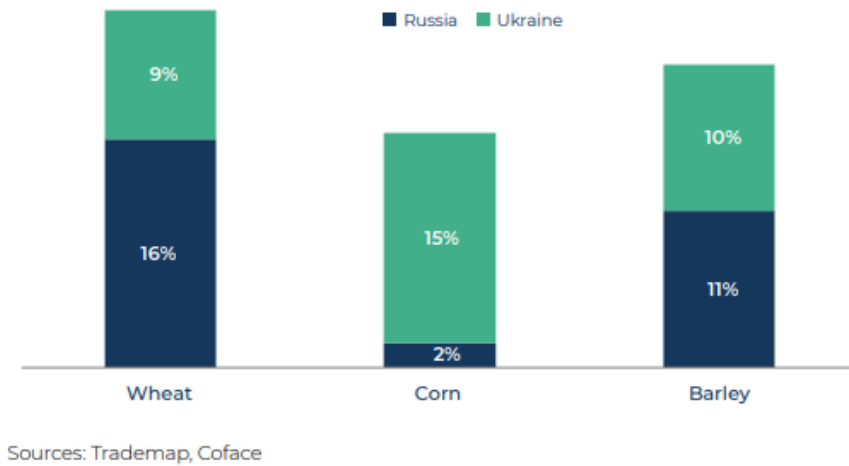
Rusya Dünya ticaretinin yaklaşık %20'si ile önde gelen buğday ihracatçısıdır. Türkiye ve Mısır, Rus buğdayının en büyük ithalatçısı iken aynı zamanda Ukrayna tahıllarının en büyük ikinci ve üçüncü ithalatçısıdır. Bunun dışında birçok ülke buğday ihtiyacının önemli bir bölümünü başta Rusya olmak üzere Rusya ve Ukrayna'dan ithal etmek suretiyle karşılamaktadır (Şekil 9).

Şekil 9. 2019 Yılında Rusya Ve Ukrayna'dan Yapılan Buğday İthalatının Toplam Buğday İthalatı İçindeki Yüzde Olarak Payı

Kaynak: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/4181d61b-en/index.html?itemId=/content/publication/4181d61b-en>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.

Ukrayna dünyanın en büyük ayçiçeği üreticisidir. Aynı zamanda dünyanın en büyük altıncı mısır ve dünyanın en büyük yedinci buğday üreticisidir. Şeker pancarı, arpa, soya fasulyesi ve kolza tohumunda ise dünyanın ilk on üreticilerindedir. 2019 yılında dünyadaki buğday ihracatının %25'ini Rusya, arpa ihracatının %21'ini ve mısır ihracatının %17'ini Ukrayna gerçekleştirmiştir (Şekil 10). Rusya ve Ukrayna dünyadaki ayçiçeği tohumu ve aspir yağı ihracatının yaklaşık %75'ini oluşturmaktadır.

Şekil 10. 2019 Yılında Rusya Ve Ukrayna'dan Yapılan Buğday, Arpa Ve Mısır İthalatının Toplam Buğday, Arpa Ve Mısır İthalatı İçindeki Yüzde Olarak Payı

Kaynak: <https://www.coface.com/News-Publications/Publications/Russia-Ukraine-conflict-Stagflation-ahead>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.

Ukrayna'nın limanlarında ticari nakliye faaliyetlerini durdurması ve Rusya'nın da Azak Denizi'ni ticari gemilere kapatmasıyla önemli arz kesintileri olmuştur. Bu durum her ne kadar Rusya tahıl ihracatını Karadeniz limanlarından devam ettirse de Azak Denizi'nin ticari gemilere kapatılmasıyla tahıl, makarna, un ve yağ gibi ürünlerde fiyat artışlarına sebep olmuştur (Şekil 11). Hayvan yemi olarak kullanılan tahıllardaki arz kesintisinin de et fiyatlarına etkisi olacaktır. Aynı zamanda gübre üretiminde hammadde ve enerji olarak kullanılan doğalgaz fiyatlarındaki artış ise düşük gübre üretimine ve gübre fiyatlarında artışa, tarımsal verimde azalışa sebep olacaktır. Yüksek enerji fiyatları doğrudan ve dolaylı sebeplerle tarımsal ürünlerde de fiyat artışlarına sebep olacaktır.

Şekil 11. Mısır, Buğday, Soya Fasulyesi, Ayçiçek Yağı Fiyatları (100 = Ocak 2019)

Kaynak: <https://www.coface.com/News-Publications/Publications/Russia-Ukraine-conflict-Stagflation-ahead>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.

4. RUSYA-UKRAYNA SAVAŞININ OTOMOTİV SEKTÖRÜNDE TEDARİK ZİNCİRLERİNE ETKİLERİ

Küresel ekonominin öncü sektörlerinden biri olan otomotiv sektörü otomobil, otobüs, minibüs, kamyon, traktör gibi motorlu kara taşıtları ile bu taşıtların üretiminde kullanılan aksam ve parçaları imal eden endüstri olarak tanımlanmıştır. Otomotiv sektörü demir-çelik, petro-kimya, cam, plastik, tekstil ve elektronik gibi diğer sanayi kollarının başlıca alıcısıdır. Bu nedenle bu sanayilerdeki teknolojik gelişmelerin de lokomotifini olma görevini üstlenmiştir. Otomotiv sektörü üretim bakımından binek ve ticari araç olarak iki sınıfa ayrılmaktadır. Otomotiv sektöründeki üretim ağırlıklı olarak otomobil üretiminden oluşmaktadır (Tablo 1). Aynı zamanda ulaştırma, savunma, tarım, turizm, alt yapı ve inşaat gibi sektörlerde de ihtiyaç duydukları motorlu araçları tedarik etmektedir. Ayrıca kendi bünyesi dışında hammadde ve yan sanayi ile nihai ürünlerin tüketiciye ulaşmasını sağlayan pazarlama, bayi, servis, akaryakıt, finans ve sigorta sektörleriyle de yakından ilişkilidir. Bu nedenle otomotiv sektörü yarattığı

katma değer, istihdama katkı, vergi geliri ve birçok sektörde talep yaratıcı etkisiyle ekonomiler açısından vazgeçilmez öneme sahip olup, teknolojik gelişimde öncü rol oynamaktadır.

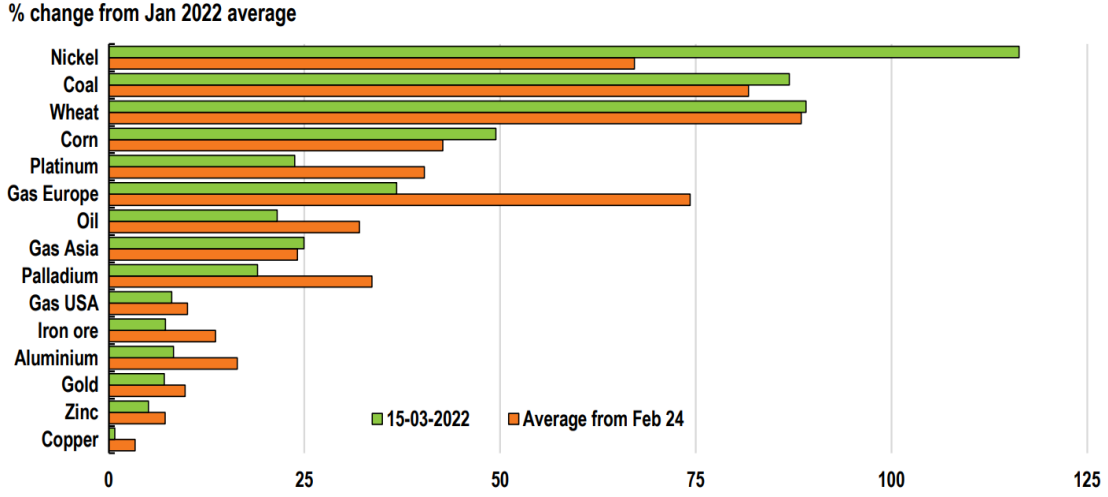
Küresel ekonomiye çok önemli bir katkı sağlayan otomotiv sektörü 2008-2009 mali krizinden toparlanırken, COVID-19 küresel salgını ile tarihinin en ciddi, eşi benzeri görülmemiş krizine sürüklenmiştir. Otomotiv sektöründe 2010'da başlayan yükseliş döngüsü, COVID-19 salgınının başlangıcından da önce 2018 sonbaharından itibaren, Çin otomotiv pazarındaki ticari talepteki düşüş ile sona ermiştir. Yeni araç sertifika standartlarının (WLTP) sıkılaştırılması ve çevre düzenlemelerinin (CAFE) dayattığı CO2 hedefleri ile büyük yatırımlar yapmak zorunda kalan sektörün gelirleri üzerinde ağır bir baskı oluşturdu.

Tablo 5. OICA 2021 Yılı Binek Ve Ticari Araç Üretim İstatistikleri

COUNTRY/REGION	CARS	COMMERCIAL VEHICLES	TOTAL	% CHANGE
ARGENTINA	184106	250647	434753	66%
AUSTRIA	124700	12000	136700	9%
BELGIUM	224180	36858	261038	-2%
BRAZIL	1707851	540402	2248253	12%
CANADA	288 235	826767	1115002	-19%
CHINA	21407962	4674258	26082220	3%
CZECH REPUBLIC	1 105 223	6209	1111432	-4%
EGYPT	23754		23754	0%
FINLAND	93172		93172	8%
FRANCE	917907	433401	1351308	3%
GERMANY	3096165	212527	3308692	-12%
HUNGARY	394302		394302	-3%
INDIA	3631095	768017	4399112	30%
INDONESIA	889756	232211	1121967	63%
ITALY	442432	353424	795856	2%
JAPAN	6619242	1227713	7846955	-3%
KAZAKHSTAN	80679	11738	92417	24%
MALAYSIA	446431	35220	481651	-1%
MOROCCO	338339	64668	403007	23%
MEXICO	708242	2437411	3145653	-1%
POLAND	260800	178621	439421	-3%
PORTUGAL	229221	60733	289954	10%
ROMANIA	420755		420755	-4%
RUSSIA	1352740	213577	1566317	9%
SERBIA	21109	154	21263	-9%
SLOVAKIA	1000000		1000000	1%
SLOVENIA	95797		95797	-32%
SOUTH AFRICA	239267	259820	499087	12%
SOUTH KOREA	3162727	299677	3462404	-1%
SPAIN	1662174	435959	2098133	-8%
TAIWAN	196749	68571	265320	8%
THAILAND	594690	1091015	1685705	18%
TURKEY	782835	493305	1276140	-2%
UKRAINE	7342	811	8153	65%
UNITED KINGDOM	859575	72913	932488	-8%
USA	1663060	7604154	9167214	4%
UZBEKISTAN	236 667	4982	241649	-15%
OTHERS	1645014	183930	1828944	
TOTAL	57054295	23091693	80145988	3%

Kaynak: <https://www.oica.net/category/production-statistics/2021-statistics/>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.

24 Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgali için başlattığı askerî harekât ile de sektörün küresel tedarik zincirlerindeki işverenler ve işçiler yeniden ciddi belirsizliklerle karşı karşıya kalmışlardır. Mevcut tedarik zincirindeki problemlere ilave olarak yarı iletken çipler, kobalt, lityum, magnezyum vb. yüksek hammadde fiyatları da (Şekil 12) otomotiv sektörü üzerinde olumsuz etkiye yaratmıştır.

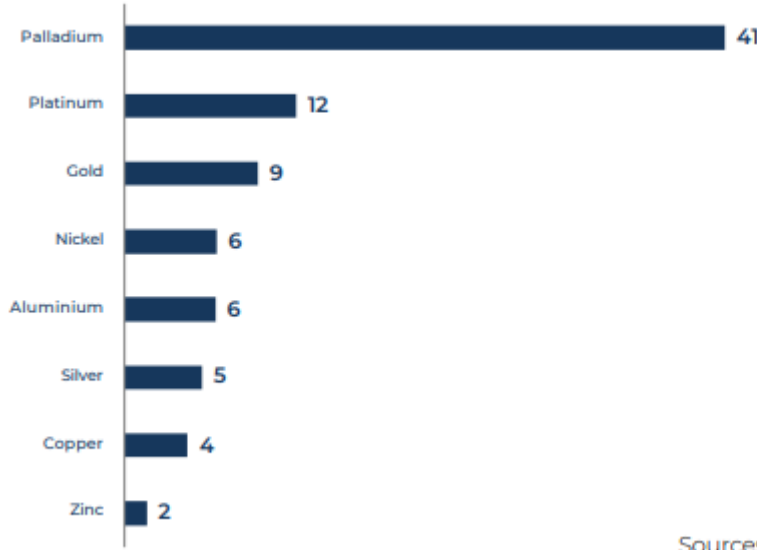

Source: Refinitiv.

Şekil 12. Rusya ve Ukrayna'nın İhraç Ettiği Başlıca Mallarının Hammadde Fiyatlarındaki Ocak 2022 Ortalamasına Göre Yüzde Değişim

Kaynak: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/4181d61b-en/index.html?itemId=/content/publication/4181d61b-en>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.

Rusya ve Ukrayna tedarik zincirinde kilit bir rol oynamaktadır. Rusya küresel üretimdeki payı ile önemli bir paladyum, alüminyum, nikel ve bakır üreticisidir (Şekil 13).

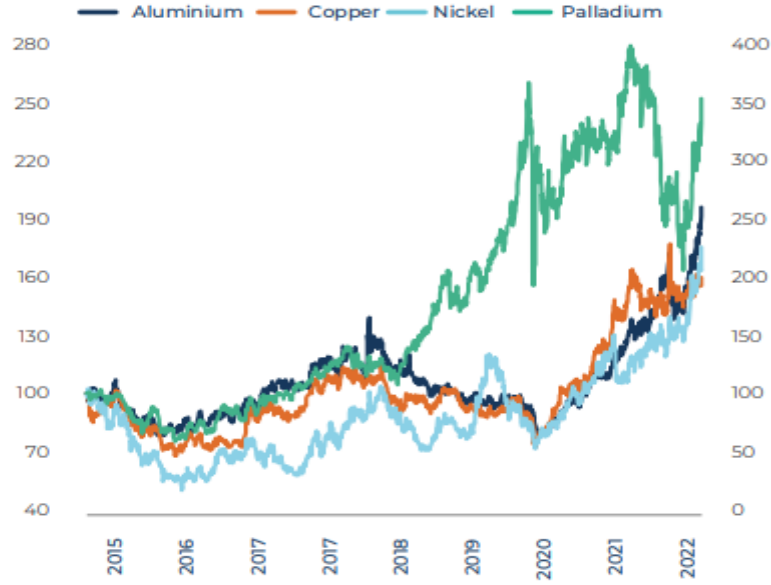

Sources: JP Morgan, Coface

Şekil 13. Rusya'nın Seçilen Metallerin Küresel Üretimdeki Payı

Kaynak: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/4181d61b-en/index.html?itemId=/content/publication/4181d61b-en>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.

Otomotiv ve havacılık sanayileri olmak üzere inşaat sektörü de hammadde fiyat artışından en çok etkilenen sektörlerdendir (Şekil 14).

Sources: Refinitiv, LME, Coface

Şekil 14. Rusya'nın İhraç Ettiği Başlıca Alüminyum, Bakır, Nikel Ve Paladyum Gibi Hammade Fiyatlarının Yüzde Değişimi (100 = Ocak 2015)

Kaynak: <https://www.coface.com/News-Publications/Publications/Russia-Ukraine-conflict-Stagflation-ahead>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.

Ukrayna, önemli bir kablo tedarikçisidir. Tedarik zincirinde yaşanan problemler nedeniyle Batı Avrupa'daki VW, Renault, Porsche ve BMW gibi birçok otomobil üreticisi üretimlerini durdurmak zorunda kalmıştır. Ukrayna küresel paladyum ve neon gazı ihracatın yaklaşık %70'ini üretmektedir. İçten yanmalı motorların (ICE) katalitik konvertörlerinin üretimi için paladyum gereklidir. Paladyum ve neon gazı aynı zamanda yarı iletken çiplerin üretiminde de kullanılmaktadır.

Rusya nikel üretimi için kritik bir konuma sahiptir. Endonezya dünyanın en büyük nikel rezervlerine sahiptir fakat katma değer için ihracatını yasaklamıştır. Elektrikli araçlarda kullanılan lityum iyon pillerin üretimi için nikel kullanılmaktadır. Araç gövdesi, uçak, pencere ve çeşitli aletlerin üretiminde alüminyum kullanılmaktadır. Tel, çubuk, elektronik, inşaat ve birçok endüstriyel üretimde bakır kullanılmaktadır. Elektrikli araçlara geçiş büyük ölçüde uygun fiyatlı ve büyük miktarda alüminyum, bakır, nikel, lityum ve platin gibi metallerin tedarikine bağlıdır.

Çin'in bu metallerde ithalatını artırması durumunda Avrupa'daki sanayi ve inşaat sektörlerinin yaşayacağı tedarik sıkıntısı ile üretimlerini durdurabilir. Enerji fiyatlarındaki artışla birlikte Avrupa'daki birçok döküm fabrikası zarar etmemek için üretimlerini durdurmuştur.

5. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışmanın amacı, bütün dünyayı etkisi altına alan Rusya-Ukrayna Savaşının özellikle otomotiv sektöründe tedarik zincirine olan etkilerini araştırmaktır. Savaşın tedarik zincirlerine olan etkileri belirlenerek, bu ve buna benzer konular yaşanması durumunda firmaların almaları gereken önlemlerin öngörülmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışma otomotiv sektöründe faaliyet gösteren firmalara yönelik yapılmıştır. Bu çalışmada kartopu örnekleme yöntemi ile veri toplamada 5'li Likert ölçek ifadelerinin yanı sıra demografik, kategorik ve açık uçlu sorular da yer almaktadır. Firmalar otomotiv sektöründe faaliyet gösteren ana sanayi ve yan sanayi firmaları olarak tespit edilmiştir. Bu araştırma için firmalara anket e-posta aracılığı ile ulaştırılmıştır. Bu araştırma 1-30 Mayıs 2022 tarih aralığında gerçekleştirilmiştir. Gönderilen e-postalara 25 firma geri dönüş yapmıştır. Katılımcılar firmanın tedarik zincirine ve anket sorularına cevap vermeye yetkin firma yetkilileridir.

6. BULGULAR

Araştırmaya katılan firmaların hepsi otomotiv sektöründe faaliyet göstermekle birlikte farklı uzmanlık alanlarına sahiptirler. Firmaların büyük çoğunluğu orta ölçekli işletmeler olmakla birlikte, ana sanayi olarak 4 firma araştırmaya katılmıştır. Firmaların büyüklük ve faaliyet alanları Tablo 2'de detaylı olarak gösterilmiştir.

Tablo 6. Araştırmaya Katılan Firmaların Faaliyet Alanları ve Ölçekleri

Katılan Firmalar	Firmanın Faaliyet Alanı	İşletmenin Ölçeği		
		Küçük	Orta	Büyük
F1	ANA SANAYİ			X
F2				X
F3				X
F4				X
F5	YAN SANAYİ		X	
F6			X	
F7			X	
F8			X	
F9			X	
F10			X	
F11			X	
F12			X	
F13			X	

F14			X	
F15			X	
F16			X	
F17			X	
F18			X	
F19			X	
F20			X	
F21			X	
F22			X	
F23			X	
F24			X	
F25			X	

Firmalara toplam 8 soru yöneltilmiştir. Firmaların bu sorulara verdiği cevaplar aşağıdaki detaylı olarak değerlendirilmiştir.

Bu araştırmaya katılanların demografik özellikleri aşağıdaki Tablo 3’te görülmektedir.

Tablo 7. Cevaplayıcıların Demografik Özellikleri Ve Yüzdeleri

Demografik Özellikler		Yüzde
Cinsiyet	Kadın	28,6
	Erkek	71,4
Yaş	<24	0
	25-34	9,5
	35-44	35,7
	45-54	40,5
	55 ve üzeri	14,3
	>65	0
Eğitim Düzeyi	Lise	4,8
	Ön Lisans	2,4

	Lisans	57,1
	Yüksek Lisans	35,7
Pozisyon	Çalışan	4,8
	Uzman	7,1
	Bölüm Kısım Şefi	28,6
	Müdür Yardımcısı	2,4
	Müdür	35,7
	Üst Düzey Yönetici	21,4
	Toplam İş Deneyimi	1-3 yıl
4-6 yıl		2,4
7-10 yıl		7,1
>10 yıl		90,5
İşletmenizin Ölçeği	Küçük	0
	Orta	16,7
	Büyük	83,3

Katılımcıların %57,1'lik bölümü lisans mezunu, %35,7'lik bölümü yüksek lisans mezunudur. Bu da katılımcıların eğitim düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Katılımcıların %28,6'lık bölümü Bölüm Kısım Şefi, %2,4'lük bölümü Müdür Yardımcısı, %35,7'lik bölümü Müdür, %21,7'lük bölümü ise Üst Düzey Yöneticidir. Bu da katılımcıların büyük bir kısmının farklı seviyelerde yönetici olduğunu göstermektedir. Katılımcıların %90,5'lik bölümü >10 yıl toplam iş deneyimine sahiptir. Bu da katılımcıların büyük bir bölümünün toplam iş deneyiminin yüksek olduğunu göstermektedir.

Soru 1 - Rusya-Ukrayna arasındaki savaş dönemini ve sektörünüzü dikkate alarak aşağıdaki ifadeleri cevaplayınız.

Tablo 8. Rusya-Ukrayna Arasındaki Savaş Döneminde Sektör Bilgileri

İfadeler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bu dönemde işletmemizin faaliyetlerini belirli dönemlerde geçici olarak durdurmak zorunda kaldık.	11,9	28,6	7,1	31,0	21,4
Bu dönemde tedarik problemlerine bağlı üretim kayıplarında artış oldu.	11,9	11,9	4,8	35,7	35,7
Bu dönemde COVID-19 salgını ile başlayan hammadde tedarik problemlerinde artış oldu.	7,1	11,9	11,9	31,0	38,1
Bu dönemde COVID-19 salgını ile başlayan yarı iletken çiplerin tedarik problemlerinde artış oldu.	4,8	19,0	9,5	31,0	35,7
Bu dönemde alternatif tedarik kaynaklarına yöneldik.	11,9	9,5	14,3	52,4	11,9
Bu dönemde lojistik ağıımızı genişlettik.	9,5	19,0	16,7	42,9	11,9
Bu dönemde stoklarımızı arttırdık ve güvenlik stoku oluşturduk.	2,4	26,2	16,7	35,7	19,0
Bu dönemde farklı rotalardan tedarikçi sevkiyatlarını gerçekleştirdik.	11,9	7,1	16,7	42,9	21,4
Bu dönemde günlük hatta saatlik takiplerle koordinasyon sağladık.	4,8	11,9	4,8	38,1	40,5
Bu dönemde işletmemizin bakım-onarım, seyahat, eğitim gibi birçok harcama kalemini azalttık.	2,4	9,5	4,8	26,2	57,1
Bu dönemde işletmemizin enerji tüketimlerini azaltma çalışmalarında hızlanma oldu.	7,1	2,4	9,5%	26,2	54,8
Bu dönemde işletmemizin yenilenebilir enerji yatırımlarında hızlanma oldu.	16,7	21,4	26,2	23,8	11,9
Bu dönemde nihai ürünlerin (otomobil) satışları azaldı.	7,1	19,0	16,7	19,0	38,1
Bu dönemde gelir kaybı yaşadık.	7,1	11,9	7,1	33,3	40,5
Bu dönemde müşteri kaybı yaşadık.	9,5	28,6	19,0	23,8	19,0

Tablo 4'te görüldüğü üzere, "Bu dönemde işletmemizin faaliyetlerini belirli dönemlerde geçici olarak durdurmak zorunda kaldık" sorusuna katılımcıların %31'lik bölümü "Katılıyorum", %21,4'lük bölümü "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde cevap vermiştir. Bu oranlar da araştırmaya katılan firmaların %51,4'lük bir bölümünün Rusya-Ukrayna arasındaki savaş nedeniyle faaliyetlerini belirli dönemlerde geçici olarak durdurmak zorunda kalmışlardır. "Bu dönemde tedarik problemlerine bağlı üretim kayıplarında artış oldu" sorusuna katılımcıların %35,7'lik bölümü "Katılıyorum", %35,7'lik bölümü "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde cevap vermiştir. Bu oranlar da araştırmaya katılan firmaların %71,4'lük bir bölümünün Rusya-Ukrayna arasındaki savaş nedeniyle tedarik problemlerine bağlı üretim kayıplarında artış olduğunu göstermektedir. "Bu dönemde COVID-19 salgını ile başlayan hammadde tedarik problemlerinde artış oldu" sorusuna katılımcıların %31'lik bölümü "Katılıyorum", %38,1'lik bölümü "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde cevap vermiştir. Bu oranlar da araştırmaya katılan firmaların %69,1'lik bir bölümünün Rusya-Ukrayna arasındaki savaş nedeniyle COVID-19 salgını ile başlayan hammadde tedarik problemlerinde artış olduğunu göstermektedir. "Bu dönemde COVID-19 salgını ile başlayan yarı iletken çiplerin tedarik problemlerinde artış oldu" sorusuna katılımcıların %31'lik bölümü "Katılıyorum", %35,7'lik bölümü "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde cevap vermiştir. Bu oranlar da araştırmaya katılan firmaların %66,7'lik bir bölümünün Rusya-Ukrayna arasındaki savaş nedeniyle COVID-19 salgını ile başlayan yarı iletken çiplerin tedarik problemlerinde artış olduğunu göstermektedir. "Bu dönemde alternatif tedarik kaynaklarına yöneldik" sorusuna katılımcıların %52,4'lük bölümü "Katılıyorum", %11,9'lük bölümü "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde cevap vermiştir. Bu oranlar da araştırmaya katılan firmaların %64,3'lük bir bölümünün Rusya-Ukrayna arasındaki savaş nedeniyle alternatif tedarik kaynaklarına yöneldiklerini göstermektedir. "Bu dönemde lojistik ağıımızı genişlettik" sorusuna katılımcıların %42,9'lük bölümü "Katılıyorum", %11,9'lük bölümü "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde cevap vermiştir. Bu oranlar da araştırmaya katılan firmaların %54,8'lük bir bölümünün Rusya-Ukrayna arasındaki savaş nedeniyle lojistik ağıımızı genişlettiklerini göstermektedir. "Bu dönemde stoklarımızı arttırdık ve güvenlik stoku oluşturduk" sorusuna katılımcıların %35,7'lik bölümü "Katılıyorum", %19'lük bölümü "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde cevap vermiştir. Bu oranlar da araştırmaya katılan firmaların %54,7'lik bir bölümünün Rusya-Ukrayna arasındaki savaş nedeniyle stoklarını arttırdıkları ve güvenlik stoku oluşturduklarını göstermektedir. "Bu dönemde farklı rotalardan tedarikçi sevkiyatlarını gerçekleştirdik" sorusuna katılımcıların %42,9'lük bölümü "Katılıyorum", %21,4'lük bölümü "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde cevap vermiştir. Bu oranlar da araştırmaya katılan firmaların %64,3'lük bir bölümünün Rusya-Ukrayna arasındaki savaş nedeniyle farklı rotalardan tedarikçi sevkiyatlarını gerçekleştirdiklerini göstermektedir. "Bu dönemde günlük hatta saatlik takiplerle koordinasyon sağladık" sorusuna katılımcıların %38,1'lik bölümü "Katılıyorum", %40,5'lik bölümü "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde cevap vermiştir. Bu oranlar da araştırmaya katılan firmaların %78,6'lük bir bölümünün Rusya-Ukrayna arasındaki savaş nedeniyle günlük hatta saatlik takiplerle koordinasyon sağladıklarını göstermektedir.

Tablo 4'te "Bu dönemde işletmemizin bakım-onarım, seyahat, eğitim gibi birçok harcama kalemini azalttık" sorusuna katılımcıların %26,2'lik bölümü "Katılıyorum", %57,1'lik bölümü "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde cevap vermiştir. Bu oranlar da araştırmaya katılan firmaların %83,3'lük bir bölümünün Rusya-Ukrayna arasındaki savaş nedeniyle işletmelerde bakım-onarım, seyahat, eğitim gibi birçok harcama kalemini azalttıklarını göstermektedir. "Bu dönemde işletmemizin enerji tüketimlerini azaltma çalışmalarında hızlanma oldu" sorusuna katılımcıların %26,2'lik bölümü "Katılıyorum", %54,8'lik bölümü "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde cevap vermiştir. Bu oranlar da araştırmaya katılan firmaların %81'lik bir bölümünün Rusya-Ukrayna arasındaki savaş nedeniyle işletmelerde enerji tüketimlerini azaltma çalışmalarında hızlanma olduğunu göstermektedir. "Bu dönemde işletmemizin yenilenebilir

enerji yatırımlarında hızlanma oldu” sorusuna katılımcıların %23,8’lik bölümü “Katılıyorum”, %11,9’lik bölümü “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde cevap vermiştir. Bu oranlar da araştırmaya katılan firmaların %35,7’lik bir bölümünün Rusya-Ukrayna arasındaki savaş nedeniyle işletmelerde enerji tüketimlerini azaltma çalışmalarında hızlanma olduğunu göstermektedir. “Bu dönemde nihai ürünlerin (otomobil) satışları azaldı” sorusuna katılımcıların %19’luk bölümü “Katılıyorum”, %38,1’lik bölümü “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde cevap vermiştir. Bu oranlar da araştırmaya katılan firmaların %57,1’lik bir bölümünün Rusya-Ukrayna arasındaki savaşı nedeniyle nihai ürünlerin (otomobil) satışları azaldığını göstermektedir. “Bu dönemde gelir kaybı yaşadık” sorusuna katılımcıların %33,3’lük bölümü “Katılıyorum”, %40,5’lik bölümü “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde cevap vermiştir. Bu oranlar da araştırmaya katılan firmaların %73,8’lik bir bölümünün Rusya-Ukrayna arasındaki savaşı nedeniyle gelir kaybı yaşadıklarını göstermektedir. “Bu dönemde müşteri kaybı yaşadık” sorusuna katılımcıların %23,8’lik bölümü “Katılıyorum”, %19’luk bölümü “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde cevap vermiştir. Bu oranlar da araştırmaya katılan firmaların %42,8’lik bir bölümünün Rusya-Ukrayna arasındaki savaşı nedeniyle müşteri kaybı yaşadıklarını göstermektedir.

Soru 2 - Bu dönemde işletmenizde faaliyetleri belirli dönemlerde geçici olarak durdurmak zorunda kaldınız mı? Evet ise bu ne kadar sürdü?

Tablo 9. Faaliyet Duruşları ve Duruş Süresi

FİRMALAR	EVET	HAYIR	SÜRE
F1	X		>1 AY
F2		X	
F3		X	
F5		X	
F7	X		
F10	X		2 AY
F13		X	
F16		X	2 HAFTA
F19	X		1 HAFTA/AY

Tablo 5’te araştırmaya katılan firmalardan F2, F3, F5, F13 ve F16’nın Rusya-Ukrayna arasındaki savaş döneminde faaliyetlerini belirli dönemlerde geçici olarak durdurmak zorunda kalmadıkları görülmektedir. Araştırmaya katılan firmalardan F1’in >1 ay, F10’nun 2 ay, F19’un ise 1 hafta/ay savaş döneminde faaliyetlerini durdurduğu görülmektedir.

Soru 3 - Bu dönemde işletmenizde üretim planlama süreçlerinde ne gibi (planlama sıklığı, yeni veri kaynağı türleri/ planlama araçları, yeni personel fonksiyonları) değişiklikler oldu?

Tablo 10. Üretim Planlama Süreçlerinde Yaşanan Değişiklikler

Firmalar	Planlama Sıklığı Değişikliği	Ürettiğimiz Referans Sayısı Azaldı	Daha Esnek Üretim Planları	Planlama Kontrolü Arttırıldı
F1	X			
F2	X			
F3				
F5	X			
F7	X			
F10		X		
F13	X			
F16			X	
F19				X

Tablo 6’da araştırmaya katılan firmalardan F1, F2, F5, F7 ve F13’nün Rusya-Ukrayna arasındaki savaş döneminde işletmenizde üretim planlama süreçlerinde planlama sıklığı değişiklikleri yaşadıkları, F10’nun ürettiği referans sayısının azaldığı, F16’nın daha esnek üretim yaptığı, F19’un ise planlama kontrolünü arttırdığı görülmektedir.

Soru 4 - Bu dönemde işletmenizde faaliyetleri durdurma nedenleri nelerdir?

Tablo 11. İşletmelerin Faaliyetlerini Durdurma Nedenleri

• Gümrükte yaşanan gecikmeler
• Kamyon & Şoför bulmada yaşanan sıkıntılar
• Üretimin azalması
• Konteyner bulma zorlukları
• Çip tedarikinde yaşanan sıkıntılar
• Ukrayna-Rusya savaşına bağlı tedarik güçlükleri

Tablo 7’de araştırmaya katılan firmaların Rusya-Ukrayna arasındaki savaş döneminde faaliyetlerini durdurma nedenleri görülmektedir.

Soru 5 – Bu dönemde işletmenizde tedarik zincirinde karşılaştığınız problemler nelerdir?

Tablo 12. Tedarik Zincirinde Karşılaşılan Problemler

1. Avrupa’da kamyon şoförlerin çoğunlukla Ukraynalı olmasından dolayı kamyon ve şoför yokluğu
2. Her hafta değişkenlik gösteren gümrük mevzuatı ve beklentileri
3. Rusya ve Ukrayna’da bulunan imalatçıların üretim planlamalarındaki düzensizlik
4. Finansal sıkıntıya giren imalatçı sayısında bariz artış
5. İmalatçıların nakliye konusunda uygun taşıyıcıları uygun zamanda ve fiyatta bulması zorlaştı
6. Bütün dünyada artan enerji fiyatlarıyla nakliye ve genel maliyetlerdeki yükselişler işletmelerin kârlılık oranının düşürdü

7. Enflasyonun tüm ülkelerde yukarı ivme kazanması da otomotiv sektörünü satışlar anlamında zora soktu, insanların alım güçlerinde kayıplar yaşandı
8. Tedarik süreçlerinin uzunluğu
9. Savaş bölgesinden parça temini
10.Rus plakalı kamyonların Avrupa sınırlarına girememesi
11.Gümrük mevzuatlarında güncellemelere bağlı belli parça gruplarının Rusya'dan ihracatta sıkıntı
12.Hammadde fiyat artışları ile tedarikçilerin hammadde temininde yaşadıkları sıkıntılar
13.Tedarik için yapılan harcamalardaki artışlar
14.Tedarikçilere zamanında boş ambalaj gidememesi
15.Nakliye firmaları Rusya ile çalışmayı ambargo kapsamında reddettiler
16.Bazı parçaların imalatçıdan tedarik edilememesi
17.Ukrayna tedarikçilerindeki üretim kesintileri
18.Ambargolar nedeniyle ithalat ve ihracat aktiviteleri durdu
19.Nikel borsasının kapanmasından dolayı malzeme tedarik edememe
20.Rotalar, gümrük ve sınır geçişlerinde gecikmeler
21.Yol güvenli
22.Planlama öngörüsü yapılamaması
23.Sınırlarda uzun bekleme süreleri

Tablo 8’de araştırmaya katılan firmaların Rusya-Ukrayna arasındaki savaş döneminde tedarik zincirinde karşılaştıkları problemler görülmektedir.

Soru 6 – Bu dönemde işletmenizde tedarik zincirinde karşılaştığınız problemleri aşmak için aldığınız önlemler nelerdir? İlk önleminizi ne zaman aldınız?

Tablo 13. Tedarik Zincirinde Karşılaşılan Problemleri Aşmak İçin Alınan Önlemler

Emniyet stoku
Farklı transport metotları
Üretim planlarını parça tedarikine göre düzenlemek
Ukrayna'da üretilen parçalara ait kalıplar en hızlı şekilde farklı Avrupa ülkelerine aktarıldı
Krizin başlangıcından itibaren üretimi arz/talep ve parça durumuna göre planlayarak
Rota değişikliği, parça tedarik firma değişimi
Kısa periyotta ek siparişlerle (DLS) couverture sürecinin uzatılması & müşteriye bilgi verilmesi
Normal transport çevriminde temin problemleri yaşandığından, hızlı taşıma araçları (uçak, VAN vb.) ile daha fazla maliyet ödeyerek tedarik edilmiştir
Parça stoklarını artırmaya çalıştık ve bunu üretim kapama zamanından önce yapmaya çalıştık, bazen son anda gelen kapama haberleri dolayısıyla buna zamanımız kalmadı, gelebilecek parçalar yerine Mühendislik ekipleriyle görüşerek muadil parça bulmaya çalıştık, üretimi ötelemeye çalıştık
Alternatif güzergahlar uygulandı, diğer ülkelerin tedarikçilerinden alım yapılmaya başlandı, savaş başlangıcından 2 hafta sonra yeni uygulamalara geçildi
En önemli önlem maalesef üretimi durdurmak oldu, aksi takdirde natamam araçlar üretmek zorunda kalıp bu araçları zaman içerisinde tamamlayabilecektik

Savaşın çıkması ile takip ve stok çalışmaları başlatıldı
Farklı sevkiyat araçları kullanmak
Merkezde oluşturulan kriz komitesi ve haftalık planlamalar
İhracat kapsamında Rusya'ya göndermemiz gereken parçalardan diğer müşterilerimizle ortak olanları diğer müşterilerimize göndermek; imalatçılar ile görüşerek siparişleri iptal etmek vb.
Günlük sayım yaparak minimum seviyede sıkıntıya düşmeyecek kadar stok tutup, tedarik etmek oldu
Krizin hemen başında, ilgili bölge firmaları için kapasite kontrol, rotalar ve güvenli geçişler için nakliye firmaları ile çalışma
Alternatif hatları kullanmak, yolları Ukrayna'nın kuzeyinden geçecek şekilde düzenlemek
Alternatif tedarikçiler, alternatif rotalar
Ön görü siparişlerini karşılamak için daha erken zamana hammadde tedarik etmeye çalışmak, stoklu çalışmak, planlamanın daha sıkı ve dar zamanlara planlama yapması vb.
Üst seviyelerde yakın takip, alternatif imalatçı arayışları gibi
Ham madde stoklarında artışa gidildi
Rusya-Ukrayna üzeri akışlara alternatifler oluşturmak, bu ülke tedarikçilerine alternatif oluşturmak

Tablo 9'da araştırmaya katılan firmaların Rusya-Ukrayna arasındaki savaş döneminde tedarik zincirinde karşılaştıkları problemleri aşmak için aldıkları önlemler görülmektedir.

Soru 7 – Bu dönemde işletmenizde tedarik zincirinde karşılaştığınız problemleri göz önünde bulundurarak tedarik zinciri risk yönetimi stratejilerinde kısa (<24 ay) ve uzun (>24 ay) vadede ne gibi değişiklikler olacak?

Tablo 14. Tedarik Zinciri Risk Yönetimi Stratejilerinde Yapılan Değişiklikler

Back-up parça ve imalatçılar belirlenecek
Kısa vadede farklı çalışma gruplarının katılımıyla mevcuttaki sorunların üretimi durdurmayaacak şekilde kararlar alınıp uygulanıyor, uzun vadede alternatif imalatçı ağı ve her fabrikaya mümkün olan en yakın imalatçının atanması, lojistik maliyetlerin sadece tek 1 fabrika için değil, firmamız için globalde kazanç ve performans getirisine bakılarak imalatçı seçimine karar verilmesi ve mevcut lojistik akışların tekrar elden geçirilerek en optimum seviyeye getirilmesi için grup çalışmalarının başlatılması ve en önemlisi de otomotiv sektöründe uzun vadede içten yanmalı motorlar yerine hybrid veya elektrikli ve yüksek teknolojlü ürünlere geçilerek hem çevreye duyarlı, hem de enerji fiyatları düşük olan araçların üretilmesinin hedeflenmesi
Tedarikçi risk yönetimi ve gelişimi planlanmalı
Alternatif rotalar denenecek

Bölge ve ülke ilişkilerine bağlı olarak riskli bölgelerdeki tedarikçilere concurrent tedarikçi oluşturulması veya alternatif parçalar konusunda Mühendislik birimlerinin parça diversitelerini azaltma çalışması
Kısa dönem gözden geçirmeler, alternatif kaynaklar arama
Savaş bölgesindeki tedarikçilerden alınan parçalar savaş dışı bölgelere kaydırılacak, alternatif rotalar tespit edilecek, parça stokları biraz daha artırılıp stok maliyetine katlanılıp ekstra dış ambarlar kiralanacak, yeni dedicated alt tedarikçiler bulunacak
Riskli ülkeler yeniden değerlendirilip, bu ülkelerdeki tedarikçilerin yedeklenmesi planlanacaktır
Kısa vadede emniyet stokları gözden geçirilebilir, uzun vadede alternatif tedarikçiler bulunabilir
24 aya sığmayabilir ama orta vadede hem savaş hem cip krizi sebebiyle yerel çözümlerin artacağını, firmaların resourcing yaparak imalatçı üretim tesislerinin yakınlarına çekeceklerini düşünüyorum.
Farklı bölgelerden alternatif tedarikçilerle anlaşma yapılması
Optimizasyon yapılacak
Kısa vadede kriz yönetimi ve alternatif tedarik kanalları, uzun vadede alternatif ürün arayışları
Daha esnek bir organizasyon yapısına geçiş yapma zorunluluğu oluştu, örneğin, yasal mevzuatlar çerçevesinde Sınırlı Süreli Sözleşmeli personel çalıştırılması gibi arayışlara girdik
Özellikle hammadde tedarikçilerinde tedarikçilerle daha uzun vadeli sözleşmeler yapılmaktadır
N-2 imalatçılarımızın da kapasite ve lojistik problemlerine dikkat edileceğini düşünüyorum, riskli parçalar için daha uzun süreli stok tutulmaya çalışılacak
Kısa vadede stok seviyelerinin optimum olacak şekilde ayarlanma çalışmaları sürüyor, uzun vadede lokalizasyon çalışmaları ve dikey entegrasyon çalışmaları hız kazanacak
Yakın sourcing çalışmaları bu dönemde daha fazla eğilim başlamıştır
Parça gruplarının üretim fabrikalara yakın yerlerden tedarik edilmesi, yerleştirme oranının artması, diversitelerin azaltılması, uçtan uca izlenebilirlik oranının artması , akış izlenilebilirliklerinin artması, bilgi güvenilirliğinin artması
Kısa vadeli planların, güncellenme sıklığında esneklik
Alternatiflere yönelinecek
Tedarik güveni kısa vadede önem kazanacak, uzun vadede alternatif üretme ve yeni lojistik ortaları gündeme gelecektir.
Kısa vadede olumsuz etkisini çok hissetmediğimiz için daha soft stratejiler belirlendiğini düşünüyorum, ancak uzun vade için daha detaylı bir plan çıkartılmalı
Daha yüksek stok tutma maliyetine katlanılacak, sevkiyat ağlarında düzenli olarak alternatif güzergahlar değerlendirilecek
Hammaddeler stoklu alınacak, fiyat fikslenecek ve kontratlar düzenlenecek

Kısa vade için stok seviyelerinin artırılması uzun vade risklerin belirlenmesi
Tedarikçi sayısının artırılması
Kısa vade de lojistik ağı genişleyebilir alternatif tedarikçilerin oyuna girmesiyle beraber, uzun vade de ise lojistik ağları ekonomik birliklerin içerisine girecek şekilde daralacaktır (Avrupa/Asya/Amerika gibi)

Tablo 10’da araştırmaya katılan firmaların Rusya-Ukrayna arasındaki savaş döneminde tedarik zincirinde karşılaştıkları problemleri göz önünde bulundurarak tedarik zinciri risk yönetimi stratejilerinde kısa (<24 ay) ve uzun (>24 ay) vadede olacak değişiklikler görülmektedir.

Soru 8 – Sizce savaşın bundan sonraki dönemde etkileri neler olacaktır? Bir diğer ifadeyle kısa, orta ve uzun dönemde neler (tedarik, iş yapma şekilleri, üretim, pazarlama veya müşteri davranışları gibi) değişecektir?

Tablo 15. Kısa, Orta ve Uzun Dönemde Savaşın Devamındaki Etkiler

Enerji krizine bağlı fiyat artışları olabilir
Stratejik konumda olan ülkelere mümkün olduğunca kritik parçaların verilmemesi ve her parça grubu için alternatif imalatçı listelerinin oluşturulması söz konusu olacaktır, tedarik süreçlerinde artık tren gibi daha az maliyetli taşıma şeklini de sıkça göreceğimizi düşünüyorum, elektrikli araçların alt yapı süreçleri bütün ülkelerde daha da hız kazanacaktır; petrole ve doğalgaza dayalı üretim ve tüketim modundan doğal yollarla ve doğa dostu enerji üretim yönelme ivme kazanacaktır
Anlık değişimlerden etkilenmeyen esnek iş modeline sahip, sürdürülebilir ve müşteri odaklı bir tedarik zinciri sistemi öngörülmesi
Alternatifi olmadan riskli bölgelerde tedarik şeması oluşturulmaması
Raw material temin maliyetleri ve transport maliyetlerinin etkisiyle parça fiyatlarında artış, Avrupa müşterisinin Rusya’da üretim yapan firmalara tepki oluşturmasına bağlı üretimde azalma ihtimali, Rusya’ya karşı oluşabilecek yaptırımlardan kaynaklı, Rus fabrikalarına yapılabilecek potansiyel destekleme süreçlerinde rol almak
Riskli bölgelerdeki yatırımların gözden geçirilmesi, alternatif kaynak arayışlarının devam etmesi
Belli parça grupları için back up tedarikçiler oluşturulup belirlenecek ve olası durumlarda devreye alınacak
Rusya gibi büyük bir ülkeden ne Avrupa birliği ne de diğerleri vazgeçemez, hızlı bir barış olursa çok büyük ekonomi etkiler yaşanmadan normalleşme süreci başlayabilir
Müşterilerin daha korumacı hale gelmesi, çok zorunlu değilse araç satın almaması, tedarik ağının yeniden kurulması
Rusya fabrikalarına bağlı olarak ekonomik olacaktır, strateji üretimi Avrupa da tutma eğilimi geliştirebilir, bu savaşın ne kadar süreceğine bağlı... diğer yandan elektrikli araçlarda aynı savaş etkisi gibi Avrupa da üretimi teşvik edecektir
Tedarik problemleri
Hammadde sıkıntısı, ikmal problemleri, araç satış maliyetlerinde artış, araç piyasasındaki daralmalar

<p>Alternatif tedarik şemaları oluşturulması üzerinde çalışmalar hızlanacak, örnek, Ukrayna'daki bir tedarikçiden temin edilen bir parça grubu başka bir işletmenin 16 fabrikasındaki üretimi direk etkiliyor ve bu duruma alternatif olarak 2 farklı ülkede aynı parça grubunu üretme kararı alındı, "Resourcing" çalışmaları hızlanacak; alternatif nakliye şekilleri ve güzergahları planlara dahil edilecek, genel anlamda BCP (Business Continuity Planning) stratejileri güçlendirilecek / tekrar çalışılacak</p>
<p>Yeni pazarlar ve projelerin ötelenmesi mevcut işler ile süreç yönetilmesi olacaktır</p>
<p>Global ölçekli şirketler stok baskısında olduğundan bu süreçte de stok tutmaları mümkün olmayacaktır, mümkün olduğunca değişken piyasa şartlarına ayak uydurabilmek için esnek yönetim şeklini entegre etmek durumunda kalacağız</p>
<p>Enerji fiyatları artışı</p>
<p>Savaş ve sonrasında yaptırımların devam etmesi, koşulların giderek ağırlaşması, yıkımın artması, zincirin kopması, enerji ve nakliye maliyetlerinde artış</p>
<p>Kısa zamanda eski duruma gelecektir ancak bu dönemde elde edilen kazanımlar mutlaka uygulanmaya devam edecektir</p>
<p>Her firma tedarik zincirinde bulunan Rus ve Ukrayna firmalarının alternatifini bulmaya çalışacak, Türkiye'ye daha fazla siparişler gelecek, yeni iş fırsatları gelebilir, Rusya'da üretilmiş ürünleri almama gibi bir müşteri yaklaşımı olabilir</p>
<p>En başta ithal ettiklerini bölgede yerleştirecekler</p>
<p>Risk yönetimi değişecek</p>
<p>Covid etkisi ile ortaya çıkan çeşitli değerli materyallerin bulunma ve faydalı hale getirilmesi, oluşan talebi karşılamakta yetersiz kalmaktadır, savaş ortamı da bu durumu negatif etkilemektedir, belirsizliğin olduğu bir ortamda insanlar tüketimden kaçınarak birikimlerini arttırma yoluna gideceği için talepte azalma görülmesi olasıdır</p>
<p>Kısa vadede enerjiyle ilgili farklı kısıtlar gündeme gelebilir, üretimler de bundan negatif etkilenebilir</p>
<p>Yakın tedarik unsurları ön planda olacaktır</p>
<p>Endüstriyel ürün taleplerinin azalması ve gıda, günlük tüketim maddelerinin talep artışı</p>
<p>Tüm ülkeler kendi öz kaynaklarını zenginleştirme yönünde bir politika izlemeye başlayacaklar</p>
<p>Öncelikle tedarikçi portföyü genişleyecek bir veya birden fazla aynı ürünü üreten tedarikçi ve ülkeler ortaya çıkacak, raylı sistem ile lojistik ağı genişleyecek, mümkün olduğunca yakın ve çevre tedarikçiler artışa çıkacaklar, hammaddelerin alternatif ve daha ulaşılabilir olanları ortaya çıkacak, plastik kullanımı daha da artacak (özellikle otomotiv de belki de tüm iskelet aksamı gibi) vb.</p>
<p>COVID-19 gibi, savaşın tedarik zinciri etkilerinin daha sonra daha ciddi bir şekilde hissedileceğini düşünüyorum.</p>
<p>Uzak noktalardan parça akışı yapmanın ne kadar zor ve maliyetli olduğu bir kez daha gündemde, kapalı çevrimde üretim gereklilikleri en üst seviyede arttırılmalı, tedarikçiler üretime yaklaştırılmalı, sadece parça maliyeti değil lojistik maliyetleri ve akış zorlukları da dikkate alınarak tedarik seçimleri daha proje aşamasında yapılmalı, CO2 salınımı dikkate alınmalı</p>

Kısa vade; talep düşüşü ve zorluklar devam edecek, uzun vade, yatırım ve tedarik yollarının Türkiye'ye kaymasını sağlayacaktır
Enflasyon
Üretim kısıtları ve enflasyonu arttıracaktır
Savaşın kısa ve orta vadede tedarik ağına ve iş yapma şekline etkisi olacakken, uzun vadede müşteri ve tedarikçi davranışlarına etki edeceğine inanıyorum, özellikle ülkeler arasındaki diyaloglar belirleyici olacaktır, döviz kurlarındaki dalgalanmalar da tetikleyici olacak diye düşünüyorum
İnsanlar zaman içinde fiyat artışlarına uyum sağlayacak, savaş bölgelerinde faaliyetler uzun süre askıda kalacak, operasyona bağlı çalışanların güvenliği sağlanacak, güvenli bölgelere sevkine destek verilecek
Advance payment alınmadan tedarikçiler mal vermeyecek
Bunu tahmin etmek çok güç ancak en dikkat çekici sonucu daha kapalı devre yapıların artacağı yönünde bir öngörümüz mevcut
Tedarik zincirinde daha büyük problemler
Büyük işletmeler globalleşmenin sınırlarını zorlamaktan vazgeçebilirler, artık daha bölgesel ve belki kıtasal pazarlar üzerine karlılık üzerine eyleme geçebilirler

Tablo 11'de araştırmaya katılan firmaların savaşın bundan sonraki kısa, orta ve uzun dönemde neleri etkileyeceği, tedarik, iş yapma şekilleri, üretim, pazarlama veya müşteri davranışları gibi nereleri değiştireceği görülmektedir.

7. SONUÇ

Araştırmaya katılan 25 firmadan toplanan veriler göstermektedir ki Rusya-Ukrayna arasındaki savaş tüm sektörlerde olduğu gibi otomotiv sektöründe de önemli ve zarar verici duruşlara neden olmuştur. İşletmeler faaliyetlerini belirli dönemlerde geçici olarak durdurmak zorunda kalmışlar ve tedarik problemlerine bağlı üretim kayıplarında artış olmuştur. Rusya-Ukrayna arasındaki savaş döneminde, COVID-19 salgını ile başlayan hammadde tedarik problemlerinde ve yarı iletken çiplerin tedarik problemlerinde artış olmuştur. İşletmeler bu dönemde alternatif tedarik kaynaklarına yönelme, stok artırma ve güvenlik stoku oluşturma, lojistik ağlarını genişletme, farklı rotalardan tedarikçi sevkiyatları, günlük hatta saatlik takiplerle koordinasyon gibi önlemlere yönelmişlerdir. Bu dönemde işletmeler bakım-onarım, seyahat, eğitim gibi birçok harcama kalemini azaltmaya gitmiş, enerji tüketimlerini azaltma çalışmalarında hızlandırmışlar fakat işletmemizin yenilenebilir enerji yatırımlarında büyük bir hızlanma olmamıştır.

Araştırma katılan firmaların büyük çoğunluğu yurtdışı tedarikçiye sahip büyük ölçekli firmalardır. Savaş küresel çapta etki gösterdiği için yurtdışı tedarikçisi olan firmalar özellikle bu süreçten daha fazla etkilenmiş, nihai ürünlerin (otomobil) satışları azalmış ve işletmeler gelir kaybı yaşamıştır.

Yaşanan ekonomik kayıplar firmaların farklı aksiyonlar almalarının gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu anlamda firmalar alternatif tedarikçi arama çalışmaları, stok yönetiminin daha yakın ve farklı takibi, çalışanların çalışma koşullarının kişisel hijyen, sosyal mesafe kurallarına uyum gibi konularda aksiyon geliştirdikleri gözlemlenmiştir.

Savaş ile ilgili belirsizlik devam ettiği için talep düşüşü ve yaşanan zorluklar da devam edecektir. Firmalar bu konuda hassas davranmaya, yeni çözümler üretmeye ve farklı stratejiler konusunda araştırma yapmaya devam etmektedirler.

Pilot çalışma niteliğindeki bu araştırma, katılımcı firma temsilcisi sayısı ve firmaların genel olarak küresel çapta faaliyet göstermesi nedeniyle elde edilen araştırma sonuçları oldukça değerlidir. Bu sonuçlar firmaların yaşadığı olumsuz tecrübeden ve firma temsilcilerinin geleceğe ilişkin değerlendirmelerinden yola çıkarak gelecekte de bu tür savaş ve krizlerle karşılaşabilecek işletmeler için esasında çok önemli bir deneyim paylaşımıdır. Çalışmanın sınırlı bir örneklem büyüklüğüne sahip olması bu çalışmanın en önemli sınırlamalarından biri olup, akademik açıdan gelecekte yapılacak çalışmaların daha geniş örnekleme sahip olması bu konu üzerinde çalışacak olanlara önerilebilir. Ayrıca nicel araştırmalarla konu farklı yönlerden de araştırılabilir.

Açıklama

Bu çalışma, Bursa Uludağ Üniversitesi SBE İşletme Tezsiz Yüksek Lisans öğrencisi Ali ALADEMİROĞLU tarafından Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR'in danışmanlığında tamamlanmış olan dönem projesi ödevinden geliştirilmiştir.

KAYNAKÇA

- [1] European Commission, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_fr International, Erişim Tarihi: 19.04.2022.
- [2] Energy Agency, <http://energyatlas.iea.org/#!/tellmap/-1165808390>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.
- [3] International Energy Agency, <http://energyatlas.iea.org/#!/tellmap/-1920537974>, Erişim Tarihi: 19.04.2022
- [4] World Steel Association, <https://worldsteel.org/media-centre/pressreleases/2022/december-2021-crude-steel-production-and-2021-global-totals/>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.
- [5] Nickel Institute, <https://nickelinstitute.org/about-nickel-and-its-applications/#03-nickel-mining-production>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.
- [6] International Aluminium Institute, <https://international-aluminium.org/statistics/primary-aluminium-production/>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.
- [7] World Agricultural Production, <http://www.worldagriculturalproduction.com/crops/wheat.aspx>, Erişim Tarihi: 19.04.2022,
- [8] World Agricultural Production, <http://www.worldagriculturalproduction.com/crops/corn.aspx>, Erişim Tarihi: 19.04.2022,
- [9] World Agricultural Production, <http://www.worldagriculturalproduction.com/crops/sunflower.aspx>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.
- [10] World Agricultural Production, <http://www.worldagriculturalproduction.com/crops/wheat.aspx>, Erişim Tarihi: 19.04.2022,
- [11] World Agricultural Production, <http://www.worldagriculturalproduction.com/crops/barley.aspx>, Erişim Tarihi: 19.04.2022,
- [12] World Agricultural Production, <http://www.worldagriculturalproduction.com/crops/soybean.aspx>, Erişim Tarihi: 19.04.2022,

- [13] World Agricultural Production, <http://www.worldagriculturalproduction.com/crops/rapeseed.aspx>, Erişim Tarihi: 19.04.2022,
- [14] The Wall Street Journal, 19.04.2022, <https://www.wsj.com/market-data/quotes/index/US/DOW%20JONES%20GLOBAL/DJIA/advanced-chart>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.
- [15] Trading Economics, <https://tradingeconomics.com/commodity/eu-natural-gas>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.
- [16] Coface <https://www.coface.com/News-Publications/Publications/Russia-Ukraine-conflict-Stagflation-ahead>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.
- [17] European Commission, Erişim <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2c.html>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.
- [18] Coface, <https://www.coface.com/News-Publications/Publications/Russia-Ukraine-conflict-Stagflation-ahead>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.
- [19] Coface,<https://www.coface.com/News-Publications/Publications/Russia-Ukraine-conflict-Stagflation-ahead>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.
- [20] European Commission, <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2c.html>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.
- [21] The U.S. Energy Information Administration (EIA), <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=51618>”, Erişim Tarihi: 19.04.2022.
- [22] <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/4181d61b-en/index.html?itemId=/content/publication/4181d61b-en>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.
- [23] <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=51618>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.
- [24] <https://www.oica.net/category/production-statistics/2021-statistics/>, Erişim Tarihi: 19.04.2022.

STRATEGIC DECISION MAKING AND ORGANIZATIONAL AMBIDEXTERITY

Asad TAIMUR

Research Scholar Research Scholar, NDU, Islamabad

DR. Muhammad Zia-Ur-REHMAN

Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Abstract

In the dynamic landscape of contemporary business, organizations constantly grapple with the imperative to make strategic decisions that not only navigate the challenges of the present but also position them for sustained success in the future. At the heart of this complex endeavor lies the concept of organizational ambidexterity, a strategic approach that involves concurrently exploiting existing competencies and exploring new opportunities. The study aims to unravel the intricate mechanisms through which organizations balance the exploitation of current capabilities with the exploration of innovative avenues. Drawing on a diverse array of theoretical frameworks, empirical studies, and real-world examples, the study sheds light on how strategic decisions influence an organization's capacity to maintain equilibrium in the pursuit of ambidexterity. Case studies form an integral part of this exploration, providing in-depth analyses of companies that have successfully implemented ambidextrous strategies. Notable case studies, such as Apple's evolution from a computer manufacturer to a global technology innovator, and Amazon's transition from an online bookstore to a multifaceted e-commerce giant, will serve as illustrative examples. The case studies, such as Apple and Amazon, showcase how successful organizations strategically navigate this balance, emphasizing the need for leaders to make informed decisions that foster innovation and resilience. Key takeaways include the importance of fostering a culture that values both exploitation and exploration, empowering employees to embrace change, and employing flexible decision-making processes. Based on the direction of this project, some recommendations include but not limited to Cultivate a Culture of Innovation, Leadership Development, Agile Decision-Making Processes, Cross-Functional Collaboration, Strategic Foresight, Investment in Research and Development and monitoring KPI's.

Keywords: Ambidexterity, Strategic Decision-Making, Innovation, Adaptability, Organizational Resilience

EĞİTİM SÜRECİNDE YABANCILAŞMA OLGUSU THE PHENOMENON OF ALIENATION IN THE EDUCATION PROCESS

Assist. Prof. Dr. Mahire ASLAN
İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi
ORCID ID: 0000-0002-8032-7331

Özet

Bu araştırmada yabancılaşma olgusuna ilişkin kuramsal bilgiler, nitel araştırma tekniklerinden biri olan doküman incelemesi yoluyla analiz edilmekte; eğitim süreci içerisinde tüm öğeleriyle birlikte ele alınarak değerlendirilmektedir.

Yabancılaşma; bireysel, örgütsel ve toplumsal boyutları olan, kökeni Antik döneme kadar uzanan ve birçok sosyal bilimde ele alınan önemli bir araştırma konusudur. Yabancılaşma, yaşamdaki bireysel duruşuyla etken olan insanı, toplumsal düzlemdeki farklı olay, olgu ve nesnelere tarafından kuşatarak edilgen hale getirebilmektedir. Bu girift ve karmaşık ilişkiler örüntüsündeki yabancılaşmış insan öncelikle kendinden ve sonra da yakın ve uzak çevresinden soyutlanmaktadır. Biyolojik, sosyal ve psikolojik bir varlık olan insan bu yabancılaşma döngüsü içerisinde özne olmaktan çıkıp, üyesi olduğu tüm durum ve koşulların nesnesi konumuna gelebilmektedir.

Toplumsal yaşamın her aşamasında ve her boyutunda insan için tehdit oluşturabilme potansiyeli taşıyan yabancılaşma olgusunu devre dışı bırakmak mümkün olmadığına göre, bununla baş edebilecek insan yetiştirmek için daha dinamik ve işlevsel bir eğitim sisteminin oluşturulması gerekmektedir. Bu amaçla hizmet öncesi ve hizmet içi öğretmen eğitiminde yabancılaşma olgusunun akademik öğretimi yapılmalı; okula, öğretmene ve eğitime yabancılaşmayı önleyecek pedagojik önlemler alınmalıdır.

Anahtar kelimeler: Yabancılaşma, okul, öğretmen, eğitim.

Abstract

In this research, theoretical information about the phenomenon of alienation is analyzed through document analysis, one of the qualitative research techniques; It is evaluated together with all its elements during the education process.

Estrangement; It is an important research topic that has individual, organizational and social dimensions, dates back to ancient times and is addressed in many social sciences. Alienation can make a person, who is active with his individual stance in life, passive by being surrounded by different events, facts and objects on the social plane. The alienated person in this intricate and complex pattern of relationships is first isolated from himself and then from his immediate and distant environment. A human being, a biological, social and psychological being, can cease to be a subject within this cycle of alienation and become the object of all situations and conditions of which he is a member.

Since it is not possible to disable the phenomenon of alienation, which has the potential to pose a threat to people at every stage and in every dimension of social life, a more dynamic and functional education system needs to be created to raise people who can cope with it. For this purpose, academic teaching of the phenomenon of alienation should be carried out in pre-service and in-service teacher education; Pedagogical measures should be taken to prevent alienation from school, teacher and education.

Keywords: Alienation, school, teacher, education.

GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski bir kavram olan yabancılaşma, bireysel olduğu kadar toplumsal boyutu da olan çok yönlü bir olgudur. İnsan yaşamı için oldukça önemli olan yabancılaşma olgusunu anlamaya yönelik çabaların Antik döneme kadar uzanmasına karşın, bilimsel açıdan öncelikle felsefi ve teolojik yönüyle ele alınmış; sosyolojik, psikolojik, kültürel ve pedagojik vb boyutlarıyla giderek birçok paradigma ve kurama temel oluşturmuştur.

Yabancılaşma olgusu insan hayatı ile öylesine iç içedir ki, toplumsal ve örgütsel hiyerarşinin en üstünde olan insan kadar sokaktaki insan için de söz konusudur. Yaşamın öznesi konumundaki insanı kendinden, sosyal, kültürel ve iş çevresinden bir anda soyutlayarak nesne konumuna getirebilmektedir (Yeşil, 2018). Yabancılaşmanın insan üzerindeki bu derin etkisi, onun olay ve olgular karşısındaki kontrol gücüne, sosyal ve psikolojik başa çıkma yetisine ve bireysel yeterliklerine büyük ölçüde bağlı bulunmaktadır.

1. YABANCILAŞMA NEDİR?

Latince ‘alienare’ kökünden türetilen yabancılaşma kavramı, bir şeyi uzaklaştırma, yerini değiştirme, diğerinin yerine koyma anlamındadır. Yabancılaşma ayrıca bireyin toplumun değerlerine, çevresine karşı ilgisinin azalarak içe dönük olması veya üyesi olduğu gruptan soyutlanması anlamlarına da gelmektedir (Balay, Şimşek ve Şimşek, 2012).

Yabancılaşma, bireyin kendinden uzaklaşmasına yol açan ve doğal yaşam rutinini bozan bir durumdur. Bu durum; kişide varlığının psiko-sosyal boyutlarının birbirinden uzaklaşmasını ve kopmasını tetikleyebilir. Böylece birey; kendi özünden, ürününden, doğal ve toplumsal çevresinden kopma noktasına gelebilir (Tolan, 1996; Akt: Usul ve Atan, 2014). Yabancılaşma sürecinde insan etken olmaktan çıkarak edilgen duruma gelir, diğer insanların denetiminde dıştan yönlendirilen bir varlık haline gelir. Birey kendi başına bir amaç olmak yerine, giderek bir başka amaç için araç olabilir (Erjem, 2005).

Yabancılaşma, yaşadığı kültüre ve topluma karşı olumsuz duygular besleyen insanın içinde bulunduğu toplumdan uzaklaşma hali (Tezcan,1983; Akt: Pala, 2016) veya bir kimseyi başka bir kimseden uzaklaştıran, başka bir şeye ya da kimseye yabancı hale getiren eylem durumdur (Cevizci, 2005). Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise bu kavram “belli tarihsel şartlarda insan ve toplum etkinlikleri ürünlerinin, bu etkinliklerden bağımsız ve bunlara egemen olan öğelerin değişik biçimde kavranması” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2019). Yabancılaşma, şeylerin, nesnelerin bilinç için yabancı, uzak ve ilgisiz görünmesi, daha önceden ilgi duyulan şeylere, dostluk ilişkisi içinde bulunan insanlara karşı kayıtsız kalma, ilgi duymama hatta bıkkınlık ya da tiksinti duyma anlamına gelir (Aydoğan, 2015).

Keniston’a (1972, Akt: Elma, 2003) göre yabancılaşmanın tanımlanabilmesi şu dört faktörün bilinmesi gerekmektedir:

1. **Odak:** Neye yabancılaşmak?
2. **Yerine yerleştirme:** Eski ilişkinin yerine yerleşen nedir?
3. **Biçim:** Yabancılaşma nasıl ortaya çıkar?
4. **Kaynak:** Yabancılaşmanın kaynağı nedir?

Alanyazında bu etkenler bağlamında yabancılaşma kavramının farklı disiplinlerde farklı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Bu alanlar ve içerdikleri yabancılaşma anlamları Tablo 1’de yer almaktadır:

Tablo 1: Yabancılaşmanın Çeşitli Bilim ve Disiplinlerdeki Anlamı

BİLİM	YABANCILAŞMANIN ANLAMI	KAYNAK
Felsefe	Şeylerin, nesnelere bilinç için yabancı, uzak ve ilgisiz görünmesi.	(Cevizci, 2005).
Sosyoloji	Bireyin içinde yaşadığı topluma, kültürel değerlere ve rol dağılımına karşı ilgisinin kaybolması; değer ve normları anlamsız görmesi, kendisini güçsüz ve yalnız hissetmesi durumu.	(Demir ve Acar, 2005)
Psikoloji	Bireyin diğer insanlara ve topluma karşı duyduğu güvensizlik; mutlu olabileceği yolundaki tüm düşlerinin dağıldığı bir kötümserlik; modern toplum içinde hissettiği güçsüzlük ve ayrıca böylesi bir toplumda kendisine benzer konumdaki diğer insanlar arasında bulunmanın verdiği korku.	(Keniston, 1972, Akt: Elma, 2003)
Sosyal Psikoloji	Toplumsal, kurumsal ya da kişiler arası sorunların birey üzerinde yarattığı etkiye bağlı olarak ortaya çıkan güçsüzlük, anlamsızlık, kuralsızlık, yalıtılmışlık ve kendine yabancılaşma duyguları.	(Seeman, 1959)
Psikiyatri	Şizofreni, psikoz gibi ruh hastalıklarında kişiliğinsizleşme, gerçek dışılık veya yabancılaşma duyguları, normsuzluk, rol karışıklığı, yalnızlık, güçsüzlük ve umutsuzluk duyguları.	(Budak, 2005)
Eğitim	Okul eğitiminin bireyi toplumsal eşitlik ve özgürlükten uzaklaştırması; yönetici, öğretmen, öğrenci ve velinin, eğitimsel etkinlikleri anlamsız bulması; kendisini yetersiz ve güçsüz hissetmesi; kendisini okuldan soyutlaması ve bunların neden ya da sonucu olarak eğitime karşı olumsuz tutumlar beslemesi.	(Kılıç,2009)
Ekonomi	İnsanın ihtiyaçlarını karşılaması ve özgürleşmesi için gereken çalışma etkinliği sonucunda üretmesine rağmen, istediklerini tüketememesi, yoksullaşmasına bağlı olarak özgürleşememesi.	(Kılıç,2009)
Siyaset	Siyasal sistemden bireysel uzaklaşma veya siyasal katılıma kayıtsızlık.	(Ergil, 1980, Akt: Elma, 2003)
Hukuk	Devretme, elden çıkarma, zilliyet-mülkiyet hakkını başkasına verme.	(Teber, 1991, Akt: Sanberk, 2003)
Teoloji	Tanrı'dan ayrı düşmek ya da kopmak, dinin buyruklarına kayıtsız kalmak.	(Duru, 1995, Akt: Kırman ve Atak, 2020).

1. 1. Yabancılaşmanın Özellikleri

Şimşek ve arkadaşları (Şimşek vd., 2006), yabancılaşmanın özellikleri olarak şu noktaları vurgulamaktadır:

- a. Yabancılaşma bir kavram ilişkisi olarak, birinin veya bir şeyin, birisinden veya bir şeyden yabancılaşması ile ilgilidir.
- b. Yabancılaşma insanın doğasında vardır.
- c. Yabancılaşma ilk yaşamlarda üretilmiştir.
- d. Yabancılaşma kişilerin sosyal çevreleri ile yakın bir ilişki göstermektedir.
- e. Yabancılaşmanın modern biçiminde, kişiler ve yer aldıkları çevre arasındaki hızlandırılmış farklı güçlerin etkisi önem taşımaktadır.
- f. Yabancılaşmada, daha fazla rekabet, kıskançlık, karşılıklı itaatsizlik ve saldırganlık dürtüsü gibi farklı insan ilişkileri ortaya çıkabilmektedir.

1. 2. Yabancılaşmanın Boyutları

Seeman (1959) yabancılaşma kavramını sosyo-psikolojik açıdan 5 boyutta incelemiştir:

Güçsüzlük: Güçsüzlük, bireyin ürünleri ile üretim sürecinde kullandığı araçların sonuçları üzerinde denetim hakkının olmaması anlamındadır. İçinde yaşanan toplumu etkilemede yetersizlik taşımaktadır. Bireyin ulaşmak istediği amaçlara ulaşamamasının doğurduğu duygularla ilişkilidir

Anlamsızlık: İnsanın çevresindeki toplumsal ve siyasal olayları anlamsız bulması, toplumsal etkinliklerden dışlanmışlık duygusuna kapılması, kendini toplumdan çekilmiş saymasıdır. Dünyada her şeyin anlamsız gelmesi, insanı yaşamaktan bıktırır. Anlamsızlık, grup tecrübesini paylaşmada karşılaşılan başarısızlıklar, yani bireyin neye, hangi genel doğrulara inanacağını bilememesi hali.

Yalıtılmışlık (soyutlanma): Bireyin genel anlamda bulunduğu fiziksel çevreden ya da diğer insanlarla ilişkide bulunmaktan kaçınması ya da bu ilişkiyi en aza indirmesi olarak tanımlanabilir. Bu geri çekilmenin ya da uzaklaşmanın kaynakları bireyin içinde bulunduğu psikolojik durumdan ya da çevresinden kaynaklanabilir. Yalıtılmışlık, üyesi bulunulan toplumun belirlenmiş normlarına ve amaçlarına yeterli olmayan biçimde katılma ya da bunlara yabancılaşmadır

Normsuzluk: (Kuralsızlık): Belirli amaçlara ulaşmak için toplumsal olarak benimsenmeyen davranışlara başvurma gerekliliği hakkındaki yüksek beklentidir. Birçok tanımın ortak noktası, norm kavramının kişilerin davranışlarını niteleyen ve sınırlayan bir ölçüte sahip olmasıdır. Bu işlevi ile normlar bir ideal belirtir; olanla değil olması gerekenle ilgili bir yaptırım gücüne sahiptirler. Nasıl davranılması gerektiği, toplumsal normun kalıpları içinde belirlenmiştir.

Kendine Yabancılaşma: Bireyin kendisini ödüllendirici, gerçek doyum sağlayıcı etkinlikler bulmakta yetersiz kalmasıdır. Kendine yabancılaşma, insanın yaptığı davranışların, geliştirdiği değer, norm, gereksinme ve isteklerine dayanmamasıdır, davranışların bunlara uymamasıdır. Ona göre insan, içinden gelmeyen ya da içsel güdülenmeye dayanmayan –mış gibi davranışlarda bulunur; sanki o davranış kendine ait değilmiş gibi davranır. Kendine yabancılaşmada birey yaşamdan herhangi bir tat alamıyor ve sosyal yapıya uyum zorluğu çekiyorsa, öz benliğine soğuma görülür.

1. 3. Yabancılaşmanın Göstergeleri

Alanyazında yabancılaşmanın göstergeleri olarak şu noktalar üzerinde durulmaktadır (Yeniçeri,1987; Erjem, 2005): Herhangi bir şeye içten ve derinden bağlanamama, soğuma, ilgisizlik, bütünleşememe, geri çekilme, ilişkilerin kopukluğu ve izole olma.

1. 4. Yabancılaşmanın Çeşitleri

1. *Toplumsal Yabancılaşma*: Bireyin, kendi varlığının gerçek hayattaki görünümüne uygun düşen bir toplumsal zeminden yoksun kalması anlamına gelir (Cevizci, 2005).

2. *Kültürel yabancılaşma*: İnsanla kültür arasında etkileşim vardır; çünkü kültürü insan yaratır ve nesilden nesile aktarır. Fakat kendi ürettiği kültür tarafından gereğinden fazla şekillendirilen ve yönlendirilen insan kültüre yabancılaşmış olur (Kiraz, 2015).

3. *Siyasal Yabancılaşma*: Siyasal sistemden uzaklaşma tutumudur (Olsen, 1969, Akt: Dönmez ve Yalçın, 2017).

4. *Örgütsel Yabancılaşma*: İşgörenin giderek işine uzak hale gelmesi sonucu duygu ve düşüncelerini, üreteceği ürününe yansıtamaması durumudur. Bu durum işgörenin veriminin azalmasına, işini anlamsız bulmasına, kuralsız davranışlar göstermesine, örgütten ve kendinden soğumasına ve örgüt içinde kendini yalnız hissetmesine neden olabilir (Başaran, 2008).

1. 5. Yabancılaşmanın Sonuçları

Güçsüzlük, normsuzluk, anlamsızlık, yalıtılmışlık ve bireyin kendine yabancılaşması, genelde yabancılaşmanın en önemli sonuçlarıdır. Bununla birlikte yabancılaşmanın davranışsal ve örgütsel sonuçları da bulunmaktadır (Yılmaz ve Sarpkaya, 2009):

a. Bireysel sonuçlar: Bireyin doğrudan gözlenebilen toplumsal ilişkilerden uzaklaşma, yaşama isteğinin azalması, toplumun değerlerine ve kurallarına karşı duyarlı olmama, muhaliflik, aşırı egoist tavırlar ya da bunların tam zıddı olan karşı koymama veya teslim olma hali, sorgulamaksızın kabullenme ve her şeyi kadere bağlama durumu.

Yabancılaşmaya bağlı olarak oluşan fakat dolaylı olarak gözlemlenebilen davranışlar ise, işgörenin performansının azalması, örgüte karşı olumsuz duyguların artması, yaptığı işin anlamlı gelmemesi; alacağı ücrete odaklanması ve sorumluluk almak istememesidir.

b. Örgütsel sonuçlar: Örgütsel yabancılaşma, mesleki tükenmişlik, İş doyumsuzluğu ve İş yaşam kalitesinin düşmesi gibi örgütü olumsuz yönde etkileyebilecek sonuçlara neden olmaktadır.

2. EĞİTİMDE YABANCILAŞMA

Eğitimde yabancılaşma; bireyin bilgi, öğrenme ve bunlarla ilgili tüm süreçlerden soğuyup uzaklaşması, eğitim- öğretim sürecine ilgisinin azalması ve anlamsız bulması; bu tür etkinlikleri sıkıcı, monoton ve zevksiz görmesi durumudur. Eğitimde yabancılaşma ayrıca bireyin okuldan soyutlandığını, ayırımı tabi tutulduğunu düşünerek okul çevresine yabancılık hissetmesi anlamındadır (Sidorkin, 2000, Akt: Erjem, 2005).

Eğitim kültürel, ekonomik ve siyasal amaçları olan bir toplumsal kurumdur. Eğitimde bu amaçların gerçekleştirilmesi için okul örgütünün paydaşları olan yönetici, öğretmen, öğrenci ve velilerin ayrı ayrı işlevleri vardır. Dolayısıyla eğitimdeki yabancılaşma olgusu tüm bu paydaşları ilgilendirmekte ve hepsi için söz konusu olmaktadır.

2.1. Öğretmen Yabancılaşması

Öğretmenlerin mesleklerinden soğumaları, derslere, öğrencilere, eğitsel süreçlere karşı ilgi duymamaları, eğitsel süreçlerden uzaklaşmaları ve bu durumun iş ve normal yaşamını olumsuz etkilemesi olarak tanımlanabilir.

Eğitimde öğretmenin yabancılaşmasına yol açan nedenler Tablo 2’de yer almaktadır (Elma, 2003; Çelik,2019):

Tablo 2. Öğretmenlerin Yabancılaşmasına Yol Açan Nedenler

ÖĞRETMEN NEDENLERİ	YABANCILAŞMASININ	ÖĞRETMEN NEDENLERİ	YABANCILAŞMASININ
Sınıflarda öğrenci mevcudunun fazla olması		Eğitim sistemimizin merkezi ve bürokratik yapısı	
Müfredatın yoğun olması		Öğretmenlerin girdiği ders saatinin fazla olması	
İş ve sosyal yaşamda faydası olmayan bilgilerin öğretilmeye çalışılması		Eğitim-öğretimle ilgili mevzuatın öğretmeni düşünce ve eylem açısından kısıtlaması	
Eğitim sistemi ve okul yönetiminin demokratik olmayışı		Öğretim süreçlerinin öğretmenler katılmadan belirlenmesi	
Özellikle Türkiye’de ekonomik sorunların öğretmeni ek iş yapmaya zorlaması		Öğretmenin gayretlerinin takdir ve taltif edilmemesi	
Sosyal hayatta yaşadığı yalıtılmışlık hissi		Okula ve eğitim faaliyetlerine katkısı fazla olan öğretmen ile katkısı olmayan öğretmenin okul yönetimince denk tutulması	
Eğitimsel olanakların yetersiz oluşu			

Ayrıca öğretmenlerin görev yaptıkları okul türü, mesleği seçme nedenleri, mesleğe verdikleri önem, aile yaşam biçimleri, bilim ve teknolojideki gelişmeler, velilerin tutum ve davranışları da öğretmen yabancılaşmasının nedenleri (Yörür, 2016).

Yabancılaşma olgusu öğretmenlerin yaratıcılığını, öğrencilerine ve topluma örnek bir model olmasını, mesleki yönden kendilerini geliştirmelerini, toplumsal kalkınmaya katkısını, öğretme – öğrenme sürecindeki etkililiğini, öğretim hizmetindeki verimliliğini, okul yönetimi ve diğer öğretmenlerle işbirliğini engellemektedir (Yılmaz ve Sarpkaya, 2009).

2.2. Öğrenci Yabancılaşması

Öğrencilerin yabancılaşması, öğrencilerin okula ve okulda yapılan etkinliklere karşı olumsuz bir tutum geliştirmelerini ifade eder. Okulun kurumsal ve fiziksel özellikleri, öğretmen, aile, kitle iletişim araçları ve akran grupları gibi faktörlerle ilgili sorunlar öğrencilerin eğitim sürecinden soğumalarına ve uzaklaşmalarına yol açmaktadır (Avcı, 2012). Okulda sosyalleşme ihtiyacını karşılayamayan öğrenci giderek oradan uzaklaşarak okulu karmaşık, hoşgörüsüz bir yer olarak düşünmekte ve mecbur olduğu için okula devam etmektedir.

Öğretmenin öğrencilerle sağlıklı iletişim kurması, sınıfta olumlu bir hava yaratması ve gerekli dönütleri zamanında vermesi öğrencileri olumlu davranışlara yönlterek yabancılık duygusunu azaltmaktadır (Yapıcı, 2004).

Tablo 3’de öğrencilerin yabancılaşmasına yol açan nedenler yer almaktadır (Atik, 2016; Altan ve Ceyhan, 2019).

Tablo 3. Öğrencilerin Yabancılaşmasına Yol Açan Nedenler

ÖĞRENCİLERİN YABANCILAŞMASININ NEDENLERİ	ÖĞRENCİLERİN YABANCILAŞMASININ NEDENLERİ
Öğrencinin sınıfta kendine yer edinmemesi	Öğrencinin okul tercihlerinin başkaları tarafından yapılması
Kalabalık sınıflar	Öğrenim sürecindeki can sıkıcılık ve yorgunluk
Sınava bağlı değerlendirmeler	Rekabete dayalı eğitim anlayışı
Okullardaki yetersiz ve ilgisiz öğretim	Müfredat programlarının uygunsuzluğu
Nitelikli öğretmen eksikliği	Derslerdeki anlamsız, gereksiz ve önemsiz ayrıntılar
Katı kurallar ve yönetmelikler	Kişisel ihtiyaçları karşılamayan çevre
Sık sık gerçekleşen büyük değişimler	Okul yönetici ve öğretmenlerinin sıkça değişmesi
Katı öğretmen tutumu	Kalabalık sınıflarda öğrencinin kendini ifade edememesi
Öğrencinin sosyalleşememesi	Öğrencinin okul ortamına uyum sağlayamaması

2.3. Eğitimde Yabancılaşma İçin Alınabilecek Önlemler ve Öneriler

1. Eğitim yöneticisinin yabancılaşmaya karşı erken uyarı sistemini oluşturması, yabancılaşma ile ilgili stratejik politikalar üretmesi ve programlar geliştirmesi, yabancılaşmayı ortaya çıkaracak çevresel ve örgütsel etmenlerin sürekli analizini yapacak etkinliklerde bulunması gerekmektedir.
2. Örgütsel yabancılaşmayı önleyebilmek için okul yöneticisi kriz ve stres yönetiminde başarılı olmalı; işgörenlerin yönetime katılmasını sağlamalı; paydaşların moral ve motivasyonu ile okulun yaşam kalitesini yüksek tutmalıdır.
3. Yönetici okulda yabancılaşmayı önlemede ve etkilerini azaltmada çeşitli yönetsel araçlardan yararlanmalıdır.
4. Eğitim programları öğrencilerin yaşına, ilgilerine ve çağın gereklerine uygun hazırlanmalıdır.
5. Bakanlık ve yerel yönetimler yabancılaşma konusunda aileleri bilgilendirmelidir.
6. Sorunlu ailelerden gelen yabancılaşmaya meyilli öğrencilerle özel olarak ilgilenilmelidir.
7. Sınıf içi etkinlikler öğrencilerin ilgilerine uygun, yapıcı ve yaratıcı olmalıdır.
8. Eğitim sürecinde öğrencilere sınıf geçmenin değil, öğrenmenin asıl amaç olduğu öğretilmelidir.
9. Okulda ve sınıfta demokratik bir örgütsel iklim ve kültür hakim olmalıdır.
10. Sınıf mevcutları eğitimin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için makul bir sayıya çekilmelidir.

11. Okul yöneticisi etkin liderlik, öğretmenler ise başarılı öğretimsel davranışlar sergilemelidir.
12. Okulun fiziksel koşulları öğrenciler için çekici olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Altan, A. ve Ceyhan, C.(2019) Lise öğrencilerin yabancılaşma düzeyleri ile şiddete yönelik tutumları arasındaki ilişki: *İlköğretim Online*, 18 (4), 1902-1918.
- Atik, S. (2016). Akademik başarının yordayıcıları olarak öğretmene güven, okula karşı tutum, okula yabancılaşma ve okul tükenmişliği, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Avcı, M. (2012). Eğitimde temel bir sorun yabancılaşma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3), 23-40.
- Aydoğan, E. (2015). Marx ve öncülerinde yabancılaşma kavramı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (54), 237-282.
- Balay, R., Şimşek, A.S. ve Şimşek, H. (2012). İlköğretim sınıf öğretmenlerinde mesleki yabancılaşma. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 2 (1). 53-72.
- Başaran, İ.E. (2008). Örgütsel Davranış: İnsanın Üretim Gücü. Ekinoks yayınları
- Budak, S. (2005). Psikoloji sözlüğü. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Cevizci, A. (2005). Felsefe Sözlüğü. (6. baskı). Paradigma Yayınları
- Çelik, A. (2019). Örgütsel yabancılaşmanın yordayıcısı olarak farklılıkların yönetimi (Yüksek lisans tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Demir, Ö. ve Acar, M. (2005). Sosyal bilimler sözlüğü, Adres Yayınları.
- Dönmez, A. ve Yalçın, Ö. (2017). Sosyolojik açıdan yabancılaşma: Dean'in yabancılaşma ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (8)2, 150-175.
- Elma, C. (2003). İlköğretim okulu öğretmenlerinin işe yabancılaşması (Ankara İli Örneği), (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Erjem, Y. (2005). Eğitimde yabancılaşma olgusu ve öğretmen: lise öğretmenleri üzerine sosyolojik bir araştırma. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(4), 395-417.
- Kılıç, H. (2009). Sosyo- Ekonomik değişkenler açısından eğitimde yabancılaşma olgusu ve öğretmen, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kırman, T. ve Atak, H. (2020). Yabancılaşma kavramsal ve kuramsal bir değerlendirme. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 279-296.
- Kırman, T. ve Atak, H. (2020). Yabancılaşma: Kavramsal ve Kuramsal Bir Değerlendirme. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)*, Cilt 10, Sayı 2, Sayfa 279-295.
- Pala, M. F. (2016). Ortaöğretim Öğrencilerinin Okula Yabancılaşma Sorunu: İstanbul İli Silivri İlçesi Örneği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sanberk, İ. (2003). Öğrenci yabancılaşma ölçeği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Seeman, M. (1959). On the meaning of alienation. *American Sociological Review*, 24(6), 783-791.

<https://www.jstor.org/stable/pdf/2088565.pdf?refreqid=excelsior%3A62e5f1eb71395e8286b2aa42024133df> adresinden 20 Kasım 2023'de alınmıştır.

Şimşek, M., Akgemci, T., Çelik, A. ve Fettahlıoğlu, T. (2006). Örgütlerde Yabancılaşmanın Yönetimi Araştırması, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15

Türk Dil Kurumu. (2019). Yabancılaşma. Türk Dil Kurumu güncel sözlük içinde. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 11 Aralık 2023'de alınmıştır.

Uşul, H. ve Atan, A. (2014). Sağlık Sektöründe Yabancılaşma Düzeyi, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (26): 1-10.

Yapıcı, M. (2004). Eğitim ve yabancılaşma. *Journal of Human Sciences*, 8(1). Web: <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/98> adresinden 24 Mart 2021'de alınmıştır.

Yeniçeri, Ö. (1987). Örgütlerde yabancılaşma sorunları ve yabancılaşmanın önlenmesinde yönetime katılmanın rolü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yeşil, A. (2018). Yabancılaşma ve sosyal medyanın toplumsal yabancılaşmaya etkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, S. ve Sarpkaya, P. (2009). Eğitim örgütlerinde yabancılaşma ve yönetimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 6(2), 313-332.

Yörür, F.(2016). İlk ve ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin yabancılaşma ve örgütsel sessizlik algıları arasındaki ilişki (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EĞİTİMDE ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK MULTICULTURALITY IN EDUCATION

Assist. Prof. Dr. Mahire ASLAN
İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi
ORCID ID: 0000-0002-8032-7331

Özet

Bu çalışmada çokkültürlülük olgusu, bir nitel araştırma tekniği olan doküman incelemesi ile analiz edilmekte ve Türk eğitim sistemi özelinde değerlendirilmektedir.

Çokkültürlülük, küreselleşmenin sonucu olarak ortaya çıkan bir toplumsal olgu ve buna karşı gösterilen siyasal duruştur. Belli bir yerleşim alanında yaşayan insanların kültürel farklılıkları ile birlikte var olabilmelerini yansıtmaktadır. Bir sistemde farklı din, inanç, mezhep veya etnik kökene sahip gruplar birbirlerinin tüm farklılıklarına saygı ve tahammül sınırları çerçevesinde bir toplumsal yaşamı paylaşabiliyorsa, çok kültürlü bir yapıdan söz edilebilir. Kuşkusuz bu farklılıklar içinde birlik sağlamak, toplumun hem demokrasi kültüründe ve hem de eğitimde ileri bir düzeye gelebilmeleri esasına dayanmaktadır. Bu nedenle çok kültürlülük olgusu yoğunluklu olarak Anglosakson ülkelerde yaşanmaktadır.

Günümüzde konjonktüründe tek bir kültürel kimlik üzerinden tanımlanan bir toplum yapısı bulmak, olanaksız olmasa bile çok zordur. Bu saptamadan hareketle, bugünün eğitim sistemlerinin de aynı gerçekliğe göre düzenlenmesi ve sürdürülmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

İnsanlar arasındaki farklılığı vurgulayan ve çokkültürlülük kapsamı içerisinde yer alan özellikleri içselleştirmek ve toplumsal yaşama aktarmak için en önemli araç eğitim olduğuna göre; bir ülkede örgün eğitimden yaygın eğitime, eğitim programı içeriğinden öğretmen yetiştirmeye kadar yapı ve işleyiş açısından tüm eğitim sistemlerinin yeniden düzenlenmesi öngörülmektedir.

Anahtar kelimeler: Çok kültürlülük, eğitim, öğretmen.

Abstract

In this study, the phenomenon of multiculturalism is analyzed by document analysis, which is a qualitative research technique, and evaluated specifically in the Turkish education system.

Multiculturalism is a social phenomenon that emerged as a result of globalization and the political stance taken against it. It reflects the ability of people living in a certain settlement area to co-exist with their cultural differences. If groups of different religions, beliefs, sects or ethnic origins in a system can share a social life within the limits of respect and tolerance for all differences of each other, a multicultural structure can be mentioned. Undoubtedly, achieving unity within these differences is based on the society's ability to reach an advanced level in both democratic culture and education. For this reason, the phenomenon of multiculturalism is experienced mostly in Anglo-Saxon countries.

Today, it is very difficult, if not impossible, to find a social structure defined by a single cultural identity in its conjuncture. Based on this determination, it becomes clear that today's education systems need to be organized and maintained according to the same reality.

Since education is the most important tool for internalizing the characteristics that emphasize the differences between people and within the scope of multiculturalism and transferring them to social life; It is envisaged to reorganize all education systems in a country in terms of

structure and operation, from formal education to non-formal education, from curriculum content to teacher training.

Keywords: Multiculturalism, education, teacher.

GİRİŞ

Çokkültürlülük olgusu, günümüzde sosyal bilimlerin farklı alanlarında önemli bir araştırma konusu olarak ele alınmaktadır. Temelde küreselleşmenin bir sonucu olarak toplumsal yaşama dahil olan bu kavram, sosyal, kültürel ve politik içerikli çok boyutlu tartışma zemininde kendine giderek daha fazla yer bulabilmektedir.

Çokkültürlülük kavramı esas itibariyle insana ve onun biyolojik olduğu kadar, sosyal bir varlık olma gerçeğine dayanmaktadır. İnsanın bu özelliği onu tarih boyunca “diğerleri” ile birlikte yaşamaya ve aralarında benzerlikler oluşturmaya yöneltmiştir. Dolayısıyla çokkültürlülük, özünde toplumsal yaşamın zorunlu kıldığı bir arada yaşama ve bunun sonucunda kaçınılmaz olarak etkileşim içerisinde ortak kültürel öğelerin ortaya çıkabilme sonucunu doğurmuştur.

İnsanlık tarihinde, aralarında hiçbir etkileşim olmadan tümüyle içe dönük ve tekil kültürel örüntüler içerisinde kapalı kalınan bir dönem neredeyse yoktur. Toplumlar ve içerdikleri topluluklar, sürekli bir etkileşim ve temas halinde birbirlerini karşılıklı olarak değiştirebilmiştir (Çelik, 2008). Bu değişim ve dönüşümlerin sonucu her zaman olumlu olmasa da insanlar arasında genellikle ortak bir payda meydana getirebilme potansiyeli taşıyabilmiştir.

ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK NEDİR?

Çokkültürlülük, toplumsal yaşam sarmalında insanların din, dil, etnik köken, mezhep, cinsiyet, yaş, cinsel yönelim vb farklılıklarına temellendiği için üzerinde herkesin görüş birliği sağladığı bir kavram değildir. Bununla birlikte çokkültürlülük, sözcüğün çağrıştırdığı anlam gereği, toplumdaki farklı kültürel öğelerin birlikte var olmasını açıklamaktadır (Çiftçi, 2015; Vatandaş, 2002). Bir başka ifade ile çokkültürlülük, belirli bir coğrafi alanda (bir şehir, bölge veya ülkede) yaşayan insanlar arasındaki kültürel farklılıkların (kimlik, aidiyet, değer, etnik köken vb) birlikteliğidir (Sengstock, 2009, Akt: Şahin, 2020).

Çokkültürlülük, kültürel çeşitlilik veya kültürel çoğulculuğu içeren bir kavramdır. Çokkültürlü yaklaşım, farklı kültürel kimliklere sahip insanların aynı toplum içindeki varlıklarını kabul etme, politik olanaklardan eşit düzeyde yararlanma, ilişkilerini çatışmasızlıkla ve eşitlikçi bir biçimde birbirleriyle barışık olarak sürdürme esasına dayalıdır (Şahin, 2020).

1970’li yıllarda ulus devlete karşı oluşa liberalizm yaklaşımıyla gündeme gelen çokkültürlülük kavramı üç farklı bağlamda tanımlanmıştır: Çokkültürlülük ilk bağlamda *demografik*, ikinci bağlamda *ideolojik*, üçüncü bağlamda ise *kamu politikası* olarak ele alınmıştır (Berry vd., 1977, Akt: Ergüç, 2023). Çok kültürlü bakış açısı, birbirini tamamlayan şu üç görüşün etkileşiminden oluşmaktadır: (Parekh, 2002, Akt: Şahin, 2020): a. İnsanların kültürle iç içe olduğu, b. kültürel çeşitlilik ve kültürlerarası diyalogun kaçınılmaz ve arzu edilir olduğu, c. tüm kültürlerin iç çoğulculuğa sahip olduğu.

Çokkültürlülük sadece toplumun yaşam biçimi olan kültürdeki tüm maddi ve manevi öğelerin heterojenliğini sağlamak değil; aynı zamanda azınlık grupların kendi alt kültürlerini homojenleştirmek demektir. Böylece çokkültürlülük, farklı azınlık grupların sosyal ve kültürel haklarını garanti altına alarak bir yönüyle “kültürel çoğulculuk” sağlamaktadır (Khan, 1999, Akt: Demirçelik, 2020).

Çok kültürlülüğün baskılandığı az gelişmiş toplumlarda çeşitli kültürel gruplar; iktidar uygulamaları ve izlenen dışlanma politikaları nedeniyle adaletsiz yaptırımlara ve hak gaspına

maruz kalarak ötekileştirilmekte; bu durum ise toplumsal yaşamda ciddi kırılmalara, ayrımcılığa ve giderek ayrışmalara yol açmaktadır. Oysa demokratik toplumlarda farklılıkları bastırmak değil, tam tersine -toplumsal adalet ve eşitlik ilkesinin bir gereği olarak- farklılıklara gerekli saygı, hoşgörü ve tahammülü göstermek esastır (Özgen, 2018).

ÇOKKÜLTÜRLÜ EĞİTİM

19.yy. ikinci yarısından sonra tüm dünyada etnik ve kültürel farklılaşmanın büyük bir oranda artış göstermesi, farklı kültürlere sahip bireylere nasıl bir eğitim verilmesi gerektiği sorunu ortaya çıkarmıştır (Demirçelik, 2020). Zaman içerisinde bu soruna yönelik olarak üretilen çokkültürlü eğitim, 1950 ve 1960'ların "Siyahî Hareket"i içinde doğup diğer azınlık gruplarına da yayılan "İnsan Hakları Hareketine" bir tepki olarak doğmuştur. O dönemde "farklı, ancak eşit okullar" uygulaması ile eşit eğitim ve sosyal adalet kavramları kamu eğitimi bağlamında tartışılmaya başlanmıştır. Böylece o tarihlerde Afrika- Amerikalı, Yerli Amerikalı ve Latin kökenli öğrenciler ya engelli veya kültürel olarak dezavantajlı sayılmış; normal okullar Anglo- Amerikan ve Anglosakson öğrencilere açılmıştır. İşte çokkültürlü eğitim yaklaşımı, bu duruma bir tepki olarak gelişmiştir (Balcı, 2010).

Çokkültürlü eğitim (multicultural education), ırk, cinsiyet, kültür, dil, din, sosyal sınıf farkı gözetmeksizin tüm öğrencilerin eğitimden eşit şekilde ve eşit koşullarda yararlanmalarına yönelik bir reform hareketidir (Banks, 2013, Akt: Kaya ve Aydın, 2014). Çokkültürlü eğitim; öğrencilerin tüm farklılıklarına yaşam alanı sağlayan, herkese eşit akademik hizmet sunmayı ilke edinen, eğitim- öğretimin uygulanma esaslarını ve politikalarını çoğulculuk temeline dayandıran, özgün değer ve kuralları içeren bir eğitim politikasıdır (Polat ve Kılıç, 2013; Kaya, 2014; Cırık, 2008).

Çokkültürlü eğitim hareketi, tüm öğrencilerin kültürel ve etnik özellikleriyle birlikte etkin bir eğitim alabilmelerini sağlamak için eğitim kurumlarının yeniden yapılandırılmasıdır (Balcı, 2010). Bireyde kendi kimlik algısını oluşturmak ve farklı kimliklere karşı hoşgörülü olmasını sağlamak bakımından çokkültürlü eğitim oldukça önemlidir. Eğitimde çokkültürlülüğün benimsenmesi ve uygulanmasında toplumsal yapı ve kültürel dokunun uygun olması gerekmektedir (Bahadır, 2016).

Çokkültürlü Eğitimin İlkeleri

Gay'e (1994) göre çokkültürlü eğitimin ilke ve özellikleri şunlardır:

- a. Kültürel çoğulculuğu bütün insanlığa öğretmesi,
- b. Öğrencilerin farklı kültürlerle aktif ve interaktif iletişime geçebilmelerini sağlaması,
- c. Eşitlik, doğruluk ve adaleti önermesi,
- d. Çoğulcu bir toplum olanın gerektirdiği sosyal bilinç, sivil sorumluluk ve politik etkinlik önermesi,
- e. Kültürel birikimi aktarıcı, harekete geçirici ve dönüştürücü olması.

Bennett (2001, Akt: Balcı, 2010) ise çokkültürlü eğitimin ilkeleri olarak şu noktalar üzerinde durmaktadır: 1. Kültürel çoğulculuk ideali, 2. çoklu farklılıklarla (ırk, etnik kimlik, sınıf, cinsiyet vb) ilgili yapısal eşitsizliklerin giderilmesi, 3. öğretim ve öğrenimde kültürün önemi, 4. akademik mükemmellik ve eşitlik gereksinimi.

Çokkültürlü Eğitimin Amaçları

Çokkültürlü eğitimin teorisyenlerinden biri olan Gay (1994) çokkültürlü eğitimin temel amaçları şöyle sıralamaktadır:

1. Kültürel ve Etnik Okuryazarlığın Geliştirilmesi: Okul programlarının kültürel çoğulculuk anlayışını oluşturacak biçimde değiştirilmesi öngörülmektedir.
2. Kişisel Gelişim: Çokkültürlü eğitimin psikolojik temelleri, kendini doğru anlama, olumlu bir kimlik kavramı geliştirme ve birinin etnik kimliğiyle gurur duymasına vurgu yapar.
3. Etnik Tutum ve Değerleri Netleştirme: Olumsuz etnik tutum ve değerlerin kaynağını, ifadelerini eleştirel biçimde analiz ederek kalıplaşmış önyargı, etiketleme, etnik merkezîyetçilik ve ırkçılıkla yüzleşmeyi içerir.
4. Çok Kültürlü Sosyal Yetkinlik: Çokkültürlü eğitim bireyler arası ilişkileri düzenleyip onlara çok yönlü bakış açısı kazandırarak tutum, inanç, tercih ve beklentilerini şekillendirir.
5. Temel Beceri Yetkinliği: Kültürel bakımdan farklı öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştırıcı temel okuma -yazma alışkanlıklarını geliştirir.
6. Eğitimde Eşitlik ve Mükemmeliyetçilik: Çokkültürlülüğün eğitimde eşitlik ve mükemmellik amacı, tüm öğrencilere kültürel özelliklerine uygun eğitim fırsatları vererek onların bilişsel, duyuşsal ve devinimsel davranışlarını geliştirmektir.
7. Sosyal Reform İçin Kişisel Güçlendirme: Çokkültürlü eğitim öğrencileri sosyal açıdan geliştirerek onlara nasıl bir sosyal eleştirmen, siyasi aktivist, değişim ajanı veya yetkin bir lider olunacağını öğretir.

Çokkültürlü Eğitimin Yönetimi

Demokratik yaşamda olduğu gibi kültürel örüntüde de çoğunlukçu değil, çoğulcu bir anlayışı egemen kılmak hem çokkültürlü eğitim ve hem de bu eğitimin yönetimi açısından önkoşuldur. Okulda çoğulcu yaklaşım; farklılıkları görünür ve yaşanır kılma, eşitlikçi bir okul toplumu oluşturma, tüm sesleri ve hatta sessizliği duyabilme sürecidir. Bu yaklaşım ilişkilerde karşılıklı saygıyı ve farklılıklara hoşgörüyle bakmayı sağlayan bir okul iklimini gerektirmektedir. Okulda böyle bir örgütsel iklimin yaratmak ve sürdürmek yöneticinin temel işlevidir (Balcı, 2010).

Okulda çokkültürlü eğitimi yönetebilmek için aynı toplumun alt kültürlerinden veya başka bir ülkeden gelen (göçmen olan ya da olmayan) öğrencilerin dil ve akademik yeteneğine uygun bir örgütsel ortamın oluşturulması, öğrenciler için anlamlı öğrenme deneyimlerinin geliştirilmesi ve “farklılıkların yönetimi”nin uygulaması gereklidir (Balcı, 2010). Çokkültürlü eğitim yönetiminde tüm bu yönetsel davranışları sergileyebilecek yetkinlikteki okul yöneticileri kadar; öğretmenler de önemli rol oynamaktadır.

Öğretmenlerin insan haklarına ve farklı kültürel özelliklere (din, dil, etnik köken, mezhep vb) saygılı olması, empati yapabilmesi, demokratik ve eşitlikçi davranması yanında kişisel, sınıf ve okul düzeyinde yeterliliklere sahip olması da çokkültürlü eğitim yönetiminde başarılı olmanın temel koşuludur (Tuncel ve Balcı, 2016; Kaya, 2014; Siviş, 2019)

SONUÇ

Çok kültürlü bir eğitimin önkoşulu, çok kültürlü bir toplumdur. Bu nedenle, öncelikle çokkültürlülük olgusunu tüm toplumsal kurumlara (eğitim, ekonomi, din, hukuk, siyaset vb) ve onların örgütlerine yerleştirmek; sonrasında da bu yapı ve işleyişe uygun insan kaynağını sağlamak gerekmektedir.

Çokkültürlü eğitimin doğasında eşitlik, adalet, diyalog, etkileşim, empati, farklılıklara saygı ve sosyal problemlere duyarlılık gibi değerler vardır. Bu değerleri toplumsal yaşama aktarabilmek için hem hizmet öncesi örgün eğitimde ve hem de yaygın eğitimde çokkültürlü eğitim yaklaşımına uygun pedagojik programlar hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Bahadır, Ö. (2016). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Çokkültürlülük ve Çokkültürlü Eğitim Algılarının Değerlendirilmesi: Kocaeli Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi.
- Balcı, A. (2010). Çokkültürlü Eğitimin Yönetimi.
- Cırık, İ. (2008). Çok Kültürlü Eğitim ve Yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 27-40. <http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/5000048464/5000045784.pdf?>
- Çelik, H. (2008). Çokkültürlülük ve Türkiye'deki Görünümü, U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl: 9, Sayı: 15, /2.
- Çiftçi, Y. A. (2015). *Çokkültürlü Eğitim Bağlamında Öğretmenlerin Kültürel Yeteneklerine İlişkin Alguları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi. İstanbul.
- Demirçelik, E. (2020). *Eğitimde Çokkültürlülük*. İksad Publishing House.
- Ergüç, V. (2023). A Critical Approach to the Concept of Liberalism Centered Multiculturalism: The Case of Bhikhu Parekh. *Bingöl University Journal of Social Sciences Institute*, 26, 276-292.
- Gay, G. (1994). *A Synthesis of Scholarship in Multicultural Education*. Urban Monograph Series. North Central Regional Educational Lab., Oak Brook, IL. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED378287.pdf>
- Kaya, I. & Aydın, H. (2014). *Çoğulculuk, Çokkültürlü ve Çokdilli Eğitim*. Ankara: Anı Yayınları.
- Kaya, Y. (2014). Öğretmen Adaylarının Çokkültürlü Eğitim Hakkındaki Bilgi, Farkındalık ve Yeterliliklerinin Belirlenmesi, *Asya Öğretim Dergisi*, 2(1(Özel)), 102-115.
- Özgen, N. (2018). Kimlik, Toplumsal Eşitsizlik ve Ayrımcılık.(Edit. N. Özgen). **Sosyal Coğrafya** (ss:109-172), Ankara: Pegem Akademi.
- Polat, İ., Kılıç, E. (2013). Türkiye'de Çok Kültürlü Eğitim ve Çok Kültürlü Eğitimde Öğretmen Yeterlilikleri. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2013. Cilt: 10. Sayı: 1. 352-372
- Siviş, S. (2019). *Öğretmenlerin Eğitimde Çok Kültürlülük Üzerine Algılarının Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, H. H. (2020). Tarihsel Bir Olgu Olarak Kültür, Çokkültürlülük ve Hoşgörü, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* Cilt:7 / Sayı:3, ss 1968-1984.
- Tuncel, G. ve Balcı, A. (2016). Çokkültürlülük ve Barış Eğitimi İçin Model Geliştirme. *Kesit Akademi Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 6, s. 41-60.
- Vatandaş, C. (2002). *Çokkültürlülük*. İstanbul: Değişim Yayınları.

ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİNDE GÜNCEL EĞİLİMLER CURRENT TRENDS IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION

Assoc. Prof. Dr. Burcu GEZER ŞEN

Fırat Üniversitesi

ORCID ID: 0000-0003-3782-2377

Özet

Erken çocukluk eğitimi, çocuğun gelişiminde kritik bir aşamadır ve gelecekteki akademik başarısının ve kişisel gelişiminin temelini oluşturur. Eğitimciler küçük çocuklara mümkün olan en iyi öğrenme deneyimlerini sağlamaya çalışırken, günümüz toplumunun değişen ihtiyaçlarını karşılamak için uygulamalarını sürekli olarak uyarlamakta ve geliştirmektedir. Güncel eğilimler incelendiğinde, teknolojinin, oyun temelli öğrenme etkinliklerinin, sosyal ve duygusal gelişimi destekleyici etkinliklerin, kapsayıcı eğitim etkinliklerinin ve çevresel sürdürülebilirlik uygulamalarının erken çocukluk eğitiminde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Teknolojiyi sınıfa entegre etmek birçok şekilde olabilir. Günümüzde eğitimciler, bilgisayarlar, tabletler, akıllı telefonlar ve eğitim yazılımları gibi farklı teknoloji türlerini kullanmanın, çocuk bakımını ve öğrenme deneyimlerini geliştirmede işlevsel bir yol olarak görmektedir. Öğrenci katılımını, işbirliğini ve başarısını desteklemek için sınıf etkinliklerine ve müfredata yapılandırılmış miktarda teknoloji dahil edilmektedir. Oyun temelli öğrenme, küçük çocukların oyun yoluyla öğrenmesine ve becerilerini geliştirmesine olanak tanıyan bir eğitim yaklaşımıdır. Sosyal etkileşimleri ve problem çözmeyi teşvik ederken, keşfetmeyi ve yaratıcılığı teşvik eden bir ortam oluşturur. Sosyal-duygusal gelişim, çocuğun duygularını anlama ve yönetme, güçlü ve olumlu ilişkiler kurma, başkalarına karşı empati geliştirme yeteneğini ifade eder. Çocuğun genel gelişiminde çok önemli bir rol oynar ve öğrenmesini önemli ölçüde etkiler. Erken çocukluk eğitiminde kapsayıcı eğitim uygulamaları, yetenekleri veya engelleri ne olursa olsun tüm çocukların normal eğitim ortamlarına dahil edilmesini ifade etmektedir. Bu yaklaşım çeşitliliğe değer verir ve her çocuğun aktif katılımını ve öğrenmesini destekler. Erken çocuklukta sürdürülebilirlik eğitimi, sürdürülebilir uygulama ve ilkelerin çocuğun günlük rutinlerine, etkinliklerine ve müfredatına dahil edilmesi anlamına gelir. Bu tür bir öğrenmeye katılmak, çocuklara doğal dünyayla etkileşim konusunda bir anlayış geliştirme fırsatı verir. Günümüzde çocuklarda öğrenmeyi teşvik eden, teknoloji kullanımına, oyun temelli öğrenmeye, çeşitliliğe, katılıma ve sürdürülebilirliğe ağırlık veren bir ortam yaratma anlayışının ön planda olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Erken Çocukluk Eğitimi, Erken Çocukluk Eğitiminde Güncel Eğilimler, Eğitimde Teknoloji Kullanımı, Oyun Temelli Öğrenme, Sosyal Beceriler, Kapsayıcı Eğitim, Sürdürülebilirlik Eğitimi.

Abstract

Early childhood education is a critical stage in a child's development and lays the foundation for future academic success and personal development. As educators strive to provide young children with the best possible learning experiences, they are constantly adapting and evolving their practices to meet the changing needs of today's society. When current trends are examined, it is seen that technology, play-based learning activities, activities that support social and emotional development, inclusive education activities and environmental sustainability practices have an important place in early childhood education. Integrating technology into the classroom can take many forms. Today, educators see using different types of technology, such as computers, tablets, smartphones, and educational software, as a

functional way to enhance child care and learning experiences. A structured amount of technology is incorporated into classroom activities and curriculum to support student engagement, collaboration, and success. Play-based learning is an educational approach that allows young children to learn and develop skills through play. It creates an environment that encourages exploration and creativity while encouraging social interactions and problem solving. Social-emotional development refers to the child's ability to understand and manage emotions, build strong and positive relationships, and develop empathy towards others. It plays a very important role in the overall development of the child and significantly affects his learning. Inclusive education practices in early childhood education refer to the inclusion of all children in regular education environments, regardless of their abilities or disabilities. This approach values diversity and supports each child's active participation and learning. Sustainability education in early childhood means incorporating sustainable practices and principles into the child's daily routines, activities, and curriculum. Participating in this type of learning gives children the opportunity to develop an understanding of interacting with the natural world. Today, it seems that the understanding of creating an environment that encourages learning in children and emphasizes the use of technology, play-based learning, diversity, participation and sustainability is at the forefront.

Keywords: Early Childhood Education, Current Trends in Early Childhood Education, Use of Technology in Education, Play-Based Learning, Social Skills, Inclusive Education, Sustainability Education.

ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİNE KÜRESEL BİR BAKIŞ AÇISI A GLOBAL PERSPECTIVE ON EARLY CHILDHOOD EDUCATION

Assoc. Prof. Dr. Burcu GEZER ŞEN

Fırat Üniversitesi

ORCID ID: 0000-0003-3782-2377

Özet

Dünyanın her yerinde ebeveynlerin çocuk yetiştirme faaliyetlerine destek olarak ve çocukları zorunlu eğitime hazırlamanın bir yolu olarak erken çocukluk bakım ve eğitime yatırım yapılmaktadır. Bu çabalar ülkeden ülkeye farklılık gösterse de temel ilkeler boyutunda benzerliklere sahiptir. Çocukluğun ilk yılları dünya çapında pek çok ülkede kamu politikalarında giderek daha fazla yer bulmaktadır. Kaliteli hizmet sunma ve yaşam boyu öğrenme için iyi bir temel oluşturma konusundaki tartışmalar, ilginin eğitim programlarına odaklanmasını sağlamıştır. Küçük çocuklarla ilgili anlayışlar, çocukların bilgiyi nasıl inşa ettikleri, yetişkinlerin çocukların öğrenme fırsatlarını etkili bir şekilde geliştirmek için neler yapabileceği gibi temel konular ülkelere eğitim programlarının düzenlenmesinde bakış açısı kazandırmaktadır. Çoğu ülke, hızlı nüfus artışı, artan kentleşme, önemli sosyal eşitsizlikler, çok sayıda çocuğun okul dışı kalması gibi durumlarla karşı karşıyadır. Dezavantajlı aileler ve küçük çocuklar bu ve benzeri durumların en kötü etkilerine maruz kalmaktadır. Kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarının bu konulara ilişkin faaliyetleri, erken çocukluk profesyonellerinin erken çocukluk döneminde ihtiyaçlarına uygun çözümler tasarlamasını sağlamak için araştırma, eğitim, programlama ve bilgilendirme alanlarındaki kapasiteleri güçlendirerek erken çocukluk bakımı ve eğitimi konularını ele almaktadır. Eğitim politikaları, erken çocukluk programlarını güçlendirme, eğitimin kalitesini ve içeriğini iyileştirmenin yanı sıra erken çocukluk faaliyetlerine katılan herkesin eğitimini artırma odaklı gerçekleştirilmektedir. Tüm ülkelerde erken çocukluk eğitimi hizmet sunumu ve materyal üretimi alanında çok sayıda kaynak kişi ve kurum bulunmaktadır. Eğitim programlarında çocuk haklarına duyarlı bir anlayışın geliştirilmesine, programların yalnızca 3 ila 6 yaş arasındaki çocukları değil, 0 ila 6 yaş arasındaki çocukları da kapsamasını sağlamaya yönelik çalışmalara ağırlık verilmektedir. Ayrıca bu eğitim programlarında ailelerle ilgili olarak, birçok ülke aile hayatı eğitimi ile ilgili bilgi ve eğitimin artırılmasını, aileler lehine mevzuatın uygulanmasını hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Erken Çocukluk Eğitimi, Okul Öncesi Eğitim, Erken Çocukluk Eğitimine Global Bakış Açıları, Erken Çocukluk Eğitimine Uluslararası Bakış Açıları, Erken Çocukluk Eğitimi Politikaları.

Abstract

Around the world, investments are being made in early childhood care and education to support parents' child-rearing activities and as a way to prepare children for compulsory education. Although these efforts vary from country to country, they are similar in terms of basic principles. The early years of childhood are increasingly included in public policies in many countries around the world. Discussions about providing quality services and creating a good foundation for lifelong learning have focused attention on educational programs. Fundamental issues such as understandings of young children, how children construct knowledge, and what adults can do to effectively improve children's learning opportunities provide countries with perspective in organizing education programs. Most countries face rapid population growth, increasing urbanization, significant social inequalities, and large numbers of children being out of school. Disadvantaged families and young children are exposed to the worst effects of these and similar situations. The activities of public institutions and non-governmental organizations on these issues address early childhood care and education issues by strengthening capacities

in research, education, programming and information to enable early childhood professionals to design solutions appropriate to the needs of early childhood. Educational policies focus on strengthening early childhood programs, improving the quality and content of education, as well as increasing the education of everyone participating in early childhood activities. There are many resource persons and institutions in the field of early childhood education service provision and material production in all countries. In education programs, emphasis is placed on developing a sensitive understanding of children's rights and ensuring that the programs include not only children between the ages of 3 and 6, but also children between the ages of 0 and 6. In addition, in these education programs regarding families, many countries aim to increase knowledge and training on family life education and to implement legislation in favor of families.

Keywords: Early Childhood Education, Preschool Education, Global Perspectives on Early Childhood Education, International Perspectives on Early Childhood Education, Early Childhood Education Policies.

BUSINESS MANAGEMENT: EFFECTIVITY OF THE BLUE OCEAN STRATEGY

Bilal Raza NAQVI

Research Scholar Research Scholar, NDU, Islamabad

Dr. Muhammad Zia-Ur-REHMAN

Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Abstract

Today's effective business landscape, achieving significant and sustainable growth can be a difficult task. Companies facing tough competition in "red oceans" are increasingly turning to strategic management frameworks like the Blue Ocean Strategy (BOS) to find undeveloped market space and create a new value proposition. Many studies examine the effectiveness of Blue Ocean Strategy (BOS) in the context of strategic management. The study focuses on the Blue Ocean Strategy (BOS) as proposed by Kim and Mauborgne (2005, emphasizes the creation of "blue oceans" – markets with high value for both customers and companies. The study emphasizes that this can be achieved by simultaneously pursuing value innovation, which breaks the trade-off between differentiation and cost-leadership, and strategic value curves, which redefine existing market boundaries. While Blue Ocean Strategy (BOS) presents a compelling alternative to traditional competitive strategies, its effectiveness ultimately depends on the specific executing and adaptation. More study will contribute to our understanding of BOS's practical application in strategic management, offering valuable lessons for companies seeking to create and capture blue oceans. The study recommends that companies should carefully assess their competitive landscape and identify potential blue ocean opportunities. The study further suggests that investing in innovation and value creation capabilities is crucial for successful BOS implementation.

Keywords: Blue Ocean Strategy, Strategic Management, Value Innovation, Blue Ocean, Red Ocean, Competition, Growth

SUYUN SORUMSUZCA KULLANILMA NEDENLERİ VE BUNA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

REASONS FOR IRRESPONSIBLE USE OF WATER AND RELATED SOLUTION SUGGESTIONS

Lecturer Dr. Sercan CENGİZ

Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, İşletme Yönetimi Programı
Eyyübiye, Şanlıurfa

ORCID ID: 0000-0002-5906-1778

Özet

Bu çalışmada Şanlıurfa ilinde suyun sorumsuz bir şekilde kullanılmasına ilişkin nedenlere ve buna ilişkin çözüm önerilerine yer verilmektedir. Çalışma Harran Üniversitesi'nde eğitim görmekte olan ön lisans öğrencilerinin kendi deneyimlerinden yola çıkarak suyu aşırı kullanma nedenleri ve buna ilişkin çözüm önerilerine yer verilen fenomenolojik (olgubilim) deseninin kullanıldığı nitel bir çalışmadır. Araştırma verilerinin elde edilmesi için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmanın verileri Harran Üniversitesi'nde eğitim görmekte olan 24 ön lisans öğrencisi ile yüz yüze açık uçlu soruların sorulmasıyla elde edilmiştir. Görüşmede öncelikle öğrencilerin suyu sorumsuz bir şekilde tüketme nedenlerinin neler olduğunu açıklamaları istenmiştir. Daha sonra toplumda suyun sorumlu tüketimine yönelik neler yapılabileceğine dair soru yöneltilmiştir. Bu sorulardan hareketle elde edilen veriler Maxqda 20 Paket Programı yardımıyla içerik analizine tabi tutulmuş ve bu şekilde araştırma ile ilgili bulgular elde edilmiştir. Analizler neticesinde elde edilen bulgulara göre katılımcıların suyun sorumsuz tüketilme nedenlerine ilişkin, suyun nasıl kullanılması gerektiği bilincinin olmaması, suyun öneminin farkında olunmaması, sınırsız bir kaynak olduğu düşüncesi, kültürel faktörler, eğitimsizlik, hatalı tarımsal sulamalar ve suyun ucuz olması şeklinde ifade etmişlerdir. Katılımcılara yöneltilen suyun sorumlu tüketimine ilişkin çözüm önerileriniz nelerdir sorusuna katılımcılar suyun nasıl kullanılması gerektiğinin öğretilmesi, toplumun su tüketimi konusunda bilinçlendirilmesi gerektiği, devletçe gerekli önlemlerin alınması, tarımsal sulamalarda modern yöntemlerin kullanılması, su ücretlerinin önceden alınması, su tasarruflu cihazların üretilmesi ve kullanımının yaygınlaştırılması gerektiği şeklinde önerilerde bulunmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Suyun sorumsuz kullanımı, Sorumlu tüketim, Nitel araştırma.

Abstract

In this study, the reasons related to the irresponsible use of water in the province of Sanliurfa and the solution suggestions related to this are given. The study is a qualitative study using the phenomenological (phenomenological) pattern based on the experiences of associate degree students studying at Harran University, which includes the reasons for excessive use of water and suggestions for solutions related to it. A semi-structured interview form was used to obtain the research data. The data of the research were obtained by asking open-ended questions face-to-face with 24 associate degree students studying at Harran University. First of all, students were asked to explain what are the reasons for consuming water irresponsibly. Later, the question was asked about what can be done for the responsible consumption of water in society. Based on these questions, the data obtained were subjected to content analysis with the help of

the Maxqda 20 Package Program and in this way, the findings related to the research were obtained. According to the findings obtained as a result of the analyses, participants expressed the reasons for irresponsible consumption of water in the form of lack of awareness of how water should be used, lack of awareness of the importance of water, the idea that it is an unlimited resource, cultural factors, lack of education, faulty agricultural irrigation and cheap water. When asked what are your suggestions for solutions to the responsible consumption of water, participants made suggestions that water should be taught how to use it, society should be informed about water consumption, necessary measures should be taken by the state, modern methods should be used in agricultural irrigation, water fees should be charged in advance, the production and use of water-saving devices should be expanded.

Keywords: Irresponsible use of water, Responsible consumption, Qualitative research.

GİRİŞ

Su, insanoğlu için hayati bir yaşam kaynağı olmanın yanı sıra ikamesi de mümkün olmayan bir maddedir. Her geçen gün gerek iklimlerdeki değişimleri neticesinde yağışların artması ve buharlaşmanın etkisiyle gerek nüfusun artması ve su tüketiminin artmasıyla su kaynakları giderek azalmaktadır. Bu derece hassas bir durumda olan su kaynaklarının tüketimine israf da eklenince konu üzerinde daha da düşünülmesi gereken bir hal almaktadır. Bu çalışma ile suyun sorumsuzca kullanılma nedenleri ve bunu önlemeye yönelik çözüm önerileri geliştirmek amaçlanmıştır. Bu amaçla katılımcılardan nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği ile veriler toplanmış ve elde edilen verilerden kodlamalar yapılarak sonuçlar raporlanmıştır.

İSRAFIN MAHİYETİ VE SU İSRAFI

İsraf, Gazzâlî'nin ifadesiyle, *'dinin, örfün ve insanlığın gerektirdiği yerlere gerektiği ölçüde harcamak cömertlik, bu ölçülerin altına düşmek cimrilik, bunların üstüne çıkmak ise israftır.* Genel olarak eylem ve söylemlerde örfün, dinin ve aklın uygun gördüğü ölçülerin dışına çıkılması, ifrat ve tefrite düşülmesidir. Özel mânâda ise eldeki malların veya imkânların meşru olmayan maksatlar doğrultusunda harcanması, haddin aşılması, itidalli olunmaması ve saçıp savurmak gibi anlamlara gelmektedir. Dolayısıyla israf, eldeki kıt kaynaklarla en yüksek faydayı sağlamak olan iktisadın da zıttıdır. Daha öz bir ifadeyle, *'yerinde ve faydalı kullanılmayan her şeyi'* israf olarak değerlendirmek mümkündür (Güner, 2015:222). başka bir tanımlama da ise sahip olunan maddi ve manevi varlıkların, zamanın, emeğin, parasın, vs. fayda sağlamayan alanlarda sarf edilmesi israf olarak nitelendirilmektedir (Seyyar, 2015: 309).

Yapılan tanımlardan hareketle israfın yalnızca yeme-içme-giyinme gibi eylemlerle sınırlı olmayıp, maddi-manevi ya da somut-soyut her türlü nimetin amacı dışında kullanılması gibi çok geniş bir anlam barındırdığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda tüketimdeki aşırılığa genel anlamda bakıldığında, ekonomik açıdan kaynak kullanımında etkinliği azalttığı, sosyal açıdan olumsuz toplumsal farklılıklar oluşturduğu, dini açıdan ise günaha sebep olduğu söylenebilir. Dolayısıyla ekonomi, dini kültür ve örf ve adetleri birbirinden tamamen bağımsız düşünmek pek mümkün değildir.

Su, canlılar için en hayati tabii kaynaktır. Suyu bu denli önemli yapan, insanlar için ikamesi mümkün olmayan, hayati öneme sahip bir madde olması, su kaynaklarının sınırlı olması ve dünyadaki su kaynaklarının tamamının insanlar için kullanılabilir durumda olmaması gibi hususlar sayılabilir. Dünyadaki suyun karaya oranı 3/4 olsa da bu suyun miktarı 1.4 milyar km³(Kilometre küp) olup bunun % 97.5' u okyanuslarda ve iç denizlerde tuzlu su olarak bulunduğu için içme suyu olarak kullanıma, sulamaya ve endüstriyel kullanıma uygun değildir. Dünyadaki suların ancak % 2.5'i ise nehir ve göllerde tatlı su olarak bulunmaktadır. Ancak yeryüzündeki su kaynaklarının yaklaşık % 0.3'ü kullanılabilir ve içilebilir özelliindedir. Tatlı su

kaynaklarının % 87'si kutuplarda ve yeraltında hapsedilmiş olup akarsularda bulunan su ise toplam su miktarının ancak % 1'dir. Bu nedenle, insanoğlu su ihtiyacını yüzeysel suların yanısıra yeraltı su kaynaklarından temin etmektedir (jmo.org, ty).

Kullanılabilir tatlı su kaynaklarının kısıtlı olması bu kadar aşikar iken evsel atıklardan kaynaklı kirleticilerden, kimyasal ve nükleer kirlenmeye kadar su kaynaklarına verilen zararlar da ayrıca üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir konudur. Bu nedendir ki, günümüzde su kaynaklarında meydana gelen niteliksel ve niceliksel olumsuzluklar, suyu günümüzün ve geleceğin en önemli tartışma konularından birisi haline getirmektedir (Firidin, 2015: 43-44). Su israfının boyutlarına baktığımızda küçük diye düşündüğümüz ve gereksiz yere yani israf edilen suyun bile aslında çok büyük bir israfa dönüşmesi mümkündür. Şöyle ki basit bir hesapla her bireyin fazladan bir litre su israf ettiğini düşünelim, Türkiye'nin 2023 yılı nüfusu kabaca 85 milyon olarak düşünüldüğünde günlük 85 milyon litre, aylık 2 milyar 550 milyon litre ve yıllık ise 30 milyar 600 milyon litre su israfı demektir.

UNESCO ve Birleşmiş Milletler başta olmak üzere ilgili kuruluşların raporlarına göre; Dünya'da ve Türkiye'de artan nüfus, küresel ısınma, kuraklık gibi nedenlerle her geçen yıl suya olan talep artarken, tatlı su kaynakları ise azalmaktadır. İklim değişikliği nedeniyle yüzey sularının mevcudiyeti giderek azalmakta ve yeraltı sularına olan bağımlılığımız da her geçen gün daha da artmaktadır. Yani iklim değişikliği, küresel olarak tatlı su arzını ve talebini güçlü bir şekilde etkilemektedir. Çünkü küresel olarak son yarım yüzyılda $\sim 1^\circ \text{C}$ 'nin ısınması, daha sık ve belirgin sel ve kuraklıkların artması, artan buharlaşma oranları ve değişken yağışların artması tatlı su arzını doğrudan etkilemektedir (WWDR, 2022:102). Dünya nüfusunun %40'ını barındıran 80 ülke şimdiden su sıkıntısı çekmektedir. Türkiye, üç tarafı suyla çevrili bir ülke olmasına rağmen tatlı su varlığı açısından zengin bir ülke sayılmaz. Çünkü Türkiye geneli yağış miktarı yıllık ortalama yaklaşık 643 milimetre olup, bu rakam ise dünya ortalamasının (800 milimetre) altında olup ortalama 501 Km^3 tür. 501 Km^3 lük bu suyun da 274 Km^3 lik kısmı toprak ve su yüzeyi ile bitkilerden buharlaşmalar yoluyla atmosfere geri dönmektedir. kalan suyun 69 Km^3 lik kısmı yeraltı sularını beslemekte, 158 Km^3 lik kısmı akarsularla denizlere ve kapalı havzalardaki göllere akmaktadır. Ayrıca komşu ülkelere yılda ortalama 7 kilometreküp su Türkiye'ye gelmektedir. Böylece Türkiye'nin brüt yer üstü suyu potansiyeli 193 Km^3 seviyesindedir. Yeraltı suyunu besleyen 41 Km^3 lük kısım dikkate alındığında, toplam yenilenebilir su potansiyeli brüt 234 Km^3 tür (Türkiye İsrar Raporu, 2018: 130). Bu sonuçlar da Türkiye'yi su azlığı yaşayan ülke kategorisine sokmakta (World Wild Fundfor Nature-Turkey 2006) ve su israfının önlenmesine ilişkin önlemlerin alınmasını zorunlu kılmaktadır.

SORUMSUZ TÜKETİMİN NEDENLERİ

Durumsal, sosyal, toplumsal, psikolojik birçok faktörün etkisi altında meydana gelen sorumlu tüketim (Urien ve Kilbourne, 2011) oldukça karmaşık bir yapı sergilemektedir. Tüketicinin, esasen kısa dönemli yönlendirmeye sahip olan ve kendini düşünen birey olduğu göz önünde bulundurulduğunda tüketici kendi çıkarını ve refahını çevreyi ve suyu korumak başta olmak üzere sürdürülebilirliği gerekli birçok konuya öncelikleyecektir. Bu önceliklemenin ve sorumsuz davranışları devam ettirmenin çeşitli nedenlerinden bir tanesi sorumluluğu başkasına yükleme olabilmektedir. Bazı araştırmacılar örneğin Sheng vd., 1994, d'Astous ve Legendre, (2009), Wells, vd., (2011), tüketicilerin sorumsuzca ve etik olmayan tüketim davranışları nedeniyle başkalarını, özellikle **hükümetleri suçlamaya** eğilimli olduklarını bulgulamışlardır. Sorumsuz tüketim eylemlerinde tüketicilerin **devleti sorumlu tutma** eğiliminde olduklarını öne sürmektedir.

Strutton vd., (1994) ise tüketicilerin, kontrol edilemeyen faktörler nedeniyle sorumluluğunu reddetmek ve suçluluklarını azaltmak için genel kabul görmüş bahaneler arama eğiliminde olduklarını bulgulamıştır. Bazı durumlarda ise birey yaptığı eylemlerin hiçbir şeyi

değiştirmeyeceğini ve sorumlu eylemlerinin başkaları için bir anlam ifade etmediğini düşündüğü için sorumlu davranma eğilimi göstermemektedir. Bu durum **öğrenilmiş çaresizlik** olarak kendini göstermektedir. Öğrenilmiş çaresizlik, *kişinin davranışının çevresi üzerinde herhangi bir kontrole sahip olmadığı (yani kişi ne yaparsa yapsın hiçbir şeyin değişmeyeceği) sonucuna varan bir dizi motivasyon, algı ve davranış* olarak ifade edilebilir. Bu etki, değişimin kolayca elde edildiği ancak öğrenilmiş çaresizlik nedeniyle aranmadığı caydırıcı koşullar altında daha belirgindir (Morgan, 2020:2). Abramson vd., (1978), Pelletier vd., (1999), Morgan, (2020) insanların bir kez olumsuzluğu algıladıklarında çaresizliklerini bir nedene bağladıklarını ve sorumsuz eylemlerin nedenleri olarak çaresizlik inancının yani öğrenilmiş çaresizliğin bir gerekçe olduğunu öne sürmektedirler.

Sorumsuz tüketimin nedenlerine başka bir paradigma ile bakıldığında ise bireylerde, geleceğin önemli olduğuna ve mevcut neslin ise gelecek nesillere kendi yaşamlarında etkili olacak çevrenin önemli yönlerini bırakma yükümlülüğü olduğuna dair inançları olmalıdır. Urien ve Kilbourne, (2011), Lacroix ve Jolibert, (2015) **yakın gelecek odaklı düşünmenin** ve yaşamının sorumsuz tüketim eylemlerinin bir nedeni olduklarını savunmaktadır. Başka bir bakış açısında ise sorumsuz tüketim eylemlerinin sanıldığı kadar büyük sorunlara yol açmayacağı yani bu durumun abartıldığı düşünülmektedir. Hendrickx ve Nicolaj, (2004), Gattig ve Hendricx, (2007), ve Gifford vd., (2009) ise sorumsuz tüketim eylemlerinin nedenleri olarak **riskleri küçümseme ve indirgemeyi** öne sürmektedirler. d'Astous ve Legendre, (2009) ve Eckhardt vd., (2006) ise sorumsuz ve etik olmayan davranışların kaynağı olarak **ekonomik rasyonelleştirmeyi** göstermektedir. Yani fiyat ve kalitenin etik değerlerden daha önemli olup sorumlu davranışların maliyetli olduğu varsayılmaktadır. Örneğin tüketiciler baze durumlarda sağlıksız ve kalitesiz ürünleri satın bilerek satın almaktadırlar çünkü orjinal, sağlıklı veya daha kalitelisinin daha pahalı veya fiyatının şişirilmiş olduğunu düşünmektedirler.

AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, suyun sorumsuzca kullanılma nedenlerini ve buna ilişkin çözüm önerilerinin neler olduğunu tespit etmektir. Bu amacı gerçekleştirmek için bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden olan olgubilim (fenomenoloji) desenine göre tasarlanmıştır. Bu çalışma aktif eğitim sürecini sürdüren Harran Üniversitesinde önlisans programlarında öğrenim gören şanlıurfalı öğrencilerin deneyimlerine odaklanmaktadır. Öğrencilerin deneyimlerinden hareketle suyun sorumsuzca kullanılma nedenlerini ortaya çıkarmak ve çözüm önerilerini keşfetmek için şu iki soru sorulmuştur:

1. Suyu neden sorumsuzca tüketiyorsunuz? Nedenlerinden detaylı bir şekilde bahsedermisiniz?
2. Suyun sorumsuzca kullanımını engellemeye ilişkin çözüm önerileriniz nelerdir? Bunları detaylı bir şekilde açıklar mısınız?

ÇALIŞMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Bu araştırma ve elde edilen veriler sadece Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulunda okuyan önlisans öğrencileriyle sınırlıdır. Araştırma bulguları öğrencilerin suyu sorumsuzca kullanmalarına sebep olan en önemli nedenlerin neler olduğunu tespit etmek ve bununla ilgili çözüm önerilerine yöneliktir. Su kullanımıyla ilgili diğer konular bu çalışmanın dışında tutulmuştur. Araştırma,

ARAŞTIRMA DESENİ VE ÇALIŞMA GRUBU

Bu araştırma, önlisans öğrencilerinin suyu sorumsuzca kullanma nedenleri ve bunu önlemeye ilişkin çözüm önerilerine yer verilen nitel bir çalışmadır. Bu sorunun nedenlerini ve buna ilişkin çözüm önerilerini belirlemeye yönelik sorular sorulduğundan, araştırma nitel araştırma

desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) kapsamına girmektedir. Fenomenolojik araştırmalara bakıldığında araştırılacak fenomene vurgu yapılmak şartıyla bu fenomene yönelik bakış aırları ve algıları, bu fenomeni ne şekilde anlamlandırdıkları, deneyimledikleri ve bu deneyimlerini ne şekilde betimlediklerine odaklanmakta ve odaklanılan fenomen bir dūřünce, bir kavram ya da herhangi bir duygu olabilmektedir (Tekindal ve Arsu, 2020, s. 158-159). Olgubilim deseniyle amaçlanan genel olarak bir fenomen ile alakalı kişisel deneyimlerin ortaya çıkarılması ve yorumlanmasıdır (Yıldırım ve şimşek, 2018). Bu açıklamalardan hareketle suyun sorumsuzca kullanılma nedenleri ve bunlara ilişkin çözüm önerilerinin neler olacağını tespit etmek hedeflenmiştir. Çalışmanın amacını gerçekleştirmek için Harran Üniversitesi'nde aktif eğitim ve öğretim sürecine devam eden önlisans öğrencileri çalışma grubu olarak seçilmiştir. Araştırmaya gönüllü katılan 24 öğrenci (15 kadın, 9 erkek) ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Çalışmanın örneklem grubu amaçlı örnekleme yöntemine göre seçilmiştir. Amaçlı örneklemede amaç evrenin yeterince temsiliyeti değil, araştırılan konuyla ilişkili kişilerin araştırılan eylemi neden sergilediklerinin ortaya çıkarılmasıdır (Johnson vd., 2007). Amaçlı örnekleme de araştırmacı, çalışmanın amacı doğrultusunda neyi inceleyeceğine kendisi karar vermektedir. Amaçlı örneklemenin tercih edilme nedeni, araştırılacak konuyu deneyimlemiş olan kişileri belirlemektir (Creswell ve Plano- Clark, 2017). Görüřmenin 24 ön lisans öğrencisi ile sınırlandırılmasının nedeni yapılan görüşmelerde bu sayıdan sonra verilen cevapların tekrara dūřtüđü görülmüş ve bu nedenle görüşme bu sayı ile sınırlandırılmıştır.

VERİ TOPLAMA ARACI VE VERİLERİN TOPLANMASI

Bu çalışmada veri toplamak için görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışmanın verileri iki bölümden oluşmaktadır. Görüşme formunun ilk bölümü çeşitli demografik bilgilerden, ikinci bölümü ise görüşme sorularından oluşmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun kullanıldığı çalışmanın ikinci kısmındaki sorular katılımcılara sorulmuştur. Katılımcılara yöneltilen bu sorular esasında iki amaca yöneliktir. bunlardan birincisi, suyun sorumsuzca kullanılma nedenlerini keşfetmek, ikincisi ise bu soruna çözüm olabilecek önerileri keşfetmektir. Bu amaçla katılımcılara çalışmaya katılmadan önce çalışma ile ilgili detaylı bilgi verilmiş ve katılımcıların gönüllü bir şekilde katılımları sağlanmıştır. Çalışmaya gönüllü katılan katılımcılara gerekli bilgilendirmeler yapıldıktan sonra cevaplamaları için çalışma formu kendilerine teslim edilmiş ve formu doldurmaları istenmiştir.

VERİLERİN ANALİZİ, GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK TESTİ

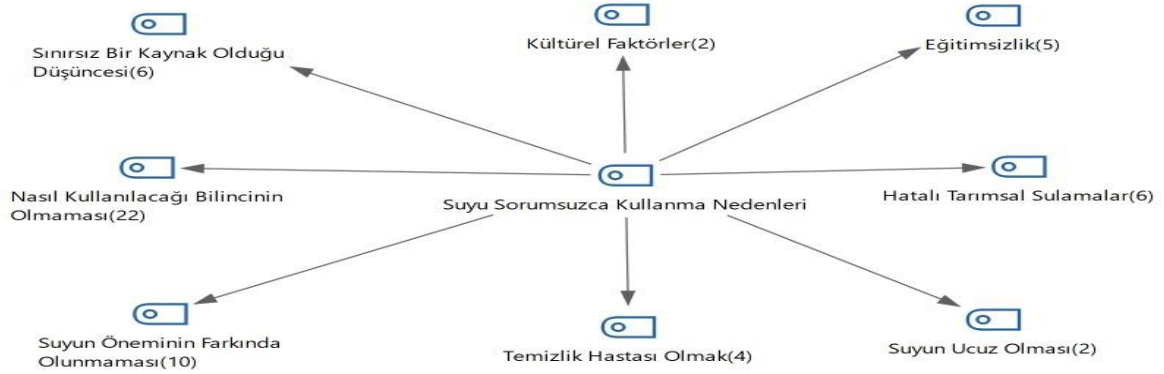
Katılımcıların elde edilen formların word programına aktarılmış ve tek dosya haline getirilmiştir. Akabind veriler Maxqda 20 paket programına aktarılmış ve analizler için kodlamalar yapılmıştır. Elde edilen veriler ilk olarak verilerin anlaşılabilirliğini sağlamak amacıyla bir kez okunmuştur. Ardından ikinci okumayla beraber kodlamalar tamamlanmıştır. İfadelerde öne çıkan kodlardan hareketle birer harita elde edilmiştir. Bu çalışmanın geçerlilik ve güvenirliliği için çalışmanın her aşamasında şeffaf davranılmış (Teddlie ve Tashakkori, 2015:348), çalışmanın ölçümü için uygun bir yöntem belirlenmiştir (Bal, 2015:139). Daha sonrasında ise katılımcıların ifade ettikleri veya konuyla ilgili dūřünceleri doğru bir şekilde yansıtılmış (Güçlü, 2019:395) ve elde edilen veriler detaylı bir şekilde kodlanarak bulgular sunulmuştur.

BULGULAR

Katılımcılardan elde edilen verilerin analizlerinden hareketle, katılımcı ifadeleri iki ana tema etrafında şekillenmektedir. İlk temanın suyun sorumsuzca kullanılma nedenleri ikinci tema ise bunu önlemeye yönelik öğrencilerin kendi deneyimlerinden yola çıkararak belirttikleri çözüm önerileridir. Çalışmada elde edilen bu bulgular aşağıda sunulmuştur.

Suyun Sorumsuzca Kullanılma Nedenleri

Bu kısımda suyun sorumsuzca kullanılmasının nedenlerine yönelik kodlara ve öğrencilerin bazılarının doğrudan alıntılarına yer verilmiştir.

Şekil 1: Suyun Sorumsuzca Kullanılma Nedenleri

Şekil 1'e bakıldığında suyun sorumsuzca kullanılma nedenlerine dair hangi koda kaç defa vurgu yapıldığı görülmektedir. Katılımcıların bu konuda en çok vurguladıkları hususlar;

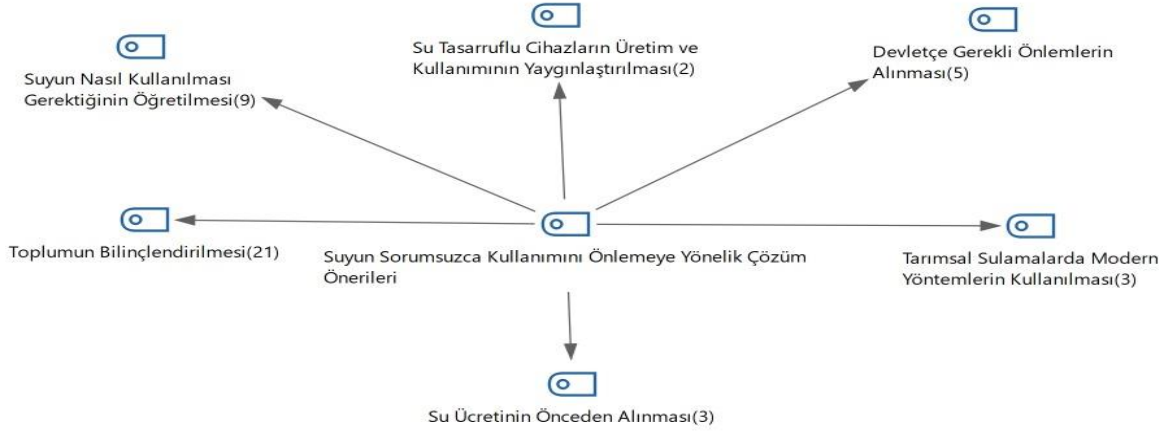
- Suyun sınırsız bir kaynak olduğu düşüncesi
- Suyun nasıl kullanılması gerektiğine yönelik bilincin olmaması
- Suyun öneminin farkında olunmaması
- Temizlik hastalığı
- Suyun ucuz bir kaynak olması
- Hatalı tarımsal sulamalar
- Eğitimsizlik
- Kültür olarak bulgulanmıştır.

Katılımcı ifadelerinden bazıları aşağıdaki gibi gibidir(KT=Katılımcı)::

- ✓ *Suyun sınırlı bir kaynak olduğunu unutuyoruz veya suyu bol miktarda kullanabilmenin bir son olmadığını düşünmüyoruz ayrıca suyun bol miktarda bulunabildiği bu bölgede suyun tükenmeyeceği ve sınırlı olabileceğini düşünmeden suyu çok fazla kullanıyoruz (KT-8)*
- ✓ *Ev, araba, motor gibi araçlarımızı sürekli yıkayarak bi temizleme iç güdüsü olması. Her şeyi takıntılı şekilde sürekli suyla yıkıyoruz....(KT-3)*
- ✓ *Su konusunda bilinçsiz bir varlık olduğumuz için suyun insanlar ve doğa için ne kadar önemli olduğunun farkında değiliz, bunun bilincinde olsak...(KT-20)*

Suyun Sorumsuzca Kullanımını Önlemeye Yönelik Çözüm Önerileri

Bu kısımda suyun sorumsuzca kullanımını önlemeye yönelik çözüm önerilerine yönelik kodlara ve öğrencilerin bazılarının doğrudan alıntılarına yer verilmiştir

Şekil 2: Suyun Sorumsuzca Kullanımını Önlemeye Yönelik Çözüm Önerileri

Suyun sorumsuzca kullanımını önlemeye yönelik çözüm önerileri için sorulan soruya katılımcılardan gelen verilerden yapılan kodlamalar ve hangi koda kaç defa vurgu yapıldığı şekil 2’de görülmektedir. Katılımcıların bu konuda en çok vurguladıkları hususlar;

- Suyun nasıl kullanılması gerektiğinin öğretilmesi
- Toplumun bilinçlendirilmesi
- Su ücretlerinin önceden alınması (kartlı sayaçların kullanımı gibi)
- Tarımsal sulamada modern sulama sistemlerinin kullanılması
- Devletçe gerekli önlemlerin alınması (cezalar vb.)
- Su tasarruflu cihazların üretilmesi ve kullanımlarının özendirilmesi olarak bulgulanmıştır.

Katılımcı ifadelerinden bazıları aşağıdaki gibi gibidir (KT=Katılımcı):

- ✓ *Şanlıurfa’da suyun sorumsuzca kullanımını engellemek için insanları bilinçlendirmek lazım yani gerekli toplantılar ve kamu spotları bence insanlarda bir bilinç oluşturacaktır ve bu sorumsuzca kullanımı engelleyecektir (KT-1)*
- ✓ *Öncelikle su tasarrufu sağlayan cihazlar ve sistemler kurabiliriz her fazla tüketimde cezalar yazabiliriz suyun bilinçli bir şekilde kullanması için eğitimler verebiliriz (KT-4)*
- ✓ *En çok tarım alanında su sorumsuzca kullanılıyor çözüm olarak da suyun Akar bir şekilde tarlanın sulanmaması öyle sulayanların cezalandırılması sıkı bir denetim hortumlar (akar bir şekilde) yerine sulama fiskiyeleri kullanılabilir(KT-13)*
- ✓ *İnsanları su konusunda bilinçlendirilmeli, susuz kaldığında nelere sebep olabileceğini söyleyip, bilgilendirmeli. Kullanacağımız kadar kullanıp, israf etmemeleri konusunda uyarmalıyız (KT-23)*

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı, suyun sorumsuzca kullanılma nedenlerini ve buna ilişkin çözüm önerilerinin neler olduğunu Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulunda aktif eğitim alan ve görüşmeye katılan öğrencilerin kendi ifadelerinden tespit etmektir. Bu amacı gerçekleştirmek için nitel araştırma yöntemlerinden olan fenomenoloji deseninden yararlanılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde öğrencilerden gelen görüşme formlarından suyun sorumsuzca kullanılmasının nedenlerine yönelik sorulan soruya verilen ifadeler kodlanmıştır. Bu bölümde öğrencilerin en çok vurguladıkları hususların suyun öneminin yeterince kavranmamış olması ve bu konuda yeterli bilincin olmaması olmuştur. Bu bölümde

dikkat çeken hususlardan bir tanesi ise kültür olmuştur. Şanlıurfa il merkezi genelinde binaların ekseriyetle suyla yıkanması, bu durumun geçmişten gelen bir alışkanlık hatta bir kültür olduğunu göstermektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde yani suyun sorumsuzca kullanımını engellemeye yönelik çözüm önerilerinde ise öğrencilerin en çok vurguladıkları hususlar suyun nasıl kullanılması gerektiği ile ilgili eğitimler ve bilinçlendirme kampanyaları olmuştur.

Çalışmanın bulguları bir bütün olarak düşünüldüğünde risklerin küçümsenmesi ve indirgenmesi (sınırsız bir kaynak olduğu düşüncesiyle sorumsuzca kullanılmaktadır) ve ayrıca ekonomik rasyonelleştirme (suyun ucuz olması) gibi literatürde ifade edilen kavramlar ile örtüştüğü söylenebilir. Ayrıca su ücretlerinin önceden alınması (örn: kartlı sayaçlar gibi) gibi bazı katılımcıların dile getirdiği hususun da önemli olduğu düşünülmektedir. Kartlı sayaç uygulaması yapılan şehirlerde araştırmaların yapılarak suyun sorumlu kullanımına katkı sağlayıp sağlamadığı da araştırılabilir.

KAYNAKÇA

Abramson, L. Y., Seligman, M. E., Teasdale, J. D. (1978). "Learned Helplessness in Humans: Critique and Reformulation". *Journal of Abnormal Psychology*, 87(1), 49.

Bal, H. (2016). Nitel araştırma yöntem ve teknikleri (uygulamalı-örnekli). *Bursa: Sentez Yayıncılık*.

Creswell, J. W., & Plano-Clark, V. L. (2017). *Designing and conducting mixed methods research (3th ed.)* Thousand Oaks. CA: Sage.

d'Astous, A. ve Legendre, A. (2008). "Understanding Consumers' Ethical Justifications: A Scale for Appraising Consumers' Reasons for not Behaving Ethically". *Journal of Business Ethics*, 82(2), 255-268.

Eckhardt, G., T. Devinney and R. Belk: 2006, 'Why don't Consumers Behave Ethically', DVD Document, AGSM.

Firidin, E. (2015). Su sorununun, su hakkı ve su etiği çerçevesinde değerlendirilmesi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 43-55.

Gattig, A. ve Hendrickx, L. (2007). Yargısal indirim ve çevresel risk algısı: Boyutsal benzerlikler, etki alanı farklılıkları ve sürdürülebilirliğe yönelik çıkarımlar. *Sosyal Sorunlar Dergisi*, 63 (1), 21-39.

Gazzâlî, İhyâ, III/259-60.

Gifford, R., Scannell, L., Kormos, C., Smolova, L., Biel, A., Boncu, S ve Kaiser, F. G. (2009). "Temporal Pessimism and Spatial Optimism in Environmental Assessments: An 18-Nation Study". *Journal of Environmental Psychology*, 29(1), 1-12

Güçlü, İ. (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri: teknik-yaklaşım-uygulama*. Ankara: Nobel Yayınları.

Güner, O. (2015). Asrın büyük afeti: İsrâf.

Hendrickx, L., Nicolaij, S. (2004). "Temporal Discounting and Environmental Risks: The Role of Ethical and Loss-Related Concerns". *Journal of Environmental Psychology*, 24(4), 409-422.

Johnson, P., Buehring, A., Cassell, C. & Symon, G. (2007). Defining qualitative management research: an empirical investigation. *Qualitative research in organizations and management: an international journal*.2/1, (ss.23-42).

Lacroix, C. ve Jolibert, A. (2015). "Targeting Consumers Who Care about Future Generations". *Psychology & Marketing*, 32(8), 783-794.

Morgan, T. A. (2020). Learned Helplessness. In *Encyclopedia of Behavioral Medicine* (pp. 1277-1279). Cham: Springer International Publishing.

Seyyar, A. (2015). Ahlak terimleri. İstanbul: Rağbet Yayınları.

Sheng, P., L. Chang and W. A. French: 1994, 'Business's Environmental Responsibility in Taiwan – Moral, Legal or Negotiated', *Journal of Business Ethics* 13(11), 887–897.

Strutton, D., S. J. Vittel and L. E. Pelton: 1994, 'How Consumers may Justify Inappropriate Behavior in Market Settings: An Application on the Techniques of Neutralization', *Journal of Business Research* 30(3), 254– 260.

Teddle, C., ve Tashakkori, A. (2015). *Karma yöntem araştırmalarının temelleri*. Y. Dede ve S.B. Demir (Çev.), Ankara: Anı Yayıncılık.

Tekindal, M., ve Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 20 (1), 153-182.

Urien, B. ve Kilbourne, W. (2011). "Generativity and Self-Enhancement Values in EcoFriendly Behavioral Intentions and Environmentally Responsible Consumption". *Psychology and Marketing*, 28 (1), 69-90.

Wells, V. K., Ponting, C. A. ve Peattie, K. (2011). "Behaviour and Climate Change: Consumer Perceptions of Responsibility". *Journal of Marketing Management*, 27(7-8), 808-833.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

https://www.jmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=9656&tipi=2&sube=8#:~:text=D%C3%BCnya%20y%C3%BCzeyinin%20%25%2070%60ini%20kaplayan,ve%20end%C3%BCstriyel%20kullan%C4%B1ma%20uygun%20de%C4%9Fildir. Erişim Tarihi: 10.12.2023

The United Nations World Water Development Report 2022, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380721> Erişim Tarihi: 10.12.2023

World Wild Fundfor Nature-Turkey. (2006). 2 Ekim 2006, <http://www.wwf.org.tr/su/rakamlarla-su-sorunu/>.

**DİJİTAL PLATFORMLARDA YAYINLANAN REKLAMLARIN
GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ: DEFACTO ÖRNEĞİ**
SEMIOTIC ANALYSIS OF ADVERTISEMENTS PUBLISHED ON DIGITAL
PLATFORMS: DEFACTO EXAMPLE

Lecturer Dr. Sercan CENGİZ

Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, İşletme Yönetimi Programı
Eyyübiye, Şanlıurfa
ORCID ID: 0000-0002-5906-1778

Lecturer Dr. Ferhat KAÇAR

Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Radyo ve Televizyon Programcılığı
Eyyübiye, Şanlıurfa
ORCID ID: 0000-0003-4053-7163

Özet

Son yıllarda dijital platformların gittikçe artan popülaritesi tüketicilerin satın alma niyetlerini oldukça etkilemektedir. Pazarlama disiplini dijital medya platformları, kitlelere ürün tanıtımında önemli bir rol oynamaktadır. Böylece dijital medya platformları vasıtasıyla pazarlama imkanları da genişlemektedir. Dijital platformlar, geniş tüketici kitlelerine ulaşmak isteyen tüm markalar için önemli birer pazarlama kanalı haline gelmiştir. Hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren firmalar ürün pazarlaması için çeşitli dijital medya platformlarını kullanmaktadırlar. Giyim firmaları televizyon reklamlarının yanı sıra internetteki platformları da kullanmaktadırlar. Dijital platformlar moda endüstrisi için tüketici farkındalığı oluşturmak, marka bilinirliği sağlamak ve moda dayalı ürünler hakkında tüketicileri etkilemek için ünlüleri de reklam yüzü olarak kullanmaktadır. Bu araştırmanın temel amacı farklı dijital platformlarda yayınlanan “Defacto” giyim markasının reklamlarında kullandığı göstergelerin analizini yapmaktır. Çünkü göstergeler dünyasında her göstergenin ilgili kültür içerisinde seslendiği ve ifade ettiği bir anlam vardır. Hiç şüphesiz ki reklamlar günümüz dünyasının en büyük gösterge taşıyıcıları ve aktarıcıları konumundadır. Aynı zamanda reklamlar insanlarda mevcut olan ya da sistem tarafından üretilen kodları kullanarak onlara seslenmektedir. Bu seslenme esnasında bireylere kim olduklarına ya da kim olmaları gerektiğine dair belirli kodlar aktarılmaktadır. Çalışmanın örnekleme, defacto'nun son dönemlerde reklam yüzü olarak kullanılan Afra Saraçoğlu'nun oynadığı “*I love me DeFacto*”, reklamı seçilmiştir. Reklamlarda kullanılan görsel imajların göstergebilimsel yöneme başvuru olarak analizleri yapılmıştır. Söz konusu reklamlarda kullanılan metaforik anlatımlar ve gizli cinsel içerikli göstergelerle reklam yapılan ürünü tüketicinin kendisi üzerinde hayal etmesi özendirilmektedir. Defacto reklamlarında genelde hazcı (hedonik) nesnelere ve göstergelerin öne çıkarıldığı, fantezi ve düşlerin biçimlendirildiği, sosyal medya kullanımının özendirildiği, cinsellik ve aşkın koşullandırılarak kadınların seksi görünimleri öne çıkarılmaktadır. Ayrıca tüketim faaliyetleri kapsamında duyguların, ihtiyaçları ve arzuları yeniden inşa ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göstergebilim, Hazcı Tüketim, Dijital Reklamlar, Tüketim Kültürü

ABSTRACT

The increasing popularity of digital platforms in recent years has affected consumers' purchasing intentions. In the marketing discipline, digital media platforms play an important role in promoting products to the masses. Thus, marketing opportunities through digital media platforms are expanding. Digital platforms have become important marketing channels for all brands that want to reach large consumer audiences. Companies operating in the ready-made clothing industry use various digital media platforms for product marketing. Clothing companies use online platforms as well as television advertisements. Digital platforms also use celebrities as advertising faces to create consumer awareness for the fashion industry, provide brand awareness and influence consumers about fashion-based products. This research mainly analyses the indicators used by the "Defacto" clothing brand in its advertisements published on different digital platforms. Because in the world of signs, each sign has a meaning that it evokes and expresses within the relevant culture. There is no doubt that advertisements are the biggest sign carriers and transmitters in today's world. At the same time, advertisements address people using codes that exist in people or are generated by the system. During this call, certain codes are conveyed to individuals about who they are or who they should be. The sample of the study are "I love me DeFacto" starring Afra Saraçoğlu, who has been used as the advertising face of DeFacto lately. Advertisements have been selected. The visual images used in advertisements were analyzed using the semiotic method. The consumers are encouraged to imagine the advertised product on themselves with the metaphorical expressions and hidden sexual content used in the advertisements in question. In Defacto advertisements, hedonic objects and indicators are generally highlighted, fantasies and dreams are shaped, social media use is encouraged, and women's sexy appearance is highlighted by conditioning sexuality and love. It was also concluded that emotions reconstruct needs and desires within the scope of consumption activities.

Keywords: Semiotics, Hedonic Consumption, Digital Advertisements, Consumer Culture

GİRİŞ

Göstergebilim, görsel kültürü yorumlamada etkili bir yöntemdir (Rose, 2023). Göstergebilim uygulamaları, geçmişten günümüze kadar ulaşan, güncelliğini koruyan; değerli, zengin ve karmaşık fikirler dizisinin bir parçasıdır (Jewitt, 2009). Göstergebilim, göstergeleri inceler. Göstergeler belirli simgeler, kodlar ve işaretlerden oluşmaktadır. Bunların kültürle ilişkisi vardır. Göstergebilim uygulamaları reklam analizlerinde sıklıkla kullanılmaktadır. Reklam her yeredir ve belirli ideolojik görünümlere sahiptir. Dijital teknolojik gelişmelerle birlikte reklamların etki alanları gelişmiş, çekilen reklamların görselleri tüketicinin ilgisini çekecek şekillerde tasarlanmaktadır. Markalara yönelik çekilen reklamların salt anlaşılır göstergelerden oluşmaz. Marka aynı zamanda bir şirketin adıdır. Dolayısıyla marka şirketin adına atfedilmiş değerler ve duygulardır. Markalar kendi imajlarını oluşturmak tüketicinin zihninde yer edinmek için (Arvidsson, 2005) farklı reklam stratejilere başvurmaktadır. Farklı medya alanlarında kullanılan dijital platformlar; ürün elçileri haline getirilen ünlüler, oyunlar, diziler, tartışma

panoları, faaliyet alanlarını sunan web sitelerin hepsi belirli bir şey satmayı amaçlamaz, bunun yerine bir markayı belirli değerler silsilesi ya da belirli bir duygusal çağrışım kazandırmayı hedeflemektedir (Johnson, 2008, s.207). Reklamın tek başına neyi çağrıştırdığından ziyade hangi değerleri birleştirdiği ve genelde hangi göstergeler kullandığı önemlidir. Reklamlar, kendi değerlerini yaygınlaştırmak için farklı dijital teknolojileri kullanarak kendi değerlerini çok yönlü bir şekilde tüketiciye ulaştırmaya çalışmaktadır.

Dijital platformlar, reklamlarla tüketicilerin yaşamını etkileyen en önemli unsurlarından biri haline gelmiştir. Dijital platformlar, dijitalleşmenin etkisiyle dijital tüketiciye dönüşen bireylerin; sosyal yaşamlarını, günlük aktivitelerini, çalışma hayatlarını, insanlarla iletişimlerini/ilişkilerini etkileyen, davranışlarını yönlendiren, işletmenin pazarlama kanallarını değiştiren ve düzenleyen ehemmiyetli bir güç olmuştur (Alan vd., 2018, s. 494). Dijital platformların en önemli unsuru ve insanları etkileyen gücünün sosyal medya platformları olduğu söylenebilir. Günümüzde sosyal medya, reklam stratejilerini geliştirerek, geleneksel e-ticaret sitelerine aktif bir şekilde entegre edilmiştir (Doha vd., 2019). Son dönemlerde reklamlar, tüketicileri belirli değerlere entegre ederek, fikirlerini ve bilgilerini dijital platformlar sayesinde birçok ticari sosyal ağ (Kotler ve Armstrong, 2018) ile entegre edilmiştir. Tüketiciler dijital platformlar üzerinden izledikleri reklamlarla, markaların değerlerini de benimse durumunda kalmaktadır. Bu da markaların dijital medya kullanıcıları çok daha fazla önemsemesi gerektiğinin en önemli göstergelerinden birisidir (Batı, 2018: 177). Çünkü dijital platformlarda sürekli artan reklamlar, tüketicilerin satın alma niyetleri yönlendirmektedir. İnternet teknolojisinin geliştirdiği çoklu ortamlar ile kişiler daha hızlı ve zahmetsiz bir şekilde satın almak istedikleri ürünlere ulaşmaktadır (Taşdelen, 2020). İnternet gelişim sürecinde üretici firmalar yaptıkları reklamlar, sosyal medya kampanyalarında sürekli kullanılmaktadır. Markalar, reklamlarını yaygınlaştırmak için de elektronik ticaret web siteleri, elektronik postalar ve forumlarla hedef kitlelerin eğilimlerini değiştirmeye çalışmaktadır (Özçifçi, 2020, s. 206-207).

Markaların kendi etki alanlarını genişletmek ve müşterisini etkilemek/ikna etmek için yaptıkları reklamlarda ünlü kullanımına yer verdikleri görülmektedir. Tüketiciler, kullandıkları markalarda; beğendikleri, sevdikleri veya bildikleri ünlü kişilerin oynaması, reklama karşı tutumlarını etkilemektedir (Deneçli, 2015). Reklamlarda kullanılan ünlülerin; cinsiyetleri reklamda verilen mesajlarda önemli etkisi vardır. Çalışmada son dönemde Yalı Çapkını dizisinin başrollerinde Seyran'ın (Afra Saraçoğlu) çok fazla takip edilmesi, dizide geliştirilen özgürlükçü kadın imajı, dizide geleneksel aile yapısının karşısında konumlandırılan giyim tarzı ve kimliği kadın kıyafetleri önemli göstergeleri haline gelmiştir. *"I love me DeFacto"* kadınlarının giyim tarzlarının diziler ve Yalı Çapkını dizi ile uyumlu olması bu durumu güçlendirmektedir. Genelde dizilerde özelde ise reklamlarda öne çıkan kadın özgürlüğü ve cinsiyetçi tutumlarının *"I love me DeFacto"* reklamlarının görsellerinde de görülmektedir. Öte yandan kadının cinselliğinin son dönemlerdeki dizi ve reklamlarda çok fazla öne çıktığı da bir gerçektir. Bundan dolayı markalar, kendi ürünlerini ünlüleri ve cinsiyeti bir araç olarak kullanmakta; ayrıca tüketimde cinsiyetçi yeni bir kimlik oluşturmaktadır. Çalışmada öne çıkan

hazcı (hedonik) unsurlar ve kadın cinselliğinin sunumunun göstergebilimsel analizleri yapılmıştır. Reklamda öne çıkan göstergelerle ihtiyaçların ve arzuların yeniden inşa edildiği görülmektedir.

DİJİTAL PAZARLAMA ARAÇLARI VE MARKA REKLAMLARINDA ÜNLÜ KİŞİLERİN OYNATILMASI STRATEJİSİ

Endüstri 4.0 devrimi aynı zamanda görsellerin öne çıktığı dijitalleşme devrimi olarak nitelendirilebilir. İnternetin olağanüstü yükselişi ve dijitalleşmenin gittikçe artan önemi ve her yerde bulunması dijital reklam olanaklarını değiştirmiştir. Schwab'a (2015), Dördüncü Sanayi Devriminin milyarlarca insanı olağanüstü işleme yetenekleri, depolama kapasitesi ve sonsuz bilgi erişimi ile mobil cihazlar aracılığıyla birbirine bağlama potansiyeline sahip olduğunu belirtmektedir. Hiçbir pazarlama kanalları dijital devrimden daha önemli bir değişimin temelini oluşturmamıştır (Key, 2017). Bilgi teknolojilerindeki ilerlemenin sonucu olan dijital medya platformları, Web 2.0'ın kullanıcı tarafından içeriğin oluşturulmasına ve değiştirilmesine izin veren internet tabanlı iletişim aracıdır (Özdemir vd., 2021). Özellikle Web 2.0'ın kullanımının yaygınlaşması, tüketicilerin online platformlarında alışverişlerinde gözle görülür bir değişime neden olmuştur (Ng, 2013). Reklam araçları son dönemlerde internet teknoloji ve inovasyon ile birlikte çarpıcı biçimde değişmiştir. Pazarlamacılar, tüketicilere ulaşmak, tüketicileri satın almaya ikna etmek, onlardan daha fazla verim elde etmek ve tüketicinin ilgi ürün pazarına ilgi düzeyini artırmak için çok farklı araçlar kullanmaktadır.

Üretici veya aracı işletmelerin potansiyel müşterilerle veya mevcut müşterileriyle bağlantı kurmada reklamlara başvurmakta ve reklamların tüketicilere ulaşması için de arama motorlarını, sosyal medyayı, e-postaları ve web siteleri gibi dijital kanallardan yararlanmaktadır. Buna 'çevrimiçi pazarlama', 'internet pazarlaması' veya 'web pazarlaması' da (Desai, 2019, s. 196) eşlik etmektedir.

Tüm dijital platformlarda yöndeşen reklamlar, eş zamanlı olarak değer yaratma, tanıtma ve üreticilerden tüketicilere ulaştırma potansiyeline (Key, 2017, s.27-28) sahiptir. Reklamlar alışveriş platformları ile entegre bir biçimde kullanılarak, paylaşım ekonomisinde büyüme stratejilerini yönlendirmede önemli bir araç haline gelmiştir. Dijital platformlarda, her tüketici kendi kişisel sosyal medya platformlarında karşısına takip ettiği ürünlerin reklamları çıkması, tüketicinin kendini özel hissetmesi ile sonuçlanmaktadır. Dijital platformlarda sıklıkla reklamlara yer verilmesi, markalı ürünlerin büyümesinin ve yaygınlaştırılmasını kolaylaştırmakta, güven verici özelliği ve kullanıcı deneyimi gibi yerleşik özelliklere yerleşmesinde etkili olmaktadır (Key, 2017, s.28). Sosyal medya platformları (özellikle youtube), sürekli gösterdiği zorunlu reklamlarla bir taraftan tüketicilere pazarlama karması unsurlarından olan fiyat konusunda makul olan ürün ve hizmetler konusunda bilgi alışverişini sağlayan bir sanal ortam sunarken, diğer taraftan da işletmeler için inovatif pazarlama ve iletişim kanalları oluşturmaktadır (Özçifçi, 2020, s.206; Cengiz ve Okan, 2021). Sosyal medya ile yöndeşen sosyal medya pazarlaması; yeni bir satış kanalı oluşturarak mevcut veya yeni ürünlerin tanıtılmasını kolaylaştırmakta ve markaların organik büyümesine yardımcı

olmaktadır (Özdemir, vd., 2021, s. 116). Üçüncüsü ise sosyal paylaşım sitelerinin ücretsiz olması ya da çok az ücretle yapılan reklam ve tutundurma faaliyetleri sayesinde daha az maliyetle müşterilere ulaşabilmektedir. Sosyal medya pazarlamasında kullanılan reklamlar, hızlı iletişim olanakları geri dönüş imkânı tanınması, geri bildirimlerin kolaylığı, müşteri hizmetleri ve reklam açısından firmalara önemli kolaylıklar sağlamaktadır (Uyar, 2019, s. 137). Böylece dijital pazarlama kanalları, değişen tüketici ihtiyaçlarını anlamasına ve analiz etmesine olanak sağlamaktadır. Bu sayede işletmeler ürünlerini tüketicinin talep ve ihtiyaçlarına uygun hale getirebilmektedir.

Reklamda oynayan ünlülerin sevilen ve çekici gibi bazı özellikleri taşıması hem reklam hem de markaya karşı olumlu bir tutum geliştirmede oldukça etkilidir. Bunların yanı sıra ünlülerin cinsiyetleri ve mesajı iletildiği kişinin cinsiyetinin farklı olmasının da bireylerde reklama yönelik farklı tutumlar sergilemelerinde etkili olduğu görülebilmektedir (Deneçli 2015:338)

Reklamın imajını artırmak için ünlülerin reklam yüzü olarak kullanıldığı görülmektedir. Ünlü ile reklamı yapılan ürünler, marka imajı ile bütünleştirilmektedir. Firmalar reklamlarında, çekiciliği arttırmak, ürüne olan inandırıcılığı artırmak için marka imajıyla uyumlu ünlüler kullanmaktadır. Ünlüler kullanılırken son dönemde moda olan, özellikle dizilerde öne çıkan ünlülere yer verilmektedir. Genelde fiziki anlamda bir cazibesi olan ünlüler, markanın imajına olumlu katkılar sunarak ilgili markanın ürün veya hizmetlerini satın almaya tüketicileri teşvik etmektedirler(Hakimi vd., 2011). Böylece ünlülerin imajları o markaya yansıtılarak, tüketicilerin ilgili markayı tercih etmeleri için beğenileri yönlendirilmektedir. Reklamlarda iyi yaşam, ünlüler ve modeller üzerinden aktarılarak, bunların her zaman mutlu, enerji dolu ve gülümseyen bakışlarına yer verilmektedir (Featherstone, 2010). Reklamlarda gösterilen güzel ve çekici oyuncular, yakışıklı aktörler tüketicilerde ayna nöron etkisi oluşturmakta ve onlar gibi görünme, beğenilme, onlar gibi hissetme istekleri oluşturmaktadır. Reklamlarda oynatılan ünlüler üzerinden cinsel çekiciliğin sıklıkla öne çıkarılmasıyla da tüketiciye cinsel çekiciliği vaadedilerek reklama olumlu tepkiler vermesi hedeflenmektedir (Batı, 2018: 166).

ÇALIŞMANIN METODOLOJİ

Çalışmanın bu kısmında çalışmanın amacı, yöntemi, örnekleme ve sınırlılıklarına dair bilgiler verilmektedir.

Amaç ve Yöntem

Çalışmanın analizleri için göstergebilim yöntemine başvurulmuştur. Göstergebilim yöntem yazılı, görsel veya sözlü nitelikli farklı metinleri çözümlemek için başvurulan yöntem-bilimsel bir yoldur. Çalışmada göstergebilimsel yöntemle reklamlarda esas olan belirli göstergelerden hareketle anlamını ortaya koymaya çalışılmaktadır. Göstergebilim yöntem “bireysel, toplumsal, kültürel gösterge dizgelerini yalnızca betimleme ile yetinmez, bu dizgelerin üretim sürecini yeniden yapılandırır” (Rifat, 2007, s. 17). Reklamlar kültürel kodları ve göstergelerini yansıttığı içinde göstergebilim yöntem reklam analizlerinde sıklıkla kullanılmaktadır.

Göstergebilim, göstergelerden hareketle anlama odaklanmaktadır. “Gösterge bir uyarıcıdır, yani duyuşsal bir tözdür. Uyandırdığı belleksele imge kafamızda başka bir uyarıcının imgesine bağlanır” (Guiraud, 1994, s. 39). Barthes’in deyimiyle “göstergebilimsel araştırmanın amacı, her türlü yapısal etkinliğin, gözlemlenen konuların bir taslağını yaratmaya yönelik tasarısına uygun olarak, dil dışındaki anlamlama dizgelerinin işleyişini belirleyip ortaya koymaktır” (Barthes, 1993, s. 72). Barthes, göstergebilim yaklaşımını ortaya koyarken; dil ve söz, gösterilen ve gösteren; düz anlam ve yan anlam, dizim ve dizge ayrımlarını ortaya koymaktadır (Barthes, 1979). Barthes’in yaptığı bu ayrımlar reklam analizlerinde sıklıkla kullanılmaktadır. Göstergebilim göstergelerin arkasında yatan gizli ya da örtük anlamını ortaya çıkarmaya çalışan bir yöntemdir.

Bu çalışmanın amacı genelde dijital medya platformlarında karşımıza çıkan defacto reklamlarında öne çıkan göstergelerin anlamlarını ortaya koymaktır. Reklamlarda sıklıkla kullanılan göstergelerin tüketicilerin satın alma davranışlarını etkilemektedir. Tüketicilerin davranışlarını etkilemek için de reklamlarda sürekli kullanılan ortak göstergeler söz konusudur. Peirce’e göre “Gösterge bir şeyin yerini tutan, o şeyi üreten ya da niteleyen bir düşüncedir” (Peirce, 1982, s. 339). Örneğin reklamda yapılan elbise reklamı, elbisenin dışında çok sayıda imaj retoriğini barındırmaktadır. Bununla reklamı izleyenin hazları şekillendirilmekte ve sahip olmak istediği imajlar yönlendirilmektedir. Reklam çalışmalarında göstergelerin şifreli, üstü örtülü, cazibeyi arttırıcı, anlamı zenginleştirici imajlar kullanmakta, metaforlara başvurmakta, benzetmelerde bulunmakta ve sürekli tüketimi özendirici hazlara yer verilmektedir (Parsa ve Parsa, 2012, s. 57). Çalışmanın örneklemini oluşturan “*I love me DeFacto*” reklamının tek başına neyi temsil ettiğinden ziyade Defacto markasının hangi değerlerle birleştirdiği ve markasının imajını arttırmak için hangi öğeleri öne çıkardığı ele alınmaktadır.

Çalışmanın Örneklemi

Bu çalışmanın örneklemi son dönemde farklı dijital platformlarda öne çıkan “*I love me DeFacto*” reklamı oluşturmaktadır. Çalışmadaki amaç hedonik öğelerin ve cinselliğin öne çıkarıldığı söz konusu reklamın göstergebilimsel analizi yapmaktır. Çalışmada yargısal örnekleme metodu kullanılmıştır. Yargısal örnekleme tesadüfi olmayan örnekleme metotlarından biridir. Yargısal örnekleme, çeşitli kriterler esas alınarak hedef kitleyi temsil edeceği düşünülerek seçilen örneklemdir (İslamoğlu ve Alınçık, 2019, s.206). Yargısal örnekleme tarafsız ve tesadüfi olarak değil, evrendeki özelliklerine göre seçilmektedir. Buna göre, araştırmacı örnekleme hangi birimlerin seçileceğine kendisi karar verir. Bu çalışmanın örnekleminin seçilmesinin nedeni Türkiye yüksek reyting alan Yalı Çapkını dizisinde Afra Saraçoğlu (Seyran) karakterinin artan popülaritesi etkili olmuştur. Afra Saraçoğlu’nun son dönemlerde dijital medya platformlarında ve magazin dünyasının önemli kişisi haline gelmiştir. Aynı zamanda genç kız/erkeklerin sevdiği bir ünlülerin arasına girmeye başlamıştır. Bundan dolayı Saraçoğlu marka reklamların yüzü olarak tercih edilmiştir. “*I love me DeFacto*” reklamında aşk, sevgi ve cinsellekle özdeşleştirilen ve gençlere hitap eden göstergelere sahiptir.

Dolayısıyla çalışma için seçilen bu örneklem, göstergebilimsel açıdan analiz imkanı vermektedir. Bu çalışmada örneklem, çalışmanın amacı doğrultusunda seçilmiştir.

Çalışmanın Sınırlılıklar

Çalışmanın analizleri, yorumlayıcı bir okuma biçimi olan göstergebilimsel analiz tekniği ile yapılmıştır. Analizler, literatürdeki ilgili araştırmacıların göstergelerle ilgili görüşleri ve araştırmacıların kendi yorumları çerçevesinde yapılmıştır. Bundan dolayı araştırmanın nesnelliği sorgulanmaya açıktır. Bu çalışma, kadın, kadın cinselliği ve reklam alanlarında cinsellikle ilgili sözü geçen düşünürlerin görüşleri ve yaklaşımları çerçevesinde eleştirel bir yorum yapılmaktadır. Çalışmamız yoruma dayandığı için salt bir nesnellikten bahsetmek pek mümkün değildir.

Verilerin Analizi

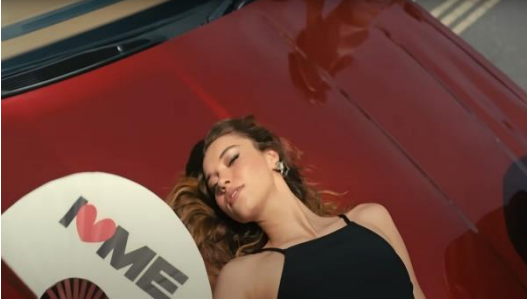
Analizlerde tüketim odaklı; haz, cinsellik, seksilik ve kadın özgürlüğünün genel bir değerlendirilmesi yapılmaktadır. Reklamda cinsellik unsurunun doğrudan veya dolaylı olarak kullanımı analiz edilmekte, kıyafetlerle birlikte kullanılan cinsel öğelerin neleri çağrıştırdığı, nelere gönderme yapıldığı analizlerine yer verilmektedir. Araştırma kapsamında göstergebilimsel analizin ilk aşaması olan bir imajın temel yapı taşı niteliğindeki göstergeler belirlenmiştir. Bir sonraki aşamada çalışmada belirlenen göstergelerin anlamlarına yönelik araştırma yapılmış ve elde edilen bilgiler ışığında göstergelerin analiz sürecine geçilmiştir. Analizler yapılırken göstergelerle ilgili karışıklıkları önlemek içinde göstergeler (görsel-1, görsel-2 gibi) numaralandırılmıştır. Anlamsal olarak birbirleriyle ilişkili görseller bir arada verilerek yorumlanmıştır.

BULGU VE ANALİZ

Bu kısımda “*I love me DeFacto*”, reklamında belirli görseller seçilmiş ve bu görsellerden hareketle hangi anlamların inşa edildiği bulgulanmıştır.

Çalışmanın örneklemine oluşturan “*I love me DeFacto*” reklamına dikkat edildiğinde daha çok dışıl arzuların öne çıkarılarak giyim sektörünün arzu nesnesiyle bağdaştırılmaktadır. “*I love me DeFacto*” reklamında ilgili görsellerde de (Görsel-1-2-3-4) saplantıya varacak şekilde dışıl arzuların öne çıktığı görülmektedir.

Görsel-1

Görsel-2

Görsel-3

Görsel-4

“I love me DeFacto” reklamında arabanın ön kaputu üzerinde yatarak serinlenen (Görsel-1 ve Görsel-2) ve merdivenlerde bacakları yarı açık ve çıplak bir şekilde kameraya doğru davet eden kadının el hareketlerine (görsel-4) yer verilmektedir. Bu göstergelerde kadın bedeninin, güzel ve çekiciliği öne çıkarılmaktadır. Burada kıyafetler cinselliği destekleyen, hazı öne çıkarıcı bir şekilde sunulmaktadır. Görsel-1 ve 4’te yarı baygın bakışlara, görsel-3’ ise şapkalı ve seksi bir duruş ile kadınlara ait cinselliğe vurgu yapılmaktadır. Burada Defacto kıyafetleri ile kadınlara ait cinsellik ve hazcı özellikler öne çıkarılarak, kıyafetleri giyecek olanlara sahip olabilecekleri kimliğe ait farklı göstergeler sunulmaktadır. Silverman’a göre (2016, s.204), elbise, insan bedenselliğini ifade etmenin ve alansallaştırmanın, yani onun erotojen bölgelerini belirlemenin ve ona bir cinsel kimlik eklemenin en önemli kültürel araçlarından biridir. Yukarıdaki görsellerde her karenin farklı cinsel kimlikle bütünleştirilerek öne çıkarıldığı görülmektedir. Birbirinin arkasında hızla değişen kareler, farklı elbiselerin kadın bedenindeki cinsel öğelerini öne çıkarmaktadır. Böylece kadın bedeninin sadece bir kısmı gösterilerek güzellik ve seksilik üzerinden erotik bir etki oluşturmak amaçlanmaktadır.

Reichert (2003, s.9), bazı çalışmalarda, reklamda cinselliğe güçlü vurgunun, markaların canlı ve uzun ömürlü olmasına katkı sağladığını öne sürmektedir. Defacto markası da kendi ürününü öne çıkarmak için tüketicilerin cinsel dürtülerini kışkırtacak şekilde “I love me DeFacto” reklamını tasarlamıştır. Burada modanın seyirlik teşhirciliği, kadın özneliğiyle bütünleştirilerek hazcı bir nesneye dönüştürülmektedir. Batı’ya (2018) göre pek çok reklamda kadın doğrudan seyirlik bir nesne olarak sunulmaktadır. Elbiseyi çıplak bedenle özdeşleştiren reklamlar egemen kıyafet kodları tarafında dolayımlanmaktadır.

Görsel-5

(Görsel-7)

Görsel-6

(Görsel-8)

"I love me DeFacto" reklamındaki modelin imajında göğüslerinin kıyafetle birlikte yerleştirme biçimi, şekli, boyun ve omuzların duruşu, göğüs kafesinin genişliği ve göbek bölgesinin açıklığıyla (Görsel-5, Görsel-6) birlikte mutlu, enerji dolu ve gülümseyen bakışlara yer verilmektedir (Görsel-7, Görsel-8). Burada özeld kadınlar genelde bütün gençlere yeni bir yaşam biçiminin tarzı dayatılmaktadır. Markalar giderek bir hayat tarzının göstergesi haline gelmektedir (Pektaş, 2008, s.7).

Görsel-9

Görsel-10

Reklamlarda ünlü yüzlere yer verilerek moda endüstrisinin etki alanı genişletme ile beraber birçok kesimden insanın rahatlıkla ulaşabileceği mekânsal sahneler tasarlanmaktadır. Görsellerdeki mekânlar kitlelerin genelde rahatça ulaşabileceği alanlardır (Görsel-9, Görsel-10). Görsel-9 ve 10'da arka planda geneli gençlerden oluşan kafe mekânlarına yer verilmektedir. Kafede oturanlar, moda uygun bir şekilde giyinmiş gençlerden oluşmaktadır. Önde ise göbeği açık (görsel-9) ve mini etekli (görsel-10) kadının, elinde içecek ile bekleyen görüntüsü ön plana çıkarılmaktadır. Mekânla uyumlu metaforların kullandığı bu iki görsel

moda endüstrinin kitlelerle uyumlu bir görselini sunmaktadır. Bunun yanı sıra kadının ayaktaki duruşunda bir davet, başka bir deyişle şehvet gösterilmektedir. Burada izleyicinin hayal gücünün kullanılmasına davet edilmektedir.

Bunun yanında söz konusu reklam filmleri belirli bir toplumsal yaşama davet etmekte ve bireylerin yaşam biçimlerini şekillendirmektedir. Bu anlamda belirli sınıfsal ideoloji dayatmaktadır. Belirli yaşam biçimi sınıfsal ideolojisi bütün dijital platformlarda çekilen reklam ve dizilerde dayatılmaktadır. Reklamlarda giyim, sosyal mekânlar, evler ve arabalara ait göstergeler kişilerin arzularını ve hayal dünyalarını etkileyecek şekilde tasarlanmaktadır. Bu araçların daha uzun versiyonları dizi ve seriyallerde gösterilmektedir.

“Dizilerde sınıf atlama mücadelesi içinde olan bireylerde daha iyi bir hayata sahip olma ve ekonomik koşullarını değiştirme çabaları dikkat çekmektedir” (Mısırlı ve Karaburun, 2021, s.223). Dizi ve reklamlar; medyatik ünlüleri kullanılarak iyi bir hayat sunumu yapılmakta ve kişinin sahip olacağı imaj dayatılmaktadır. Bu göstergeleri “*I love me DeFacto*” reklamının bütün karelerinde görebilmek mümkündür. Bu reklamda artık nesnelere herkes için (sadece üst sınıf değil) ihtiyaçtan dolayı değil, o nesnenin kişiye sağlayacağı imaj için üretilmeye başlanmıştır. Buradaki satın alma işlevi ihtiyacın dışında bir dayatma söz konusudur. Burada modayı takip etme ve belirli bir görsel imaja sahip olma retorisi yapılmaktadır. Bütün gençlerin, kadınların, erkeklerin, kısacası herkesin imaja sahip olmaları gerektiği söylenmektedir.

Görsel-11

Görsel-12

Görsel-11’de genelde toplumsal cinsiyetle özdeşleştirilen pembe renklerin olduğu bir kıyafette yer verilmektedir. Pembe elbiseli kadın, duran arabanın camına kalp çizer ve yazı yazar. Arabanın camı aşağıya indiğinde beklenenin aksine (atlı prens) arabada oturan orta yaşlarda bir kadının gülümseyen yüzüne yer verilir. Arabada oturan kadın büyük çerçeveli bir gözlük takmış, kırmızı ve beyaz renklerden oluşan kıyafetler giymiş, kucağında da süs köpeği vardır. Arabanın nostaljik görünümüyle tezat oluşturan bir kadın imajı gösterilmektedir. Bu sahnedeki eski model arabanın içinde modern bir görünüme sahip orta yaşlı kadınla postmodern bir gönderme yapılmaktadır. Yani geniş ve kalın çerçeveli gözlüklerle kendine güvenen, özgür ve zeki bir kadına gönderme yapılmaktadır. Belirgin kırmızı renk ceketi de sınırsız bir coşkuyu simgelemektedir. Kırmızı renk büyük bir enerjiyi simgelemektedir. İnsan psikolojisine etkilerine bakıldığında, açık tonlardaki kırmızı renk güven, hakimiyet, sevgi duygusu uyandırır. Kırmızı renk “aşkın ve sevginin simgesidir” (Yılmaz, 1991: 20-22). Reklam boyunca kırmızı

renğin etkileyici bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Reklamda trafik ışıklarının yer alması ve sürekli kırmızı ışığın yanması güçlendirici bir göstergedir.

Görsel-11’de kadınların güzellikleri ve özgür olmaları kendilerine ait renkleri tercih etmeleri ve güzel görünüşleriyle mümkün olacağına bir yan okuması yapılabilir. Kıyafet renklerinin seçiminde genelde kadınlara atfedilen renklerin tercih edilmesi, toplumsal cinsiyet ayrımlarının giyim markaları tarafından sürdürüldüğünü göstermektedir. Kadının özgürlüğü ve dişiliği belirli renkler ve giyilen kıyafetlerdeki tasarımlarla verilmektedir. Burada kadınlar gösteren değil birer göstergeye (meta) dönüşmüştür. Burada aşk ve cinsellikle özdeşleştirilen kadın bir metaya dönüştürülmektedir. Burada kadınlarla ilgili özellikler ön plana çıkarılarak elbise tamamen ikinci plana itilmektedir. Burada elbise kadının duruşunu, arzularını bakışını destekleyen bir metafora dönüştürülmektedir. Reklamda kadınların en çok tercih ettiği siyah, beyaz ve pembe renkler kullanılmaktadır. Göstergelerdeki kadın, elbiseyi pazarlayan bir tüketici değil, daha çok tüketime sunulmuş bir “şey” olarak gösterilir. Görsellerde kadın egzotizmi, arzuyu ve cinselliği yayan bir hale getirilmektedir (Williamson, 2016).

Reklamlardaki görsellerin neredeyse tamamında havalı saçlara yer verilmektedir. Kadınların saçları genellikle baştan çıkarıcı güzelliği ya da narsizmi simgelemektedir (Rose, 2023, s. 151). Yukarıdaki görsellerde kadınlara ait saçlar da baştan çıkarıcı güzellikle ilişkili bir şekilde kullanılmaktadır.

Genelde bütün görsellerde özeldense görsel-12’de kadının gözlerindeki uysal, seksi, gururlu, cilveli ve sevgiye davet edecek bir şekilde bakışlara yer verilmektedir. Yukarıdaki göstergelerin yan anlam düzeyinde başka açıdan bir okuması yapıldığında özgür kadının, giydiği kıyafetlerle özdeşleştirildiği görülmektedir. Reklamda hem erkek hem de kadın tüketicilere yönelik bir sunum vardır. Reklamcılarının deyişleriyle “*erkekler güzel kadın görmek ister...Kadınlar da güzel kadın görmek ister...*” (Batı, 2018, s.164).

Reklamlar sadece elbise satmaz, aynı zamanda belirli görsel göstergelerle belirli kimlik ve benlik oluşturularak arzularını bir duruma dönüştürmektedir. Tüketim kültürü içerisinde beden, imaj ve duygulanım arasındaki ilişki kurulur. Beden imajı genellikle bedenine başkalarına görüldüğü şekliyle zihinsel bir imajı olarak anlaşılmaktadır. Tüketim kültüründe insanların vücut imajlarına araçsal bir şekilde önem verilmektedir. Vücudun, özellikle de yüzün, benliğin bir yansıması olduğu, yani kişinin iç karakterinin veya kişiliğinin dış görünüşü aracılığıyla parlayacağı şeklindeki popüler fizyonomik varsayımlara dayanmaktadır (Featherstone, 2010, s.193).

Moda, farklılık işlevini en canlı biçimde görüldüğü toplumsal iletişim alanıdır (Williamson, 2016, s.167). Bu reklamdaki moda alanı *Yalı Çapkını* dizisindeki modadan ve modern yaşamdan bağımsız değildir. *Yalı Çapkını*’n da Seyran karakterinin sürekli aşkla birlikte anılması, cinselliği ve seksiliği bu reklamlardaki planlara taşınmıştır. Gerek *Yalı Çapkını* dizisinde gerekse “*I love me DeFacto*” reklamında kapitalist sistem kadının bedenini kendi karını artırmak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Reklamların asıl amacı dişiliği öne sürerek baştan çıkarmaktır. Jean Baudrillard’a göre (2019, s. 11), baştan çıkarma ve dişilik anlamının ve

iktidarın arka yüzünü oluşturmaktadır. Reklamlardaki göstergelerde kadın oyuncunun dişiliği öne çıkarılmaktadır. Bunu yaparken yakın çekimde arzuları bakışlar, dilin ısırılması ve sürekli göz kırpmalarla desteklenmektedir. Reklamın neredeyse tamamında elbisenin öne çıkmadığı görülmektedir. Buradaki cinsellik özgürlük sınırlarının dışına çıkan bir metaya dönüşmüştür.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Marka reklamları; ünlüleri, kendi karları için reklamları aracı rolü olarak kullanmakta tüketicilerin duygularını sömürmektedir. Tüketicinin sevgisini, beğenisini ve saygısını kazanmak için cinselliği arac olarak kullanmaktadır. Williamson'a göre (2001) reklam bireylere hitap etmekte ve onları belli ürünlerle, göstergelerle, davranış kalıplarıyla etkisi altına almaktadır. Reklamlar şıklığı, güzelliği ve cinselliği erotikleştirerek kendi cinsinin beğenisini kazanmakta ve karşı cinsin cinsel duygularını etkilemektedir. "I love me DeFacto" reklamında çoğunlukla güzellik, dudaklardaki ruj, gözlerdeki ışıltı, baygın ve seksi bakışlar öne çıkmaktadır (Görsel-1, Görsel-3). Kellner ve Harms'ın (1991) reklamın, tüketicilere sembolik hazlar sunduğunu, reklamı yapılan ürünlerle toplumsal olarak arzulan değerler arasında bir bağlantı kurmaya çalıştığını belirtirler. Reklamlarda kullanılan ürünlerle farklılık, saygınlık gibi değerleri ve bu değerlerin sağlayacağı mutluluk vaat etmektedir. Birey mutluluğa sürekli tüketerek ulaşabileceği vurgulanmaktadır.

Reklamlardaki çalışmalara bakıldığında benzer bulguların öne çıktığı görülmektedir. Taşkaya, (2009) marka reklamlarında kullanılan cinsellik ve imajla ilgili bazı göstergeleri şu şekilde bulgulamaktadır. Pahalı ürünler kullanma, şıklık ve güzelliği öne çıkarma, belirli ve karizmatik mekanlara yer verme; markada oynayan kadınların kendinden emin, dik duruş, kararlı bakışlar; bakımlılık, özgürlük imaları, yeni ve pratik kullanım sağlayan ürünler, eğlenceli, neşeli görüntüler öne çıkmaktadır. "I love me DeFacto" reklamlarında mutlu, enerji dolu ve gülümseyen bakışlarla özgüveni yüksek kadına yer verilmektedir.

"I love me DeFacto" reklamında kullanılan cinsel göstergeler şu şekilde kavramsallaştırılabilir. Tavır ve mimiklerin ifadesel göstergeler ile vücut bölgelerine ait cinsel göstergeler şu şekilde reklama yansımaktadır. İfadesel göstergeler olarak reklamda kadına ait güzellik sergilenirken daha çok salınarak yürüme, dudakların aralanması, dil ısırması, göz süzme, göz kırpmaya, davetkâr bakışlar, dans figürleriyle vücudun kıvrılması gibi görüntüleri ağırlıklı olarak yer almaktadır. Reklamda öne çıkan diğer görüntüsel göstergeler daha çok cinselliği çağrıştıran vücut bölgeleri öne çıkarılmaktadır. Görüntüler oynayan kadının en çok dudak, gözler, boyun, omuz, göğüs, göbek, bacaklar ön plana çıkarılmaktadır.

Defacto her ne kadar kıyafet reklamı yapmaya çalışsa da reklamda kullanılan cinsel imajlar çoğu zaman cinsel çekicilik, cinsel doyum, arzulanır bir şekilde sunulmaktadır. Böylece, mitler fetişleştirilerek anlatılmaya çalışılan markalar, gerçekleşmesi istenen tüm dilekleri yerine getirebilecek yüce bir nesneye dönüştürülmektedir. Dijital mecralarda yayınlanan reklamlarda kullanılan cinsel göstergeler, bedeni nesneye ve metaya indirgeyerek konumlandırmaya devam etmektedir.

Elbette tüm reklamlar sakıncalı değildir ve bazı bilgilendirici reklamlar tüketicilere gerçek faydalar sağlamasının yanı sıra işletmelerin ürünlerini tanınmasına da yardımcı olmaktadır. Ayrıca reklam her zaman sadece kapitalist sistemin yararına işlememektedir. Kamu yararına yönelik reklamlarda, toplumsal huzura ve güvenliğe yönelik bilinç artırılmaktadır. Dolayısıyla sorun, başlı başına reklam ya da görsel kültürün yükselişi değil, ticari amaçlarla reklamın kapitalist kontrolünde duyguları ve hazları araçsallaştırılmasıdır. Dijitalleşmeyle birlikte rasyonel bir toplumda, satın almak isteyebilecek herhangi bir ürüne ilişkin bilgiler, veri tabanları aracılığıyla bireylerin kullanımına hazır hale getirilmelidir. Dijital kanallardaki bilgi sistemleri yardımıyla reklam ihtiyacı çoğunlukla ortadan kaldırılmalıdır. Demokratik bir toplumda bireyler, ihtiyaçlarını ve arzularını özgürce belirlemeli ve esas olarak onları manipüle etmek ve sömürmek isteyen kurumlar tarafından şekillendirilme çabalarına karşı direnmeleri ve daha fazla yasal düzenleme yapılmalıdır. Reklamlar kişilerin beğenilerini ve hazlarını yönlendirdiği ve etki altında bıraktığı için reklamların olmadığı bir dünyada daha adil bir sosyal düzen, bireylerin sonunda gerçekte ne olmak istediklerini keşfedip belirlemeye ve nasıl bir dünya istediklerini kendi başlarına keşfetmeye çalışmalarını sağlanabilir. Ayrıca dijital okuryazarlık eğitimleri artırılmalı, çocuklarda ve gençlerde bilincinin geliştirilmesi, reklamların zararlı etkilerinden korunmasında faydalı olacaktır.

Sonuç olarak bugün gelinen noktada markalar insan yaşamına ait bütün duyguları tüketmektedir. Görünür olmak için sürekli günlük modallar, trendler, tarzlar dayatılmakta bunların içine saygınlık, değer, aidiyet, farklılık ve cinsi cazibe katarak tüketiciyi yönlendirmektedir. Moda tüketicisi olan genç kızlar ve erkekler düşük çalışma koşullarında çalıştırılmakta ve bunların kazandıkları parayı da moda sektörüne harcamaktadır. Moda endüstrisi insanları tüketebilmek için üretmeye zorlamakta ve gerçek anlamda ulaşılmasına fırsat verilmeyecek mutluluk ve refah vaat etmektedir. Reklamlarda bunun yaşam iksiri haline gelmiştir. Reklamlarla yaratılan sahte arzulara, tüketiciler bütün bir yaşamını ona ulaşmak için harcamaktadır. Buda tüketicilerin sonu gelmez tüketici gönüllü kölelere dönüştürmektedir.

KAYNAKÇA

Alan, A. K., Kabadayı, E. T., & Erişke, T. (2018). İletişimin yeni yüzü: dijital pazarlama ve sosyal medya pazarlaması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(66), 493-504.

Arvidsson, A. (2005). "Brands: A. critical perspective", *Journal of Consumer Culture*. London: Routledge.

Barthes, R. (1979). *Göstergebilim ilkeleri*, (B. Vardar, M. Rifat, Çev.). Ankara: Kültür

Barthes, R. (1993). *Göstergebilimsel serüven*, (M. Rifat, S. Rifat, Çev.). İstanbul: Yapı

Basımevi.

Batı, U. (2018). *Tüketici davranışları: Tüketim kültürü, psikolojisi ve sosyolojisi üzerine şeytanın notları*. 2. Baskı, Alfa.

Baudrillard, J. (2019). *Baştan Çıkarma Üzerine*. (Ayşegül Sönmezay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Cengiz, S. ve Okan, Y. T. (2021). Tüketicilerin ithal çay tüketim tercihlerinin belirlenmesi: Güneydoğu Anadolu Bölgesi örneği. *Güncel Pazarlama Yaklaşımları ve Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 84-97.

Deneçli, C. (2015). Reklamlarda Ünlü Kullanımında Cinsiyetin Marka İmajı Üzerindeki Etkisi. *Öneri Dergisi*, 11(44), 337-350.

Desai, V. (2019). Digital marketing: A review. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development*, 5(5), 196-200.

Doha, A., Elnahla, N., & McShane, L. (2019). Social commerce as social networking. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 47, 307–321.

Featherstone, M. (2010). Body, Image and Affect in Consumer Culture“, *Body & Society*, 16(1), 193-221

Guiraud, P. (1994). *Göstergebilim*. (M. Yalçın, Çev.). Ankara: İmge Yayınevi

Hakimi, B.Y., Abedniya, A. and Zaeim, M.N. (2011), “Investigate the impact of celebrity endorsement on brand images”, *European Journal of Scientific Research*, Vol. 58 No. 1, ss. 116-132.

Harms, J., & Kellner, D. (1991). Toward a critical theory of advertising. *Current perspectives in social theory*, 11, 41-67.

İslamoğlu, A. H., ve Alınacak, Ü. (2019). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. İçinde (511)*. İstanbul: Beta Yayınevi.

Jewitt, C. (2009). *The Routledge Handbook of Multimodal Analysis*, London: Routledge.

Johnson, F. L. (2008). *Imaging in Advertising: Verbal and Visual Codes of Commerce*. London: Routledge.

Key, T. M. (2017). Domains of digital marketing channels in the sharing economy. *Journal of Marketing Channels*, 24(1-2), 27-38.

Kotler, P., Armstrong G. (2018). *Pazarlama İlkeleri*. (Çev. Edt. Ercan GEGEZ), İstanbul: Beta Yayıncılık.

Mısırlı, G., & Karaburun, M. (2021). *Sınıf Teorisi Bağlamında Türk Televizyon Dizilerinin Vazgeçilmez Klişesi ‘Sınıf Atlama ve Düşündürdükleri’*. Yüksel, H. (Ed.). Geleneksel Yayıncılıktan Dijital Yayıncılığa “Televizyon Mecrası”. İçinde, (217-226), İstanbul: Kriter Yayınevi.

Ng, C. S. P. (2013). Intention to purchase on social commerce websites across cultures: A cross-regional study. *Information & management*, 50(8), 609-620.

Özçifçi, V. (2020). Sosyal medyanın tüketicilerin satın alma niyeti üzerindeki etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 206-223.

Özdemir, S., Kayhan, R., & Özer, İ. A. (2021). Pandemi (Covid-19) döneminde kaynak güvenilirliği boyutlarının, elektronik ağızdan ağıza iletişimin ve marka imajı boyutlarının tüketici satın alma niyeti üzerindeki etkisi: Instagram fenomenleri üzerine bir araştırma. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 113-146.

Parsa, S. ve Parsa, A. F. (2012). *Göstergebilim çözümlenmeleri*, İzmir: Ege Üniversitesi

Pektaş, H. (2008). Moda ve küreselleşme. *Çatışma ve İşbirliği Kaynağı Olarak Küreselleşme Sempozyumu*, 13-16.

Pierce, C. S. (1982). *Writings of Charles Pierce*, Volume 1, 1857-1866.

Reichert, T. (2004). *Reklamcılığın Erotik Tarihi*. Çev., Lidya Yazmacıyan, Vahit Bora. İstanbul: Güncel Yayıncılık.

Rifat, M. (2007). *Homo semioticus ve genel göstergebilim sorunları*. İstanbul: Yapı Kredi

Rose, G. (2023). *Görsel Metodoloji*. (Gizem Akgülçil, Çev.). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Schwab, K. (2015). The fourth industrial revolution, what it means and how to respond. *Foreign Affairs*. İnternet Erişim Adresii: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2015-12-12/fourth-industrial-revolution> (İnternet Erişim Tarihi: 6.11.2023).

Silverman, K. (2016). Moda Bir Söylemden Parçalar. (Gurbilek, N. Çev.), Tania Modleski (Haz.). *Eğlence İncelemeleri, Kitle Kültürüne Eleştirel Yaklaşımlar*. İçinde, (ss.196-214). İstanbul: Metin yayınları.

Taşdelen, B. (2020). Dijital çağın yeni trendi sosyal medya etkileyicileri: Vloggerların üniversite öğrencilerinin satın alma davranışı üzerindeki etkisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(3), 1071-1098.

Taşkaya, M. (2009). Kitle iletişim araçlarında kadın bedeninin nesneleştirilmesi: ürün ve marka fetişizmde cinsellik kullanımı. *Toplumbilim Dergisi*, 24, 121-132.

Uyar, A. (2019). Sosyal Medyanın Tüketicilerin Satın Alma Niyeti Üzerine Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Model Önerisi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 14, 137-147.

Williamson, J. (2016). *Dişilik ve sömürgecilik*. (Gurbilek, N. Çev.), Tania Modleski (Haz.). *Eğlence İncelemeleri, Kitle Kültürüne Eleştirel Yaklaşımlar*. İçinde, (ss.149-170). İstanbul: Metin yayınları.

Williamson, Judith (2001), *Reklamların Dili, Reklamlarda Anlam ve İdeoloji*, (Çev: Ahmet Fethi). Ankara:Ütopya Yayınevi.

Yayınları.

Yılmaz, Ü. (1991). Renk Psikolojisi. (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

CLIMATE RESILIENCE AND AGROECOLOGY UNDER ISLAMIC CONTEXT

Assoc. Prof. Dr. Naseem AKHTER

Department of Islamic Studies

Shaheed Benazir Bhutto Women University, Peshawar, Pakistan

Abstract

This research elucidates the resilience or connection between agriculture and climate with the framework of Islamic teachings. It describes the approaches of trying to increase agricultural productivity, which is necessary for human life. This research focuses on mitigation strategies that reduce the risk of environmental damage, including agronomy, protecting agricultural products from environmental damage, adopting sustainable farming methods, and integrating ecological systems. Additionally, his research effort aims to provide an explanation of how agricultural practices have changed to promote climate resilience in light of Islamic teachings. Environmental stewardship emphasises that managing natural resources sustainably is our responsibility. The research study explains a number of important Islamic teachings i.e., environmental protection, animal welfare, moderation, and preservation. Islamic ideas are integrated with agricultural techniques to provide a holistic plan for agriculture and climate change. Effective strategies to mitigate climate-related hazards in agriculture are described in this research study. In order to advance agricultural methods, it also prioritises education, information sharing, and community engagement. In last, this study adds the climate resilience and sustainable agriculture by offering a comprehensive strategy. That incorporates the Islamic views regarding the promotion of the peaceful coexistence of environmental and human populations in the face of climate change.

Keywords: Agroecology, Climate Resilience, Islamic Teachings

EMPOWER WOMEN THROUGH ENTREPRENEURIAL SKILLS FROM ISLAMIC PERSPECTIVE

Assoc. Prof. Dr. Naseem AKHTER

Department of Islamic Studies

Shaheed Benazir Bhutto Women University, Peshawar, Pakistan

Abstract

This research study explains that if a woman wants to start a business, she can do business because Islam also advises to live under self-help, so any woman who wants to start a business, she can do this but according to Islamic principles. Providing training, financial support and guidance is very important for starting a business. So that she can understand the nuances of business. Therefore, awareness of the role of networking, financial literacy and education is essential in promoting women's entrepreneurship, along with the need for equitable access to capital and technology. Furthermore, this study highlights the need for continued collaborative efforts by Islamic communities, governments, and organizations to advance gender equality, diversity, and inclusion so that women can advance in the business arena as well as men. She be able to support herself and her family.

The ultimate objectives of women's empowerment via entrepreneurship with Islamic influences are to enhance economic independence and preserve moral values derived from Islamic teachings. Because of its specialised sector, this study project may provide new academics and researchers with relevant material.

Keywords: Empower Women, Entrepreneurial Skills, Islamic teachings

INTERNAL FACTORS AFFECTING STRATEGIC MANAGEMENT IN AN ORGANIZATION

Summira NAEEM

Research Scholar Research Scholar, NDU, Islamabad

DR. Muhammad Zia-Ur-REHMAN

Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Abstract

The effectiveness of the strategic management process in an organization is a crucial research question, focusing on the internal factors that influence this process's effectiveness. Strategic management is crucial for organizational success, and internal factors significantly influence its direction. Effective management requires understanding and managing these internal factors. The study emphasizes that strategic management in organizations is influenced by various internal factors such as leadership dynamics, culture, resource allocation, and capabilities. These factors, along with internal politics, pressure groups, and employee lobbying, contribute to a holistic approach to decision-making and organizational efficiency. Recognizing and integrating internal factors is crucial for developing resilient and effective strategic management that aligns with the organization's objectives and adapts to changing challenges. Internal factors significantly impact strategic management and determine the organization's trajectory, feasibility, effectiveness, and adaptability. Effective management of internal factors is crucial for navigating challenges and achieving success in a dynamic business environment. The study focuses on that organizations must understand internal dynamics to achieve strategic resilience like balancing pressure groups and lobbying while mitigating politics for a more adaptive strategic management framework. So effectively managing internal factors to achieve sustained success, requires a holistic strategic management approach that aligns elements for cohesiveness and agility in dynamic business environments. The study recommends some important points; First and foremost, organizations have to fund leadership development initiatives to guarantee that their leaders have the abilities and vision required for strategic success. It is essential to emphasize attitudes and behaviors that enable adaptation to foster a healthy company culture that is in line with strategic objectives. To maximize effectiveness and capitalize on key competencies, resource allocation procedures should be evaluated regularly. Agility and responsiveness are improved by streamlining organizational structures and procedures. An atmosphere that is favorable to decision-making is created by proactive approaches to managing internal politics, such as advancing justice and openness. Organizations should also promote open lines of communication to resolve issues raised by employees and their comments, incorporating their insights into strategic decision-making. Ultimately, resilient and successful strategic management depends on an ongoing commitment to evaluating, adjusting, and harmonizing internal forces.

Keywords: Internal factors, strategic management, business plan, organizations

WORRYING WORKPLACE TREND: TOXIC RESILIENCE ENDİŞE VERİCİ İŞYERİ TRENDİ: TOKSİK DAYANIKLILIK

Assist. Prof. Dr. Üyesi İbrahim YIKILMAZ
Kocaeli University Business Management Department
ORCID ID: 0000-0002-1051-0886

Abstract

Recently, rising customer expectations have shortened the lifespan of products and services. Businesses are compelled to operate at an ever-increasing pace to remain competitive. Along with diversifying expectations, rising costs and an increasing number of competitors in the market necessitate disruptive innovation. Amidst these processes, escalating job demands and a high-paced work tempo place a significant burden on employees. Employees are expected to consistently produce innovative solutions and maintain high performance. However, factors such as increased workload, relatively low salaries, and limited advancement opportunities can drain their psychological and physical resources. Some choose to leave this demanding work culture, while others continue their jobs due to social obligations, economic constraints, and their psychological resilience. However, this resilience, which is typically a positive attribute, starts to diminish over time. At this point, a negative form of psychological resilience begins to manifest in organizations. Toxic resilience refers to employees' unwavering dedication towards their jobs, even under severe stress, burnout, and job dissatisfaction. Toxic resilience can adversely affect the individual and the organization's sustainable performance. High levels of toxic resilience can lead to decreased productivity and work quality due to resource depletion over time. It could also lead to a high turnover rate and burnout. These negative experiences, which originate at an individual level, can cause significant issues that impact the organization and, by extension, society as a whole. Thus, in terms of sustainable management and competition, the potential effects of toxic resilience position it as a negative workplace trend that requires urgent attention. This study delves into the concept of toxic resilience, aiming to heighten senior management and policymakers' awareness of this emerging negative workplace experience. It thoroughly examines existing literature on toxic resilience and highlights key points. The study offers valuable recommendations for fostering a healthy workplace and practicing sustainable management. Additionally, it provides guidance for future research by collectively addressing the literature on the developing concept of toxic resilience.

Keywords: Toxic resilience, psychological resilience, burnout, stress, loud quitting.

Özet

Son dönemde artan müşteri beklentileri ürün ve hizmetlerin ömrünü kısaltmıştır. İşletmeler rekabetçi kalabilmek için giderek artan bir hızda faaliyet göstermek zorunda kalmaktadır. Beklentilerin çeşitlenmesinin yanı sıra artan maliyetler ve pazardaki rakip sayısının artması, yıkıcı inovasyonu zorunlu kılmaktadır. Bu süreçlerde artan iş talepleri ve yüksek iş temposu çalışanlara ciddi bir yük getirmektedir. Çalışanların sürekli olarak yenilikçi çözümler üretmesi ve yüksek performansı sürdürmesi beklenmektedir. Ancak artan iş yükü, nispeten düşük maaşlar ve sınırlı ilerleme fırsatları gibi faktörler onların psikolojik ve fiziksel kaynaklarını tüketebilir. Bazıları bu zorlu çalışma kültüründen ayrılmayı tercih ederken, bazıları da sosyal zorunluluklar, ekonomik kısıtlar ve psikolojik dayanıklılık nedeniyle işlerine devam etmektedir. Ancak genellikle olumlu bir özellik olan bu psikolojik dayanıklılık zamanla azalmaya başlar. Bu noktada örgütlerde psikolojik dayanıklılığın olumsuz bir biçimi ortaya

çıkma başlar. Toksik dayanıklılık, çalışanların şiddetli stres, tükenmişlik ve iş tatminsizliği altında bile işlerine olan sarsılmaz bağlılığını ifade eder. Toksik dayanıklılık, bireyin ve organizasyonun sürdürülebilir performansını olumsuz yönde etkileyebilir. Yüksek düzeyde toksik dayanıklılık, kaynakların zamanla tükenmesi nedeniyle üretkenliğin ve iş kalitesinin azalmasına yol açabilir. Aynı zamanda yüksek işten ayrılma oranına ve tükenmişliğe de yol açabilir. Bireysel düzeyde ortaya çıkan bu olumsuz deneyimler, kurumu ve dolayısıyla bir bütün olarak toplumu etkileyen önemli sorunlara neden olabilir. Dolayısıyla, sürdürülebilir yönetim ve rekabet açısından, toksik dayanıklılığın potansiyel etkileri, onu ivedilikle dikkat gerektiren olumsuz bir işyeri eğilimi olarak konumlandırmaktadır. Bu çalışma, üst düzey yönetimin ve politika yapımcıların ortaya çıkan bu olumsuz işyeri deneyimine ilişkin farkındalığını artırmayı amaçlamakta ve toksik dayanıklılık kavramını ele almaktadır. Toksik dayanıklılığa ilişkin mevcut literatür kapsamlı bir şekilde incelenmiş ve önemli noktaları paylaşılmıştır. Çalışma, sağlıklı bir işyerinin teşvik edilmesi ve sürdürülebilir yönetimin uygulanması için değerli öneriler sunmaktadır. Ek olarak, gelişen toksik dayanıklılık kavramına ilişkin literatürü toplu olarak ele alarak gelecekteki araştırmalar için rehberlik sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toksik dayanıklılık, psikolojik dayanıklılık, tükenmişlik, stres, Gürültülü İstifa (loud quitting)

INTRODUCTION

The concept of resilience, frequently mentioned in the post-pandemic period, is defined as applying all necessary resources to complete the job by developing fast and on-site solutions and suggestions to the problems experienced by the employee in the workplace. The uncertainty that has become more prominent during the pandemic also paves the way for employees to demonstrate greater resilience. In a report examining employees' expectations from businesses, especially globally, resilience is at the top (The Future of Jobs, 2023). It shows that these businesses expect a more uncertain and competitive industry environment. However, this is not a sustainable situation for the employee who constantly struggles with stress and adversities. Some reports about employees indicate that their mental and physical health is not good. The Workplace Health Report (2023) shares that employees experience significantly higher stress, anxiety, depression, and pain. The American Psychological Association (APA) (2021) shares that a significant portion of employees (71%) will leave their jobs at the first opportunity due to workplace-related stress factors. The ability of the employee to constantly struggle with stress and adversity in an environment of intense job expectations and uncertainty causes the amount of work and problems that can be handled in the business to reach a high level after a certain period and resilience, which is an essential advantage of the employee, start to consume their resources. Toxic resilience refers to a situation where employees prioritize their assigned work targets over their personal lives. They operate under the misconception that their value in the organization is proportional to their struggles in overcoming difficulties without seeking help or accepting limits in their work and personal life. This unhealthy level of resilience initially leads to anxiety, depression, and burnout, thereby damaging the employee's well-being. Toxic resilience will also cause a loss of efficiency and poor performance for the business. One of the most significant adverse effects is that, if it is not managed and prevented correctly, it may cause the loss of qualified workforce, the employee leaving the job, or dramatically sharing the heavy physical and psychological experiences they experience regarding the toxic culture, that is, loud quitting (Yıkılmaz & Değirmenci Tarakçı, 2023). These will cause very negative situations for both the business and the individual. At this point, it aims to discuss the issue of toxic resilience in detail to raise the awareness of both managers and policymakers about such a critical and widespread workplace threat within a hustle culture. For this purpose, the accumulated literature has been summarized, and recommendations have been made. It is evaluated that the study will significantly contribute to the literature in increasing awareness of

toxic resilience as a rising workplace threat and guiding future research on management practice and an evolving concept.

1.THE CONCEPT OF TOXIC RESILIENCE

Resilience is the ability of an individual to overcome obstacles and fulfill obligations, even in the face of adversity. This trait is not just inherent to an individual, but also a measure of the challenges faced, and a process leading to certain outcomes. Thus, resilience has a comprehensive significance. (Zautra et al.2008; Ayed, Toner & Priebe,2019).

Resilience, derived from the Latin root "resilire," means "leap back" (www.merriam-webster.com). Originally used in an ecological context, it refers to the ability of a living unit or ecosystem to regenerate and continue its life cycle, despite exposure to adverse conditions and intense destruction. Nowadays, the concept is often discussed within a psychological framework (Vella & Pai, 2019). Resilience is characterized as an individual's personal trait that enables them to confront negative events, regardless of the circumstances. It is also perceived as a measure of adversity experienced, as well as a process and outcome, giving it a comprehensive meaning.

In terms of personal traits, resilience is about an individual's inherent ability to keep a balance, even amidst hardships. This ability is not just about bouncing back, but it's a common trait that helps individuals withstand stress and adapt accordingly. It includes those personal attributes that equip people to flourish in spite of adversities [Connor & Davidson,2003; Bonanno, 2004).

Resilience extends beyond individual characteristics and encompasses a wider concept affected by numerous elements. As Curtis and Cicchetti (2007) suggest, resilience is a dynamic interplay between a person and their surroundings, involving both neurological and psychological components. In a similar vein, Luthar et al. (2000) view resilience as a mechanism of positive adjustment in challenging situations. These interpretations emphasize that resilience is a continually evolving process heavily influenced by context. Consequently, a person's resilience can greatly differ based on their specific situation.

Resilience, as suggested by process-based perspectives, is a dynamic concept. It involves the interplay between adversity, the individual, the outcome, and the environment. As such, it evolves through an interaction mechanism and changes according to the environmental impact and situation, rather than being merely an individual's capacity. As illustrated in Figure 1, it essentially represents the interaction of three elements with each other (Vella & Pai, 2019).

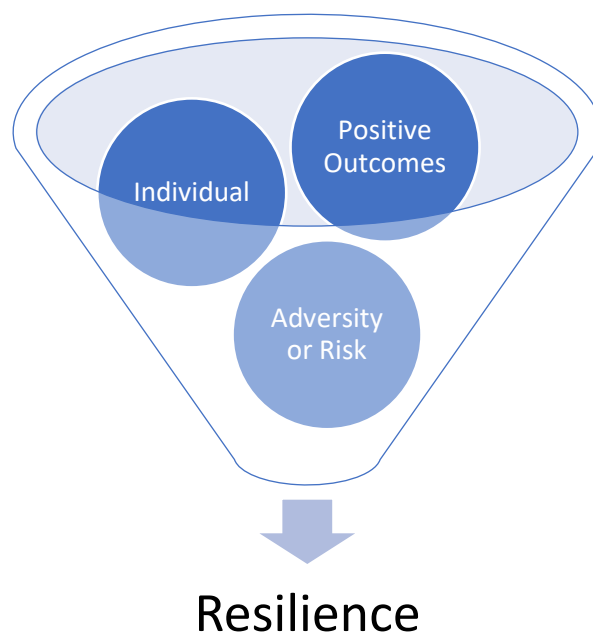

Figure 1: Components of Resilience

Recent observations indicate an increase in difficulties and stressors, particularly those classified as adversity. The APA (2021) Work and Well-being Survey reports that a significant portion of employees (71%) experience stress and pressure during their workday, which often leads them to seek job changes at the earliest opportunity. In the report, a large portion of the workforce reports that inadequate compensation (56% in comparison to 49% in 2019), extended working hours (54% up from 46%), and limited opportunities for progression (52% up from 44%) significantly contribute to workplace stress. Other stress-inducing factors include an excessive workload, insufficient paid leave, and commuting, each cited by 50% of the workforce. The lack of decision-making involvement is a growing concern, with 48% of workers acknowledging it as a stress factor – a noteworthy rise from 2019's 39%. Additionally, over two-fifths of the workforce identify health and safety concerns like physical illnesses (45%) and adverse working conditions (44%) as stress triggers. These concerns are significantly higher among disabled employees, with 71% citing physical illnesses and ailments and 69% citing unfavorable or dangerous physical conditions as significant stress contributors. It is emphasized that employees experience physical fatigue, cognitive weariness, emotional exhaustion, mental and physical problems as a result of this intensity and pressure.

The Workplace Health Report (2023) shares crucial insights about factors that negatively affect employees' mental health in the workplace in its comprehensive participatory study. The report reveals a 13% increase in work-related stress levels from 2022, reaching 76%, indicating an alarming situation. A significant portion of the workforce is currently experiencing mental health issues, with 60% of employees reporting feelings of anxiety. This is a substantial number, indicating a widespread issue that needs to be addressed. Additionally, it has been reported that 56% of employees are showing signs of depression. This is another serious concern which highlights the pressing need for mental health support within the workplace. Participants also experience Musculoskeletal (MSK) pain (41%) with work-related stress. In addition, work-related stress factors are listed in the report as follows:

- Excessive workload
- Lack of control
- Lack of support
- Managers
- Job insecurity
- Insufficient training
- Commuting (leaving far away from job)

Research and studies consistently demonstrate that employees are facing mounting challenges in the workplace (Lukan et al., 2022). Considering the three fundamental components of resilience, adversity has escalated. However, individuals are developing coping strategies to overcome these challenges. Given the resources provided by positive outcomes, it can be inferred that resilience persists. In fact, as Neenan (2018) states, it is emphasized that the more difficulties you overcome, the stronger you will be. However, the fact that employees cannot obtain enough autonomy, support, wages, and development opportunities to meet their workplace expectations against the increasing difficulties and stress sources in recent times indicates that the resources that support resilience are not sustainable.

The Future of Jobs (2023) report, a comprehensive study conducted on employees, emphasizes that employees should have "Resilience, Flexibility, and Agility" as three essential skills. These features will give the employee superiority in the fight against constant high performance and increasing workload in an uncertain industrial environment. However, although the fact that a permanent employee mobilizes their resources against developing new events and crises and struggle with difficulties and make themselves stronger and more prepared indicates a certain degree of development and capacity development, after a certain point, both the resources are not replaced and the positive resources offered to the employee at the end of the struggle. Losing its relative meaning and impact will cause resilience to evolve into toxic resilience.

Toxic resilience is the pressure on the employee to engage in activities to combat the difficulties he encounters in the expectation of stress, uncertainty, increased workload, and providing disruptive innovative solutions. In this process, s/he hesitates to ask for support from their environment or at work and is deprived of any empowerment to request. It is the perception that the employee puts himself and his non-work life and needs in the background in the face of the perception that he is valuable to the extent that he struggles with difficulties in the workplace and that success and expectations at work must be met, no matter what, above all else. Symptoms of toxic resilience include the employee's ability to resist long-term stressors without asking for help, the feeling that he will disappoint both himself and others in situations where he cannot cope, and poor health (depression, anxiety, etc.) (Southgate, 2023).

Toxic resilience emerges as an essential workplace problem experienced on a wide scale. A study by Deloitte (2023) shows that stress is a significant problem among the increasing number of employees. A considerable proportion of the younger workforce, including Generation Z and millennials, experience high levels of stress and anxiety in their workplace. Specifically, nearly half, or approximately 46%, of individuals belonging to Generation Z report feeling stressed or anxious frequently during their work. This sentiment is not far removed from millennials, with 39% expressing similar feelings of stress and anxiety at their jobs most of the time.

In a study conducted by the Office for National Statistics in the UK, the impact of employees on the economy was examined. In this context, the report shares that employees experience significant problems due to poor mental status, which is an essential factor behind the reasons for not coming to work (Williams & Bancroft, 2023). It is stated that this situation creates enormous problems for both the economy and the employees.

Andrew Jackson, CEO and co-founder of Rethinkly, emphasizes that employees constantly compromising their private lives and being overly flexible to meet a deadline or work creates a work practice where boundaries are weak and trigger a process that pushes the employee to burnout (Specter, 2023).

Kayleigh Frost, an essential expert in the field of HR in the UK and Ireland, emphasizes that toxic resilience is an issue that can have a significant negative impact not only on the employees but also on the organizations. He shares that finishing the job under all circumstances and the "shut up and do your job" mentality in a result-oriented manner may push employees to despair and negatively affect employee loyalty, so measures should be taken urgently to overcome this problem (Specter, 2023).

Toxic resilience is meeting organizational goals and expectations against all kinds of difficulties that occur in the employee under all circumstances and placing the employee himself and all actors and elements in business life in priority order after realizing this goal. However, this situation is undoubtedly seen as a situation that creates added value on the assumption that struggling with difficulties will improve the employee; after a certain amount, this intense stress and work will cause the employee's resources to be depleted. The Theory of Conservation of Resources emphasizes that if the employee does not compensate for their resources in the right amount and time in their interaction with the job, they will experience serious problems (Hobfoll, 1989). In this context, the following can be listed as the results of workplace-related stress factors that the employee may experience:

- An intense and unlimited work pace will cause the employee to experience burnout.
- Mental health issues
- Low morale and productivity
- Absenteeism
- Work-life conflict
- Depression
- Resentment
- Quiet Quitting
- Pain
- High turnover
- Loud quitting
- Quiet Ambition

The study suggests that toxic resilience cannot be curbed merely by fostering resilience among employees through education or organizational culture (Kelly, 2023). Instead, a sustainable management approach can only be established with human-oriented working conditions that cater to employees' expectations and desires. Thus, the solution lies in implementing human resource-oriented palliative measures and designing a supportive organizational culture. To mitigate toxic resilience in businesses, the following steps should be considered:

- Establishing a feedback system that can accurately analyze employees' expectations and requests.
- Actively operating horizontal and vertical communication channels to detect employees before they become exposed to toxic resilience and burnout.
- Including training and practices within human resources policies to increase employees' competencies in stress management, setting limits, and time management.
- In order to prevent employees from experiencing work-life conflict and work-leisure conflict, their activities should be closely monitored and they should be coached to adopt good practices.

- Promoting a supportive and collaborative culture in the work environment
- Developing a people-oriented management practice instead of results-oriented, ensuring that all managers from top to bottom share this understanding
- Adopting a leadership approach, such as servant leadership, that focuses on the needs and expectations of the employee and creates opportunities for the employee to do their job better in the work environment.
- Psychological security should be ensured in the organization, and the culture of self-expression should be disseminated if the job demands exceed the employee's means and resources.
- To increase employee well-being, some opportunities should be provided in non-work life and work environments.
- Workload analysis should be constantly followed in work distribution, and work should be expected for a reasonable period to establish the perception of organizational justice and ensure that the employee does not experience toxic resilience.
- It would be appropriate to provide and empower employees with a certain degree of flexibility and autonomy.

CONCLUSION

In today's business environments, uncertainty and competition have deepened, especially after the pandemic. In this environment, businesses are trying to create a competitive strategy by pushing the limits on the effectiveness and efficiency of their resources. Human resources continue their work process under challenging conditions, with increasing workload, uncertainty, and the need to constantly develop disruptive innovative solutions and suggestions. Flexibility, resilience, and agility are expected from employees in this environment of uncertainty and rising job demands. The main feature of these concepts is the employee's ability to complete the job by correctly reading the platitudes and threats to realize the goal set by the business despite all kinds of uncertainty and changing conditions. From this perspective, employees are expected to develop resilience under all circumstances. This situation also becomes a shared value within the business culture, and an understanding prevails that not being able to do the job, expressing an opinion about the job, or asking for help is not preferred. However, although this understanding offers some results to businesses in terms of short-term and result-oriented management, it does not indicate a sustainable situation in the medium and long term. The fact that employees exhibit resilience and do not have the environment and time to manage and replace their depleted resources properly causes the formation of toxic resilience. In this way, a talent that should be superior turns into a toxic identity for the employee and the work environment, causing harm to both the individual and the business. Employees may experience burnout, absenteeism, resentment, depression, anxiety, and even loud quitting behavior. This situation will negatively affect the company's main priorities: high efficiency, effectiveness, financial performance, and sustainable competitive advantage. At this point, it would be appropriate for businesses to take rapid and essential measures. First, it would be fair to analyze their employees' workload accurately and establish the perception of organizational justice. Subsequently, they should develop policies preventing employees from working during off-duty periods to confirm a work-life balance. Cooperation and teamwork should be glorified by disseminating the people-oriented concept rather than result-oriented in business processes. To increase the well-being of employees, some good practices should be developed both inside and outside the business, and employees should be encouraged to adopt them. A leadership approach that will support employees to work at a measured pace and provide coaching at every stage should be adopted.

Regarding a sustainable management approach in businesses, every level of managers and employees, from top to bottom, should be informed about toxic resilience. It is considered that reducing constantly increasing expectations to a reasonable level and establishing a healthy workplace experience for employees is an essential factor that will improve the welfare of both the individual and the society.

REFERENCES

- APA (2021). The American workforce faces compounding pressure <https://www.apa.org/pubs/reports/work-well-being/compounding-pressure-2021>
- Ayed, N., Toner, S., & Priebe, S. (2019). Conceptualizing resilience in adult mental health literature: A systematic review and narrative synthesis. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 92(3), 299-341.
- Bonanno, G. A. (2008). Loss, trauma, and human resilience: have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *Am Psychol*, 59, 20–8.
- Connor, K. M., & Davidson, J. R. (2003). Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson resilience scale (CD-RISC). *Depression and anxiety*, 18(2), 76-82.
- Curtis, W. J., & Cicchetti, D. (2007). Emotion and resilience: A multilevel investigation of hemispheric electroencephalogram asymmetry and emotion regulation in maltreated and nonmaltreated children. *Development and psychopathology*, 19(3), 811-840.
- Deloitte (2023). 2023 Gen Z and Millennial Survey available at: [file:///Users/macbookair/Downloads/deloitte-2023-genz-millennial-survey%20\(1\).pdf](file:///Users/macbookair/Downloads/deloitte-2023-genz-millennial-survey%20(1).pdf) (21.11.2023).
- Hobfoll, S. (1989). Conservation of Resources. A New attempt at conceptualizing stress. *The American Psychologist*, 44 (3), 513–524
- Kelly, K. (2023). Battling burnout: Resilience can't fix a toxic workplace available at: <https://www.talentmgt.com/articles/2023/08/30/battling-burnout-resilience-cant-fix-a-toxic-workplace/> (21.11.2023).
- Lukan, J., Bolliger, L., Pauwels, N. S., Luštrek, M., Bacquer, D. D., & Clays, E. (2022). Work environment risk factors causing day-to-day stress in occupational settings: A systematic review. *BMC Public Health*, 22(1), 240.
- Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child development*, 71(3), 543-562.
- Neenan, M. (2018). *Developing resilience: A cognitive-behavioural approach*. Routledge.
- Southgate, D. (2023). What is toxic resiliency. Available at: <https://deborahsouthgate.com/what-is-toxic-resiliency/> (21.11.2023).
- Specter, F. (2023). Are You Experiencing Toxic Resilience? Here's How to Avoid This Dangerous Workplace Trend Available at: <https://www.glamour.com/story/toxic-resilience-workplace-trend> (29.11.2023).
- The Future of Jobs Report (2023). Available at: <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/in-full/4-skills-outlook> (10.12.2023).
- The Workplace Health Report (2023). Available at: <https://championhealth.co.uk/insights/employee-wellbeing-statistics/> (11.12.2023).

Vella, S. L. C., & Pai, N. B. (2019). A theoretical review of psychological resilience: Defining resilience and resilience research over the decades. *Archives of Medicine and Health Sciences*, 7(2), 233-239.

URL 1: [https://www.merriam-webster.com/dictionary/resilience#:~:text= The%20word%20resilience%20derives%20from,words%20as%20sally%20and%20somersault.](https://www.merriam-webster.com/dictionary/resilience#:~:text=The%20word%20resilience%20derives%20from,words%20as%20sally%20and%20somersault.)

Vickers, M.H. (2016). Workplace Adversity. In: Farazmand, A. (eds) *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-31816-5_2367-1

Williams, H. & Bancroft, H. (2023). Record 2.5m off work with long-term sickness as unemployment rises again <https://www.independent.co.uk/business/unemployment-statistics-sickness-ons-b2339882.html> (22.11.2023).

Yıkılmaz, I. & Değirmenci Tarakçı, H. (2023). Loud Quitting vs. Quiet Quitting: A Conceptual Investigation, *Business Journal 2nd International Paris Congress December 21-24*.

Zautra, A. J., Hall, J. S., Murray, K. E., & the Resilience Solutions Group 1. (2008). Resilience: a new integrative approach to health and mental health research. *Health Psychology Review*, 2(1), 41-64.

LOUD QUITTING VS. QUIET QUITTING: A CONCEPTUAL INVESTIGATION GÜRÜLTÜLÜ İSTİFA SESSİZ İSTİFAYA KARŞI: KAVRAMSAL BİR ARAŞTIRMA

Assist. Prof. Dr. Üyesi İbrahim YIKILMAZ

Kocaeli University Business Management Department
ORCID ID: 0000-0002-1051-0886

Assist. Prof. Dr. Havva DEĞİRMENCİ TARAKCI

Hitit University, Osmaniye Ömer Derindere Vocational School
ORCID ID:0000-0003-4149-0651

Abstract

Today's employees greatly value how their workplace experiences impact their lives. Particularly in the post-pandemic era, the concept of Quiet Quitting has gained popularity. This approach, where employees fulfill their duties without assuming excessive responsibilities to maintain work-life balance, has been widely discussed. Alongside this, the way employees share their workplace experiences on social media has also evolved. The contrast between Loud Quitting and Quiet Quitting is becoming more apparent. Unlike Quiet Quitting, Loud Quitting is not passive. It involves employees voicing their stress, workload, or negative experiences directly to colleagues and superiors or through social media everyone. This approach can lead many people to leave their jobs. Employees loudly quitting their jobs can negatively impact the corporate image and other employees' commitment to their work and organization. This study discusses the emerging concept of loud quitting, sharing findings from extant literature. The aim is to increase awareness among senior management and human resources professionals about this new concept, which illuminates employees' experiences in the workplace. Furthermore, this study contributes to the literature by presenting a comprehensive view of the developing concept of loud quitting.

Keywords: Loud Quitting, Quiet Quitting, Toxic Workplace Environment, Quiet Ambition

Özet

Günümüz çalışanları, işyeri deneyimlerinin hayatlarını nasıl etkilediğine büyük değer vermektedir. Özellikle pandemi sonrası dönemde Sessiz İstifa kavramı popülerlik kazanmıştır. Çalışanların iş-yaşam dengesini korumak için aşırı sorumluluk üstlenmeden görevlerini yerine getirdiği bu yaklaşım çokça tartışıldı. Bununla birlikte çalışanların iş yeri deneyimlerini sosyal medyada paylaşma biçimleri de gelişti. Loud Quitting (Gürültülü İstifa) ve Sessiz İstifa (Quiet Quitting) arasındaki karşıtlık daha belirgin hale gelmektedir. Sessiz istifanın aksine, Loud Quitting (Gürültülü İstifa) pasif değildir. Çalışanların streslerini, iş yüklerini veya olumsuz deneyimlerini doğrudan meslektaşlarına, üstlerine veya sosyal medya aracılığıyla herkese dile getirmelerini içerir. Bu yaklaşım birçok kişinin işini bırakmasına neden olabilir. Çalışanların yüksek sesle işten ayrılmaları, kurumsal imajı ve diğer çalışanların işlerine ve organizasyonlarına olan bağlılıklarını olumsuz yönde etkileyebilir. Bu çalışma, birikmiş literatürden elde edilen bulguları paylaşarak, ortaya çıkan Loud Quitting (Gürültülü İstifa) kavramını ele almaktadır. Çalışanların iş yerindeki deneyimlerine ışık tutan bu yeni kavramla ilgili üst yönetim ve insan kaynakları profesyonellerinin farkındalığının artırılması amaçlanmaktadır. Ayrıca bu çalışma, gelişmekte olan Loud Quitting (Gürültülü İstifa) kavramına kapsamlı bir bakış sunarak literatüre katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Loud Quitting (Gürültülü İstifa), Quiet Quitting (Sessiz İstifa), Toksik İşyeri Ortamı, Sessiz Emel (Quiet Ambition)

INTRODUCTION

In addition to the intense competition in businesses and rising customer expectations, the uncertainty created by the pandemic has caused employees to reconsider their work and life balance dynamics. In this process, employees have significantly determined their "epiphany" and have acquired new priorities instead of their usual career steps and future expectations in the hustle culture and intense work tempo. The orientation of employees' expectations towards new future expectations and wishes that will be calmer, establish work-life balance, and create personal time is defined as Quiet ambition (Yıkılmaz, 2023). Quiet ambition has also paved the way for employees to continue in their current workplace until a new job or opportunity that meets their expectations appears, that is, "quiet quitting" instead of leaving the job by performing at a reasonable level in their current job (Yıkılmaz, 2022). Amidst issues like toxic organizational dynamics, increasing workloads, low wages, high appointment criteria, and uncertainty, some employees choose to resign. They voice their problems directly, or express them on social media and through other forms of disruption at the workplace. This recent, widely observed phenomenon is referred to as Loud Quitting.

Initially, an employee leaving a job through loud quitting or engaging in reckless behavior may not seem problematic. However, despite advances in automation and digital transformation, some global studies indicate difficulty in recruiting workers and filling vacancies, which is cause for concern. According to recent studies by ManpowerGroup (2023) and Korn Ferry (2023), a considerable worldwide deficit in skilled labor is apparent. This HR void has expanded twofold in ten years, impacting businesses across the board. Projections suggest that by 2030, there will be 85 million job vacancies, potentially leading to a loss of nearly \$8.5 trillion in earnings. In addition, loud quitting can damage the business's sustainable performance and brand image. Suppose the employee shares the problems directly on various platforms when leaving the job. In that case, it can significantly damage the brand of the business, its customers, and its reputation in other companies with business ties. In particular, situations such as the perception that social responsibility does not meet expectations, which has an essential place among today's customer preferences, and talented employees' future anxiety and uncertainty due to the negative emotional experience created by the outgoing employee can reduce financial performance, employee work engagement, productivity, and many positive role behaviors. From this perspective, it's significant to view 'loud quitting' as an indicator of a business's medium and long-term sustainability. It should be seen as an opportunity to identify areas needing improvement and to establish talent management, organizational culture, and HRM policies that align with current expectations. However, it's crucial to first increase awareness about loud quitting and take preventative measures against the spread of toxic organizational culture in today's workplaces. This study aims to discuss these impacts to raise awareness about loud quitting. For this purpose, the extant literature has been shared comprehensively, and recommendations have been shared. The study is considered to make significant contributions to the literature, primarily by increasing the awareness of managers and policymakers about loud quitting, which has begun to be widely experienced, and to the literature by systematically presenting the extant literature on loud quitting.

1. THE CONCEPT OF LOUD QUITTING

The Covid-19 pandemic has significantly impacted the experiences and processes for both employees and employers. Many people have begun to reconsider the real-life experiences they've postponed due to the hustle culture. Factors such as environmental uncertainty, future anxiety, fear of death, shrinking business opportunities, lockdowns, and the blurring of work-life boundaries have prompted individuals to reassess their circumstances. This ongoing evaluation, coupled with the 'great resignation' that began during the pandemic, has led to a substantial shift in employee perspectives on work. Although many concessions are made for work, employees focus on their position in life, both in the pandemic crisis environment and later under the influence of today's economic stagnation period. The great resignation contains essential notes.

The term "Great Resignation" was first coined by Anthony Klotz, an academician in the field of management, who has conducted extensive research on the topic. In an interview with Cohen (2021), Klotz shared his observations about employees' tendencies to leave their workplaces, particularly during crises and periods of uncertainty like the pandemic. He suggested that these factors could lead to a high resignation rate. He highlighted "Epiphany" as one of the leading causes of this situation. Epiphany is a word of Greek origin and means "appearance" or "manifestation" (www.britannica.com). It points to the enlightenment of the individual. Anthony Klotz's emphasis on Epiphany is that employees now experience enlightenment in their awareness of issues such as their families, communication, personal goals and passions, love and sharing, and spending time together, instead of 9 to 5 working hours or extended busy work hours, has increased. In other words, it seems that employees have been enlightened that they do not want to focus more on their careers or work processes and that they do not want to quit their jobs to a certain extent or get lost in the corporate ladder as before. It can be seen that the expected situation has been realized in the post-pandemic period. Microsoft report (2021) shares that 41% of employees want to leave their jobs. Pew Research shares that young people in the workforce have high intentions to leave their jobs and that the situation in the general labor market is that at least 20% of employees want to quit their jobs directly (Parker & Horowitz,2021). It is also emphasized within the report's scope that there are some issues behind all these trends. When asked about the participants' intentions to leave their jobs, the main headings in the report are as follows:

- Salaries remain low despite the intense workload.
- Progress within the institutional structure is tied to challenging criteria.
- There's inadequate support in the workplace for those responsible for childcare.
- There's a lack of respect in the workplace.
- The workplace culture does not encourage flexibility and initiative.
- The working hours are long.

Among the issues identified, low salaries (63%) and lack of advancement opportunities (63%) are expressed quite highly.

In a recent survey by EY 2021 Work Reimagined (EY Global, 2021), it was discovered that flexibility in work location and schedule is a major factor for employees in the post-pandemic era. The study, which included responses from over 16,000 employees across 16 countries, revealed that 54% of participants might consider quitting their job if this flexibility is not provided. The survey provides a deep insight into the changing attitudes and expectations of employees in the wake of the pandemic. Other important issues are listed as follows:

- Almost all (90%) of the participating employees favor being offered a certain degree of flexibility regarding where and when to work.

- When the participants' perceptions about job retention are evaluated, the most common ones are managers, technology sector employees, finance professionals, and caregivers. There are significant differences between generations in the job retention section. It is shared that millennials want to quit their jobs twice as much as baby boomers.
- The trend towards flexible working drives demand for better technology both in the office and at home, with 64% of respondents wanting improved office technology and 48% wanting upgraded home hardware.

All these reports and findings indicate that the expectations of employees and the place of work in their lives have changed, especially in the post-pandemic period. At this point, employees seem to be entering into three behavioral strategies that have become popular recently. These are “quiet quitting, quiet ambition, and loud quitting.” Quiet quitting has been widely discussed as a widespread employee behavior. ***Due to the hustle culture experienced by the employee in business life, Quiet quitting is the new generation employee withdrawal by exhibiting low work engagement and dissatisfaction against workplace issues (stress, anxiety, workload, lack of support, anger, etc.) that will reduce well-being, cause work-family conflict and burnout and social, economic and psychological issues caused by being unemployed*** (Yıkılmaz, 2022). Quiet ambition is a strategic behavior that complements and directs quiet quitting. Quiet quitting is when an employee does the minimum required to avoid social and economic repercussions. However, this strategy is more about the employee's interaction with their job, where they maintain their current performance level while anticipating better conditions in the future. At this point, the employee needs a strategy that directs their future orientation. This strategy, known as quiet ambition, relates to the employee's future expectations and guides the behavioral strategy of quiet quitting during their tenure at the workplace. ***Quiet ambition is an employee's introverted approach to planning a future that emphasizes work-life balance, flexibility, and time for themselves and their loved ones, rather than pursuing traditional career advancement within high-job-demand corporate and hustle cultures*** (Yıkılmaz, 2023). Quiet ambition refers to an employee's ability to reframe their ambition not in terms of corporate expectations and goals, but in terms of their personal aspirations, family, or dreams that matter to them. This suggests a shift from corporate to individual goals and vision, signaling a greater integration of the employee into the work environment and a potential decline in work engagement. Both instances occur as part of a relatively passive defense strategy. In contrast, there is 'loud quitting', a recent trend among employees that produces truly "loud" results.

Loud quitting refers to an employee's decision to leave their job in a highly visible and dramatic way. This is not a silent resignation, but a bold departure, often accompanied by conflicts or pointed remarks about the workplace. The purpose of this approach is to draw attention to the employee's reasons for leaving and the state of the environment they are leaving behind. In some instances, these outgoing employees may even turn to public platforms like social media to further publicize their grievances and experiences. Feedback or references about an employee's activities and achievements in a previous job can be important for their new role. However, employees who engage in "loud quitting" often burn bridges (Kelly, 2023). This is typically a response to a toxic organization that exhausts their resources. In fact, one in five employees reportedly quit their jobs using the loud quitting strategy (Tong, 2023).

The phenomenon of loud quitting is significantly spreading among employees. It's noted that employees express themselves in various ways such as (Madel, 2023):

- Announcing their imminent departure on digital platforms with a triumphant and defiant tone.
- Disseminating the information of their impending exit amongst colleagues with the clear intent of leaving the organization.
- Assertively walking into their superior's office and emphatically declaring that they are finished with overworking themselves and that their resignation starts immediately.

The Conservation of Resources (COR) theory provides an understanding of why individuals may leave their jobs in an ostentatious or dramatic manner (Hobfoll,1989). This theory suggests that individuals aim to preserve, safeguard, and enhance resources such as self-esteem, time, and positive relationships. When a job begins to jeopardize these resources, individuals may choose to resign in order to shield them. Making a loud exit can act as a form of protest against the perceived endangerment of their resources, and can also offer a means to reassert control and protect their sense of self-worth.

When employees conspicuously exit their jobs, "loud quitting" aims to highlight their complaints, draw attention to widespread issues, or seek redress for injustices they believe have occurred. This method serves as a means to leave a significant imprint on the particular workplace while calling for improved employment conditions from all employers. A study conducted by Visier (2023) reveals a shift in employee expectations and passions at work. Despite the rise of disruptive innovative solutions and increased workload, employees indicate that their priorities are spending time with their families (67%), investing time and resources in their well-being (64%), holidays (58%), and hobbies (29%). The study exposes a disconnect between management practices and employee expectations and desires. The causes of "loud quitting"—abrupt and often dramatic departures from their jobs—should be investigated. The organizational culture, succession planning, and HR policies should be urgently reviewed to address this issue. They often involve emotional scenes, public expressions of dissatisfaction, or even public declarations of complaints. Such a manner of leaving a job can have substantial impacts, not only on the individual leaving but also on the organization they're leaving from.

1.1.Loud vs Quiet Quitting

Employees adopt various strategies that shape their attitudes towards their work lives, each with unique characteristics. As indicated in Table 1, 'loud quitting' presents a significant challenge for both the employee and the organization.

Table 1: Loud vs Quiet Quitting

LOUD QUITTING	QUIET QUITTING
<p>Employees often express their reactions and feelings towards the business in a manner that can be quite alarming. These emotional responses are shared at a level that is very disturbing, manifesting in ways that are directly witnessed by those around them. Such expressions can have a profound impact on the workplace environment.</p>	<p>It creates less environmental disturbance, and the worker acts more cautiously.</p>
<p>The act of loudly quitting a job can have significant negative implications for a business. This abrupt and attention-grabbing manner of resignation not only creates immediate disruption but can also have long-lasting effects on the morale and productivity of the remaining staff. It can lead to a reduction in motivation among other employees due to the sudden departure and the manner in which it was conducted. This can subsequently result in a decrease in their productivity levels, as they may feel unsettled or insecure about their own positions within the company. Therefore, it is crucial for businesses to manage such situations effectively to minimize potential damage.</p>	<p>It can be considered to be relatively less harmful to the business.</p>
<p>Loud quitting can significantly negatively affect the reputation of a business. This is not just a matter of public perception, but it has real consequences on the business' bottom line. Potential customers may be deterred from engaging with the business if they perceive it as a place where employees are unhappy or mistreated. They may question the quality of products or services provided by a company that cannot maintain a positive work environment.</p>	<p>However, a sudden resignation puts the company's strategy and sustainable management practice into difficulty.</p>

1.2. What kind of harm can loud quitting cause to businesses?

Situations like failing to meet employee expectations, and a lack of supportive organizational culture despite high job demands and an intense work environment, can lead to employees quitting. They may even leave the company in a disruptive manner "loud quitting", highlighting the issues they faced. Initially, this could be seen as a natural process of an employee leaving the job. However, having considered the consequences, it becomes a dramatic and dangerous scenario. The potential damages that the business could face include:

- Employer branding may be damaged: Loud quitting causes significant damage to the employer branding, which refers to the attraction of current and potential talents to the business environment and the perception of being the best company to work for.
- Triggers negative effects on other employees: Employees may lose motivation in the face of this dramatic event. Again, by establishing a bond with the former employee who left the job, they may fall into the illusion that their own reality is heading in a similarly negative direction.
- Low productivity and job satisfaction: Employees may experience a decrease in job satisfaction towards their jobs due to decreasing morale and increasing distraction and confusion when the negative event is constantly talked about or shared on channels such as social media. A decrease in job satisfaction will bring about a decrease in productivity and quality.
- Initiates the process of leaving talented human resources: A talented employee who leaves the job by adopting the loud quitting strategy can create a domino effect among other talented employees. In this case, the advanced human resource, which does other expertise-intensive work without any expectation, may establish a connection between itself and the situation of the talented human resource who left the job, and by exhibiting quiet quitting, may seek to establish their own business or change their workplace at the first opportunity.
- Financial performance may be affected. The words of the employee who displays loud quitting on social media and in public may cause the business to be negatively affected financially. As a matter of fact, continuing relations with a commercial partner whose brand image has been damaged in the eyes of people in terms of social responsibility may attract the reaction of other companies' internal and external stakeholders.

1.3. Mitigating the Impact: Strategies for Businesses to Handle Loud Quitting

The feedback from staff regarding their professional surroundings is intensifying, bringing to light significant dilemmas linked to the recent emergence of the 'loud quitting' approach. This approach, characterized by employees vocalizing their dissatisfaction prior to exiting a company, signifies deep-rooted organizational issues that cannot be ignored.

In essence, 'loud quitting' should not be seen as an isolated event, but rather as a critical juncture. It serves as a powerful signal, necessitating immediate and forward-thinking responses to tackle the root causes that could jeopardize the organization's ability to maintain its performance in the mid to long-term.

In the contemporary corporate world, employees are more than just members of a team. They are strategic contributors to the organization's success. Their unique abilities, insights, and viewpoints are becoming increasingly vital in fueling innovation and creating a competitive edge. Thus, employees are steadily considered as an invaluable strategic asset, making their contentment and engagement within the company an essential factor to heed and address. the

research from ManpowerGroup (2023) and Korn Ferry (2023) reveals a significant global talent shortage. The human resources gap has more than doubled in a decade, affecting companies of all sizes. The issue is so severe that by 2030, 85 million jobs are predicted to go unfilled, resulting in potential profit losses of around \$8.5 trillion. These findings underscore the critical need for effective talent acquisition and management strategies. In this context, although each business has its own organizational culture and areas that need improvement, it would be appropriate for businesses to reconsider their current policies on the following issues:

- Accurately determining employees' wage expectations.
- Providing opportunities for employees to grow professionally.
- Offering hybrid working opportunities.
- Within the organizational culture, teamwork and solidarity should be prioritized as shared values. A shift from a results-oriented approach to one focused on synergy and value is necessary. In fact, for sustainable success, solidarity is more effective than immediate high results. When facing high job demands, teamwork and solidarity significantly replenish the resources of employees.
- Practical training should be organized to enhance employees' ability to manage stress. Efforts should be made to avoid negative workplace experiences, especially burnout.
- Open communication should be fostered within all levels of the organizational structure. Regular meetings and seminars should be held where all employees can express their thoughts and receive feedback. Additionally, employee satisfaction should be continuously evaluated through regular surveys.
- Human resources policies should be reviewed regarding employee empowerment. In this way, skill development, career growth, and autonomy should be ensured.
- Opportunities should be created to help employees find meaning in their work and improve their perception of their current job (Gostik, 2023).
- The organization should review the perception of justice in organization regarding workload and wages, and establish transparency on these issues.
- It is important to identify employees' wishes and ambitions, providing flexibility in their prioritized areas. For instance, if family responsibility or childcare hinder their focus on work, remote work opportunities should be considered.
- Employee's personal lives should be respected. They should be allowed ample time to replenish their resources, which can often be depleted by demanding job roles, helping to avoid conflicts between work and family or leisure time.
- Wellness programs should be implemented in the workplace. Given the significant amount of time employees spend at work, short-term healthy lifestyle practices should be encouraged to enhance their quality of life.
- Conduct thorough exit interviews with each departing employee and promptly implement corrective measures to address the underlying issues.
- Enhance counseling or coaching services within business processes to assist employees in managing work-related anxiety and uncertainty.
- Promote servant and ethical leadership approaches, where employees view their leaders as facilitators rather than authority figures.

CONCLUSION

The diversification of customer expectations in the industry necessitates fierce competition and the introduction of complex, innovative solutions and products. Human resources, a key strategic advantage in the disruptive innovation process, directly affects a business's sustainable competitive ability and financial performance when cultivated in a positive and peaceful organizational culture. Despite rumors, human resources continues to hold its strategic position amidst digital transformation and technological advances. However, businesses that continuously adapt to intense competition and rapid industry dynamics, while improving their ability to identify and meet external customer expectations in a timely and quality manner, often overlook the expectations and desires of their internal customers. In many businesses, employees struggle with a toxic organizational climate, characterized by a high workload, difficult promotion criteria, work-family conflicts, and burnout. This situation is increasingly viewed as unsustainable, leading employees to adopt the "loud quitting" strategy. It's crucial for businesses to accurately identify the conditions that cause "loud quitting" and promptly rectify the areas that need improvement. As previously detailed, businesses should adopt a human resources policy and talent management strategy that prioritizes the psychological and physical well-being of employees. These strategies should provide flexibility and freedom in non-work life, offer autonomy, and focus on people, empowerment and development rather than fostering an anxiety-ridden competitive environment and result orientation. Businesses should assess their current situation through satisfaction surveys and feedback from communication. Any deficiencies identified should be addressed by fostering an organizational culture rooted in cooperation and solidarity. It's anticipated that these measures will not only enhance the business's future competitiveness but also contribute to societal welfare.

REFERENCES

- Cohen, A. (2021). How to Quit Your Job in the Great Post-Pandemic Resignation Boom, available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-05-10/quit-your-job-how-to-resign-after-covid-pandemic> (10.12.2023)
- EY Global (2021). More than half of employees globally would quit their jobs if not provided post-pandemic flexibility, EY survey finds Available at: https://www.ey.com/en_gl/news/2021/05/more-than-half-of-employees-globally-would-quit-their-jobs-if-not-provided-post-pandemic-flexibility-ey-survey-finds (01.12.2023).
- Gostik, A. (2023). How Managers Can Overcome Loud Quitting. Available at: <https://www.forbes.com/sites/adriangostick/2023/06/15/how-managers-can-overcome-loud-quitting/?sh=2d02c74b1720>
- Hobfoll, S. (1989). Conservation of Resources. A New attempt at conceptualizing stress. *The American Psychologist*, 44 (3): 513–524
- Kelly, J. (2023). ‘Loud Quitting’ Is The Next Step From ‘Quiet Quitting,’ ‘Bare Minimum Mondays’ And ‘Acting Your Wage’. Available at: <https://www.forbes.com/sites/jackelly/2023/06/26/loud-quitting-is-the-next-step-from-quiet-quitting-bare-minimum-mondays-and-acting-your-wage/?sh=275e41617295> (01.12.2023)
- Korn Ferry (2023). The \$8.5 Trillion Talent Shortage Available at: <https://www.kornferry.com/insights/this-week-in-leadership/talent-crunch-future-of-work> (25.10.2023).
- Madel, R. (2023). What Is Loud Quitting? Available at: <https://money.usnews.com/money/blogs/outside-voices-careers/articles/what-is-loud->

**ANŞA BACILI BEYDİLİ SIRAÇ TÜRKMENLERİNİN HÂK ÂŞIĞI
“SOFUOĞLU”
HÂK MİNSTREL OF TURKMENS OF ANŞA BACILI BEYDİLİ SIRAÇ
“SOFUOĞLU”**

Dr. Mutlu ÖZGEN

İstanbul

Orcid ID: 0000-0002-1174-8319

Özet

Anadolu'daki Alevi topluluklarının “Hâk Âşığı” olarak kabul ettikleri âşıklar, bölgelere ve ocaklara göre farklılık göstermektedir. Her Alevi grubun ortak kabul edip saygı gösterdiği yedi hâk âşığı bulunmaktadır. Bu sayı Hubyar ocağına bağlı Sıraçlarda on yedidir. Pir Sultan Abdal, Hatayî, Kul Himmet, Kul Yusuf, Derviş Ali, Sefil Ali, Virani, Abdal, Abdal Musa, Abdal Dede, Genç (Güvenç) Abdal, Kâtibî, Ârifioğlu, Nesimi, Kaygsuzu Abdal, Pehlül Birdane, Cemali, Kul Velidir. Bununla beraber, Veli Baba, Pir Sultan Abdal, Hatayî, Kul Himmet ve Sofuoğlu Sıraçların Anşa Bacılı kolu tarafından çok sevilen “Hâk Âşıklarıdır.” Tokat Zile’de ve Yozgat Çekerek’te yaşayan Anşa Bacılılara göre, “Hâk Âşıkları” dünyadan kendini soyutlamış dört kapısını tamamlamış, devamlı ibadet ve zikir ile meşgul olan Hızır’ın elinden dolu içmiş ve hakikatin sırlarına ermiş kimseler olarak kabul edilmektedir. Anşa Bacılı düşünce ve inanç sisteminde Hâk Âşığı olmanın yolu, “Hızır uyartması” ve “Hakikat sırrına erme” olmak üzere iki şekilde olmaktadır. Hızır uyartması, “rüyada Hızır’ın elinden dolu içerek hakikat sırrına erme” ise de bütün itikat makamlarını geçerek, İnsan-ı Kâmil olarak, Hâk Âşığı olma şeklindedir. Anşa Bacılı düşünce ve inanç sisteminde, Zâkirlerin en önemli vazifelerinden biri de Cem törenlerinde ve önemli dini ritüellerde Hâk Âşığı olarak kabul edilmiş olanların ayetlerinden okumalarıdır. Hâk Âşığı olmayan Hızır uyartması ile âşık olmayanların ayetlerinden okuyan Zâkirler ise düşkün sayılmıştır. Anşa Bacılılarda, Şah Beytinde Hâk Âşığının adının açıkça zikredilmediği ayetler ritüellerde okunmaz. Bu kurala uymayan Zâkirler ise “yolu incittikleri” için, düşkün sayılmıştır. Anşa Bacılılar tarafından kutsal kabul edilen Sofuoğlu’nun da “Hâk Âşığı” olarak kabul edilmesinde de Hızır Uyartması ile Hâk Âşığı olması etkili olmuştur. Sofuoğlu hakkındaki tüm bilgiler sözlü geleneğe dayansa da gerçek adının Hasan olduğu ve 1500’lü yıllarda Yozgat’ın Çekerek ilçesindeki Sarıköy’de yaşadığına inanılmaktadır. Anşa Bacılı ocağının kurucuları olarak bilinen, Veli Baba ve Anşa Bacının gençliğinde Sofuoğlu’nun derslerine devam etmesi, yeni ocağa ismini veren Anşa Bacının itikadi açıdan önemli bilgileri Sofuoğlu’nun tedrisatından öğrenmiş olması Sofuoğlu’nun Anşa Bacılı ocağının manevi kurucusu olarak kabul edilmesinde, belirleyici olmuştur. Başka bir deyişle, Anşa Bacılı Ocağının “Sorguya dayalı”, “özü korumayı” amaç edinen tüm itikadi disiplini Sofuoğlu’na dayanmaktadır. Sofuoğlu’nun Hubyar Ocağına bağlı Sıraç Alevileri tarafından “Hâk Âşığı” olarak “kutsal” kabul edilmemesinde de Sarıköy’ün Hubyar ocağına bağlı olduğu dönemlerde Anşa Bacı ve Veli Baba’ya vermiş olduğu eğitimin Hubyar ocağındaki ayrışmayı kolaylaştırması ve Anşa Bacılı ocağının inşasında önemli bir aktör olarak görülmesi etkili olmuştur. Sofuoğlu’nun ayetlerinden birkaç tanesini ezberlemek ve gerektiğinde okumak, Anşa Bacılı olmanın gereği sayılmıştır. Bir “Hâk Âşığı” olarak, Sofuoğlu’nun âyet ve düvezimamlarının dokunulmazlığı söz konusu olup, yakın geçmişe kadar Anşa Bacılı ocağından olmayanlarla paylaşılmadığı gibi paylaşılanlar da “düşkün” sayılmıştır. Hubyarlılar Sofuoğlu’nun keramet sahibi olduğuna inanmamakla birlikte bu tür kerametleri Anşa Bacılıların uydurduğu ifade edilmektedir. Buna karşın, Anşa Bacılılar arasında, Sofu oğlunun kerametleri ile ilgili menkıbelerin yaygınlığı dikkat çekmektedir.

Hayvanlara hükmetme, don değiştirme, insanı taşa döndürme, taştan su çıkarma gibi kerametler Sofuoğlu'nun kutsal karizmatik şahsiyetlerden biri olarak kabul görmesinde belirleyici olurken, yaşadığı Sarıköy başta olmak üzere ikamet ettiği evi, çeşmesi, atını bağladığı pelit ağacı ile Sarıköy'ün eski mezarlığında bir ardıç ağacının dibinde yer alan mezarı Anşa Bacıların ziyaret ettikleri başlıca kutsal mekanlar arasında yer almıştır. Söz konusu kutsiyet Sofu oğlunun Sarıköy'de bulunan evinin yıkıntıları ve sütun başları için de geçerlidir. Günümüzde Sofuoğlu'nun evinin yıkıntılarının bulunduğu yere kurban evi inşa edilmesiyle, her perşembe akşamı, Cem töreninden önce tavuk ve horozların kurban edildiği lokmaların yenildiği kutsal adreslerinden biri olmuştur. Bu çalışmada, Anşa Bacılı ocağının "Manevi kurucusu" olarak kabul edilen Sofuoğlu'nun Anşa Bacıların belleğinde yaşayan menkıbeleri başta olmak üzere, Cem törenlerinde Kurban ritüellerinde okunan ayet ve Düvezimamlarından örneklere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hubyar, Anşa Bacı, Sofuoğlu, Sarıköy, Hâk Âşığı,

Abstract

The minstrels, whom the Alevi communities in Anatolia accept as "Hâk Minstrel ", vary according to regions and quarries. There are seven lovers of truth that every Alevi group accepts as common and respects. This number is seventeen in Sıraçs connected to the Hubyar quarry. Pir Sultan Abdal, Hatayî, Kul Himmet, Kul Yusuf, Derviş Ali, Sefil Ali, Virani, Abdal, Abdal Musa, Abdal Dede, Genç (Güvenç) Abdal, Kâtibi, Ârifioğlu, Nesimi, Kaygsuzu Abdal, Pehlül Birdane, Cemali, Kul Veli. In addition, Veli Baba, Pir Sultan Abdal, Hatayî, Kul Himmet and Sofuoğlu are the Hâk Minstrels who are very loved by the Anşa Bacılı branch of Sıraçs. According to Anşa Bacılı people living in Tokat Zile and Yozgat Çekerek, "Hâk Minstrel ", are accepted as people who have isolated themselves from the world, completed their four gates, drank from the hand of Hızır, who was always busy with worship and dhikr, and reached the secrets of the truth. In Anşa Bacılı's thought and belief system, the way to become a "Hâk Minstrel ", is in two ways: "Stimulation by Al-Khidr" and "Attaining the secret of Truth". Although the warning of Hızır is "to reach the secret of truth by drinking full water from Hızır's hand in a dream", it is in the form of passing all levels of faith and becoming the Lover of Truth as the Perfect Man. In Anşa Bacılı's system of thought and belief, one of the most important duties of Zakirs is to recite the verses of those who are accepted as "Hâk Minstrel ", in Cem ceremonies and important religious rituals. Zakirs who read the verses of those who are not in love with the warning of Hızır who are not "Hâk Minstrels ", are considered to be fallen. Among the people of Anşa Bacı, the verses in the Shah Beyt in which the name of the "Hâk Minstrel ", is not clearly mentioned are not read in rituals. Zakirs who do not comply with this rule are considered destitute because they "hurt the road". The fact that Sofuoğlu, who is considered sacred by the people of Anşa Bacı, was accepted as the "Hâk Minstrel ", was also effective in his being a "Hâk Minstrel " with the Hızır Warning. Although all information about Sofuoğlu is based on oral tradition, it is believed that his real name is Hasan and he lived in Sarıköy in the Çekerek district of Yozgat in the 1500s. The fact that Veli Baba and Anşa Bacı, known as the founders of the Anşa Bacılı hearth, attended Sofuoğlu's lessons in their youth, and that Anşa Bacı, who gave her name to the new hearth, learned important religious information from Sofuoğlu's education, were decisive in Sofuoğlu's acceptance as the spiritual founder of the Anşa Bacılı hearth. . In other words, the entire belief and discipline of Anşa Bacılı Lodge, which is "based on inquiry" and aims to "protect the essence", is based on Sofuoğlu. The reason why Sofuoğlu is not considered "sacred" as a "Hâk Minstrel " by Sıraç Alevi's affiliated with the Hubyar Lodge is due to the fact that the training he gave to Anşa Bacı and Veli Baba during the periods when Sarıköy was affiliated to the Hubyar Lodge facilitated the separation in the

Hubyar Lodge and that Anşa was an important actor in the construction of the Bacılı Lodge. It was effective to be seen as Knowing a few of Sofuoğlu's verses by heart and reciting them when necessary is considered a requirement of being an Anşa Bacılı. As a "Hâk Minstrel", Sofuoğlu's verses and duvezimams are untouchable, and until the recent past, they were not shared with those who were not from the Anşa Bacılı family, and those who shared them were considered "fondness". Although the people of Hubyar do not believe that Sofuoğlu has miracles, it is stated that the people of Anşa Bacı made up such miracles. On the other hand, the prevalence of legends about the miracles of Sofu's son among the people of Anşa Bacı draws attention. While miracles such as controlling animals, changing underwear, turning people into stone, and extracting water from stones were decisive in Sofuoğlu's acceptance as one of the sacred charismatic figures, there is a place in the old cemetery of Sarıköy, especially in Sarıköy where he lived, his house where he lived, his fountain, and the acorn tree to which he tied his horse. His grave, located at the foot of the juniper tree, was among the main sacred places visited by the people of Anşa Bacı. The sanctity in question also applies to the ruins and column heads of Sofu's son's house in Sarıköy. With the construction of a sacrificial house where the ruins of Sofuoğlu's house are located today, it has become one of the sacred places where chickens and roosters are sacrificed and lokma are eaten every Thursday evening before the Cem ceremony. In this study, the verses recited in Sacrifice rituals during Djem ceremonies and examples from Düvezimams will be included, especially the legends of Sofuoğlu, who is considered the "Spiritual founder" of Anşa Bacılı hearth, living in the memory of Anşa Bacılı people.

Keywords: Hubyar, Anşa Bacı, Sofuoğlu, Sarıköy, Hâk Minstrel.

BUSINESS PERFORMANCE: ANALYZING THE ROLE OF WORK-FAMILY CONFLICT

Dr. Muhammad Zia-ur-REHMAN
Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Mrs. Affaf ZAHRA
Research Scholar Research Scholar, NDU, Islamabad

Abstract

The study focuses on the idea of work and family conflict particularly with respect to the time. As people spend time at work, then that is the time that is taken away from their family or vice versa. The study looked at intra-role time allocation to see how work to family conflict influences the way how one spends time at work, and how it is allocated. We carried out interviews from the employees facing-work family conflict issues. So, what we found was that people with high levels of work family conflict felt like work was really interfering with their ability to perform their family responsibilities. The study shows that the respondents articulated that they had a harder time allocating their time at work to more long-term goals or and achieving their time allocation goals in general. We asked people how they would like to spend their time at work, and we called those their work preferences. We found that people got very misaligned with those when they were experiencing high levels of work family conflict and specifically as they have been spending more time on things that had more short-term rewards and less time than they really wanted to with things that were more valuable and complex as well. This leads to lower work satisfaction, and they had lower psychological well-being. They further were found to have lower physical well-being. The study concludes that work family domain needs more exploration from behavioral and psychological perspectives. The study provides valuable recommendations generally for employees while specifically for Human Resource Management.

Keywords: Work family conflict, psychological well-being, preferences long term goals, business performance

SUCCESSFUL PROFESSIONAL DEVELOPMENT: THE ROLE OF EMPLOYABILITY SKILLS

Abid HUSSAIN,

Deputy Director Library, Institute of Strategic Studies Islamabad

Dr. Muhammad Zia-ur-REHMAN

Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Abstract

The study highlights one of the most important issues of nowadays world, that is not employment but employability. If one wants to thrive in today's world of work employers common nowadays, they look for skills what they call employability skills. And if we categorize those employability skills, the study found that there can be three main categories of employability skills including 1) personal management skills, 2) teamwork skills , and effective communication skills. The study was carried out by conducting open discussion with experts and found that these three basic employability skills can not only enhance individuals' employability, but also improves their professional career for a longer term. The feedback shows that these employability skills enhance business relations as the customers become happy and also, they try to prevent problems by communicating clearly, especially when it comes to digital communication. Nowadays employers also seek employees who can not only locate information but also analyze and interpret properly. They also look for personal management skills which include personal attitudes and behaviors that help any individual to grow and develop professionally. Demonstrating positive attitude and behaviors can be crucial for any professional development. Similarly, teamwork skills are essential for organizations to develop teams and work on projects. The study concludes that for any individual, these three basic employability skills need to be augmented and enhanced in order to have a successful professional development.

Keywords: Professional development, employability skills, career, open discussion, expert opinion

**TÜRKİYE'DE ENERJİ GÜVENLİĞİ RISKİ VE FİNANSAL GELİŞMENİN
YENİLENEBİLİR ENERJİ KULLANIMINA ETKİLERİ**
THE EFFECTS OF ENERGY SECURITY RISK AND FINANCIAL DEVELOPMENT ON
RENEWABLE ENERGY USE IN TURKEY

Dr. Selin KARLILAR

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Ekonomi Kliniği, Bakü
ORCID ID: 0000-0002-5850-8566

Assoc. Prof. Dr. Uğur Korkut PATA

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,
Merkez/Osmaniye
ORCID ID: 0000-0002-2853-4106

Özet

Sürdürülebilir gelişim hedefleri (SGH) ülkelerin sosyo-ekonomik ve çevresel koşullarının gelişmesini amaçlamaktadır. Bu hedefleri gerçekleştirmek için ülkeler yoğun çaba sarf etmektedir. SGH-7 ve SGH-13 yenilenebilir enerji kullanımı ile doğrudan ilişkilidir. Yenilenebilir enerjinin fosil yakıtlar ile ikame edilmesi sonucunda karbon emisyonlarındaki azaltım sağlanarak SGH-13'ün gerçekleştirilmesine katkı sağlanabilir. SGH-7 ise doğrudan yenilenebilir enerjiye odaklanan bir hedeftir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için yenilenebilir enerjiye etki eden faktörlerin analizi önem arz etmektedir. Bu kapsamda çalışma Türkiye'de finansal gelişme, küreselleşme, kişi başına düşen gelir ve enerji güvenliği riskinin yenilenebilir enerji tüketimine etkilerini 1985-2018 dönemi için araştırmaktadır. Çalışma bunu yaparken Johansen-Juselius eşbütünleşme testi ve çeşitli zaman serisi tahmincileri kullanmaktadır. Çalışmanın sonuçları küreselleşmenin yenilenebilir enerji tüketimini azalttığını, aksine finansal gelişme, gelir ve enerji güvenliği riskinin yenilenebilir enerji yayılımını desteklediğini göstermektedir. Bu bulgular SGH-7 ve SGH-13'ün gerçekleştirilmesi için önemli ipuçlar sağlamaktadır. Yenilenebilir enerji kaynakları, güneş paneller ve rüzgar tribünleri kurulum aşamasında önemli miktarda finansal kaynak gerektirmektedir. Finansal piyasaların gelişimi ile birlikte Türkiye yenilenebilir enerji yatırımlarına daha fazla kaynak ayırarak yenilenebilir enerji tüketimini arttırabilir. Ayrıca enerji güvenliği riski yenilenebilir enerji kullanımını teşvik eden bir unsurdur. Türkiye yüksek enerji güvenliği riski nedeniyle yerel ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelip olası bir siyasi ve ekonomik anlaşmazlıkta fosil yakıt ithalatı ve arzındaki kesintiler nedeniyle oluşabilecek sorunları minimize edebilir.

Anahtar kelimeler: Enerji güvenliği riski, Finansal Gelişme, Yenilenebilir Enerji Tüketimi, Türkiye

Abstract

The Sustainable Development Goals (SDGs) aim to improve the socio-economic and environmental conditions of countries. Countries are making intensive efforts to achieve these goals. SGH-7 and SGH-13 are directly related to the use of renewable energy. Substituting fossil fuels with renewable energy can contribute to achieving SDG-13 by reducing carbon emissions. SGH-7 is a goal that focuses directly on renewable energy. To achieve this goal, it is important to analyze the factors that influence renewable energy. In this context, the study examines the effects of financial development, globalization, per capita income and energy security risk on renewable energy consumption in Turkey for the period 1985-2018. In doing this, the study uses the Johansen-Juselius cointegration test and various time series estimators.

The results of the study show that globalization reduces the consumption of renewable energy, on the contrary, financial development, income and energy security risks support the diffusion of renewable energy. These findings provide important clues for the implementation of SGH-7 and SGH-13. Renewable energy sources, solar panels and wind turbines require considerable financial resources in the installation phase. With the development of financial markets, Turkey can increase its renewable energy consumption by allocating more funds to renewable energy investments. In addition, energy security risk is a factor that encourages the use of renewable energy. Due to the high energy security risk, Turkey can turn to local and renewable energy sources and minimize the problems that may arise from fossil fuel imports and supply disruptions in the event of a possible political and economic conflict.

Keywords: Energy security risk, Financial development, Renewable energy consumption, Türkiye

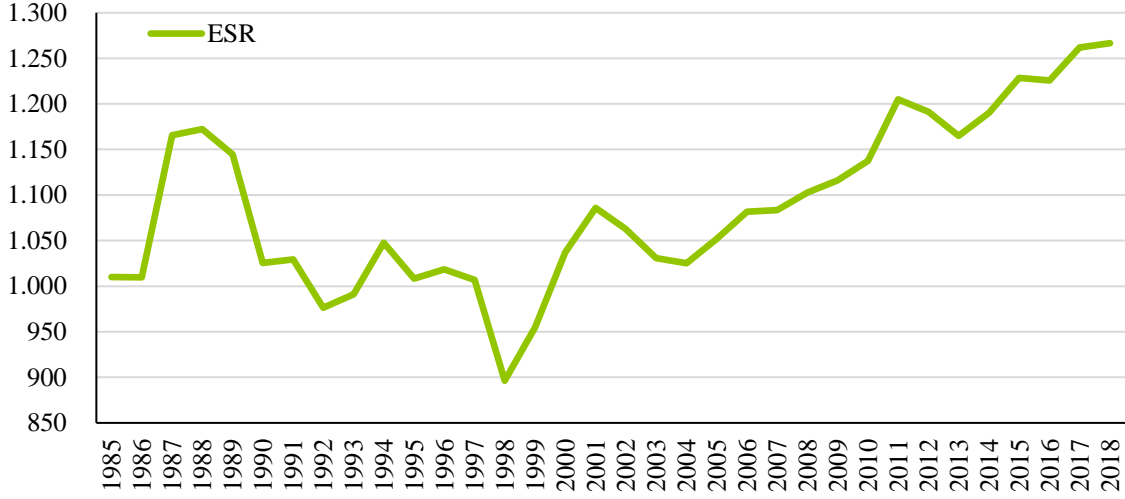
1. GİRİŞ

1973 petrol krizinden itibaren ülkeler alternatif enerji kaynaklarına yönelmeye başlamışlardır. Alternatif enerji kaynaklarına yönelişin ilk sebebi her ne kadar ekonomik olsa da günümüzde çevresel amaçlarla yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı teşvik edilmektedir. Karbon nötr olarak adlandırılan rüzgar ve güneş gibi yenilenebilir enerji kaynakları çevre dostudur. Bu enerji kaynaklarının fosil ve petrol gibi enerji kaynaklarına ikamesi ile birlikte çevresel bozulma minimize edilebilir. Bu nedenle çeşitli araştırmacılar yenilenebilir enerjinin belirleyicilerini incelemeye başlamışlardır (Somoye et al., 2022; Zhao et al., 2022).

Yenilenebilir enerjinin teşviki sürdürülebilir gelişim hedefleri (SGH) 13 iklim eylemi ve SGH-7 erişilebilir ve temiz enerji ile doğrudan ilişkilidir. Ülkeler SGH-7'yi gerçekleştirebilmek için yenilenebilir enerji kaynaklarının üretimi ve kullanımını teşvik edici politikalar uygulamaktadırlar. Bu bağlamda yenilenebilir enerjinin belirleyicilerinin analizi önem arz etmektedir.

Finansal gelişmenin yenilenebilir enerji üzerindeki etkilerini analiz eden birçok çalışma mevcuttur. Lahiani vd. (2021) Amerika Birleşik Devletleri için, Wang vd. (2021) Çin için ve Mukhtarov vd. (2022) ise Türkiye için finansal gelişmenin yenilenebilir enerji tüketimini ucuz ve daha fazla kredi yoluyla desteklediğini belirtmişlerdir. Ancak enerji güvenliği riskinin yenilenebilir enerji üzerindeki etkileri az sayıda çalışma tarafından incelenmiştir. Cergibozan (2022) yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji güvenliği riskini azaltmadaki rolünü incelemiş ve 23 OECD ülkesi için bulguların ülkeye göre farklılık gösterdiğini belirtmişlerdir. Chu vd. (2023) ise en fazla enerji kullanan 23 ülkede enerji güvenliği riskinin yenilenebilir enerji üretimini arttırdığını vurgulamışlardır.

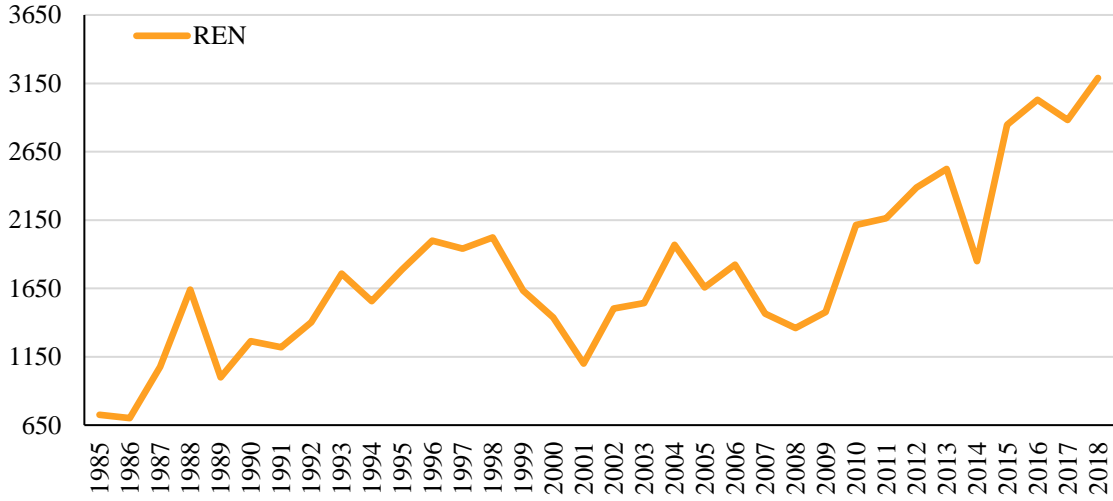
Enerji güvenliği riski yenilenebilir enerji üretimi ve tüketimi için yeni bir belirleyicidir. Türkiye enerji güvenliği riski yüksek olan bir ülkedir. Görsel 1 1985-2018 dönemi için Türkiye'de enerji güvenliği riskini göstermektedir.

Görsel 1. Türkiye’de Enerji güvenliği riski (index)

Kaynak: Global Energy Institute (2023).

Görsel 1’de görüldüğü üzere Türkiye’nin enerji güvenliği riski özellikle 1999 yılından itibaren sürekli bir artış trendine sahiptir. Türkiye’nin bu artan enerji riski yenilenebilir enerji kullanımına yönelmeyi teşvik etmiş midir? Bu çalışma ilgili araştırma sorusuna cevap aramaktadır. Görsel 2 Türkiye’de kişi başına düşen yenilenebilir enerji tüketimini ton ölçüm birimi ile göstermektedir.

Görsel 2. Türkiye’de Yenilenebilir enerji tüketimi (ton)

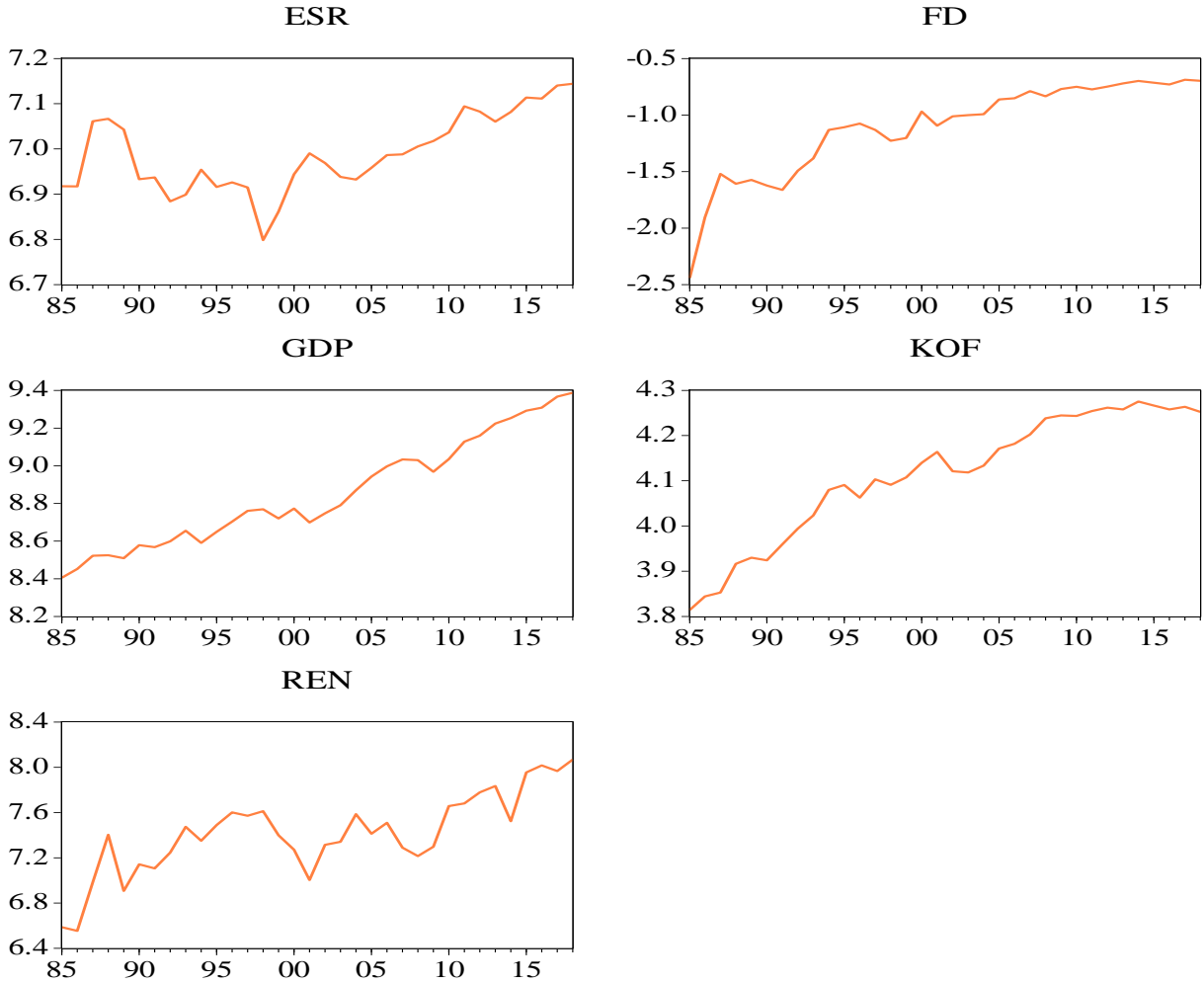
Kaynak: Our World in Data (2023)

Görsel 2’de görüldüğü üzere Türkiye’de yenilenebilir enerji tüketiminin yıllar itibariyle artış gösterdiği görülmektedir. Çalışma yenilenebilir enerji tüketimindeki bu artışa finansal gelişme, küreselleşme, gelir ve enerji güvenliği riskinin etkilerini araştırmaktadır.

Dört bölümden oluşan bu çalışmada ikinci bölümde veri ve yöntem kısaca tanıtılır. Üçüncü bölüm bulguları tartışır ve son bölüm politika ve gelecek araştırma önerilerini sunar.

2. VERİ VE YÖNTEM

Çalışma Türkiye’de yenilenebilir enerji tüketiminin belirleyicilerini 1985-2018 döneminde yıllık veriler kullanarak analiz etmektedir. Çalışma verileri beş ayrı veri kaynağından toplayarak kullanmaktadır. Çalışmada kullanılan verilerden enerji güvenliği riski (ESR, index) Global Energy Institute (2023)’den, finansal gelişme indeksi (FD) IMF (2023)’den, kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla (GDP, 2015 sabit fiyatları ile) Dünya Bankası (2023)’ndan, küreselleşme indeksi (KOF) ETH Zürich (2023)’den ve kişi başına düşen yenilenebilir enerji tüketimi (REN) Our World in Data (2023)’den elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan tüm veriler logaritmik dönüşümleri gerçekleştirilerek analize dahil edilmiştir ve bu verilerin zaman içerisindeki seyri Görsel 3’te gösterilmektedir.

Görsel 3. Logaritmik serilerin zaman içerisindeki seyri

Görsel 3’te Türkiye’nin energy güvenliği riskinin zaman içerisinde arttığı görülmektedir. Finansal gelişme, küreselleşme, GDP ve yenilenebilir enerji tüketimi de artış trendine sahiptir. Çalışma yenilenebilir enerji tüketimindeki bu artış trendinin belirleyicilerini aşağıdaki modele odaklanarak açıklamayı amaçlamaktadır.

$$\ln REN = \delta_0 + \delta_1 KOF + \delta_2 GDP + \delta_3 FD + \delta_4 ESR + e_t \quad (1)$$

Denklem 1’de \ln logaritmayı, δ_0 sabit terimi, δ_0 ’den δ_4 ’e kadar uzun dönem katsayılarını ve e_t hata terimini ifade etmektedir. Uzun dönem katsayılarının tahmini ile ilgili değişkenlerinin REN üzerindeki etkileri hesaplanmaktadır.

Çalışma Elliott vd. (1996)'nin DF-GLS birim kök testini ilk aşamada uygular. Ardından değişkenler arasındaki eşbütünlük ilişkilerini Johansen ve Juselius (1990) yaklaşımı ile analiz eder. Son aşamada ise küreselleşme, finansal gelişme, enerji güvenliği riski ve kişi başına düşen gelirin yenilenebilir enerji üzerindeki uzun dönemki etkilerini Phillips ve Hansen (1990)'in geliştirdiği tam modifiye edilmiş en küçük kareler (FMOLS) ve Park (1992)'in Kanonik Eşbütünlük Regresyon (CCR) tahminicileri kullanılarak analiz edilir.

3. BULGULAR

Çalışma Tablo 1'de küreselleşme, enerji güvenliği riski, kişi başına düşen gelir, yenilenebilir enerji tüketimi ve finansal gelişme indeksine ait tanımlayıcı istatistikleri sunar. FD ve REN eş yüksek oynaklığa sahip değişkenlerdir. Jarque ve Bera (1980) test istatistiği ve olasılık değerine göre FD harici diğer dört seri normal dağılıma sahiptir. Her bir seri için analize 34 gözlem dahil edilmektedir.

Tablo 1. Tanımlayıcı istatistikler

	ESR	FD	GDP	KOF	REN
Ortalama	6.988919	-1.111372	8.852995	4.112934	7.415615
Ortanca	6.977538	-1.006047	8.770426	4.127315	7.407862
Maksimum	7.144063	-0.687621	9.387544	4.275251	8.067524
Minimum	6.798280	-2.442151	8.405031	3.814094	6.553187
Standart sapma	0.085577	0.414908	0.287385	0.138554	0.362194
Eğiklik	0.089134	-1.233559	0.362357	-0.651103	-0.371311
Basıklık	2.264706	4.324825	1.941578	2.315421	3.129203
Jarque-Bera	0.810953	11.10926	2.331076	3.066216	0.804921
Olasılık değeri	0.666659	0.003869	0.311755	0.215864	0.668673
Gözlem sayısı	34	34	34	34	34

Tanımlayıcı istatistikler incelendikten sonra değişkenlerin stokastik özellikleri DF-GLS birim kök testi ile analiz edilir. DF-GLS birim kök testinin sonuçları Tablo 2'de sunulmaktadır. DF-GLS birim kök testinin sonuçları bütün serilerin birinci farkında durağan olduğunu belirtmektedir.

Tablo 2. DF-GLS birim kök testinin sonuçları

	Ülkeler	ESR	FD	GDP	KOF	REN
I(0)	Test istatistiği	-2.104	-2.758	-2.182	-1.409	-2.674
	Gecikme uzunluğu	0	0	0	0	1
I(1)	Test istatistiği	-4.835*	-4.069*	-6.186*	-6.274*	-4.925*
	Gecikme uzunluğu	3	0	0	0	1

Not: *: %1 düzeyinde anlamlı.

Değişkenlerin tamamı I(1) olarak belirlendikten sonra seriler arasındaki eşbütünlük ilişkileri Johansen-Juselius eşbütünlük testi ile tahmin edilir. Johansen-Juselius eşbütünlük testine ait bulgular Tablo 3'te gösterilmektedir. Johansen-Juselius eşbütünlük testinin sonuçlarına göre eşbütünlük vektör 0 ve 1 için en az 5% anlamlılık düzeyinde değişkenler arasında eşbütünlük olmadığı ifade eden sıfır hipotezi reddedilmektedir. Bu durumda yenilenebilir enerji tüketimi, finansal gelişme, küreselleşme, enerji güvenliği riski ve kişi başına düşen gelir arasında uzun dönemli bir ilişki söz konusudur. Çalışma takiben uzun dönem katsayılarının tahmini için CCR ve FMOLS tahmincilerini kullanmaktadır.

Tablo 3. Johansen-Juselius eşbütünlük testi sonuçları

Eşbütünlük vektör	Özdeğer	İz istatistiği	%5 kritik değer	p-değeri
0	0.773820	103.4419*	69.81889	0.0000
1	0.640137	57.36273*	47.85613	0.0050
2	0.379048	25.67976	29.79707	0.1385
3	0.230803	10.90822	15.49471	0.2172
4	0.085584	2.773548	3.841466	0.0958
	Özdeğer	Özdeğer istatistiği	%5 kritik değer	p-değeri
0	0.773820	46.07918*	33.87687	0.0011
1	0.640137	31.68297**	27.58434	0.0140
2	0.379048	14.77154	21.13162	0.3052
3	0.230803	8.134671	14.26460	0.3652
4	0.085584	2.773548	3.841466	0.0958

* ve ** sırasıyla 1% ve 5% düzeyinde anlamlılığı gösterir.

CCR sonuçları Tablo 4'te gösterilmektedir. Tablodaki bulgulara göre küreselleşmedeki 1%'lik bir artış yenilenebilir enerji tüketimini %3.19 azaltmaktadır. Küreselleşme sonuçlarına göre yenilenebilir enerji tüketimini olumsuz yönde etkileyen tek değişkendir. Finansal gelişme, gelir artışı ve enerji güvenliği riski ise yenilenebilir enerji tüketimini teşvik edici unsurlardır. Finansal gelişmedeki 1%'lik bir artış yenilenebilir enerji tüketimini %1.48 oranında arttırmaktadır.

Tablo 4. CCR tahmincisi sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart hata	t-istatistiği	p-değeri
lnKOF	-3.196815	0.776478	-4.117069	0.0003
lnGDP	0.679737	0.182704	3.720418	0.0009
lnFD	1.484520	0.256259	5.793040	0.0000
lnESR	0.565584	0.330538	1.711098	0.0981
C	12.29781	3.812571	3.225595	0.0032

Son olarak çalışma FMOLS tahmincisi ile yenilenebilir enerji tüketiminin belirleyicilerini analiz etmekte ve sonuçları Tablo 5'te raporlamaktadır. FMOLS tahmincisinin bulguları CCR'ı bire bir destekler niteliktedir.

Tablo 5. FMOLS tahmincisi sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart hata	t-istatistiği	p-değeri
lnKOF	-2.087478	0.622373	-3.354060	0.0023
lnGDP	0.698351	0.183308	3.809712	0.0007
lnFD	1.072115	0.206681	5.187303	0.0000
lnESR	0.618403	0.295931	2.089688	0.0459
C	6.718408	3.190877	2.105505	0.0443

Küreselleşme daha fazla kitlesel üretim ve tüketim anlamına gelmektedir. Küreselleşmenin getirdiği üretim ve tüketim gereksinimlerini karşılamak için ülkeler fosil yakıt tüketimlerini arttırabilmektedir ve bu durumda yenilenebilir enerji kullanımına daha az önem verebilmektedirler. GDP ve FD artışı, gelir düzeyi ve finansman kaynaklarının daha fazla kısmının yenilenebilir enerji yatırımlarına aktarımını sağlayabilir. Böylece daha yüksek gelir düzeyi ve gelişen finansal piyasalar yenilenebilir enerji yayılımına destek olabilir. Enerji güvenliği riskindeki artış ise Türkiye'nin petrol ve doğalgaz gibi dışa bağımlı olarak ithal ettiği enerji kaynaklarına bağımlılığını azaltması gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda artan

enerji güvenliği riski Türkiye'nin kendi yerel enerji kaynakları ile üretim ve tüketim faaliyetlerine yönelik bir çözüm bulması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Siyasi ve ekonomik bir çatışmada dış ülkelere alınan petrol ve kömür gibi fosil yakıt kaynaklarının arzında aksamlar olabilir. Bu nedenle enerji güvenliği riskindeki artışların yenilenebilir enerjiye yönelimi kuvvetlendirmesi beklenen bir sonuçtur.

4. SONUÇ

Bu çalışma Türkiye'de yenilenebilir enerji tüketiminin belirleyicilerini zaman serisi yöntemleri ile analiz etmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla çalışma Johansen-Juselius eşbütünleşme testi, FMOLS ve CCR tahmincilerini kullanmıştır. Çalışmanın bulguları küreselleşmenin yenilenebilir enerji kullanımını azalttığını göstermektedir. Aksine, uzun dönem tahmincileri finansal gelişme, kişi başına düşen gelir ve enerji güvenliği riskindeki artışların Türkiye'nin yenilenebilir enerji kullanımını arttırdığını belirtmektedir. Bu bulgulara göre finansal kaynakların artışı ve enerji arzındaki problemler Türkiye'yi yenilenebilir enerji tüketimini arttırmaya yöneltmektedir. İlgili bulgular ışığında Türkiye'nin yenilenebilir enerjiyi SGH-7 kapsamında teşvik etmesi için çeşitli öneriler sağlanabilir.

Türkiye, Avrupa Birliği'ne girmeyi hedefleyen bir gelişmekte olan ülkedir. Avrupa Birliği bunun için Türkiye'nin ekonomik kriterlerin yanı sıra çeşitli çevresel kriterleri de yerine getirmesini istemektedir. Bunlardan en önemlileri SGH-13 İklim değişikliğidir. SGH-13'ün sağlanması ise büyük ölçüde SGH-7 karşılanabilir ve temiz enerji ile ilişkilidir. SGH-7 için Türkiye enerji güvenliği riskinin arttığı dönemlerden rüzgar tribünleri ve güneş panellerine yatırım yapan firmaları teşvik etmelidir. Bu teşvik için de finansal gelişmenin sağladığı ucuz kredi imkanlarından faydalanmalıdır. Ayrıca Türkiye, ekonomik büyüme ile beraber sağlanan gelir artışının belirli bir kısmını yenilenebilir enerji kullanımını teşvik edici eğitim programlarına aktarmalıdır. Türkiye'nin gelir, finansal gelişme ve enerji güvenliği riskini eşanlı olarak dikkate alan bir yenilenebilir enerji teşvik politikası izlemesi SGH-13 ve SGH-7 hedeflerinin gerçekleştirilmesine yardımcı olacaktır.

Çalışma her ne kadar Türkiye'de enerji güvenliği riskinin yenilenebilir enerji üzerindeki etkilerini inceleyen öncü çalışma olsa da birtakım araştırma kısıtları içermektedir. İlk olarak çalışma sadece Türkiye'ye odaklanmaktadır. Gelecek çalışmalar Türkiye gibi enerji güvenlik riski yüksek olan ülkelerde enerji güvenliği riskinin yenilenebilir enerji tüketimi üzerindeki etkilerini analiz edebilirler. Çalışmanın ikinci kısıtı yapısal kırılmaları dikkate almamasıdır. Araştırmacılar ilerleyen çalışmalarda yapısal kırılmaları dikkate alan yöntemler ile enerji güvenliği riski ve yenilenebilir enerji arasındaki ilişkileri sınavabilirler. Son olarak gelecek çalışmalar enerji güvenliği riskinin güneş, rüzgar ve biyokütle gibi yenilenebilir enerjinin türlerine etkilerini ayrı ayrı analiz edebilirler.

KAYNAKLAR

Cergibozan, R. (2022). Renewable energy sources as a solution for energy security risk: Empirical evidence from OECD countries. *Renewable Energy*, 183, 617-626.

Chu, L. K., Ghosh, S., Doğan, B., Nguyen, N. H., & Shahbaz, M. (2023). Energy security as new determinant of renewable energy: the role of economic complexity in top energy users. *Energy*, 263, 125799.

Dünya Bankası (2023). Metadata Glossary. <https://databank.worldbank.org/metadataglossary/sustainable-development-goals-%28sdgs%29/series/NY.GDP.PCAP.KD> (Erişim tarihi 17 Aralık 2023).

Elliott, G., Rothenberg, T. J., & Stock, J. H. (1996). Efficient tests for an autoregressive unit root. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 64(4), 813-836.

ETH Zürich (2023). KOF Globalisation Index. <https://kof.ethz.ch/en/> (Erişim tarihi 17 Aralık 2023).

Global Energy Institute (2023). Energy Security Risk Index <https://www.globalenergyinstitute.org/energy-security-risk-index> (Erişim tarihi 17 Aralık 2023).

IMF (2023). Financial Development Index Database. <https://data.imf.org/?sk=f8032e80-b36c-43b1-ac26-493c5b1cd33b>. (Erişim tarihi 17 Aralık 2023).

Jarque, C. M., & Bera, A. K. (1980). Efficient tests for normality, homoscedasticity and serial independence of regression residuals. *Economics letters*, 6(3), 255-259.

Johansen, S., & Juselius, K. (1990). Maximum likelihood estimation and inference on cointegration—with applications to the demand for money. *Oxford Bulletin of Economics and statistics*, 52(2), 169-210.

Lahiani, A., Mefteh-Wali, S., Shahbaz, M., & Vo, X. V. (2021). Does financial development influence renewable energy consumption to achieve carbon neutrality in the USA?. *Energy Policy*, 158, 112524.

Mukhtarov, S., Yüksel, S., & Dinçer, H. (2022). The impact of financial development on renewable energy consumption: Evidence from Turkey. *Renewable Energy*, 187, 169-176.

Our World in Data (2023). Renewables consumption per capita. <https://ourworldindata.org/grapher/per-capita-renewables>. (Erişim tarihi 17 Aralık 2023).

Park, J. Y. (1992). Canonical cointegrating regressions. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 60(1), 119-143.

Phillips, P. C., & Hansen, B. E. (1990). Statistical inference in instrumental variables regression with I (1) processes. *The review of economic studies*, 57(1), 99-125.

Somoye, O. A., Ozdeser, H., & Seraj, M. (2022). Modeling the determinants of renewable energy consumption in Nigeria: Evidence from Autoregressive Distributed Lagged in error correction approach. *Renewable Energy*, 190, 606-616.

Wang, J., Zhang, S., & Zhang, Q. (2021). The relationship of renewable energy consumption to financial development and economic growth in China. *Renewable Energy*, 170, 897-904.

Zhao, J., Patwary, A. K., Qayyum, A., Alharthi, M., Bashir, F., Mohsin, M., ... & Abbas, Q. (2022). The determinants of renewable energy sources for the fueling of green and sustainable economy. *Energy*, 238, 122029.

SAĞLIK HARCAMLARI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: E7 ÜLKELERİ ÖRNEĞİ THE RELATIONSHIP BETWEEN HEALTH EXPENDITURES AND ECONOMIC GROWTH: THE CASE OF E7 COUNTRIES

Lecturer Dr. Esra CEBECİ MAZLUM
Selçuk Üniversitesi, Silifke-Taşucu MYO
ORCID ID: 0000-0001-5563-0681

Özet

Sağlıklı bir topluma sahip olabilmek için ekonomik büyümenin sürdürülebilir olması gerekmektedir. Sağlık göstergelerinin önemli belirleyicilerinden biri olan sağlık harcamaları bu çalışmada ele alınmıştır. Ülkeler bakımından sağlık harcamaları günümüzde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi 2000-2020 yıllarını kapsayan dönemde E7 ülkeleri (Çin, Hindistan, Rusya, Brezilya, Meksika, Endonezya ve Türkiye) için panel veri analizi ile araştırılmıştır. Çalışmada sağlık harcamasına etkisi olduğu düşünülen 65 yaş üstü nüfus oranı ve 0-14 yaş nüfus oranı da bağımsız değişken olarak analize dahil edilmiştir. Sağlık harcaması üzerinde ekonomik büyüme, 65 yaş ve üzeri nüfus oranı, 0-14 yaş nüfus oranının pozitif ve anlamlı etkisi olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik büyüme, sağlık harcamaları, panel veri analizi

Abstract

In order to have a healthy society, economic growth must be sustainable. Health expenditures, one of the important determinants of health indicators, are discussed in this study. Health expenditures have a very important place in countries today. In this study, the relationship between health expenditures and economic growth was investigated with panel data analysis for E7 countries (China, India, Russia, Brazil, Mexico, Indonesia and Türkiye) in the period covering the years 2000-2020. In the study, the population rate over 65 years of age and the population rate of 0-14 years old, which are thought to have an impact on health expenditures, were also included in the analysis as independent variables. It has been determined that economic growth, the ratio of the population aged 65 and over, and the ratio of the population aged 0-14 have a positive and significant effect on health expenditure.

Keywords: Economic growth, health expenditure, panel data analysis

1. GİRİŞ

Sağlık, hanehalkı gelirinin ve refahının, işgücü verimliliğinin, tasarruf ve yatırım oranlarının ve diğer beşerî sermaye faktörlerinin önemli bir belirleyicisi durumundadır (Güvenek, 2015: 218-219). Sağlık sektörü son yıllarda büyüme eğilimindedir ve gelişme potansiyeli yüksek bir sektör konumundadır. Toplum refahı için kullanılan kaynakların büyük bir bölümünün sağlık hizmetlerine ayrıldığı görülmektedir. Toplumların gelişmişlik seviyesine paralel bir biçimde gelişme kaydettiği de gözlemlenmektedir (Çöğürçü, 2015: 9).

Bir toplumun sağlık düzeyi ile ekonomik gelişmişliği arasında yakın bir ilişki bulunduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, bireylerin yapmış olduğu sağlık harcamaları ve ülkelerin sağlık yatırımları için gayrisafî yurt içi hasıllarından ne kadar kaynak ayırdıkları gelişmişlik seviyelerini gösteren ölçütlerdendir (Kızıl ve Ceylan, 2018: 198).

Bu çalışmanın amacı sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisini E7 ülkeleri (Çin, Hindistan, Rusya, Brezilya, Meksika, Endonezya ve Türkiye) için araştırmaktır. Sağlık harcamasına etkisi olduğu düşünülen değişkenler modele dahil edilmiştir. Burada sağlık harcamalarını etkileyen değişken olarak, yaşlı nüfus değişkeninin ve genç nüfus değişkeninin

kullanılmasının sebebi toplumdaki en çok sağlık harcaması yapılan grubu ifade edebilmesidir. Çalışmanın ikinci bölümünde E7 ülkelerinin sağlık sektörünün gelişimi yer almaktadır. Üçüncü bölümde veri seti, yöntem ve bulgular yer alırken, dördüncü bölümde sonuç yer almaktadır.

2. E7 ÜLKELERİNDE SAĞLIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

Ülkelerdeki sağlık sektörünün gelişimi beşerî sermaye gelişimine olumlu katkılar sunmaktadır. Ülkelerin sağlık sektöründeki seviyelerini belirlemek için birtakım göstergeler kullanılmaktadır. Bu göstergeler ülkelerin sağlık hizmetlerini yorumlamak için ele alınabilmektedir.

E7 ülkelerindeki sağlık göstergelerinin ele alındığı bu bölümde ülkelerin sosyodemografik göstergeleri ve sağlık göstergelerine dair veriler sunulmuştur.

Tablo 1’de E7 ülkelerindeki sosyodemografik göstergeler sunulmuştur. Dünya Bankası verilerine göre, E7 ülkelerinde en çok nüfus Hindistan’da yer almaktadır. 2022 yılı nüfusu Hindistan’ı takiben en çok nüfustan en az nüfusa doğru Çin, Endonezya, Brezilya, Rusya, Meksika ve Türkiye şeklindedir. 2022 yılı 0-14 yaş nüfus oranı (%) en çok olan ülke Hindistan (% 25,3)’dir. 2022 yılı 0-14 yaş nüfus oranı (%) Endonezya’da (% 25,2), Meksika’da (% 24,5), Türkiye’de (% 23,2), Brezilya’da (% 20,2), Rusya’da (% 17,7) ve Çin (% 17,2) şeklindedir. 2022 yılı 65 yaş ve üstü nüfus oranı (%) en çok olan ülke Rusya (%15,7)’dir. 2022 yılı 65 yaş ve üstü nüfus oranı (%) Çin’de (%13,7), Brezilya’da (% 9,8), Türkiye’de (% 8,6), Meksika’da (% 8,3), Hindistan ve Endonezya’da (% 6,8) şeklindedir.

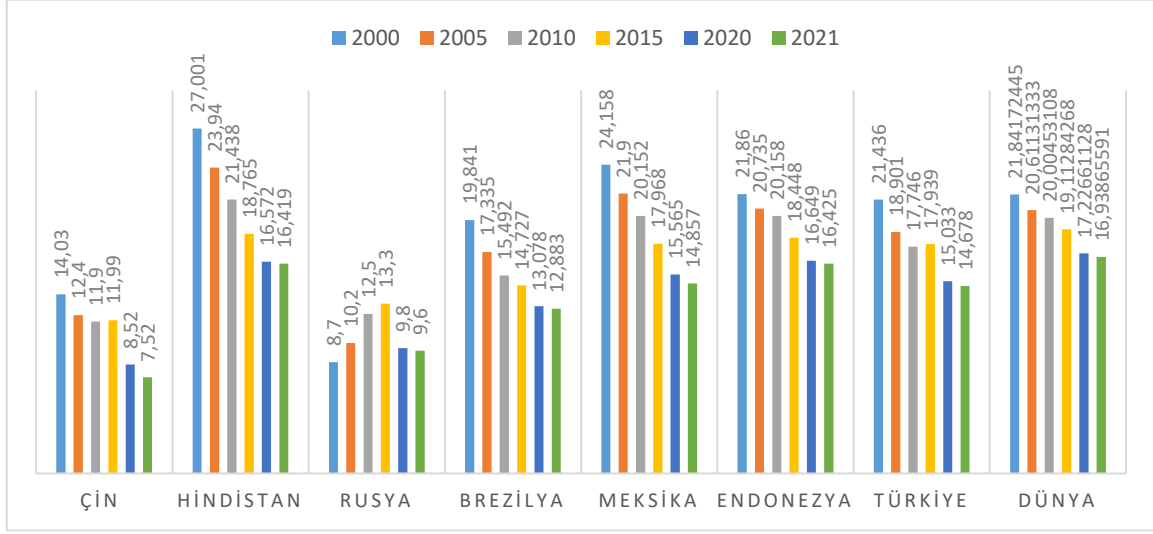
Tablo 1. E7 Ülkelerinin Sosyodemografik Göstergeleri (2022 Yılı)

Değişkenler	Çin	Hindistan	Rusya	Brezilya	Meksika	Endonezya	Türkiye
Nüfus	1412175000	1417173173	144236933	215313498	127504125	275501339	84979913
0-14 yaş nüfus oranı (%)	17,2466389	25,3063109	17,70425	20,271309	24,507095	25,206486	23,23265
65 yaş ve üstü nüfus oranı (%)	13,7223354	6,89644296	15,797929	9,8767092	8,3231381	6,8571652	8,635669

Kaynak: Dünya Bankası

Ülkelerde kaba doğum hızı, kaba ölüm hızı, bebek ölüm hızı, doğuşta beklenen ömür yılı vb. göstergeler ülkede insani gelişme düzeyini açıklamada önemli faktörlerdendir (Karadeniz, 2007: 61). 2000 yılı için E7 ülkelerinde kaba doğum hızı incelendiğinde en düşük olan ülke binde 8,7 ile Rusya olmuştur ve bu oran dünyada gerçekleşen kaba doğum hızının da altında gerçekleşmiştir. E7 ülkelerinde 2000 yılında kaba doğum hızı en yüksek olan ülke ise Hindistan’dır. Yıllar itibariyle E7 ülkelerinde kaba doğum hızının genel olarak azaldığından bahsedilebilmektedir (Şekil 1).

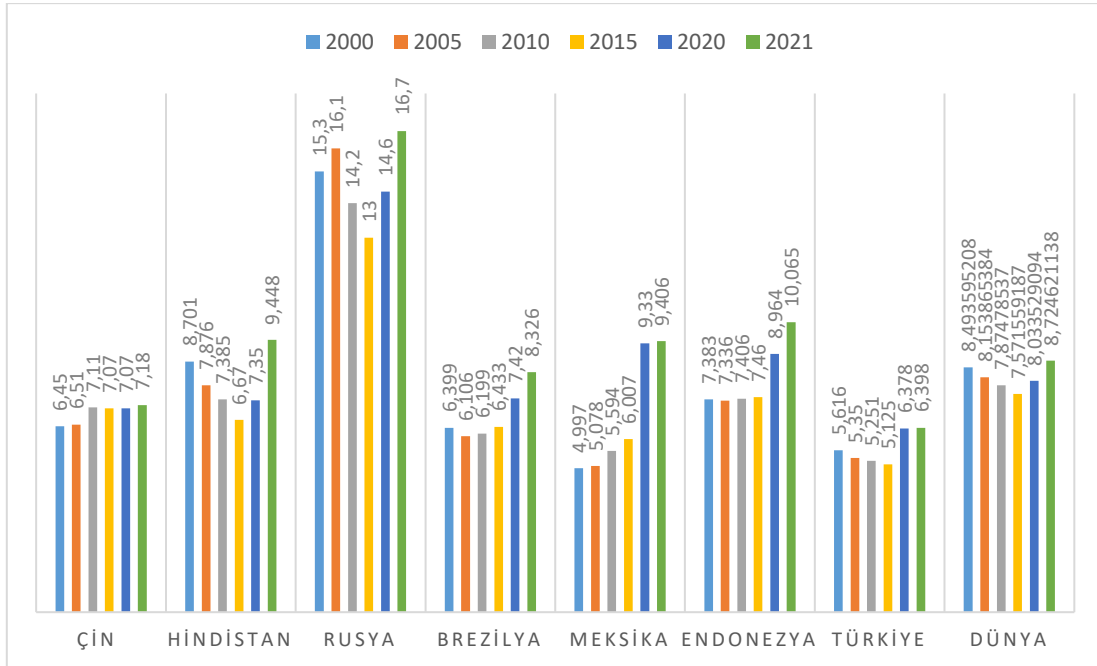
Şekil 1. E7 Ülkelerinde ve Dünyada Kaba Doğum Hızı (Binde)

Kaynak: Dünya Bankası

Şekil 2’de E7 ülkelerinde ve dünyada 1000 birey başına düşen ölüm sayısını açıklayan kaba ölüm hızı verileri sunulmuştur. 2000-2021 döneminde E7 ülkelerinde kaba ölüm hızı verileri incelendiğinde Rusya’da bu oranın en yüksek olduğundan bahsedebiliriz. 2021 yılında kaba ölüm hızı dünyada binde 8,72 iken, Çin’de binde 7,18, Hindistan’da binde 9,44, Rusya’da binde 16,7, Brezilya’da binde 8,32, Meksika’da binde 9,4, Endonezya’da binde 10, Türkiye’de binde 6,39 şeklindedir (Şekil 2).

Şekil 2. E7 Ülkelerinde ve Dünyada Kaba Ölüm Hızı (Binde)

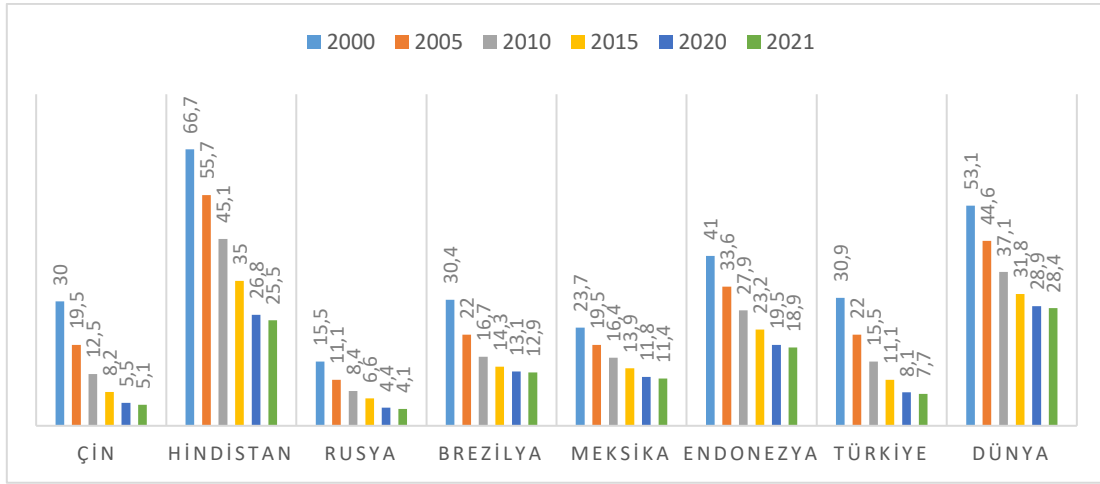

Kaynak: Dünya Bankası

Bebek ölüm hızı, anne ve yeni doğanların ekonomik ve sosyal durumlarının, sosyal çevrenin, kişisel yaşam biçiminin ve sağlık sistemlerinin karakteristik özelliklerini gösterebilmektedir. Pek çok ülkede sağlık harcamalarının yüksekliği ile düşük bebek ölüm hızları arasında bir ilişki tespit edilmesine karşın bazı ülkelerde sağlık harcamaları az olmasına rağmen bebek ölüm hızları düşük olduğu da bulunmuştur (Daştan ve Çetinkaya, 2015: 125).

Şekil 3'te E7 ülkelerinde ve dünyada bebek ölüm hızı verileri sunulmuştur. Yıllar itibariyle E7 ülkelerinde bebek ölüm hızının genel olarak azaldığından bahsedilebilmektedir. E7 ülkeleri içerisinde en fazla bebek ölüm hızı oranına sahip ülkenin Hindistan olduğu söylenebilmektedir. Hindistan'da bu oran 2000 yılında binde 66,7 iken, 2021 yılında binde 25,5'e düşmüştür. Dünya'da bebek ölüm hızı 2000 yılında binde 53,1 iken, 2021 yılında binde 28,4 şeklindedir. Bebek ölüm hızı E7 ülkeleri içerisinde 2021 yılında en düşük olan ülke ise Rusya'dır (Şekil 3).

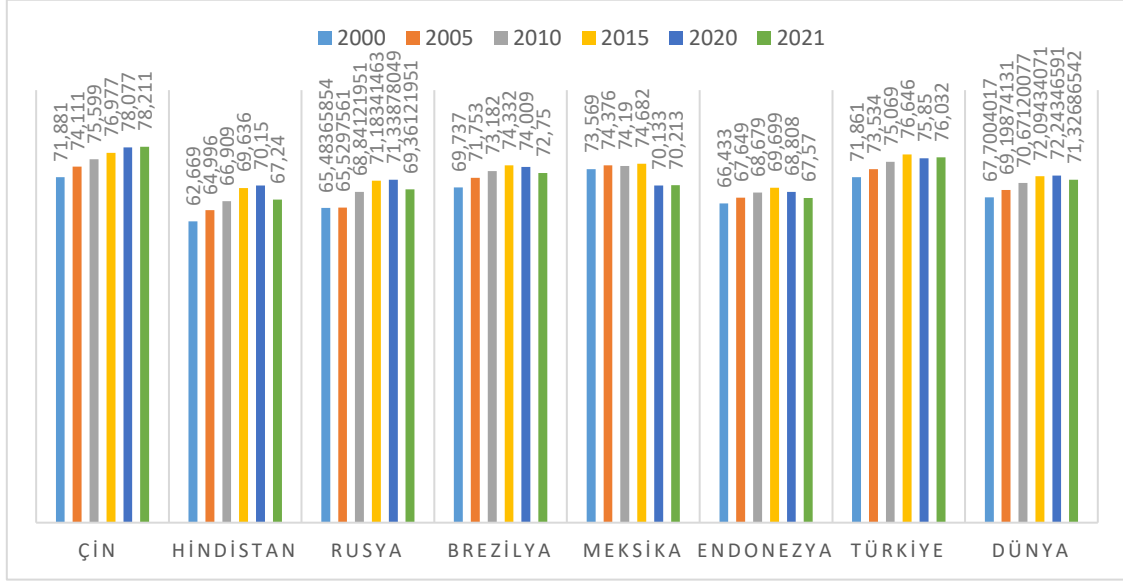
Şekil 3. E7 Ülkelerinde ve Dünyada Bebek Ölüm Hızı (Binde)

Kaynak: Dünya Bankası

Şekil 4'te E7 ülkelerinde ve dünyada doğuşta beklenen yaşam süresi verileri sunulmuştur. E7 ülkelerinde 2000 yılında Çin'de doğuşta beklenen yaşam süresi 71 iken, Hindistan'da 62, Rusya'da 65, Brezilya'da 69, Meksika'da 73, Endonezya'da 66, Türkiye'de 71 ve dünyada 67 şeklindedir. 2021 yılında, Çin'de doğuşta beklenen yaşam süresi 78, Hindistan'da 67, Rusya'da 69, Brezilya'da 72, Meksika'da 70, Endonezya'da 67, Türkiye'de 76 ve dünyada 71 şeklindedir (Şekil 4).

Şekil 4. E7 Ülkelerinde ve Dünyada Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi

Kaynak: Dünya Bankası

3. VERİ SETİ, METODOLOJİ VE BULGULAR

Çalışmada E7 Ülkeleri (Çin, Hindistan, Rusya, Brezilya, Meksika, Endonezya ve Türkiye) için 2000-2020 yılları yıllık veriler kullanılmıştır ve panel veri analizi ile model tahmin edilmiştir. Çalışmada kullanılan veri setinin analizi STATA paket programı ile gerçekleştirilmiştir. E7 ülkeleri için veri setine ulaşılabilirlik çalışmanın kısıtını oluşturmaktadır. Veri setine dair bilgiler Tablo 2’de yer almaktadır. Modelde bağımlı değişken sağlık harcamaları olup, bağımsız değişkenler sırasıyla ekonomik büyüme, 0-14 yaş nüfusun toplam nüfusa oranı (%) ve 65 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfusa oranı (%) şeklinde tanımlanmıştır. Çalışmada kullanılan tüm değişkenlerin verileri Dünya Bankasından elde edilmiştir.

Tablo 2. Değişkenler ve Veri Kaynakları

Değişkenler	Değişkenlerin açıklaması	Değişkenlerin Kısaltması	Elde Edilen Kaynak	Zaman Aralığı
Sağlık harcaması	Kişi başına düşen sağlık harcamaları (cari US\$)	HE	Dünya Bankası	2000-2020
Ekonomik büyüme	Kişi başına düşen reel GSYH (cari US\$)	GDP	Dünya Bankası	2000-2020
0-14 yaş nüfusu	0-14 yaş nüfusun toplam nüfusa oranı (%)	YDR	Dünya Bankası	2000-2020

65 yaş ve üzeri nüfus	65 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfusa oranı (%)	2000-2020
	ODR	Dünya Bankası

*Doğal logaritması alınmış seriler kullanılmıştır

Tablo 3. Çalışmada Kullanılan Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken Adı	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
HE	147	5.352	1.164	2.743	6.935
GDP	147	8.409	.936	6.091	9.678
YDR	147	3.200	.235	2.695	3.556
ODR	147	1.979	.323	1.502	2.728

Zaman boyutuna sahip yatay kesit verilerin, yani panel verilerin kullanılarak oluşturulan panel veri modelleri yardımıyla ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesi yöntemine “panel veri analizi” denmektedir. Burada panel veri analizleri yatay kesit verileri ile zaman serisi analizlerini birleştirmektedir (Uluyol ve Türk, 2013: 373). Çalışmada panel veri yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada klasik model, sabit etkiler ve rassal (tesadüfi) etkiler modellerinden hangisinin uygun olduğunun testi için F testi, Breusch-Pagan LM Testi ve Hausman Testi uygulanmıştır.

Tablo 4. F Testi, Breusch Pagan LM Testi ve Hausman Testi Sonuçları

	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
F Testi	207.7	0.000
Breusch-Pagan LM Testi	850.1	0.000
Hausman Testi	1.63	0.653

F testi Klasik model ile sabit etkiler modeli arasında seçim yapmak için uygulanmıştır. Bu testte verilerin birimlere göre değişip değişmediği test edilmektedir. Olasılık değeri 0,05 değerinden küçüktür. “Tüm birim etkiler sıfıra eşittir” hipotezi reddedilmektedir. Dolayısıyla, klasik model uygun değildir.

Breusch-Pagan (1980) testi yaklaşımına göre, panel veri modelinde birim etkilerin varyansı sıfır olması halinde, model en küçük kareler ile çözülebilir. Aksi durumda ise tesadüfi etki modeli yapısında genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi kullanılmalıdır (Ün, 2018: 71). Breusch-Pagan LM testi Klasik model ile rassal etkiler modeli arasında seçim yapmak için uygulanmıştır. Olasılık değer, 0,05 değerinden küçüktür. “Birim etkinin varyansı sıfıra eşittir.” hipotezi reddedilmektedir. Dolayısıyla, klasik modelin uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Panel veri analizinde Hausman testi, sabit etkiler veya rassal etkiler modellerinden hangisinin seçileceğini belirlemek için kullanılmaktadır.

Hausman testi ile sabit etkili ve rassal etkili model arasındaki seçim gerçekleştirilmiştir. Hausman testinde tesadüfi etkiler tahmincisinin geçerli olduğu biçimindeki temel hipotez, k serbestlik dereceli χ^2 dağılımına uyan istatistik yardımıyla test etmektedir. Hausman test

istatistiği hesaplanırken, genelleştirilmiş en küçük kareler tahmincisi ve grup içi tahmincinin varyans kovaryans matrislerinin farkından yararlanılmaktadır ve H istatistiği elde edilmektedir. Hausman testinde bahsedilen bu farkın (H) sıfıra eşitliğini test edildiği görülmektedir. Parametreler arasındaki fark sistematik olmadığına tesadüfi etkiler modelinin uygunluğuna karar verilmektedir (Tatoğlu, 2012: 180).

Hausman testinin hipotezi şu şekilde ifade edilmektedir:

H₀: Birim etkisi ile bağımsız değişkenler arasında korelasyon yoktur (Tesadüfi etkiler).

H₁: Birim etkisi ile bağımsız değişkenler arasında korelasyon vardır (Sabit etkiler).

Tablo 4'te görüldüğü gibi, Hausman testi sonucunun p-değeri "0,6532" olup, $p > 0.05$ olduğundan H₀ (rassal etki hâkim) hipotezi kabul edilerek, rassal (tesadüfi) etkiler modelinin uygun olduğu seçilmiştir. Bu doğrultuda, rassal (tesadüfi) etkiler tahmincisine göre panel veri modelinin varsayımlarının sınanması gerekmektedir.

Tesadüfi etki regresyon analizi için kurulan modelde değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyonun olup olmadığını test etmek için varsayım testleri gerçekleştirilmiştir.

W₀, W₅₀ ve W₁₀ değerleri kritik değer 0.05'ten küçük oldukları için H₀ kabul edilemez. Başka bir ifadeyle değişen varyans vardır. Bhargava et al. Durbin Watson ve Baltagi-Wu LBI sonuçları kritik değer "2" den küçük oldukları için H₀ reddedilir, yani otokorelasyon vardır.

Tahmin edilen modelde değişen varyans ve otokorelasyon problemi olduğundan tesadüfi etkiler modelinin tahmininde dirençli hatalar elde edilecektir.

Tablo 5. Temel Varsayım Test Sonuçları

	(Levene, Brown, Forsythe)	W ₀ : 3.728 , df(6, 140), Pr > F = 0.001
Değişen varyans sorunu		W ₅₀ : 2.770, df(6, 140), Pr > F = 0.014
		W ₁₀ : 0.401, df(6, 140), Pr > F = 0.004
Otokorelasyon sorunu	(Bhargava, Franzini ve Narendranathan)	Durbin Watson: .450 Baltagi-Wu LBI: .700

Tesadüfi etkiler tahmin sonuçlarından elde edilen bulgular Tablo 6'da sunulmuştur. Wald olasılık değerinin 0.05'ten küçük olması modelin bir bütün olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Modelde yer alan bağımsız değişkenlerin tümünün istatistiki olarak %5 önem düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 6. Arellano, Froot ve Rogers Dirençli Hata Tahmincisi Sonuçları

	Katsayı	Standart Hata	Z Skore	Olasılık Değeri (p)
GDP	1.011	.048	21.04	0.000

YDR	.975	.336	2.90	0.004
ODR	.713	.167	4.27	0.000
Sabit (constant)	-7.689	1.522	-5.05	0.000
rho oranı	Wald (kikare)	Wald (prob)	corr (ui, x)	Gözlem
.935	649.2	0.0000	0	147

Sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme değişkeni arasındaki ilişkinin pozitif olduğu görülmektedir, olasılık değeri de istatistiksel olarak anlamlıdır. Sağlık harcamaları ile 0-14 yaş nüfusun toplam nüfustaki payı ve 65 yaş üzeri nüfusun toplam nüfustaki payı arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki söz konusudur. E7 ülkelerinde ekonomik büyüme arttıkça, 0-14 yaş nüfus ve 65 yaş üzeri nüfus arttıkça sağlık harcamalarının arttığı bulgusu elde edilmiştir.

4. SONUÇ

Sağlık düzeyi ile ekonomik gelişmişlik arasında yakın bir ilişki olduğundan bahsedebiliriz. Sağlık harcamalarının artırılması sağlık hizmet kalitesini iyileştirebilecektir ve bireylerin daha sağlıklı olmasına imkân sağlayacaktır.

Çalışmadan elde edilen bulgular ışığında, 2000-2020 döneminde E7 ülkelerinde ekonomik büyüme arttıkça, 0-14 yaş nüfus ve 65 yaş ve üzeri nüfus arttıkça sağlık harcamalarının yükseldiği ifade edilebilmektedir. Ekonomik büyüme ile ülkeler sağlık alanlarında iyileştirmeler kaydedebilmektedir. İyi yaşam şartları ortalama ömür miktarını arttırabilmektedir. Toplumlarda yaşlı nüfusun fazla olması ülkelerin sağlık alanında kapsamlı yatırımlar ve programlar yapmasını gerektirecektir.

KAYNAKLAR

Çöğürçü, İ. (2015). Sağlık Hizmetleri Arz ve Talebi. (Editör: Burcu Güvenek) *Sağlık Ekonomisi Mikro ve Makro Boyutları*, Çizgi Kitabevi.

Daştan, İ., ve Çetinkaya, V. (2015). OECD ülkeleri ve Türkiye'nin sağlık sistemleri, sağlık harcamaları ve sağlık göstergeleri karşılaştırması. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 5(1), 104-134.

Güvenek, B. (2015). Ekonomik Büyümenin Sağlık Harcamaları Üzerinde Etkisi: Seçilmiş Ülke Örnekleriyle Panel Veri Analizi (Editör: Burcu Güvenek) *Sağlık Ekonomisi Mikro ve Makro Boyutları*, Çizgi Kitabevi.

Karadeniz, O. (2007). Türkiye'de Beşerî Sermayenin Durumu ve Çeşitli Ülkelerde Karşılaştırması. (Editör: Oğuz Karadeniz). Avrupa Birliği Yolunda Türkiye'de Eğitim ve Beşerî Sermaye. Gazi Kitabevi.

Kızıl, B. C., ve Ceylan, R. (2018). Sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisi: Türkiye örneği. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 13(50), 197-209.

Tatoğlu, Yerdelen, Ferda. (2012). İleri Panel Veri Analizi Stata Uygulamalı (3. Baskı). İstanbul: Beta Basım.

Uluyol, O., ve Türk, V. E. (2013). Finansal Rasyoların Firma Değerine Etkisi: Borsa İstanbul (BİST)'da Bir Uygulama. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 365-384.

Ün, Turgut (2018). Panel veri modellerinin varsayımlarının testi. (Editör: Selahattin Güriş). *Uygulamalı Panel Veri Ekonometrisi*. Der Yayınları.

**TÜRKİYE, BREZİLYA VE MEKSİKA'DA ORMAN YÜK KAPASİTESİ
FAKTÖRÜNÜN DURAĞANLIĞININ TESTİ**
TESTING THE STATIONARITY OF THE FOREST LOAD CAPACITY FACTOR IN
TÜRKİYE, MEXICO, AND BRAZİL

Assoc. Prof. Dr. Uğur Korkut PATA

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,
Merkez/Osmaniye
ORCID ID: 0000-0002-2853-4106

Assoc. Prof. Dr. Mustafa Tevfik KARTAL

Borsa İstanbul Stratejik Planlama, Finansal Raporlama ve Yatırımcı İlişkileri Direktörlüğü,
İstanbul/Türkiye
ORCID ID: 0000-0001-8038-8241

Özet

Türkiye, Meksika ve Brezilya yüksek büyüme oranlarına sahip ve birbirlerine benzer ekonomik yapılar içeren gelişmekte olan ülkelerdir. Bu ülkeler ekonomik büyümelerini devam ettiren sürdürülebilir kalkınma hedeflerine de uyum sağlamak istemektedirler. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden (SKH) 15.si karasal yaşam ormanlık alanların muhafaza edilmesi ve gelecek nesillere aktarılmasına odaklanmaktadır. Ülkeler ve çeşitli sivil toplum kuruluşları ormanlık alanların korunması ve daha iyi bir çevrede yaşanılması için çaba sarf etmektedir. Ormanlık alanlar birçok yaşam türüne yuva olmakla beraber karbon emisyonlarının azaltımına da yardımcı olabilen bir unsurdur. Aynı zamanda ormanlık alanlar birçok ekonomik sektörde kullanılan girdinin ana maddelerini sağlamaktadır. Hem ekonomik hem de çevresel faydaları olan ormanların korunması önemli bir politikadır. SKH kapsamında birçok araştırmacı bu zamana kadar çevresel kirlilik göstergelerinin durağanlığını analiz etmişlerdir. Karbon emisyonları ve ekolojik ayak izi araştırmacıların odak noktası olmuştur. Ancak bu göstergeler çevresel koşulların sadece talep yönü ile ilgilenmektedirler. Çevresel koşulların hem arz hem de talep yönü yük kapasitesi faktörü ile analiz edilebilir. Ormanlık alan yük kapasitesi faktörü ise ormanlık alanlara insanların baskıları ile bu alanların ilgili baskıyı karşılayacak ekolojik kaynak gücünün eşanlı olarak analiz edilmesini sağlamaktadır. Bu çalışma ormanlık alan yük kapasitesi faktörünün Türkiye, Meksika ve Brezilya'da stokastik özelliklerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma bu amaçla Dickey-Fuller Genelleştirilmiş En Küçük Kareler, Lee-Strazicich ve Zivot-Andrews birim kök testlerini 1961-2022 dönemini kapsayan yıllık veriler için kullanır. Çalışmanın sonuçları üç ülke için de orman yük kapasitesi faktörünün birim kök içerdiğini göstermektedir. Bu nedenle analiz edilen ülkelerde orman alanlarını koruyucu ve geliştirici politikalar çevre üzerinde kalıcı etkiler sağlayabilir. Çalışmanın bulguları SKH-15 hedeflerini gerçekleştirmek için Türkiye, Meksika ve Brezilya'nın orman yük kapasitesi faktörünü geliştirini politikaları etkin bir şekilde uygulayabileceğini göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Durağanlık Analizi, Gelişmekte olan ülkeler, Fourier dönüşümleri, Ormanlık Alan Yük Kapasitesi Faktörü

Abstract

Türkiye, Mexico and Brazil are developing countries with high growth rates and similar economic structures. These countries want to meet the Sustainable Development Goals while continuing their economic growth. In this context, the 15th of the Sustainable Development

Goals (SDGs) focuses on the conservation of terrestrial living forest areas and their transmission to future generations. Countries and various non-governmental organizations are striving to protect forest areas and live in a better environment. Forest areas are not only home to many species of living creatures, but are also an element that can contribute to reducing carbon emissions. At the same time, forest areas provide the most important raw materials used in many economic sectors. Protecting forests, which has both economic and environmental benefits, is an important policy. In the context of the SDGs, many researchers have so far analyzed the stability of environmental pollution indicators. Carbon emissions and ecological footprint have been the focus of research. However, these indicators only deal with the demand side of environmental conditions. The pollution factor can be used to analyze both the supply and demand side of environmental conditions. The forest load capacity factor allows a simultaneous analysis of the human pressure on the forest areas and the ability of these areas to cope with the corresponding pressure. The aim of this study is to analyze the stochastic properties of the forest area load capacity factor in Turkey, Mexico and Brazil. For this purpose, the study uses Dickey-Fuller Generalized Least Squares, Lee-Strazicich and Zivot-Andrews unit root tests for annual data covering the period 1961-2022. The results of the study show that the forest load capacity factor contains a unit root for all three countries. Therefore, policies to protect and develop forest areas in the countries studied can have permanent effects on the environment. The findings of the study show that Türkiye, Mexico and Brazil can effectively implement measures to improve the forest load capacity factor in order to achieve the SDG-15 targets.

Keywords: Stationarty analysis, Developing countries, Fourier transforms, Forest load capacity factor

1. GİRİŞ

Çevresel sürdürülebilirlik son zamanlarda ülkelerin en önem verdiği konulardan biri haline gelmiştir. Topluluklar öncelikle ekonomik olarak kalkınmayı başarmayı amaçlamaktadırlar. Ancak ekonomik gelişim ve genişleme ülkelerin çevresel koşullarına zarar verebilmektedir. Ekonomik büyümenin hızlı bir şekilde olması karbon emisyonları ve ekolojik ayak izi gibi çevresel kirlilik göstergelerinde hızlı bir artışa sebebiyet verebilmektedir (Ahmed vd. 2021; Ansari, 2022). Hızlı ekolojik bozulma ise çevresel alanlarda geri dönülemez bir tahribata yol açmaktadır. Ülkeler ekolojik sistemlerini geri dönülmez tehlikelerden korumak için çaba sarf etmektedirler. Hatta bu çabalar günümüzde uluslararası boyuta ulaşmış, her yıl düzenlenen Birleşmiş Milletler İklim Konferansları ile çevresel bozulmayı minimize edebilecek olası politika araçları tartışılmıştır.

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri (SKH) toplumların refah düzeylerini arttırmak ve çevresel standartları yükseltmek için belirlenmiş ölçütlerdir. SKH-13 iklim değişikliğini minimize etmek için geçmişten günümüze birçok araştırmacı karbon emisyonlarının belirleyicilerini analiz etmeye devam etmektedir (Bosah vd., 2023; Wang et al., 2023). Ancak karbon emisyonları su ve toprak kirliliği hakkında bilgi sağlayıcı bir çevresel değerlendirme ölçütü değildir. Bu eksikliği gidermek için Wackernagel ve Rees (1998) ekolojik ayak izi şeklinde adlandırılan ve hava, su ve toprak kirliliğini eşanlı olarak yansıtan bir çevresel baskı göstergesi geliştirmişlerdir. Bu gösterge insanlığın çevresel baskısını küresel hektar alan olarak yansıtmaktadır. Ekolojik ayak izi muhasebesinde biyokapasite ise çevrenin arz yönünü belirtmektedir. Biyokapasite bir bölgenin çevresel tahribatı karşılayacak ne kadar kara ve su alanı olduğunu sembolize etmektedir. Ekolojik ayak izi altı farklı bileşenden oluşmaktadır. Bunlardan orman alan ayak izi SKH-15 karasal yaşam ile doğrudan ilişkilidir. SKH-15'i sadece orman alan ayak izi ile değerlendirme biyokapasitenin ihmaline sebebiyet vermektedir.

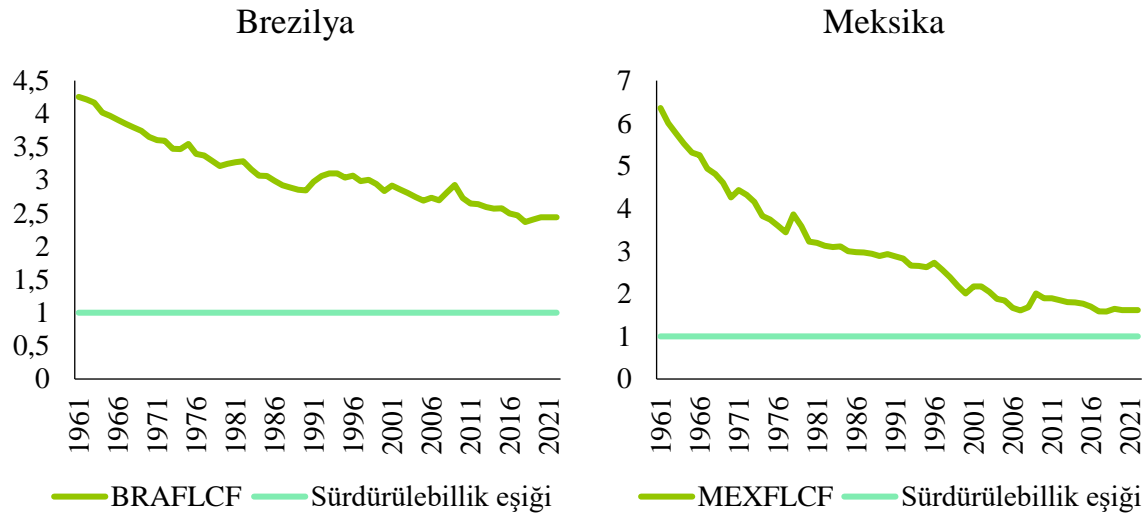
Siche vd. (2021) ekolojik ayak izinin eksik bir çevresel ölçüt olduğunu ve biyokapasite/ekolojik ayak izi şeklinde hesaplanan yük kapasitesi faktörü ile daha doğru bir çevresel değerlendirme yapılabileceğini belirtmişlerdir. Yük kapasitesi faktörü 1 veya üzeri bir değer aldığı anda mevcut çevresel koşullar sürdürülebilir, altında bir değer aldığı anda ise ekosistem sürdürülebilir değildir.

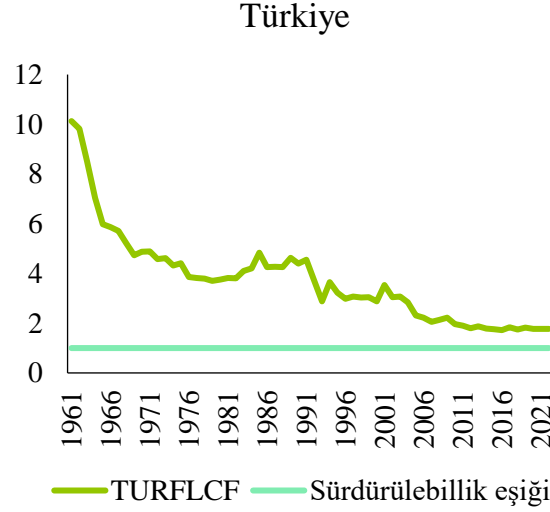
Şu ana kadar sınırlı sayıda çalışma yük kapasitesi faktörünün stokastik özelliklerini incelemiştir (Sinha vd., 2023). Orman yük kapasitesi faktörü SKH-15'in gerçekleştirilmesi ile doğrudan ilişkilidir ve bu göstergenin durağanlığını inceleyen bir çalışma yoktur. Bir çevresel göstergenin durağan olması, ilgili göstergenin maruz kaldığı şokların etkilerinin geçici olduğunu belirtmektedir. Aksine, çevresel gösterge birim kök içerirse çeşitli politikalar ile ormanlık alanların kalitesini arttırmak mümkündür. Çalışma literatürdeki ilgili boşluğa istinaden Türkiye, Brezilya ve Meksika'da orman yük kapasitesi faktörünün durağanlığını analiz eder.

Dört bölümden oluşan bu çalışmada ikinci bölümde kısaca veri ve yöntem tanıtılır. Üçüncü bölüm bulguları sunar ve son bölüm sonuçları ve politika önerilerini tartışır.

2. VERİ VE YÖNTEM

Çalışmada kullanılan veriler Küresel Ayak İzi Ağı (2023) internet adresinden elde edilmiştir. Bu veri kaynağından küresel hektar alan olarak hesaplanan orman alan ekolojik ayak izi ve orman alan biyokapasite verileri mevcuttur. İlgili veriler kullanılarak orman alan yük kapasitesi faktörü, " $\frac{\text{orman alan biyokapasite/}}{\text{orman alan ekolojik ayak izi}}$ " şeklinde hesaplanmıştır. Türkiye, Brezilya ve Meksika'ya ait hesaplanan orman alan yük kapasitesi faktörü Görsel 1'de gösterilmektedir.

Görsel 1. Brezilya, Meksika ve Türkiye’de ormanlık alanların sürdürülebilirliği

Kaynak: Küresel Ayak İzi Ağı (2023)

Görsel 1’de görüldüğü üzere üç ülkede de orman yük kapasitesi faktörü sürdürülebilir eşiğin üzerindedir. Bu durum Türkiye, Brezilya ve Meksika’da ormanlık alanların çevresel olarak sürdürülebilir olduğunu göstermektedir. Ancak bu ülkelerdeki ormanlık alanlardaki tahribat düzeyi git gide artmakta ve orman yük kapasitesi faktörü 2022 yılına geldiğinde geçmişe göre büyük ölçüde azaltılmaktadır. Türkiye ve Meksika’nın ormanlık alanları bu şekilde hızlı azalma devam ederse yakın gelecekte çevresel sürdürülebilirlik açısından tehlikeye girebilir. Bu bağlamda orman yük kapasitesi faktörünün maruz kalabileceği şokların etkilerinin geçici mi yoksa kalıcı mı olduğunun analizi önem arz etmektedir.

Çalışma Elliott vd. (1996)’nin DF-GLS, Zivot ve Andrews (1992)’in ve Lee ve Strazicich (2013)’in birim kök testlerini kullanarak orman ayak izinin stokastik özelliklerini inceler. İlk test yapısal kırılmaları ihmal ederken, Zivot-Andrews ve Lee-Strazicich birim kök analizinde seri için içsel olarak bir yapısal kırılmaya izin vermektedir. Üç farklı birim kök testi kullanarak çalışma orman yük kapasitesi faktörünün durağanlığı hakkında etkin bulgular sağlamayı hedefler.

3. BULGULAR

Çalışma ilk olarak tablo 1’de değişkenlere ait bazı açıklayıcı istatistikleri sunmaktadır. Orman yük kapasitesi faktörü Türkiye’de en yüksek ortalama ve ortanca değere sahiptir. Bu durum Türkiye’deki orman alanlarını Brezilya ve Meksika’ya göre daha iyi olduğunu ima edebilir. Eğiklik ve basıklık değerleri değişkenlerin normal dağılıma sahip olmadığını belirtmektedir. Jarque ve Bera (1980) test istatistikleri ve olasılık değerleri de serilerin normal dağılıma sahip olmadığını göstermektedir. Çalışma her bir ülke için ormancılık yük kapasitesi faktörü kapsamında 62 gözlem kullanır.

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler

	Brezilya	Meksika	Türkiye
Ortalama	3.100176	3.002428	3.746236
Ortanca	2.997285	2.849755	3.715385
Maksimum	4.254755	6.357739	10.12805
Minimum	2.367553	1.583376	1.722734
Standart sapma	0.491072	1.276708	1.825028
Eğiklik	0.653156	0.872762	1.497381
Basıklık	2.639051	2.872772	5.923397
Jarque-Bera	4.744900	7.912862	45.24670
Olasılık değeri	0.093252	0.019131	0.000000
Gözlem sayısı	62	62	62

Ülkelerin ormancılık ayak izine ait istatistikler incelendikten sonra çalışma ilk olarak küçük örnekleme sahip analizlerde etkin sonuçlar sağlayabilen DF-GLS birim kök testini kullanır. DF-GLS birim kök testine ait sonuçlar Tablo 2’de özetlenmektedir.

Tablo 2. DF-GLS birim kök testinin sonuçları

Ülkeler	Brezilya	Meksika	Türkiye
Test istatistiği	-1.475	-0.925	-1.416
Gecikme uzunluğu	0	0	0

DF-GLS birim kök testine göre üç ülkede de orman yük kapasitesi faktörü durağan değildir. Diğer bir deyişte bu ülkelerde ormanlık alan kalitesi birim kök içermektedir. DF-GLS birim kök testi yapısal kırılmaları ihmal etmektedir ve bu ihmali telafi etmek için çalışma Zivot-Andrews birim kök testi uygular. Zivot-Andrews birim kök testine ait sonuçlar Tablo 3’te sunulur.

Tablo 3. Zivot-Andrews Birim Kök Testi Sonuçları

Ülkeler	Brezilya	Meksika	Türkiye
Test istatistiği	-3.884	-4.472	-5.375*
Kırılma tarihi	1991	2009	1983
Gecikme uzunluğu	0	4	0

* %1 düzeyinde anlamlılığı temsil eder.

Zivot-Andrews birim kök testinin sonuçları Türkiye'nin orman yük kapasitesi faktörünün 1% anlamlılık düzeyinde durağan olduğunu belirtmektedir. Brezilya ve Meksika'da ise orman yük kapasitesi faktörü birim kök içermektedir. Çalışma Zivot-Andrews testinin bulgularını teyit etmek için yine içsel olarak "1" yapısal kırılmaya izin veren Lee-Strazicich birim kök testini uygular. Lee-Strazicich birim kök testinin bulguları Tablo 4'te gösterilir.

Tablo 4. Lee-Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları

Ülkeler	Brezilya	Meksika	Türkiye
Test istatistiği	-1.584	-0.838	-1.651
Kırılma tarihi	1986	2000	1984
Gecikme uzunluğu	7	7	1

Lee-Strazicich birim kök testinin sonuçları Brezilya, Meksika ve Türkiye'de orman yük kapasitesi faktörünün durağan bir yapıya sahip olmadığını. Bulgular DF-GLS sonuçlarını bire bir doğrulamaktadır. Bu nedenle çalışma ormanlık alan yük kapasitesi faktörünün üç ülke için de birim kök içerdiğini belirtmektedir.

4. SONUÇ

Bu çalışma Brezilya, Meksika ve Türkiye için orman yük kapasitesi faktörünün stokastik özelliklerini üç farklı birim kök testi kullanarak analiz etmiştir. Çalışmanın bulguları nihai olarak her üç ülke için de orman yük kapasitesi faktörünün birim kök içerdiğini göstermiştir. Bir çevresel serinin birim kök içermesi o serinin maruz kaldığı veya kalabileceği dışsal bir şokun seri üzerinde uzun dönemli etkilere sahip olduklarını ima etmektedir ve bu durumda seri uzun dönem denge değerinden sapabilmektedir. Analiz edilen gelişmekte olan ülkeler orman alanları açısından çevresel olarak sürdürülebilir durumdadırlar. Ancak analiz periyodu olan 50 yıllık süreçte bu ülkelerin ormanlık alanlarındaki tahribat giderek artmakta ve orman yük kapasitesi faktörü düşüş göstermektedir. Bu düşüş önlenmez ise gelecekte Brezilya, Meksika ve Türkiye'nin orman alanlarının durumu çevresel açıdan sürdürülebilir olmaktan uzaklaşma ihtimali söz konusudur. Bunu önlemek için çalışma bulgular dahilinde çeşitli öneriler sunmaktadır.

Bulgular dahilinde analiz edilen gelişmekte olan ülkelerdeki politika yapıcılarını ağaçlandırma faaliyetlerini destekleyici finansman sağlamalıdır. Ayrıca bu ülkelerde verimli orman alanlarının imara açılması ve inşaat izinleri sınırlandırılmalıdır. Mevcut orman alanlarının

korunması ve yeni ağaçlandırma çalışmaları ile ek ormanlık alanların oluşturulması orman yük kapasitesi faktörünün artmasına yardımcı olabilecektir. Böylece Brezilya, Meksika ve Türkiye ormanlık alanlar ile ilgili çevresel sorunların önüne geçebilecektir.

Çalışmanın bazı araştırma kısıtları mevcuttur. İlk olarak bu çalışma sadece üç tane gelişmekte olan ülkeye odaklanmaktadır. Gelecek çalışmalar başka gelişmiş veya gelişmekte olan ülke grupları için orman alan yük kapasitesi faktörünün durağanlığını analiz edebilirler. Ayrıca araştırmacılar ileriki çalışmalarında orman yük kapasitesi faktörünün durağanlığının analizi için yumuşak geçişleri içeren ve serilerin frekans özelliklerini de dikkate alan güncel birim kök testleri kullanabilirler. Böylece küresel çapta orman yük kapasitesi faktörünün durağanlığı hakkında daha kapsamlı bilgiler sunulabilir.

KAYNAKLAR

Ahmed, Z., Zhang, B., & Cary, M. (2021). Linking economic globalization, economic growth, financial development, and ecological footprint: Evidence from symmetric and asymmetric ARDL. *Ecological indicators*, 121, 107060.

Ansari, M. A. (2022). Re-visiting the Environmental Kuznets curve for ASEAN: A comparison between ecological footprint and carbon dioxide emissions. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 168, 112867.

Bosah, C. P., Li, S., Ampofo, G. K. M., & Sangare, I. (2023). A continental and global assessment of the role of energy consumption, total natural resource rent, and economic growth as determinants of carbon emissions. *Science of The Total Environment*, 892, 164592.

Elliott, G., Rothenberg, T. J., & Stock, J. H. (1996). Efficient tests for an autoregressive unit root. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 64(4), 813-836.

Jarque, C. M., & Bera, A. K. (1980). Efficient tests for normality, homoscedasticity and serial independence of regression residuals. *Economics letters*, 6(3), 255-259.

Küresel Ayak İzi Ağı (2023). Ülke trendleri. https://data.footprintnetwork.org/?_ga=2.84376030.691874668.1701679813-864810144.1701679812#/ (Erişim tarihi: 16 Aralık 2023)

Lee, J., & Strazicich, M. C. (2013). Minimum LM unit root test with one structural break. *Economics bulletin*, 33(4), 2483-2492.

Siche, R., Pereira, L., Agostinho, F., & Ortega, E. (2010). Convergence of ecological footprint and emergy analysis as a sustainability indicator of countries: Peru as case study. *Communications in Nonlinear Science and Numerical Simulation*, 15(10), 3182-3192.

Sinha, A., & Schneider, N. (2023). Stationarity and convergence of LCF series. *Gondwana Research*. <https://doi.org/10.1016/j.gr.2023.08.009>

Wackernagel, M., & Rees, W. (1998). *Our ecological footprint: reducing human impact on the earth* (Vol. 9). New society publishers.

Wang, Y., Jeong, S., Hang, Y., & Wang, Q. (2023). Determinants of net energy-related CO₂ emissions in China: a source-to-sink decomposition analysis. *Environmental Impact Assessment Review*, 98, 106979.

Zivot, E., & Andrews, D. W. K. (1992). Further evidence on the great crash, the oil-price shock, and the unit-root hypothesis. *Journal of Business & Economic Statistics*, 10(3), 251-270.

SUSTAINABLE BUSINESS PERFORMANCE: ANALYZING THE ROLE OF PSYCHOLOGICAL CONTRACT

Muhammad Azher IQBAL

PhD Public Administration, Huazhong University of Science and Technology, Wuhan China,

Dr. Muhammad Zia-ur-REHMAN

Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Abstract

The study shows that the link between an employee and the employer is far more complex than what can be stated on the contract both parties have. The study is qualitative in nature as we conducted interviews from 27 experts and then extracted the themes from the feedback Based on the inscriptions, it is found that psychological contract cannot be undermined. It is stated that psychological contract is a whole set of unwritten expectations that they consider to be part of the deal and to not meet these expectations can turn into a source of conflict that can be crucial. Psychological contract is a deal in the mind and it's an individual's understanding of what they would say in an employment situation what they owe an employer and what they can expect in return from that employer over time. It is found that basically, it is a belief about what the deal is between employee and employer unsaid rules between the firm and the employee. Often, it's based on unsaid rules, but it also comes from what's written in the organizational handbook about the common practices related to incentive system, the seniority and alike. It can be considered as a commitment and obligation on the part of the employer. The study unveils the knowledge and information about the significance of psychological contract for sustainable business performance.

Keywords: Psychological contract, employment, organizations, expectations, sustainability

FOREIGN POLICY AND PUBLIC POLICIES IN CONTEMPORARY INDIA: AN ANALYSIS

Dr. Keshab Chandra MANDAL

M.A.(Triple), Ph. D., B. Ed., PGDBM ,Head Master, S.M. Nagar Derozio Smriti Vidyalaya
S.M. Nagar Govt. Housing Estate, BBT Road, P.O. - Sarkarpool,
Kolkata - 700143, W.B. India

Abstract

India, the highest populated country, is the fifth largest economy now, and it is the world's fastest growing economy. This country is the abode of world's most young population. India is also the world's 7th largest country in terms of geographical area with 2 percent of global landmass. After the liberalization of her economy in 1990s, India has started growing by leaps and bounds. This growth and development in all sectors viz. economy, education, health, agriculture, infrastructure, industry, trade & commerce, science & technology, and research & development have transformed the life and dignity of almost all sections of people. India has shunned the policy of 'Non-Alignment,' instead it has adopted the policy of "Multi-Alignment." India's strategic orientations are now guided by the Quadrilateral Security Dialogue (Quad) partnership including the United States, Japan, and Australia in the Indo-Pacific. India has adopted 'Act East Policy' and started respecting its neighbors and SAARC countries. In the global arena, India's neutrality and strong stand in regard to war and global conflict management has earned her reputation. Due to her robust economy and soft but firm and unbiased foreign policy, India is recognized by global leaders as a 'savior of world conflicts,' 'defender of democracy,' 'promoter of peace,' and 'protector of the green environment. India has always adopted the policy of non-aggression and non-violent means of conflict management, and possessed transparent vision based on spirituality and ethics. India's astounding economic growth, almost a billion digitally educated population, strong democracy, vibrant education system, excessive food, and other agricultural production, extraordinary health system, amazing development in science, technology, mathematics, and space research, a strong Central government and abundance of natural resources, and above all, its top leader Sri Narendra Modi, have ignited the hopes of the people of India in particular and the world as a whole. India's celebration of 'Azadi ka Amrit Mahotsab' (Nectar Festival of Freedom) and the holding of the presidency at the 2023 G20 Global Summit are two most significant milestones that ushered in an auspicious moment in Indian history and politics. This article seeks to highlight contemporary India's achievements in domestic and international arena.

Keywords: India, fifth largest economy, Narendra Modi, G20 Global Summit, Quadrilateral Security Dialogue

**KÜRESELLEŞME, ENERJİ TÜKETİMİ, EKONOMİK BÜYÜME VE ÇEVRESEL
PERFORMANS: İSVİÇRE EKONOMİSİNDEN KANITLAR**
GLOBALIZATION, ENERGY CONSUMPTION, ECONOMIC GROWTH AND
ENVIRONMENTAL PERFORMANCE: EVIDENCE FROM THE SWITZERLAND
ECONOMY

Lecturer Hüseyin COŞKUN

Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık
Bölümü,
ORCID ID: 0000-0003-4557-9813

Assist. Prof. Dr. İlyas Kays İMAMOĞLU

Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon
Bölümü
ORCID ID: 0000-0002-7732-4148

Özet

Son yıllarda insan kaynaklı faaliyetlerin çevre üzerindeki olumsuz etkileri ve yaşanan çevresel sorunlar, küreselleşmenin de etkisiyle uluslararası bir boyut kazanmış ve çevre ekonomistlerinin ilgisini çekmiştir. Farklı çevresel performans göstergeleriyle yapılan çok sayıda çalışmada elde edilen bulgular net değildir. Bu durum konunun tekrar incelenmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu amaçla çalışmada, küreselleşme, enerji tüketimi ve ekonomik büyümenin çevresel performans üzerindeki etkileri 1980-2020 dönemi yıllık veri setleriyle, küreselleşmenin en yüksek olduğu İsviçre için ampirik olarak araştırılmıştır. Çevresel performans göstergesi olarak yük kapasitesi faktörünün kullanıldığı çalışmada küreselleşme endeksi ve küreselleşme endeksinin alt endeksleri olan finansal küreselleşme, ekonomik küreselleşme ve ticari küreselleşme endekslerinin etkileri dört farklı model ile ele alınmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model (ARDL) yaklaşımıyla incelenmiştir. ARDL sınır testi sonucunda değişkenler arasında eşbütünlük ilişkisi olduğu görülmüştür. Uzun dönemde küreselleşmenin ve alt endekslerinin yük kapasitesi faktörü üzerinde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Alt küreselleşme endeksleri arasında çevresel performans üzerinde en fazla etkiye sahip olan bileşenin finansal küreselleşme, en az etkiye sahip olan bileşenin ise ticari küreselleşme olduğu görülmüştür. Ayrıca ekonomik büyüme ve yenilenemez enerji tüketiminin çevresel performans üzerinde negatif ve istatistiki olarak anlamlı bir etkisi varken yenilenebilir enerji tüketiminin anlamlı bir etkisi bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Enerji Tüketimi, Ekonomik Büyüme, Yük Kapasitesi Faktörü, Çevre Performansı

Abstract

In recent years, the negative effects of human-induced activities on the environment and the environmental problems experienced have gained an international dimension with the influence of globalization and attracted the attention of environmental economists. The findings obtained in many studies with different environmental performance indicators are unclear. This situation reveals the necessity of re-examining the issue. For this purpose, the effects of globalization, energy consumption, and economic growth on environmental performance were empirically investigated for Switzerland, where globalization is at its highest, with annual data sets for 1980-2020. In the study, where the load capacity factor was used as an environmental

performance indicator, the effects of the globalization index and the sub-indices of the globalization index, namely financial globalization, economic globalization, and commercial globalization indices, were discussed with four different models. The relationship between the variables was examined with the Distributed Lag Autoregressive Model (ARDL) approach. As a result of the ARDL bounds test, it was seen that there was a cointegration relationship between the variables. It has been determined that globalization and its sub-indices have a positive and statistically significant effect on the load capacity factor in the long term. Among the sub-globalization indices, it has been observed that the component that has the most impact on environmental performance is financial globalization, and the component with the least impact is commercial globalization. Moreover, while economic growth and non-renewable energy consumption have a negative and statistically significant effect on environmental performance, no significant effect of renewable energy consumption was found.

Keywords: Globalization, Energy Consumption, Economic Growth, Load Capacity Factor, Environmental Performance

1. GİRİŞ

İnsan kaynaklı faaliyetlerin çevresel etkilerinin son yıllarda giderek artması, ulusal ve uluslararası kuruluşların dikkatini çekmiştir. Çünkü insan kaynaklı üretim ve tüketim faaliyetleri hava, toprak ve su kirliliğine neden olarak hem sağlığı hem de sürdürülebilir kalkınmayı tehdit etmektedir. (Pata and Caglar, 2021). Çevresel, sosyal ve ekonomik kaygılar nedeniyle iklim değişikliği ile mücadele etmek için küresel bir çok hareket ortaya çıkmıştır (Jahanger vd., 2022). Bu küresel çabaların en son basamağı ise Paris İklim Anlaşmasıdır. Ülkelerin bir yandan ekonomik olarak büyüme çabaları diğer yandan çevresel kaygıları azaltma hedefleri konunun daha geniş perspektifte incelenmesini zorunlu hale getirmiştir. Çevre ekonomistlerinin, bu kaygıları göz önüne alarak çevresel performansın belirleyicilerine yönelik yaptıkları araştırmalarda ekonomik büyüme, enerji tüketimi başta olmak üzere çok sayıda faktör üzerine odaklanmıştır. Bu faktörlerden biri de küreselleşmedir.

Dünya çapında bir olgu olan küreselleşme, insan yaşamının sosyo-ekonomik-politik yönlerini etkileyen ve dünya ekonomilerini ticaret, sermaye akışı, yenilikçi fırsatlar ve kültürel bağlar aracılığıyla birbirine bağlayan bir durumdur. Ayrıca küreselleşme, finansal ve ticari açıklığı artırarak ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı kolaylaştırır. Ancak küreselleşme çeşitli kanallar aracılığıyla çevreyi de etkilemektedir (Shahbaz vd., 2015; Saud vd., 2020). Küreselleşme, ticaret ve doğrudan yabancı yatırım kanalları yoluyla çevreyi etkileyebilmektedir. Örneğin yabancı yatırımcılar, enerji tüketimini azaltarak çevre kalitesini artıracak iş girişimlerini başlatırken veya genişletirken ileri teknolojiden yararlanabilirler. Yenilikçi teknolojinin kullanımı kaynak tüketimini azaltır ve üretim maliyetini düşürür. Bu durum yerli işletmeleri daha temiz teknolojiyi benimsemeye zorlamaktadır. Tersisi durumda ise yabancı firmalar geleneksel veya modası geçmiş teknolojiye güveniyorsa çevresel kalite daha da kötüleşecektir (Shahbaz vd., 2016; Ahmed vd., 2019). Bu çıkarımlar küreselleşmenin çevresel performansın belirleyicisi olabileceği ancak ülkelerin uyguladıkları politikalara göre farklılık gösterebileceğini ima etmektedir. Bu nedenle bu çalışmada İsviçre ekonomisinde 1980-2020 dönemi için küreselleşme, enerji tüketimi ve ekonomik büyümenin çevresel performans üzerindeki etkileri daha kapsamlı bir çevresel performans göstergesi olduğu kabul edilen yük kapasitesi faktörü (LCF) kullanılarak ARDL sınır testi yaklaşımıyla incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde konuya ilişkin literatür özetine yer verilmiştir. üçüncü bölümde veri, model ve

yöntem tanıtılmıştır. Dördüncü bölümde bulgulara ve son bölümde ise sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Ulusal ve uluslararası kuruluşların çevresel bozulmaya karşı politika üretme çabaları, çevre ekonomistlerinin de dikkatini çekmiş ve çevresel performansın belirleyicilerine yönelik çok sayıda akademik çalışma yapılmıştır. Çevresel performansın temel belirleyicileri olan ekonomik büyüme ve enerji tüketiminin yanında son yıllarda finansal gelişme, kentleşme, ticari açıklık ve küreselleşme gibi çok sayıda sosyal ve ekonomik değişken kullanılmaktadır. Çok yaygın olmasa da ekonomistlerin çevresel performansın bir belirleyicisi olarak ele aldıkları küreselleşme yakın dönem çalışmalarda araştırmacıların ilgisini çekmeye başlamıştır. Yakın dönemli bu çalışmalar şöyle özetlenmektedir.

Saud vd. (2020) seçilmiş OBOR girişimi ülkeleri için finansal kalkınma, küreselleşme ve çevre arasındaki ilişkileri araştırmışlardır. Finansal gelişmenin ekolojik ayak izi ve karbondioksit emisyonlarını artırmasına karşın küreselleşmenin azalttığını belirlemişlerdir. Ansari vd. (2021), seçilmiş 22 ülke üzerinde yaptıkları çalışmada ekonomik büyümenin ve yenilenemeyen enerji tüketiminin ekolojik ayak izini olumlu etkilediği, yenilenebilir enerji tüketimi, küreselleşme ve kentleşmenin ekolojik ayak izini olumsuz etkilediğini bulmuşlardır. Akadiri vd. (2022) Hindistan üzerinde yaptıkları çalışmalarında kısa dönemde yenilenebilir enerji tüketiminin LCF'yi azalttığını, ekonomik büyüme ve finansal küreselleşmenin LCF ile pozitif yönde ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Uzun dönemde ise sadece ekonomik büyümenin LCF ile negatif yönde, diğer değişkenlerin LCF'yi pozitif yönde etkilediğini belirlemişlerdir. Xu vd. (2022), Brezilya'da LCF ile finansal küreselleşme, yenilenebilir enerji ve kentleşme arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmadan ulaştıkları bulgulara göre ekonomik büyümenin, yenilenemeyen ve yenilenebilir enerjinin yük kapasitesi faktörünü azalttığını, buna karşın kentleşmenin yük kapasitesi faktörü üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını tespit etmiştir. Raihan vd. (2023), Meksika'da ekonomik büyüme, finansal küreselleşme, kentleşme, fosil yakıt tüketimi ve yenilenebilir enerji kullanımı arasındaki etkileşimi inceledikleri çalışmada ekonomik büyümenin, fosil yakıt kullanımının ve kentleşmenin Meksika'nın LCF'yi azalttığını, yenilenebilir enerji kullanımının ve finansal küreselleşmenin LCF'yi arttırdığını raporlamıştır. Pata vd. (2023), LAC ülkeleri üzerinde yaptıkları çalışmada, yenilenebilir enerji, ticari açıklık, gelir ve küreselleşmenin LCF üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Analiz sonuçlarında yenilenebilir enerjinin LCF üzerinde pozitif bir etkisinin olduğunu ancak küreselleşme ve ekonomik büyümenin uzun vadede LCF üzerinde negatif bir etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir. Güneysu (2023), Türkiye'de ekonomik büyüme, küreselleşme, finansal gelişme ve sanayileşme ile LCF arasındaki uzun dönem ilişkisini incelemiştir. Küreselleşme ve finansal gelişmenin LCF'yi azalttığı, sanayileşmenin ise LCF'yi arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Pata ve Yurtkuran (2023), küreselleşme endeksi en yüksek olan beş Avrupa Birliği ülkesi için küreselleşmenin ekolojik ayak izi üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada, küreselleşmenin İsviçre ve Hollanda'da ekolojik ayak izini azalttığını, Avusturya'da ise artırdığını tespit etmiştir. Latif vd. (2023), 48 Asya ülkesinde ekonomik küreselleşmenin LCF üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmada küreselleşme ile LCF arasında ters U şeklinde bir ilişki olduğunu belirlemişlerdir. Kartal ve Pata (2023), yenilenebilir enerji, ticari küreselleşme ve teknolojik yeniliğin Çin'deki çevre kalitesi üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çevre kalitesi

göstergesi olarak LCF, ekolojik ayak izi ve CO2 değişkenlerini kullandıkları çalışmada yenilenebilir enerjinin LCF'yi arttırdığı, ekolojik ayak izi ve karbondioksit emisyonlarını azalttığı tespit etmiştir. Ayrıca küreselleşmenin ise LCF üzerinde negatif, ekolojik ayak izi ve karbondioksit emisyonları üzerinde pozitif etkisi olduğunu raporlamıştır.

3. VERİ SETİ, MODEL VE YÖNTEM

Çalışmada 1980-2020 dönemi yıllık verileri kullanılarak İsviçre için küreselleşme, enerji tüketimi ve ekonomik büyümenin çevresel performans üzerindeki etkileri incelenmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için kurulan modellerde kullanılan değişkenler ve açıklamaları Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Değişkenler ve Açıklamaları

Değişkenler	Kısaltma	Açıklama	Kaynak
Çevresel Performans	LCF	Biyokapasite/Ekolojik ayakizi	Küresel Ayak İzi Ağı
Ekonomik Büyüme	GDP	Kişi başına GSYH (Sabit 2015 ABD \$)	Dünya Bankası
Yenilenebilir Enerji Tüketimi	REC	Kişi başı yenilenebilir enerji tüketimi	Our World in Data web sayfası
Yenilenemez Enerji Tüketimi	NREC	Kişi başı yenilenemez enerji tüketimi	
Küreselleşme	KOFG	Küreselleşme endeksi	KOF İsviçre
Finansal Küreselleşme	KOFFG	Finansal küreselleşme endeksi	Ekonomi Enstitüsü
Ekonomik Küreselleşme	KOFEG	Ekonomik küreselleşme endeksi	
Ticari Küreselleşme	KOFTG	Ticari küreselleşme endeksi	

Küreselleşmenin çevresel performans üzerindeki etkisini incelemek için dört farklı model kurulmuştur. Modellerde ekonomik büyüme, yenilenebilir ve yenilenemez enerji tüketimleri ortak açıklayıcı değişken olarak yer alırken küreselleşme, finansal küreselleşme, ekonomik küreselleşme ve ticari küreselleşme değişkenleri modellerin her birinde ayrı ayrı yer almaktadır.

İncelenmek istenen değişkenler arasındaki ilişkiyi temsil eden ve tüm değişkenlerin doğal logaritmalarının dahil edildiği matematiksel modeller şu şekildedir:

$$\text{Model 1: } LLCF = \alpha_0 + \alpha_1 LGDP + \alpha_2 LREC + \alpha_3 LNREC + \alpha_4 LKOFG + \varepsilon$$

$$\text{Model 2: } LLCF = \beta_0 + \beta_1 LGDP + \beta_2 LREC + \beta_3 LNREC + \beta_4 LKOFFG + \varepsilon$$

$$\text{Model 3: } LLCF = \gamma_0 + \gamma_1 LGDP + \gamma_2 LREC + \gamma_3 LNREC + \gamma_4 LKOFEG + \varepsilon$$

$$\text{Model 4: } LLCF = \delta_0 + \delta_1 LGDP + \delta_2 LREC + \delta_3 LNREC + \delta_4 LKOFTG + \varepsilon$$

Değişkenler arasındaki ilişkinin tespiti için yapılan analizlerde elde edilen sonuçların sağlamlığı için değişkenlerin durağan olmaları önemlidir. Durağan olmayan değişkenlerle yapılan analizlerde sahte regresyon adı verilen durum ortaya çıkacaktır ki bu durumda elde edilen sonuçlar yanıltıcı olabilecektir. Bu nedenle ilk olarak değişkenlerin durağanlık seviyeleri Phillips Perron (PP) ve Augmented Dickey Fuller (ADF) birim kök testleriyle belirlenmiştir. Birim kök testleri sonrasında değişkenler arasındaki eşbütünlük ilişkisi, uzun ve kısa dönem katsayıları Otoregresif Gecikmesi Dağıtılmış Model (ARDL) yaklaşımı ile belirlenmiştir. ARDL modeli Pesaran ve Shin (1995) tarafından ortaya konan ve farklı eşbütünlük

derecelerine sahip değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisini belirlemek için kullanılabilen bir yaklaşımdır. ARDL modeli,

$$\Delta Y_t = \gamma_0 + \sum_{i=1}^a \beta_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=1}^b \beta_{2i} \Delta X_{t-i} + \delta_0 Y_{t-1} + \delta_1 X_{t-1} + u_t$$

şeklinde olup bağımlı ve bağımsız değişkenlerin gecikmelerinin farklarını ve bir gecikmelerini içerir. Modelde γ_0 model sabitini, Δ fark işlemcisini, u_t model hata terimini β_i ve δ_i 'ler katsayıları temsil etmektedir.

4. BULGULAR

Değişkenlerin durağanlık seviyelerinin belirlenmesi için uygulanan birim kök testleri sonuçları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Phillips Perron (Pp)		Augmented Dickey Fuller (ADF)	
	Sabitli	Sabitli ve Trendli	Sabitli	Sabitli ve Trendli
LLCF	-1.6519 (0.4474)	-1.8013 (0.6854)	-1.6519 (0.4474)	-1.7991 (0.6864)
LGDP	-1.1188 (0.6990)	-2.3747 (0.3865)	-1.1065 (0.7040)	-2.9289 (0.1650)
LREC	-2.8820 (0.0564)	-3.9638 (0.0182)	-3.0571 (0.0382)	-4.2960 (0.0079)
LNREC	2.2754 (0.9999)	-0.1992 (0.9909)	3.0648 (1.0000)	0.3962 (0.9985)
LKOFG	-1.2963 (0.6220)	-1.2947 (0.8750)	-1.2206 (0.6558)	-0.6531 (0.9697)
LKOFFG	-2.0289 (0.2738)	-2.7344 (0.2291)	-2.1373 (0.2318)	-2.7165 (0.2358)
LKOFEG	-1.1326 (0.6934)	-2.0494 (0.5572)	-1.1353 (0.6923)	-1.9655 (0.6018)
LKOFTG	-0.9153 (0.7731)	-2.2356 (0.4578)	-0.9350 (0.7666)	-2.0802 (0.5407)
Δ LLCF	-6.8908 (0.0000)	-7.7004 (0.0000)	-6.7682 (0.0000)	-6.8907 (0.0000)
Δ LGDP	-3.7073 (0.0078)	-3.6358 (0.0395)	-4.2661 (0.0017)	-4.2533 (0.0090)
Δ LREC	-19.532 (0.0001)	-20.523 (0.0000)	-7.7021 (0.0000)	-7.6077 (0.0000)
Δ LREC	-8.1871 (0.0000)	-16.936 (0.0000)	-7.9776 (0.0000)	-5.9914 (0.0001)
Δ LKOFG	-8.0077 (0.0000)	-8.1730 (0.0000)	-3.5862 (0.0108)	-8.1760 (0.0000)
Δ LKOFFG	-8.2303 (0.0000)	-8.9877 (0.0000)	-7.0848 (0.0000)	-7.0239 (0.0000)
Δ LKOFEG	-6.4384 (0.0000)	-6.3807 (0.0000)	-6.4384 (0.0000)	-6.3807 (0.0000)
Δ LKOFTG	-6.7448 (0.0000)	-6.6789 (0.0000)	-6.7412 (0.0000)	-6.6737 (0.0000)

Tablo 2 incelendiğinde yenilenebilir enerji tüketimi değişkeninin düzey değerlerde, diğer değişkenlerin birinci farklarında durağan olduğu görülmektedir. Bağımlı değişkeninin birinci farklarında durağan olması koşuluyla farklı durağanlık seviyelerinin var olması eşbütünleşme ilişkisinin tespitinde ARDL yaklaşımının kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle öncelikle maksimum 2 gecikmeye kadar Schwarz bilgi kriteri doğrultusunda uygun ARDL modelleri belirlenmiş ve bu modeller için tanısal test sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: Tanısal Test Sonuçları

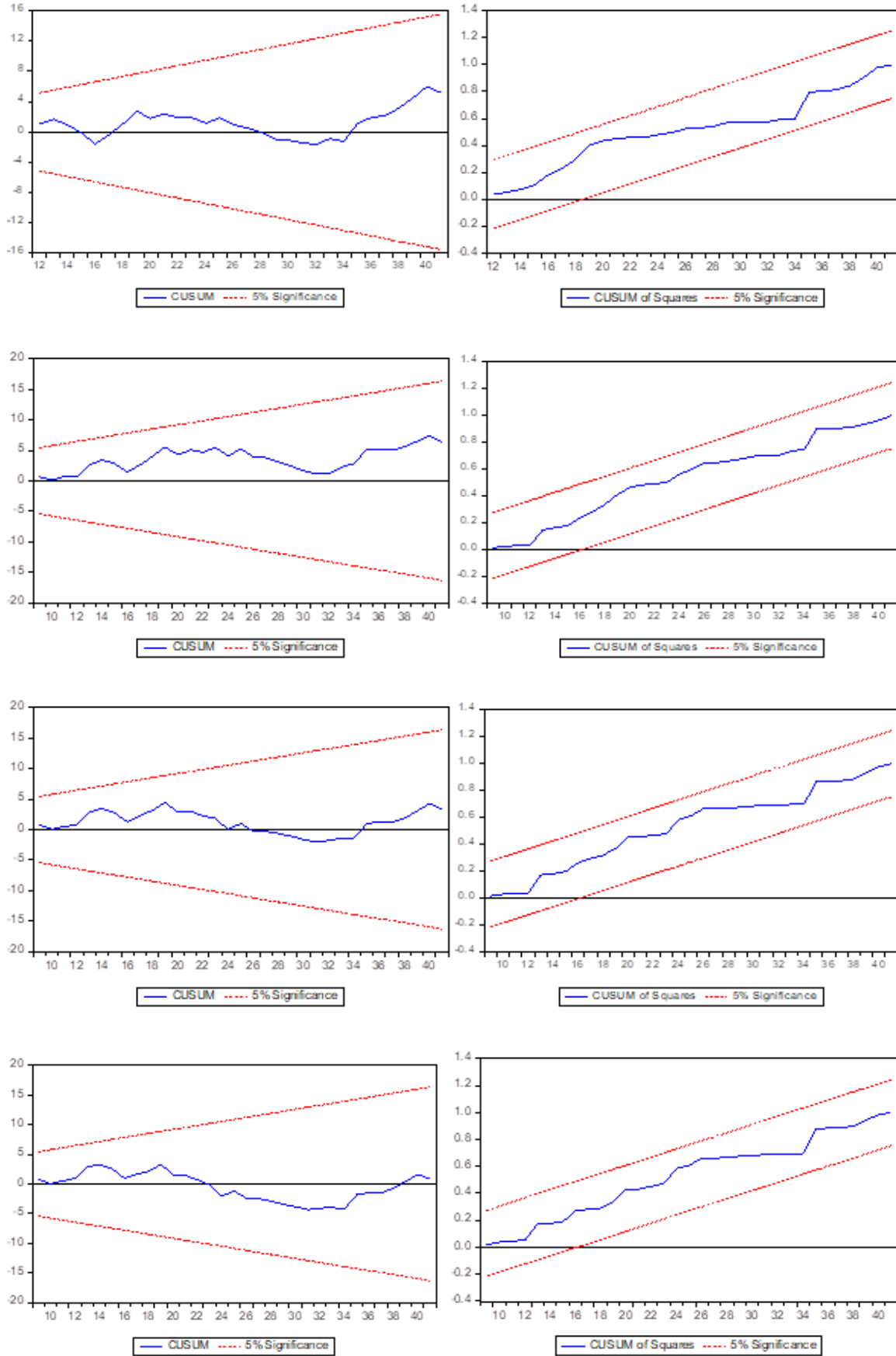
Uygun ARDL Modelleri	Düzeltilmiş R-kare	F istatistik değeri
Model 1 ($ARDL(1, 2, 1, 0, 0)$)	0.777109	17.56088 (0.0000)
Model 2 ($ARDL(1, 0, 1, 0, 0)$)	0.756999	21.24887 (0.0000)
Model 3 ($ARDL(1, 0, 1, 0, 0)$)	0.762285	21.84364 (0.0000)
Model 4 ($ARDL(1, 0, 1, 0, 0)$)	0.753404	20.85893 (0.0000)

Tablo 3'ten de görüldüğü gibi F istatistik değerlerinin istatistiki olarak anlamlı olması oluşturulan modellerin bir bütün olarak anlamlı olduğunu belirtmektedir. Analizlerden elde edilecek sonuçların güvenirliliği için kurulan modellerin bazı varsayımları sağlaması beklenmektedir. Bu varsayımlar için sınama sonuçları Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Varsayım Sınama Sonuçları

	Normallik (Jarque-Bera)	Otokorelasyon (LM Testi)	Değişen Varyans (White)	Matematiksel Model (Ramsey RESET)
Model 1	1.3138 (0.5184)	0.0900 (0.9142)	0.4455 (0.8837)	0.4488 (0.6569)
Model 2	2.1588 (0.3398)	0.7137 (0.4977)	0.1154 (0.9939)	0.7543 (0.4562)
Model 3	2.3326 (0.3115)	0.5019 (0.6102)	0.2778 (0.9434)	0.5358 (0.5958)
Model 4	2.3686 (0.3060)	0.4083 (0.6683)	0.2935 (0.9357)	0.4348 (0.6666)

Tablo 4 incelendiğinde tüm modeller için hata terimlerinin normal dağıldığı, modellerin otokorelasyon, değişen varyans sorunlarını içermediği anlaşılmaktadır. Ayrıca her bir modelin matematiksel kalıbı uygun olduğu Ramsey Reset testi sonucunda tespit edilmiştir. Yapılan varsayım sınamalarına ilaveten elde edilecek katsayıların uzun dönemde istikrarlı davranıp davranmadığının sınanması için Cusum ve CusumSQ grafiklerinden faydalanılmış ve sonuçlar Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Model Katsayılarının İstikrarlılığı

Şekil 1’deki Cusum ve CusumSQ grafiklerinden de görüldüğü gibi grafikleri güven aralıklarının dışına çıkmamaktadır. Bu durumda model tahminlerinden elde edilen katsayıların uzun dönemde istikrarlı olduğu söylenebilmektedir.

Kurulan ARDL modellerinin tüm varsayımları sağlanması uzun ve kısa dönem ilişkisinin incelenmesinde elde edilecek katsayıların sapmalı olmadığını göstermektedir. Değişkenler arasında eşbütünlük ilişkisinin olup olmadığı ARDL sınır testiyle belirlenmiştir. Test sonuçları Tablo 5’te gösterilmektedir.

Tablo 5: ARDL Sınır Testi Sonuçları

	F istatistik değeri	Kritik değerler		
Model 1	5.945374			
Model 2	5.590039	10%	5%	1%
Model 3	5.861092	3.838	4.544	6.25
Model 4	5.412336			

Tablo 5 incelendiğinde tüm modeller için hesaplanan F istatistik değerlerinin üst sınır kritik değerlerinden daha büyük olduğu yani her model için kullanılan değişkenler arasında eşbütünlük ilişkisini var olduğu görülmektedir. Eşbütünlük ilişkisinin varlığı durumunda elde edilen katsayılar anlam kazanmaktadır. Uzun dönem ilişkisini yansıtan tahmin sonuçları Tablo 6’da belirtilmiştir.

Tablo 6: Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
LGDP	-0.925926 (0.0017)	-0.762720 (0.0014)	-0.976254 (0.0011)	-0.896481 (0.0037)
LREC	0.067002 (0.5691)	0.098603 (0.4663)	0.106555 (0.3990)	0.086600 (0.5105)
LNREC	-0.722679 (0.0000)	-0.685874 (0.0000)	-0.623663 (0.0000)	-0.613175 (0.0000)
LKOFG	0.697783 (0.0789)			
LKOFFG		1.047410 (0.0648)		
LKOFEG			0.693439 (0.0317)	
LKOFTG				0.319294 (0.0795)

Tablo 6’dan da görüldüğü gibi uzun dönemde ekonomik büyüme ve yenilenemez enerji tüketimi tüm modeller için çevresel kaliteyi negatif ve istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Yenilenebilir enerji tüketiminin her dört modelde de anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Ayrıca küreselleşmenin ve küreselleşmenin ekonomik boyutu altında yer alan finansal küreselleşme, ekonomik küreselleşme ve ticari küreselleşme alt bileşenlerinin uzun dönemde çevresel kalite üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Alt küreselleşme bileşenleri arasında çevresel performans üzerinde finansal küreselleşmenin en fazla, ticari küreselleşmenin ise en az etkiye sahip olduğu görülmüştür. Kısa dönem ilişkileri incelemek için kurulan hata düzeltme modeli tahmin sonuçları Tablo 7’de belirtilmiştir.

Tablo 7: Kısa Dönem Tahmin Sonuçları

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
C	9.042344 (0.0000)	6.090934 (0.0000)	8.704595 (0.0000)	8.650158 (0.0000)
D(LKOFG)	0.500288 (0.3412)			
D(LKOFG(-1))	1.365226 (0.0124)			
D(LGDP)	-1.721161 (0.0000)	-1.860132 (0.0000)	-1.977824 (0.0000)	-1.866781 (0.0000)
CointEq(-1)	-0.654331 (0.0000)	-0.589123 (0.0000)	-0.628382 (0.0000)	-0.603214 (0.0000)

Öncelikle hata düzeltme modelinden elde edilen hata düzeltme katsayısının incelenmesi gerekmektedir. Tablo 7’de görüldüğü gibi hata düzeltme katsayısı negatif ve istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Bu durumda hata düzeltme mekanizmasının çalıştığı ve uzun dönem dengesinden sağmaların kısa dönemde tekrar dengeye gelebileceği söylenebilmektedir. Katsayılar incelendiğinde de her model için ekonomik büyümenin kısa dönemde de çevresel kalite üzerinde negatif bir etkisinin olduğu görülmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada, küreselleşme, enerji tüketimi ve ekonomik büyümenin çevresel performans üzerindeki etkileri 1980-2020 dönemi için incelenmiştir. İsviçre’nin 2020 yılı için en yüksek genel küreselleşme endeksine sahip olması çalışmanın İsviçre üzerinde odaklanmasına neden olmuştur. Çevresel performans göstergesi olarak LCF’nin kullanıldığı çalışmada her bir küreselleşme endeksinin etkisi farklı modeller altında araştırılmıştır. LCF’nin bağımlı değişken olarak yer aldığı modellerde yenilenebilir enerji tüketimi, yenilenemez enerji tüketimi ve ekonomik büyüme değişkenleri açıklayıcı değişken olarak yer almıştır. Uzun ve kısa dönem ilişkilerin ARDL modeli yaklaşımıyla ele alındığı çalışmada küreselleşmenin ve alt endekslerinin uzun dönemde LCF üzerinde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Alt küreselleşme endeksleri arasında çevresel performans finansal küreselleşmenin diğerlerine göre daha çok, ticari küreselleşmenin ise diğerlerine göre daha az etkisinin olduğu belirlenmiştir. Ayrıca uzun dönemde ekonomik büyüme ve yenilenemez enerji tüketiminin LCF üzerinde negatif ve istatistiki olarak anlamlı bir etkisi varken yenilenebilir enerji tüketiminin anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Kısa dönemde tahmin sonuçlarında küreselleşmenin LCF üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğu, ekonomik büyümenin ise negatif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Elde edilen sonuçlar sadece İsviçre ekonomisi özelindedir. Farklı ülke yada ülke grupları ve farklı yöntemlerle yapılacak çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilebilir. Ayrıca Çalışmada küreselleşmenin ekonomik boyutuna odaklanılmıştır. Küreselleşmenin diğer boyutlarını da göz önünde bulunduran çalışmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahmed, Z., Wang, Z., Mahmood, F., Hafeez, M., & Ali, N. (2019). Does Globalization Increase the Ecological Footprint? Empirical Evidence from Malaysia. *Environmental Science and Pollution Research*, 26, 18565-18582.
- Akadiri, S.S., Adebayo, T. S., Riti, J. S., Awosusi, A. A. & Inusa, E. M. (2022). The Effect of Financial Globalization and Natural Resource Rent on Load Capacity Factor in India: An Analysis Using the Dual Adjustment Approach. *Environmental Science and Pollution Research*, 29(59), 89045-89062.
- Ansari, M.A., Haider, S. & Masood, T. (2021). Do Renewable Energy and Globalization Enhance Ecological Footprint: An Analysis of Top Renewable Energy Countries? *Environmental Science and Pollution Research*, 28, 6719–6732
- Dünya Bankası (2023). Dünya Kalkınma Göstergeleri. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
- Global Footprint Network, (2023). Ulusal Ayak İzi Hesapları, Ekolojik Ayak İzi <https://data.footprintnetwork.org/#/>
- Güneysu, Y. (2023). Türkiye’de Finansal Gelişme, Küreselleşme Ve Sanayileşmenin Yük Kapasite Faktörü Üzerindeki Etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 934-946.
- Jahanger, A., Usman, M., Murshed, M., Mahmood, H., & Balsalobre-Lorente, D. (2022). The Linkages between Natural Resources, Human Capital, Globalization, Economic Growth, Financial Development, and Ecological Footprint: The Moderating Role of Technological Innovations. *Resources Policy*, 76, 102569.
- Kartal, M. T., & Pata, U. K. (2023). Impacts of Renewable Energy, Trade Globalization, and Technological Innovation on Environmental Development in China: Evidence from Various Environmental Indicators and Novel Quantile Methods. *Environmental Development*, 48, 100923.
- KOF İsviçre Ekonomi Enstitüsü (2023). Küreselleşme Endeksi. <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>
- Latif, N., Rafeeq, R., Safdar, N., Younas, K., Gardezi, M. A., & Ahmad, S. (2023). Unraveling the Nexus: The Impact of Economic Globalization on The Environment in Asian Economies. *Research in Globalization*, 7, 100169.
- Our World in Data (2023). Enerji Veri Gezini. <https://ourworldindata.org/explorers/energy>
- Pata, U. K., & Caglar, A. E. (2021). Investigating the EKC Hypothesis with Renewable Energy Consumption, Human Capital, Globalization and Trade Openness for China: Evidence From Augmented ARDL Approach with a Structural Break. *Energy*, 216, 119220. <https://doi.org/10.1016/j.energy.2020.119220>
- Pata, U. K., & Yurtkuran, S. (2023). Is the EKC Hypothesis Valid in the Five Highly Globalized Countries of the European Union? An Empirical Investigation with Smooth Structural Shifts. *Environmental Monitoring and Assessment*, 195(1), 17.

- Pata, U. K., Kartal, M. T., Dam, M. M., & Kaya, F. (2023). Navigating the Impact of Renewable Energy, Trade Openness, Income, and Globalization on Load Capacity Factor: The Case of Latin American and Caribbean (LAC) Countries. *International Journal of Energy Research*, 2023.
- Pesaran, M. H., & Shin, Y. (1995). An Autoregressive Distributed Lag Modelling Approach to Cointegration Analysis (Vol. 9514). Cambridge, UK: Department of Applied Economics, University of Cambridge.
- Raihan, A., Rashid, M., Voumik, L. C., Akter, S., & Esquivias, M. A. (2023). The Dynamic Impacts of Economic Growth, Financial Globalization, Fossil Fuel, Renewable Energy, and Urbanization on Load Capacity Factor in Mexico. *Sustainability*, 15(18), 13462.
- Saud, S., Chen, S., & Haseeb, A. (2020). The Role of Financial Development and Globalization in the Environment: Accounting Ecological Footprint Indicators for Selected One-Belt-One-Road Initiative Countries. *Journal of Cleaner Production*, 250, 119518.
- Shahbaz, M., Mallick, H., Mahalik, M. K., & Loganathan, N. (2015). Does Globalization Impede Environmental Quality in India?. *Ecological Indicators*, 52, 379-393.
- Shahbaz, M., Mallick, H., Mahalik, M. K., & Sadorsky, P. (2016). The Role of Globalization on the Recent Evolution of Energy Demand in India: Implications for Sustainable Development. *Energy Economics*, 55, 52-68.
- Xu, D., Salem, S., Awosusi, A. A., Abdurakhmanova, G., Altuntaş, M., Oluwajana, D., ... & Ojekemi, O. (2022). Load Capacity Factor and Financial Globalization in Brazil: The Role of Renewable Energy and Urbanization. *Frontiers in Environmental Science*, 9, 823185.

**EKONOMİK ÖZGÜRLÜK, GİRİŞİMCİLİK VE EKONOMİK BÜYÜME: AB
ÜLKELERİ İÇİN BİR NEDENSELLİK ANALİZİ**
ECONOMIC FREEDOM, ENTREPRENEURSHIP AND ECONOMIC GROWTH: A
CAUSALITY ANALYSIS FOR EU COUNTRIES

Assist. Prof. Dr. İlyas Kays İMAMOĞLU

Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon
Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-7732-4148

Lecturer Hüseyin COŞKUN

Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık
Bölümü,

ORCID ID: 0000-0003-4557-9813

Özet

Ülkelerin uyguladıkları ekonomi politikalarının temel amaçlarından birisi sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması ve böylelikle işsizlik ve enflasyon gibi temel sorunlara çözüm üretilmesidir. Ekonomi politikalarının bu temel amaçlarının gerçekleştirilmesinde, ekonomik büyümeyi etkileyebilecek faktörlerin etkinliklerinin artırılabilmesine yönelik politikalar önemli hale gelmektedir. Bu önemden yola çıkarak ekonomik büyümenin temel faktörleri olan emek ve sermayenin yanında ekonomik büyümeyi doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilecek faktörlerin belirlenmesi politika yapıcının politika tasarımlarına kaynaklık edebileceği düşünülmektedir. Bu amaçla bu çalışmada 2006-2020 dönemi yıllık veri setleriyle Avrupa Birliği üyesi 21 ülke için ekonomik özgürlük, girişimcilik ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi Dumitrescu ve Hurlin tarafından geliştirilen panel nedensellik testiyle incelenmiştir. Yapılan Dumitrescu ve Hurlin nedensellik testinden elde edilen bulgulara göre girişimcilik ve ekonomik büyüme arasında, ekonomik özgürlük ile ekonomik büyüme arasında ve girişimcilik ile ekonomik özgürlük arasında çift yönlü nedenselliğin olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre paneli oluşturan AB ülkelerinde sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanmasında ekonomik özgürlük ve girişimciliğin önemli faktörler olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu ülkelerde girişimciliği destekleyici ve ekonomik özgürlüğü artırıcı politikaların tasarlanması ve yürürlüğe konulmasının ekonomik büyümeyi arttıracığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Özgürlük, Girişimcilik, Ekonomik Büyüme

Abstract

One of the primary goals of economic policies implemented by countries is to ensure sustainable economic growth, which can help address fundamental issues such as unemployment and inflation. Policies to enhance the efficiency of economic growth factors are crucial to achieving these objectives. Determining the factors that may directly or indirectly affect economic growth, in addition to labor and capital, which are the main drivers of economic growth, can provide valuable insights for policymakers in designing effective policies. This study analyzes the causal relationship between economic freedom, entrepreneurship, and economic growth for 21 European Union member countries using annual data sets from 2006-2020. The panel causality test developed by Dumitrescu and Hurlin is employed. The Dumitrescu and Hurlin causality test findings indicate bidirectional causality between entrepreneurship and economic growth, economic freedom and economic growth, and

entrepreneurship and economic freedom. Therefore, economic freedom and entrepreneurship are crucial factors in ensuring sustainable economic growth in the EU countries that comprise the panel. Consequently, it is believed that implementing policies that support entrepreneurship and increase economic freedom in these countries will lead to economic growth.

Keywords: Economic Freedom, Entrepreneurship, Economic Growth

1. GİRİŞ

Sürdürülebilir ekonomik büyüme, ekonomi politikalarının temel amaçlarından birisidir. Bunun temel nedeni, sürdürülebilir ekonomik büyüme ile birlikte ekonomik istikrarsızlıkların çözüme kavuşturulabileceği düşüncesidir. Bu düşünce sürdürülebilir ekonomik büyümeyle ilişkilendirilen kavramların önemini arttırmıştır. Ekonomik büyümenin kaynaklarına yönelik Klasik görüşe kadar dayanan tartışmalar, Neoklasik teori ve bu teorinin eleştirisine dayanan 1990'lı yıllarda ortaya çıkan içsel büyüme teorileri ve ayrıca yeni kurumsal iktisadi düşüncenin yükselişiyle birlikte yeni anlamlar kazanmıştır. Bunun bir sonucu olarak ekonomik büyüme için emek, sermaye gibi değişkenlerin yanında ülkelerin kurumsal değerlerinin ve girişimcilik özelliklerinin de ekonomik büyümeyi yönlendirebileceği düşüncesi yazında yoğun tartışmalara ve araştırmalara konu olmuştur. Bu tartışmalarla birlikte, ülkelerin performanslarının ekonomik özgürlüklere bağlı olabileceği görüşü kendine yer edinmiştir. Ayrıca ekonomik olarak özgür toplumlarda, hükümetler emeğin, sermayenin ve malların serbest dolaşımına izin vererek baskı veya kısıtlamadan kaçınmaktadır. Bu durumun hem girişimciliği hem de ekonomik büyümeyi etkileyebileceği görüşü hala önemini korumaktadır. Bu önemden yola çıkarak ekonomik büyümenin temel faktörleri olan emek ve sermayenin yanında ekonomik büyümeyi doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilecek faktörlerin belirlenmesi politika yapıcının politika tasarımlarına kaynaklık edebileceği düşünülmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak yapılan bu çalışmada 2006-2020 dönemi yıllık veri setleriyle Avrupa Birliği üyesi 21 ülke için ekonomik özgürlük, girişimcilik ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik testiyle incelenmiştir. İkinci bölümde konuya ilişkin literatür özeti sunulmuştur. Üçüncü bölümde araştırma değişkenleri ve analiz yöntemi tanıtılmıştır. Dördüncü bölümde bulgulara ve son bölümde ise sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Ekonomik büyüme, ekonomik özgürlük ve girişimciliğin ekonomik yapı üzerindeki destekleyici etkisi hem hükümetler hem de akademik camiada son zamanlarda gündemi meşgul etmektedir (Akın, 2010:21). Akademisyenler ve politika yapıcılar, girişimcilik faaliyetlerinin dünya ekonomisinde ekonomik büyümeye, istihdama ve inovasyona önemli bir katkısı olduğu konusunda hemfikirdir (Sweidan, 2022:111). Çünkü girişimciler sahip oldukları özelliklerinden hareketle ekonomik büyüme üzerinde belirleyici bir özelliğe sahiptirler (Kartal vd., 2021: 2046). Ayrıca ekonomistler, ekonomik özgürlüğün ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyeceğini öne sürmektedir (Hall ve Lawson, 2014:2). Ancak her ne kadar ekonomik özgürlüğün toplam düzeyde ekonomik refaha katkıda bulunduğu genel olarak kabul edilse de konunun derinlemesine araştırılması gerekmektedir (Gohmann vd., 2013:144). Konuya ilişkin farklı dönem ve ülke gruplarına göre yapılmış çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmektedir.

Harbi vd. (2011), 1996-2007 dönemi ve 34 OECD ülke panelinde girişimciliğin ekonomik büyümenin nedeni olduğunu bulgulamıştır. Powell ve Weber (2013), 1981-2009 dönemi için 50 ülke örneğinde girişimcilik ve ekonomik özgürlük arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmada ekonomik özgürlük ile girişimcilik arasında pozitif bir ilişkinin olduğu sonucunu elde etmiştir. Akıncı vd. (2013), 1995-2012 döneminde gelişmiş, gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkelerde ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme ilişkisini test etmiştir. Yaptıkları analizlere göre ekonomik özgürlüğün ekonomik büyümeyi arttırdığını tespit etmişlerdir. Çetenak ve Işık

(2016) OECD ülkelerinde 1995-2014 dönemi için yaptıkları çalışmada tüm ekonomik özgürlük endeks bileşenlerinin ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu ve ayrıca ekonomik büyümenin ise mali, parasal ve ticari özgürlüklerin nedeni olduğunu bulgulamıştır. Şahin (2018) 8 OECD ülkesi ve 2002-2015 dönemi için girişimcilik ve ekonomik büyüme ilişkisini test ettiği çalışmada girişimciliğin, ekonomik büyümeyi arttırdığını bulmuştur. Elverdi ve Atik (2020), 22 Avrupa ve Kuzey Amerika ülkesi için 2018 yılı verileriyle girişimcilik ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırdıkları çalışmada girişimciliğin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Kartal vd. (2021), 2006-2016 dönemine AB ülkeleri ve Türkiye için ekonomik özgürlük ve girişimcilik ilişkisini incelediği çalışmada ekonomik özgürlük, iş yapma özgürlüğü, yatırım özgürlüğünün girişimcilik faaliyetlerini arttırdığını tespit etmiştir. Göcen (2021), 1996-2019 döneminde D8 ülkeleri için yaptığı çalışmada ekonomik özgürlüğün ekonomik büyümenin nedeni olduğunu bulmuştur. Ayrıca ülkelere göre farklı nedenselliklerin olabileceğini raporlamıştır. Altıntaş (2021) 115 ülke örnekleminde 2019 yılı için girişimcilik ve ekonomik özgürlük ilişkisini yapısal eşitlik modeliyle incelediği çalışmada ekonomik özgürlüğün girişimciliği pozitif etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Dempere ve Pauceanu (2022), 2014-2019 dönemi ve 118 ülke örnekleminde iş, emek, para, ticaret, yatırım ve finansal özgürlüklerin girişimcilik üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırma sonunda girişimcilik ile iş ve finansal özgürlük arasında pozitif bir ilişki olduğunu raporlamıştır. İmamoğlu (2022), 2006-2020 döneminde ve 56 ülke örnekleminde yaptığı çalışmada girişimcilik ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin olduğunu tespit etmiştir. Khyareh ve Zamani (2022), 2008-2018 dönemi ve 54 ülkeden oluşan bir panelde ekonomik özgürlük, girişimcilik ve ekonomik büyüme arasındaki sistemik bağlantıyı araştırmıştır. Yaptıkları analizlere göre genel ekonomik özgürlüğün ve hukukun üstünlüğü, sınırlı hükümet büyüklüğü, düzenleyici verimlilik ve pazar açıklığı gibi alt bileşenlerinin, girişimcilik faaliyetinin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkilerini desteklediği sonucuna ulaşmışlardır. Sweidan (2022), 50 ABD eyaleti ve 2008-2017 dönemi için yaptığı çalışmada ekonomik faktörlerin girişimcilik oranı üzerindeki etkisinin kurumsal ve kâr fırsatı faktörlerinden daha fazla olduğu ve ekonomik özgürlük, ekonomik kalkınma ve firmaların ölüm oranınının girişimcilik faaliyetleri üzerinde istatistiksel olarak pozitif bir etkiye sahip olduğunu tespit etmiştir. Literatür özetinde yer alan çalışmalar incelendiğinde doğrudan AB ülkelerine odaklanan ve çalışma sayısının çok az olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmayla birlikte literatüre katkı sunulacağı düşünülmektedir.

3. VERİ SETİ VE YÖNTEM

3.1. Veri Seti

Çalışmada 2006-2020 dönemi ve 21 AB ülkesi⁴⁹ özelinde ekonomik özgürlük, girişimcilik ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmaktadır. Çalışma döneminin 2006-2020 olması girişimciliği temsilen kullanılan değişkenin 2006-2020 döneminde hesaplanmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca AB üyesi 6 ülkenin girişimcilik verilerine ulaşamadığı için bu ülkeler analize dâhil edilememiştir. Araştırma değişkenleri Tablo 1'de verilmektedir.

⁴⁹ Almanya, Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Finlandiya, Fransa, Güney Kıbrıs, Hırvatistan, İrlanda, İspanya, İsveç, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovak Cumhuriyeti ve Slovenya.

Tablo 1: Araştırma Değişkenleri

Değişken Kısaltması	Değişken	Değişken açıklaması	Veri Kaynağı
LNGDP	Ekonomik Büyüme	Doğal logaritması alınmış kişi başına GSYH (2015 sabit \$)	Dünya Bankası
LNFR	Ekonomik Özgürlük	Doğal logaritması alınmış Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi	The Heritage Foundation
LNENT	Girişimcilik	Doğal logaritması alınmış yeni kurulan işletme sayısı	Dünya Bankası Girişimcilik Veritabanı

3.2. Yöntem

Çalışmada kullanılan değişkenlerin birim ve yatay kesit verilerden oluşması nedeniyle panel veri analiz yöntemlerinin kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Panel veri analiz yöntemlerinden hangisinin tercih edilmesi gerektiğine ise bazı ön testler yapılarak ve bu ön testlerden elde edilen sonuçlara göre karar verilmektedir. Bu ön testler yatay kesit bağımlılığı, homojenlik, birim kök testleridir. Bu nedenle çalışmada öncelikle birimler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığı Pesaran'ın (2004) CD testiyle, panel veri birimlerinin homojen mi yoksa heterojen mi dağıldığı Pesaran ve Yamagata'nın (2008) Delta testiyle ve değişkenlerin birim kök içerip içermediği ise CIPS birim kök testiyle araştırılmıştır. Ayrıca değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığı tespit edilirken Westerlund (2007) panel eşbütünlük testiyle ve değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi ise Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testiyle incelenmiştir.

4. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde nedensellik analizi öncesinde yapılan ön testlere ve nedensellik test bulguları sunulmuştur. Tablo 2'de yatay kesit bağımlılığının olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla yapılan Pesaran (2004) CD testi sonuçları verilmektedir.

Tablo 2: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Değişkenler	CD Test	Olasılık Değeri
LNGDP	39.77	0.000
LNFR	6.67	0.000
LNENT	7.30	0.000

Not: * simgesi sırasıyla %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 2'ye göre tüm değişkenlerin olasılık değerlerinin %5 önem düzeyinden küçük olduğu görülmektedir. Bu durumda panel veri birimleri arasında yatay kesit bağımlılığının olduğuna karar verilmiştir. Panel veri analizlerinde hangi yöntemin kullanılabileceğine karar verebilmek için yapılması gereken bir diğer test ise homojenlik testidir. Bu amaçla Pesaran ve Yamagata'nın (2008) Delta testi yapılmış ve test sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: Delta Test Sonuçları

Test	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
Delta	13.100	0.000
Delta adj	15.298	0.000

Tablo 3 incelendiğinde Delta test sonuçlarının anlamlılık düzeylerinin %1'den küçük olduğu ve bu durumda panel veri birimlerinin heterojen olduğuna karar verilmiştir. Hem yatay kesit bağımlılığı hem de heterojenliğin olması nedeniyle serilerin durağanlıkları CIPS testiyle araştırılmış ve elde edilen bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: CIPS Panel Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Sabitli Modelde	
	Düzeyde I(0)	Birinci Farklarda I(I)
LNGDP	-1.771	-2.464
LNFR	-1.872	-3.707
LNENT	-1.712	-2.644
CIPS Kritik Değerler	%10	-2.07
	%5	-2.17
	%1	-2.34

Tablo 7'de verilen test sonuçlarında düzey değerinde tüm değişkenlerin durağan olmadıkları ancak farkları alındığında durağan hale geldikleri anlaşılmıştır. Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığı yani eşbütünleşme ilişkisi Westerlund (2007) eşbütünleşme testiyle incelenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Eşbütünleşme Test Sonuçları

Test İstatistiği	Değer	Z Değeri	Olasılık Değeri	Bootstrap Olasılık Değeri
Gt	-1.861	0.864	0.806	0.258
Ga	-3.161	4.357	1.000	0.323
Pt	-5.691	2.091	0.982	0.385
Pa	-2.241	2.970	0.999	0.185

Not: Bootstrap değerleri 400 örneklem ile elde edilmiştir.

Tablo 5'e göre olasılık değerlerinin 0.05'ten büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığına karar verilmiştir. Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olmadığı için analizin devamında birimler arasında hem yatay kesit bağımlılığı hem de heterojenliğin olması nedeniyle Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi yapılmasına karar verilmiştir. Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testinden elde edilen bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Nedensellik Test Sonuçları

Hipotez	W-bar	Z-bar	Olasılık Değeri
GDP \neq FR	3.0283	6.5726	0.0000
FR \neq GDP	2.2080	3.9143	0.0001
GDP \neq ENT	2.3692	4.4367	0.0000
ENT \neq GDP	3.5536	8.2745	0.0000
FR \neq ENT	2.7520	5.6770	0.0000
ENT \neq FR	2.3692	4.4367	0.0038

Not: \neq işareti, Granger nedeni değildir anlamında kullanılmıştır.

Tablo 9'da olasılık değerlerinin %1 anlamlılık düzeyinden küçük olduğu görülmektedir. Buna göre ekonomik büyüme ile ekonomik özgürlük arasında çift yönlü, ekonomik büyüme ile girişimcilik arasında çift yönlü ve ekonomik özgürlükle girişimcilik arasında çift yönlü istatistiki olarak pozitif ve anlamlı nedensellik ilişkilerinin olduğu tespit edilmiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkelerin ekonomik büyümeye ve bu süreci sürekli hale getirme çabaları ekonomi politikalarının sürdürülebilir hedeflere odaklanmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ekonomide önemli aktörlerden biri olan girişimcilerin davranışları, davranışlarını etkileyen faktörler ve girişimcilerin ekonomik büyüme sürecindeki rolleri, girişimcilerin kararlarını etkileyen faktörleri son derece önemli hale getirmektedir. Bu faktörlerden biri de ekonomik özgürlüktür. Ekonomik özgürlüğün hem ekonomik büyüme üzerinde hem de girişimcilik üzerindeki etkisi ekonomik büyüme sürecinde anahtar role sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca ekonomik özgürlük, girişimcilik ve ekonomik büyüme arasındaki etkileşimin refah üzerindeki etkisi araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Bu amaçla bu çalışmada 2006-2020 dönemi ve 21 AB ülkesi için ekonomik özgürlük, girişimcilik ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Yapılan analizlerde ekonomik büyüme ile ekonomik özgürlük arasında ekonomik büyüme ile girişimcilik arasında ve ekonomik özgürlükle girişimcilik arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu sonuçlar değişkenler arasında karşılıklı nedensellik ilişkisini doğrulamanın yanında ekonomik büyüme için ekonomik özgürlük ve girişimciliğin önemine vurgu yapmaktadır. Ayrıca girişimcilerin birer birey ya da bireylerin yönettiği kurumlar olduğu düşünüldüğünde, girişimciliğin daha özgür ortamlarda gelişebileceği ve bireylerin girişimcilik özelliklerinin, girişim beceri ve cesaretlerinin ekonomik özgürlükle arttırılabileceği görüşü öne çıkmaktadır. Bu sonuçlara göre AB ülkelerinde sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanmasında ekonomik özgürlük ve girişimciliğin önemli faktörler olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu ülkelerde girişimciliği destekleyici ve ekonomik özgürlüğü arttırıcı politikaların tasarlanması ve yürürlüğe

konulmasının ekonomik büyümeyi katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu sonuçların 21 AB ülkesinden oluşan panelden elde edilen sonuçlar olması nedeniyle farklı ülke ya da ülke grubuna yönelik yapılacak olan çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilebileceği göz ardı edilmemelidir. Ayrıca gelecek araştırmalarda farklı ülke/ülke grubu ve yöntemlerle ve çalışmada kullanılan değişkenleri temsil eden farklı değişkenlerle konunun yeniden araştırılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Akın, H. B. (2010). Türkiye’de İş Yapma Ortamının Girişimcilik ve Ekonomik Özgürlükler Açısından Değerlendirilmesi. *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, 21-49.
- Akıncı, M., Akıncı, G. Y., & Yılmaz, Ö. (2013). Ekonomik Özgürlükler İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Gelişmiş, Gelişmekte Olan ve Az Gelişmiş Ülkeler Üzerine Bir Panel Veri Analizi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(2), 55-93.
- Altıntaş, F.F. (2021). Ekonomik Özgürlüğün Girişimcilik Boyutunu Etkilemesine Yönelik Yapısal Eşitlik Modeli Uygulaması, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13 (2), 1835-1855.
- Çetenak, Ö. & Işık, M. (2016). Ekonomik Özgürlükler İle Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 6(1), 1-16.
- Dempere, J. M., & Pauceanu, A. M. (2022). The Impact of Economic-Related Freedoms on the National Entrepreneurial Activity. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 11(1), 1-20.
- Dumitrescu, E. & Hurlin, C. (2012). Testing for Granger Non-Causality in Heterogeneous Panel. *Economic Modelling*, 29(4),1450-1460.
- Dünya Bankası (2022a). Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri. Erişim tarihi: 15/12/2022.<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
- Dünya Bankası (2022b). Dünya Bankası, Girişimcilik Veritabanı. Erişim tarihi: 12/15/2022. <https://www.worldbank.org/en/programs/entrepreneurship#closed>
- Elverdi, S. & Atik, H. (2020). Girişimcilik ve Ekonomik Büyüme: Avrupa ve Kuzey Amerika Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. *Journal of International Social Research*, 13(69), 1170-1179.
- Gohmann, S.F., Hobbs, K.B., & McCrickard, J.M. (2013). Economic Freedom, Entrepreneurial Activity, and the Service Sector. *Journal of Entrepreneurship and Public Policy*, 2(2), 144-159.
- Göcen, S. (2021). Gelişen Ülkelerde Ekonomik Özgürlük ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bootstrap Panel Granger Nedensellik Testi, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(3), 865-878.
- Hall, J. C., & Lawson, R. A. (2014). Economic Freedom of the World: An Accounting of the Literature. *Contemporary Economic Policy*, 32(1), 1-19.
- Harbi, S. E., Grolleau G. & Bekir I. (2011). Entrepreneurship and Growth: What Causes What? *Advances in the Study of Entrepreneurship, Innovation and Economic Growth*, 22:73-91.
- İmamoğlu, İ. K. (2022). Yönetişim, Girişimcilik ve Ekonomik Büyüme: Bir Panel Nedensellik Analizi. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 5(2), 304-317.

- Kartal, M., Şahbaz Kılınç, N., & Kılınç, E. C. (2021). Ekonomik Özgürlük ve Girişimcilik Faaliyeti: AB Ülkeleri ve Türkiye Özelinde Bir Araştırma. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(3), 2043-2064.
- Khyareh, M. M., & Zamani, M. (2022). Economic Freedom, Entrepreneurship And Economic Growth: Evidence From Panel Data. Journal of Developmental Entrepreneurship, 27(04), 2250027.
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. CESifo Working Paper Series No. 1229. <http://ssrn.com/abstract=572504>
- Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing Slope Homogeneity in Large Panels. Journal of Econometrics, 142 (1), 50-93.
- Powell, B., & Weber, R. (2013). Economic Freedom and Entrepreneurship: A Panel Study of the United States. American Journal of Entrepreneurship, 6(1), 67-87.
- Sweidan, O. D. (2022). Economic Freedom and Entrepreneurship Rate: Evidence from the US States After the Great Recession. Journal of the Knowledge Economy, 13(1), 111-127.
- Şahin, D. (2018). OECD Ülkelerinde Girişimcilik Faaliyetlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Panel Veri Analizi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3, 81-90.

EFFECT OF THE EMPLOYMENT STATUS OF ALGERIAN TOURISTS ON THE WILLINGNESS FOR OUTBOUND TOURISM

Dr. Chems Eddine BOUKHEDIMI

University of Tizi Ouzou, Department of commerce. Marketing Management. Algeria

ORCID ID 0000-0003-1728-1809

Abstract

The aim of this research is to measure the impact of the respondent's employment status in Algeria on their willingness to visit foreign countries. The method adopted is quantitative, through an online questionnaire between June and October 2023. It should be mentioned that our sample is composed of 51 respondents, most of them are aged between 18 and 25 years (24/51). Thus, the study was based on the t-test of two independent samples using SPSS version 26. It has been found that the Levene's test is superior to the significant level (p value: $0.162 > 0.05$), which means that the variances are homogeneous. The results obtained show that there are no significant differences between employed and unemployed persons in terms of perceived risks in tourism (p value: $0.172 > 0.05$), and the t -value is 1.365.

Keywords: Tourism; outbound tourism, two independent samples' t-test; Algeria; employment status.

THE EFFICACY OF DATA BACKUP AND RECOVERY PRACTICES: AN INSIGHT FOR SCHOOL MANAGEMENT

Moses Adeolu AGOI

Lagos State University of Education, Lagos Nigeria.
ORCID ID: 0000-0002-8910-2876

Oluwakemi Racheal OSHINOWO

Lagos State University of Education, Lagos Nigeria.
ORCID ID: 0000-0003-0568-6446

Abstract

The advent and incorporation of Internet technology into the sphere of human endeavors has aided the development, security and growth of many industries including education. The internet has essentially served as the largest global resources as well as digital preservation or data backup and recovery architecture. Backup is seen as the storage of data for the purpose of disaster recovery. According to Hope (2006), Data backup practice is specifically designed for immediate recovery of data. With the expanding use of network in schools, an increasingly larger number of people are having access to the network system. The smallest manipulation or loss of data can significantly have effects on both academic and administrative activities in school. This paper discussion is focused on data backup and recovery. The paper evaluates the importance of backup practices in educational settings. Some of the advantages and disadvantages of data backup and recovery practices were highlighted in the paper discussion. In order to collect important information that could be useful for the paper write-up, online Google form questionnaire instrument was used to collect information from respondents which were subjected to reliability analysis. Conclusively, recommendations were made.

Keywords: Data Backup and Recovery, Internet Technology, School Management.

STRATEGIC MANAGEMENT: MANAGING CRISIS SITUATIONS

Fatima AHSAN

Research Scholar Research Scholar, NDU, Islamabad

Dr. Muhammad Zia-ur-REHMAN

Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Abstract

Strategic Management is extremely crucial for managing crisis situations, especially in the face of unforeseen circumstances. The strategic management process during crucial times or in the face of adversary involves a systematic process of analysing the situation, formulating strategies effectively and implementing them efficiently in order to navigate the crisis smoothly and in a timely manner. The study highlights that crisis situations can be extremely challenging to manoeuvre. Therefore, it is important to have a systematic approach to overcome these challenges. Strategic management plays an important role to aid that. It helps the organization, especially the top leadership to anticipate potential crisis and develop contingency plans in advance. Strategic management also provides with a framework for making informed decisions based on short-term and longterm analysis. Strategic management also emphasises on the importance of clear, transparent and timely communication which is a crucial factor during crisis times. Strategic management also helps the leader in assessing and allocating the existing resources into the most critical needs to maximize the organization's ability to overcome the crisis. Conclusively it is stated that strategic management is essential to an organizational overall wellbeing. In crisis times, the importance of strategic management magnifies exponentially. An organization will not be able to anticipate and prepare for crisis, make informed decisions, communicate effectively and allocate resources efficiently if they don't embrace strategic management. The top leadership is susceptible to challenges like decision overload, uncertainty, stakeholder management and lack of adaptive leadership but the strategic management principles provide a blueprint for navigating these challenges along with resolving the crisis situation with resilience and take their organization towards the path of recovery and growth. The study recommends that top leadership can take into consideration when it comes to strategic management include: 1) Anticipating potential crisis and developing contingency plans proactively, 2) Staying agile, being flexible and quick to adaptation to respond to the changing circumstances, 3) Establishing clear and transparent communication channels, 4) Allocating available resources wisely and ensuring they are utilized efficiently to maximize their impact, and 5) Keep learning from experiences and identifying areas for improvement

Keywords: strategic, management, managing, crisis, situations

**MIGRATION AND MIGRATION POLICIES IN THE CONTEXT OF THE SYRIAN
CRISIS IN THE EUROPEAN UNION**
SURIYE KRİZİ BAĞLAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NDE GÖÇ VE GÖÇMEN
POLİTİKALARI

Deniz KAYA

Selçuk Üniversitesi

ORCID 0009-0004-4581-1074

Assoc. Prof. Dr. Önder A. AFŞAR

Selçuk Üniversitesi

ORCID 0000-0003-1394-3975

Abstract

Migration and refugee issues constitute one of the most critical global challenges in today's world. European Union (EU) countries are among the regions most profoundly affected by this issue. The influx of migrants and refugees into the EU has led to serious debates among member states and complicated the creation of a common migration policy within the EU. The EU's migration policy faces numerous challenges due to its internal dynamics and differences among member states. Economic, political, cultural, and religious disparities among countries hinder the formation of a common approach. Particularly, large-scale migration waves like the Syrian crisis have caused disagreements among EU countries, leading many nations to prioritize safeguarding their national interests. Countries of regional importance, such as Turkey, find themselves at the heart of this migration crisis. However, EU policies have often been unilateral and humanitarian-based. Therefore, the EU should collaborate with countries like Turkey to more equitably share the burden of migration. Common refugee policies play a critical role in resolving major migration waves, such as the Syrian crisis. Solutions can be found by facilitating the integration of refugees in countries like Turkey and preventing illegal migration. However, for these policies to become more effective, the EU must resolve its internal issues and harmonize the differences among its member states. In conclusion, for the EU to effectively address migration and refugee issues, it must address its internal problems and engage in regional cooperation. This is not only crucial for the EU but also for the entire world, requiring the implementation of long-term, fair, and democratic policies.

Keywords: Syria, European Union, migration, policy

Özet

Göçmenlik ve mülteci sorunları, günümüz dünyasının en önemli küresel meselelerinden birini oluşturmaktadır. Avrupa Birliği (AB) ülkeleri de bu sorunun etkilerini en yoğun şekilde yaşayan bölgelerin başında geliyor. Göçmenlerin ve mültecilerin AB'ye olan akını, üye ülkeler arasında ciddi tartışmalara yol açmış ve AB içinde ortak bir göç politikasının oluşturulmasını zorlaştırmıştır. AB'nin göç politikası, kendi iç dinamikleri ve üye ülkeler arasındaki farklılıklar nedeniyle birçok zorlukla karşı karşıyadır. Ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi, kültürel ve dini farklılıklar, ortak bir yaklaşımın oluşturulmasını zorlaştırmaktadır. Özellikle Suriye krizi gibi büyük ölçekli göç dalgaları, AB ülkeleri arasında anlaşmazlıklara neden olmuş ve birçok ülke kendi ulusal çıkarlarını koruma eğilimine girmiştir. Türkiye gibi bölgesel öneme sahip ülkeler, bu göç krizinin merkezinde bulunmaktadır. Ancak AB'nin politikaları genellikle tek taraflı ve insani yardıma dayalı olmuştur. Bu nedenle, AB'nin Türkiye gibi ülkelerle işbirliği yaparak göç yükünü daha adil bir şekilde paylaşması gerekmektedir. Ortak mülteci politikaları, Suriye krizi gibi büyük göç dalgalarının çözümünde kritik bir rol oynamaktadır. Türkiye gibi ülkelerdeki mültecilerin entegrasyonunu kolaylaştırarak ve yasa dışı göçleri engelleyerek bu soruna çözüm

bulunabilir. Ancak bu politikaların daha etkili hale getirilmesi için AB'nin kendi iç sorunlarını çözmesi ve üye ülkeler arasındaki uyumsuzluğu gidermesi gerekmektedir. Sonuç olarak, AB'nin göçmenlik ve mülteci sorunlarına etkili bir şekilde yaklaşabilmesi için iç sorunlarını çözmesi ve bölgesel işbirliği yapması gerekmektedir. Bu, sadece AB için değil, tüm dünya için önemli bir meseledir ve uzun vadeli, adil ve demokratik politikaların uygulanmasını gerektirir.

Anahtar kelimeler: Suriye, Avrupa Birliği, göç, politika

INTRODUCTION

Irregular migration issues are a pressing global issue where millions of people around the world are forced into a journey full of hardships, insecurities and uncertainties. Immigrants and refugees have had to leave their roots and establish a new life due to a number of factors such as wars, human rights violations, economic difficulties and environmental factors. The problem has become a reality faced not only by immigrants and refugees, but also by the countries and societies where these people take refuge. Migration and refugee flows have triggered chains of events that often push borders, lead to political and social tensions, and even affect international relations. This situation has created a great challenge, especially for European Union (EU) countries. The EU has a complex structure that brings together different policies and approaches of various member countries. Therefore, adopting a common attitude towards the influx of immigrants and refugees and creating an effective immigration policy is a rather complex process.

Large-scale migration waves, especially the Syrian crisis, have led to disagreements and political tensions within the EU. Member countries tend to protect their national interests. A number of issues have become controversial among EU countries, such as the integration of immigrants and refugees, labor markets, public security and national identity. Therefore, the EU resolving internal disparities and establishing a common migration policy will not only solve its own internal problems, but will also help it provide a better response to the urgent problems experienced by immigrants and refugees. Moreover, the solution to this problem is important not only for the EU but for the whole world. The challenges experienced by immigrants and refugees require global cooperation and fair policies. The aim of the study is to examine how the EU approaches immigration and refugee problems and how these problems can be solved both within the EU and internationally. This is important to understand the complexity of immigration and refugee issues as a global issue and the importance of seeking solutions.

Arab Spring in Syria and Syrian Migration

Syria felt the effects of the Arab Spring intensely, and the protests against the governments that started in 2010 spread to many Arab countries, including Syria. The Syrian people saw these protest movements as the hope of a democratic government and acted in this direction. The Syrian administration responded to these demands with acts of violence, causing many people to lose their lives. (Akdemir, 2000).

The public's dissatisfaction with the administration has led to conflicts between various ethnic and religious groups in the country. Although the regime promised the people a democratic government in the past, it has exhibited a more authoritarian attitude over time. The Assad administration responded violently to the people's demands for democracy, equality and welfare, and this led to widespread resistance (Şen, 2014).

Syria Crisis and Syrian Refugees

The ongoing turmoil in Syria is an issue that is changing people's lives and locations, while also restricting their return to their homelands. Many people have migrated to other regions,

especially Europe, since 2015 in search of a better life. This migration movement is a result of the protests that started in Syria in 2011 and are based on the Assad regime's understanding of governance, which is as ingrained as its predecessors.

Although the Assad administration came to power with promises of liberal reform, these promises were not realized (Bostancı, 2017: 159). This has led to various uprisings and protests throughout history, and most recently led to the current ongoing conflict.

Non-governmental organizations were kept under certain control and pressure by the regime through organizations such as the Syria Trust, led by Esmā Assad. This allowed them to gain effectiveness and functionality only within the limits determined by the regime. The main problem in the economic field is that the import substitution industrialization model drags the economy into collapse. This decline in the economy and uncertainty in politics caused foreign investments to leave the country, and the country made progress in sectors such as tourism, banking and trade (Şen, 2014).

This situation has hardened the attitude of the public and the international community against the Assad administration and led to the involvement of various global and regional powers in the conflict (Bostancı, 2017: 165).

Syrian Crisis and the European Union

Relations between the EU and Syria were initially established within the framework of the European Neighborhood Policy, with the aim of political cooperation and economic integration. This policy is focused on the goals of supporting democracy, rule of law and regional stability (Ünver-Noi, 2017: 105-113).

However, this relationship, the 2001 terrorist attacks, Syria's relations with Iran and its military presence in Lebanon were factors that deepened this country's isolation in the international arena.

The EU's policies towards Syria are aimed at increasing stability and security in the region and, in this context, aim to contribute to conflict resolution. For this reason, various sanctions have been imposed to end the civil war in Syria and ensure regional stability. These sanctions banned the trade of crude oil and oil products, the import of some luxury goods and telecom equipment, and also stopped financing for some projects in Syria (Järvinen, 2015: 19).

The migration issue primarily affected regional countries such as Turkey, Lebanon and Jordan, but over time it turned into a crisis for the EU. Hundreds of thousands of people who left their homes due to instability in the region use different routes to reach Europe (Özkut, 2017: 52).

Migration Policies of the European Union towards Syrian Immigrants After the Arab Spring

The outbreak of the Arab Spring in 2011 seriously affected the European Union (EU), as well as North Africa and the Middle East, because the EU had to make significant revisions in its migration policies. While the EU had previously cooperated with Arab countries on migration, after this major change, it adopted a security-oriented approach and tightened border controls (Elmas, 2016: 195).

In addition, uncertainties and ongoing internal turmoil have pushed the EU to make readmission agreements. These agreements are part of the EU's self-protection strategy, and the countries participating in them have the chance to gain some advantages such as visa facilitation in return (Özcan, 2016: 6).

The European Union (EU) has generally taken border and security-oriented measures against Syrian refugees. This situation has led some countries to close their borders with wire fences and to implement practices that put the Schengen System at risk (Özcan, 2016: 7).

Although the EU's decision-making mechanisms want to adopt a more humane approach to the migrant crisis, these efforts have sometimes encountered resistance from far-right parties at the national level (Mandacı and Özerim 2013: 112). This has led to an ongoing debate about whether the EU's migration policy should be "security-centred" or "people-centred". This debate continues to play an important role in shaping the future of the EU's migration and refugee policies.

In conclusion;

The immigrant and refugee problem is a global problem and all world societies need to come together to solve this problem. In this context, it is important for political leaders and policymakers to take responsibility and promote international cooperation.

Humanitarian approach, education, employment opportunities and social cohesion efforts are important to overcome these problems.

For a definitive solution to the problem, conditions must be provided for Syrian immigrants to return to their country voluntarily and with dignity. Because a Turkish Proverb says, "They put the nightingale in a golden cage, but it is still my homeland."

BIBLIOGRAPHY

- Akdemir, S. (2000). Suriye'deki Etnik ve Dinî Yapının; Siyasi Yapının Oluşmasındaki Rolü, Bostancı, M. (2017). Suriyeli sığınmacı sorunu ve basına yansımalar. Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Elmas, F. Y., (2016), Avrupa Birliği Göç-Dış Politika İlişkisinde Paradigma Değişimi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Järvinen, s. (2015). European Union as an actor in solving the Syrian crisis – reasons for unsuccessful interference. Tallinn University of Technology.
- Mandacı, N., G. Özerim, (2013), Uluslararası Göçlerin Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa'da Radikal Sağ Partiler ve Göçün Güvenlikleştirilmesi, Uluslararası İlişkiler , ss. 105-130.
- Özcan, M., (2016), Avrupa Birliği'nin Suriyeli Mülteci Politikasına Eleştirel Bir Bakış, Eğitime Bakış Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi, Yıl:12/Sayı:36: 4-8.
- Özkut, G. T. (2017). European Union's contending security approaches to Syrian refugee crisis: National security versus societal security. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Şen, Y. (2014). Suriye'de Arap Baharı, İstanbul: Yasama Dergisi. 2014, Sayı. 23, s. 56- 79.
- Ünver- Noi, A. (2017). Avrupa Birliği'nin Suriye stratejisi ve Suriye krizini AB- Türkiye ilişkilerine etkisi. H. B. Yalçın & B. Duran (eds.), Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejisi. SETA Kitapları.

THE IMPACT OF ORGANIZATIONAL ARCHITECTURE ON ITS BUSINESS IMAGE AND REPUTATION

Dr. Muhammad Zia-ur-REHMAN
Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Hamna AHSAN
Research Scholar, NDU, Islamabad

Abstract

Organization architecture is including formal organization structure, control systems, incentives processes, organizational culture and people. The study highlights that one of our greenhouse gas emissions are due to buildings that are a huge part of the problem and not it is not studied enough. Both the heating and cooling of buildings are the causes but when it comes to materials the building structures what holds the buildings up really are composed of four major materials in every city on the planet: 1) concrete 2) steel 3) masonry and 4) wood. And of these four materials, three of them have very high carbon footprints, in particular concrete and steel. Now wood is the only material that's also a renewable resource. The study was carried out by interviewing experts in architectural design and management. After carrying out interviews with 17 individuals, it was found that the design of the architecture of any building influences the reputation of the organizations. It is either direct or indirect influence, however public around the globe see organization in terms of its architecture and how it builds up its building and expands for its business. The study found that architectural design and its material influence is the organizational image in public. Hence based on that the public can either by its products and avail the services or vice versa. The study provides insightful considerations 4 business owners and policymakers.

Keywords: Organizational architecture, material, carbon footprints, business performance, buildings, design, management

CEO TRUSTWORTHINESS AND ITS IMPACT ON BUSINESS PERFORMANCE

Dr. Muhammad Zia-ur-REHMAN
Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Dr. Fatima ABRAR
Research Scholar Research Scholar, NDU, Islamabad

Abstract

The study emphasis on business performance through trustworthiness of CEO. For trustworthiness and business performance, we need strategy and management. In strategy and management, there are two important concepts which play vital role: leadership and the other one is trust. Leadership is about people and trust is about having a deal. Both play very important role in organizational setup. The study highlights that when we look at trust or trustworthiness since trust needs to be earned, we need to be trustworthy. We conducted a meta-analysis of the literature existed on trustworthiness and organizational performance. To substantiate the argument, we also conducted interviews of 11 experts on leadership. After extracting the themes, we found that there are some important aspects which cannot be undermined to establish CEO trustworthiness. The result of the study recommends remembering five aspects of trustworthiness: 1) personal reputation and relationships quality 2) being authentic 3) respect 4) integrity and 5) ethics. Conclusively the study also provides ample amount of information for those who yearn to become future leaders and employ their skills for higher performance of their organizations.

Keywords: Trustworthines

CHALLENGES FACED BY STRATEGISTS AND BUSINESS PERFORMANCE

Janet AUSTIN

Research Scholar Research Scholar, NDU, Islamabad

Dr. Muhammad Zia-ur-REHMAN

Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Abstract

The roots of strategy originate from military warfare, and boils down to two words: victory and defeat over competitors or enemies. Since its existence, strategy has evolved in terms of thriving in a more corporate analogy, and in a more complex environment, where hostility is not always the preferred agenda. This complex environment of the 'business world' is where the roots of challenges faced by strategists lie. These challenges have unlimited variations, depending on industries, businesses, individuals, culture, geographics, ideologies, markets, and the list goes on. However, the study extracted lots of challenges but some of the essential challenges are summarized below in their basic form.

- Orientation challenge (who we are and where do we compete?)
- Trade off Challenge (how do we compete?)
- Relevance Challenge (what is our value proposition and for whom?)
- Continuous change Challenge (how do we adapt?)
- Challenges of analogical thinking (not everything works for everyone)
- Failure to understand the core problem.
- Failure to understand the organization's true capabilities
- Failure to accept and understand immovable pressures
- Failure to understand cultures
- Challenges of executing strategy
- Challenges of dissecting an uncertain future
- Failure to treat strategic planning as an adaptive leadership challenge (overlooking the role and impact of loss; power identity or competence)
- Failure of analysts to fully comprehend complex and unique strategies
- Leaders focusing too much on internal environments
- Over reliance on strategic planning

Conclusively, the study puts forth that for strategies to be successful, strategists need to have a holistic view of all the possible forces that impact not on organizations but individuals as well. Anything myopic, or even a single factor when studied in isolation, when it comes to strategy, can cause the failure of the said strategy. It might sound way too complex, but detailed understanding of the heart of the organizations and the people who work within them and the cultures and markets they operate it is crucial. The study recommends that in the fast-paced changing scenarios, thanks to technological innovation, globalization, 'hyper competition', strategists have to be adaptive, have holistic understanding of factors that can have an impact in any way, flexible and focused, having clarity of their end goal.

Keywords: Strategy, execution, strategic planning, challenges

CEO PERSONALITY AND EMPLOYEE MOTIVATION: ANALYZING THE DYNAMICS

Maheen KHATTAK

Research Scholar Research Scholar, NDU, Islamabad

Dr. Muhammad Zia-ur-REHMAN

Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Abstract

Every progressive and experienced CEO is well aware of how important it is to recognize their employee's ability so that they reach their full potential. It is pertinent for CEO to motivate employees due to the fact that motivation leads to improved job performance and in turn better teamwork which inevitably leads to more success for a company. The personality of the CEO is highly dependent on the motivation of the company's employee's as the culture and characteristics of a CEO is what prevails in any organization. The study discusses that the CEO of any company has an important role to play in shaping his/her employees; hence, impacting the overall performance of the organization in the process. A CEO's personality, style of leadership and behavior while interacting with others can have significant impacts on the motivation of an employee, their level of job satisfaction leading to overall productivity. A CEO who possesses a personality that is positive and displays characteristics such as empathy and optimism can greatly inspire his employees in the long run. When CEO personality also gives importance to relationship building then employees are more likely to feel that they have a support system and feel valued to be a part of such an organization. The CEO can also significantly influence employees by offering guidance, gives importance to their new and innovative ideas and helping them reach their goals this way. The study concludes that the CEO sets the tone for the organization such as the values, culture and work environment as a whole and one with a positive personality can positively influence employees positively as well. In conclusion, a CEO who possesses positive traits and continues to support and inspire employees will have employees doing well in their jobs and have high motivation. On the other hand, an employee with negative traits would rather be a hindrance to the motivation and growth of employees and negatively impact them. The study suggests that as per research done in the past there are certain behaviors of CEO that can impact an organization negatively. These include behaviors such as the CEO being rigid and hard on employees to achieve ideal results. The CEO also significantly impacts how leaders perform with others. If a CEO is one with a discouraging attitude, then the leaders also get into the habit of discouraging others from innovation and ideas. Moreover, a CEO may consider it their duty to micromanage employees; even though, leaders and managers exist for this purpose. This results in their team's collaboration and teamwork being hindered. Hence, such behaviors by the CEO of a company must be avoided at all costs.

Keywords: CEO, Positive personality, motivation, job performance, work environment, culture.

DATA-DRIVEN DECISION-MAKING: ANALYSING THE DYNAMICS

Maj Hamid FAYYAZ

Research Scholar Research Scholar, NDU, Islamabad

Dr. Muhammad Zia-ur-REHMAN

Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Abstract

In the age of information, businesses and organizations are overwhelmed with data from diverse sources. Acquiring the capacity to convert this unprocessed data into practical insights has become an essential talent for achieving success. The study emphasizes that Data-driven decision-making (DDDM) is the systematic approach of making informed choices by analysing data, rather than merely depending on intuition or personal experience. This method enables firms to extract useful information, manage risks, and improve overall efficiency. Data-driven decision-making entails the use of data to inform and bolster decision-making processes. Data-driven decision-making enables us to make informed choices by utilizing advanced analytics tools and approaches. DDDM empowers us to: rational Decision Making, Improved Efficiency, Risk Reduction, Strategies focused on prioritizing the needs and preferences of the customers, Detect concealed patterns and correlations, and Transcend reliance on intuition and bias. Some of the Key Components of Data-Driven Decision Making as found include: gathering and Integration of data, analysis and interpretation of data, data visualization and generation of reports and continuous Monitoring and repetition. The study also highlights some of the challenges in Implementing Data-Driven Decision Making which include; the Importance of Data Quality, Bias, and Accuracy, Concerns regarding the privacy and security of data, Resistance to Change can hinder the adoption of new practices or technologies, Costs of Implementation refer to the expenses associated with introducing and integrating new practices or technologies, Overreliance on data can lead to a narrow perspective and neglect of other important factors, and ethical concerns involve the moral implications and potential consequences of adopting new practices or technologies. The study shed light on that with the continuous advancement of technology, the future of DDDM (Data-Driven Decision Making) has even more potential. The incorporation of artificial intelligence and machine learning will additionally streamline and augment the process of decision-making. Advancements in predictive analytics will enhance the ability of enterprises to accurately foresee trends and market developments. The study recommends that to adopt Data-Driven Decision Making (DDDM) is important in order to achieve strategic management excellence. This approach involves making rational choices, improving efficiency, and giving priority to customer needs. Efficiently managing the difficulties associated with implementing DDDM requires resolving problems related to data quality, privacy, resistance to change, implementation expenses, and ethical considerations. The future holds great potential for the transformative impact of DDDM, particularly when combined with AI and machine learning. This integration enables improved decision-making processes and predictive analytics, which should be duly acknowledged. The importance of precise and dependable data analysis in influencing a more promising future necessitates a careful viewpoint to guarantee the efficiency of plans based on data. Conclusively, the utilization of data-driven decision-making has become a fundamental aspect of contemporary company strategy, providing a potent instrument for effectively navigating

intricate situations and attaining triumph. By seeing data as a valuable resource, both companies and individuals may acquire important knowledge, streamline operations, and make well-informed decisions that contribute to a more promising future. Nevertheless, it is imperative to analyze data with a discerning perspective, guaranteeing its accuracy and reliability.

Keywords: Decision-making, Data, Artificial Intelligence and Machine Learning, Organizations, Systematic Approach

STRATEGIC IGNORANCE AND BUSINESS PLANNING; ANALYZING THE PERSPECTIVES

Muqaddar ALI

Research Scholar Research Scholar, NDU, Islamabad

Dr. Muhammad Zia-ur-REHMAN

Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Abstract

Strategic ignorance is a concept that explores the intentional avoidance or neglect of certain information for strategic purposes. In today's information rich environment, individuals and organizations strategically choose to remain uninformed about specific details or developments to gain advantages in decision-making or competitive scenarios. The study highlights that strategic ignorance is a deliberate and calculated approach to filtering information, allowing individuals or entities to focus on crucial aspects while sidestepping potentially distracting or detrimental details. It is not a passive lack of awareness but a purposeful choice to remain uninformed in specific domains. This strategic approach is evident in various contexts, from business and politics to personal decision-making. Companies, for instance, may strategically ignore certain market trends to maintain a competitive edge, while individuals might choose to overlook negative information to preserve their mental well-being. Despite its potential benefits, strategic ignorance raises ethical concerns and requires a delicate balance to avoid unintended consequences. Conclusively, the study emphasizes that strategic ignorance serves as a complex tool for managing information in a world inundated with data. While it can offer advantages in terms of focus and decision-making, it necessitates careful consideration to prevent potential pitfalls and ethical dilemmas. Striking the right balance between selective ignorance and informed decision-making is crucial for navigating the challenges of the modern information age. The study suggests that to harness the benefits of strategic ignorance ethically, individuals and organizations should prioritize transparency and regularly reassess their information-filtering strategies. Open communication and a willingness to adapt to changing circumstances can help mitigate the risks associated with intentional information avoidance. Additionally, fostering a culture that values informed decision-making while acknowledging the limitations of knowledge can contribute to a more responsible and effective use of strategic ignorance.

Keywords: strategy, ignorance, planning, effectivity, techniques, business performance

LEADERSHIP ROLE AND BUSINESS PERFORMANCE: A QUALITATIVE STUDY

Ms. Ribbat KHAN

Research Scholar Research Scholar, NDU, Islamabad

Dr. Muhammad Zia-ur-REHMAN

Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Abstract

Even in turbulent times, as leaders consciously lead themselves and their teams in alignment with the roles they assign. The study is conceptual in nature and after culling through various latest relevant literature, it shows that leaders lay the foundation for effective leadership. A leadership role inspires trust as trust can be the essential element for a credible leader. People choose to follow the leaders with two crucial qualities: one is character and second is competence. Leaders create vision by clearly defining where the team is going and how they are going to get there. Another leadership role to be considered is execution of strategy, that consistently achieves results with and through others using disciplined processes and by coaching the potential which unleashes the ability of each person on the team to improve performance. This leads to solve problems and grow their careers. In this way leadership role can be challenging while it can also be extremely rewarding when leaders know how to be effective in getting the work done through teams. This ultimately leads to better and higher business performance. The study puts forth some of the important insights for future leaders.

Keywords: Leadership role, inspiration, business performance, strategy, potential.

DEVELOPING EMOTIONAL INTELLIGENCE FOR STRATEGIC BUSINESS MANAGEMENT: A QUALITATIVE STUDY

Dr. Saqib Anwar SIDDIQUI

Research Scholar Research Scholar, NDU, Islamabad

Dr. Muhammad Zia-ur-REHMAN

Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Abstract

Managing business strategically has been a challenge for organizations all over the world. Business leaders and owners have been in search of toolkits and literature shows that various strategic and techniques and business plans have been deployed, however they didn't succeed fully. In the past few decades, emotional intelligence has been the meaningfully suggestive option in not only developing personalities and teams but also organizations. The role of emotional intelligence has emerged as a panacea for organizational strategic performance and hence cannot be undermined. The study current focuses on emotional intelligence at organizational level, as organizations possess not only the intellectual memory but also emotional memory, which shapes the overall position of an organization. And that position determines where it would sustain strategically or fail miserably. The study is a qualitative in nature and interviews were conducted to elicit the tacit knowledge of the experts regarding the existence of emotional intelligence at organizational level. After extracting the themes, it was found that the role of emotional intelligence holds one of core significance in organizational setup. Valuable themes have been discussed in detail and the study also unveils various insights for organizational leadership, policymakers and those who are in the helm of the affairs in running business strategically.

Keywords: Strategic business management, Qualitative study, Emotional Intelligence, Organizational Performance, Strategy

STRATEGIC MANAGEMENT AND CORPORATE ENTREPRENEURSHIP

Soudah SULTANA

Research Scholar Research Scholar, NDU, Islamabad

Dr. Muhammad Zia-ur-REHMAN

Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Abstract

Strategic management profoundly influences corporate entrepreneurship by providing a framework for aligning entrepreneurial initiatives with long-term organizational goals (Ben Arfi & Hikkerova, 2021). It serves as a guiding force that encourages innovation, risk-taking, and proactive decision-making within the corporate landscape (Boone, Lokshin, Guenter, & Belderbos, 2019). The study discases that strategic management acts as the cornerstone for fostering corporate entrepreneurship, facilitating the identification of opportunities, resource allocation, and risk assessment. By integrating entrepreneurial mindsets into strategic planning, organizations can create a culture conducive to innovation and seize emerging market prospects (Kim & Oh, 2022). It involves a dynamic interplay between strategic vision and an entrepreneurial spirit, empowering companies to adapt, innovate, and sustain competitive advantage in a rapidly evolving business environment (Kreiser, Kuratko, Covin, Ireland, & Hornsby, 2021). The study concludes that the interdependence between strategic management and corporate entrepreneurship underscores their symbiotic relationship in driving organizational growth, resilience, and adaptability (Martín-Rojas, Garrido-Moreno, & García-Morales, 2020). Their integration fosters a culture of innovation and agility vital for navigating complex market landscapes. The study suggests that to leverage the synergy between strategic management and corporate entrepreneurship, organizations should foster an inclusive environment that encourages experimentation, supports calculated risk-taking, and rewards entrepreneurial initiatives. They should also invest in continuous learning and development to nurture entrepreneurial talents across all levels of the organization.

Keywords: Strategy, Performance, Entrepreneurship, Corporations, Management process

TALENT MANAGEMENT AND BUSINESS PERFORMANCE: ANALYZING THE PERSPECTIVES

Dr. Muhammad Zia-ur-REHMAN
Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Dr. Muhammad SHAFIQUE
Research Scholar Research Scholar, NDU, Islamabad

Abstract

Each year businesses develop goals to achieve their overall business strategy. Such organizational goals get altered frequently throughout the year and organizations need to be able to react quickly to changes in line with competitors and industry trends. This is critical to company's success and an effective talent management strategy also needs to be able to respond to changes in business needs. The current study shows that the strategy starts with knowing what talent is needed to achieve business goals. They need the right people with the right skills in the right roles in the company that may be expanding into global markets developing and launching new products or selling to new types of customers. All of such changes would require different types of leaders and most likely team members with new skills as business goals are being set higher. And business leaders should work together to identify what type of new roles may be needed and how many people it may take to fill those roles. They need to look ahead and try to anticipate what might be needed throughout the year as they grow globally. The study shows that new types of leaders and team members may be needed who can succeed in a global environment and they may need more leaders to support the business goals. For talent management, more team members with experience in new areas with focus on innovation or a new customer support organization would be essential. The study emphasizes on how one can determine what roles and skills are needed to start with business goals as new teams' leaders and jobs are critical to success. Organizations constantly require teams of people with certain skills and edifying the required skills is critical knowledge. The study concludes that knowledge management is essential for any organization and the core competence which an organization can utilize to enhance performance is based on telling management with clearly defined processes, teams, systems. The study also recommends some essential points to enhance business performance employing talent.

Keywords: Business performance, Talent management, critical knowledge, organizations, system, core competence

DYNAMICS OF DIVERSITY IN WORKFORCE AND BUSINESS PERFORMANCE: AN ANALYTICAL OVERVIEW

Dr. Muhammad Zia-Ur-REHMAN
Universiti Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan

Muhammad SHAHBAZ
PhD Scholar, National Defence University, Islamabad.

Abstract

The study focuses on diversity in workforce and its association with bulk well performance. Around 20 years ago the researchers thought that diversity stuff is not something that an organization should worry about, however in older generation started thinking about diversity as important element in organizations. Naturally as the time passed people started migrating travelling and shifting from one part of the world to other parts of the world, the researchers realized that diversity stuff has become much more important for organizations. In order to produce products or provide services diversity can be crucial. The study shows that diversity can enhance performance and innovation common and in return innovation and performance gain enhance diversity in organizations. The study was conducted based on interviews carried out with the experts from salmon companies believing that diversity management can be one of the important elements for business performance. In the second phase we carried out open discussion with the experts and got their opinions drafted for analysis. The study found that based on personal as well as professional experiences, diverse organizations are really more innovative, and diversity can be more than something to comply with. It can be really a competitive advantage for organizations to compete in the market it is found that more diverse organizations have better performance with more innovation. Similarly, more innovative organizations promote more diversity. The study provides valuable recommendations for researchers as well as practitioners.

Keywords: Diversity management, innovation, business performance, effectiveness, interviews, expert opinion, open discussion, organizations

TRANSFORMATION OF KOSOVO EDUCATION FROM TRADITIONAL INTO MODERN

Jekimen AVDIAJIAH

European University of Tirana, Albania

Abstract

Everyday life is and will be influenced depending on the developments that society undergoes throughout the history. Particularly, countries undergoing transition from one system to another sustain the greatest impact in trying to embrace the modern system. Kosovo society had the fortune to experience a change, which began in late 1999 to continue up to date. One of the 'developments' of the time with the evolution in Kosovo society was the transition from the traditional education system into the modern one. This transformation began immediately after the war, to continue even today. It was started by internationals, which governed and administered Kosovo society, including education. There was a great 'evolution', because almost the entire system was 'changed'. Among other things, for the first time it was enabled the opening of private schools from the lowest level up to the colleges and universities. This paper will address: how much was ready the society to embrace such a 'cultural' change in education, respectively, how much were prepared teachers for such changes; as it was actually thought to be a modern education system, how much was it according to international standards; what are the results and current situation in Kosovo education.

Keywords: Education, evolution, reform, transformation.

HUMAN SECURITY PROVIDERS IN FRAGILE STATE UNDER ASYMMETRIC WAR CONDITIONS

Luna SHAMIEH

European University of Tirana, Albania

Abstract

Various players are part of the game in an asymmetric war, all making efforts to provide human security to their own adherents. Although a fragile state is not able to provide sufficient and comprehensive services, it still provides special services and security to the elite; the insurgents as well provide services and security to their associates. The humanitarian organisations, on the other hand, provide some fundamental elements of human security, but only in the regions, they are able to access when possible (if possible). The counterinsurgents (security forces of the state and intervention forces) operate within a narrow band defined by the vision of the responsibility to protect and the perspective of the resolution of the conflict through combat; hence, the possibility to provide human security is shaken at this end. This article examines how each player provides human security from the perspective of freedom from want in order to secure basic and strategic needs, freedom from fear through providing protection against all kinds of violence, and the freedom to live in dignity. It identifies a vicious cycle caused by the intervention of the different players causing a centrifugal force that may lead to disintegration of the nation under war.

Keywords: Human security, asymmetric war, counter insurgency, fragile state, insurgency.

THE ROLE OF EUROPEAN UNION IN GLOBAL GOVERNANCE

Yarfeth SHKRELI

Institution of European Studies, Tirana, Albania

Abstract

Despite all the wide research and literature on the subject, changing and challenging times often present themselves with new objectives, fluid politics, and everlasting point of views. Much is said about the subject and the trend nowadays is watching every European Union (EU) intervention as a form of neo colonialism or a form of establishing new markets. The paper will try to establish a perspective on EU influences, policies and impacts analyzed from multidimensional point of view, not limiting itself on a narrow external dimension, focusing on a broader understanding of its diverse contribution to global governance and peace keeping. Tending to be critical, this paper tends to fall out of extremes, neither holding a Eurocentric position, nor falling for cheap critic to the whole failures and impact of EU policies. The ambition is to show EU as a contributing factor while keeping in mind its nature as a multi layered actor and with not necessarily coinciding interests among its member states.

Keywords: European Union, global governance, globalization, normative power

PROMOTING GENDER EQUALITY WITHIN ISLAMIC TRADITION VIA CONTEXTUALIST APPROACH

Serah BILLIE

Rahayu is with the Bandung Islamic University, Bandung, Indonesia

Abstract

The importance of advancing women's rights is closely intertwined with the development of civil society and the institutionalization of democracy in Middle Eastern countries. There is indeed an intimate relationship between the process of democratization and promoting gender equality, since democracy necessitates equality between men and women. In order to advance the issue of gender equality, what is required is a solid theoretical framework which has its roots in the reexamination of pre-modern interpretation of certain Qur'ānic passages that seem to have given men more rights than it gives women. This paper suggests that those Muslim scholars who adopt a contextualist approach to the Qur'ānic text and its interpretation provide a solid theoretical background for improving women's rights. Indeed, the aim of the paper is to discuss how the contextualist approach to the Qur'ānic text and its interpretation given by a number of prominent scholars is capable of promoting the issue of gender equality. The paper concludes that since (1) much of the gender inequality found in the primary sources of Islam as well as pre-modern Muslim writings is rooted in the natural cultural norms and standards of early Islamic societies and (2) since the context of today's world is so different from that of the pre-modern era, the proposed models provide a solid theoretical framework for promoting women's rights and gender equality.

Keywords: Contextualism, Gender equality, Islam, Women's rights.

THE INTERACTION BETWEEN HUMAN AND ENVIRONMENT ON THE PERSPECTIVE OF ENVIRONMENTAL ETHICS

Mella ISMELINA

Rahayu is with the Bandung Islamic University, Bandung, Indonesia

Abstract

Environmental problems could not be separated from unethical human perspectives and behaviors toward the environment. There is a fundamental error in the philosophy of people's perspective about human and nature and their relationship with the environment, which in turn will create an inappropriate behavior in relation to the environment. The aim of this study is to investigate and to understand the ethics of the environment in the context of humans interacting with the environment by using the hermeneutic approach. The related theories and concepts collected from literature review are used as data, which were analyzed by using interpretation, critical evaluation, internal coherence, comparisons, and heuristic techniques. As a result of this study, there will be a picture related to the interaction of human and environment in the perspective of environmental ethics, as well as the problems of the value of ecological justice in the interaction of humans and environment. We suggest that the interaction between humans and environment need to be based on environmental ethics, in a spirit of mutual respect between humans and the natural world.

Keywords: The environment, environmental ethics, the interaction, value.

TOWARDS A PROOF ACCEPTANCE BY OVERCOMING CHALLENGES IN COLLECTING DIGITAL EVIDENCE

Lilian Noronha NASSIF

Department of National Security - State University of Library Studies and Information
Technologies, Bulgaria

Abstract

Cybercrime investigation demands an appropriated evidence collection mechanism. If the investigator does not acquire digital proofs in a forensic sound, some important information can be lost, and judges can discard case evidence because the acquisition was inadequate. The correct digital forensic seizing involves preparation of professionals from fields of law, olice, and computer science. This paper presents important challenges faced during evidence collection in different perspectives of places. The crime scene can be virtual or real, and technical obstacles and privacy concerns must be considered. All pointed challenges here highlight the precautions to be taken in the digital evidence collection and the suggested procedures contribute to the best practices in the digital forensics field.

Keywords: Digital evidence, digital forensic processes and procedures, mobile forensics.

MEASURES FOR LIMITING CORRUPTION UPON MIGRATION WAVE IN EUROPE

Jordan Georgiev DELIVERSKY

Department of National Security - State University of Library Studies and Information
Technologies, Bulgaria

Abstract

Fight against migrant smuggling has been put as a priority issues at the European Union policy agenda for more than a decade. The trafficked person, who has been targeted as the object of criminal exploitation, is specifically unique for human trafficking. Generally, the beginning of human trafficking activities is related to profit from the victim's exploitation. The objective of this paper is to present measures that could result in the limitation of corruption mainly through analyzing the existing legislation framework against corruption in Europe. The analysis is focused on exploring the multiple origins of factors influencing migration processes in Europe, as corruption could be characterized as one of the most significant reasons for refugees to flee their countries. The main results show that law enforcement must turn the focus on the financing of the organized crime groups that are involved in migrant smuggling activities. corruption has a significant role in managing smuggling operations and in particular when criminal organizations and networks are involved. illegal migrants and refugees usually representsignificant sources of additional income for officials involved in the process of boardingprotection and immigration control within the european union borders.

keywords: corruption, influence, human smuggling, legislation, migration.

HUMAN RIGHTS IN ARMED CONFLICTS AND CONSTITUTIONAL LAW

Antonios MANIATIS
Independent Researcher
CentraleSupélec, France

Abstract

The main purpose of this paper is to determine the impact of both International Humanitarian Law and anti-piracy International Law on Constitutional Law. International Law is endowed with a rich set of norms on the protection of private individuals in armed conflicts and copes with the diachronic crime of maritime piracy, which may be considered as a private war in the high seas. Constitutional Law has been traditionally geared at two generations of fundamental rights. The paper will aim at answering the question “Which is the profile of 3G constitutional rights, particularly in the light of International Humanitarian Law?”

Keywords: Constitution, Humanitarian International Law, Piracy, 3G fundamental rights.

PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN EUROPE: THE PARLIAMENTARY DIMENSION

Aleksandra CHINIAEVA

Researcher, France

Abstract

The following paper describes the activity of national and international parliamentary assemblies of the European region in protection and promotion of human rights. It may be said that parliamentarians have a “double mandate” — as members of the international assembly and of their respective national parliaments. In other words, parliamentarization at both international and national level provides a situation for parliamentarians, where they link people, national governments and international organizations. The paper is aimed towards demonstrating that the activity of the main international parliamentary assemblies of the European region have a real positive impact on the human rights situation in the European region. In addition, the paper describes the assemblies that include protection of human rights in their Agenda as one of the main subjects: the EP, the PACE, the OSCE PA and the IPA CIS. Co-operation activities such as joint election observation; participation in inter parliamentary associations, such as the IPU; conclusion agreements allow assemblies to provide observation of human right situation in the states that are not members of the particular organization and as consequence make their impact broader.

Keywords: Human rights, International parliamentary assembly, IPU, EP, PACE, OSCE, IPA CIS, international election observation.

**2018 SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA SOSYAL VE
VATANDAŞLIĞLA İLGİLİ YETKİNLİK OLARAK DİJİTAL VATANDAŞLIK
DIGITAL CITIZENSHIP AS A SOCIAL AND CITIZENSHIP-RELATED COMPETENCY
IN THE 2018 SOCIAL STUDIES COURSE TEACHING PROGRAM**

Sultan GÖKSU

MEB Öğretmen, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
ORCID ID: 0000-0001-9337-237X

Assoc. Prof. Dr. Selman ABLAK

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi
ORCID ID: 0000-0001-8538-1292

Özet

Bilgi ve iletişimdeki teknolojik gelişmelerin hızlandığı, sosyal ve toplumsal davranışların etik bakış açısı doğrultusuyla dönüşüme uğradığı çığır açan bir zaman diliminde yaşanılmaktadır. Özellikle vatandaşlık anlayışı günümüzde kendisini yenileyen bir dönüşüme girmiştir. Teknolojik gelişmelerin beraberinde meydana getirdiği bir kavram olarak dijital vatandaşlık, vatandaşlığın yeni bir boyutu olarak bizi karşılamaktadır. “İyi ve etkin vatandaş” yetiştirme adına temel ders disiplinlerinin başında gelen sosyal bilgiler dersi vatandaşlığın dijital anlamda kazandırılmasında büyük rol üstlenmektedir. Bu yönüyle 2018 yılında basılı hale getirilen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı içerisinde yer alan anahtar yetkinliklerden biri olan “sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler” gerek günümüz dünyasına uyum sağlama gerekse yakın gelecekte istenilen ve beklenen vatandaş modeli yetiştirmede büyük önem arz etmektedir. Vatandaşlığın yeni bir modeli olarak her geçen gün etkisini artıran “dijital vatandaşlık” kavramı da aynı oranda etkinliğini artırmaktadır. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı, sosyal bilgiler dersi öğretim programının dijital vatandaşlığın tamamlayıcısı olan sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerle uyumlu olup olmadığını incelemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Araştırmanın sonucunda Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın temel felsefesi, genel amaçları, özel amaçları ve kazanımlarında dijital vatandaşlığın tamamlayıcısı olan sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerle uyumlu olduğu görülmektedir. Bununla birlikte tamamlayıcısı olarak desteklenmeye çalışılsa da birbirlerine, öğrenme alanlarının ve öğrenme alanları içerisinde yer alan kazanımların dijital vatandaşlık ile birlikte sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin uyumu yeterli bir şekilde yansıtmadığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık, Dijital Vatandaşlık, Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler, Sosyal Bilgiler

Abstract

We are living in a groundbreaking time period where technological developments in information and communication accelerate and social and social behaviors are transformed in line with the ethical perspective. In particular, the understanding of citizenship has entered a transformation that renews itself today. As a concept brought about by technological developments, digital citizenship welcomes us as a new dimension of citizenship. Social studies course, which is one of the basic course disciplines in order to raise “good and effective citizens”, plays a major role in the acquisition of citizenship in a digital sense. In this respect, "social and citizenship-related competencies", one of the key competencies in the Social Studies Curriculum, which was published in 2018, are of great importance both in adapting to today's world and in raising the desired and expected citizen model in the near future. As a new model of citizenship, the concept of "digital citizenship", which is increasing its impact day by day, increases its effectiveness at the same rate. In this context, the aim of this research is to examine whether the social studies course curriculum is compatible with social and citizenship-related competencies that are complementary to digital citizenship. Document analysis technique, which is one of the qualitative research methods, was used in the research. The obtained data were analyzed by content analysis technique. As a result of the research, it is seen that the Social Studies Curriculum is compatible with the social and citizenship-related competencies that are complementary to digital citizenship in its basic philosophy, general objectives, special objectives and achievements. However, although it is tried to be supported as a complement to each other, it is seen that the learning areas and the achievements within the learning areas do not adequately reflect the harmony of social and citizenship-related competencies with digital citizenship.

Keywords: Citizenship, Digital Citizenship, Social and Citizenship Competencies, Social Studies

Giriş

Dünyamızdaki birikimsel olarak değişen ve gelişen insanlık, 18. ve 19. yüzyıllarda meydana gelen ekonomik, toplumsal ve sosyolojik gelişmeler dünya tarihini derinden etkilemiş ve 20. yüzyıl toplum sistemlerinin köklerini meydana getirmiştir. Özellikle vatandaşlık olgusu 19. yüzyılda gündemi teşkil eden ana kavramlardan biri olmuştur. Vatandaşlık sürecini hiyerarşik bir bakış açısıyla baktığımızda köklerini aidiyet duygusuyla yeşertmektedir. İlkel çağlarda mağara yaşamında “ben” duygusu ile yaşamını idrak eden insanoğlu “biz” olmanın adımlarını, toplumsal aidiyete katılım ile atmıştır (Kara ve Atasoy, 2019, s. 135). Aidiyet duygusunun beraberinde getirdiği kavram ise vatandaşlık olgusudur. Vatandaşlık bireylerin toplumlara aidiyet bağını ifade etmekle birlikte yaşadıkları toplumlardaki hak ve yükümlülükleriyle alakalı içeriklere sahip olan bir kavramdır (Turan ve Karasu Avcı, 2018 s. 29). Vatandaşlık, sosyal, politik ya da ulus esaslı topluluk içinde vatandaşı olmayı ifade eder (Görmez, 2016, s. 130). Vatandaşlık kavramı bir devletin bireyleri ile başka devletlerin bireylerinden ayıran temel bağıdır. Öte yandan devletle birey arasındaki demokratik norm ve ilkeler bütünüdür.

20. ve 21. yüzyılda bilim, sanayi ve teknoloji alanındaki değişimler özellikle de gündelik hayatımıza giren bilgisayar ve internetin yaygınlaşmasıyla birlikte, hem öğrenciler hem de ebeveynlerin hayatında pek çok yenilik ve modernleşme yaşanmasına sebep olmuştur (Kara ve Atasoy, 2019, s.135). Özellikle 1950’li yıllarından itibaren bilişim ve iletişim teknolojilerindeki çevrimiçi araçlar gün geçtikçe gelişerek arttı; buna bağlı olarak da bu teknolojilerin

kullanıldığı araç- gereçlerin de çoğaldığı görülmektedir. Bu duruma binaen günümüzde bilgi daha ulaşılabilir olmuş; bireyler istediği her yerden dünyanın her noktasındaki bir ülke vatandaşıyla iletişim kurar hale gelmiştir (Çubukcu ve Bayzan, 2013, s. 149). 20. ve 21. yüzyılda yaşanan bütün bu gelişmelerin sonucunda vatandaşlık kendi içinde farklı bir bakış açısı daha kazanarak bugünkü dijital vatandaşlık kavramını da meydana getirmiştir.

“Dijital vatandaş, internetteki yazıları okuma, yazma, anlama ve gereken yerlere yönlendirme yetisine, ekonomik gücünün el verdiği bir geniş bant erişimine sahip olan ve düzenli bir biçimde interneti etkin olarak kullanan kişiler olarak tanımlanmaktadır” (Mossberger, Tolbert ve McNeal, 2008; Akt. Karaduman ve Öztürk, 2014, s. 41). Dijital vatandaşlık ise kısaca çevrimiçi bir ortamda toplum ve devletle ilgili konularda serbest katılım becerisidir (Sakallı ve Çifçi, 2016, s. 103). Farklı bir anlatımla bir takım temel normları dikkate alıp hareket ederek teknolojiyi kullanabilmektir (Karaduman ve Öztürk, 2014, s. 42). Dijital vatandaşlıkla bireyden beklenen; bir vatandaş olarak sahip olduğu hak ve sorumlulukları dijital ortamda da sergilemesidir (Turan ve Karasu Avcı, 2018, s. 137). Günümüz dünyasında vatandaşlık süreci somut vatandaşlıktan evrilerek teknoloji ve dijitalleşmenin ivme kazanmasıyla farklı bir boyuta ulaşmıştır. Bu bağlamda toplumsal hayat içinde bireylerden artık salt vatandaşlığın yanında dijital vatandaşlık becerilerine de sahip olması beklenmektedir.

Dijital vatandaşlığı istenilmeyen şekilde veya yanlış kullanmayı önlemek adına dijital vatandaşlığın doğru ve etik kuralları özen gerektiren alanlarla ilgili 9 temel öge tespit edilmiştir (Dere ve Yavuz, 2019: 2401). Bu boyutları dijital erişim, dijital ticaret, dijital iletişim, dijital okuryazarlık, dijital görgü kuralları, dijital hukuk, dijital hak ve sorumluluklar dijital sağlık ve dijital güvenlik oluşturmaktadır (Ribble ve Bailey, 2017; Akt. Elçi ve Sarı, 2016, s. 88). Dijital vatandaşlık ve alt boyutları nitelikli bireylerin sahip olması gereken özellikler arasında görülmektedir (Görmez, 2017, s. 3). Dijital vatandaşlık boyutlarının bilgi ve iletişim teknolojileri araçları ile internet kullanan bireyler ya da geleceğin dijital vatandaşları tarafından bilinmesi ve içselleştirilmesi büyük önem arz etmektedir.

21. yüzyıldaki dijital araçlar, geleceğin yetişkinleri olacak çocukların iletişim teknolojilerini bilgi edinme, üretme ve yayma özgürlüğünü doğru ve etik kurallara uygun şekilde kullanabilmelerini beraberinde getirecektir. Özellikle toplumsal yapıda farklılaşan 21.yüzyıl toplum unsuru devletlerin vatandaşlarından beklentisini değiştirmiştir. Buna göre devletler vatandaşlarından gerek kendi ülkelerinde gerekse dünyada meydana gelen gelişmelerden haberdar olan, içinde yaşam sürdüğü toplumu ve bu bağlamda da toplumsal sorunları bilen ve çözüm üretebilen, eleştirel ve yaratıcı düşünebilen, teknolojiyle barışık olmalarını beklemektedirler (Aydemir ve Adamaz, 2017,s. 39).

Dijital teknolojilerin sıklıkla kullanıldığı günlük yaşamda artık modern ülkelerin etkin vatandaş ihtiyaçlarını yalnız normal vatandaşlık eğitimi üzerinden karşılamayacakları; vatandaşlık eğitiminin dijital vatandaşlığı da içerek şekilde güncellenmesinin veya değiştirilmesinin kaçınılmaz olduğu söylenebilir. Bahsi geçen kaçınılmaz süreç şüphesiz beraberinde eğitimi de etkilemiş ve öğretim programlarında da yeni düzenlemelere gidilmesine imkân sağlamıştır. Nitekim öğretim programları bireylerin dijital vatandaşlığa ilişkin sahip olmaları gereken 21.yüzyıl becerilerini etik kurallar doğrultusunda edinmelerini hedeflemeli ve bu amaçla öğretim programları tasarlanmalıdır (Aydın, 2015, s. 142). Türkiye’de 2000’li yıllar sonrası hazırlanarak uygulamaya alınan öğretim programlarında bu durum kendisini hissettirmektedir. Bu önemli görevi üstlenen programlardan biri de şüphesiz sosyal bilgiler dersi öğretim programıdır. Bu kapsamda sosyal bilgiler dersinin amaçlarından biri de değişen toplum yapısının ihtiyaç duyduğu vatandaşlık değerleri ve becerilerini bireylere aktarmaktır (Görmez, 2017, s. 3). Sosyal bilgiler dersi Türkiye’de okutulmaya başlandığı 1968 yılından bu yana kısmi de olsa bu minvalde içeriğe sahip olmuştur. 2000’li yıllar sonrası hazırlanan sosyal

bilgiler dersi öğretim programlarında ise bu durum daha belirgin bir şekilde kendisini hissettirmiştir. 2017 yılında hazırlanan ve 2018’de revize edilerek basılı hale getirilen 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı incelendiğinde de aynı durum bizi karşılamakta; vatandaşlık eğitiminin sosyal bilgiler dersi içine entegre edildiği görülmektedir.

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (SBDÖP) incelendiğinde programın boyutlarından birini “anahtar yetkinliklerin” oluşturduğu görülmektedir. Bu yetkinliklerden biri de sosyal ve vatandaşlıkla ilgili anahtar yetkinliktir. Program incelendiğinde ilgili yetkinlik “*Bu yetkinlikler kişisel, kişilerarası ve kültürlerarası yetkinlikleri içermekte; bireylerin farklılaşan toplum ve çalışma hayatına etkili ve yapıcı biçimde katılmalarına imkân tanıyacak; gerektiğinde çatışmaları çözecek özelliklerle donatılmasını sağlayan tüm davranış biçimlerini kapsar. Vatandaşlıkla ilgili yetkinlik ise bireyleri, toplumsal ve siyasal kavram ve yapılarla ilişkin bilgiye, demokratik ve aktif katılım kararlılığına dayalı olarak medeni hayata tam olarak katılmaları için donatmaktadır*” (MEB, 2018) şeklinde açıklanmıştır. 2018 SBDÖP’nda teknolojiyle ilgili kazandırılması hedeflenen özel amaçların yanında “Bilim/ Teknolojide Temel Yetkinlik” ile “Dijital Yetkinlik” anahtar yetkinliğine ve “Dijital Vatandaşlık” becerisine doğrudan yer verildiği görülmektedir (Aydemir, 2018, s. 18). Dolaylı olarak ise sosyal ve vatandaşlıkla ilgili anahtar yetkinlikler öğretim programında dijital vatandaşlığın tamamlayıcı ve bütünleştiricisi olarak görülmektedir.

Türkiye’de dijital vatandaşlıkla ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde araştırmaların genel olarak öğretmen (Görmez, 2017), öğrenci (Karaduman ve Öztürk, 2014; Som Vural ve Kurt, 2018) ,öğretmen adayları (Aslan, 2016; Bakır, 2016; Görmez, 2016; Sakallı ve Çiftçi, 2016), dijital vatandaşlık ve alt boyutlarını (Aydemir, 2018; Dere ve Yavuzay, 2019; Kara ve Atasoy, 2019) konu alan çalışmalar olduğu görülmektedir. Sosyal bilgiler dersi öğretim programının dijital vatandaşlık düzeyi hakkında (Görmez, 2017) yapılan çalışma ise sadece ilkököl 4. sınıf düzeyinde ve eski program esas alınarak yapılmıştır. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi öğretim programında dijital vatandaşlık alt boyutları ile sosyal ve vatandaşlık ilgili yetkinlik arasındaki boyutu inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırmada, araştırmanın doğası gereği nitel araştırma yönteminde doküman incelemesi tekniği tercih edilmiştir. Nitel araştırmalar ihtiyaç duyulan bilgilerin tespit edilmesi, toplanması, yorumlanması ve çözüm yollarının üretilmesi aşamalarını kapsayan objektif ve sistematik çalışmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Farklı bir anlatımla nitel araştırmalar doğal ortamda meydana gelen olgu, olay veya davranışların üzerine yoğunlaşarak ilgili durumları derinlemesine inceleyen araştırmalardır (Büyüköztürk vd., 2013). Doküman incelemesi ise bir araştırma problemi veya ilgili probleme yönelik farklı zaman aralıklarında belirlenen kaynak ve dokümanlarının incelenerek analiz edilmesine imkân sağlayan yöntem olarak tanımlanmaktadır. Doküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Veri Kaynağı

Araştırmada doküman olarak 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (4, 5, 6 ve 7. sınıf) kullanılmıştır. Ancak çalışma da 4. sınıf düzeyi kapsama alınmamış ortaokul düzeyini oluşturan 5, 6 ve 7. sınıf öğrenme alanları ve kazanımları dikkate alınmıştır. Buna göre ortaokul düzeyinde sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan sosyal ve vatandaşlıkla ilgili anahtar yetkinlik ile programda yer alan değerler, beceriler ve kazanımların verildiği öğrenme alanları dijital vatandaşlık bağlamında incelenmeye çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında toplanan veriler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik analizi araştırmanın amacıyla ilgili toplanan verilerin kodlanması, sınıflama-tanımlama ve tanımlama-sınıflama biçiminde ilerleyen bir süreçtir (Glesne, 2012). İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliği üçgenleme türlerinden araştırmacı üçgenlemesi ile saptanmıştır (Patton, 2014; Akt., Aydemir, 2018). Bu bağlamda elde edilen verileri üç alan uzmanına bağımsız bir şekilde gönderilip verileri analizi ile geribildirim ile güvenilirliği sağlanmıştır.

BULGULAR

MEB tarafından yayınlanan SBÖP (2018) incelendiğinde öğretim programında kazandırılması hedeflenen 8 anahtar (Ana Dilde İletişim, Yabancı Dillerde İletişim, Matematiksel Yetkinlikler ve Bilim Bilim/ Teknoloji de Temel Yetkinlikler, Dijital Yetkinlik, Öğrenmeyi Öğrenme, Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlik, İnisiyatif Alma ve Girişimcilik, Kültürel Farkındalık ve İfade) olmak üzere sekiz yetkinlik bulunmaktadır. Programda “*Matematiksel Yetkinlik ve Bilim/ Teknolojide Temel Yetkinlikler*” adıyla karşılık bulan anahtar yetkinliğin doğrudan dijital vatandaşlık ve alt boyutlarını içerdiği görülmektedir. “*Sosyal ve Vatandaşlık İlgili Yetkinlik*” ise dolaylı olarak dijital vatandaşlık ve alt boyutları içermektedir.

Program içerisinde yer alan “Matematiksel Yetkinlik” anahtar yetkinliğinde “*Bilim ve teknolojide yetkinlik, insan etkinliklerinden kaynaklanan değişimleri ve her bireyin vatandaş olarak sorumluluklarını kavrama gücünü kapsamaktadır*” (MEB, 2018) ifadelerine yer verildiği görülmektedir. “Dijital Yetkinlik” başlığı altında ise “*İş, günlük hayat ve iletişim için bilgi iletişim teknolojilerinin güvenli ve eleştirel şekilde kullanılmasını kapsar. Söz konusu yetkinlik, bilgiye erişim ve bilginin değerlendirilmesi, saklanması, üretimi, sunulması ve alışverişi için bilgisayarların kullanılması ayrıca internet aracılığıyla ortak ağlara katılım sağlanması ve iletişim kurulması gibi temel beceriler yoluyla desteklenmektedir*” (MEB, 2018) ifadeleri yer bulmuştur. Öte yandan “Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlik” başlığı altında “*Bu yetkinlikler kişisel, kişilerarası ve kültürlerarası yetkinlikleri içermekle; bireylerin farklılaşan toplum ve çalışma hayatına etkili ve yapıcı biçimde katılmalarını imkân tanıyacak; gerektiğinde çatışmaları çözecek özelliklerle donatılmasını sağlayan tüm davranış biçimlerini kapsar. Vatandaşlıkla ilgili yetkinlik ise bireyleri, toplumsal ve siyasal kavram ve yapılarla ilişkin bilgiye, demokratik ve aktif katılım kararlılığına dayalı medeni hayata tam olarak katılmaları için donatmaktadır*” (MEB, 2018) ifadesinin yer aldığı görülmektedir.

SBDÖP’nın özel amaçları arasında öğrencilerin “*Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları*” yanı sıra “*hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri*” (MEB, 2018) amacının olduğunu da saptanmaktadır. 2018 yılında yayınlanan güncel öğretim programının uygulanmasının dikkat edilecek hususlar arasında dijital vatandaşlığın öneminden şu ifadelerle bahsedilmektedir. “*Son yıllarda dijital teknolojideki gelişmelere bağlı olarak vatandaşlık, hak ve sorumluluklarıyla ilgili yeni durumlar (dijital vatandaşlık, e- Devlet, sanal ticaret, sosyal medya vb.) ve birtakım sorunlar (dijital bölünmüşlük, kimlik hırsızlığı, kişisel bilginin gizliliği, siber dolandırıcılık, siber zorbalık vb.) ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin dijital vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek amacıyla konuyla ilgili ders içi ve ders dışı etkinliklere yer verilmelidir*” (MEB, 2018) ifadesi yer aldığı görülmüştür.

2018 SBDÖP’ndan doğrudan alıntı yapılan ifadelerle bakıldığında “Dijital Yetkinlik”, “Matematiksel Yetkinlik ve Bilim/ Teknolojide Temel Yetkinlikler” ve “Sosyal ve

Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlik “ alanlarının içeriğinin ve kazandırmayı hedeflediği becerilerinin dijital vatandaşlık ve alt boyutları ile ilişkili olduğu görülmektedir. Aynı zamanda “Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlik” ise dijital etik, dijital iletişim ve dijital hak ve sorumluluklar ile ilişkili olduğu saptanmaktadır. Öğretim programında dijital vatandaşlık ile alt boyutları ile ilgili olduğu tespit edilen “Sosyal ve Vatandaşlık İlgili Yetkinlikler” aşağıdaki gibidir;

• Toplumsal değişmeye uyum	• Çatışma çözme
• Toplumsal hayata etkin katılım	• Yapıcı ve etkili iletişim
• Toplumsal ve siyasi yapıyı kavrama	• Kültürlerarası yetkinlik
• Çatışma çözme	• Hoşgörü
• Demokratik bakış açısı	• Siyasal unsurlara aktif katılım
• İnsan hakların saygı	• Sorumluluk

Çalışmanın bulgularını belirleyecek olan sosyal ve vatandaşlık ilgili yetkinlikler ile dijital vatandaşlık ve alt boyutları, 2018 SBDÖP’na göre güncellenen ders kitaplarında yer alan öğrenme alanları, kazanımlar, konu içerikleri 5. sınıf seviyesinden başlanarak sırasıyla incelenmiştir.

Tablo 1. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Kazanımlarında Yer Alan Dijital Vatandaşlık İçerikleri ve Sosyal ve Vatandaşlık İlgili Yetkinlikler

Öğrenme Alanı	Kazanım	Dijital Vatandaşlık İçerikleri	Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler
Bilim, Teknoloji ve Toplum	<i>SB.5.4.1. Teknoloji kullanımının sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini tartışır.</i>	Dijital Okuryazarlık Dijital Güvenlik Dijital İletişim	Yapıcı iletişim Hoşgörü Demokratik bakış açısı
	<i>SB.5.4.2. Sanal ortamda ulaştığı bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sorgular.</i>	Dijital Ticaret	Çatışma çözme Sorumluluk
	<i>SB.5.4.3. Sanal ortama güvenli kullanmaya önem gösterir.</i>		
Küresel Bağlantılar	<i>SB.5.7.2. Ülkeler arasındaki ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır.</i>	Dış Ticaret	Kültürlerarası Yetkinlik Yapıcı İletişim Hoşgörü

Tablo 1 incelendiğinde 5.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan 7 öğrenme alanı içerisinde “ Bilim, Teknoloji ve Toplum” ve “ Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında dijital vatandaşlığın alt boyutlarının ve sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin ele alındığı görülmektedir. 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında “Teknoloji kullanımının sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerinde etkisini tartışır” kazanımının dijital vatandaşlığın alt boyutları olan, “Dijital Okuryazarlık” ve “Dijital İletişim” ile ilişkilendirildiğini görülmektedir. İlgili kazanımın aynı zamanda “Yapıcı İletişim” , “Hoşgörü” , “Çatışma Çözme” ve “Demokratik Bakış Açısı” boyutlarıyla sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikleri kapsadığı görülmektedir. “Sanal ortamda ulaştığı bilgilerin doğruluk ve güvenliğini sorgular” kazanımı ile “Dijital Güvenlik” dijital vatandaşlık alt boyutunu ele alındığı görülmektedir. İlgili kazanımın sosyal ve vatandaşlık ilgili yetkinliği ise içermediği görülmektedir. “Sanal ortama güvenli kullanmaya önem gösterir” kazanımı ile “Dijital Ticaret” dijital vatandaşlık alt boyutuna ulaşılmıştır. İlgili kazanımın aynı zamanda “Sorumluluk” boyutuyla sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikleri kapsadığı görülmektedir. “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında “Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır” kazanımının dijital vatandaşlığın alt boyutlarından olan, “Dijital Ticaret” ile ilişkilendirildiğini görülmektedir. İlgili kazanımın aynı zamanda “Kültürlerarası Yetkinlik” , “Yapıcı İletişim” ve “Hoşgörü” boyutlarıyla sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikleri kapsadığı görülmektedir.

Tablo 2. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Kazanımlarında Yer Alan Dijital Vatandaşlık İçerikleri ve Sosyal ve Vatandaşlık İlgili Yetkinlikler

Öğrenme Alanı	Kazanım	Dijital Vatandaşlık İçerikleri	Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler
Birey ve Toplum	<i>SB.6.1.5. Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlük temelinde olması gerektiğini savunur.</i>	Dijital Haklar ve Sorumluluklar	Demokratik bakış açısı İnsan haklarına saygı Sorumluluk
Bilim, Teknoloji ve Toplum	<i>SB.6.4.4. Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.</i>	Dijital Etik Dijital Kanun	Demokratik bakış açısı İnsan hakların saygı Sorumluluk

Tablo 2 incelendiğinde 6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan 7 öğrenme alanı içerisinde “Birey ve Toplum” ve “ Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında dijital vatandaşlığın alt boyutlarının ve sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin ele alındığı görülmektedir. “ Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlük temelinde olması gerektiğini savunur” kazanımıyla “ Dijital Hak ve Sorumluluk” konusunun ele alındığı

görülmektedir. Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerden , “Demokratik Bakış Acısı” , “ İnsan Haklarına Saygı” ve “ Sorumluluk” boyutlarının kazanımda işlendiği görülmektedir. “Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur” kazanımında da “ Dijital Etik” ve “ Dijital Kanun” dijital vatandaşlık ve alt boyutlarının işlendiği görülmektedir. İlgili kazanım aynı zamanda “Demokratik Bakış Acısı” , “İnsan Haklarına Saygı” ve “ Sorumluluk” sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerini kapsadığı görülmektedir.

Tablo 3. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Kazanımlarında Yer Alan Dijital Vatandaşlık İçerikleri ve Sosyal ve Vatandaşlık İlgili Yetkinlikler

Öğrenme Alanı	Kazanım	Dijital Vatandaşlık İçerikleri	Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler
Birey ve Toplum	<i>SB.7.1.3. Medyanın sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışır.</i> <i>SB.7.1.4. İletişim araçlarından yararlanırken haklarını ve sorumluluklarını yerine getirir.</i>	Dijital Erişim Dijital İletişim Dijital Okuryazarlık Dijital Hak ve Sorumluluk Dijital Güvenlik Dijital Kanun	Toplumsal değişmeye uyum Yapıcı ve etkili iletişim Toplumsal hayata etkin katılım Demokratik bakış acısı İnsan hakların saygı Sorumluluk
Bilim, Teknoloji ve Toplum	<i>SB.7.4.1. Bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasında değişim ve sürekliliği inceler.</i>	Dijital İletişim Dijital Güvenlik	Toplumsal değişmeye uyum Yapıcı ve etkili iletişim Toplumsal hayata etkin katılım
Üretim Dağıtım ve Tüketim	<i>SB.7.5.6. Dijital teknolojilerin üretim, dağıtım ve tüketim alanında meydana getirdiği değişimleri analiz eder.</i>	Dijital İletişim Dijital Ticaret	Toplumsal değişmeye uyum Kültürlerarası yetkinlik

Tablo 3 incelendiğinde 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan 7 öğrenme alanı içerisinde “ Birey ve Toplum”, “ Bilim, Teknoloji ve Toplum” ve “ Üretim, Dağıtım ve

Tüketim” öğrenme alanlarında dijital vatandaşlığın alt boyutlarının ve sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin yer aldığı görülmektedir. “Birey ve Toplum” öğrenme alanında “Medyanın sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışır” kazanımının dijital vatandaşlığın alt boyutlarından, “Dijital Erişim” , “Dijital İletişim” ve “Dijital Okuryazarlık” ile ilişkilendirildiği görülmektedir. İlgili kazanımın aynı zamanda “Toplumsal Değişmeye Uyum” , “Yapıcı ve Etkili İletişim”, “Toplumsal Hayata Etkin Katılım” boyutlarıyla sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikleri kapsadığı görülmektedir. “İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir” kazanımının “Dijital Hak ve Sorumluluk” , “Dijital Güvenlik” ve “Dijital Kanun” alt boyutlarıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. İlgili kazanımın aynı zamanda “Demokratik Bakış Acısı” , “İnsan Haklarına Saygı” ve “Sorumluluk” boyutlarıyla sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikleri kapsadığı görülmektedir. “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında “Bilginin korunması ve yaygınlaştırılması ve aktarılmasıyla değişim ve sürekliliği inceler” kazanımının “Dijital İletişim” ve “Dijital Güvenlik” dijital vatandaşlık ve alt boyutlarını kapsadığı görülmektedir. İlgili kazanımın aynı zamanda “Toplumsal Değişmeye Uyum”, “Toplumsal Hayata Etkin Katılım” ve “Kültürlerarası Yetkinlik” boyutlarıyla sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikleri kapsadığı görülmektedir. “Üretim, Dağıtım ve Tüketim “ Öğrenme alanında ise “Dijital teknolojilerin üretim, dağıtım ve tüketim çağında meydana getirdiği değişimleri analiz eder” kazanımı ile “Dijital İletişim” ve “Dijital Ticaret” alt boyutlarına değinilmiştir. Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerde ise “Toplumsal Değişmeye Uyum” ve “Kültürlerarası Yetkinlik” ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bilgi, iletişim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler günümüz toplum yaşantısında inanılmaz boyutlarda değişimlere sebep olmuştur. Son yıllarda bu gelişmelerin başında vatandaşlık çalışmaları gündemi meşgul etmektedir. Özellikle internet vatandaşlık anlayışını farklı yollarla etkilemekle birlikte, demokratik bir toplumda vatandaşların devlet kurumlarıyla etkileşimli olarak yönetime aktif katılımını sağlaması ön plana çıkmaktadır (Karaduman, 2011). İnternetin oluşturduğu çevrimiçi alanın sunduğu bu yeni tür demokrasi vatandaşların etkin bir biçimde yönetime katılmasını sağlayacak özelliklere sahiptir. Artık etkin vatandaşların da hızla gelişen ve değişen bilgi ve iletişim araçlarını kullanırken eleştirebilen, çevrimiçi alanda yapılan davranışların etik sonuçlarının bilincinde olabilen, vatandaşlıkla ilgili hak, yükümlülük ve özgürlüklerinin farkında olan, teknoloji araçlarını kullanırken başkalarına zarar vermeyecek şekilde kullanabilen, çevrimiçi ortama uyum sağlayabilen ve dijital farkındalığa sahip olan bireyler gerekli görülmektedir.

Dijital vatandaşlık, geleneksel vatandaşlığın farklı anlamını ifade eden ve tamamlayıcısı konumunda olduğu için demokratik dijital vatandaşların yetiştirilmesi sorumluluk bilinci açısından sosyal bilgiler dersi büyük önem taşımaktadır. Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan ve Türkiye Yeterlilik Çerçevesinde belirlenen sekiz anahtar yetkinliklerden biri olan sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, dijital vatandaşlık anlayışıyla uyumlu olduğu düşünülmektedir. Çevrimiçi alanda hak ve sorumluluklarının bilincinde olan bireyler değişen ve gelişen günlük yaşamlarına devam ederken bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak, dijital ortamda da hak ve sorumluluklarını taşıyabileceklerdir. Bireyler, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerini kullanarak gerçek hayatta olduğu kadar çevrimiçi alanda da etkin vatandaşlar olabilmektedir. Çünkü vatandaşlar arası etkileşim, bilgi aktarımı, işbirliği, değişen topluma uyum ve toplumsal yapıyı kavrama gibi anlayışlar yani sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler dijital vatandaşlığın tamamlayıcısı bir konumdadır.

Bu çalışmada MEB tarafından 2017 yılında taslak program olarak yayınlanan 2018 yılında uygulanmaya geçilen Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın ortaokul 5. 6. ve 7.

sınıfların kazanımları incelenmiştir. Bu bağlamda SBDÖP'nin temel göstergeleri olan genel ve özel amaçları, anahtar yetkinlikler, kazanımlar ve beceri bağlamında dijital vatandaşlığın tamamlayıcısı olan sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerle uyumlu olup olmadığını saptanmaya çalışılmıştır. SBDÖP'nda yer alan öğrenme alanları ve kazanımlar dijital vatandaşlığın tamamlayıcısı olan sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler açısından incelendiğinde 6. sınıfta sadece iki kazanımının, 5. ve 7. sınıflar düzeyinde ise dört kazanımının dijital vatandaşlığın bütünleyicisi olan sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerle ilgili olduğu belirlenmiştir. Öğrenme alanlarına bakıldığında ise dağılımını eşit şekilde olmadığı; SBDÖP'nin dördüncü öğrenme alanı olan “ Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında tüm sınıflar düzeyinde dijital vatandaşlık anlayışına ve sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerle uygun kazanım ve içerik bulunduğu dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra “ Kültür ve Miras” , “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” , “ Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanlarında dijital vatandaşlık alt boyutları ile birlikte sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerle uyumlu herhangi bir kazanım ve içeriğe rastlanmamıştır.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kazanım ve içerikleri dijital vatandaşlığın 9 alt boyutuna göre sınıflandırıldığında ise tüm alt boyutlara kazanımlar çerçevesinde yer verildiği görülmektedir. Türkiye Yeterlilik Çerçevesinde belirtilen sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler sınıflandırıldığında ise tüm alt basamaklarına konular içerisinde yer verilmediği görülmektedir. Bu bağlamda dijital iletişim ve dijital güvenlik en çok değinilen dijital alt boyut olurken; demokratik bakış açısı ve yapıcı iletişim sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerde en çok değinilen yetkinlik olmuştur. Dijital erişim ve dijital etik en az değinilen dijital vatandaşlık alt boyutu olurken; sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerde ise çatışma çözme en az değinilen yetkinliklerden olmuştur. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın dijital vatandaşlık alt boyutları açısından yeterli düzeyde olmadığını yanı sıra sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin, dijital vatandaşlığın tamamlayıcısı olduğu görülmektedir. Özellikle bilgi, iletişim ve teknoloji çağında olduğumuz düşünüldüğünde günlük yaşamdaki toplumsal değişmelerinin meydana getirdiği vatandaşlık anlayışı ile birlikte SBDÖP'ndaki öğrenme alanlarının kazanımları; sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin dijital vatandaşlık anlayışıyla uygun olup olmadığı açısından sayı olarak yetersiz, öğrenme alanlarına dağılımının ise düzensiz olduğu saptanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre aşağıda sıralanan öneriler yapılabilir.

- Bu çalışma sosyal bilgiler öğretiminde sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin etkililiğini dijital vatandaşlık bağlamında araştırmıştır. Farklı ders ve konularda bu konuda çalışmalar yapılabilir.
- Bu çalışma sosyal bilgiler öğretiminde sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikleri kazanım ilişkisi bağlamında ele almıştır. Farklı olarak öğrenme alanları, beceri ve değer ilişkisi bağlamında araştırılabilir.
- Bu çalışmada dijital vatandaşlık ile sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerle uyumu araştırılmıştır. Farklı olarak diğer anahtar yetkinliklerin, dijital vatandaşlıkla uyumu araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Aslan, S. (2016). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Aydın, A. (2015). Dijital vatandaşlık. *Türk Kütüphaneciliği*, 29(1), 142-146. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tk/issue/48743/620169>
- Aydemir, M. ve Adamaz, K. (2017). Ortaokul sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki kazanım ve etkinliklerin ortak ve derse özgü beceriler açısından incelenmesi. *International Journal Of Field Education*, 3(2), 37-59.
- Aydemir, M. (2018). Yenilenen sosyal bilgiler dersi öğretim programının dijital vatandaşlık ve alt boyutları açısından incelenmesi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4 (2) , 15-38 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/intjces/issue/43579/533510>
- Bakır, E. (2016). *Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık seviyelerinin dijital vatandaşlık alt boyutlarına göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç- Çakmak., E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Çubukçu, A. ve Bayzan, Ş. (2013). Türkiye’ de dijital vatandaşlık algısı ve bu algıyı internetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımı ile artırma yöntemleri. *Middle Eastern & African Journal Of Educational Resarch*, 5, 148- 174.
- Dere, İ. ve Yavuzay, M. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık göstergelerinin incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 2401- 2413.
- Elçi, C. A. (2015). *Bilişim teknolojileri ve yazılım dersi öğretim programına yönelik öğrencin görüşlerinin dijital vatandaşlık bağlamında incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Elçi, C. A. ve Sarı, M. (2016). Bilişim teknolojileri ve yazılım dersi öğretim programına yönelik öğrenci görüşlerinin dijital vatandaşlık bağlamında incelenmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(3), 87- 102.
- Görmez, F. (2016). Öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık ve alt boyutları hakkındaki görüşleri(bir durum çalışması). *Turkish Studies*, 11(21), 125- 144.
- Görmez, E. (2017). İlkokul sosyal bilgiler programının dijital vatandaşlık alt boyutları açısından yeterliliği. *International Journal Of Social Science*, 2(60), 1- 15.
- Kara, T. ve Atasoy, E. (2019). Sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarının (2018) dijital vatandaşlık kavramı ve alt boyutları bağlamında incelenmesi. *Balıkesir University The Journal Of Social Sciences Institute*, 22(41), 133- 153.
- Karaduman, H. (2011). *6. sınıf sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığa dayalı etkinliklerin öğrencilerin dijital ortamdaki tutumlarına etkisi ve öğrenme öğretme sürecine yansımaları*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Karaduman, H. ve Öztürk, C. (2014). Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığa dayalı etkinliklerin öğrencilerin dijital vatandaşlık tutumlarına etkisi ve dijital vatandaşlık anlayışlarına yansımaları. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 38- 78.
- MEB. (2018a). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. Ankara. <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686SOSYAL%20B%20C4%B0LG>

[%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf](#)
adresinden erişilmiştir.

- Sakallı, H. ve Çiftçi, S. (2016). Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi Adnan menderes üniversitesi örneği. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 6(2), 100- 119.
- Som Vural, S. ve Kurt, A. (2018). Üniversite öğrencilerinin bakış açısıyla dijital vatandaşlık göstergelerinin incelenmesi . *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 8 (1) , 60-80.
- Turan, S. ve Karasu- Avcı E. (2018). 2018 sosyal bilgiler öğretim programının dijital vatandaşlık bağlamında incelenmesi. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 28- 38. <https://dergipark.org.tr/pub/jena/issue/42984/519671>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (On Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

NETNOGRAPHY AS A QUALITATIVE RESEARCH METHOD

Dr. Melis KARAKUŞ

ORCID ID: 0000-0002-5758-7792

Summary

With the rapid development of communication technology in the last two decades, the effects of this technology have brought about rapid change and transformation in society. With the development of internet technology, the ways of individuals to communicate with others have completely changed, the use of the internet has become widespread and a number of events on the internet have created a new living space and the internet has taken the place of the traditional. The rapid progress of communication technologies and the fact that people spend their lives in this internet environment by creating virtual communities felt the need to develop a new method for social sciences. Netnography is a new research method that examines and observes virtual communities in a networked environment. In this study, Netnography method, which is a new research method of social sciences, has been examined and a literature review has been done with the studies on this subject.

Keywords: Netnography, Virtual Communities, Method.

1.INTRODUCTION

When we look at the development process of the internet, which has become an integral part of our daily lives, we see that it has developed tremendous growth in the last twenty years. Web technologies first joined our lives with Web 1.0. In Web 1.0 technology, users were passive readers and could not produce content. Following this technological development, a new network technology called Web 2.0 emerged. The interaction and sharing functions of Web 2.0 have led to the emergence of the concept of participatory user, and users who have become active from passive to active in Web 2.0 technology can now interact with each other and produce content. Following interaction and content production, the concept of social media emerged and a new virtual space was created.

In this virtual space, individuals spend most of their days and use their daily habits here. Therefore, individuals continue their habits in the virtual environment, whatever they do traditionally. The masses who socialize, shop, produce content and interact in this virtual environment spend almost all their time on these networks. This situation has created a need for a research method that can examine the individuals who spend their time in these virtual networks and understand why they do anything they do. Netnography method, which is mostly suitable for the field of marketing but can be used in every field in social sciences, appears as a new concept introduced by Kozinets to examine these virtual communities. Although netnography begins by examining consumers and putting products on the market accordingly, and acting according to the target audience, all users, including consumers, can be examined in the virtual communities they are in, and they can examine why virtual communities and individuals are here, why they interact, why they are there, just like an observer, and get the results. can be revealed.

A Social Research Method: Netnography

Netnography was introduced to the literature by Canadian Professor Kozinets and, in his words, is Internet or technological network ethnography. It is a research method that examines human behavior and its underlying causes on a contextual level through natural and

participatory observation, such as ethnography. Netnography examines the information available on the internet based on the stages of the research method and interprets all the created content together with its contextual codes. Netnography is a form of ethnographic research conducted on the internet, used as a research method in social sciences. One of the methods used in computer-mediated communication studies is netnography. Netnography can be defined as participatory observation carried out in computer-mediated communication environments (Alyanak, 2014: 134). In order to use the netnography method, there must be an interacting social group (Şafak, 2017: 157).

The increasing use of the Internet has revealed the need to adapt ethnographic research techniques to the virtual environment in order to make sense of the behavior of consumers who are increasingly present in the virtual environment. In this direction, a new research method has been developed that examines consumer behavior in virtual communities. Netnography is an adaptation of the ethnography method to the complexity of today's computer-based social world. While data is collected through face-to-face and cultural interactions in ethnography, data is collected through online communication in netnography (Özbölük and Dursun, 2015: 232).

Netnography is a new generation research method that is natural, participatory, descriptive, multi-method and adaptable. Netnography research produces contextual and cultural insights. If carefully planned and comprehensively implemented, it provides information about the language, life stories, lifestyles, goals and practices of community members. It also shows how consumers spend their lives and opens a window into their realities (Varnalı, 2013: 37). The newest method developed for analyzing virtual communities is Netnography. Netnography, a network ethnography; It is a qualitative research method that allows consumer behavior, characteristics, wishes and needs to be examined and analyzed in virtual communities (Cebeci and Esen, 2017: 130). With globalization, the development and spread of new media and communication tools pave the way for the disintegration and division of the traditional social structure and, as a result, the construction of a new network-type society model. The widespread use of internet-based web environments/applications has restructured the individual's production/consumption habits, cultural production practices and approaches within the scope of media ethics surrounding these processes. Rheingold defines online communities as communities where a sufficient number of people create personal relationship networks by sharing their thoughts, information and experiences about a subject in a certain period of time (Argan et al., 2019: 75).

According to Kozinets, Rheingold's definition of virtual community provides some important insights into netnography (2010: 8, cited in Özbölük and Dursun, 2015: 233), these are;

- **Social Stacks:** The use of this term clarifies that netnography is not an individualistic approach to studying the posting of personal messages on the Internet. The focus of netnography is the community. Netnography studies groupings, gatherings or communities of people. Thus, the level of analysis is what sociologists call the 'meso' level (not micro at the level of the individual or macro at the level of the entire social system, but at the smaller group level in between).
- **Emergence from the Net:** As the name suggests, netnography examines interactions that emerge through internet connections or computer-mediated communication as the focal data source.
- **Discussions or Communications:** Communication, an essential element of netnography, is an exchange of meaningful symbols, and all forms of human symbol systems are being

digitized and shared through information networks. Each of these contains data usable for netnography.

- **Sufficient Number of People:** It refers to the minimum number of people for a group in the virtual environment to give a sense of community. For the lower limit, this number can be set as 20. For the effectiveness of communication, the maximum number may be between 150-200.

- **Public Discussions:** Accessibility is important for virtual community formation and netnography practice. Most netnographic discussions are public, not closed.

- **Long Term:** Long term means that netnography examines virtual communities as ongoing relationships. These are not one-off meetings, but continuous and repeated interactive contacts.

- **Adequate human emotion:** Relates to the subjective feeling of authentic relationship with other people in virtual communities. It includes emotional issues such as honesty, mutual support, trust, expressions of closeness, and expressions of intent to socialize with others.

- **Developing Networks of Personal Relationships:** This feature suggests that as much as a sense of group is created from the sum of relationships between individuals, there is also a social complexity among group members.

Application Process in Netnographic Research

Netnographic research is divided into 5 stages by Kozinets, the discoverer of netnography;

- **Planning and Cultural Entry:** The planning and cultural entry phase, which is the first phase of netnography, is the phase in which the researcher decides exactly what he will research, how he will examine it, how he will introduce himself to the community, how he will handle the project ethically, and determines the communities or cultures he will research (Özbölük and Dursun, 2015: 234).

- **Data Collection:** The data of netnographic research consists of the data pool created by direct copying of all text, graphics, audio and video-based content created by the online communities under the spotlight on the internet, notes containing the researcher's own experiences and observations, and transcripts of online interviews (Varnalı, 2013: 32). The most important feature of netnography that distinguishes the data collection phase from content analysis or social network analysis is that the researcher can communicate with community members as a participant. Three types of data are collected in a netnographic research. These are archival data, acquired data and field note data. Data that is already available online and is copied without any participation of the researcher is called "archival data" (Özbölük and Dursun, 2015: 235).

- **Analysis of Data and Reliable Interpretation:** When analyzing netnographic data, computer-aided data analysis is generally used. Computer-assisted data analysis is the careful use of software tools that will support the researcher in the netnographic research process (Özbölük and Dursun, 2015: 236).

- **Ensuring Research Ethics:** Netnography is a research initiative that strives to access innovation-oriented knowledge and increase the value offered to the market. Therefore, an ethical researcher should not attempt to question anyone without clearly stating why, should not disclose the identities of the members of the communities he/she studies, or should not play the role of a community member with a false identity (Varnalı, 2013: 34).

• **Member Checks:** The most natural and competent experts to consult to check the general implications of the research will be members of the community being examined. Members cannot know for sure how large the community is, how many members it has, what percentage of members have close ties with the community, or how many people carefully read a post. Therefore, at this stage, action is taken in the light of the data obtained by consulting one or more members about the social structure, breadth and content production capacity of the group (Varnalı, 2013: 34).

Observation Techniques in Netnographic Research: Ambusher

One of the ways to conduct online participatory observation on the Internet is to be in an ambush position. This position briefly refers to being involved in activities in the online environment without actively participating in these activities. Ambusher only observes the environment and does not comment or share. Among the advantages of this position is that the lurker is in the observed context at the same time and does not cause the discomfort of being in this context (Alyanak, 2014: 140). Another advantage of ambush observation is that the presence of the observer is not felt in research conducted with large groups. Considering that users on social media do not have a physical presence, observers doing research in these channels can hide their presence by lying in wait. The unobtrusive researcher can minimize the “observer effect” in large social media groups within the context of the group he or she is researching. The same level of effect cannot be said for small groups. In participant observation, the researcher joins the group and acts as if he were one of the group. Participant observation can be conducted in social media groups. Internet ethnography is the participant observation made by researchers in the environment (Karakaya, 2019: 47).

Techniques and Environments in Netnographic Research

Social networks and social media are entirely based on human interaction and communication. For this reason, examining social media and social networks in the field of social sciences is as necessary and natural as examining direct interpersonal and inter-societal communication that takes place without the aid of computers. Social networks are very rich in hosting content. Contents; It can be text as well as photo, audio and video formats. In order to examine a social environment with such a wide variety of content, it is appropriate to use netnography, which allows many data collection techniques and comprehensive analysis (Binbir, 2012: 113).

In netnographic studies, the researcher can create studies by observing users in social media environments and applications, interviewing participants via e-mail, working with e-groups, conducting in-depth interviews via Skype, working on blogs, and producing digital videos (Alyanak, 2014: 147). To give examples of alternative channels where netnographic research can be conducted: wikis, hundreds of social media tools such as Facebook, Twitter, Youtube, LinkedIn, location-based services, websites, platforms suitable for internet-based surveys, dictionaries, blogs, forums, micro blogs, social bookmarking sites. , content sharing sites (Özkaynar et al., 2019: 154).

Advantages and Disadvantages of Netnography

Although it has been widely used in the world in recent years, the netnography method, which has just begun to be discovered by researchers in Turkey, provides the opportunity to look at events from the eyes of the target audience in an exchange relationship, to understand the often vague demands, needs and behaviors of the target audience faster and better, to understand complex reasons. It offers various opportunities such as better analyzing result relationships, developing new theories and looking at events in a more holistic way. Considering these opportunities, it is thought that the netnography method will be a method

that marketers will benefit from more in the coming years (Cebeci and Esen, 2017: 130). Interactive media present both a challenge and an opportunity for ethnography. The cyber environment cannot be considered completely independent of real life and face-to-face relationships. The Internet offers people rich and complex ways of connecting. The environments created by mediated interactions can also be examined ethnographically. With communication via computers and mobile devices, there is no need to be completely tied to a specific location. Ethnographic research can be reshaped by focusing on flow and connectedness rather than being dependent on boundaries and space. Within the scope of ethnography, borders are not assumed to be the most important element and borders are also examined. The challenge in virtual ethnography is to establish boundaries and especially to explore and examine the connection between real life and virtual life (Binbir, 2012: 110).

Elbette sosyal medya, netnografik araştırmalar yapabilmemiz için bize devasa bir veri yığınını sunmaktadır. Ancak her veri kütlesinden ya da her kullanıcı grubundan ve her sosyal medya aracından sağlıklı sonuçlar alınması beklenemez. Örneğın günümüzde Instagram, insanların çok hızlı taradıkları ve bir fotoğrafa, bir paylaşıma sadece birkaç saniyeliğine baktıkları bir sosyal medya aracıdır. Burada uzun süren, çok sorulu bir netnografik çalışma sağlıklı sonuç veremeyebilir, hatta hiç sonuç veremeyebilir. Yine günümüzde Youtube reklamları hiç sevilmemekte, hızla reklamı geç butonuna basılmaktadır. Youtube reklamları veya paylaşımları ile yönlendirebileceğınız bir netnografik araştırma tasarımında yeterli ve sağlıklı cevaplar alınamayabilir. Netnografik araştırmaların avantajları sayılacak olursa verilerin çokluğu, zamandan tasarruf, maliyetlerin düşük olması gibi hususlar sayılabilmektedir (Özkaynar vd., 2019: 154-155).

Criticisms of the Method

Criticisms of netnography are generally aimed at the stages involved in the application process of the method. The first criticism is made at the center of the research, placing data from participants identified only as devotees and insiders among virtual community members. The second criticism of the netnography method is about the ethical rules that Kozinets recommends to be used in netnography. Regarding the ethics of netnographic research, the fact that virtual communities are open to the public and provide widespread access has caused researchers to discuss the issue of privacy of members. The third criticism of the application of the method is towards the member checks stage. Some researchers think that there is no need to contact community members and obtain their permission for data that is publicly available on the internet (Özbölük and Dursun, 2015: 244).

CONCLUSION

Today, it is seen that virtual communities are a part of individuals' online daily experiences and habits, and that people begin to build a virtual identity and self through the experiences they have in these virtual communities. For this reason, social scientists felt that in order to understand individuals and examine and purpose their behaviors, the tradition was left behind, and they felt the need to examine individuals who spend all day in this virtual environment, in their current position in the virtual environment. In this sense, the importance of research methods that allow understanding internet-based virtual culture is increasing due to the spread of virtual communities. One of these methods is netnography, which examines online communication not only as content but as a social interaction. In the study, the Netnography method was examined and a literature review was conducted. Netnography method, which is reviewed in the literature, is becoming increasingly important day by day to understand and analyze individuals who are increasingly addicted to virtual environments and spend almost all of their lives there. People can now do everything they used to do and more in the virtual environment with their virtual identities and continue their lives from there. Therefore,

examining the members of these virtual communities is becoming more important day by day. Because the number of individuals entering virtual environments and members of virtual communities is increasing day by day.

Netnography method, which is a new research method that brings a new breath to the field, obtains data from virtual communities through observation and interview, consisting of 5 stages in total, and tries to interpret the obtained data reliably. Nevertheless, the method, which has concerns such as reliable and realistic observation of individuals who build a new self in the virtual environment and not reflecting the truth, stands in a position that should be emphasized and studied by researchers and social scientists in order to understand the members of the virtual community, which may become even more important in the coming years.

REFERENCES

Alyanak, Z. (2014). 'Ethnography and Online Ethnography' in *New Media Studies Research Methods and Techniques*, Ed. Mutlu Binark, 117-163, Ayrıntı Publishing House, Istanbul.

Argan, M., Köse, H. and Özgen, C. (2019). 'Nutritional Supplement, Not Medicine! 'A Netnographic Research on Supplement Consumption Behaviors', II. International Recreation and Sports Management Congress, 11 - 14 April 2019, 75-78, Bodrum.

Binbir, S. (2012). 'Social Media Optimization as a Corporate Communication Tool: Social Media Optimization Studies of Businesses in Turkey' Yaşar University Social Sciences Institute, Unpublished Master's Thesis, 1-190, Istanbul.

Cebeci, G. and Esen, S. (2017). 'Examination of Arabesque and Turkish Classical Music Virtual Ensembles Using the Netnography Method', *Anadolu University and Social Sciences Journal*, 18(1), 129-142.

Özbölük, T. and Dursun, Y. (2015). 'Paradigm Transformation in Marketing Research and the Evolution of Ethnography to Digital: Netnography', *Erciyes University Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal*, 46, 227-249.

Özkaynar, K., Altunışık, R. and Yolcu, T. (2019). 'A Research on the Use of Ethnography and Netnography-Based Research for Political Marketing: Comparison of Surveys Conducted on Twitter and the Official Results of the 2017 Referendum', *Zfwt*, 11(2), 147-167.

Karakaya, S. (2019). 'Use of Sociological Research, Methods and Techniques on Social Media', *Akdeniz University Social Sciences Institute Journal*, 6, 38-56.

Dawn, D. (2017). 'Shooting Lead in the Virtual Environment from Ethnography to Netnography: "You Cast a Bullet"', *Milli Folklore*, 29(116), 156-168.

Varnali, K. (2013). *Netnographic Research in Social Media, In Search of Digital Tribes*, MediaCat Publications, Istanbul.

JAPANESE PRESS HISTORY IN GENERAL OUTLINE FOR HISTORICAL PERSPECTIVE

Dr. Ahmet M. KADIOĞLU

OSTIM Technical University, Common Courses Section,
ORCID ID: 0000-0001-9786-1904

Abstract

When examined from a general perspective, the history of the Japanese press covers a very rich and diverse process. Traditional Japanese culture, modernization processes and war periods have effectively affected the press and historical process in Japan. Thus, various periods in the history of the Japanese press can be discussed from different perspectives. In this context, the Feudal Order was first established in Japan with the Edo Period, and during this period, the government published publications and the flow of information among the people took place by word of mouth in a primitive way. During this period, wood printing methods were used, but with the Meiji Restoration, Japan entered the modernization process. During this period, government publications increased and the "Yomiuri Shimbun Newspaper", which emerged in the same period and still maintains its influence, was established. In Japan, which entered a sharp period called the War Period starting from 1930, state pressure on the press was increased. The authority used the media effectively and kept it under control, especially to make war propaganda. By the 1945s, the effects of the war began to end and freedom of the press was reallocated along with the democratization process. In this context, the main factor that enabled the development of independent journalism in Japan was the guarantee of freedom of expression with the new constitution. After the post-war period, a sharp economic growth took place in Japan in the 1950s, and this, together with the increase in technological developments, had a very positive impact on the media sector. In this context, the media sector has diversified and it has become easier to reach large masses of society. With this research, the general press history within the mentioned periods and the development and transformation dimensions of Japan will be examined. Thus, an extensive literature analysis will be conducted and the findings will be evaluated within the framework of selected periods.

Keywords: Historical Process, Japan, Press History, Periodic Effects, Modernization.

ULUSLARARASI İŞLETME DERGİSİ 2. PARİS SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

21-24 Aralık 2023

Paris - FRANSA

Sayı:2023/33

İlgili Makama:

Uluslararası Bilimsel Araştırma ve Strateji Geliştirme Derneği (UBSDER) tarafınan organize edilen "Uluslararası İşletme Dergisi 2. Paris Sosyal Bilimler Kongresi" 21-24 Aralık 2023 tarihinde Paris Fransa'da 14 farklı ülkeden (Türkiye'den 38, yurt dışından 13 farklı ülkeden 43 adet sunum) olmak üzere toplam 27 adet sunum yapılarak, yüz yüze ve çevrimiçi olarak düzenlenmiştir.

Kongremiz, 16 Ocak 2020'de Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğine getirilen "Tebliğlerin sunulduğu yurt içinde veya yurt dışındaki etkinliğin uluslararası olarak nitelendirilebilmesi için Türkiye dışından en az 5 farklı ülkeden sözlü tebliğ sunan konuşmacının katılım sağlaması ve tebliğlerin yarısından fazlasının Türkiye dışından katılımcılar tarafından sunulması esastır." Değişikliğine uygun olarak düzenlenmiştir.

27.12.2023

Dr. Nadire KANTARCIOĞLU

UBSDER Başkanı

ULUSLAR ARASI BİLİMSEL
ARAŞTIRMA VE STRATEJİ
GELİŞTİRME DERNEĞİ
KODU: 138480

Kongremize Katılan Ükeler: Azerbaycan-1, Nijerya-1, İndia-1,

Pakistan-25, USA-1, Türkmenistan-1, Romanya-1, Malaysia-2,

Algeria-1, İndonesia-2, Bulgarıya-2, Albanya-3, Fransa-2

UBSDER
Çankaya - Ankara
06-139-180

Konu: Kongre Düzenleme Kurulu
Sayı:2023/024

01.09.2023

İLGİLİ KURUMA

İçişleri Bakanlığı tarafından tahsis edilen 06-139-180 tescil kodu ile Tüzel kişiliğe sahip olan Uluslararası Bilimsel Araştırma ve Strateji Geliştirme Derneği, 5253 sayılı kanuna uygun olarak “Bilimsel Araştırmalar ve Akademik Çalışmalar” alanında ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyetlerini yürütmektedir.

Kurumumuzun Yönetim Kurulu 03.04.2023 tarihinde saat 14:00’da “Bilimsel Çalışmalarda Strateji Geliştirme” görüşmeleri ile “Bilimsel Kongreler Düzenlenmesi” gündemleri ile toplanmış ve alınan 3 nolu karara istinaden aşağıda detayları yazılı olan bilimsel etkinliğin düzenlenmesine ve etkinliğe ilişkin akademisyenlerin resmi olarak görevlendirilmesine oy birliği ile karar verilmiştir.

Bilgi ve gereğini arz ederim.

Dr. Nadire KANTARCIOĞLU

UBSDER Başkanı
ULUSLAR ARASI BİLİMSEL
ARAŞTIRMA VE STRATEJİ
GELİŞTİRME DERNEĞİ
KODU: 06-139-180

Etkinlik Adı : Uluslararası İşletme Dergisi 2. Paris Sosyal Bilimler Kongresi

Uluslararası İşletme Dergisi 2. Paris Uygulamalı Bilimler Kongresi

Etkinlik Tarihi: 21-24 Aralık 2023

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Gülzar İBRAHİMOVA – Başkan

Doç. Dr. Can YARDIMCI – Düzenleme Kurulu Üyesi

Doç. Dr. Nuran VARIŞLI - Düzenleme Kurulu Üyesi

Dr. Muhammad Zia Ur-RAHMAN – Düzenleme Kurulu Üyesi